Hild Károly, épített

Egy öreg pesti kémény-seprő

Óév végén kéményseprőnk kívánjon sok szerencsét az új esztendőre — a Bródy Sándor utca 15-ös ház első emeleti konzoljáról. A házat a talján földről származó Devecis Mihály építtette Hild Károllyal, a múlt század ötvenes éveiben. Még nem is olyan rég romantikus kút állt udvarában, romantikus öntöttvas kályhák a szobákban. (Lépcsőházának eddig óvott mennyezeti festményéből most potytyant ki egy darabka.) Létrás, gallyseprős, fekete sipkás, festett szobrocskánk cégér volt; a környék kormos kéményeinek, kürtőinek kotrásából élt a Devecis család több nemzedéke. (Utódaik ma is laknak a városban, a folyó túlpartján.)

(MTI-fotó Fényes Tamás felv.)

Évtizedünk elején készült terv az egész épülettömb helyreállítására, a zsúfolt beépítés fellazításával, udvarok egybenyitásával. Ebben a Kéményseprőház klubként szerepelt. A tömbrehabilitáció máshol, másik kerületben indul — itt még jó ideig marad a mai kép, s kéményseprőnk háta mögött a lakások.

(—ősi)

A Pest megyei Pilis községben megnyílt a „Könyvesház": bolt és könyvtár egy fedél alatt.

(MTI Fotó — Molnár Edit felv.)

□ ASSZONYOK MONÓKÁI címmel Csernus Mariann ad önálló estet január 14-én este 7 órai kezdettel a Rátkai Márton Munkás-Művész Klubban.

□ EGY PÁRIZSI ÚJDONSÁGRÓL számolnak be a lapok. A Théatre de l'Oeuvre színpadán bemutatták Claude Rich, az ismert színművész darabját, a szerző főszereplésével.

Bergman lánya is filmrendező

A nemzetközi filmsajtó beszámol arról, hogy Ingmar Bergman Anna nevű leánya, aki színésznő, és számos angol filmben játszott már, megkezdte rendezői tevékenységét. Santo Domingóban vezeti legelső filmjének forgatását, egyben ő játssza a címszerepet is. A film címe: A stewardess.

Hild Károly, építész MDK

113 évvel ezelőtt építette a

Bródy Sándor utca 13 sz. házat.

Pakots György: Nem minden műemlék ami régi 3.

ESTI HIRLAP, Bp. 1964. aug. 22.

MDK

Hild Károly, épitész

a Nádor-u. 30.sz. házat épitette rá a III. emeletet 1889-ben.

Gerl Lak Bpest

MDK

Hild Károly

1862-ben az Anna u. 2. sz. házat átalakitotta Wiener Rezália számára.

ZAKARIÁS G. SÁNDOR: BUDAPEST. Bp. 1961.

9.1.

Hild Károly

Bp. V. Szerb u. 21-23.

Klarisszakolostor , 1802-től zálogház.
1847-ben Pollack Mihály átalakitotta.
Agoston

1869-ben Hild Károly árlejtési csarnokot épitett az udvarban.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.
125.l.

MDK

Hild Károly

Veres Pálné u. 24.

1870-ben átalakitotta és két emeletet épitett az eredetileg barokk egyemeletes 1760 körül/t épült házra.

Zukariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.
133.1.

Hild Károly

1889-ben egy harmadik emeletet hozott az V. Münnich Ferenc u. 30. sz. épületre

Bevza László, Bernát György, Erdei Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Budapest 1973. 13351

8101

Hild Károly

Kétemeletesre bővítette az V. Magyar u. 71 sz. a. épületet (1858).

Beiza László, Bernát György, Erdei Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Budapest 1973. 13351

7101

Hild Károly

1864-ben építette az V. Magyar u. 42. sz. r. házat.

Bezza László, Bernát György, Erdei Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Budapest 1973 13351

710

Hild Károly

neve említve

Művészettörténeti Értesítő 1972

222. old.

Hild Károly (1803-1887)

Hild József szerényebb tehetségű öccse, az ő tervei szerint építettél a VIII. Kőfaragó utca 5. sz. ház utcai és jobb oldali udvari szárnyát egyemeletesre; 1847-ben Diescher József toldotta hozzá a bal oldali udvari szárnyat; ./.

Régi házak Pest-Budán. Főszerkesztő: Pereházy Károly Müszaki Kiadó Bp. 1975.

77. old

1868-ban Gottgeb Antal terve szerint második emeletet építtetett rá, s ekkor kapta a homlokzat klasszicista-romantikus architektúráját.

Hild Károly

Csángó Andrásné és Bogyó János tervezték a Hild Károly által 1858-ban épitett Bp.V.Magyar u.11.sz.ház 1970-ben kezdődött felújitását.

Pereházy Károly: A várcarász-rekonstrukciók...
Művtört.Ért.1972.3.sz. 213-223.l.

222.l.

Hild Károly

1839-ben épült a VIII. Kerület
u. 5. sz. alatti épülete

Műemlékvédelem 1973/2
76. old.

HILD Károly

1865-ben bővítő a
Hild József tervezte
Barát-féle nyaralóvillát
Bp. XIV. I-termina út. 64.

Heti Budapest 1991. I 18. 14-15. ll

1990

Hild Károly építész

1838-47 között 154 munkája
ismert a Építészi Bizottmány terv-
tárában fennmaradt adatok szerint
Hild Klárával is épített terveket.

Budapest története III. Akadémiai Kiadó 1975 Bp.
518. old.

Hild Károly

1864-ben alakította át a VI. Hegedűn.
1/b. sz. a. lakóépületet.

Berza László, Bernát György, Erdei
Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Buda-
pest 1973. 1335 l

430 l

Hild Károly

1862-ben alakította át az I. Anna u. – Tárnok u.-i épületet.

Berza László, Bernát György, Erdei Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Budapest 1973 1335 l

491

Hild Károly

1850-ben alakitatta át az V-VI Majcsy Zsilinsky u. 17 a. a. parokházat.

Berza László, Bernát György, Erdei Ferenc

stb.: Budapest Lexikon, Budapest 1973

13351

821

Hild Károly

épitette több részletben a VIII. Brody S. u. 15. sz. a. házat

Berzo-László, Bernát György, Erdei Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Budapest, 1973. 13351

1271

Hild Károly

harmadik emletet épitett 1870-ben a VII. Ker.
Dohány u. 10 p. a. lakóházra.

Berza László, Bernát György, Erdei
Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Buda-
pest 1973. 13351

2471

Hild Károly

1839-ben készített tervet a VIII. Kőfa-
ragó u. 5. sz. ház felépítésére.

Bezza László, Bernát György, Erdei
Ferenc stb.: Budapest Sexikon. Buda-
pest 1973 1335 l

5901

Hild Károly

Środájában már 1871-ben terverés alatt állt a Haas-palota, a kiegett német színház helyén.

Czagány István: A pesti Vigadó épülettömbje. Építés-Építészettudomány, 1970 /2.köt./, 173-268.l.

200. l.

HILD Károly építész

BUZA Péter: Bartl kávés nyaralószállója. = Heti Budapest, III .évf. 3. sz. 1991 14 - 15. p. ill.

Hild József tervei szerint épült
Hild Károly 1865-ben bővíti

Bp., XIV.Hermina u. 61.

zemélyi jövedelemadó szempontjából
am összege . . . . . .Ft.

ődésből származó jövedelmemet az egyéb
nom vonni, ezért kérem a SZJA előleget
ámolni.
ooo Ft-ot nem haladja meg.
.nap.

. . . . . .
nyugdijas neve, aláirása
szem.sz.:
ny.törzssz.:

MDK.

Hild Károly építőmester

Zettner Ede I em. lépcső

Terézváros Nagymező u. 35.

1861. —

MDK.

Hild Károly építőmester

Vidats István fészere és műhelye

Ferencváros 2 Haaseng. 10.

1860. Fxt alaprajz és metszet

MDK-A-II.-1/1.

MDK.

Hild Károly építőmester

Sailer János istállója

Józsefváros, Illés u. 448.

1860. – fret alapraja és metszet.

MDK-A-II.-1/2

MDK

Hild Károly építőmester

Fischer Péter fkt. sarokháza

Terézváros Pulsesthurmg. 6.

1860. pince és fkt alaprajza

MDK-A-II.-1/3

MDK.

Hild Károly. építőmester

Lohr Antal építőmester által tervezett hár építésre.

Salonimne Rossiér hagyla fut ha

Rakosi Wiese 303-304.

1861. Pinze, fut alapraja, metszet

MDK-A-II.-1/5.

MDK.

Hild Károly

Vidats István műhely boldalák

Ferencváros 2 Haaseng. 10.

1861. Fort. alapsaje

MDK-A-II.-1/8.

MDK.

Hild Károly építőmester

Lohr Antal tervei nevint építi

Böhm Antal fates harát

Jóckfváros Rieseng. 1/1514.

1861. Homlokrat, pince és fut alapraja, mehet.

MDK-A-II.-1/9.

MDK.

Hild Károly

Kottausch József fszt. udvari told.

Ferencváros, Eck der Haupt- u Kuh. g. 2/205.

1861. Pince, fszt. alaprajz, metszet.

MDK-A-II.-1/11.

MDK.

Hild Károly építőmester

Lohr Antal ép.mester által tervezett ház építése.

Sebastiany Vilmos 2 em. ház

Terezváros 2 Mohreng 36/1367.

1861. I. Hamlohnt

II. Ömes alaprajzok.

MDK-A-II. 1/14.

MDK.

Hild Károly építőmester

Schön Józsf. gőzkazánház

Terézváros Gr. Nussbaum g. 2.

1861. Pst alapsajt és hémény mekret.

MDK-A-III.-1/17.

MDK

Hild József építőmester

Holitscher M. J. herti ház told.

Stefansfeld 61.

1861. Fat alapsajt és metnet.

MDK-A-II.-1/24.

MDK.

Hild Károly építőmester

Vage Vilmos fest udv. told.

Terézváros 1-te Seitengasse der Pulverthurmg, Eder-
schen-villa mellett.

1861. fest, pince alapr. metnet.

MDK-A-II.-1/27.

MDK.

Hild Károly építőmester

Glück Károly, vasokhár és műhely

Steinbruch, Weissenweg 1

1861. - Hamlskrat, fut, pince alapraeja.. mehet

MDK-A-II.-1/28.

MDK.

Hild Károly építőmester

Rasch Vilmos fat ukai told.

Józsefváros Stationg. 53.

1861. – Homlokrat, pince, fat alapr. metszet.

MDK-A-II.-1/29.

MDK.

Hild Károly építőmester

Antony Ferenc fut utcai told.

Ferencváros, Gottesacker g. 15.

1861. - Homlokzat, pince, fut alapr. metset

MDK-A-II.-1/30.

MDK.

Hild Károly építőmester

Kaltenecker János fut utcai Sold.

Ferencváros, hasting. 8.

1861. - Homlokzat fele, fut alapr. és metszet

MDK-A-II.-1/32.

MDK.

Hild Károly építőmester

Prakits Ferenc fut udv. told.

Ferencváros, Sorokszáz g. 4.

1861. - fut pince alapr.

MDK-A-II.-1/39.

MDK.

Hild Károly építőmester

Schreiner Ferenc fut udv. told.

Ferencváros, Üllői ut 65/157.

1861. – Price, fut alapr. metnet

*

MDK-A-II.-1/36.

MDK.

Hild Károly építőmester

Somoggi Mihály fest. udv. told.

Józsefváros, Gr. Fuhrmann g. 9/1316.

1861. - Pince, fest. alapr. mutat.

MDK-A-II.-1/38.

MDK.

Hild Károly építőmester

Komáromy Ignác fut kára

Józsefváros, Kisstáció u. 124.

1861. Hamlokrat, mice, fut alapr. metnet.

MDK-A-II.-1/47.

MDK.

Hild Károly építőmester

Weide Ferdinánd átalakítás

Terézváros, Sip u. 5.

1861. - Fát, I. em. alapr. metret

MDK-A-II.-1/49

MDK.

Hild Károly építőmester

Mohrár Péter nyitott kin

József vámos Hollunderg. 20.

1861. Fut. alapr. és metnet

MDK-A-II.-1/50.

MDK.

Hild Károly építőmester

Wittenhammer Mátyás fűtőház

Terézváros Pulvertheurung. 38.

1861. - helyszínrajz, fűtőalaprajz és metszet

MDK-A-II.-1/53.

MDK.

Hild Károly építőmester

Bayer József fut utcai told.

Lipótváros, Mondg. 6.

1861. Pince fut alapr. metnet

MDK-A-II.-1/54.

MDK.

Hild Károly építőmester

Rusavitz Mátyás, udvari cséplőgépszín

Fürenevüos, Stefaniug. 1.

1861. Fut alapraj, metnet

MDK-A-II.-1/56.

MDK.

Hild Károly

Hohlfeld Ignác fat herti ház

Herminenfeld, rückwerts den Stadtwäldchen 1504.

1861. - Homlokzat, fat alapraje, metnet.

MDK-A-II.-1/61.

MDK

Hild Károly építőmester

Bolfan István fat utcai told.

Ferencváros, Francz. 3/461.

1861. Pince, fat, alapraje.

MDK-A-II.-1/69.

MDK.

Hild Károly építőmester

Schuster Anna udv. nyitott fénér.

Ferencváros Untere Donauzelle 48.

1861. Fut alapr. metnet.

MDK-A-II-1/71.

MDK.

Hild Károly építőmester

Tauffer Mihály fut. félhár

Ferencváros, Pfang. 23.

1861. Homlokzat, pince, fut alapr. metszet

MDK-A-II.-1/72.

MDK.

Hild Károly építőmester

Palaczky Mihály fut félhár

Józsefváros, Eliasg. 442.

1861. - Homlokzat, pince, fut alaprajz, metszet

MDK-A-II-1/74.

MDK.

Hild Károly építőmester

Baja Tórsek fest udv. told.

Pesérvárs, David g. 10.

1861.- Homlokzat, pince, fest alapra 2 metszet

MDK-A-II-1/75.

MDK.

Hild Károly építőmester

Holczer Adolf fut udv. told.

Pécsváros, Schaffmansg. 10. Ech d. 2. Mohreng.

1861. Prince, fut alapr. metnet

MDK-A-II.-1/76.

MDK.

Hild Károly építőmester

Schuschek Pál fut felhár

Józsefváros Bräumeisterg. 22/c.

1861. - Félhomlokzat, fut pince alapr. metnet

MDK-A-II-1/77.

MDK.

Hild Károly építőmester

Horváth Gáspár tetőemelése

Ferencváros 2 Haaseng. u. Stefanicg. 21.

1861. - ——

MDK-A-II.-1/79.

MDK.

Hild Károly építőmester

Karaszek József I. em. ráépítés

Pécsváros Maurerg. 6.

1861. - Homlokzat, ömes alapr.

MDK-A-II-1/85.

MDK.

Hild Károly épitőmester

Schindely Ferenc nyitott kirje

Józsefváros, Kl. Kirchenq. 9/237.

1861. - Fut alapr. és mehet

MDK-A-II-1/91.

MDK.

Hild Károly építőmester

Geist György fmt udv. told.

Ferencváros, Sorokvári u. 21/142.

1861. Fmt pince alapr. metrik

MDK-A-II.-1/96.

MDK.

Hild Károly építőmester

Felelős építésze Lohr Antal által tervezett

Fellner Simon kára fut töld. és átal.

Ferencv. Karlg. 31 – Sorohsári u. sarok.

MDK-A-II-1/97.

MDK.

Hild Károly építőmester

A felelős építésze Lohr Antal által tervezett

Kronberger János kerti házának

Steinbruch, Altgebirg. Goldberg. 223.

1861.

MDK-A-II-1/98.

MDK.

Hild Károly építőmester

Ertl Henrik udvari istálló

Józsefváros, Mehlg. 1/669.

1861. - Fut alapr. metnet

MDK-A-II.-1/100.

M.D.K.

Hild Károly épitész

Vadász u. 17. sz. lakóház / 1868 /

Petneházy Károly: Romantikus épületek restaurálása a pesti Belvárosban

Müemlékvédelem, 1964/2. 95. l.

.

MDK

Hild Károly

Bp. V. Vadász u. 17.

1868-ban épitette Liebermann Dávidnak.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.
131.1.

M. D. K

HILD Károly építőmester

Hutter-féle fogadó (újpesti határban)
terveinek aláírója tervező Ybl(?)

Ybl Ervin: Ybl Miklós 138.

Hild Károly M.D.K.

Raktár Raktárház az un. Hacker-ház / Tanács krt 7. sz. / udvárában , 1836.

Genthon István: A Hacker-ház

Műemlékvédelem, 1964/4. 246.l.

Hild Károly

1864-ben épitette kétemeletesre a Bp. V. Magyar u. 42. sz. házat Neugebauer József részére.

Zakariás G. Sándor : Budapest. Bp. 1961.

111.1.

Hild Károly

MIK

Bp. V. Magyar utca 11. /Stumm-ház/

1833-ban Brein Ignác épitette egyemeletesre
1858-ban Hild Károly kétemeletesre.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.
110.1.

MK

Hild Károly

Bp. V. Nádor u. 30.

Hild József épitette kétemeletesre
Forinyák Jánosnak. 1845.
Hild Károly harmadik emeletet huzott rá. 1889.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.

117.1.

Hild Károly MDK

Bpl VI. Hegedü utca 1/b.

Kasselik Ferenc épitette egyemeletes, Miller Mátyás részére. 1845.
Hild Károly egyemeletes udvari szárnyat épitett hozzá a Szürke nővérek részére. 1864.

Ma kétemeletes. diákszálló.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Ep. 1961.

138.1.

MDK

Hild Károly

Bp. VI. Bajcsy Zs. u. 17.

Hild Károly 1850-ben Hohlfeld ignác részére épitette háromemeletesre.
Diescher József 1840-ben épitette a másik házat Diescher János részére egyemeletesre.
A kér ház összeépitése és mai alakja YBL Miklóstól Balassa János részére, 1862.

Repr. 247.kép.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp.1961.

135.l.

MDK

Hild Károly

Volt Bartl-féle nyaralószálló

Május 1. ut 59.

Hild Józseftervezte 1842-ben Bartl János számára.

Hild Károly 1865-ben megtoldotta.

Átalakitva.

Zakariás G. Sándor: Budapest. BP.1961

186.

MDK

Hild Károly

1853-ban épitette Kolba Sámuel számára
az Ujpesti rakpart 36. sz. házat.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.
184.l.

MEK

Hild Károly

VIII. Baross utca 18.

Hild Károly épitette 1867-ben Leitersdorfer Lipót részére.
Fischer József helyreállitotta 1956-ban.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.

156.1.

Hild Károly

MDK

VII. Tanács krt ø. 7.

Hacker-ház. Udvárán raktárépületet tervezte Hild Károly 1836-ban.

Egyemeletesre való átépitését tervezte Dütrich József Jakabffy Gergely részére 1820-ban.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.

156.1.

Hild Károly MDK

VIII. Bródy Sándor u. 15.

Hild Károly építette Devecis Mihály kémény-
seprőmester részére 1851-55-ben több rész-
letben.
Limburszky József egyemeletes toldalékot 1857-ben

Zakariás G. Sándor : Budapest. Bp. 1961.

157.

Hild Károly, építőmester MDK

A Teleki család pesti épületeiben végzett munkákat.
De a gyömrői kastélyt nem ő, hanem ~~bátyja~~ bátyja
Hild József tervezte.

Schoen, Arnold, Jegyzetek két kastély történetéhez.
Müv. Ért. 1956. V. évf. 1. sz. 36-38.
38.o.

H. D. K.

HILD Károly építész

Ybl Evelin: Ybl Miklós 31.;

MDK

Hild Károly, épitőmester

Hild József öccse.
A Teleky család pesti épületeiben végzett munkákat.

Schoen Arnold:Jegyzetek két kastély történetéhez
Müv.Ert.1956,V.évf.1.sz. 38. 1.

Hild Károly

1870-ben két emeletet épített a Bp. V. Vers Pálné u. 24. sz. házra.

Bibó István: Rövid hírek budapesti műemlék-házakról. Műemlékvédelem, 1970.4.sz.252-253. l.

Hild Károly

A Bp.VIII. Kőfaragó u. 5.sz. házat 1839-ben épitették egyemeletesre, Hild Károly tervei szerint; II. emeletét és jelenlegi homlokzatát 1868-ban Gottgeb Antal terve szerint nyerte. 1969-ben elkészült helyreállitásának tervét Szilárd István készitette.

Bibó István: Rövid hirek budapesti épületekről.
Müemlékvédelem, 1970.2.sz. 122-123.l.

122. l.

Hild Káros

szerepét emliti, taglalja és tisztázza a Bp,VI. Bajcsy Zsilinszky út 17. sz. házzal kapcsolatban Pereházy Károly

Pereházy Károly: Műemlék lakóépületek restaurálása a Terézvárosban. - Műemlékvédelem, 1976.2.sz. 91.lelo 93-95.l.

Hild Károly

nevét és a Bródy Sándor utcában épített épületét (Debrecen-hat, Bródy S. u. 15.) említi

Zachár Ottó: Az én utcám. - Budapest, 1970.12.sz. 42-43. l.

MDK

Hild K[illegible]roly

VII. Sip u. 13.

Egyemeletes ház. 1839.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.

155.l.

Hild Károly

MDK

VII. Dohány u. 10.

Hild József 1844-ben épitette kétemeletesre Palmberger Józsefnek.
Hild Károly 1870-ben harmadik emeletet huzott rá.

Zakariás G. Sándor : Budapest. Bp. 1961.

151.1

Hild Károly

MDK

VII. Hársfa u. 46.

Épitette Hild József 1838-ban Schill Jakab számára.
Udvari szárnyát 1859-ben Hild Károly Kuhlmayer György számára.

Zakariás G. Sándor : Budapest. Bp. 1961.
151.l.

MDK.

Hild Károly építőmester

Dréer (Dreher) József sütőhemence

° Józsefváros, Lustigeg. 18.

1861. - Fszt alapr. és metszet

MDK - A - II - 1/102.

MDK.

Hild Károly építőmester

Kuraweil Sámuel fmt adv. told.

Pesérvárosi Waldzeile 128.

1861. – Fut pince alapr. metnet.

MDK-A-II-1/106.

MDK.

Hild Károly építőmester

özv Pillerné Erzsébet istálló

Ferencváros, Sorokvári u. Extravillan Plan 5.

1861. - fut alapr. mehet

MDK-A-II-1/107.

MDK.

Hild Károly építőmester

Lohr Antal által tervezett

Rödig Kerentély és Lipot fat háznak felelős építése

Terézváros, Roseng. 2.

1861.

MDK-A-II-1/109.

MDK.

Hild Károly építőmester

Melcher Károly fmt udv. told.

Józsefváros, Friedliche q. 5.

1861. - Fut alapr. és metnet.

MDK-A-II-1/112.

MDK.

Hild Károly építőmester

Somody András fut utcai told.

Józsefváros Stationg. 558.

1861. - Pince, fut alapr. metrik

MDK-A-II-1/113.

MDK.

Hild Károly. építőmester

Pethő Albert fut. hertihár

Terézváros Äusszere 3 Prommelg. 16.

1861. - Honlokszat, pince, fut alapr. metnek.

MDK-A-II-1/116.

MDK.

Hild Károly építőmester

Stuhler Ignác fut udv. tolol.

Józsefváros Hanfg. 17.

1861. - Pince, fut alapr. metnet

MDK-A-II-1/117.

MDK.

Hild Károly építőmester

Vizi János fut udv. átalakítás.

Józsefv. Üllői u. 432.

1861. – fut alapr, metnek

MDK-A-II-1/122.

MDK.

Hild Károly építőmester

Kováts János fut udv. told.

Jónefváros, Stationg. u. Herbstg. 32.

1861. Pince, fut alapr. metnet

MDK-A-II-1/123.

MDK.

Hild Károly épitőmester

Merkenthaller Mihály nyitott sin.

Józsefváros Stationg. 38/625.

1861. Prince, fut alapr. metnet

MDK-A-II-1/134.

MDK.

Hild Károly építőmester

Mayer György fényképészműterem

Belváros Ecke der Waitzner- u. Gr. Brauchg. 4.

1861. - Homlokzat, alaprr. és metszet

MDK-A-II-1/132.

MDK.

Hild Károly építőmester

Hess Ferenc fut udv. told.

Pesszváros Kleine Feldg. 5.

1861. - Futalapr. metszet

MDK-A-II-1/137.

MDK.

Hild Károly építőmester

Petrovics Pál nyitott min.

Józsefváros Kerepesi u. 49.

1861 – fut alapraja és metszet.

MDK-A-II-1/134.

MDK.

Hild Károly építőmester

Fanczer Frigyes udv. istálló

Józsefváros Eliasg. 18.

1861. Tut alapr. és metnet

MDK-A-II-1/144.

MDK.

Hild Károly építőmester

Radetzky József fat hár

Józsefváros Schwalbeng. 3.

1861. - Homlokzat, fat alapz. metszet.

MDK-A-II-1/145.

MDK.

Hild Károly építőmester

Stadler Mátyás nyitott kin

Ferencváros Engelg. 11.

1861. - Imt alapr. metszet

MDK-A-II-1/147.

MDK.

Hild Károly építőmester

Hotzer Adolf fut udv. told.

Terézváros Ech. z Mohreng. u. Schiffmannsg. 10.

1861. Pince, fut, alapr. metnet.

MDK-A-II-1/151.

MDK.

Hild Károly építőmester

Heller Ferenc, Emília és Sidonia fut hár

Pérszváros Szövetség u. 26.

1861. - Hombolnat, mince, fut alapsajt, matriat

MDK-A-II-1/153.

MDK.

Hild Károly építőmester

Steiner Áron fut hár

Pesérváros, Sip u. 12.

1861. - Félhomlokzat, fut alapr. metnet.

MDK-A-II-1/154.

MDK.

Hild Károly építőmester

Kirchmayer Ferenc nyitott szín

Ferencváros, Üllői u. és Ferenc. v. 28.

1861.- Fut alapr. mérnet.

MDK-A-II-1/155.

MDK.

Hild Károly építőmester

Náhó János pincealapfal helyre áll.

Lipótváros, Zrinyi u. 2.

1861. - Homlokzat, metszet

MDK-A-II-1/156.

MDK.

Hild Károly építőmester

Krunyzholz János udv. fut told.

Ferencváros, Pfang. 3. Hauptg. Ech.

1861.- Fut, alapr.

MDK-A-II-1/157.

MDK.

Hild Károly építőmester

Treichlinger József átal. és udv. told.

Belváros, Egyetem u. 3.

1861. - fmt alapr.

MDK-A-II-1/160.

MDK.

Hild Károly építőmester

Szveta Antal nyitott min.

Ferencváros, Remete u. 747. Flórián u. sarok.

1861. Fut alapr. és metszet

MDK-A-II.-1/161.

MDK.

Hild Károly építőmester

Balogh Mórics fut utcai told

Belváros Leopold-Serheng. Eck 9.

1861- Pince, fut alapr.

MDK-A-II-1/164.

MDK

Hild Károly építőmester

Neubauer Ferenc nyári mulatóterem

Terézváros Rettig g. 19.

1861. ——

MDK-A-II-1/166.

MDK.

Hild Károly építőmester

Schnierer Alajos fut. műhely

Józsefváros Josephg. 32.

1861. - Hawlokrat, alapr. fut. hetnet

MDK-A-II-1/168.

MDK.

Hild Károly építőmester

Lipp Henrik fut. udv. told.

Józsefváros, Stáció u. 19.

1861. - Pince, fut. alaprajz, metsz.

MDK-A-II-1/172.

MDK.

Hild Károly építőmester

Knoblauch Titus fényer

Terézváros 2 Herceg. 37.

1861. - Fut alagsz. metsz.

MDK-A-II-1/174.

MDK.

Hild Károly építőmester

Prokopp József fut sarok udv. told.

Ferencváros Üllői u. 43. Szvetenay u.

1861. - Fut alapr. és metszet.

MDK-A-II-1/175.

MDK.

Hild Károly építőmester

Kirchmeyer József 3 nyitott fénc

Ferencváros, Üllői u. 28.

1861. - Fut alapr.

MDK-A-II-1/177.

MDK.

Hild Károly építőmester

Szeighoffer Mátyás fit udv. told.

Belváros Eck Winterg. 3. u. Müllnerg 3.

1861. - Fut. alapr. metnet

MDK-A-II-1/178.

MDK.

Hild Károly építőmester

Gindner Mihály istálló és hocsinni,

Józsefváros, Matthias pl. 1.

1861.- Fut alapr. metszet.

MDK-A-II-1/182.

MDK.

Hild Károly építőmester

Meinich János utcai nyitott kin.

Ferencváros Flórián u. 19.

1861. – Homlokzat, fut alapr. metszet.

MDK-A-II-1/183.

MDK

Hild Károly építőmester

Radotsay Ferenc fut kér

Józsefváros Esák u. 38/124.

1861. Homlokrat, pince, fut alapr. metnet.

MDK-A-II-1/189.

MDK.

Hild Károly épitőmester.

Ivanovits Alajos fut előnoba

Ferencváros, Üllői 17. Ich neu eröff. Jame

1861. - Fut alapr. mehet

MDK-A-II-1/130.

MDK.

Hild Károly építőmester

Schwab József fest utcai told.

Ferenc város, Liliens. 13.

1861. - Homlokzat, pince fest alapr. mestnet.

MDK-A-II-1/194.

MDK.

Hild Károly építőmester

Planer György pincealépítés

Temesvár, Hauptg. 13.

1861. - Pince alaprajz, metszet

MDK-A-II-1/195.

MDK.

Hild Károly építőmester

Stuhler Ignác pince ällépítés

Józsefváros, Kender u. 17.

1861. - Pince, fut alapr, metnet.

MDK-A-II-1/199.

MDK.

Hild Károly építőmester

Karda Achácz fmt félhér

Józsefváros, Nagytemplom u. 11/256.

1861.- Homlokzat, pince, fmt alapr, metszet

MDK-A-II-1/200.

MDK.

Hild Károly építőmester

Sebestyén Gábor I. em. udv. told.

Belváros, hagyar u. 37.

1861. Pince, fszt 1. em. alapr, metszet

MDK-A-II.-1/203.

MDK.

Hild Károly építőmester

Filippiny János fut hár

József város, Gyula u. 5.

1961. - Félhomlokzat, pince, fut alapr, metszet

MDK-A-II.-1/204.

MDK.

Hild Károly építőmester

Lauffer Vilmos fmt udv. told.

Pérézváros, Königsg. 99.

1861. Fut alapr. matnet

MDK-A-II-1/210.

MDK.

Hild Károly építőmester

Keller György fmt udv. tld.

Ferencváros, Gottesacherg. 5/331.

1861. - Pincer fmt, alapvajz, metset.

MDK-A-II-1/211.

MDK.

Hild Károly építőmester

Zimmermann Józef istállói

Kőbánya, 1586.

1861. Fut alapr. metnet

MDK-A-II-1/213.

MDK.

Hild Károly építőmester

Schmidt József hertihár

Ferencváros, Florián u. 5/227.

1861. ——

MDK-A-II-1/216.

MDK.

Hild Károly építőmester

Niederhofer Tamás belső átlak.

Belváros, Halpiac 8.

1861. - Alapr., metset

MDK-R-II-1/219.

MDK.

Hild Károly építőmester

Lohr Antal által tervezett

Paul János fut udv. told.-nak felelős építése

Terézváros, Akác u. 46.

1861.

MDK-A-II-1/225.

MDK.

Hild Károly ajutömester

Steiner Áron fszt udv. told.

Terézváros, Lips u. 12.

1861. – Pince, fszt, alapr. metnet.

MDK-A-II-1/226.

MDK.

Hild Károly építőmester

Rusz János belső átal.

Józsefváros, Fiaherg. 2/1096.

1861. - Pince, fort alapr. metszet

MDK-A-II-1/234.

MDK.

Hild Károly építőmester

Lindner Ferenc utcai fst told.

Ferencv. Gottesacherg. 1. Ack Mühlg.

1861. – Pince, fmt alapr, metnet

MDK-A-II-1/235.

MDK.

Hild Károly építőmester

Kovatsits József T. em. udv. tolal.

Pcrév. Nyár (?)

1861 - pince, fmt T. em. alapr. metszet

MDK-A-II-1/239.

MDK.

Hild Károly építőmester

Köhler Pál udv. nyitott kin.

Ferencv. Temető u. 17. Lilium u. sarok.

1861 - Fut alapr, 2 méret

MDK-A-II-1/240.

MDK

Hild Károly építőmester

Schleis József fmt told.

Józsefv. Frühlingsfeldg. 9. - Mühlg. Ecke

1861. - Futalapr., metnet

MDK-A-II-1/241.

MDK.

Hild Károly építőmester

Wágner János fmt udv. told.

Józsefv. Mátyás tér 4.

1861- fmt alapr. és metnet

MDK-A-II-1/243.

MDK.

Hild Károly építőmester

Felelős építésre Lohr Antal által épitett fut hárnak

Auspitz Róbert tulajd.

Terézv. Eche Rettigg. 20. n. Herminenpl

1861.

MDK-A-II.-1/246.

MDK.

Hild Károly építőmester

Dunagőzhajózási Társaság megállója és váróterme.

Lipótv. -Fő u. torkolatánál a Dunaparton

1861. —

MDK-A-II-1/248.

MDK.

Hild Károly építőmester

Schermann Mihály fest kesti ház

Józsefv. Contig. 21/1190.

1861. - Fut alapt és metnet

MDK-A-II-1/252.

MDK.

Hild Károly építőmester

Braun Lajos és József ecetgyár

Józsefv. Ech d. Üllőerstr u. Roung: 2/214.

1861. - Fut. pince alapr. Metszet.

MDK-A-II-1/253.

MDK.

Hild Károly

felelős építésze

Lohr Antal által terv. háznak (fut udv. told.)

Seyderhelm Ernő tulajd.

1861. Pesszv. Steinerg. 20.

MDK-A-II-1/254.

MDK.

Hild Károly építőmester

Weiss János fut. ház

Ferencv. Feiglg. 15.

1861. – Félhomlokzat, pince, fut, alapr. metnet

MDK-A-II-1/255.

MDK.

Hild Károly építőmester

Seiffert János fut udv. told.

Ferencv. Einsiedeler g. 651.

1861. - Fut alapr. metszet

MDK-A-II-1/256.

MDK.

Hild Károly építőmester

Flimmer Anna fut udv. told.
Ferenev. Mühlg. 15/242.
1861. Pince fut alapv. hotnet.

MDK-A-II-1/258.

MDK.

Hild Károly építőmester

Felelős építése a Lohr Antal által tervezett

Fuchs Ignác fmt udv. told.

Terézv. Schiffmansg. 2.

1861.

MDK-A-II-1/265.

MDK.

Hild Károly építőmester

Pekáry Imre örökösei átalak.

Terv. Király u. 46/665.

1861. - Alapr. fut.

NDK-A-II-1/266.

MDK.

Hild Károly építőmester

Posner Károly Lajos fst műhely

Lipótv. - Vadász u. 14/48.

1861. - Homlokzat, fst alapr, metszetek

MDK-A-II-1/267.

MDK.

Hild Károly építőmester

Pukm Mihály fut kár

Józsefv. Futó u. 20.

1861. - Homlokzat, fut alapr, mednet

MDK-A-II-1/268.

MDK.

Hild Károly építőmester

Szálay Ferenc pt udv. told.

Terézv. 3 Szív és Lajos u. sarok 10.

1861. - pt alapr. metret

MDK-A-II-1/269.

MDK.

Hild Károly építőmester

Reitter József udv. szín

Józsefv. József u 26. Mária u. sarok

1861.- Fut alapr. metnet

MDK-A-II-1/270.

MDK.

Hild Károly építőmester

Fridrich Ferenc Kávéház-előhert

Belváros, Halpiac 8. előtt

1861. - Tut alapt, metszet.

MDK-A-II-1/274.

MDK.

Hild Károly építőmester

Fischer Ferenc fut utcai told.

Terézv. 2 szív u. 13. János u. sarok.

1861. Pince, fut. alapr., metszet

MOK-A-II-1/275.

MDK.

Hild Károly építőmester

Kosalik Márton fut told.

Extravillem, Stefansfeld 2324.

1861. Fut alapr., metnet

MDK-A-II-1/281.

MDK.

Hild Károly építőmester

Reach Fahab I. em. ház

Terézv. Vene g. 30.

1861. - Homlokzat; pince, fut. em. alapr.; metset

MDK-A-II-1/282.

MDK.

Hild Károly építőmester

Ács Károly kerti ház

József o. Bodrafa u. 1407/c

1861. - ——

MDK-A-II-1/283.

MDK.

Hild Károly építőmester

Schweta Antal fst utcai told.

Ferencv Einsiedlerg u. Floriang Ecke 747

1861. - Fut alapr., metnet

MDK-A-II-1/284.

MDK.

Hild Károly epitőmester

Dolmár Mátyás, fst ház

Tercév. Äussere 3 Trommelg. 11.

1861. Homlokzat, pince, fust alapr., metszet

MDK-A-II-1/285.

MDK.

Hild Károly építőmester

Klapf Ignác által.

Józsefv. Üllői u. 198.

1861. ——

MDK-A-II-1/286.

MDK.

Hild Károly építőmester

Zech Lipót nyílt tér:

Terézv. Körvetség u. 21.

1861. – Fat alapr. metszet.

MDK-A-II-1/288.

MDK.

Hild Károly építőmester

Weinheer Fános, istálló.

Ferenco. - Floriáng. 738.

1861. - ——

MDK-A-II-1/289.

MDK.

Hild Károly építőmester

Piroschutz Mátyás fut. ház

Városliget, Csöntöri u. terv. 12.

1861. - Homlokzat, - pince, fut. alapr. - metszet.

MDK-A-II-1/290.

MDK.

Hild Károly építőmester

Parcsák Alajos nyilt szin.

Perézv. Erdősor 744.

1861. —

MDK-A-II-1/292.

MDK.

Hild Károly építőmester

Koller József fut ndv. told.

József fp. Kisfuvaros u. 10.

1861. - Fut alapr. és metsz.

MDK-A-II-1/295.

MDK.

Hild Károly építőmester

Günzl Anna fut utcai ház.

Ferencv. Mühlg. 279.

1861. - Pince, fut. alapr. metrét.

MDK-A-II-1/297.

MDK.

Hild Károly építőmester

Grün és Grünhut ndv. megbízott terv.

Terézv. Gyár u. 27.

1861. Fut alapr. és metszet.

MDK-A-II-1/298.

MDK.

Hild Károly építőmester

Geiszler Károly T. em udv. told.

Józsefv. Tüzés u. 18/76.

1861. – Int. T. em. alapr. metszet

MDK-A-II-1/299.

MDK.

Hild Károly építőmester

Bergmann János fut udv. told.

Üllői u. 51.

1861. - Tut, alapr. metnet.

MDK-A-II-1/300.

MDK.

Hild Károly építőmester

Zech Lipót pk utcai told.

Terézv. Aréna u. 6.

1861. - Pince, fmt. alapr., metszet

MDK-A-II-1/301.

MDK.

Hild Károly építőmester

Schacharmeier Mihály, istálló

Józsefv., Obere Grabeng. 24.

1861. —

MDK-A-II-1/303.

MDK.

Hild Károly építőmester

Hrdina János fut udv. told.

Ferencv. Angelg. 3/276.

1861. Pince, fut alapr, metnet

MDK-A-II-1/304.

MDK.

Hild Károly építőmester

Musz János, - istálló és hocsinin

Józsefvs, Borjúpiac 3/1084.

1861. - Fut alapr. és metnet

MDK-A-II-1/305.

MDK

Hild Károly építőmester

Kreis Ferenc fmt udv. told.

- Keler Sándor u. V. h. telek

1861. - fmt alapr. ésmeret

MDK-A-II-1/306.

MDK.

Hild Károly építőmester

Kaltenecker Henrik fest told.

Józsefv., Óriás u. 16.

1861.- Pince, fest alapr, metnet

MDK-A-II-1/307.

MDK.

Hild Károly. építőmester

Lohr Antal tervét ellenjegyezte

(Hajek Antal fut told. – Tevéro, Akác-u. 38.)

1861. –

MDK-A-II-1/310.

MDK.

Hild Károly építőmester

Wágner Perér, hajnebejárat

Terézv. - Königsg. 1430.

1861. Homlokzat, fut alapr, metszet

MDK-A-II-1/314.

MDK.

Hild Károly építőmester

Hild Károly fut udv. told.

Terézv. Rózsa u. 25/836.

1861.- Fut alapr és mednet.

MDK-A-II-1/323.

MDK.

Hild Károly építőmester

Becher család sírboltja. -

Temető

1861. Felülnézet, alapr. mértet 2 változatban

MDK-A-II-1/324.

MDK.

Hild Károly építőmester

Berger János, istálló

Erdőror, régi baromvásár piac. 88.

1861. fmt alapr., metret

MDK-A-II-1/331.

MDK.

Hild Károly építőmester

Lohr Antal tervét aláírta

(Walter János pst ute. told., Terézv. Kreuteg. 3.)

1861.

MDK-A-II-1/334.

MDK.

Hild Károly építőmester

Alánsja Lohr Antal tervét (Zitterbach Antal fut, utc. told Terézv. Akazien g. 15.)

1861 - Fut, pince alapr, metnet.

MDK-A-II-1/335.

MDK.

Hild Károly építőmester

Schierer Antal fnt udv. told.

Józsefv. Gólya u. 32.

1861. Fut alapr. és metnet

MDK-A-II-1/338.

MDK.

Hild Károly építőmester

Furmann József fmt udv. told.

Józsefv. Sach. g. 27.

1861. fmt alepr. metnet

MDK-A-II-1/339.

MDK.

Hild Károly építőmester

Libich András fmt udv. föld.

Józsefv. Sack q. 13.

1861. - Fmt alaprr. és metrnt

MDK-A-II-1/340.

MDK

Hild Károly építőmester

Beimer András fut hár

Józsefv. - Sonneng. 6.

1861. Homlokrat. Pince, fut-alapr. - hatnat.

MDK-A-II-1/341.

MDK

Hild Károly építőmester

Kutsera István fut utcai telek.

Józsefv. Kender u. 15.

1861. - Homlokzat, mince, fut alapr. metszet.

MDK-A-II-1/342.

MDK.

Hild Károly építőmester

Haberbauer Huber fmt udv. told.
Terézv. 2 Szív u. 36.

1861. - Fut alapr. és metnet

MDK-A-II-1/343.

MDK.

Hild Károly építőmester

Ács Károly fut told.

Ferencv. Sorokvári u. 51/129.

1861.- ——

MDK-A-II-1/344.

MDK.

Hild Károly építőmester

König András fst udv. told.

Józsefv. Futó u. 33/79.

1861. Pince, fst alapr, metszet

MDk-A-II-1/345.

MDK.

Hild Károly építőmester

Hanhovszky Mihály nyitott kin.

Perécv, Kerepeserstr 25.

1861. Fut alapr. metnet

MDK-A-II-1/347.

MDK.

Hild Károly építőmester

Liszkay János fut sold.

Pórsefv. Pörnő u. 406.

1861. ——

MDK-A-II-1/350.

MDK.

Hild Károly építőmester

Gollovitz Mátyás átalak.

Józsefv. - Baromvásártér - Németutca sarok 5.

1861. - Fot alapr, metnet

MDK-A-II-1/356.

MDK.

Hild Károly építőmester

Haringás Károly nyitott szín

Józsefv. Kender u. 13.

1861. Fut alapr, metnet

MDK-A-II-1/357

MDK.

Hild Károly építőmester

Joppich Róbert nyitott szín

Terézv. Kerepeserstr 29.

1861. Fut. alapr, mehrt

MDK-A-II-1/358.

MDK.

Hildt Károly épitőmester

Juhász József sütőhemence

Pesárv. Templomtér 2/212.

1861. Pince, fszt alapr. metszet.

MDK-A-II-1/359.

MDK.

Hild Károly építőmester

Mandl és Lazik nyitott kémek.

József, Statio-u. 58.

1861. (oht. 30) Fut alapr. és metnet

MDK-A-II-1/360.

MDK.

Hild Károly építőmester

Lesal Antal fut udv. told.

Józsefv., Schopperg. 12/401.

1861. – Fut, alapr, metszet

MDK-A-II-1/361.

MDK.

Hild Károly építőmester

Nemetz János fut udv. told.

1861. – Pince, fut alapr. metnet

Józsefv. Kistemplom u. 1.

MDK-A-II-1/368.

MDK.

Hild Károly építőmester

Kecskemét város háza átalak.

(Delo. Grünebaum g. 16/272.) ?

1861. - I. Régi állapat: pince fut alapr.
II. Új " " " "

MDK-A-II-1/369.

MDK.

Hild Károly építőmester

Rozsovits Mátyás fut hamra

Ferencv. István u. 1.

1861. - Fut alapr. és metnet.

MDK-A-II-1/371.

MDK.

Hild Károly építőmester

Deppesch András, lépett ház helyreáll.

Józsefv. Tavasszm. u. 24.

1861. —

MDK-A-II-1/377.

Hild Károly építőmester

Steiner Áron fmt udv. told.

Terézv, Sip u. 12.

1861. - Fszt alapr. metszetek

MDK-A-II-1/381.

Hild Károly építőmester

Zári Károly, udv. T. em. ráép.

(Terézv) Pfeiffer G. 19.

1861. fnt T. em. alapr. metnet

MDK-A-II-1/384.

Hild Károly építőmester

Neuhauer Mária fnt udv. tolá.

Józsefv. - Práterg. 14.

1861. - Pince, fnt. alapr.

MDK-A-II-1/385.

Hild Károly építőmester

Eperjesi Istvánt utcai kőfal.

Józsefv. Ősz u. 14.

1861. – Fnt alapr, metnet

MDK-A-II-1/387.

Hild Károly építőmester

Taubeck Jakab, istálló.

Terézv., Nyár u. 6/259.

1861. - Tat alapr. és metsz.

MDK-A-II-1/388.

Hild Károly építőmester

Vidats István műhelybővítés

Ferencv. 2 Haasen g. 10.

1861. – Fut alapr. és metnet

MDK-A-II-1/389.

Hild Károly építőmester

Pell Mihály udv. told. istálló.

Józsefv. Gr Rieseng. 15.

1861.- Fut alapr. és metret

MDK-A-II-1/390.

Hild Károly építőmester
(Ébner János) ill Mayer Gyula gépgyár
Perézv. Gyár u. 40.

1862. I. Homlokzat, metnet öm. alapr.
II. Kémény metnettel

MDK-A-II-1/391.

Hild Károly építőmester

Inkán József sütőkemencéjét

Terézv. Templom tér 2/212.

1861. Fut, pince alapr., mestnet.

MDK-A-I-1/392.

Flild Károly építőmester

Libich András fut udv. told.

Józsefv. Zsák u. 13.

1862.- Pince, fut alapr, metret

MDK-A-II-1/395.

Hild Károly építőmester

Scholer Ferenc pt hár

Józsefv. Gólya u. 22/326.

1862. —

MDK-A-II-1/396.

Hild Károly építőmester

Szuszky Anna magasfut. félház

Terézv 3 dob u. 499.

1862. Homlokzat, pince, fut alapr. metnet

MDK-A-II-1/398.

Hild Károly építőmester

Lohr Antal tervét ellenjegyezte. 1862.

(Bobula György fmt udv. sold.
Terézv 3 Pöller g. 6.)

MDK-A-II-1/399.

Hild Károly építőmester

Neugebauer Ferenc, I. em. udv. told.

Józsefv, Ősz u. 27/950.

1862. - Pince, fut alapr, metnet

MDK-A-II-1/401.

Hild Károly építőmester

Hanschild Antal fmt udv. told.

Józsefv. Pemplom tér 4.

1862. privee. fmt alapr, metszet

MDK-A-II-1/404.

Hild Károly építőmester

Grünhut Jakab magasfut ház

Terézv. Ároh u. Feultelek 9. szám

1862. Homlokzat, pince fut alapr, metszetek

MDK-A-II-1/407.

Hild Károly építőmester

Weber Nep Fános fabódája.

József v. Kerepesi u. - Ötpacsirta u. sarok.

Beleznay telek.

Stonich Miklós antalossal.

1862. Homlokzat és metszet.

MDK-A-II-1/410.

Hild Károly építőmester

Mornyák József fut félhár

József v. Fehőárok u. 29.

1862. Fut alapr. metnet.

MDK-A-II-1/414.

Hild Károly építőmester

Szabó Pál fmt ház

Terézv Kismező u. 28/243.

1862. Homlokzat, pince, fmt alapr., metnet.

MDK-A-II-1/413.

Hild Károly építőmester

Furmon József fut udv. told.

Józsefv. Zsák u. 27.

1862.- Pince, fut alagv. metrek

MDK-A-II.-1/415.

Hild Károly építőmester

Egerszeiger Ferenc, istálló

Terézváros, Erdősor 16.

1862.- Fut alapr. mehet

MOK-A-II-1/417.

Hild Károly építőmester

Swoboda Antal, házfal

Perécv, Kertész u. 1/38.

1862. - Pince, fut alapr, metnek.

MDK-A-II-1/418.

Hild Károly építőmester

Förster Fáwo átalak.

Belv. Halpiac 1.

1862. Régi és uj fmt I-II. em. alapr, metnet

MDK-A-T-1/419.

Hild Károly építőmester

Rosenthal Armin fmt udv. Sold.

Józsefv. 5 pacsirta u. 6.

1862. – Prince, fmt alapr. metszet

MDK-A-II-1/422.

Hild Károly építőmester

Keller György fmt udv. fénes

Ferencv. Temető u. 5.

1862. Fmt alapr és metszet

MDK-A-II-1/423.

Hild Károly építőmester

Wimmenthal Antal fut. udv. told

Józsefv. Sándor u. 18.

1862. Pince, fut alapr. metrut

MOK-A-II-1/424.

Hild Károly építőmester

Ellenjegyzte Lohr Antal tervét Haggenmacher Henrik

2 em. gőzmalmáról. (Lipóto, Rund-telek Tüchöny mellett)

1862.

MDK-A-II-1/427.

Hild Károly építőmester

Ellenjegyzte Lohr Antal tervét ~~Haggen~~ Spechner

Károly 1. em. told. hírávól. (Terév, Ecke Königsg u. Rosenz. 89/875

1852.

MOK-A-II-1/428.

Hild Károly építőmester

Bauer Frigyes fmt ház

Józsefv, Koszorú u. 21/720.

1862. - Homlokzat, fmt alapr. és metszet

MDK-A-II-1/431.

Hild Károly építőmester

Hoffmann József nyitott kin.

Józsefv. Kerepesi u. 47./1532.

1862. - Fatalapr, metnet

MDK-A-II-1/433.

Hild Károly építőmester

Kleiner József átalak.
Belv. Szerb u. 8.

1862. Fut alapr. metszetek.

MOK-A-II-1/439.

Hild Károly építőmester

Taschner Lajos fest. udv. szállító

Fehérv. Temető u. 41/651.

1862. - Fest. alapr. és metsz.

MDK-A-II-1/436.

Hild Károly építőmester

Leitner József fut. udv. told.

Perén Szövetség u. 4./71.

1862. - Prince, fut. alapr. metnet

MDK-A-II-1/437.

Flild Károly építőmester
ellenjegyezte Lohr Antal tervét (Schmaltz
Károly fmt általak., Eche Soroksárer g. 25 u Kürtelek g.)
1862.

MOL-A-II-1/438.

Hild Károly építőmester

Ellenjegyezte Lohr Antal tervét (Schmidt Antal udv. fest. műhely és pincelakás, Teréz, Graheng. 680/d.)

1862.

MDK-A-II-1/439.

Hild Károly építőmester

Weber János Sarnu fut utcai bódé

József v. Kereperi u. 70.

1862. Homlokzat, fut alapz, metszet.

MOK-A-II-1/440.

Hild Károly építőmester

Debreczi Mihály 1 em. ház

József fr. Sándor u. 19./963-964.

1862. ——

MDK-A-II-1/443.

Hild Károly építőmester

Kammermayer György nyilt nin

Terézv. 3 róna u. 4.

1862. fut alapr. metnet.

MDX-A-II-1/445.

Hild Károly építőmester

Pältner György fmt udv. told.

Terézv. Winkelg. 482.

1862. – Pince, fmt alapr. metszet

MDK-A-II-1/448.

Hild Károly építőmester

Weszelý Borbála / em. félhár

Terézv Aradi u. 1/877.

1862. Homlokzat, fut, em. alapr. metszetek.

MDK-A-II-1/449.

Hild Károly építőmesteres

Ellenjegyzete Lohr Antal tervét.

Gonta (Conta) József fut udv. told. Terézv,
Liniengraben. 3.

1862.-

MDK-A-II-1/456.

Hild Károly építőmester

Schopp Jakab fut kár

Ferencv. Kl. Hauptg. 14/210.

1862. - Hamlohrat, pince, fut alapo, metnetek

MDK-A-II-1/457.

Hild Károly építőmester

Steiner Simon udv. szin.

Terézv. Aréna u. 6.

1862. - Fut. alapr. metnet

MDK-A-II.-1/460.

Hild Károly építőmester

Steger Károly fut hár

Ferencv. Soroksári és Lóverseny u. sarok. 260.

1862. - Homlokzat, mednet, pince fut alapr.

MDK-A-II-1/461.

Hild Károly építőmester

Szabó József fut félhár

Pesérv. Gablerg. 1/55.

1862.- Félhomlokzat, metszet, pince, fut alapr.

MDK-A-II-1/462.

Hild Károly építőmester

Schwarz Vilmos gőzkazánhára

VIII. Kerepesi str. 61.

1862. fut alapr. mehetek

†

MDK-A-II-1/465.

Hild Károly építőmester

Lohr Antal tervét ellenjegyzte.

(Ellenberger Henrik 1. em. mdv. told. Pesérv. Nemeg. 40.

. 1862.

MDR-A-II-1/470.

Hild Károly építőmester

Thulich Mihály futhár

Terév. Rettigg. 4.

1862. Homlokzat, pince, fut alaprr.

MDK-A-II-1/475.

Hild Károly építőmester

Wage Vilmos fut udv. told.

Perérv. Gorda u. 11.

1862. - Pince, fut. alapr.

MDK-A-II-1/478.

Hild Károly építőmester

Hertl Ferenc fmt udv. told.

Perézv. Külső Aradi u. 129-130.

1862. fmt alapr. metnet

MDK-A-II-1/476.

Hild Károly építőmester

Bergmann Károly pt hár

Terézv. Csömöri út és Thaimerő sarka

1862. Félhomlokzat, pince, pt alapr. metszet

MDK-A-II-1/489.

Hild Károly építőmester

Seibek József fst udv. told.

Józsefv. Óriás u. 9.

1862.- Homlokzat (fél) pince, fst alapr. metszet

MDK-A·II-1/491.

Hild Károly építőmester

Immervoll Károly 1 em. ház

Perézv. gr Feldg. 25.

1862.- Homlokzat, pince, fmt. T. em. alapr. metnet

MDK-A-II-1/492.

Hild Károly építőmester

Gruber Károly bérlő raktára

Lipótv., Sterng. 6/344.

1862.- Fat alapr. mutat

MDK-A-II-1/493.

Hild Károly építőmester

Drucker Ferenc fut ház

József v. Békés u. 1.

1862. - Homlokzat, pince, fut alapr. metszet

MDK-A-II-1/494.

Hild Károly építőmester

Hild Károly kerítésfal

Terézv. 3 rózsa u. 29.

1862.- Tat alapr és metret

MDK-A-II-1/495.

Hild Károly építőmester

Allenjegyzete Lohr Antal tervét. 1862.

(Csitsmanczay Pál 2. em. ház, Lipótv. Árpád u. 266.)

MDK-17-II-1/497.

Hild Károly építőmester

Ellenjegyzete Lohr János tervét. (Fuchs Ignác, fut udv. told. - Terézv. Schiffmansg. 2.)

1862.

MDK-A-II-1/500.

Hild Károly építőmester

Tuschek Jakab udv. told. istálló

Terézv. Ellbogeng. 13./1354.

1862. - Fut alapr. és metszet

MDK-A-II-1/501.

Hild Károly ellenjegyzete

Lohr János tervét (Hampel Antal istálló és tehármv. Lipótv. Auss. d. Waitzner L. 1470/a)

MDK-A-II-1/502.

Hild Károly építőmester

Szellenyi Lánló 1. em. rágs.

Teréz v. Kerent-u. 28/345.

1862. ——

MOK-A-II-1/503.

Hild Károly építőmester

Emerth József fmt udv. told.

Terézv. Akácfa u. 21/207.

1862.- Pince, fmt alapr. metszet.

MDK-A-T-1/505.

Hild Károly építőmester

Fuchs Károly fut. udv. Hild.

Józsefv. Tüzér u. 25/66.

1862. - Fut. alapr. mutatt

MDK-A-II-1/506.

Hild Károly építőmester

Kovatsits József T. em. ráép. és homl.

Terézv. Sommerg. 14/263.

1862. – I Homlokzat és metnet
II. Pince, fut 1. em. alapr.

MDK-A-II-1/507.

Hild Károly építőmester

Fingerveller Ferenc udv. kádármühely

Kőbánya, 1622.

1862. - Fut alapr. és metsut

MDK-A-II-1/510.

Hild Károly építőmester

Kalmár István T. em. udv. fold.

Józsefv. Vas u. 12/1443/a

1862. Pince, fut. em. alapr. metszet

MDK-A-II-1/512.

Hild Károly építőmester.

Ellenjegyzete Lohr Antal tervét (Gschwindt Mihály fnt. gyár, Józsefv., Toleranzg. 7.) 1862.

MDK-A-II-1/513.

Hild Károly építőmester

Handlos Jergely T. em. ráép.

Belv. Müllerg. 25/96.

1862.- Homlokzat, pince pt. T. em. elsőrajz. Metszet

MDK-A-II-1/516.

Hild Károly építőmester

Szabó József fut udv. told.

Józsefv. Statio-u. 63/698.

1862. – Prince, fut alapz. és metszet.

MDK-A-II-1/521.

Hild Károly építőmester

Strassenreiter Ignác istálló

Józsefv. József u. 54.

1862.- Fut alapr. és metsz.

MDK-A-II-1/522.

Hild Károly építőmester

László János 1. em. hár

Lipótv. Nap. u. 9/347.

1862. – I. Homlokzat, metszet, pince alapr.
II. Fut 1. em. alapr.

MDK-A-II-1/523.

Hild Károly építőmester

Csillag Gábor átalak.

Pesérv. Király u. 57/671.

1862. - Int T. em. alapr. metszet

MDK+A-II-1/524.

Hild Károly építőmester

Vanyek József fut utcai bold.

Józsefv. Névtelen u. 102a.

1862.- Pince, fut alapr. metszet.

MDK-A-II-1/527.

Hild Károly építőmester

Müller Henrik sütőkemence

Belv. Lipót u. 13.

1862. - Pince, akaur. és mehet

MOK-A-II-1/529.

Hild Károly építőmester

Kutsera István fst ház

Józsefv. Kender u. 14.

1862. Homlokzat, pince fst alapr. szekret

MDK-A-II-1/534.

Hild Károly építőmester

Dauhos Ferenc fut told

József. Türelem u. 3/56.

1862. - Fut alapt.

MDK-A-II-1/536.

Hild Károly építőmester

Rosenthal Hermann fut udv. told.

Józsefv. 5 pacsirta u. 6.

1862. – Pince, fut alapr. metszet

MDX-A-II-1/551.

Hild Károly építőmester

Schober Ferenc fut told.

Józsefv. Gólya u. 326.

1862. ——

MDK-A-II-1/537.

Hild Károly építőmester

Hild Károly építőmester

Gschwindt hihály, gyárkémény

Józsefv. Üllöerstr. 22.

1862. kémény homlokzat, metszet, fut alapr.

MDK-A-II-1/539.

Hild Károly építőmester

Bäumer András fst átalak.

Józsefv. Nap u. 9.

1862. - Prince fst alapr.

MDK-A-II-1/542.

Hild Károly építőmester

Taubek Jakab, kárpal

Pesten. Nyár u. 6/259.

1862. Pince fut alapr. metret

MOK-A-II-1/543.

Hild Károly építőmester

Czrenner Ferenc magasfut ház

Terézv. Aradi u. 4.

1862. – Homlokzat, pince, fut alapr. metszetek

MDK-A-II-1/545.

Hild Károly építőmester

Sigmond Mihály fut sarokhár

Extrav. Gömörerstr 1886/g. Ecke d. Arenaweg

1862. - Homlokrat, pince, fut alapr, metnet

MDK-A-II-1/546.

Hild Károly építőmester

Devecis Mihály 1. em. told.

Józsefv. Sándor u. 19/963-964.

1862. —

MDK-A-II-1/548.

Hild Károly építőmester

Drucker József fut. told. (nyári helység)

Józsefv. Bélés u. 1.

1862. – Pince, fut. alapr. Metsetek

MDK-A-II-1/550.

Hild Károly építőmester

Horánszky György fut sarokhár

Ferenc v. Kisfő u. 12 - új utca.

1862. - Homlokrat, pince, fut alapr. metnet

MDK-A-II-1/559.

Hild Károly építőmester

Kalmár István nyitott előcsarnak told.

Józsefv. Vas u. 12/1443/a.

1862. Homlokzat, pince, fut alapr. metszet.

MDK-A-II-1/562.

Hild Károly építőmester

Fajth Péter T. em. hár

Tevérv. 3 niv-u. 12.

1862. - Hamlokrat, pince, fut T. em. alapr. metnet

MDK-A-II-1/567.

Hild Károly építőmester

Grünhut Jakab tervváltoztatás

Perérv. Árok u. 4. Feuerteleh 9. n.

1862. - Homlokzat, pince, fut. alapr. hatnatek

MDK-A-II-1/571.

Hild Károly építőmester

Laib István fut udv. told.

Józsefv. József u. és Árok u. sarkán 32/862.

1862. - Fut alapr. metszet.

MOK-A-II-1/573.

Hild Károly építőmester

Niedermann Márk fut udv. told.

Terécv. 3dob. u. 56/420.

1862. - Prince, fut alapr. metnet

MDK-A-II-1/574.

Hild Károly építőmester

Lerchitz József 1. em. udv. told.

Peréev. Gyár u. 931.

1862. – Pince, fut T. em. alapr. metszet

MDK-A-II-1/576.

Hild Károly építőmester

Gazda Joachim fut ház

Józsefv. Tavaszmező u. 43/831.

1862. – Pince, fut. alapr. metnet

MDK-A-II-1/575.

Hild Károly építőmester

Wodiáner Ede átalak.

Belv. Városház tér 3.

1862. Fut. alapr.

MDK-A-II-1/577.

Hild Károly építőmester

Lévy Károly fut. udv. told.

Józsefv. Gyöngyök-u. 2/1428.

1862.- Fut alapr. metszet.

MOK-A-II-1/578.

Hild Károly építőmester

Frauhl József T. em. átal.

Terézv. Retek u. 17.

1862.- Fut. 1. em. alapr. mehetnek

MOK-A-II-1/588.

Hild Károly építőmester

Haggenmacher Henrik istálló

Lipót v. Nächst d. Tühöry Bierhalle

1862. Homlokzat, metszet, fmt alapr.

MDK-A-II-1/592.

Hild Károly épitőmester

Beck János kerti ház

Külter. - Gömöri u. 1683. h.

1862. - Fut alapr. és metszetek

MDK-A-II-1/5-93.

Hild Károly ajutőmester

Menjegyezte Lohr Antal tervét. (Sinkovich hibáby fut sarokhár, Józsefv. Salaterg. 1029.)

1862.-

MDK-A-II-1/598.

Hild Károly építőmester

Dögler Károly fmt. átal.

Teréz. Király u. 93/703.

1862. - Prince, fmt, alapr, metszet.

MDK-A-II-1/599.

Hild Károly építőmester

Gind József fut hár

Józsefv. Tömö u. 10/402.

1862. - Hombolnat, fut, pince, alapr, metnet

MDK-A-II-1/603.

Hild Károly építőmester

Joppich Róbert nyitott min

Terézv. Kevepeni u. 29/31.

1862 - Fut alapr mutat

MDK-A-II-1/606.

Hild Károly óptörnester

Gschwind Mihály, haránkár

Józsefv. Üllöerstr 22.

1862.- Homlokrat, pince, fmt, T. em. alapr. metnet

MDK-A-II-1/605.

Hild Károly építőmester

Gruber Albert által.

Pereéw. Tüzfa u. 47.

1862. - ——

Nem engedélyeztek.

MDK-H-T-1/609.

Hild Károly építőmester

Seuszky Anna frt Hild.

Terézv. 3 dob u. 499.

1862. ——

MDK-A-II-1/611.

Hild Károly építőmester

Niedermann Márk nyílt kin

Terézv. 3dob u. 56/420.

1862. Ezt alapr, metszet

MDK-A-II-1/612.

Hild Károly építőmester

Schiller Mihály istálló

Józsefv. Hrsz. 24/761.

1862. - Fut alapr. és metsz.

MDK-A-II-1/614.

Hild Károly építőmester

Ács Lajos nyitott min

Józefv. Hollunderg. 1407/f

1862. Tut alapr. és metnet

MDK-A-II-1/616.

Hild Károly építőmester

Schindler Mór ideigl. iroda.

Lipótv. Felső Dunaror 458.

1862.- Homlokrat, fent alapr. metnet

MDK-A-II-1/618.

Hild Károly építőmester

Vizy János kenitéssel

Perézv, Külső dob. u. 2./1669.

1862. - Homlokzat, fut. alapr. és metszet

MDK-A-II-1/625.

Hild Károly építőmester

Krisán Mihály fut félhár

Pevéro, Kerepesi u. 37/80.

1862.- Homlokzat, pince, fut alapr. metszet

MDK-A-II-1/628.

Hild Károly építőmester

Gruber Albert fut told.

Percév. Fűzfa u. 47. és Szövetség u. sarok.

1862.- Fut alapr. és mednet.

MDK-A.II-1/629.

Hild Károly építőmester

Klein Sándor műhely

József körút 53.

1862.- Fut alapr. metrat

MDK-A-II-1/630.

Hild Károly építőmester

Meixner Ferenc gyufagyári raktár

Józef. - Nagyfuvaros u. 14.

1862. ——

Nem eng.

MDK-A-II-1/639.

Hild Károly építőmester

Ellenjegyzete Lohr Antal tervét

(Keller Ferenc fut utcai told. Jónfo, Rauug. 19/169.)

1862.-.

MDK-A-II-1/642.

Hild Károly építőmester

Perger Mihály istálló

József Kis Szénatér 30.

1862.- Tut alapr, metnet

MDK-A-II-1/143.

Hild Károly építőmester

Ellenjegyzete Lohr Antal tervét (Skriván Antal fut hára, Tömfv. Marieng. 2/1006.)

1862.-

MOK-A-II-1/644.

Hild Károly építőmester

Alávája Lohr Antal tervét (Kulisch Mihály 1 em. hár Tereiv. Rettigg. 4.)

1862. -

MDK-A-II-1/647.

Hild Károly építőmester

Szuszky Anna fut udv. told.

Perérv, 3 dob u. 499.

1862. - Pince, fut alapr. metnet.

MDK-A-II-1/648.

Hild Károly építőmester

Nagy Imre fut utcai bold.

József. Salétrom u. 1.

1862. - Homlokzat, pince, fut alapr. mérnet

MDK-A-II-1/651.

Hild Károly építőmester

Rosenfeld C. fort udv. told. (istálló)

Terézv. Auss. 3 Trommelg. 23.

1862.- Fut alapr, metnet

MDK-A-II-1/660.

Hild Károly építőmester

Sigmond Mihály fest sarokhár

Kült. Csömöri u. és Aréna u. sarok 168/g.

1862. - Udv. hornlokrat, prince, fest alapr.

MDX-A-II-1/675.

Hild Károly építőmester

Vicy Antal fut félhár

Terézv. Városliget 69 (erdei)

1862. - Homlokrat, fut alapr, metnet

MDK-A-II-1/676.

Hild Károly építőmester

Wieland József mozóhonyha

Józsefv. Sertéskereskedő u. 29/1368.

1862. Int alapr, metnet

MOK-A-II-1/677.

Hild Károly építőmester

Bittner Samu nyilt sin

Józsefv. Rigó u. 2/638.

1862. - Fut alapr. metszetek

MDK-A-II-1/678.

Hild Károly építőmester

Bauer György fut. sarokhár

Tercév, Kült. Uj Aradi u. 1/185. 2/186.

1862.- Homloksat, mutnet, pince, fut. alapr.

MOK-A-II-1/679.

Hild Károly építőmester

Merliczy Mátyás told. műhely

Teréz. Kesten u. 11.

1862. - Fut alapr, metnet

MDK-A-II-1/683.

Hild Károly építőmester

Krizsán Mihály fut. told.

Terézv. Kerepesi u. 37/80.

1862. - Pince, fut alapzr. mehet

MOL-A-II-1/686.

Hild Károly építőmester

ellenjegyzete ~~Hi~~ Lohr Antal tervét (Sinkovits Mihály fest utc. és udv. told.; Józsefv. Salétrom u. 1029.)

~~Pin~~ 1862.

MOK-A-II-1/689.

MDK

Hild Károly építőmester

Ellenjegyzete Lohr Antal Servét (Lord Samu, fürénmalom, Lipótv, Feldunaror 422.) 1862.

MDK-A-II-1/701

MDK

Hild Károly épitőmester

Elkeszegyerte Lohr Antal tervét (Oetl János vasöntőgyár Perézv, Árok u. 13/926.) 1862

MDK-A-II-1/709.

MDK

Hild Károly építőmester

Gruber Albert fut told.

Terézv. Füzfa és Szövetség u. sarok 47.

1862. - Fut alapz. és mennet

MDK - A - II - 1/710

MDK

Hild Károly építőmester

Langheinrich András zárt folyosó

Terézvo Kerepesi u. 4

1862. Udo. hozulokrat, metnet, fut alapr.

MDK-A-II-1/711.

MDK

Hild Károly építőmester

özv Szentheresztv Judit fszt udv. told.

Perézv. Rózsa u. 5/820.

1862. Pince, fszt alapr. metszet

MDK-A-II-1/714.

MDK

Hild Károly építőmester

özv. Stern Löwyné átal.

Terézv. 3Dob. u. és Kisherent u. sarok 24/579.

1862.- Alapr. és mehut

MDK-A-II-1/715.

MDK

Hild Károly építőmester

Berhes István és Mayer Károly fut ház

Teréev. Uj-Aradi u. 855-993/p. volt Ferzl telek.

1862.- Helyszinrajz, fut alapr. mutat

MDK-A-II-1/721.

MDK

Hild Károly építőmester

Mály Fóint fut utcai bold.

Ferencv. Sorokszári vonalon fehér kültelek.

1862. Pince, fut alapr. mehet.

MDK-A-11-1/722.

MDK

Hild Károly építőmester

Ellenjegyezte Lohr Antal tervét (Zach János szt. udv. told. Terézv. Rózsa. u. 9/887.) - 1862.

MDK-A-II-1/727.

MDK

Hild Károly építőmester

Hochsteiner Jakab istálló átal. lakássá

Józsefv. Statio u. 81.

1862.- Fut alapr. metnet

MDK-A-11- 1/733.

MDK

Hild Károly építőmester

Fait Mihály hamra átal. lakássá

Józefv. Szöllőhegy u. 26/775

1862. - Fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/734.

MDK

Hild Károly építőmester

Egerszeiger János fut ház

Teréev. 3 dob u. 1.

1862. - Homlokzat, pince, fut alapr., mcbrat

MDK-A-II-1/748.

MDK

Hild Károly építőmester

Gruber Albert T. em. told.

Fürst u., Szövetség u. 47.

1862. - Pince, fut. T. em. alapr. mehet.

MDK-A-11-1/739.

MDK

Hild Károly építőmester

Steiner József fst sold.
Perésv. Váczi ut külrövonal 8 k.

1862. ——

MDK-A-11-1/757.

MDK

Hild Károly építőmester

Weidner Károly fut udv. sold.

Terézv. Kismező u. 27/333.

1862. – Prince fut alapr, metrut

MDK-A-11-1/770.

MDK

Hild Károly építőmester

Hirsch Miklós fut kár

Józsefv. - Német-u. 6/1044.

1862. - Homlokzat, pince, fut álapr. és metszet

MDK-A-11-1/771.

MDK

Hild Károly építőmester

Ellenjegyzette Lohr Antal tervét (Csitsmancray Pál 3em. ház. Lipótv. Árpád u. 4/269.) 1862.

MDK-A-11-1/776.

MDK

Hild Károly ágitőmester

Nessy Katalin, em. ráép.

Tenív, Király-u. 51/1086.

1865. - Komlóhnat, prince, fut. T. em. alapr., mechnat

MDK-A-П-1/1857.

MDK

Hild Károly építőmester

Bauernfeind Fülöp fut. ától.
Kőbánya, Fő ut. 160.

1862. - Fut alapr. mehet

MDK-A-II-1/777

MDK

Hild Károly építőmester

Steiner József fst hár
Pesév. Külsővácsi u. 8.
1862.- Fut alapr., metnet

MDK-A-II-1/778.

MDK

Hild Károly építőmester

öző Laib Mártonné hesitéssel

Józsefv. Árok u. 15/810.

1862. - Alapr., metnet

MDK A-II-1/780.

MDK

Hild Károly építőmester

Krones Ferenc fut hárfal

Percév. Aradi u. 21/861.

1862. – Pince, fut alapr. metnet

MDK A-II-1/784.

MDK

Hild Károly építőmester

Hoffmann J. B. T. em. gépgyár told.

Pesciv. Füzfa u. 11.

1862. - Int. T. em. alapr., metnet

MDK A-II-1/786

MDK

Hild József építőmester

Jálics Kálmán fst ház

Pesév. 2 szerecsen u. 1399.

1862. – I. Homlokzat, metszet
II–III. fst, pince alapr.

MDK–A–II–1/795.

MDK

Hild Károly építőmester

Stampf József fest told.

Jerézv. Aradi u. 16.

1862. ——

MDK-A-II-1/800.

MDK

Hild Károly épitőmester

Novodny Albert fnt udv. told.

Perécv. Aradi-u. 19/863.

1862. - Pince, fnt alapr, metnet

Lapotsy József kőműves is aláirja a tervet

MDK-A-II-1/802.

MDK

Hild Károly építőmester

Zugmayer György fut. udv. told.
Perézv. Ujaradi u. 196. tervszám.

1862. – Helyszinr. pince, fut. alapr, metszet

MDK-A-11-1/804.

MDK

Hild Károly építőmester

Ellenjegyzete Lohr Antal tervét (Frivalszky Károly fszt udv. told. Tereszv. 3 szív-u. 28/998.) – 1862.

MDK-A-11-1/809.

MDK

Hild Károly építőmester

Schalatz Antal fut udv. told

Kőbánya, Kerttelek

1862. - fut, alapr, metszet

MDK-A-11-1/811.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Mosch Karoly pince alóépítés

Terény. Király és 2 kiv u. sarok 97/816

1862. ——

MDK-A-II-1/817

MDK

Hild Károly építőmester

Ellenjegyezte Lohr Antal tervét. - 1862.

(Plesch Magda 2 em. kár. Percív, 3 hiv. u. 23/1118.)

MDK-A-11- 1/821.

MDK
MDK

Hild Károly építőmester

Breitner Ferenc fnt utc. told.
Főrsefr. Kender u. 25/1282.

1862. - Homlokzat, metszet, fnt alaprr.

MDK-A-II-1/823.

MDK
MDK

Hild Károly építőmester

Steiner József fut. udv. told.
Pesciv. Külső Váci u. 8.
1862. - Pince, fut. alapr. metnet.

MDK-A-II-1 /825.

MDK

Hild Károly építőmester

Görgey (Gyusz?) István heményitőgyár bővítés

Józsefv. Stetio u. 65/699.

1862. - Frt, alapr. mednet

MDK-A-TL 1/827.

MDK

Hild Károly építőmester

Schubert Károly istálló

Ferencv. Kis Flórián u. 6/635.

1862.- Fal alaprajz, metszet

MDK-A-11-1/830.

MDK

Hild Károly építőmester

Sellner Fülöp fnt utc. told.
Józsefv. Borjú tér 8.
1862. – Prüce, fnt. alapr., mésnet.

MDK-A-II-1/832

MDK

Hild Károly építőmester

Anders József fmt épület
Józsefv. József u. 12.
1862. ——

MDK-A-II-1/833.

MDK

Hild Károly építőmester

Schön József nyilt kin

Pereív. Nagydiófa u. 2.

1862. - Int. alapr, metnet

MDK-A-II-1/840.

MDK
MDK

Hild Károly építőmester

Cséry Lajos fut erőszkár

Városliget, Cromöri u. és vároni homokbánya között

1862. - Fut alapr, metnet

MDK-A-II-1/844.

MDK

Hild Károly építőmester

Surhovszky Vilmos fut. hár

Perérv. Árok u. 680/4.

1862.- Homlokrat, púrce, fut. alapr., mátrat

MDK-A -11-1/854.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Pöltner György fut udv. told.
Teréz. Zug-u. 482.
1862.- Pince, fut alapr, metnet

MDK-A-II-1/858.

MDK

Hild Károly építőmester

Perl Ferenc öröhöser ugilt kin és istálló

Perezó. Rózsa u: 17/827.

1863. – Pince, fnt. alapr. metnet –

MDK-A-II-1/863.

MDK

Hild Károly építőmester

Ness Sándor magos fut udv. told.
Perérv. 2 sív u. 33/779.
1863. - Pincs, fut alapr, 2 metret

MDK-A-II-1/865.

MDK

Hild Károly építőmester

Smutny Ferenc fut. utc. és udv. told.
Józsefv. Státio u. 50/577.

1863. - I. Homlokrat, metszet
II. Prince, fut. alapr.

MDK-A-III-1/866.

MDK

Hild Károly építőmester

Fischer Ferenc fmt utc. told.

Pesév. 2 env u. 10/715.

1863. - Pat, pince alapr, metszet

MDK-A-II-1/867.

MDK
MDK

Hild Károly építőmester

Schmidt József fut.-hár

Józsefv. Német u. 11/1136

1863. —

MDK-A-II-1/877-

MDK

Hild Károly épitőmester

Stern Lőrvy II. em. rácps.

Pesév, Lázár u. 9.

1863. - Pince. fut. I. alapr. régi, II. uj alapr., metnet

MDK-A-II-1/891.

MDK

Hild Károly építőmester

Hoffmann József szt. utc. told.

Józsefv. Kerepesi u. 39/82.

1863. - Hamlahrat, pince, szt. alapr.

MDK-A-11-1/900.

MDK

Hild Károly építőmester

Nupka András fut udv. told.
Ferencv, Florián u. 11/260.
1863. - Pince, fut alapr., metnet

MDK-A-II 1/920.

MDK

Hild Károly építőmester

ellenjegyzete Senger János kőnnüves tervét (Nissen Adolf 1 em. ház Perérv, Kőnnüves u. - Árok u. sarok 13/926/h.)

1863.-

MDK-A-II-1/928.

MDK

Hild Károly építőmester

Weisinger Ferenc, fst told.

Terézv. József u. 15.

1863 —

MDK-A-11-1/929.

MDK

Hild Károly építőmester

Pollak Mária, antalosműhely

Józefv. Vig u. 31/1168.

1863. - Tut alapr., metnet

MDK-A-II-1/930.

MDK

Hild Károly épitőmester

Fischmeister József, fut hár

Józsefv. Salétrom u. 4.

1863.- Homlokzat, pince, fut. alapr., metszet

MDK-A-II-1/933

MDK

Hild Károly építőmester

Hoffer Bertalan fut udv. told.

Perérv. István tér 388. átmenő az Alkotta u. 40/196.

1863. - Prince, fut alapir, metszet

MDK-A-II-1/939.

MDK

Hild Károly építőmester

Krasovitz Bertalan, pince

Ferencv., Mola u. 34/533.

1863. - Pince, fut. alapr., metnet

MDK A-II-1/949.

MDK

Hild Károly építőmester

Kalner Róza fut. utc. told.

Józsefv. Fecske u. 5.

1863. - Homlokzat, oszlopt, fut. alapr.

MDK-A-11-1/952.

MDK

Hild Károly építőmester

Buckmesser Lőrinc szt. ház
Józsefv. Mátyás tér és Tavaros u. sarok. 17. u.
1863. —

MDK A-II-1/953

MDK

Hild Károly építőmester

Ross János fut udv. told.

Terézv. 3dob-u. 12.

1863. - Prince, fut. alapr., metrut

MDK-A-11-1/979.

MDK

Hild Károly építőmester

Spresser Pál fut udv. told.

Terézv. Arena u. - Akácfa u. sarok 17.

1863. —

MDK-A-11-1/984.

MDK

Hild Károly építőmester

Holitser Mór fut udv. told.
Pisérv. 3 dob u. 10.
1863. - ——

MDK-A-II-1/1005.

MDK

Hild Károly építőmester

Buchmesser Lőrinc fnt. hár.

József v. Fuvaros u. és Mátyás tér sarok h.

1863. - Homlokzat, pince, fnt. alapr., metszet

MDK-A-II-1/1010.

MDK

Hild Károly építőmester

Keszvarba Róza, pincelakás

Lipótv., Vadász u. 19.

1863. - Pince alapr, metszet

MDK- A- II-1/1013.

MDK

Hild Károly építőmester

Eisler János, nyári mulatóskin

Józsefv. Mátyástér és Szállóhegy u sarok 2/749.

1863. - Tut alapr., metnet

MDK-A-II-1/1014.

MDK

Hild Károly építőmester

Rusz János, fut. hár

Józsefv. Bérhocsis-u. 2/1096.

1863. - Pince, fut. alapr., mebnet

MDK-A-II-1/1018.

MDK

Hild Károly építőmester

Wahlhanyzf Henrik fzt told.

Terézv. Lőportár u. és Marhatereló u. sarok 1497.

1863. ——

MDK-A-II-1/1021

MDK

Hild Károly építőmester

Menjegyezte (Spaniel Alajos fszt udv. told, Pereív. Árok u 58)

Lapotsy József hőrnüves tervét

MDK-A-II-1/1024.

MDK

Hild Károly építőmester

ellenjegyzete Lapotsy József tervét

(Schutzberger József, fut. udv. told., Terézv, Felső János u. 1.)

MDK-A-II-1/1025

MDK

Hild Károly építőmester

Stern Löwy I. em. ráép.

Terév., Lázár u. 9.

1863. - Ömes alapr. és metsz.

MDK-A-II-1/1026.

MDK

Hild Károly építőmester

Győry Sándor, fut udv. told.

Józsefv., Nap u. 7/81.

1863. - Pince, fut alapr, mettret

MDK-A-II-1/1046

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Münzl K., pincelakós

Józsefv., Bodzafa u. 1/1020.

1863. - Pince, fut, alapr, metszet

MDK-A-II-1/1056.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Pfeiffer Ferenc, nyílt tér

Józsefv. Nagy- és Kisfuvaros u. sarka 8/1350.

1863.- Fut, alapr., metnet

MDK-A-II-1/1059.

MDK

Hild Károly építőmester

Palatinus Ferenc fut'kár

Terézv. - Ó-u. 32.

1863. - Helyszínv., homlokzat, pince, fut. alapr., metszet

MDK-A-II-1/1064.

МДК

MDK

Hild Károly építőmester

Schmidt József, fnt. ház

Józsefv. - Német-u. és Borjutér 11/1136.

1863. - Homlokrat, mince, fnt. alapr.

MDK-A-II-1/1072.

МДК

MDK

Hild Károly építőmester

Függeller Ferenc, fmt udv. told.

Kőbánya, 1622.

1863. - Fmt. alapt., metrat

MDK-A-II-1/1078.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Wahlkampf Henrik, átszlak.

Terézv., Puskaportorony-u. és Markskajtó ut 1497.

1863.- Pince, fut. alapr., metnet, helyszinrajz

MDK-A-11-1/1093.

MDK

Hild Károly építőmester

Hidaler József, fut. utc. told.

Józsefv., Práter u. 18/141.

1863. - Fut. alapr., metnet

MDK-A-11-1/1097.

WDK

MDK

Hild Károly épitőmester

özv. Felbermayer Ágostné, hátrányfőző

Józsefv., Serfőző u. 16.

1863. - Fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1100.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Thurn Erzsébet, fut. udv. told.

Józsefv. József u. 13.

1863. - Fut. alapít., mehet.

MDK-A-11-1/1106.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Knoblauch János, fmt udv. sold.
Terézv. 2 szív u. 36.
1863. - Prince, fmt. alapr., mesnet

MDK-A-11-1/1107.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Guda Simon fest. átalak.

Terév. Hajós és 2 nevecseny u. sarka 9.

1863. ——

MDK-A-II-1/1122.

Hild Károly építőmester

Glück Károly T. em. átel.

Terézv. Kesepesi u. 1/3.

1863. ——

MDK-A-11-1/1129.

MDK

Hild Károly építőmester

Firtlinger Antal, 2. em. ábr.

Dely. - Duna u. 1. - Hal-tér sarok.

1863. - Fut, I-II. em. alsór, mehet.

MDK-A-II-1/1147.

MDX

MDK

Hild Károly építőmester

Szürke Nővérek I. em. udv. told.
Teréz., Templom-u. 1.
1863. —

MDK-A-II-1/1148.

MDK

Hild Károly építőmester

Abesl János, fnt udv. told.

Pesév. Steinar-u. 42.

1863. - Helyszinr., pince, fnt. alapr., metszet

MDK-A-11-1/1173.

MDK

Hild Károly építőmester

Tauser Ferenc, fut. utc. told.

Ferencv., Liliom-u. 33/353.

1863. – Horolokzatnén, pince, fut. alapr., metnet.

MDK-A-II-1/1176.

MDK

Hild Károly építőmester

Jastrik Mihály, nyilt kin
Józsefv., Gólya-u. 26.
1863.- Tut. alapr. metnet

MDK-A-II-1/1183.

MDK

Hild Károly építőmester

Vendauer József, nyílt tér
Lipót, Vadász-u. 10/62.
1863.- Fűt. alapr., metszet

MDK-A-11-1/1185.

MDK

Hild Károly építőmester

Pantzner Antal, nyílt tér
Józsefv., Futó u. 7/162.
1863. - fut. alapr., metret

MDK-A-II- 1/1193.

MDK

Hild Károly építőmester

Steiner István, sütőhemence

Fennev., Soroksári-u. 55/223.

1863. - Tut. alapr., metnet

MDK-A-11-1/1196.

MDK

Hild Károly építőmester

Buchaly József fut félhár és nyilt sin

Ferencv., Kaiserhő Tő-u. 648/714. Szerv. 8.

1863. - Téthomlokzat, metszet, fut. alapr.

MDK-A-II-1/1197.

MDK

Hild Károly építőmester

Kreisch Gáspár, rütöhemence

Józsefv. - József-u. 65/891.

1863. - Tut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1253.

MDK

Hild Károly építőmester

Brein Magda, utc. hovőesműhely

Jónfv., hátyás tér 11/750.

1863. - Homlokrat, fnt. alapr., metnet.

MDK-A-II-1/1254.

MDK

Hild Károly építőmester

Hoffmann J. B., gépgyár T. em. told.
Terécv. - Fürfa-u. 11.
1863. - Int. T. em. alapr., metnet

MDK-A-11-1/1257.

MDK

Hild Károly équitőmester

Wiesner János, fut. udv. told.

Perérv., Aréna-u. 13/230.

1864.- Pince, fut. alapr., 2 matrat

MDK-A-II-1/1365.

MDK

Hild Károly építőmester

Nagy József, fut. udv. told.

Józsefv., Statio-u. 48/578.

1864.- Homlokrat, pince, fut. alapr., 2 matszet

MDK-A-II-1/1371.

MDK

Hild Károly építőmester

Petrarstich Ágost, határfal

Ferencv., Márton-u. 738/b.

1864. - Int. alapv.

MDK-A-II-1/1372.

MDK

Hild Károly épitőmester

Weber János Samu, ásvitóbódé

Józsefv., Kerepesi-u. 70. Belecsny telek

1864. - Homlokrat, fut. alapr., mednet.

MDK-A-II-1/1376.

MDK

Hild Károly építőmester

Szürke Némikéh, I. em. udv. jobbnány ráép.

Pesérő, Templom-u. 1.

1864. - Ezt, I. em. alapr., mennet.

MDK-A-11-1/1378.

MDK

Hild Károly építőmester

Heigl József, fat őrház

Ferencv., Remete-u. 2/692.

1864.- fat. alapr., metszet

MDK-A-II-1/1380.

MDK

Hild Károly építőmester

Singer Károly, fnt. udv. told.

Lipótv., Nap-u. 7.

1864. - Pince, fnt. alapr., matnet

MDK-A-II-1/1390.

MDK

Hild Károly építőmester

Czrenner Ferenc, építkezés

Tereív, Aradi-u. 4.

1863. ——

MDK-A-II-1/1272.

MDK

Hild Károly építőmester

Auspitz Róbert T. em. udv. told.
Tesérv. - Kerepesi - u. 22/17.
1863. - fut. T. em. alapr, matnet

MDK-A-II-1/1279.

MDK

Hild Károly építőmester

Stern és Herzog, boltátalakítás

Lipótv., Erzsébet tér 7.

1863. – Fnt. alaprr., metszet

MDK-A-11-1/1284.

MDK

Hild Károly épitőmester

Schrantz György, fnt. udv. told.
Józsefv., Statió-u. 46.
1863.-Fnt. alapr, mednet

MDK-A-11-1/1287.

MDK

Hild Károly építőmester

Ellenjegyzi Lapotsy József kőműves tervét. (Háringás József, fmt. udv. műhely, Perézv. szegfű u. 1/789.) - 1863.

MDK-A-II-1/1299.

MDK

Hild Károly építőmester

Beran Antal, vágóhíd
Józsefv., Pavaszmező-u. 21/843.

—

MDK-A-II-1/1306.

MDK

Hild Károly építőmester

Prantner Mihály és Éva, nyilt étterem

Józsefv., Gólyr-u. 12/306.

1863.- int. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1314.

MDK

Hild Károly építőmester

Stengl György, nyilt vin és jégverem.
Terézv., Szövetség-u. 21/134.
1863.- Pince, fut. alapr., meknet

MDK-A-II-1/1319.

MDK

Hild Károly építőmester

Krausz Mátyás, istálló
Józsefv., Kis Szénа tér 31.
1863.- Fmt., alapr., metszet

MDK-A-11-1/1320.

MDK

Hild Károly építőmester

Ortner Samu, nyílt tűz és zárfal.

Terézv., Kismező-u. 30.

1863.—

MDK-A-II-1/1322.

MDK

Hild Károly építőmester

Ellenjegyzete Lapotsy József kőműves tervét. - 1864.

(Ebert János, fut udv. és ntc. told.; Pesérv, Árok-u. 680/a)

MDK-A-II-1/1324.

MDK

Hild Károly építőmester

Seidl Mihály, ístálló
Józsefv., Óriás-u. 7/297.
1864.- Fat. alapr., metszet

MDK-A-II-1/1338.

MDK

Hild Károly építőmester
ellenjegyzete Lapatsy József kőműves Servét. 1864.
(Bauer György fut utc. told. - Terézv, Kühö Aradi-u. Pl 1/a/185-186)

MDK-A-II-1/1339.

MDK

Hild Károly építőmester

Poppes Lipót, II. em. sarokhár tesomódosítás

Lipóto.-Váczi-út. 33/561.

1864.-I. Homlokrat, II. mehrat. III-VI. ömes alapr. 2-2 péld.

Pollach Ágosttal.

MDK-A-II-1/1344.

MDK

Hild Károly építőmester

Kost Mátyás, fut. udv. told.

Kültelek, városligeti fasoron kívül balra 132/1614.

1864.- Pince, fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1350

MDK

Hild Károly építőmester

Leitner József, fut. udv. told.

Pesárv. - Szövetség - u. 4/71.

1864. - Pince. fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1351.

MDK

Hild Károly építőmester
Günther József, istálló
Ferenc., Flórián-u. 34/612.
1864. - Fut. alapr., mehet

MDK-A-II-1/1352.

MDK

Hild Károly építőmester

Hölfer Jakab, hocriszin

Perécz, 3 dob-u. 73. Graben Gasse Ecke

1864. - Homolsinat, metnat, fut. alapr.

MDK-A-II-1/1354.

MDK

Hild Károly épitőmester

Langheinrich Ferenc, fnt. udv. told.
Pérézv. - Akácafa-u. és Aréna u. 26/187.
1864. - Pince, fnt. alapr. metnet.

MDK-A-II-1/1356.

MDK

Hild Károly építőmester

Schindler József, fut. utc. told.

Pesév., Akácfa-u. 25, Aréna-u. sarok.

1864. Hamlohrat; pince, fut. alapr., mednet

MDK-A-II-1/1357.

MDK

Hild Károly építőmester

Kaizer Károly, pst. udv. told.

József., Karpfenstein-u. 781.

1864. - Pince, pst. alapt., metret

MDK-A-II-1/1359.

MDK

Hild Károly építőmester

Rabel Vencel, nyári nyitott mulatóscin
Terény, Kismező-u. 9.
1864. - Homlokrat, fnt. alapr., makret, helyszinr.

MDK-A-II-1/1364.

MDK

Hild Károly építőmester

Hartl Erzsébet, fut. utc. told.
Kőbánya, Óhegy 73/1693.
1864.- Hamulokrad, fut. alapv., mobut

MDK-A-II-1/1397.

MDK

Hild Károly építőmester

Steiner Simon, fémer tervoáltoztatás

Terézv.; Aréna-u. 6.

1864. - Prince, fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1398.

MDK

Hild Károly építőmester

Hölfer Jakab T. em. ráép. és átal.

Terézv. 3 dob-u. 61.

1864. - Homlokzat, pince, fut T. em. alapr., metszet

MDK-A-II-1/1401.

MDK

Hild Károly építőmester

ellenjegyzete [Wolf Katalin fst udv. told., Józsefv. Vig-u. 4.]

Lapotsy József hőműves tervét. 1864.

MDK-A-II-1/1405.

MDK

Hild Károly épitőmester

Policzer Mayer, fut.-hár.

Terézv. – Lázár-u. 6/1300.

1864. – Homlokrat, pince, fut. alapr., metrat

MDK-A-II-1/1414.

MDK

Hild Károly építőmester

Böschalt Antal, fut. átalák.

Józsefv. Sertéshereskedő-u. 5/1401. és 1400.

1864. —

MDK-A-II-1/1415.

MDK

Hild Károly építőmester

Eppinger József, fut. udv. told.

Józefv., Kis Tavaszmező-u. 24/832.

1864. - Fut. alapr., matnet

MDK-A-II-1/1424.

MDK

Hild Károly építőmester

Dobos Mária, fut. udv. told.

Józsefv., Vig-u. 11/1179.

1864. - Pince, fut. alapr., 2 metret

MDK-A-11-1/1425.

MDK

Hild Károly építőmester

Doboschánig hagas fut. hár.

Józsefv., Vig-u. 9/1180. Conti-u. sarka.

1864. Hamlokrat, pince, fut. alapr., mutrat

MDK-A-II-1/1426.

MDK

Hild Károly építőmester

Wirnhardt Anna, fut. udv. told.

Józsefv. Német-u. 17/1128.

1864. - Pince, fut, félem. alapr., metszet

MDK-A-II-1/1429.

MDK

Hild Károly építőmester

Haragó Mátyás, fut. hár, és homlokrat átalak.
Lipóto, Vádor-u. 37.

1864. - Homlokrat, pince, fut. alapr., metnet

MDK-A-11-1/1433.

MDK

Hild Károly építőmester

Gamperl Maria T. em. utc. told.
Józsefv. 5 pacsista-u. 14.
1864. - I. Hamlohnet, mehnet
II. Ömes alapr.

MDK-A-II-1/1434.

MDK

Hild Károly építőmester

Schomer Ferenc, fut. udv. told.

Józefv. Gólya-u. 26/326.

1864. Pince, fut. alapt., mehrt.

MDK-A-II-1/1438.

MDK

Hild Károly építőmester

Bergmann János, fnt. udv. told.
Külterület, Csömöri-ut és Istvánmező-u. sarka
1864. - Fnt. alapr., metret

MDK-A-II - 1/1456.

MDK

Hild Károly építőmester

Hölfer Jakab, pince átalak.

Perérv. 3 dob. u. 73. - Árok. u. sarka

1864. - Hamlakszat, pince, fut. alapr.

MDK-A-II-1/1457.

MDK

Hild Károly építőmester

Schweiger Henrik, sütőkemence

Terézv. 3 dob-u. 28/408.

1864. Pince, fut. alapr., metszet

MDK-A-II-1/1458.

MDK

Hild Károly építőmester

Ortner Samu, fut. átalak.

Perézv. Kerepesi-u. 32., szövetszép-u. raska

1864. - Homlokrat, pince, fut. akpr.; metnet

MDK-A-II-1/1459.

MDK

Hild Károly építőmester

Neugebauer Ferenc 2 em. kár

Belv., Magyar-u. 34/548.

1864. ———

MDK-A-II-1/1460.

MDK

Hild Károly építőmester

Menjegyzete Senger János épm. tervét. 1864.

(Klöszl Jakab fnt. átal. és utc. homlokrat amelis. Terézv., 3 dob-u. 47/418.)

MDK-A-II-1/1468.

MDK

Hild Károly építőmester

Martinecz György, tervmódosítás

Lipótv., Kültelek, Váczi töltés 81/404.

1864. – Pince, fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1473.

MDK

Hild Károly építőmester

Bech János, istálló

Külterület, Csömöri-u. 35/1683.

1864.- Homlokzat, metszet, fut. alapr.

MDK-A-II-1/1475.

MDK

Hild Károly építőmester

Kontsér Tamás, nyílt kin

Józsefv., Zerge-u. 6/997.

1864.- Int. alapv., metret

MDK-A-II-1/1477.

MDK

Hild Károly építőmester

Zach Tamás, hávécsarnok

Józsefv., Országút, Régi füvészkert

1864. ——

MDK-A-II-1/1479.

MDK

Hild Károly építőmester

Nyári Jóra, fut. udv. told.

Belv., Zöldfa-u. 36.

1864.- Fut. alapr.

MDK-A-II-1/1482.

MDK

Hild Károly építőmester

Neugebauer József II. em. utc. told.

Belv., Magyar-u. 34/548.

1864. - I. Homlokrat, metszet
II. Ömes alapr.

MDK-A-II-1/1489.

MDK

Hild Károly építőmester

Bitó Ferenc, I. em. bér átalak.
Belv. Országút 12.
1864.- Homlokzat, I. em. elegy., metszet

MDK-A-II -1/1493.

MDK

Hild Károly építőmester

Kaiser Mihály, fut.-udv.-told.

Józsefv., Tavaszmező-u. 42/822.

1864.- fut. alaur., metut

MDK-A-II-1/1498.

MDK

Hild Károly építőmester

Zach Tamás, kávéház
József tér. Régi fűvészkert
1864. —

MDK-A-II-1/1510.

MDK

Hild Károly építőmester

Westermayer József, kocsinin és Lyukól told.

Kőbánya, 1682.

1864. - Homlokrat, fut. alapr.

MDK-A-II-1/1511.

MDK

Hild Károly építőmester

Klözel Jakab, homlokzat tervmódosítás

Pesérv. 3 dob-u. 47.

1864. - Homlokzat, fmt. homlokzatfal, alapr.

MDK-A-II-1/1512.

MDK

Hild Károly építőmester

Benicsky Flóris örökösei, ht. udv. told.
Belv. Újvilág-u. 7/631.
1864. Ft. alapr. mehet

MDK-A-II-1/1514.

MDK

Hild Károly építőmester

Grosz József, fut. ház és istálló

Ferencv., Remete-u. 3.

1864. - Fut. alapr., metszet

MDK-A-II-1/1518.

MDK

Hild Károly építőmester

Kulisch Mihály, nyári konyha

Tesérv; Retek-u. 4.

1864. Homlokrat, fut. alapr., metszet

MDK-A-II-1/1525.

MDK

Hild Károly építőmester

terveri Schön József borítékfavágógyárát (1861, Pesév, Nagy-diófa-u. 3). *

1864-ben a gyár áthelyezési tervét Gottgeb Antal hámiti, Lipótv. Kültelek 403-404. alá.

MDK-A-II-1/1533.

MDK

Hild Károly építőmester

Hälfer Jakab T. em. ndv. told.

Terézv, 3 dob-u. 61.

1864. – Metszet, ömes alapr.

MDK-A-II-1/1546.

MDK

Hild Károly építőmester

Heinrich Károly, fmt. utc. told.

Józsefv., Püselem. Nap-u. vasha 15/79.

1864. - Pince, fmt. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1547.

MDK

Hild Károly építőmester

Hartmann János, istálló

Ferencv., Virág-u. 4/499.

1864. - Tut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1555.

MDK

Hild Károly építőmester

Gool Antal, fut udv. told.

Kulter. Váczi-u. vámon kívül 441.

1864. - Pince, fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1556.

MDK

Hild Károly építőmester

Fuchs Ferenc, fut. hár. (udvari)

Terézv., Aradi-u. 12.

1864. Pince, fut. alapv., metszet

MDK-A-II-1/1565.

MDK

Hild Kárely építőmester

Artner Samu, fut. utcai átmenő háarén

Percív, Kismező-u. 30 - Nyár. u.

1864. - Homlokrat, metnet., pince, fut. alapr.

MDK-A-II-1/1566.

MDK

Hild Károly építőmester

Neugebauer Ferenc, tervmódosítás

Belv., Magyar-u. 34./548.

1864.- alapr, metszet.

MDK- A-II - 1/1571.

MDK

Hild Károly építőmester

Zimmermann József örökösei, kávéczarnok átalakítás

Belv., Kecskeméti-u. 12, Magyar u. sarka

1864. –

MDK-A-II-1/1578.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Schleiss József, fut. átal. és kapu

Józsefv., Tavaszmező-u. 11. – Kür-u. sarok

1864. – Homlokzat, fut. alapv., metszet

MDK-A-II-1/1572.

MDK

Hild Károly építőmester

Baranyainé, kül Gosztonyi, I. em. told.

Belv., Czukor-u (2) 1/492., Heckenast és a vásori főreál között.

1864. Fut, pince, I. em. alapr., metnet.

Kiegészítésre vimaadjék a tervet.

MDK-A-II-1/1581.

MDK

Hild Károly építőmester

Gózon Julia, fut. átalak.

Ferencv., Sorokvári-u. 11/159. Három pépe-u. sarka.

1864. - Fut. alapr.

MDK-A-11-1/1592.

MDK

Hild Károly építőmester

Schlegl Mihály, nyilt szin

Pereív, Erdősor 6.

1864.- Tut. alapr., mednat

MDK-A-II -1/1599.

MDK

Hild Károly építőmester

Mihály Antal, fut. ute. told.

Ferencv. Máston és Vendel-u. sarka 18/720

1864. Pince, fut. alapr. metnet

MDK-A-II-1/1600.

MDK

Hild Károly építőmester

Blettinger István, istálló

Józsefv., Illés-u. 19.

1864. - Fut. alapr., metsz.

MDK - A - II - 1/1602.

MDK

Hild Károly építőmester

Szerebedy Róza, istálló lakásá alakítás

Józsefv., Homok-u. 6/1345.

1864. — Dimaadva kiegénítésre

MDK-A-II-1/1606.

MDK

Hild Károly épitőmester

Szabó Antal, kin. átal. lakóssá

Józefv., Mátyás-tér. 2.

1864. - Pince, fut. alapi, metnet

MDK-A-II-1/1611.

MDK

Hild Károly építőmester

Turze György, nyilt tér
József., Kerepesi-út 52.
1864. —

MDK-A-II-1/1615.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Sager József, fut. ház

Ferencv., Vendelin-u. 5.

1964. – Homlokzat, pince, fut. alapr., metszet

MDK-A-II-1/1613.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Satlich Ferenc, istálló

Józsefv., Szőllőhegy-u. 19.

1864.- Fut. alapr., madnet

MDK- A- II - 1/1623.

MDK

Hild Károly építőmester

Szesebedy Róza, istálló átal.

Józefv. Homok-u. 6/1345.

1864. - tut. alapr., metnet

MDK-A-II -1/1626.

MDK

Hild Károly építőmester

Gaál Teréz, nyilt kin

Ferencv, Gyep-u. 7/612.

1864. - Tit. alapr., mehret

MDK-A-II-1/1640.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Kneszl János, fut. sarokhár

Ferencv., Remete és Wendel u. sarok, 685-706. / I.

1864. Fut. alapv., mednet

MDK-A-II-1/1642.

MDK

Hild Károly építőmester

Ertl Antal, nyilt szin

Perév. Aradi u. Extravillam 5.

1864. - Fut. alapr., metnet

MDK-A-11-1/1644.

MDK

Hild Károly építőmester

Vogel Fahab, fut. hár.

Kőbánya, Ujhegy, Ypodium. gyár mellett

1864. - Hamlokrat, fut. alapr., metnet.

MDK-A-II-1/1645.

MDK

Hild Károly építőmester

Imre György, nyilt kin

Józsefv., Kerepesi-u. 52.

1864. – Tut. szlapr., metszet

MDK-A-11-1/1650.

MDK

Hild Károly építőmester

Szemmlér Mihály, fut. átal.

Ferencv., Ferenc tér 10/519.

1864. Fut. alapr., mebnet

MDK-A-II-1/1653.

MDK

Hild Károly épitőmester

Malakovszky Mária, saktár

Ferencv. Liliom u. 20/359.

1864. Tut. alapr., metnet

MDK-A-II - 1/1657.

MDK

Hild Károly építőmester

Schuharth Károly, istálló és nyílt sín
Ferenc v., Vendel-u. 6.
1864. - Fut. alapr., metszet

MDK-A II - 1/1665.

MDK

Hild Károly építőmester

Munderlach Vince, házfal

Terézv, 3 dob-u. 63/513. Hársfa-u. sarok.

1864. - Pince, fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1669.

MDK

Hild Károly építőmester

Totsche Ferenc, fut. utc. told.

Józsefv. Bérkocsis-u. 5/1094.

1864. - Pincl, fut. alapr., metnet

MDK-A-II - 1/1680.

MDK

Hild Károly építőmester

Rusz János, fut.-hár

Jánefv., Groda (Különös)-u. 3/1079.

1864. Homlokrat; pince, fut. alapr., mednat

MDK-A-'II - 1/1679.

MDK

Hild Károly építőmester

Horn Bernát, fut. utc. told.

Pereív, 3 dob-u. 71.

1864. - Homlokzatrén, pince, fut. alapr., 2 matnet

MDK-A-11-1/1686.

MDK

Hild Károly építőmester

Barth János, fut. nyaraló, told.

Városliget, Hermine-u. 1535.

1864. - Homlokrát, pince, fut. alapr., mehut

MDK-A-II-1/1687.

MDK

Hild Károly építőmester

Bernhardt Ferenc, fut. hér

Pesév, Markolajtó-u. 68.

1865. - Pince, fut. alapr., metnet

MDK-A-M-1/1695.

MDK

Hild Károly építőmester

Molinari Luigi, fut. udv. told.
Terézv. Külső Kőmüves-u. 926/a.
1865.- Pince, fut. alapr., matnet

MDK-A-П-1/1705.

MDK

Hild Károly építőmester

Kauser Mátyás, frt. kér
Terézv., Arok-u. 933.
1865.- Pince, frt. alagsr., metnet

MDK-A-11-1/1708.

MDK

Hild Károly építőmester

Klauser János, nyilt kin

Ferencv., Liliom-u. 5.

1865. - Tut. alapr., metnet, helykinr.

MDK-A-II-1/1709.

MDK

Hild Károly építőmester

Sorholski Vilmos, fut. udv. told.
Tesérv, Árokvonal-u. 190.
1865. – Fut. alapr. metnet

MDK-A-II-1/1712.

MDK

Hild Károly építőmester

Reach Zsófia kerti háza told.

Terézv. Külső Dob-u. 78/1666/a. VII.

1865. - Fnt. alaor., 2 mutat

MDK-A-17-1/1920.

MDK

Hild Károly építőmester

Somogyi Imre, istálló

Ferencv., Liliom-u. 3.

1865. - Tűt. alapr., mebet

MDK-A-11-1/1731.

MDK

Hild Károly építőmester

Hartmann Antal, faszin
Józsefv, Óriás-u. 19.
1865.- tut. alapr., metnet

MDK-A-11-1/1733.

MDK

Hild Károly építőmester

Reinitz József I. em. sarokhár

Terézv, Király-u. 72/680 - Árok-u. sarok.

1865. - Hamlohnat, pince, fut. I. em. alapv., metnat

MDK-A-II-1/1734.

MDK

Hild Károly építőmester

Merks János, fut udv. told.
Terézv, Kültelek, Lehner-u. 131.
1865. - Pince, fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1744.

MDK

Hild Károly építőmester

Mayer Károly, fut. udv. told.
Józsefv., Tömő-u. 24/386.
1865. - Prince, fut. alapr., metrict

MDK-A-II-1/1754.

MDK

Hild Károly építőmester

Hartmann György, istálló

Józsefv., Ónás-u. 20/287.

1865./ tűzv. alapr., metszet

MDK-A-11-1/1760.

MDK

Hild Károly épitőmester

Novák Miksa, fszt. udv. told.
Józsefv. Vig-u. 16.
1865. - Pince, fszt. alapr. 2 mehret

MDK-A-'11-1/1766.

MDK

Hild Károly építőmester

Kozmovszky Antal, fut. hír

Józsefv., József-u. 5/929.

1865. I. Homlokrat, mésnet

II. Pince, fut. alapr.

MDK-A-П-1/1768.

MDK

Hild Károly építőmester

Wohlfart Domokos, szt. udv. told.

Lipótv, Külső Váci-út 347.

1865.- Pince, szt. alapr., metnet, helyszínrajz

MDK-A-11-1/1770.

MDK

Hild Károly építőmester

Szoholl János, fut. udv. told.
Kőbánya, Óhegy 1619.
1865. - Fut. alapr., metnet

MDK-A-M-1/1771.

MDK

Hild Károly épitőmester

Knauer Ernő, hamra átal. lakéssé

Belv., Bosz-u. 2.

1865. —

MDK-A-II-1/1789.

ACM

MDK

Hild Károly építőmester

Klein József, nyilt sisnek

Terézv, Nagy Ahácfa-u. 31/202.

1865. Ház homlokzata (régi), fut. alapr, 2. metnet

MDK-A-M-1/1800.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Breitner Antal nyilt szín

Terézv. Nyár u.7(285.
1865. Fszt. alapr.2 metszet.

MDK-A-II-1/1801.

MOK

MDK

Hild Károly építőmester

Malits András II.em. kis átalak.
Belv.Nagyhid u.9.
1865. II.em.alapr.

MDK-A-17-1/1803.

WDK

MDK

Hild Károly épitőmester

Muderlak Vince nyilt szin
Terézv. 3 dob u. 63.
1865. Fszt. alapr.metszet.

MDK-A-II-1/1810.

MDK

Hild Károly építőmester

Jordán Károly, fut. utc. told.
Ferencv. Kit nyul-u. 24/73.
1865. Alaporás, fut. alapr, mednat

MDK-A-II-1/1814.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Mosch Károly T. em. told.

Percív. Königsg. 97/820., 2 Herreng. Erk.

1865. Pince, pnt. I. em. alapr., mutuat

MDK-A-II-1/1832.

MDK

Hild Károly építőmester

Klements János, fut. felhár

Városliget, Hermina-u. 26/1529.

1865.-Pince, fut. alapz., mehet

MDK-A-II-1/1834.

[illegible]

MDK

Hild Károly építőmester

Hupka András, fut. kár és kerti kár

Józsefv., Mária u. 25/917.

1865. - 2 homlokrat, 2 pince fut. alapo. 2 mednat

MDK-A-П-1/1838.

MDK

Hild Károly épitőmester

Birinszky János, mulató és lóctető kinek
Józsefv., Sertéskereskedő-u. 31.
1865. - Homlokzat, fut. alapr., 2 metszet

MDK-A-П-1/1848.

MDK

Hild Károly építőmester

Mosch Károly, erkélykőhellés
Terézv. Király-u. 96.
1866. — Elutasítva

MDK-A-17-1/1869.

MDK

Hild Károly építőmester

Tartsak Alajos, frt. hér

Terézv, Árokvonal-u. 3.

1865. ——

Vinzadve utcakabályozás miatt.

MDK-A-П-1/1873.

MDK

Hild Károly építőmester

Leitgeb János, bőrszárító
Ferencv., 2 nyúl-u. 20.
1865. tűz. alapv.; metret, helyszínr.

MDK-A-II-1/1882.

MDK

Hild Károly építőmester

Csillag Gábor, nyílt kin

Perézo, Király-u. 55/671., Valero-u. rasha

1865. Fut. alapr., metszet

MDK-A-M-1/1900.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Peterka József, nyilt min
Ferencz Malom-u. 22/309.
1865. Fut. alapr. metnet

MDK-A-П-1/1926.

MDK

Hild Károly épitőmester

Purtsel György, istálló

Ferencv. Gyep u. 31.

1865. – Tut. alapr., metnet

MDK-A-П-1/1927.

MDK

Hild Károly építőmester

Giesser Mihály, fmt felhár

Ferencv. Virág-u. 12.

1865.- Homlokzat, fmt. alapr., metszet

MDK-A-11-1/1931.

MDK

Hild Károly építőmester

Tartsák Alajos, fut. udv. told.

Terézv, Árokvonal-u. 3/744.

1865. - Fut. alapr., madnet

MDK-A-11-1/1933.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Högel J. gőzharánhár

Józefv, Tavaszmező-u. 7.

1865. - int. alapr., metnet

MDK-A-M-1/1934.

РЮК

MDK

Hild Károly épitőmester

Tadl György, kesitőfal

Pesszv, 3 dob. u. 118/465.

1865. - Fut. pince alapv. mehrat

MDK-A-II-1/1936.

PDX

MDK

Hild Károly épitőmester

Auspitz Róbert, fnt. hér

Józsefv. Kerepesi-u. 17-15 a)

1865. - Hornlohrat, pince, fnt. alapr, metret

MDK-A-II-1/1941.

MDK

Hild Károly épitőmester

Steiner József, fut.-hár

Lipót, Kühö Vácsi-u. 8/479.

1865. - Homlokrat, nincs, fut. alapr., matnat

MDK-A-II - 7/1842.

ПОЛК

МОЖ А 17

MDK

Hild Károly épitőmester

Weisz A. M. fut. átel.

Tarzó, Gyár-u. 16/1054.

1865. —

MDK-A-II-1/1943.

MDK

MDK

Hild Károly épitőmester

Fleischinger Paulina, fut. hán
Teréz, Kismező-u. 30.
1865. - Hornlokrat, pince, fut. alapo., metnet

MDK-A-П-1/1952.

WDK V. U

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Hirschler Dániel, átal. és zárfal

Ferencv, Ferenc-u. 9.

1865. - Tut. alapr., metnet

MDK-A-M-1/1953.

РГБК

MDK

Hild Károly építőmester

Posszart Lajos, mosókonyha

Lipótó, Feldunasor 56.

1865. – Fut. alapr., metnet, helyszínr.

MDK-A-17-1/1960/a.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Stopitzer József, mulatóka átal lakárná

Pereív, Gyár-u. 14/1055. Könnüves u. sarok

1865. - Fil. alapr., matnat

MDK-A-II-1/1962.

MDK

Hild Károly építőmester

Popper Lipót, T. em. vaktár átalak.

Lipót, Nádor-u. 51.

1865. - Pince, fut. T. em. alapr., metnet, helyszínr.

MDK-A-П-1/1979.

MDK

MDK

Hild Károly épitőmester

Wacha Ignácz (János), fut. udv. told.

Terézv, Ahácfa-u. 37.

1865. Fut. alapz., mehet

MDK-A-17-1/1985.

МДК

MDK

Hild Károly építőmester

Lőrvy Károly, nesszámkarusa

Kőbánya, Fehér-u. 3/244.

1865. Homlokrat, fut. alapr.

MDK-A-II-1/1990.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Wentz Péter, fszt. utc és udv. told.

Józefo, Bérkocsis u. 13.

1865. – Hornbolmat; pince, fszt. alapr., maknat

MDK-A-П-1/1999.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Schleiss Ferenc, his átalak.

Józsefv. Sertéskereskedő u. 21/1349.

1865.-Tut. alapr. udv. homlokrat, meknek

MDK-A-П-1/2001.

MDK

Hild Károly építőmester

Hübner Ferenc, nyilt min
Tereiv, Nagymező u. 24.
1865. - Fül. alapz, metszet.

MDK-A-П-1/2002.

MDK

Hild Károly építőmester

Märle Mark, gabonatár

Terézv, Gyár u. 26/933.

1865. - Pince, fut. alapr, metszet

MDK-A-M-1/2009.

MOK

MDK

Hild Károly építőmester

Woczasik Mayer kovács, műhely

Tczéw., Fürfa-u. 18.

1865. —

MDK-A-11-1/2027.

MDK

Hild Károly építőmester

Bartl János, fszt. told. kerti házhoz

Városliget 1534.

1865. - Fut. alapr., meburt

MDK-A-11-1/2045.

MOMA

MDK

Hild Károly építőmester

Trittner Ferenc, fszt. udv. told.

József-, Zerge-u. 13.

1865. - Udv. homlokrat, pince, fszt. alapr., mednat

MDK-A-11 · 1/2048.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Wotzasek Meyer, kovácsműhely

Pesév, Fürfa-u. 18.

1865.-Fut.-alapr., metnet

MDK-A-17-1/2058.

МДК

MDK

Hild Károly építőmester

Sipos András, fut. kár
József, Zsák-u. 35.
1865. Homlokrat; pince, fut. alapr.; madrat

MDK-A-II-1/2068.

MDX

MDK

Hild Károly építőmester

Holzer Adolf, fut. kár

Tórcfo., Óriás-u. 22/286.

1866. ——

MDK-A-II-1/2075.

MDK

Hild. Károly építőmester

Huber Antal, frt. udv. told.
Pereiv, Uj-u. 34/1010.
1866. - Frt. alapr., 2 matrat

MDK-A-17-1/2076.

MDK

Hild Károly építőmester

Mocsonyi György, pince ablak

Belv. Váci-u. 12.

1866 — nem eng.

MDK-A-17-1/2077.

MDX

MDK

Hild Károly építőmester

Pappel Károly, fut.-utc. told.

Józsefv. Ötpacsirta-u. 5.

1866. - Homlokrat, mince, fut. alapr., 2 metret

MDK-A-17-1/2085.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Kovács Franciska, fut. udv. told.

Pereiv. Kertén-u. 10.

1866. - Pince, fut. alapr., mednet

MDK-A-П-1/2086.

ГПОК

MDK

Hild Károly építőmester

Schweiger Henrik, mūtőkemence

Terév., 3 dob - m. 28/408.

1866. Pince, fut. alapr., 2 metret

MDK-A-17-1/2105.

MOMA

MDK

Hild Károly építőmester

Rumbach M. fut. nyári lak

Városligit, 145-148. vasút mellett

1866. Homlokrat, fut. alapr. matszet

MDK-A-П-1/2420.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Melchior Károly, nyilt kirek

Józsefv. Béhés u. 5.

1866. Fut. alapr., metnet

MDK-A-П-1/2125

MGM

MDK

Hild Károly építőmester

Rosenbaum Simon, zárfal és árnyékszék
Józsefv., Ör-u.S.
1866. Fut. alapr, metnet

MDK-A-11-1/2126.

MDK

Hild Károly építőmester

Müller Antal, udv. műhely és nyilt vein
Perézv, Király-u. 70.
1866. fnt. alapr., metnet

MDK-A-12-1/2132.

MDK

Hild Károly építőmester

Buchta Frigyes nevszámkamra
Józsefv. Ör-u. 22/969.
1866. Int. alapr., metnet

MDK-A-IT-1/2135.

MDK

Hild Károly építőmester

Wesel József, kijárat és boltajtók

Terézv, régi poplak

1866. —

MDK-A-П-1/2138.

ГЛАВЛИТ

MDK

Hild Károly építőmester

Podmaniczky Lánló, átalak.
Pesév, Gyár-u 38. Podmaniczky u. sarka
1866. Pizce, fut. alapr., mahat

MDK-A-17-1/2154.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Schön József, építhezés

Tercio, Nagydiófa-u. 2.

1866.– Elutasítva

MDK-A-M-1/2157.

РДК

MDK

Hild Károly építőmester

Rottenbiller Károly, istálló és szín.
Ferencv., Ipar-u. 209/210/c.
1866. - Int. alapr., metszet

MDK-A-II-1/2160

PROOF

MDK

Hild Károly építőmester

Moczonyi György, átalak.

Belv., Váczi-u. 12.

1866. ——

MDK-A-II-1/2161.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Szvoboda Lukács, kőfaragómühely

Terézv, Kerepesi-u. 43.

1866.- Frit. alapr., metnet

MDK-A-17-1/2156.

MDK

Hild Károly építőmester

Lengl Illés, sütőhemence
Ferencv., Sorokvári-u. 9.
1866. ——

MDK-A-Π-1/2175.

MDK

Hild Károly építőmester

Mellinger testvérek, őrház és lójárgány

Kült. Istvánmező 1681/a.

1866. ——

MDK-A-[redacted]-1/2179.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Dobler József, nyilt tér
Lipótv., Váczi-u. 26.
1866. ——

MDK-A-Π-1/2180.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Jakabffy Gergely, szt. raktár

Pesév, Országút 47.

1866. - Homlokrat, szt. alapr., 2 metrat

MDK-A-П-1/2181.

MDX

MDK

Hild Károly építőmester

Kiefer Vilmos, nyílt sin
Terézia, Aradi-u. 13/868.
1866. ——

MDK-A-11-1/2207.

MDK

Hild Károly építőmester

Mitterer András, fut. udv. told.

Terézv, Nagymező-u. 13/1187.

1866 – Fut. alapv.; metszet

MDK-A-II-1/2217

MDK

Hild Károly építőmester

Löw Ignác, T. em. told.

Perézv, 3 kiv. u. 2/1242.

1866. —

MDK-A-II-1/2222.

MDK

Hild Károly építőmester

Planer György, fut. udv. told.

Ferencv., Vagyfő-u. 12.

1866. – Pince, fut. alapr., mednet

MDK-A-11-1/2224.

MDK

Hild Károly építőmester
Millinger testvérek, hemérgitő gyár
Kültelek, Istvánmező, 1680/a.
1866.

MDK-A-II-1/2225.

УСП

MDK

Hild Károly építőmester

Gold Samu és Rosner Adolf, katonaszabó

Belv. Károly u. 2.

1866. —

MDK-A-II-1/2233.

BIBLIOTECA

MDK

Hild Károly építőmester

Ocker testvérek, fut. hár

Kültelek, Vácsi-u. 32.

1866.

MDK-A II-1/2237.

18 A 2(Lb)

MDK

Hild Károly építőmester

Neumaier Benát I. em. hld.

Terézv, Váci-u. 52/1152.

1866.

MDK-A-11-1/2238.

MDK

Hild Károly építőmester

Kutschera Mária, kis hár

Józefv., Nap-u. 6.

1866. – Homlokrat, alapozás, fut. alapz.

MDK-A-II-1/2254.

MDK

Hild Károly építőmester

Martiny Kristóf, istálló

Józsefv., Illés-u. 23/444.

1866. ——

MDK-A-II-1/2255.

MDK

Hild Károly építőmester

Aigle J. azelőtt Höcker Adolf ideigl. olvantóhelyiség

Lipóto, Váczi-u. 391.

1866.- Fut. alapr., metszet

MDK-A-II-1/2263

[illegible]

MDK

Hild Károly építőmester

Schiefler Vilmos, frt. udv. told.

Temesvár, Aradi-u. 13/868.

1866. Frt. alapr.; mehet

MDK-A-11-1/2264.

MDK

Hild Károly építőmester

Mittaller József, zárfal

Józsefv., Práter-u. 18.

1866. Int. alapr., metnat

MDK-A-II-1/2265.

MDK

Hild Károly építőmester

Kumeiser György, fut. hár

Tesérv, Külső 3 dob-a. 1657.

1866. ——

MDK-A-II-1/2275.

ЖОК 1 11

MDK

Hild Károly építőmester

Szeiller Lénárd, fut. udv. told.

Józsefv., Kistemető és Kálvária-u. sarka 2 m.

1866. ft. alapr., metrut

MDK-A-II-1/2279.

MDK

Hild Károly építőmester

átvette Eckermann József építéntől Grauer Mihsa

I. em. ráép. vezetést. Józsefv., Kerepesi u. 15/1519.

1866. – Lásd MDK-A-II-/2137. hartont.

MDK-A-II-1/2294.

MDK

Hild Károly építőmester

Pausz Henrik, átalak.

Lipóto., Vadán-u. 1/35.

1866.- Pince, fszt. I. em. alapr., metnet

MDK-A-II-1/2297.

MDK

Hild Károly építőmester

Zimmermann Anna, fut. udv. told.
Józefv., Vig-u. 14.
1866. Pince, fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/2302.

MDK

Hild Károly építőmester

Zach József, tervmódosítás

Kőbánya, Óhegy 399.

1866.- Fut. pince alapr.; metszet

MDK-A-II-1/2307.

MDK

Hild Károly építőmester

Ocher testvérek, magas fut. hár

Kültelek, Váci-u. 32.

1866. Homlokrat, souterrain, fut alapr., metrat

MDK-A-II-1/2308.

MDK

Hild Károly építőmester

Pichi Manó, fut. udv. told.

Percív, Két kiv. u. 22/722.

1866.- Fut. alapr., metnet.

MDK-A-II-1/2311.

MDK

MDK A 11

MDK

Hild Károly építőmester

Leschitz József, kerítésfal

Perezv, Gyár-u. 21/931.

1866. - Fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/2312.

MDK

Hild Károly építőmester

Leitgeb János, I. em. udv. told.
Ferencv., 2 nyul. u. 21.
1866.- Pince, fut. I. em. alapr.; mehrst

MDK-A-II-1/2319.

MDK

Hild Károly építőmester

Lőv Ignác, pince.

Terév, 3 kiv. u. 2.

1866. —

MDK.A-II-1/2327

MDK

Hild Károly építőmester

Szőry József, fut. udv. told.

Pesév, Kühö Steiner-u. 41/1590.

1866. - Fut. alapr.; meknet

MDK-A-II · 1/2330.

MDK

Hild Károly építőmester

Kumeiner György, fut. udv. told.

Terézv, Külső-Dob-u. 1637.

1866.- Pince, fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/2331.

MDK

Hild Károly építőmester

Kováts Franciska, fut. ház

Pereiro, Kertén-u. 10.

1866. —

MDK-A-II-1/2336.

MDK

Hild Károly építőmester

Wage Vilmos, fut hér

Terézv, Kültelek, Arokvonal-u.

1866. - Hamlokat, fut. alapr, metnet

MDK A -II- 1/2342.

MDK

Hild Károly építőmester

Buchenreiter Márton, fut. utc. told.
Józsefv., Isák-u. 24.
1866.- Alaprajz, fut. alapr., metszet

MDK-A-II-9/2356.

MDK

Hild Károly építőmester

Rollfy Rudolf Mária és Stahl Magda, fut. hár

Terézv., Kertén-u. 15/153.

1866. Pince, fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/2371.

MDK

Hild Károly építőmester

Szihora János, fut. udv. told.
Józsefv. Mária-u. 3.
1866. - Pince, fut. alapr., metnet

MDK^A-II-1/2373.

MDK

Hild Károly építőmester

Sachau János, pince és fénér

Terézv, Lőportorony u. 6.

1866. - Pince, fut. alapr., metnet

MDK-A-11-1/2374.

MOMA

MDK

Hild Károly építőmester

Kumeiner György, fnt. udv. sold.
Teréz, Kühö 3 dob-n. 1657.
1866. Pince, fnt. alapr., 2 mednet

MDK-A-II-1/2379.

MDK

Hild Károly építőmester

Stehr Ferenc, pince és nyilt szín

Pesév, 3 kiv - u. 31.

1866. - Tut. pince alapr.; metszet

MDK-A-II-1/2383.

MDK

Hild Károly építőmester

Schnepp Fülöp, fut. udv. told.

Teréz. Ároh-u. 926.

1866. - Homlokat; pince, fut. alapr., metszet

MDK-A-II-1/2394.

MDK

Hild Károly építőmester

Deutsch Jakab, T. em. ráép.

Perém, 3 dob. u. 70.

1866. - Pince, fut. I. em. alapr., metnet

MDK-A-II-1/2400.

WDK

MDK

Hild Károly épülőmester

B. Jeszenszky József, fmt. átalak.

Belv. Zöldfa-u. 9. és Kötő-u.

1866. - fmt. alapr., metszet

MDK-A-II-1/2401.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Holweg Ignác, fut. ház

Józsefo., Kis Sárkány-u. 3.

1866. - fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/2406.

PRUK

MDK

Hild Károly építőmester

Fenstl Ferenc, istálló és kocsiszín

Terén, Árok u. 5/882.

1866. —

MDK-A-II-1/2407.

MDK

Hild Károly építőmester

Lukács István, két sütőkemence

Ferencv., Fő-u. 19/424.

1966. - Fnt. alapr., metnet

MDK-A-П-1/2410.

МГУК

MDK

Hild Károly építőmester

Fleischmann Mór és fia, ácslak.

Lipótv, Vadász-u. 21.

1866. —

MDK-A-II-1/2415.

MDK

Hild Károly építőmester

Weisz Mária, sütőhemence

Ferencv., Sorokvári-u. 42.

1866. - Fut. alapv., metszet

MDK-A-Ń-1/2418.

РЦЗК

МОГА

MDK

Hild Károly építőmester

Chladek János, fut. udv. told.

Terény, 3 mozsár - u. h.

1866. - Homlokrat, fut. alapr., metszet

MDK-A-II-1/2427.

MDK

Hild Károly egyházmester

Thököly-intézet, faszinek

Belv., Zöldfa-u. 23.

1866. Pince, fut. alapr., metszet

MDK-A-II -1/2451.

MDK

Hild Károly építőmester

Nyczsnyik Mátyás, fest udv. told.
Józefo, Zsák-u. 4.
1866. - Udv. hombokrat; fest alapr., mehrat

MDK-A-11-1/2452.

ПОК

MDK

Hild Károly építőmester

März Antal, fut. kás

Perésv, 3 dob-u. 495.

1866.- Homlokut, pince, fut. alapr., mednet

MDK-A-11-1/2459.

MDK

Hild Károly építőmester

Deutsch Albert, T. em. vágp. és mulatóhin

Terézv, 3 dob-u. 70.

1866. - Pince, fut T. em. alapr., metnet mulató-homlokrat, fut. alapr.

MDK-A-11-1/2460.

MDK

Hild Károly épitőmester

Lubinger István, istálló és fémer

Terézv, Ások-u. 5/681.

1866. - Fut. alapr, melnet

MDK-A-11-1/2467.

PROPERTY OF

MDK

Hild Károly építőmester

Kiss Mátyás, fut. udv. told.
Tórrefv., Zsák. u. 1.
1866. - Pince, fut. alapr., mehet

MDK-A-II-1/2469.

MDK

Hild Károly építőmester

Deutsch Jakob, fáskamra

Perém, 3 dob. u. 10.

1866. - Fut. alapr.; metszet

MDK-A-II-1/2473.

MOM

MDK

Hild Károly épitőmester

Par Lajos, fut. udv. told.

Pereív, Dohány-u. 16.

1866. - Fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/2476.

MDK

MDK

Hild Károly építőmester

Csillag Gábor, istálló-átalak.
Terév, Király u. 55. Valero-u. sarka.
1866. - Fut. alapr., metszet

MDK-A-II-1/2489.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Szlavek Vencel, nyilt mir

Józefv., Türelem-u. 16/35.

1866. - Fut. alapv., mehet.

MDK-A II-1/2512.

MDK

Hild Károly építőmester

Feul Frigyessel:

Dvorán Károly hapubejárat átalak.

Belv. Plébiskalap u. 7.

1866. - I. fut. alapr. (Feul)

II. Homlokrat, fut. alapr., metszet (Hild)

MDK-A-II-1/2524.

MDK

Hild Károly építőmester

Vesel József, fut. udv. told.
Terézv. Aradi-u. és Árok-u. sarok. 2/882/a.
1866. - Pince, fut. alapr.; metszet

MDK-A-17-1/2526.

MDK

Hild Károly épitőmester

Ross János, fut. rk. told. és két sütőkemence

Terézv, 3 dob-u. 12.

1866. Pince, fut. alapv., metnet

MDK-A-11-1/2535.

MDK

MDK

Hild Károly épitőmester

Stehr Ferenc, átalak.

Tereív, 3 kiv - u. 31.

1866. - Pince, fat. alapr., metnet

MDK-A-11-1/2537.

MDK

Hild Károly építőmester

Singer Gyula ecetgyár fat udv. told.

Ferencv, Sorokrári - u. 66. Mayer György háza

1867. Tut. alapr., mehet

MDK-A-11-1/2542.

MDK

Hild Károly építőmester

Schnepp Fülöp, fnt. told.
Terézv, Árok-u. 926.
1867. Pince, fnt. alapv., mehrat

MDK-A-II-1/2553.

MDK

Hild Károly épitőmester

Ildényi Károly, fut hár

Perév, 3 dob-u.

1867. ——

MDK-A-II-1/2555.

MDK

Hild Károly építőmester

Steiner János, udv. sold. hocsisin, st.

Józefv., Futó-u. 26.

1867. Fut: alapr; Metnet

MDK-A-II-1/2558.

MDK

Hild Károly épitőmester

Aigle János, id. műhely
Lipótv, Váci-u. 301. Czukorfinomító
1867. - Int. alapr., 2 mehet

MDK-A-11-1/2559.

MDK

Hild Károly építőmester

Wesel József, fest. told.

Terézv, Árok-u. és Aradi-u. sarka.

1867. —

MDK-A-II-1/2562.

MDK

Hild Károly épitőmester

(b)
Dobrik Mihály, fmt. kovács- és bognármihely

Ferencv. Ipar u. 805.

1867. Homlokrat, 2 mehrat, fmt. alapr.

MDK-A-II-1/2573.

MDK

Hild Károly építőmester

Müller János, fut. told.
Perezv, 2 niv-u. 41/772.
1867. —

MDK-A-II-1/2575.

MDK

Hild Károly építőmester

Monger János, fut. ház

Józefv, Illés-u. 448/g.

1867. Hamlahnat, matnat, fut. alapr.

MDK-A-II-1/2580.

MDK

Hild Károly építőmester

Brabetz András, fst. kár

Józsefv., Kossovu-u. 20.

1867. - Homlokzat, metszet, pince, fst. alapr.

MDK-A-II-1/2597.

MDK

Hild Károly építőmester

Hübner Nándor, fut. udv. told.
Ferencv., Sorokrási-u. 71.
1867. - Pince, fut. alapr., 2 metret

MDK-A-II-1/2606.

MDK

Hild Károly építőmester

Schierle Lőrinc, fut. hár

Józsefv., Eliás-u. 448.

1867. —

MDK-A-11-1/2610.

MDK

Hild Károly építőmester

Wesel József, fut. udv. told.

Pereév, Aradi-u. és Ürsk-u. sarka 2/882.

1867.-Prince, fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/2613.

MDK

Hild Károly épitőmester

Leitersdorfer Lipót, T. em. ház

Józsefv., Statio-u. 8/1607/a. Később Földvány ház

1867. I. Homlokrat; metrat; pince, fut. I. em. alapr.

II. Fut alapr. metrat

MDK-A-II-1/2628.

MDK

Hild Károly építőmester

Depold József, fest műhely

Terézv, Akácfa-u. 36/159.

1867. ——

MDK-A-II-1/2635.

WDK

MDK

Hild Károly építőmester

Grünn József, fut. udv. told. istálló

Józsefv., Gólya-u. 38.

1867. Fut.-alapz., metszet

MDK-A-II-1/2644.

MDK

Hild Károly építőmester

Stern Jakab, fut. told.

Ferencv., Ulom-u. 2.

1867. - Pince, fut. alapv.

MDK-A-11-1/2655.

MDK

Hild Károly építőmester

Fauser Antal, fut őrkár

Pereiv, Meghomabbitott 3 dob. n. 3.

1867. Fut. alapra, mehet

MDK-A-11-1/2656.

MDK

Hild Károly építőmester

Giergl István told.

Terézv, Zug (Szög) - u. 4/693.

1867. - Homlokrat, pince, fut. alap, metrat

MDK-A-II-1/2661.

MUR A 11

MDK

Hild Károly építőmester

Jármay Gusztáv, pince átal.

Belv., Papnevelde-u. 1. Zöldfa-u. sarka

1867. ——

MDK-A-II-1/2662.

MDK

Hild Károly építőmester

Aul József, átalak.

Terény, Dohány-u. 26.

1867. - Prince, fut. alapr.; metszet

MDK-A-II-1/2663.

MDK

Hild Károly építőmester

Hubert János, fut. udv. told.

Terény, 2 kiv - u. 20.

1867. fut alapr; metret

MDK A-II-1/2676.

MDK

Hild Károly építőmester

Zellinka Ferenc, átal.

Belv. Lipót-u. 28.

1867. Prince, fut. alapr.; metnet

MDK A-II-1/2678.

MDK

Hild Károly építőmester

Depold József, T. em. told.
Tereiv, Akácfa-u. 36/199.
1867. —

MDK-A-II-1/2684.

MDK

Hild Károly építőmester

Kratschmer József, fut. told.

Terév, Nagydiós-u. 6.

1867. - ... alapr., metnet

MDK-A-II-1/2687.

MDK

Hild Károly építőmester

Hattyassy Antal, fut. told.

Józsefv., Borju tér 7.

1867. - Fut. alapr., meknet

MDK-A-II-1/2689.

MDK

Hild Károly építőmester

Schnepp Fülöp, fut. udv. told.

Pesév, Árok-u. 926.

1867. - Fut. alapr., metnet

MDK-A-II-1/2696.

MDK

Hild Károly építőmester

Hoszmann Lajos, fut. told.
Lipóto, Kültelek, Váczi u. 480/a.
1867. - Pince, fut. alapr., metnet, helyszínr.

MDK-A-II-1/2716.

MDK

Hild Károly építőmester

Stern Jakab, fut.

Ferencv., Malom-u. 2.

1867. ——

MDK-A-II-1/2725.

MDK

Hild Károly építőmester

Bubala György, hersztámkamra

Pereív, 3 horvár - u. 6/1044.

1867. - Alapozás, fut. alapz., mehet

MDK-A-11-1/2734.

MDK

Hild Károly épitőmester

Braun W. Arnold, zárfal

Terézv, Nagymező-u. 50.

1867. Fut alapr., mehnet

MDK-A-II-1/2739.

MDK

Hild Károly építőmester

Eggenhoffer Péter, fut-hár

Perécv? - Kültelek, Csömöri-u. E. 178.

1867. Homlokrat, metnet, pince, fut, alapr.

MDK-A-II-1/2741.

MDK

Hild Károly építőmester

Gáergl István, fut. hár

Tesérv, Zug-u. 4/693.

1867. - Homlokrat, pince, fut. alapr., 2 metret

MDK-A-II-1/2753.

MDK

Hild Károly építőmester

Kusza József, I. em. udv. told. és homlokrat átal.

Terézv, Gyár-u. 2/1092.

1867. - Homlokrat, ömes alapr., metszet

MDK-A-II-1/2765.

MDK

Hild Károly építőmester

Steiner Ármin, I. em. told.
Terézv, Sip-u. 8/368.
1867. ——

MDK-A-II-1/2769.

MDK

Hild Károly építőmester

Schmidt János, nyílt tér

Terézv., Antal-u. 15/59.

1867. —

MDK-A-II-1/2770.

MDK

Hild Károly építőmester

Müller János, fst. told.

Perény, 2 szív-u. 41/772.

1867. —

MDK-A-II-1/2775.

MDK

Hild Károly épitőmester

Leipold Antal, fort. sold.

Józsefv., Conti-u. 10.

1867. ——

MDK-A-II-1/2803.

MDK

Hild Károly épitőmester

Wanko Erzsi, katonaszoba

Pécs, Fehetes-u. 4.

1867. —

MDK-A-II-1/2804.

MDK

Hild Károly épületmester

Dreyer Kata, fmt. épület

Józsefv., Tüzelem-u. 2.

1867. ——

MDK-A-01-1/2811.

MDK

Hild Károly építőmester

Flesch testvérek, gyertya és nappanyagár

Terézv, Bárány és Váczi-u. sarka 9/944. és 12/1461.

1867. —

MDK-A-II-1/2812.

MDK

Hild Károly építőmester

Rusz János, T. em. told.

Józsefv., Különös-u. 3/1079.

1867. —

MDK-A-II-1/2815.

MDK

Hild Károly építőmester

Mocsonyi Antal, fst. raktár

Lipótv, Erzsébet tér 9.

1867 ——

MDK-A-II-1/2819.

MDK

Hild Károlyi épitőmester

Ocskay Ignác, fut. told.

Tóczfv., Zerge-u. 1/999.

1867. - Ind. alapr.; mebnet

MDK-A-11-1/2832.

MDK

Hild Károly épülőmester

Drasche Henrik, téglahengerész

Rákos

1867. —

MDK-A-II-1/2833.

MDK

Hild Károly épitőmester

Butzenyi Károly, sütőhemence

Józsefv., Illés-u. 19.

1867. —

MDK-A-II-1/2845

MDK

Hild Károly egyítőmester

Vadán Ferenc, műhely

Terézv, Nagár-n. 2.

1867. —

MDK-A-11-1/2849.

MDK

Hild Károly építőmester

Zach Jónet, fut told.

Kőbánya, Ó hegy 399.

1867. —

MDK-A-II-1/2850.

MDK

Hild Károly épitőmester

Eggenhoffer Péter, tesomódoritás

Kult. Görvöri-u. 178.

1867. —

MDK-A-II-1/2857.

MDK

Hild Károly építőmester

Igl Antal, pince
Terézv., 3dob-u. 22/405.
1867. ——

MDK-A-II-1/2869.

MDK

Hild Károly építőmester

Leitersdorfer Lipót, tervmódosítás

Józsefv., Statió u. 8.

1867. ——

MDK-A-II-1/2882.

MDK

Hild Károly építőmester

Szweier Ignác, istálló

Józsefv., kéna tér 7/874.

1867. ——

MDK-A-II-1/2894.

MDK

Hild Károly építőmester

Szabó József, ács.

Belső, Lipót-u. 36.

1867. —

MDK-A II - 1/2906.

MDK

Hild Károly építőmester

Houser Mátyás, nyilt sem

Tercio, Árok-u. 855/933.

1867. Int. alapsz., mehet

MDK-A-II-1/2907.

MDK

Hild Károly épitőmester

Stessel Lajos, fénér

Terév, Kerepesi-u 20.

1867. —

MDK-A-II-1/2913.

MDK

Hild Károly építőmester

Steiner Áron I. em. ép.

Terén, Sip-u. 8/368.

1867. ——

MDK-A-II-1/2922

[illegible]

MDK

Hild Károly építőmester

Leitersdorfer Lipót, fnt. ép.

Józefv.; Statio - u. S.

1867. —

MDK-A-II-1/2934.

MDK

Hild Károly építőmester

Bibó János, fmd. told.

Terény, Kismező-u. 15.

1867. ——

MDK-A-II-1/2940.

MDK

Hild Károly építőmester

Sprung János, fut hár

Terév, Vzár-u. 13/283.

1867. Homlokrat, matrat, prince, fut. alapr.

MDK-A-II-1/2956.

MDK

Hild Károly évitőmester

gs Ráday Gedeon, fut átal

Ferencv. Üllői-u. 11/812.

1867. ——

MDK-A-11-1/2957.

MDK

Hild Károly építőmester

Lyka J. és Hraky R. fut. udv. told.

Terézv, Erdősor és Szegényház közelében 44. serv. sz.

1867. Pince, fut. alapr., mennyiset, helyszínr.

MDK-A-II-1/2960.

Hild Károly

életének és munkásságának i dőrendi adattára mester-
felvételi Ugyével bezárólag.

Komárik Dénes: Építészképzés és mesterfelvétel a
XIX.században. Pesti mesterek és mesterjelöltek.
Építés- Építészettudomány. III.köt.4.sz.379-418.l.

401-402. l.

HILD Károly

Ybl Miklós épitész 1814-1891 : A Hild-Ybl Alapitvány kiállitása a BTM-ben 1991/1992. [katalógus] Bp. : Hild-Ybl Alapitvány, 1991 219.

HILD Károly építész

BUZA Péter: Herminamező, fejezetek egy városrész történetéből. Bp., 1992

Adattár: 41.p.

Hermina u. 51-53. és 59.

Hild Károly

épitész

l.

Thirfelsödemantel

126.l.

Wissenschaftliche Mitteilungen aus
Bosnien und der Hercegovina
IV. 74.

Hild Károly
épitész

Gentmüerd
56, 74. l.

óval: Ötszázharmincn

Nagyszombat

Láka:

Csányi károly
épitén

Hild Károly

epitett

H. József testvére meghalt

Budapesten 1887 ben 84 éves

Korában. — 84

tvil 1803

Vas. Ivp 1887. 702 l

Hild Károly
építőmester
Pesten 1864.

V Bp 42 f

~~Beztarcrebanja IX. 185.~~

~~IX. 188.~~

~~611 11~~

~~[illegible]~~

Hild Károly

l.

Schoenbelvárosi

14. l.

Szolnok.

A középtért a bástyákkal
foglalja el, a háttért hegyek k
szától jobbra romok kötik le fi

ZOLNOK

magyarázó szövegének kezdete: A
Borghi antichi.

Rm., mér. a vk. 7.

140-95.

Hild Károly

építőmester

1844. jun. 9. vetétett fel a pesti kőmüves és kőfaragó céhbe -

Pkc. 214, 215. l.

Fejdisz II. 43

Érkezés 1905 márc. 4.

176/1905 sz. (Bpest, 1905 márc. 1. 276 sz. a.)

A Magy. Nemz. Muz. igazgatósága megkörözni sfraknói „gr. Széchenyi Ferenc" c. művének a könyvtár számára való meg küldését. (Tudomásul szolgál. III. 4.)

Hild Károly

építőmester

1

Siklósy FKT tőke

35. l.

Anonym, a XVII sz.

Mária királyné.

Derékig, kissé jóbbra fordul
van ábrázolva. Felirata a ke

MARIA AB AVSTRIA. D.G. REG
CAROLI V. IMPERATORIS SORO
BELGICARVM &.

Rézmetszet, méretei 15·3:

Ltn. 14304.
Szakl. 232-914
510-914-172.

Hild Károly
építész

l

Tanulmányok Byzt I.

82. l. 89, 90. l

Hild Károly

l.

Tanulmányok Bpest II.

55, l.

Flild Károly

építőmester

1873

l.

Magy Alp. I

114. l.

Hild Károly

ivód

Lechner Jenő dr.

Képek Buda és Pest fejlődésének történetéből –

MMÉE közl.

1918. 191 l

Fesrület-torzó. Krisztus felsőteste, karok nélkül, szinézésétől megfosztva. Magyar (?) munka 1510 körülről

Őszi kiállítás, 1930, Ipolyi 26. szám

Gerevich: PA, 218 l.

Ipolyi Arnold képgyűjteménye. Uj Magyar Sion, II – 1871, 374 l.

Hild Károly

l.

Historia. 1931

TV. 1-2. n. 66. l.

Hild Károly

könnvesmester

lárdohv

Historia. 1930. III évf.

4-6 m (Pestbudai Emléklapok) 85. l – 92. l –

két különböző

ünkben

szepel

Hild Károly

épitész

l.

Edvi Bp

213. l.

Hild Károly
építész

Leer Ungar 1845. März. 21.
(Pesth-Ofner Neuigkeits-Bote.)

Kalmár

Hild Károly

építőmester

l.

Bevilacr

II 771. l.

Müködési bi

Igazolom,hogy I
nár ur 1924.februárjától I

Hild Károly I.
építész

l.

Benedek empire

24. l.

Hild Károly
építész

A „Haas palota" építője volt

Czagány István: Felelősek vagyunk a pesti Vigadóert
Művészet, 1969. ~~[illegible]~~ december – 17 lap.

M.D.K.

Hild Károly épitész

Bp. VIII. Kőfaragó u. 5. sz. ház 1839.

Emeletráépités: Gottgeb Anta

Müemlékvédelem 1966/4. 252.1.

M.D.K.

Hild Károly, építőmester

nevét említi a szerző, mint aki az 1850-es években kiadott 2344 építési engedély körül 603-at épített fel.

Vörös Károly: Egy világváros születése II.

BUDAPEST, 1968. VI. évf. 8. sz. 18. old.

Hild Károly

l.

Zádor – Rados

393. l.

tében. Abonyitól már régebben nem jelent meg könyv. A magyar olvasó közönség regényirodalmunk egyik kiválóbb művét kapja e három kötetben, melynek ára 3 frt.

Tört szárnyakkal, orosz regény az «Idők jele» szerzőjétől; fordította Molnárné Barcza Jozefa. Az orosz életet festi és pedig épen nem szépítve a bajokat. A dúlt viszonyokból szövődik a regény érdekes cselekvénye is. Kiadta Veszprémben a «Petőfi könyvnyomda», s megrendelhető Grimm Gusztáv budapesti könyvkereskedése bizományában is. Ára 1 frt 50 kr.

Új magyar Athenás, ujabbkori magyar protestáns egyházi irók életrajz-gyűjteménye, irták és gyüjtötték Sz. Kiss Károly, Kálmán Farkas, Bierbrünner Gusztáv. A magyar protestáns egyházi irók életrajzát 1760-tól kezdi, ott, a hol Bod Péter «Athenás»-ában megszakadt. A szerkesztők egész buzgósággal igyekeztek minél több adatot gyüjteni össze, s megmenteni a feledéstől sok érdemes férfiu emlékét, kik ha messzire ható műveket nem alkottak is, de korukban hozzájárultak az egyházi érdekek és a hazai közművelődés fejlesztéséhez. És mivel a magyar protestáns egyház ebben pedig nevezetes tényező volt, ez életrajzi gyűjtemény is közérdekű s az irodalom és művelődés történetéhez kiegészítő forrásul kinálkozik. A hirnevesb egyházi irók életrajzát röviden adja a lexikon, abból a föltevésből, hogy azok méltatása máshol eléggé föltalálható, de utal a forrásokra, melyekből bővebb tudomás meríthető. Ára 5 frt. s Aigner Lajos bizományában kapható.

A budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete negyedszázados fenállásának története czím alatt veszszük az ország egyik legnagyobb és legderekasabb egyesülete multjának leirását *Zaka* Lajostól. Érdekes tanulsága annak, hogy mennyit tehet egy munkás testület az önsegély alapján. A nyomdászat viszonyaiból, e nagy műiparág fejlődéséből, munkásai helyzetéről is érdekes följegyzéseket olvashatunk.

A nyomdászok alakították hazánkban az első munkás segélyző egyletet is 1848-ban, de ezt a kormány 1853-ban betiltotta, s csak 1862-ben alakulhatott meg újra, s azóta egyre erősödik. Ma 1300 tagja van és közel 80,000 frt vagyona. Huszonöt év alatt kiadott betegsegélyre 130,061 forintot, temetésekre 18,325, rokkant-segélyre 29,963, özvegy-segélyre 4237, árvasegélyre 9520, uti segélyre 11,221, munka nélküli segélyre 13,370, összesen segélyekre 216,698 frtot, melyhez járul még az önképzésre és kezelési költségekre kiadott 108,384 frt, az összes kiadás tehát kitesz 326,082 forintot, s az egylet jelenlegi vagyona 79,302 frt. A segélyezéssel kapcsolatban az egylet tagjai mult évben hitelszövetkezetet is alapítottak olcsó kölcsönök nyujtása végett, s e szövetkezetnek rövid egy évi fönnállás után már is több mint 20,000 frt betéte van.

A Történelmi Tárból, melyet a történelmi társulat és a tud. akadémia történelmi bizottsága közösen ád ki. s a magyar történetirást kiegészítő okiratokat közöl benne, az október-deczemberi kötet hagyta el a sajtót. Reizner János, Kanyaró Ferencz, Szilágyi Sándor, Torma József, Schönherr Gyula, Szádeczky Lajos, Gergely Samu, Pettkó Béla, stb. közölnek okiratokat és adalékokat e kötetben. Ára 1 frt 30 kr.

Konzervativ magyar politika czím alatt névtelen röpirat jelent meg Aigner Lajos bizományában. A 194 lapra menő kötet a miniszterelnök politikáját veszi kritika alá. A helyzetet a választások utáni állapotában vizsgálja, s azt hiszi, hogy a kormánypártban is vannak olyanok, kik egy egészségesebb pártalakulást elősegítenének. A több pártra oszolt ellenzéket is felhivja, miután szerinte az ellenzéki pártok programmjai túlhaladottak és éles elvi ellentétben állanak egymással, most pedig már nem arról van szó, milyen legyen a közjog, hanem arról, hogy legyen-e olyan, a minek gyakorlati hasznát is vehetjük. Hogy hazánk jövője, szabadsága s jóléte — mondja a névtelen szerző — valamint a a parlamentarismus vétele végett is oly szükséges pártalakulás megtörténhessék arra új és oly programm szükséges, hogy a most létező pártok mindenike találjon benne olyat, a miért régi párt állását jó lelkiismerettel, hazafiui megnyugvással s a választóinak tartozó erkölcsi felelősség tudatával ott hagyhassa. A röpirat aztán előadja a teendőket, megjelöli a kerdéseket, melyek az ő meggyőződése szerint a magyar parlamentarizmus működését üdvösebbé tennék. A röpirat ára 1 frt 50 kr.

Előfizetési fölhivást adott ki dr. Halasy Kálmán az orsz. tűzöltó szövetség legutóbbi, fiumei közgyüléséről szóló *Emlékkönyvre*, mely leirja a gyülés lefolyását, az adriai kirándulást, közli a rendes és pártoló tagok névsorát, stb. A tiz ivre terjedő mű előfizetési ára 2 frt, s megrendelhető a szerzőnél Léván.

A nemzeti szinház és operaszinház intendánsáról, gr. *Keglevich* Istvánról csak pár nap előtt irták, hogy nem marad meg állásában, s a szinházak ügyét egyelőre *Beniczky* Ferencz belügyi államtitkár fogja vezetni, mint kormánybiztos. Most pedig az a hir, hogy gróf Keglevich a kormányhoz új tervet nyujta be az operaszinház jövőjére nézve. Egy fokozatosan létrehozandó magyar operai személyzetet tervez, mely egy évben csak négy-öt hónapig működnék, három hónapon át pedig olasz staggione szerepelne. Különben nehány nap mulva ismét összeül a szinházi anquete, mely a multkor október közepéig napolta el tanácskozásait.

A szinházi enquete e hó 17-ikén kezdi meg tanácskozásait. A tagokhoz kilencz kérdőpont van intézve s ezek teszik a tanácskozás tárgyát.

Az első kérdés az, hogy mi[illegible] összeg volna okvetlenül szükséges az operaszinház évi segélyére, miután a jelenlegi 447,600 frtnyi subventiót az állam pénzügyi helyzete meg nem engedi? Fenntartassék-e a jelenlegi tiz havi operai idény, vagy leszállítassék hathét hóra, hetenként 3—4 előadással? Nem volna-e kivihető a tagok fizetésének leszállítása és némely szerződésnek végkielégítéssel való felbontása? A szinház bérbeadásának kérdése is föl van téve. A nemzeti szinházat illetőleg szintén az a kérdés, mennyiben lehetne a 130,300 frtnyi segélyt leszállitani? Végül az intendatura és igazgatási rendszer fentartásának kérdése van fölvetve. E kérdések hangoztatják a szubvencziő kérdésénél, hogy a budapesti operaszinház nagyobb szubvencziót kap a párisinál. Ugyanis a párisi nagy opera évenkint csak 800,000 frank megállapított összeget kap, a melylyel 3.050,000 frank bevétel áll szemben, mig a magyar opera egy millió frankra rugó szubvencziója ellenében csak 556,000 frank bevétel mutatható fel.

Új szinművek. A nemzeti szinház drámabiráló bizottsága két eredeti drámát fogadott el. Az egyik négy felvonásos szinmű *Karczag* Vilmostól, czíme: «A hitves»; a másik három felvonásos dráma *Beniczkyné Bajza* Lenkétől, czime: «Edith.»

A műcsarnok őszi kiállítását a közönség jól látogatja. A művásárlási sorsjáték 1 frtos *sorsjegyei* is örvendetes mérvben kelnek s így kilátás van arra, hogy az idén is nehány értékes nyereménytárgyat fog a társulat művásárló bizottsága e czélra kiválogathatni. A sorsjegyeket a társulat titkársága a sorsjegyek árának vétele után vidékre is postán azonnal megküldi, mire felhivjuk a műpártoló közönség figyelmét. A huzás decz. 29. lesz.

A kiállított művekből gróf Zichy Nep. János a következőket vásárolta meg: «A halász» Tölgyessy Arturtól, «Czigány leány» Grósz Bélától, «Csibés tyúk» Mészöly Gézától és «Fóthi utcza-részlet» Telegdy Lászlótól. Ezeken kivül Vajda Zsigmondnak «Csöbörből vederbe» czímű festményét dr. Rozenberg Gyula vette meg.

KÖZINTÉZETEK ÉS EGYLETEK.

A magyar tud. akadémia október 10-iki ülésén, Tóth Lőrincz elnökölt, s az államtudományok és a földrajz köréből való értekezések töltötték be a napirendet.

Schvarcz Gyula mint rendes tag székfoglaló értekezést olvasott föl ily czím alatt: «Lucius Cornelius Sulla a római atkotmányjog történelmében.» Mommsennel szemben foglal állást, mert Mommsen ugy tünteti föl Sulla 81-iki reformját mint oligarchikus restaurácziót. Schvarcz Gyula tüzetes forrástanulmányok útján az mutatja ki, hogy Sulla oly államma szervezte Rómát, a minőről a régi patricziusi állambölcsesség nem is álmodhatott. Sulla nem a születési előjog, nem is a nagy vagyon alapjára fektette a szenátus szervezését, hanem a közbizalomra és az államférfiúi képesítvényre. Hogy férgek ették volna meg Sullát, nem igaz; ezt csak a római papság fogta rá, mert neheztelt rá szabad gondolkozásáért. — Ezután *Hunfalvy* János mutatta be ifj. *Jankó* Jánosnak «A Kongó medenczéjének hegy- és vízrajza» czímű dolgozatát. Jankó János szorgalmasan tanulmányozza az afrikai földrajzot, melyről alapos készültségre való dolgozatokat irt. Ezek egyike, «A Kongó vízválasztóinak rendszere» most az akadémia elismerésével találkozott.

A közművelődési egyesületek vagyona. A közművelődési egyesületek kongresszusa e hó 9-ikén és 10-ikén tartotta tanácskozásait Budapesten, s a társadalom és közélet minden rétege képviselve volt azon. Ez alkalommal *Gerlóczy* Károly alporgármester, mint az országos iskola-egylet elnöke, kimutatást terjesztett elő a közművelődési egyesületek vagyonáról, megjegyezve, hogy még jelentékeny adományokra, tőkegyűjtésre van szükség.

A kimutatás tágabb értelemben vette a közművelődési egyesületeket s oda számította a Szent-István és Szent-László-társulatokat, a csángó-egyletet, aradi Kölcsey-egyletet s a népnevelési egyleteket is. Ilyenformán 35 egyletet számít össze s kimutatja, hogy ezeknek együtt véve is csak 626,289 frt vagyona volt a mult év végén. Az együttes évi bevételek 287.812 frtra rugtak; a kiadások pedig 191,456 frtra. Ha csak a tulajdoképeni kulturegyleteket veszszük számításba, vagyonuk alig haladja meg a négyszázezer forintot. S ez összegnek több mint fele fölött egymaga az E. M. K. E. rendelkezik, a melynek vagyona 258,007 frttal szerepel a kimutatásban. Vagyonilag második helyen a Szent-István társulat áll, 120,209 frt; harmadikon a Szent-László-társulat 54,977 forinttal. A többi egyletek közt leggazdagabb a felvidéki kulturegylet, melynek 37,254 frtja van; tekintélyesbb vagyonu még a csángó egylet (28,927 frt), a nógrádi egylet (16,488 frt) és a sárosi egylet (15,747 frt).

MI UJSÁG?

A képviselőházban e hó 17-ikén kezdődik meg a felirati vita. A trónbeszédre adandó felirat szövegét Falk Miksa készítette és a ház felirati bizottsága nevében az e hó 12-iki ülésen nyujtották be. A két ellenzék külön fölirati javaslatot ád be. A főrendiház felirati javaslata is elkészült már. A képviselőházban jelenleg a biráló bizottságok működnek, melyek a választások ellen beadott panaszokat intézik el.

A trónörökös görgényi vadászatai. Rudolf trónörökös e hó 12-ikeig időzött vendégeivel Görgény-Szent-Imrén. A medvevadászatok jól indultak, hét nap alatt tiz medve és egy vadkan esett el; de az utóbbi napokban esős idő állt be, s a bükkfák hulló levelei a medvéket arra ösztönözték, hogy a magasabb fekvésű erdőségekbe vonuljanak. Az utolsó napon már egészen eredménytelen volt a vadászat. Ő fensége elutazása előtt 200 frtot adott át Kőrösy szolgabirónak, a görgényi szegények számára. A trónörökös e hó 12-ikén esti 7 órakor utazott el Görgényből, Lipót bajor herczeggel, Frigyes főherczeggel, és Eszterházy herczeggel. Ő fensége reggel 6 órakor ért Kolozsvárra, hol megreggelizett, aztán folytatta utját. Az ebéd délután 3 óra körül Budapesten volt. Bécsbe esti 7 óra után ért a trónörökös.

A Koburg herczegi pár balesete. Nagy veszélyből szabadult meg e hó 11-ikén Koburg Fülöp herczeg és Lujza herczegnő. Krisztián schlesvig-holsteini herczeggel együtt. A lóversenyről hajtattak haza az Andrássy-úton, mikor az egyik mellék-utczából sebesen egy bérkocsi hajtott ki, egyenesen neki ment a herczegi fogatnak, melynek rudja eltört, a két tüzes ló pedig megvadulva ragadta tovább a hintót az Andrássy-úton, s az országúton.

A kocsis s az inas nem birták megfékezni a tüzes lovakat. Nagy szerencse, hogy a népes útvonalon senkit el nem gázoltak. A kocsiban ülők nem vesztették el lélekjelenlétöket. Fülöp herczeg átkarolta nejét, nehogy baj érje. Végre a Károly-kaszárnyánál egy katona megragadta az egyik ló gyeplőjét, de a rohanó állatokat nem tudta feltartani, azonban a gyeplőt el nem bocsátotta és futott a vágtató lovakkal. Végre Braun bérkocsis is megragadta a gyeplőt s nagy nehezen sikerült a lovakat megállítani, a zsidótemplom közelében. Erre oly nagy csoportosulás támadt a hintó körül, hogy a herczegi pár és vendége csak nagy ügygyel bajjal juthatott a bérkocsihoz, melyen haza hajtattak. A több száz emberből álló csoport a herczegi párt, hogy a veszedelemből szerencsésen megszabadult, megéljenezte. Koburg herczeg köszönetet mondott azoknak, kik életöket koczkáztatták, hogy a lovakat megfékezzék. Az egyik ló a lábán, a másik pedig oldalán megsérült, most mindkettőt az állatgyógyintézetben ápolják.

Ghyczy Kálmánt, közéletünk veterán jelesét szélhüdés érte, mely jobbját megbénította, beszélő képességét is megzavarta, de a gondos ápolás alatt már jobban van, tagjainak mozgékonysága visszatért szava megjött, s az orvosok az agg államférfiu nagy számu tisztelőit határozottan megnyugtatják, hogy többé nincs ok komoly aggodalmakra.

A Segítség emlék-album 1 és 3 frtos példányainak második kiadása okt. első napjaiban hagyta el a sajtót s már valamennyi előfizetőnek megküldték példányát. A második kiadás a nagy példányszám miatt (25,000 példányban nyomatták) nem készülhetett el előbb. Most kerülnek a sajtó alá a nagy díszszel kiállítandó tiz és száz forintos példányok, melyekben több kép nagyobb alakban és színes nyomással jelenik meg, a műmellékletek közül a király rézmetszetű arczképe a m. kir. államnyomdában; *Rudolf* trónörökös fénynyomatu arczképe Kozmata intézetében készül e díszkiadás részére; *Zichy* Mihály allegorikus rajza szintén Kozmatánál készül fénynyomatban. A 10 és 100 frtos díszkiadásu példányok kiállítása oly nagy gondot igényel, hogy bár erélyesen folynak elkészítésökre a munkálatok, mégis bele fog telni néhány hét, míg azok elküldése lehetővé válik. A 10 és 100 frtos példányok megrendelőinek addig is egy-egy olcsóbb kiadásu példány küldetik meg díj nélkül.

A száz forintos példányokat ujabban megrendelték: Széchenyi Pál gróf miniszter, Prónay Gábor Tápió-Sághról, Kuhinka Gyula Szihláról és Mannó István Budapestről, ez utóbbi egyszersmind 5 drb. 10 és 10 drb. 3 frtos példányt is rendelt. Az album néhány 100 frtos példánya a «Segítség» sorsjáték nyeremény-tárgya lesz. E jótékony czélu s olcsó sorsjegyekkel (30 kr), melyeknek huzása e hó 30-ikán lesz, általában igen értékes és művészi becsű tárgyakat lehet nyerni. Magában a műcsarnok mostani képkiállításában ezek közül 80 szép rajz van kiállítva csinos keretben, a «Segítség» eredeti rajzai s valamennyi a «Segítség» sorstjátékának nyeremény-tárgya; ezek közt van Stefánia trónörökösné, Klotild főherczegné és két leánya, Koburg Lujza főherczegnő eredeti rajza, Zichy Mihály nagy alaku krétarajza. Munkácsy, Benczur, Ligeti, Roskovics, Vágó, Vastagh stb. rajzai, a mely sorozatban csaknem valamennyi jeles művész képviselve van egy-egy művével. A «Segítség» sorsjegyei iránt, melyek minden dohánydőzsdében és lottógyűjtődében kaphatók, élénk érdeklődés van már is nagyon keresik a 30 kros sorsjegyeket, a melyek nyereménytárgyai művészi becsöknél és értéköknél fogva bármely magyar háznak díszére szolgálhatnak.

Veterán nyomdász. Vasárnap a Franklin-társulat nyomdájának személyzete szép ünnepélylyel ülte meg *Kápolnai* Ferencz ötvenéves jubileumát. Ennyi időt töltött el szorgalmas munkában, oly foglalkozás közepette, melynél az egészség annyira ki van téve. Társai barátságos lakomát rendeztek az érdemes munkás tiszteletére a Széchenyi-téren levő kioszkban. Számosan jelentek itt meg. A vendégek között egy e czélra Ács Mihály által szerkesztett emlék-füzet osztatott ki, mely az ünnepeltnek életrajzát tartalmazza magyar és német nyelven. A jubilánst üdvözlő beszédekkel fogadták, s azután ajándékokat nyujtottak át: egy ezüst serleget, «Emlékül Kápolnai Ferencznek a Franklin-társulat személyzete» fölirattal, és egy selyem erszényt 20 darab körmöczi aranynyal. Üdvözlő táviratot kapott *Májer* István, esztergomi prelátustól, a népszerű «István bácsi»-tól is. A távirat igy szól: «Ön ötven év óta becsülettel dolgozott abban a nyomdában, a melyet 35 év óta én is igénybe vettem. Illik és kell, hogy hűségét a távolból is méltánylattal üdvözöljük. Éljen! *István bácsi*».

Magyar irodalmi tanszék Krakóban és Lembergben. A magyarok legutóbbi lengyelországi látogatásának egyebek közt megvolt még az a haszna is, hogy a két nemzet közt a legbarátságosabb hangulat megszilárdítására vezetett. Ennek lehet tulajdonítani, hogy most lengyel lapok a magyar irodalomra tanszéket követelnek a krakói és a lembergi egyetemeken. Hogy az eszme meg fog-e testesülni, az ugyan kétséges, de már azt is nagyon jó néven vesszük, hogy a dologról egyáltalában szó van.

A **Magyar-Franczia biztositó részvény-társaság** (Franco-Hongroise) életbiztositási osztályához 1887. szeptember hóban benyujtatott 431 ajánlat 852,150 forint összegről és az előző hóról elintézetlenül maradt ajánlatokkal együtt kiállittatott 328 kötvény 657,768 frt biztositott összegről. Az 1887

hallgatott, azonban lélekkel csüggött az irodalmon és buzgó munkása volt minden jó közügynek. Az ötvenes években lett dédesi plébánossá s 1861-ben képviselőjelöltül léptették föl, de Kazinczy Gábor is föllépvén, visszavonult. Az 1865-iki választásnál ismét jelölt volt, de kisebbségben maradt. Egykor a borsodi közgyüléseken is élénk részt vett a vitákban. Arlóba a hatvanas évek végén ment plébánosnak s esperes lett. Ott élt folyvást a borsodi palóczok közt, kiknek ész- és szójárása szerinti dalokat is irt.

Dr. Jenei Viktor, a kolozsvári egyetem kiváló képzettségű tanára, az erdélyi ref. egyházkerület igazgató tanácsosa, a kolozsvári ref. egyházmegye gondnoka, meghalt Budapesten, 47 éves korában. A kolozsvári egyetem jog- és államtudományi karának egyik jelessége volt, s a legszebb jövő várt rá. Egy év óta szívbajban szenvedett, s hiában keresett e nyáron Radegundban gyógyulást. Betegsége még sulyosodott, s oly foku idegbaj vett erőt rajta, hogy egy gráczi gyógyintézetbe kellett elhelyezni, honnan a napokban Budapestre hozták s itt szívszélhüdés vetett véget életének. Korai halála minden ismerős körben nagy részvétet keltett. s a holttestet Kolozsvárra szállitották le, hol Szász Domokos ref. püspök tartott megható beszédet az elhunyt fölött.

Elhunytak még a közelebbi napokban: Nyizsalószky Endre, a bereg-szászi kir. törvényszék birája, 63 éves. — Csintalan Alajos, egri egyházmegyei pap, ajaki nyug. plébános. 60 éves, N.-Váradon. — Török József, balogi ref. lelkész, a gömöri egyházmegye kiérdemült esperese, 72 éves. — Zechmeister Ferencz, a dunagőzhajózási társaság nyug. felügyelője, kire a boszniai megszállás idejében a megszálló sereg ellátásának feladata jutott, 70 éves, Budapesten; ugyanitt Hild Károly, a fővárosi építészek Nesztora, testvére néhai Hild József műépítésznek, kinek tervei szerint a lipótvárosi bazilika építését megkezdték, 84 éves; dr. Fischer L. József, a kereskedelmi iskola volt igazgatója, 88 éves. — Sermán János, az «Agricola» kiérdemült jószágfelügyelője, 74 éves, Csornán. — Zadubán Antal, hosszabb ideig nógrádmegyei tiszteletbeli főügyész, legutóbb Szécsény város helyettes főbirája, 67 éves. — Idősb Kádár Mihály, földbirtokos, 72 éves, Szabadkán. — Sipos Ferencz, bujáki volt kántortanító, 78 éves. — Kubik Nándor, egri polgár, a kath. iskolaszék pénztárnoka, 60 éves. — Kinzl József, Uj-Szent-Anna tevékeny polgára. — Brenner János, a nagyváradi törvényszék tisztviselője, 66 éves.— Szinessy József régi honvédszázados, nyug. pénzügyi tisztviselő, 63 éves, Aradon. — Rákóczi Parcsetich Zsigmond, a szabadságharczban honvédhuszár-ezredes, Nagy-Becskereken. — Sándor Mihály. Csikmegye törvényhatóságának bizottsági tagja, 79 éves, Csik-Szent-Tamáson. — Komlódy Károly, állami gazdasági gyakornok, 24 éves, Budapesten. — Baldrián Ferencz, városi tiszti orvos, Szakolczán.

Dessewffy Antalné, szül. Koppauer Zsuzsánna, Temesmegye néhai alispánjának özvegye, 87 éves, Kassán. — Özv. Belánszky Mórné, szül. Kempelen Szidónia, Egerben. — Özv. Mangold Sámuelné, sz. Schönhauser Sarolta, dr. Mangold Henrik balatonfüredi fürdőorvos édes anyja, 80 éves, Budapesten. — Özv. báró Majthényi Lászlóné, szül. Beöthy Sarolta, Varsányon. — Fözy Lajosné, szül. Tar Klára, 60 éves, Miskolczon. — Hajkó Józsefné, szül. Raffay Anna, élte 50-ik évében Székesfehérvárott. — Pap Imréné, szül. Zsoldos Szeréna, 22 éves, Ér-Endréden. — Dr. Verzár Jánosné, szül. Szombathelyi Erzsike, Nagy-Tószegen, életének 22-ik évében. — Özv. Alexi Dánielné, szül. Koch Anna, élete 61-ik évében, Kassán. — Ditrói Józsefné, szül. Erőskövy Vilma Kolozsvárt. — Ozv. Hauser Sándorné, szül. Turk Terézia, Aradon, élete 56-ik évében, — Grosz Ignáczné, szül. Schneller Irén, uradalmi tiszt neje, Érden. — Reinhardt Fülöpné, szül. Komlóssy Fanni, 42 éves, Aradon. — Bleiernė, szül. Schwarz Leonóra, 78 éves, kinek halálát 12 gyermek, 80 unoka és 40 dédunoka gyászolja. — Puky Margit, dr. Puky Ákos egyetemi tanár, az Erzsébet kórház főorvosának kis leánykája, Budapesten. — Wenzel Mariska, érdemes tudósunk, Wenzel Gusztáv egyetemi tanár 20 éves leánya, Budapesten; ugyanitt Arányi Árpádné, szül, Greth Louise, főgymnasiumi tanár neje, 33 éves. — Cselka Károlyné, szül. Kaiser Klára, Cselka Nándor ó-budai prépost-plebános édes anyja, 79 éves, Vámos-Mikolán.

SZERKESZTŐI MONDANIVALÓ.

V. L. Ez apró költemények mindenikében van valami figyelemre méltó, a miért szívesen foglalkozunk velök, de viszont valami hiba, a miért a közlést meg kell tőlük tagadnunk. Az Ifjuságunk és az Emlékkönyvek czimüekben a folytonos — s néhol erőltetett — allegorizálás fárasztó. Nézze csak: az elsőben az ifjuság öt strófában hat dologhoz van hasonlítva; először röpke álom, aztán kis virág, tarka lepke, szappanbuborék, alkonysugár, végre kincses tárna: útszéli hasonlatok s mi üdv van az ilyenekben. Az Emlékkönyvbe irt versecske nyolcz sor, mely prózában abból áll, hogy ifjuságunk tündértó, melyen remény a sajka, ábránd szele hajtja, a boldogság révpart s a csalódások zátonyok. Mind ez nem gondolat, nem is érzés, csak üres kép. A harmadik népies formáju dal, de a népies hangot nem találja el.

L. S. A kártyahányó (helyesebben: kártyavető) czigány leány elég jó képet ad, de kidolgozva gyöngén van genre-képnek. Erősebb vonásokkal (de a mikre csak több gyakorlat után lehet eljutni) szépen lehetett volna kidomborítani; igy négy szóban mondja el a mit kettőben lehetett volna. A másik két apróság kevesebb becsü; kivált a németből fordított részlet csak üres játék (*Foly* rosszul van irva *Folyj* helyett).

U. B. Az egyik genre-kép jól indul, de befejezése — ép oly prózai, mint váratlan s épen nem folyó az előzményekből — mindent elront. A panaszos dal pedig oly elnyűtt húrokon játszik, hogy épen nem gondolhatunk közlésére. A másik genre még legjobb volna, de azt a thémát is váltig elkoptatták már s befejezése szinte mosolyra indít — olyan józan és praktikus. Persze, ha az ember meg nem vakult volna, gyönyörködhetnék legalább a természetben! de ezt mondani sem kell oly közönséges és önként érthető igazság!

Nem közölhetők. A testvérekhez I. II. — Elhagyatva. — Az év!

SAKKJÁTÉK.

1461. sz. feladvány. Berger Jánostól.

Sötét.

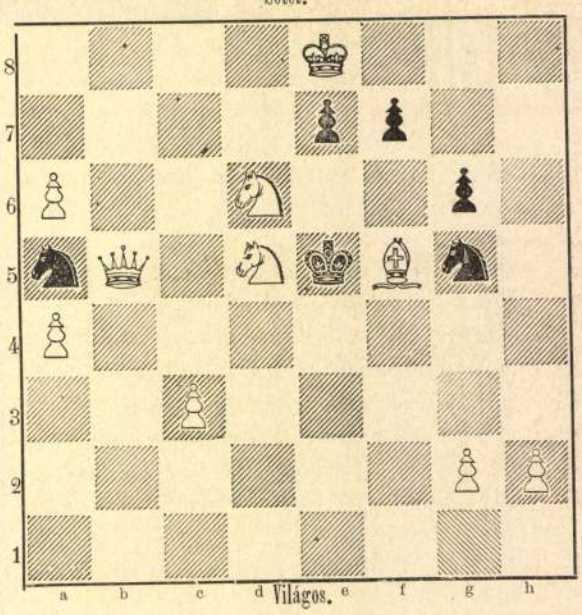

Világos indul s a harmadik lépésre matot mond.

Az 1455. sz. feladvány megfejtése.

L'Hermet R.-tól.

Megfejtés.

Világos.	Sötét.
1. Vh3—d7 --- --- ---	Ka5—b4 (a)
2. Vd7—a4 † --- ---	Kb4—c5
3. Fe5—d4 †--- --- ---	Kc5—d6
4. Va4—d7 mat.	
a.	
1. --- --- --- --- ---	Ka5—b6: (b)
2. Fe5—d4 † --- ---	Kb6—a5
3. Vd7—a4 mat.	
b.	
1. --- --- --- --- ---	f6—e5 : (c)
2. Hb6—d5 --- ---	t. sz.
3. V matot ad:	
c.	
1. --- --- --- --- ---	Fd3—c4 (d)
2. Vd7—c6 --- ---	F—e4—b5
3. Vc6—c5 --- --- ---	t. sz.
4. V matot ad.	
d.	
1. --- --- --- --- ---	Fd3—b5
2. Vd7—d8 --- ---	t. sz.
3. Hb6—d5 † stb.	

Helyesen fejtették meg: *Budapesten:* K. J. és F. H. Andorfi S. Kovács J. — *Az Erkel sakktársaság nevében:* Exner Kornél. — *Tarnóczon:* Németh Péter — *A pesti sakk-kör.*

HETI NAPTAR. Október hó.

Nap	*Katholikus es protestáns*		*Görög-Orosz*	*Izraelita*
16 V.	B 20 Gallusz	B 19 Gál	4 D 19 Hierót	28
17 H.	Hedvig özv.	Florent	5 Karitina	29
18 K.	Lukács ev.	Lukács ev.	6 Tamás ap.	30 R.-Ch.
19 S.	Alk. Péter hv.	Nándor	7 Szergius	1 S. M.
20 C.	Kant. Ján.	Vendel	8 Pelágia	2
21 P.	Orsolya sz. vt.	Orsolya	9 Jakab ap.	3
22 S.	Kordula sz.	Kordula	10 Eulamp	4 Sab. N.

Holdváltozásai: ☽ Első negyed 23-án 7 ó. 2 pk. este

Felelős szerkesztő: **Nagy Miklós.**
(L. Egyetem-tér 6. szám.)

Tiszta selyem kelmék, 80 kr. méterje, valamint à frt 1.10 s frt 1.35 egész frt 6.10 (színes, csikos és kockás alappal) szállit egyes öltönyre és egész végben vámmentesen a házhoz **Henneberg G.** (cs. és k. udv. szállitó) selyemgyári raktára, **Zürichben.** Minták postafordultával. Levéldij 10 kr.

Méltóságos Polgármester Ur!

A székesfőváros törvényhatósági bizottsága magára vállalta a főkapitányság épületének felépitését olyan módon, hogy az általa előlegezett épitési költségek az államrendőrségi hozzájárulás csökkentésével megtérülnek.

A főkapitányság épületének helye körül hosszabb vita folyt, Tudomásunk szerint a Ferenc József-hid és Horthy Miklós-hid között a közraktárak lebontásával felszabaduló Dunaparton nyerne az uj főkapitányság elhelyezést, ugy, hogy a terület megfelelő rendezési tervének kidolgozását már meg is kezdték.

Bár egyelőre az épitkezésről közel jövőben nem lehet szó, kétségtelen, hogy csak idő kérdése és a főkapitányság elhagyja mai szük és alkalmatlan otthonát s átköltözik az uj palotába. Ebben az esetben a mai főkapitányság épülete rendeltetését elveszti és üresen marad.

Ugy tudjuk, ezidőszerint az épület lebontásának és a telkek értékesitésének gondolata áll előtérben, mégis lelkiismeretesen mérlegelni kell, vajjon ez a minden megfontolás nélküli lebontás indokolt-e és előnyös-e.

Mielőtt az épület saját értékét vizsgálnánk meg, érdemes csupán helyi szerepét és sulyát megmérni. Ha ezt a széles, hatalmas épülettömböt kiemeljük a Ferenc József tér képéből /különösen távlati budai nézetéből/ és helyére - homlokzathosszának megfelelően - több bérházat, vagy akár bankpalotát képzelünk, a mai nyugodt, biztos kézzel kimért egyensulyi helyzet megbomlik, nemcsak a tér határfala válik szaggatottá, de félő,hogy az egész tér zárt jellege szenved, hangsulyos térmivolta megy veszendőbe, s válik egyszerü hátrábbi házsor homlokzatává.

A mult század elején öntudatos biztonsággal megépitett palotahomlokzat - pedig két teljesen önálló házról van szó - csodálatos egységbe forr, szerves tömbbé válik. Ezt pótolni egyszerü kötelező homlokzattal sem lehet, mert a nagy hosszuságu

./.

homlokzat ritmikus tagolása ösztönös természetességgel foglalja el a számára kiszabott helyet, egy ablaktengely hozzátétele vagy elvétele megbontaná rendszerét. Ezt sorházakra reákényszeriteni nehéz volna, de külsőséges formalizmus is maradna, amit a mai felfogással nehezen egyeztethetünk össze.

De különben is kérdéses lehet az uj épület stilusának kérdése, mely észszerüen csakis mai, u.n. modern lehet, viszont ezzel a Ferenc József tér amúgy is kellemetlenül heterogén stilus sorozatát egy lépéssel tovább vinné és zavarosabbá tenné; ismétlődnék a Szabadság téri stilus bizonytalanság a P. K. palota esetében. Hangsulyoznunk kell, hogy egy régi stilus ujraképzésének gondolata, mint hamis, nem őszinte megoldás ellen minden erővel tiltakozunk.

Épen az utolsó szempont miatt nem sokat változtatna a problémán, ha középület kerülne erre a helyre, de ilyen tervről, eltekintve ennek a környéknek rendezésével kapcsolatosan felvetett messzemenő tervektől /Andrássy-utra vezető utvonal, Uj Városháza stb./ nincs tudomásunk.

Ha tehát ennyire megfontolandó az épület lebontása, vizsgáljuk meg magát az épületet, vannak-e olyan értékei, melyek a fenntartást indokoltabbá teszik.

A főkapitányság palotája voltaképen két önálló épület egységes homlokzattal /a Zrinyi és Vigyázó Ferenc-utcában még egy-egy ház csatlakozik hozzá, ezek azonban érték szempontjából,bár hasonlóan régiek,jelentéktelenek./ Az egyik, az u.n. Ullmann-ház 1834-ben épült Hild József tervei szerint s a maga idejében is nagy feltünést keltett szépségével, eleganciájával, megoldásának finomságával. Nagy terme, melyet nemrég sikerült csak régi fényébe visszaállitani a magyar neoklasszikus épitészet remekmüve, a Nemzeti Muzeum belső disztermeivel versenyez. Ebben a házban, mely a Zrinyi-utca felé eső, nyilt meg később a hires Európa szálló.

A másik ház a Wieser-féle ház, melynek engedélyezésekor, 1837-ben, kikötötte a Szépépitő Bizottság, hogy külső kivitelében teljesen az Ullmann-palotához kell igazodnia. Ezt a felté-

./.

telt olyan szigoruan tartották meg, hogy a két szerkezetileg különálló épület teljesen egységes benyomást tesz. /Tervezője egyébként Hild Károly, az épitést azonban Hild József vezeti/. Igy mindazok a homlokzati értékek, amelyek az Ullmann-palotát kitüntetik, erre az épületre kiterjeszthetők.

Tájékozásul megemlitjük, hogy a Zrinyi-utcai szomszédos épület 1860 körül épült, a gróf Vigyázó-utcai 1857 után.

A Ferenc József-téri homlokzat tehát Pest egyik legnagyobb hatásu homlokzata, melynek még a kellő távlat is rendelkezésre áll. Jellegzetesen nagyvonalu, minden részletében harmónikus és befejezett. A magassági és szélességi adatok kiegyensulyozottak, formavilága tiszta és derüs. Budapest legtermékenyebb korszakának emléke, azé a korszaké, amelyben a török hódoltság alatt másfél századdal elmaradt magyar épitőművészet először éri utol Európát s ad egyéni zamatot annak rendszeréhez.

Ha még hozzávesszük a disztermet, mint külön fénypontját a kor belső épitészetének s nem feledkezünk meg arról sem, hogy két hangulatos és jellemző árkádos udvar is található /amilyenek ma már erősen fogynak s egyre ritkábbak lesznek/ elfogulatlanul meg kell állapitanunk, hogy a főkapitányság épülete megérdemli a megóvást, megérdemelné akkor is, ha nem kinálkoznék olyan kedvező lehetőség, mint itt, ha a főkapitányság elhagyja a palotát.

Meg kell azonban azt is vizsgálnunk, lehet-e ezeket az épületeket, melyeket a főkapitányság azért hagy el, mert már alkalmatlanná váltak, a jövőben valamilyen célra felhasználni?

A kettős épület méretei:

a Ferenc József-téri homlokzat hossza	80 m
a Zrinyi-utcai homlokzat hossza	62 m
a Vigyázó Ferenc-utcai homlokzat	54 m

A Ferenc József-tér 7. sz. épület /az Ullmann-ház/ alapterülete hozzávetőleg kb. $40 \times 62 = 2.480\ m^2$

levonva az udvarokat $14 \times 18\ m = 252\ m^2$

$16 \times 12\ m = 192\ m^2$ $= 444\ m^2$

$2.036\ m^2$

./.

A Ferenc József-tér 8. sz. épület /a Wieser-ház/ alapterülete 40 x 54 m = 2.160 m^2

levonva az udvart 24 x 14 m = 336 m^2

1.824 m^2

Ha ezekből az alapterületekből csak 50 %-ot veszünk, mint hasznos területet, földszintet és két emeletet számitva

3 x 1000 m^2 = 3.000 m^2

3 x 900 m^2 = 2.700 m^2

5.700 m^2

Tehát jelentős befogadóképességü palota.

Helyiségeiből 27 ablaktengelynyi nyilik a Ferenc József térre /nem vesszük a terem-számot, mert az változó lehet/ ezek elsőrangu termek, alapterületük

7 m mélység x 80 m hosszusággal 560 m^2 x 3 = 1.680 m^2

19 ablaktengelynyi a Zrinyi-utcára

6 m x 55 m = 330 m^2 x 3 = 990 m^2

19 ablaktengelynyi a gr. Vigyázó-utcára

6 m x 47 m = 282 m^2 x 3 = 846 m^2

a diszterem 10 ablaktengellyel 30 x 9 = 270 m^2

jó udvari helyiség csupán 11 ablaktengely

5 m x 25 m = 125 m^2 x 3 = 375 m^2

Kedvező fekvésü helyiség tehát 4.161 m^2

Ezekben a kedvező szobasorokban a földszinten 34, az I.emeleten 38, a II. emeleten 37 szoba van, összesen tehát 109 elsőrangu, mig ezenkivül a földszinten további 26, az I. emeleten 34, a II. emeleten 43, összesen tehát 103, a másodrangu szobák száma.

Nem szabad elfelejteni, hogy a főkapitányságí használat alatt igen hátrányosan összezsufolódtak a termek, a helykihasználás a világos folyosórendszer megtartását megakadályozta, holott a könnyen helyreállitható, amugy is alkalmatlan helyiségek közlekedési célokra való felhasználása és a két épület külön szerkezetének felismerése és elválasztása után.

./.

Az épület karbantartása ugyancsak komoly kivánnivalót hagy maga után, ami közvetlen benyomásainkat ugyancsak rontja, nemkülönben az elhanyagolt előszobák, beüvegezett árkádok stb. amire különben a legtanulságosabb a Budapest egyik legpompásabb belső csarnokát képező diszterem esete, melyet nemrégen valósággal fel kellett fedezni a beépitések, átmeszelések, elfalazások mögött, holott komoly müvészettörténeti jelentőségü, terjedelmes szobrászati disze is volt.

Hisszük és valljuk, hogy méltó kezelésben fokozott gondozésban, nem marad el a belső rész sem érdekességben és szépségben a Nemzeti Muzeum, vagy a Miniszterelnökségi palota tiszteletben tartott, látványosság számba menő belsőségei mögött.

Budapest, mely annyira szegény régi hangulatban, történeti levegőben, nem engedheti meg magának azt a fényüzést, hogy egy ilyen palotát leromboljon. Ha sok bünt követett is el már a mult emlékei ellen, ma, tudatosan, erre nem lehet vállalkoznia.

Meg kell tehát mentenie a főkapitányság palotáját, mely nem közömbös a budapesti városképben. Minthogy az épület eddigi rendeltetése megszünik, mód nyilik arra is, hogy méltóbb célokra próbáljuk azt felhasználni.

Nem vizsgáltuk a székesfőváros és az államrendőrség között létrejött megegyezés részleteit, mennyiben és milyen módon lehetséges az épületnek a székesfőváros tulajdonába való átvétele akkor, ha a székesfőváros az uj főkapitánysági épületet felépitette. Elsősorban elszámolási kérdés ez, mely semmiesetre sem megoldhatatlan.

Nem nézzük aggodalommal azt a körülményt, hogy a két emeletes,palotatömb mellett magasbaszöktek a házmagasságok s igy az tul alacsony épület benyomását kelti. Egyrészt nem vagyunk büszkék a szomszédos Gresham és Kereskedelmi Bank-palotákra, sőt átalakitásukat kellene városképi érdekből javasolnunk /jelenjen csak meg szemeink előtt a régi Ferenc József-tér páratlanul összhangos képe!/ másrészt az ugyancsak feltétlenül megmentendő Lloyd palota és az Akadémia palotája még mindig a fő hangsulyt adják s a főkapitányság ezekhez igazodik. De alacsonysága is történelem, melyet bátran lehet felmutatnunk.

Egyetlen aggály lehetne, hogy a palotatömb mögött levő négy-öt emeletes házak tüzfalai takaratlanságukkal kellemetlenül

./.

hatnak épen a városkép szempontjából. Ezt orvosolja az a kedvező helyzet, hogy a palota mögött mindkét keresztutca-vonalon a következő épület is felszabadul. Ez lebontható s ujjáépithető, amikor is csak épitőművészi ügyesség kell - amint a szóbanforgó érték megérdemel - hogy az emlitett hátrányt megszüntessük.

Egy kérdés van még hátra: mi történjék majd az épülettel? Figyelemmel történeti értékeire legelsősorban muzeumi célra való használatra kell gondolnunk. A kiszámitott 4-5.000 m^2-nyi hasznos terület igen szép és jelentékeny kiterjedés. Itt pompás muzeumi rendezésekre nyilik alkalom, anélkül, hogy helv szüke miatt - mint ma Budapest összes muzeumaiban - panaszkodnunk kellene.

A hagyományok, /Széchenyi lakása többek között/ az épület jellege s beosztása /oldalvilágitásos kisebb termek/ a Székesfőváros Történeti Muzeumát ajánlják a helyiségekbe, mely azt a központi fekvésü épületet látogatottsága, de szükséges kibontakozása érdekében is nagy örömmel venné át, annál is inkább, mert jelenlegi felállitási tervei /most költözik/ a főkapitányság épülete révén kikerülhető hátrányokkal kénytelenek számolni.

A bőséges területen kinálkozó kialakitási lehetőségekre vonatkozólag részletes előterjesztésünket az elvi döntés után azonnal meg tudjuk tenni.

Az igy előadottak alapján tisztelettel kérnünk kell Méltóságodat a következő állásfoglalásokra és intézkedésekre:

1./ foglaljon állást a főkapitányságí palotának müemlékjellegére való tekintettel szükséges fenntartása érdekében;

2./ módositsa a m. kir. államrendőrséggel az uj főkapitányság felépitése felől létesitett megegyezést olyan értelemben, hogy a régi főkapitányság a kiköltözés után a székesfőváros tulajdonába megy át;

3./ biztositsa az épületnek müemlékszerü karbahelyezését és karbantartását;

4./ bocsássa az épületet a székesfővárosi muzeumok központi igazgatóságának rendelkezésére s hivja fel az igazgatóságot

./.

hogy a felhasználásra vonatkozó részletes javaslatait késedelem nélkül terjessze elő;

5./ a mellékutcákban csatlakozó két épületnek előnyös átépitését vegye tervbe és szorgalmazza.

Előterjesztésünk a székesfőváros, egyre jobban pusztuló, egyre ritkábbá váló valódi értékeit kivánja védeni, megmenteni későbbi koroknak. A megmentés elmulasztása visszavonhatatlan pusztulásnak veti oda ezeket az értékeket.

Lelkiismeretünk nem engedi meg, hogy ez ellen - kötelességszerüen - fel ne emeljük szavunkat.

Kérjük Méltóságodat, érvényesitse ezt a multban fájdalmasan hiányzó szellemet városképünk gazdagodása, szellemi leltárunk sértetlensége érdekében.

B u d a p e s t, 1942. március 13.

A polgármesteri XI. ügyosztály:

tanácsnok

Méltóságos

S z e n d y K á r o l y
polgármester urnak,

B u d a p e s t.

Dr. Némethy Károly tanácsnok, a polgármesteri XI.ügyosztály vezetőjének

előterjesztése

a Ferenc József téri régi főkapitányságí palota ügyében.

IKVA–FENYŐ ÁRUHÁZ Sopron, Árpád u. 8.

Heti ajánlatunk: október 25–30-ig

Műszaki osztályunk kínálatából:

VIDEOTON TV 51 cm képátmérő: 28.990,– Ft
VIDEOTON TV 63 cm TXT, OSD, sztereó: 59.900,– Ft

Lehel-Zanussi
hűtőszekrény 240 l **: 24.500,– Ft
fagyasztószekrény 230 l: 38.900,– Ft
hűtő- fagyasztó kombináció 280/60 l: 34.000,– Ft

Blaupunkt autóhangszórók: 3.550,– Ft – 7.300,– Ft-ig/pár
PHILIPS rádiós magnó (levehető hangfallal): 12.500,– Ft helyett: 9.250,– Ft
FÉLÁRON FISHER szintézeres hangolású rádió: 9.300,– Ft helyett: 4.650,– Ft
Halogén asztali lámpa 12 V: 3.780,– Ft
REKLÁMÁRON SZARVASI MENNYEZETLÁMPÁK: 700,– Ft és 810,– Ft
2.000,– Ft feletti vásárlásnál audióokazettát, 5.000,– Ft feletti vásárlásnál: VIDEOKAZETTÁT adunk ajándékba!

Élelmiszerrészlegünkön: RINGA-NAPOK!
RINGA húskészítmények 10% engedménnyel, kedden (26-án) és csütörtökön (28-án): KÓSTOLÓ!

curver A kiváló minőségű, szép kivitelű műanyag áruk TELJES VÁLASZTÉKÁBÓL: ÁRUBEMUTATÓ és VÁSÁR
OKTÓBER 30-IG: AKCIÓS ÁRON

KONTÜR KERESKEDELMI RT. GYŐR
Telefon: 99/311-011, 311-763.
Ne feledje, várja: Barátja: KONTÜR
(80866/1/1H)

Előrelépés nem történt

Hogy a paraszt értő és gondos gazda legyen

Még tavaly, október 8-án kelt *Keresztes K. Sándor*, akkori miniszter levele: „Az előzőekben leírtak alapján a Hegykő, Fertőhomok és Hidegség határában fekvő összesen 750 hektár 7999 négyzetméter szántó és 55 hektár 8282 négyzetméter erdő művelési ágú terület földalapba történő kijelöléséhez hozzájárulok."

– Azóta egy év telt el, de előrelépés nem történt – mondja *Szigethy István* hegykői lokálpatrióta, a földrendező bizottság és az egyeztető fórum tagja. – Ezek a táblák nem lettek kijelölve, s földlicitet azóta sem tartottak. Februárban lesz két éve, hogy az egyeztető fórum összeült, s a két év alatt lassan már ott sem vagyunk, mint amikor elkezdtük. Az illetékesekkel nincs semmi egyezség, s a jelenlegi állás szerint nem is lesz. Mivé lesz így a három falu? Gyűrűfű sorsára jutunk? A Fertő parti parasztoknak fájó pontjuk, hogy sok helyütt bizony befejezéshez közelednek a földárverések, itt meg még egyezség sem jött létre. Hogy miért? Az első gyűlésen elibénk toltak egy térképet, s mutattak egy besatírozott részt: „Vegyék tudomásul, ehhez a területhez semmi közük, mert ez a Fertő tavi Nemzeti Park része, állami tulajdonba kerül." (Mintegy 400 hektárnyi terület.) Hát kérem, ezt kivel beszélték meg? Jogállamban ez lehetséges? Hatelemis végzettségünkhöz és idős korunkhoz mérten felvesszük még a harcot azokkal az urakkal, akik a mi pénzünkön kitanultak, doktorátust szereztek, és most a parasztot figyelmen kívül hagyják. Hatelemis paraszt létemre csak azt tudom mondani az uraknak, hogy tanulmányaik során kötelező volt tanulni a „Bánk bánt", benne Tiborc panaszát. Ezt a részt nemcsak megtanulni kellett volna, hanem bizony át is érezni... Az urak nem tudják, vagy nem akarják megérteni, hogy a paraszt a természettel élő kapcsolatban áll, örökké együvé tartoznak, és elválaszthatatlanok egymástól. A parasztot a földet nem elvenni kell, hanem a modern kor modern technikájára nevelni, ösztönözni, azért, hogy a meglévő földszeretetével gazda legyen, értő és gondos. Ha mindenki mindezt szívügyének tekintené, akkor értelmes dolog lenne az érdekeltek részéről, hogy összeüljenek, egyezségre jussanak. Közösen még a Fertőre is könnyebb gondolni, hogy állatvilága újra a régi legyen, mint volt nagyapáink korában. Örömmel olvastuk nemrég a Kisalföldben, milyenek a nemzeti parkok Angliában. Talán előbbre tudunk lépni a hasznosítható tapasztalatok átvételében, mert az biztos: minden talpalatnyi földnek jelentősége van a három község életében.

G. M.

Zenei múltunkból

„Soproni, szombathelyi és kőszegi gyermekekből félezer főnyi gyermekkórust szervezünk" – közölte olvasóival első oldalán a Soproni Hírlap 1934. március 23-i száma. Az alcímből azt is megtudjuk, mi célból: a magyar népi zene- és dalkultúra fejlesztéséért. Az első pillanatra megkapónak, ígéretesnek tűnő akciót Baranyai Gyula kezdeményezte.

„A soproni-szombathelyi-kőszegi hatalmas gyermekkórus a világhírű magyar népi zene- és dalkultúra fejlesztését akarja szolgálni" – erősítette meg az alcímben írottakat a gondolatok közlője. – „A műsorszámokat Bartók, Kodály és Bárdos, valamint Kerényi legművészibb gyermekkarai és népies feldolgozásai fogják alkotni. Ezek a nevek a legnagyobb biztosítékát jelentik, hogy a legtisztább nemzeti zene és dal indul el hódító útjára a gyermekajkakon... A három város hatalmas gyermekkórusa először Sopronban fog szerepelni június 9-én, míg másnap Szombathelyen és Kőszegen fog bemutatkozni." A hatalmasnak ígérkező vállalkozásból sajnos nem lett semmi...

Tudni kell még azt a közölt adatok megértéséhez, hogy Sopronban csak 1939 tavaszán rendeztek először Éneklő Ifjúság hangversenyt, amelynek Bárdos Lajos jelenléte emelte fényét, növelte rangját.

Nagy Alpár

Soproni kitüntetett

Szakál Ernő szobrászművész

Október 23-a alkalmából *Szakál Ernő*, Munkácsy-díjas szobrászművész, a Magyar Köztársaság Arany Érdemkereszt kitüntetést kapta. Mint azt kérdésünkre a kitüntetett elmondta, egész munkásságát ismerték el ezzel, amelynek során néhány kiemelkedő jelentőségű restaurációt is végzett. Így például a visegrádi díszkutak vagy a budavári szobrok helyreállítása országos hírnevet szerzett a művésznek.

– Hogyan került sor a néha elveszettnek tűnt művek restaurálására?

– Általában már a régészeti feltárásba is bekapcsolódtam, s az ezt követő tudományos kidolgozás után következett részemről az érdemi munka. Ezekben az esetekben ugyanis be kellett bizonyítani, hogy valóban az eredetihez hű állapotot állítunk helyre.

– Mivel foglalkozott az utóbbi időben?

– Főleg az Országos Műemléki Felügyelőség számára végeztem szaktanácsadást, jelenleg sajnos egy baleset után lábadozom és kímélem erőimet, ezért a kitüntetést sem tudtam személyesen átvenni, orvosom tanácsára.

– Mielőbbi gyógyulást kívánunk, és gratulálunk az elismeréshez.

Brenner Kálmán

Koszorúzás, hangverseny

Lélekemelő zenei programok

Liszt Ferenc százesztendős mellszobrának koszorúzásával, és *Legány Dénes* fővárosi zongoraművész-zeneszerző hangversenyével emlékezett a közelmúltban a budapesti Liszt Ferenc Társaság soproni csoportja és a soproni Liszt Ferenc Művelődési Ház a Magyar (Budapesti) Liszt Társaság centenáriumára, a zeneköltő születésnapjára.

Az ünnepi program a koszorúzást követően 19 órakor a nagyteremben folytatódott maroknyi közönség részvételével. Legány Dénes, bár szerény, lírai alkat, Liszt zenei világának, sokrétű gondolkodásának hordozója, a liszti élet- és művészetfilozófia hiteles tolmácsa. A művek gondolatiságának mélyébe látva tudatosan szerkesztette, zeneszerzőre való precizitással komponálta meg műsorát, tematikus egységben, rendben. A műsorszámok egymásra épülését, tartalmi kapcsolódását, közönséghez kötődését nagymértékben segítette Legány Dezső zenetudós koncert előtti magvas bevezetője, mintegy fogódzót adva a hallgatóságnak.

N. A.

Asszonyok a politikában

Ausztriai parlamenti csatározások

Asszonyok a politikában. Még mindig kissé periférikus jelenség, bár mutatkoznak jelek a változás irányába is. Nyugati szomszédunk, Ausztria belpolitikai életében jelzés értékű vita zajlott, a „szexizmusról". Még egy évvel ezelőtt a „beteges feministák" hatáskörébe utalták volna a témát, amely most komoly parlamenti csatározást váltott ki. Fontosságát alátámasztja az a tény is, miszerint egy közvélemény-kutatás alapján a nők 81 százaléka kénytelen volt átélni munkahelyén nemkívánt szexuális közeledést a férfi kollégáktól.

Más kérdés, hogy a vita végső kicsengése mennyit használt a nőknek. A kérdést lezárni kívánó kancellár, *Franz Vranitzky* fellépését széles körben elismerés fogadta, és jelentős azoknak a száma is, akik szerint a kérdés ilyetén boncolgatása ártott a gyengébb nemnek. Ugyanakkor szintén egy közvélemény-kutatás arról tanúskodik, hogy magát a témát igenis érdemes megvitatni, csak a lezajlott események nem a kívánatos eredményt érték el.

A politikai pártok megítélésében is szerepet játszik a kérdés, az SPÖ (szociáldemokrata párt) ebből az affférból is többé-kevésbé sértetlenül került ki, a megkérdezettek 32 százaléka szerint jól képviseli a nők érdekeit. Ez pedig döntő lehet a következő választásokon. *Heide Schmidt*, a Liberális Fórum vezetője visszafogott szereplése szintén eredményesnek mondható, hiszen második helyre jött fel, a nőket legjobban képviselő politikus hölgyek sorrendjében.

Mifelénk sajnos egyrészt a női politikusok rendkívül csekély száma és súlya, másrészt a magyar közvélemény meglehetősen konzervatív beállítódása azt hiszem, egyelőre a nőkhöz szóló újságok szintjére utalja a problematikát, amely pedig bizonyára nálunk is gondot okoz a dolgozó hölgyeknek.

B. K.

A „Hit gyülekezete" konferenciájáról

Felvetették párttá alakulásukat

A „Hit gyülekezete" múlt hét végén Pécsett tartotta meg regionális konferenciáját, amelyen soproni híveik is részt vettek. A felröppent hírről: a „Hit gyülekezete" esetleges párttá alakulásáról kérdeztük *dr. Grüll Tibort*, a soproni gyülekezet egyik alapító tagját.

– A pécsi konferencián az egyházi élettel kapcsolatos tapasztalatainkat összegeztük, amelyek alapján megállapítottuk, az elmúlt időszakban romlottak a vallás szabad gyakorlásának feltételei. A gyakorlati életben bennünket kedvezőtlenül érintő kérdésekről, nevezetesen a katonaságban, az önkormányzatokban valamint az oktatásban észrevehető visszaélésekről hallhattunk beszámolókat. Ugyanis több helyütt az országban – a történelmi egyházak nyomására – a polgármesteri hivatalok kitiltották a „Hit gyülekezetét" a közterületekről. Néhol nem engedélyezték rendezvényeink megtartását sem. Néhány laktanyában pedig uszító hangvételű röpiratokat terjesztenek a gyülekezet ellen. Ezeket a jelenségeket egyértelműen a kisegyházak életét megnehezítő, ellehetetlenítő lépéseknek fogjuk fel. A „Hit gyülekezete" eddig is nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy tagjai hasznosan, törvénytisztelően integrálódjanak a társadalom életébe. Dinamikusan növekvő egyházunk tagjai elsősorban értelmiségiek, akik nem kívánnak másodrangú állampolgárokként élni hazájukban. Ezért, élve demokratikus jogainkkal, elvi szinten felvetettük annak lehetőségét, hogy érdekeinket megvédendő, párttá alakuljunk.

– Az országban – és Sopronban – mekkora egyházat képviselnek?

– A „Hit gyülekezete" teljes evangéliumi, karizmatikus gyülekezet. Minden nagyobb városban, sőt kisebb településeken is működünk már, létszámunk körülbelül 20 ezerre tehető. Budapesten államilag elismert lelkészképző főiskolát tartunk fenn, a felsőoktatási intézményekben teljes evangéliumi diákszövetséget alakítottunk ki. Karitatív tevékenységünk során ingyenkonyha-üzemeltetéssel, rendszeres ruhaosztással a fővárosban értünk el jelentős, kézzelfogható eredményeket. Sopronban 1990-ben öten alapítottuk a „Hit gyülekezetét", mára létszámunk eléri a 150 főt. Hetente tartunk istentiszteletet, valamint bibliaiskolát. Jótékony céljaink között – egyebek mellett – a város szociális alapítványait szeretnénk támogatásban részesíteni, valamint az abortusz-, nikotin- és drogellenes egészségügyi felvilágosító munkában szándékozunk nagyobb szerepet vállalni.

G. M.

Sopronban a Kossuth Lajos utcában áll a felvételünkön látható, múlt század közepén épített ház. A Hild család lakásaként és kőfaragóműhelyeként funkcionált épület egyik dísze a sárkányölő kisfiú szobra, Hild Károly kőfaragómester műve. A műemlék jellegű épületként nyilvántartott ház jelenleg öt család otthonául szolgál.

HILD Károly Röfarago

Traffipax

A megyei rendőr-főkapitányság traffipaxos gépkocsijai szerdán reggel fél héttől délig az 1. számú főút 108-as kilométerszelvényénél, fél héttől délután egyig a 85-ös számú főúton Enese térségében, hajnali egy órától reggel háromnegyed hatig Győr átvezető szakaszánál, délután fél egytől fél hétig az 1-es számú főút 137-es kilométerszelvényénél, este fél héttől éjfélig Öttevény, Abda belterületén, délután fél négytől este fél kilencig pedig Sopronban ellenőrzik a gépjárművek sebességét.

Győrasszonyfa, Beled, Hédervár

Licit előtti egyeztetések

A győrasszonyfai földrendező bizottság értesíti a licitálni szándékozókat, hogy holnap este hat órakor a helyi általános iskolában árverés előtti egyeztetést tart.

A beledi földrendező bizottság csütörtökön 14 órától az ifjúsági házban földárverés előtti egyeztető tárgyalást rendez. Kérik az érdekeltek megjelenését.

Hédervár földrendező bizottsága a pénteken délelőtt tíz órára kitűzött termőföldárveréssel kapcsolatban szerdán este hét órakor megbeszélést tart a községházán.

GYŐRI NEMZETI SZÍNHÁZ

A kőszívű ember fiai

16.30 óra
Bérletszünet

Színházi magazin

Holnap a győri kábeltévé nyolc órakor kezdődő műsorában ismét jelentkezik a Győri Nemzeti Színház magazinja. A nézők mondják el véleményeiket a III. Richárdról; premier előtt Puccini: A köpeny-Gianni: Schicchi című operája – beszélgetés *Csala Benedek* karnaggyal és *Bede Fazekas Csaba* színművésszel; bepillantást kapunk a Balettsuli munkájába, megtudhatjuk, hogy Komárnóban szerepel A kaktusz virága és egy új arc is bemutatkozik a színpadon.

1993. október 26., kedd.
A Nap kél 6.19 órakor – nyugszik 16.37 órakor.
A Hold kél 14.38 órakor – nyugszik 2.12 órakor.
NÉVNAP:
DÖMÖTÖR

ORVOSI ÜGYELET

GYŐRÖTT: 16 órától reggel 7-ig a Tihanyi Árpád út 51. sz. alatti körzeti orvosi rendelőben. Telefon: 412-244.

Gyermekorvosi ügyelet ugyanott 17 órától másnap reggel 7-ig.

Fogorvosi sürgősségi ügyelet is ugyanott 19–24 óráig.

SOPRONBAN: 17 órától reggel 7-ig a Lenkey u. 5. sz. alatti központi ügyeleti rendelőben. Telefon: 312-011.

MOSONMAGYARÓVÁRON: 17 órától reggel 7-ig a rendelőintézetben, a Régi vámház tér 2. szám alatt. Telefon: 315-013.

CSORNÁN: 18 órától reggel 8-ig a körzeti rendelőben, a Soproni út 62. szám alatt. Telefon: 182. Az ügyelet ellátja Csorna, Rábatamási lakosait.

KAPUVÁRON: 14.30 órától másnap reggel 7.30 óráig a Dr. Lumniczer S. u. 10. sz. alatti rendelőintézetben. Az ügyelet ellátja Kapuvár város (Öntés kivételével), Vitnyéd és Csermajor lakosait. Telefon: 341-222. A gyermekháziorvosok saját körzetükben készenléti szolgálatot tartanak, mely Kapuvár városon kívül kiterjed Babót, Osli, Öntés, Szárföld, Veszkény és Vitnyéd településekre.

KÖTELEZŐ TÜDŐSZŰRÉS:

GYŐRÖTT: az Amadé L. u. 1. sz. alatt 8.00–17.30 óráig.

SOPRONBAN: a Kis J. u. 2. sz. alatt hétfő–szerda 13.00–18.00 óráig, csütörtök–péntek 7.00–12.00.

KAPUVÁRON: a Kossuth u. 8. sz. alatt 12.00–17.00 óráig. Vidéken: Markotabödöge, Győrszentiván, Győrladamér.

JÁRÓBETEG-ELLÁTÁS

Bakteriológiai, parazitológiai és rubeólavizsgálat 7–12 óráig, AIDS-szűrővizsgálat 13–16 óráig az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat Győr-Moson-Sopron Megyei Intézetében (Győr, Jósika u. 16.).

SOS TELEFONOS LELKISEGÉLY-SZOLGÁLAT

Mindennap este 7 órától reggel 7 óráig, a győri 426-222-es, a soproni 322-000-ás és a mosonmagyaróvári 313-111-es telefonszámon.

Barátkozás a zene nyelvén

Két évvel ezelőtt negyven győri diák, a Bartók Béla Zenei Általános Iskola gyermekkara volt a vendége egy héten át a holland Sneek város zenét kedvelő polgárainak. Koncertek, családi programok és a csodálatos vidék, Freisland bemutatása után ezen a héten viszonozza a látogatást a *Bob Pruiksma* karnagy által vezetett Sneker Cantorij holland vegyes kar. A kórus komáromi és gyulai vendégszereplés után pénteken 18 órakor a győri székesegyházban ad hangversenyt az iskola jelenlegi és volt tanítványainak közreműködésével, melyre szeretettel várják Győr vokális zenét kedvelő közönségét.

Ingyenes jogi tanácsadás

Az SZDSZ jogsegélyszolgálata holnap délután öt órától Győrben, a Pártok háza (Árpád út 2.) III. emeleti irodájában ingyenes jogi tanácsadásra várja az érdeklődőket.

Totónyeremények

A totó 43. fogadási hetének nyereményei a következők: 13 plusz egy találatos szelvény 1 darab, nyereménye 8.476.666 forint, 13 találatos szelvény 1 darab, nyereménye 2.567.326 forint, 12 találatos szelvény 142 darab, nyereményük egyenként 24.106 forint, 11 találatos szelvény 2214 darab, nyereményük egyenként 1546 forint, 10 találatos szelvény 17.533 darab, nyereményük egyenként 293 forint.

Kormos Istvánra emlékeznek

Kormos István költőre emlékezik baráti szóval, szeretettel csütörtökön délután öt órakor Budapesten, az Írószövetség klubjában (VI., Bajza utca 18.) Domokos Mátyás, *Fodor András*, *Parancs János*, *Pintér Lajos*, *Réz Pál* és *Villányi László*. Az estet *Lator László* vezeti.

Moziműsor

Csorna: Time runner (USA) 18.30; **Győr, Csillag:** Live show (magyar) 18, 20; **Győr, Csillag NO-CO:** Tanú (magyar) 17, 19.30; **Győr, KTMF:** Öböl-akció (USA) 19.30; **Győr, Rába:** A szerelem hullámhosszán (USA) 15.30, 17.45; Összeomlás (USA) 20; **Győr, Rába Európa:** Hair (USA) 17.30; 1984 (angol) 19.30; **Kapuvár:** Örömváros (német) 18.30; **Mosonmagyaróvár, Dózsa:** Szerelmi bűntények* (USA) 19; **Pannonhalma:** Banya csak egy van (USA) 18; **Sopron, Huszárik:** A szerelem fészkei (kanadai) 16.30, 19; **Sopron, Szabadság:** Hátulgombolós hekus (USA) 15, 17.15, 19.30; **Öttevény:** Apáca-show (USA) 19 óra.

A csillaggal jelölt filmek korhatárosak! A Rába-Cinema Filmellátó Vállalat a műsorváltoztatás jogát fenntartja!

Egy új évezred küszöbén

Kezdet vagy vég?

Bibliai témájú, tizenhárom előadásból álló sorozat indul útjára holnap este 7 órakor Győrött, a Széchenyi István Művelődési Központban (Lloyd, Széchenyi tér 7.).

A szervezők és az előadó szándéka szerint kéthetente esténként a Biblia szavaival, hitelességével kaphatnak választ az érdeklődők többek között az élet, a jelen és jövendő kérdéseire, az egyén problémáira, a békesség és az öröm megőrzésének mikéntjeire. Szó lesz a férfi és nő kapcsolatáról, a gyermek- és ifjúságnevelési elvekről, módszerekről, s arról is, hogy a vallási tarkaságban milyen „iránytűvel" igazodhatunk el.

A holnap esti előadás címe: A kor, amelyben élünk. Előadó: *Vankó Zsuzsa*.

Megjelent a Hírmondó

A kunszigeti önkormányzat lapja, a Hírmondó legújabb számában 1956. október 23-ára emlékeznek *Gulyás Lajos* református pap mártírsorsát felidézve. A falu életének napi történéseit adják vissza a tornacsarnok avatásáról, a falu lövészeiről, a szüreti mulatságról, a megújuló kápolnáról szóló tudósítások. Az óvodai életről, valamint Kunsziget elkövetkező napjainak eseményeiről ad az utolsó oldalakon hírt az olvasók számára a Hírmondó.

Területátadások

A győri városi földrendező bizottság tájékoztatja az Új Kalász Termelőszövetkezet második árverésén termőföldet vásárolt tulajdonosokat, hogy az alábbi helyrajzi számú területek kimérés utáni átadására holnap kerül sor: 9–12 óráig az Elvis park körüli területek (0306 Bécsi vám, 0270, 0255, 1201, 0102 Jäger, 0107, 0111, 0115 Rosszkert); 13 órától 16 óráig a pinnyédi területek (0147, 0144, 0145 Dunai-lapos, 0333, 0335, 0337, 0349, zsilipnél).

A bizottság kéri a földtulajdonosokat, hogy amennyiben nem tudnak személyesen megjelenni, úgy képviselőjük legyen jelen a terület átadásakor, ugyanis a földkimérők ugyanarra a területre még egy alkalommal nem tudnak kimenni, ez a további munkákat késleltetné.

AustriaLotto

A 42/93. játékhét nyerőszámai: 6, 10, 16, 27, 29, 35; a pótszám: 38. Jokerszám: 7 2 3 9 6 6.

A nyeremények a következők: a 6 darab 6 találatos szelvényre egyenként 12.621.678 schillinget, az 52 darab 5 plusz 1 találatos szelvényre egyenként 214.366 schillinget, az 1472 darab 5 találatosra egyenként 11.358 schillinget, a 67.338 4 találatosra egyenként 330 schillinget, az 1.028.414 darab 3 találatosra egyenként 26 schillinget fizetnek. A telitalálatos Jokerre egyenként 2.080.294 schillinget fizetnek.

Ismét a nyomdagép

Sopron valamint Mosonmagyaróvár és vidéke kivételével a Kisalföld nem jutott el tegnap időben és a szerkesztőség által tervezett formában – a lap 3. és 22. oldala a nyomdagép meghibásodása miatt nem színesben készült el – a megye többi városaiba és településeire. Olvasóink elnézését kérjük lapunk hétfői számának késése miatt.

MAGYAR NEMZETI BANK

Államkötvény-árfolyamok

a Magyar Nemzeti Banknál 1993. október 26-án.

Kötvény	Vételi nettó árfolyam %	Eladási nettó árfolyam %	Felhalmozott kamat %
1994/A	98.00	98.60	17.16
1994/B	97.31	97.91	14.96
1995/A	93.53	94.13	0.93
1995/B	93.65	94.25	20.02
1995/C	97.02	97.62	12.80
1995/F	95.76	96.36	5.40
1995/G	99.12	99.72	4.11
1995/H	99.21	99.81	2.46
1996/A	94.37	94.97	13.65
1996/B	96.08	96.68	13.28
1996/C	96.02	96.62	12.37
1996/F	95.95	96.55	7.77
1997/C	94.09	94.69	11.79
1998/A	99.50	100.10	10.95

Bruttó árfolyam = nettó árfolyam + esedékesség napjáig felhalmozott kamat.

Fogyjunk együtt!

Diétás recept, szerdára

Reggeli: 2 dkg Delma margarin (112), 5 dkg gépsonka (78), 1 db zöldpaprika (12), 5 db Abonett (125), tejeskávé 2 dl 1,5 százalékos (96) tejjel és mesterséges édesítőszerrel.

Tízórai: 2 db alma (60).

Ebéd: 3 dl Garden őszibaracklé (48); zöldbabfőzelék: 20 dkg zöldbab (80), 2 teáskanál olaj (89), 2 dkg liszt (69), fél kefir (33), só, fokhagyma, babérlevél; alufóliában sült gombafasírozott: 10 dkg csiperkegomba (39), 8 dkg sovány darált sertéshús (118), fél főtt tojás (33), fél nyers tojás (33), vöröshagyma, mustár, bors, majoránna, petrezselyemzöld, só.

Uzsonna: Frujó cseresznyemüzlis gyümölcsjoghurt (73), 2 db Korpovit keksz (58).

Vacsora: melegszendvics: 1 dkg Delma margarin (56), 5 dkg gépsonka (78), 5 dkg Túra sajt (93), 5 dkg barna kenyér (123), tea mesterséges édesítőszerrel.

Összes energiatartalom: 1506 kcal.

Kóródi Katalin dietetikus

Japán zene

A Magyar–Japán Baráti Társaságnak a Győri Városi Könyvtárban működő helyi csoportja japán hangversenyre hívja a zenei különlegességeket kedvelő érdeklődőket. A hangversenyen hat fiatal japán művész koto, saakuhachi és shamisen hagyományos japán hangszereken játszanak. A rendezvényre a városháza dísztermében pénteken este hét órai kezdettel kerül sor, a belépés díjtalan. A látogatáshoz szükséges jegyek átvehetők a Herman Ottó utcai könyvtárban és az Árpád úti ifjúsági házban.

A Magyar Külkereskedelmi Bank Rt. árfolyamai

Érvényes: 1993. október 25-én.

Pénznem	valuta (bankjegy és csekk) vételi	valuta (bankjegy és csekk) eladási	deviza (100 egységre, forintban) vételi	deviza (100 egységre, forintban) eladási
Szlovák korona	280.000	350.000	Ennek a devizának nincs árfolyama.	
USA-dollár	9.587.480	10.180.520	9.864.230	9.903.770
Svájci frank	6.495.120	6.896.880	6.682.610	6.709.390
Kanadai dollár	7.358.420	7.813.580	7.570.830	7.601.170
Angol font	14.197.890	15.076.110	14.607.730	14.666.270
Belga frank	263.720	280.040	271.340	272.420
Holland forint	5.102.200	5.417.800	5.249.480	5.270.520
Német márka	5.730.760	6.085.240	5.896.180	5.919.820
Olasz líra	5.958	6.326	6.130	6.154
Francia frank	1.638.330	1.739.670	1.685.620	1.692.380
Dán korona	1.425.900	1.514.100	1.467.060	1.472.940
Svéd korona	1.193.100	1.266.900	1.227.540	1.232.460
Norvég korona	1.317.260	1.398.740	1.355.280	1.360.720
Ausztrál dollár	6.403.940	6.800.060	6.588.800	6.615.200
Kuvaiti dinár	32.055.590	34.038.410	32.980.910	33.113.090
Spanyol peseta	71.590	76.010	73.650	73.950
Ír font	13.486.880	14.321.120	13.876.190	13.931.810
Osztrák schilling	814.530	864.910	838.040	841.400
Portugál escudo	55.470	58.910	57.080	57.300
Finn márka	1.667.430	1.770.570	1.715.560	1.722.440
Japán yen	88.460	93.940	91.020	91.380
ECU (Közös Piac)	10.946.450	11.623.550	11.262.430	11.307.570
Görög drachma	39.220	41.640	40.350	40.510

A Kisalföld elfogadta a választási etikai szándéknyilatkozatot.

MDK

Hild Károly id. soproni kőfaragó és

Schármár János soproni építőmester

~~és két társa~~ épitették 1872-73-ban a nagykanizsai városházát reneszánsz stilben.

Barbarits Lajos: Nagykanizsa. Magyar Városok Monográfiája. Bp. 1929. MOB kvt. 3704.

MDK

Hild Károly kőfaragó

1835-ben önálló lesz

Csatkai E: A soproni szobrászat. Magyar Művészet, 1928. 7.sz. 539 l.

HILD KAROLY, kőfaragómester

Kossuth L.u.8.sz.háza.-A kőoszlopos,kőg rendás,homlokzati váz könnyü homlokzati üvegfalai mögött mindkét szinten nagyterü kőfarago mühely volt.A két szintet igényes lépcső kötötte össze.Az udvart L alakbankeresztező,vázas üvegfalasarchitektura önmagában is szép és érdekes.Az épület nem védett.201. old. 2.kép. 202.old

WINKLER GÁBOR: Sopron 19.századi épitészeti emlékeinek védelméről 195.old

SOPRONI SZEMLE, Helytört.Folyóirat, XXVIII.évf. 1974, Sopron, 1974

"ILD KÁROLY, kőfaragómester

Sopron,Kossuth Lajos utca 8.sz.-1849-ben Hild György soproni épitőmester készitette az épület terveit öccse Hild Károly kőfaragómester részére.Hogy Károly is részt vett ebben az t az épületszobrászati részek valószerüsitik. 107.old

WINKLER GÁBOR: Ujkori épitészeti emlékek Sopronban
97.old

Soproni Szemle, XXX. 1976. 2.sz.Helytört.Folyóirat.
Sopron

HILD KAROLY, kőfaragómester

Lakóházának és műhelyének épülete/Kossuth L.u.8.-Enge délyezési tervét Hild György épitőmester irta alaAz utcai lakószarny földszintes,,az udvari műhelyépület emeletes.A műhely ameletes kővázas architekturájat talán a század masodik felének legjelentősebb helyi épületszobrasza Hild Karoly fogalmazta meg. 2.kép. ~~2Lo~~. old 201.

WINKLER GABOR: Sopron 19.szazadi épitészeti emlékeinek védelméről 195.old

SOPRONI SZEMLE, Helytört.Folyóirat, XXVIII.évf. 1974, Sopron, 1974

HILD KAROLY, kőfaragómester

Az Uszoda utca 33.sz.ház kertjében álló,szabálytalan nyolcszög alaprajzu emeletes kerti-ház/3.kép./engedélyezési terveit nem sikerült megtalálni,az épületet azonban A Kossuth L.u.8.sz.az udvari architekturajával megegyező épitészeti részletei alapjan biztonsaggal a Hild-műhely munkajanak tulajdonithatjuk.-203.old.

WINKLER GÁBOR: Sopron 19.századi épitészeti emlékeinek védelméről 195.old

SOPRONI SZEMLE, Helytört.Folyóirat, XXVIII.évf. 1974. Sopron, 1974

MDK

Hild Károly

Himler Károly: Sopron műemlékei I.Belváros
Sopron, 84-85 tábla 1939. 271.l.

MDK

Hild Károly soproni kőfaragó

A soproni ág.ev.templom tornyának kőfaragó munkáját végezte 1862-63 évben.

Ziermann Ludvig: Von Kirche zu Kirchen, von Predigtstätte zu Predigstätte... in unser Gotteshaus.Sopron 1934. 29.1.

Hild Károly

A soproni Szt Mihály templom kőszószékét ő faragta ki. 1860 k.

Csatkai Endre: A soproni képzőművészet története
Sopron 1962. 13. l.

Hild Károly,

Stornó Ferenc terve után készitette el az uj Szt.Mihály temetö gótizáló keresztjét.

Csatkai Endre dr.: A soproni emlékmúzeum. Magyar Múvészet. 1932. 535-536.l.

Hild Károly

soproni kőfaragó.

készítette a soproni Szent Jakab kápolna körül elhelyezett kálvária-stációk, melyeket id. Stornoferenc rajzai után jeni készített s melyek 1892-ben benedikáltattak.

Pódafai Póda Endre

A soproni kath. „Parochia" és a soproni kath. hitközség története. Sopron, 1892. 118. l.

ordultan áll. Jobb kezével
a melynek csatja ékköves,
el diszített gombos buzo-
smáját forgó diszíti fe'nér
szeme, bajusza és szakálla
ntéje, atillája, a melynek
ik nadrágja piros, oldalán
ja sárga. A háttér hegyes
ott lovassággal és jobbról
lhős.

cm. — Lelt. sz. 569. — Véte-
39 és az 1895 márczius 26-iki
Lanfranconi gyüjteményéből
tvétetett 1895 május 5. és 6.
a az 1895 május 30-iki 28402
teli jegyzék 592. tétele.
adatok. 1907: II. 11. *Isme-*
hyányi Farkas.

Hild Károly

nobrán Sopronban

lásd

II. r.

Lamagyiparalm 340. l.

Ornágos

Budapest

Ctrena út 41

Hild Károly

kőfaragó

Sopron

1835. okt. 21.

polg. esku

Házi

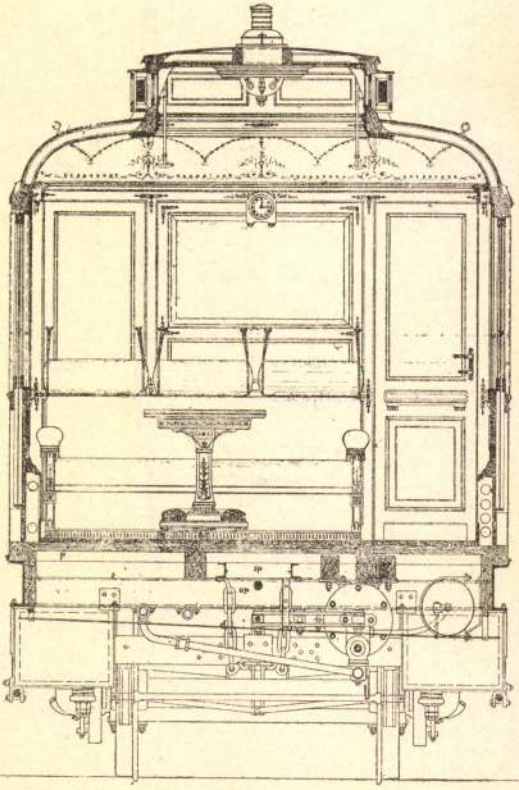

mvasutak részére Weitzer I. aradi waggongyárában 18

Hosszanti nézet, ho

Hild Károly

kőfaragó

l.

Csatkai Sopron 1847

181.

2	Kezi sepro	—
—	Sepru (cirok)	1
—	Levélmérleg	1
—	Másoló gép	1
37 db.		58 drb

...ium 30án Fridli Sándor s.k.
épitérvezető

Hild Károly

Kőfaragómester

Hild Vencel fia 1835-
ben alapitotta Kőfaragó
mühelyét Sopronban, melyet
most Baumann Béla
szobrász birtokol.

Csatkai Endre dr.

Hild Vencel, a sopron
vármegyeház épitőmest
Soproni Hirlap 1935
dec. 25.

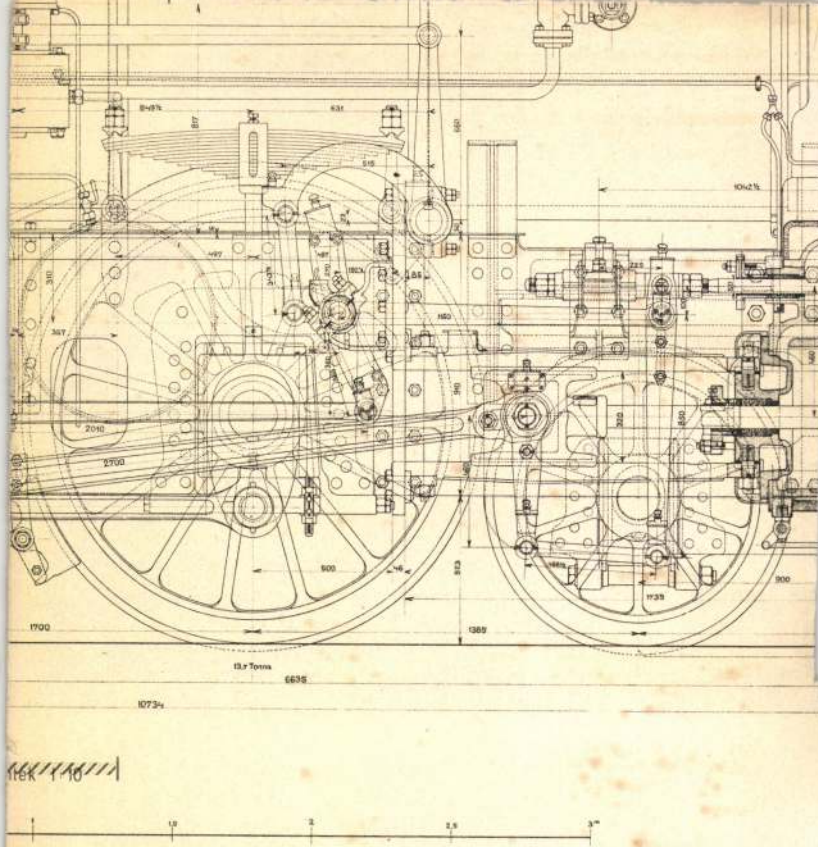

ű I. h. osztályú hegyipálya-gyorsvonatú lokomotiv oldalnézete.

Hild Károly ifj

Kőfaragó Sopron

stul 1849. k + 1881. n.o

32 éves korában

~~[illegible]~~

Csatkőrl

~~1849. III em. ráépítés~~

~~Nádor u. 30. klassicus~~

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

II.

Hild Károly (Carl) id.

Kőfaragó

szül. Csepreg 1812. I. 5. † 1889 febr. 6.

Sopronban 78 évés Erőben.

1835 lett mester és soprom

polgár.

Csatkösl

Vencel fie

Nem helyét

Baumann

Bile

vett e át

Hild Klára özv.

l.

Tanulmányok Budapest I.

82. l – 89. l.

Hild Klára

építőmester

l.

Tanulmányok Bp

multjából. III.

92. C.

1904 III. 11. A nagyváradi Szigligeti társaság elnökségének. Bodnár Jánosnak a könyvtári tanfolyamra való meghivatásának kérelme julius-ban megismétlendő. (81/1904)

Hild Clara

Baumeister

1822. Pest.

Vojd 155. l.

Brenner Ferenc gyűjteménye

IX. 54.

Hild Klára

l,

Zádor – Rado

95, 114. 393. l.

Hild Klára

épitésvezetője
Miks Ferenc
csak névleg épitett

~~Sándor Gáspár tv. 197.~~

~~Harry Spule~~

Monte Magiore c.
vizf. a Szép. Muz.
graf. gyűst.

Hild Klára

(Hild János özvegye)

nevét az 1828-as országos összeirásban szereplő pest-budai épitőmesterek és kőmüvesek felsorolásában emli-ti

z.l.: Mozaik a főváros múltjából.
Budape st, 1971.8.sz.48.l.

HILD KLÁRA

Hild József anyja, neves pesti épitőmester. Nála dolgozott 1838-1843 között Barna Mihály kőmüveslegény, kinek 1838-ból származó vándorkönyvében Hild Klára aláirása szerepel./Vándorkönyv repr. az x aláirással./

Entz Géza - Genthon István - Szappanos Jenő: Kecskemét. Bp. 1961. Müszaki Könyvkiadó. - 183 l. /Városképek - Müemlékek sorozat./ - 48-49. l.

M. D. K.

HILD Klára, özv

Az elhunyt férj iparengedélye ki-
használásával, mások jóállása
alapján szerepel a tervezők sorában

R. dos Jemő: Magyar építészettörténet Bp. 1961 262.

Hild Klára /azaz József/

MDK

építőmester

Az 1828-beli összeirás szerint

loo legényt foglalkoztat.

246.o. 106.jegyz.

ZÁDOR ANNA: Pollack Mihály. Bp. 1960.

Hild Klára építész mesterjeggel rend. ózv.

1830-37 között 9, 1838-47

között 61 munkája ismert a Képítési Bizottmány Szervtárában fennmaradt adatok szerint,
Hild József, majd Hild Károly Törvitette a szerveket.

Budapest története III.Akad.Kiadó 1975 Bp. 518. old

Hild Lipót

Sirköveket és épületdiszeket készit.

Csatkai Endre: A soproni képzőművészet története

1962.Sopron 17.1.

Hild Lipót MDK

szobrász

Csatkai Endre: A 40 éves Soproni Képzőművészeti Kör története.

HILD LIPÓT, kőfaragó

XXXIII.-XXXVI. tárló. Töpler törvényhatósági bizottsági tag javaslatára 1932-ben Lackner Kristóf piactéri házát emléktáblával jelölték meg. Mechle Béla és Hild Lipót soproni kőfaragók készitettek emléktablatervet. 201.old.

HORVÁTH LÁSZLÓ: "Dr. Lackner Kristóf és kora" cimü kiallitása Győr-Sopron megyei B.sz. levéltárban/Sopron/275.old

SOPRONI SZEMLE, Helytört. Folyóirat, XXV. évf. 1971. Sopron

MDK

Storno Ferenc / Hild Lipót kőfaragó

tervezte a kapuvári rk. templom főoltárát,
melyet Hild Lipót soproni kőfaragó készitett 1895-1
be

Csatkai Endre dr.: Sopron vármegye műemlékei II. sor.
Sopron. 1935. 41.l.

HILD Lipót

Szószét és melletaltói, Makrone 27. tpl 1906

HKB 114. 7.

lben sajnos nem egy eset-
k a fent emlitett problémá-
ldául az UNESCO, az UNIDO,
zaihoz 32. - 37./ - amelyekben
ányi vonatkozású rész is
nyeket füztek, úgy vélve,
ik tezauruszainak bizonyos
saját munkáinak jelentős
asztalat, hogy az egymás-
kon tudományágak tezauru-
általános és a "klasszi-

Hild Lipót MDK

kőfaragó

Csatkai Endre: A 40 éves Soproni Képzőművészeti Kör története.

Hild Lipót kőfaragó, Sopron

A Kassai Immaculata szobor története
Kosice-Kassa, 1928. ~~37.~~ 41. l.

331. kép. *22. (Mss. III.172.) Horae Beatae Mariae Virginis. XV. sz. 23a lap.*

köpenybe, lila ruhába öltözteti. Kedvelt szín a kék, lila, cinóbervörös, zöld és aranybarna. Du ecsetaranyozással dolgozik.

A 89b lap egész lapot betöltő miniaturáj más kéz munkája. E miniatura, *Szent Joachi és Szent Anna találkozásának* jelenetét ábrázolj drágakövekkel és kőfigurákkal díszített aranykapu ban. Rokon a drezdai Országos Könyvtár Msc A 176 jelzetű kódexével (Lásd Bruck, Róbert: Di Malereien in des Handschriften des Königreich Sachsen. 378. l.), a párizsi Arsenal Könyvtárba levő pompás kiállítású Bréviaire de René II. d Lorraine (No. 601) (Lásd Martin, Henry: Le Peintres de Manuscrits et la miniature en Franc 105. l.) s a konzolokon álló arany kőfigurá camaïeu ábrázolásában még a frankfurti Linel gyüjtemény L. M. 29 jelzetű kódexével (Lás Swarzenski, G.—Schilling R.: Id. m. LVII. tábl No. 124.).

1a—6b lap: Francia naptár.

7a lap: (Initium sancti evangelii. Secundu Joannem) A lap három külső szélét szél díszítés szegélyezi. A lap belső oldalán csupá vékony aranyvonal húzódik. Ecsetarannyal feste alapon, kék, vörös, zöld könnyed levélindá kanyarognak, piros eprekkel és tarka lep kével.

Egy miniatura (28×28 mm), amelyen *Ev János Patmos szigetén* látható, amint a térdér borított tekercset írja. Mellette az aranytollú sas

8a lap: (Secundum Lucam) Miniatur (20×20 mm), amelyen ~~*Szent Lukács jelképe,*~~ térdeplő ~~*Angyal*~~ látható, aranyruhában. Lapszél díszítés mint 7a lapon.

egy

angyal

Hild Lipót

Szobrász.

Részt vett az 1897-ben alakult Soproni Képzőművészeti Kör azévben megrendezett első kiállitásán.

Csatkai Endre: A soproni képzőművészet története
Sopron 1962. 18.l.

HILD Nándor építész

Asoprovi pontosok kallójának a telkén épült festőde tervei 1840 k.

Csatkai eml. 1996. 242, 245, 246. és 11

téglaégető: 281.

- Miklós, Péter fia 27, 520
- Miklós 444
- Péter 27, 520
- Péter, Jakab fia 444
- Péter 386
- Saul főesperes 27, 520
Geresaw > Fenyőfalva
Gerevich László 58, 104
Gergely, XI., pápa 239, 305
Gergely ács 164, 298
Gergely asztalos 116, 333, 355
Gergely asztalgyártó 116
Gergely borostyános 343
Gergely, Egyed fia 45
Gergely érsek 58, 337
Gergely íjgyártó 355
Gergely káplán 428
Gergely kőfaragó 171, 356
Gergely kőműves 186, 243
Gergely, Mátyás fia festő 98
Gergely oltárigazgató 488
Gergely pap (Dés) 269
Gergely pap (Torda) 173, 488, 490
Gergely plb (Botfalu) 412
Gergely plb (Buzd) 192
Gergely plb (Búzásbesenyő) 203,

HILD Nándor építen

1846 „nyári szalon" – strand terve
Sopronban

Horváth Zoltán: A soproni és
sopronbánfalvi molnárcsaládok és
malmaik története. Sopron. 1993
219. p. és ill

– ezeket tervrajz közötve

57

59

Hild Nándor (Ferdinand)
építőmester

Szül. 1803. k. valószínűleg
Pozsonyban, † 1874-ben
Sopronban. H. Vencel fia

1822. mint könnüvességed egy
évi útlevelet kap.

1828. mesterré avatják, vemekkent
hat tervet készít.

1823. Bécsben dolgozik és rajz-
iskolát látogat; E célből újra
útlevelet kap.

1835. Külföldi tanulmányokra
újabb útlevél.

1834/35. befejezi az ágfalvi régi
ev. templomot, melyet atyja
kezdett átépítenie

1830. építi a soproni ev. plébánia házat
s valószínűleg ő építi az ikva-
hidi patikaházat és a Mechle-
házat a Kőfaragó-téren.

1854. tervet készít a soproni
ev. templom toronyra.

fordít

atyja terve szerint.

Hild N. épitia Márkus-
házat a soproni Petőfi-
téren és a Holzer-házat
a Szinház-utcában, s
talán a nagycenki
Rupprecht-cukorgyárat.

Csatkörl.

NEMZETI SZINHÁZ
100 ÉVES

Hild Nándor

kőmives

Sopron

1829. okt. 21.

volg. eskü

Hári

PI KÖNYV
VIII. STÁHLY-UTCA 1.

i Gyula dr.
ti Muzeum tit-
urnak
Szondin 98
~~IV.4.~~ BUDAPEST

Hild Nándor

építőmester s soproni
városi képviselő
nov 25. 1874. 72 évs
korában meghalt.

Vas. Lap 1874. 785 l.

Hild Lipót kőfaragómühelye

Csatsoprosszkörnyék 1932

24, 27, 58.

Vezető Hild Lipót.

Hidegség (Sopron m.)
Kőrséghen egy Mária
szobor fentitől 24. l.

A homoki (Sopron m.)
rk. templom bejárójának
egyik szobrát kézi tette
27. l.

A. kópházai (Sopron
m.) rk. templom szerény
főoltára fenti mühelyé-
ből.
58. l.

Hild Lipót

Szobrász

Szül. 1863 Varasdon, 1877

Óta Sopronban el

Művei: Sopronszentmártonban, szószék, mellékoltár.

Alsópulya: szószék, oltár.

Tormafalu: keresztelőkút, oltár.

Kópháza: Szt Márton oltár.

Kapuvár: főoltár.

Tőketerebes: oltár és szószék.

Sátoralja ujhely: 3 oltár.

Sopron: Kálvária, Dolgozott ~~Parádon~~, Gálszecsen és Homonnán.

Csatkozl

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

Hild Lajos

soproni kőfaragó

Storno Ferenc szobrait

készítette a kapuvári

rk. templom főoltárai

1895-ben.

Csatkai Endre dr.

Sopron városnegye

műemlékei. II. ker.

Sopron 1935. 41. l.

Hild Lipót
Nobrán

l.

Csatkaisoprommüeml

II. 41. l.

A Magyarországi

PROHÁSZKA KÖRÖK

alakuló ülése 1935. október 2-án, (szerdán) délután 1/2 5 órakor a SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT díszteremében. (Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. szám.)

Felelős kiadó: Kézai Béla.

Stephaneum r. t. Budapest.

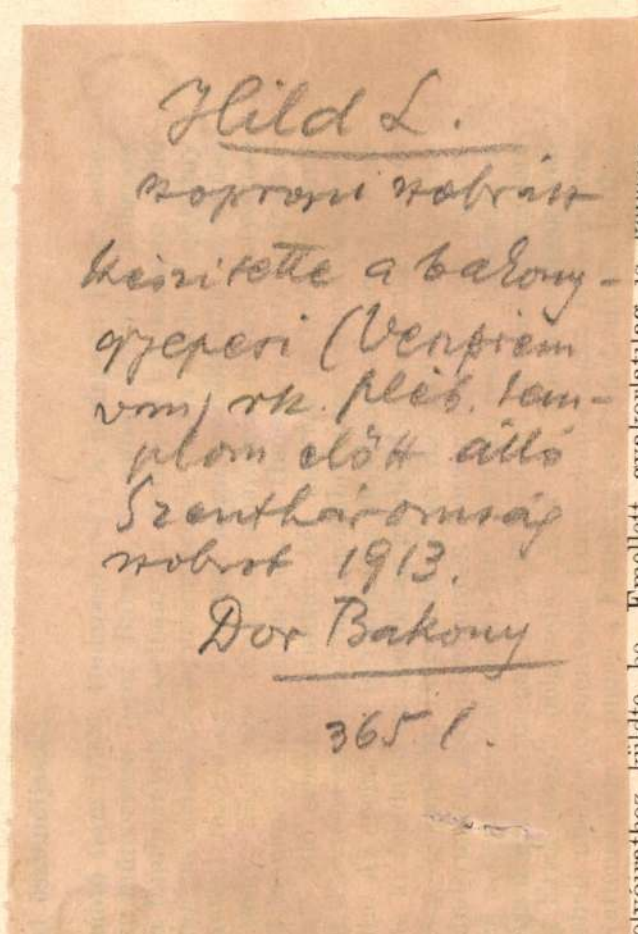

Hild L.

szoprani szobrász

készítette a bakony-

gyepesi (Veszprém

vm.) rk. pléb. tem-

plom előtt álló

Szentháromság

szobrot 1913.

Dor Bakony

365 l.

logie szakfolyóirathoz küldte be. Emellett gyakorlatilag is képezte

VII. ANGOLORSZÁGI ÖSZTÖNDÍJASOK.

Állami ösztöndíjasok:

Balázs Péter (1910, Potok, ág. ev.), a bánhidai m. kir. erőmű mérnöke, a második szemeszterre nyert ösztöndíjával március közepétől június végéig volt Angliában, amely idő alatt az energiatermelés kérdésével foglalkozott. Hármas célt tűzött ki, nevezetesen az erőművek megtekintését és üzemük megismerését, továbbá az egyes erőművek közötti kapcsolatot létrehozó országos energiahálózat tanulmányozását, végül a gyakorlati munkát erőművek tervezésével és berendezési tárgyainak gyártásával foglalkozó üzemekben. Az első két hónapot Londonban töltötte, ahol egyrészt a Patent Office és az Institution of Electrical Engineers könyvtárában tanulmányozta a kutatásainak megfelelő angol szakirodalmat, különösen a távvezetékek védőberendezéseire vonatkozólag, másrészt tanulmányozta a West Ham, Deptford West, Central, Fulham, Barking és Battersea erőműveket, főleg két utóbbit, amelyek a szigetország erőművei között a legmagasabb hatásfokot érik el és az építés alatt álló és így a legmodernebb irányelveket megvalósító Fulham-erőművet. Közben egy hetet Rugbyben és Staffordban töltött az English Electric Co. turbina- és transzformátorgyárának megtekintése céljából. Május 12-én rövidebb tanulmányútra

Hild Lipót

építész

Szentmiklós

232. l.

1911 augusztus 28 ról

Bevétel

1911 augusztus 26 ról M
" " 29 " H

Kiadás

ij
g. 26 " Kurtin József Jovan
t. 2 " Hetidij-jegyzér V.

Hild Lipót

Hobrász Sopronban

szül 1863

Életr. lásd

II. r

Lamagyar alm 340. l.

Hild Lipót,
soproni kőfaragó

1908-ban kezdette a kassai Immaculata-szobron Gábor arkangyal, árpádházi szt. Erzsébet, szt. Margit és szt. Mihály arkangyal 2 méteres szobrait, 2200 koronáért.

Vrod

Wick Béla dr. A kassai Immaculata-szobor története, Košice-Kassa 1928. 41-l.

Régiségtár.

s

nál, de

visszanéz, Jobbkezében, melyet
zát tart, balját pedig keresztes
nak fürtjei vállaira omlanak, arcza és
és ~~palástját~~ vállra vetett. A arcz ké-
kitményekből összeállitott diszen,
her fölött, mely a kétfejü sast tün-

29 cm.

sz. a.

⊥ palástot visel.

94: II. 38
1907: III. 73. Lajos Vilmos

7

1238

Hild Lipót

sopron kőfarago

1908.

l.

Wick Rassa tört és minch

411.l. 1941

Hild Nándor építőmester

K.D.K.

1848 előtt Sopronban élt.
Lenin Nr. 49 sz. Ritter házat Löhr
bécsi építész terve alapján építette

Tompos E. Sopron romantikus épületei.
Műv. Élet. 1958 (VII.) 2-3 sz. 177

van, hogy a kocsi előállítási és főleg karbantartási költségeit fölötte kedvezőtlen arányokban növelik, ami pedig az automobilizmus népszerűségének legnagyobb akadálya, — másrészt be kell ismernünk, hogy éppen a gummitömlő az, mely a rázások kiküszöbölésével a kényelmes nyugodt menetet lehetővé teszi és tagadhatatlan az is, hogy a kocsi összes mechanizmusának tartósságát a pneumatik hosszabbítja meg azáltal, hogy a lökések káros hatásának legnagyobb részét eltünteti anélkül, hogy azt a chlassisnak átadná. Ugyanis a gummi az úttest kisebb egyenetlenségei alatt deformálódik és úgyszólván elnyeli a jelentéktelenebb akadályokat. És éppen ez a tulajdosága az, mit a kereskedelemben nagy reklámmal hirdetett rugalmas kerekek egyik rendszere sem képes megvalósítani, és ami gyorsjáratú turistakocsiknál a pneumatik alkalmazását beláthatatlan időre nélkülözhetetlenné teszi.

Gróf Széchenyi István és a soproni gőzmalom.

Viszota Gyulá-tól.

Magyarország *Széchenyi* István fellépte, továbbá *Lovakrul* és *Hitel* című műveinek megjelenése után a XIX. század 30-as éveiben kezd régi elmaradottságából kibontakozni nemcsak politikai, hanem gazdasági tekintetben is. Ezt igen szépen bizonyítja a soproni gőzmalom keletkezése.

Ma már Sopronban sem tudják, hogy ott a 30-as évek derekán gőzmalom keletkezett, pedig e gőzmalom a magyar ipar történetében kiváló helyet foglal el, mert adataink szerint *ez volt Magyarországnak első gőzmalma.*

Weisz H. soproni polgár és ecetgyáros már 1834 szeptemberében Sopron városa tanácsától engedélyt kért egy részvénytársaság útján felállítandó hatköves gőzmalom létesítésére.

A tanács utasítására *Würth* Károly tanácsnok a kérésről 1834 szept. 13-án jelentette, hogy *Weisz* a malmot a város kapuin kívül, vagy vásárolandó telken, vagy saját házának kertjében akarja felállítani részvénytársasági alapon, amelyben mindenki, így az érdekelt molnárok is résztvehetnek; hogy *Weisz* az engedély elnyerése esetén kész a gépezet és szerkezet mintáját előmutatni s hogy a tervezett malom a helybeli pékek egész évi szükségletét, körülbelül 50.000 mérőt leőrölhet s nem kell majd azontúl a gabona nagy részét messzefekvő vízimalmokba vinni. *Würth* tanácsnok meghallgatta a molnárcéh mesterét is, aki kijelentette, hogy a gőzmalom ellen nem tehet ellenvetést, mert az őrlésre nézve *Weisz* valót állított s még akkor is el kell vinni a városon kívül a gabonát őrlésre, ha van elegendő víz, de kijelentette azt is, hogy a gőzmalom esetleg a többi malom keresetét csökkenteni fogja. *Weisz* ezzel szemben azt állította, hogy ettől nem kell tartani s nem egykönnyen fog beállani a lisztbőség állapota, mert mások is ide fogják hozni gabonájukat őrlésre; egyébként ezen lehetne talán úgy is segíteni, hogy a gőzmalom felállítását csak bizonyos időre engedélyeznék.

E jelentésre a tanács szept. 15-iki ülésében a városban uralkodó vízhiányra való tekintettel a gőzmalom felállítására a város falain kívül *Weisznak* engedélyt adott, sőt kilátásba helyezte azt is, hogy a szenet a polgárságnak biztosított áron (mázsánkint 12 pkr-val) kaphatja.*)

Weisz erre az engedélyre támaszkodva, a helytartótanács útján a királytól 20 évre szabadalmat is kért alakítandó gőzmalmára. A szabadalom elnyerésének biztos reményében azonnal hozzáfogott a részvénytársaság szervezéséhez, de 1834-ben nem tudta a várt eredményt elérni.

1835 június havában új kísérletet tett. Most már felhívást bocsátott ki német nyelven (egy ilyen megmaradt *Széchenyi* iratai közt) s ebben részletesebb adatokat közöl a tervezett malomról. A 3 pár kőre berendezett malom gépeinek, telkének vételét, épületeinek felállítását 12.000 ezüst, azaz 30.000 váltó frtra, a rendes évi kiadást (szén, anyag, személyzet) 7000, a jövedelmet pedig 18.000 frtra, s így a tiszta hasznot 11.000 frtra tervezte, ami a 12 (1000 ezüst, azaz 2500 váltó frt) részvényből egybegyűlt alaptőke 36·6%-nyi kamatjának felelt volna meg.

Weisz evvel a felhivásával sem ért célt, mert összesen 6500 ezüst frtra tudott csak aláírást szerezni. Azon reményben, hogy a hiányzó összeget meg fogja szerezni, a 6 lóerejű gépre nézve egy bécsi mechanikussal alkuba bocsátkozott, sőt egy francia kereskedő jóvoltából a szükséges bánatpénzt is letette, de az egész összeget nem tudván kifizetni, per alá került.

Ez alatt a helytartótanács *Weisz* kérvényét 1834 okt. 28-án leküldötte Sopron városának, hogy tőle az ügyre nézve bővebb adatokat szerezzen be. A tanács erre *Würth* tanácsnok jelentésére 1835 január 5-én jelentette, hogy *Weisz*, ha a szabadalmi idő soknak tartatnék, 15 évvel is megelégednék; hogy állítása szerint lisztje sokkal jobb és tisztább lesz, mint a vízimalmoké; hogy a város számára szükséges lisztmennyiséget a tervezett malom egymaga megőrölheti s a malmot vagy részvénytársasággal, vagy egy társsal fogja szervezni és végül, hogy a maga részéről a kizárólagos szabadalom megadását ajánlotta a közjó tekintetéből és mivel a vízhiány miatt a városra nézve előnyös lesz.

A helytartótanács azonban a jelentéssel nem volt megelégedve. 1835 január 27-én újra jelentést kért a várostól arra nézve, hogy *Weisz* a 20 évi szabadalmat az egész ország és az egész ausztriai császárságra vagy csak Sopron városára kéri-e s hogy ő-e a gépezet feltalálója. A város felszólítására *Weisz* írásbeli nyilatkozatot adott be s ennek felterjesztésével a tanács márc. 5-én jelentette, hogy *Weisz* a szabadalmat csak Sopron város területére kéri és magát a gépezet feltalálójának nem tarthatja, mert nyilvánvaló, hogy ily malmok Oroszországban, Észak-Amerikában és Franciaországban léteznek, de a gépezet egyes részeit ő maga tökéletesbítette, s kéri, hogy kizárólagos szabadalmat kapjon, mert jelentékeny pénzt áldoz a malomra s így ha más is kapna engedélyt, a maga és mások pénze, munkája kárba veszne. A helytartótanács a városi tanács ajánlata ellenére nem adta meg a kért szabadalmat s erről a tanácsot 1835 június 1-én kelt rendeletével értesítette s ennek alapján a városi tanács július 17-én ily végzéssel kézbesítette *Weisznak* a visszaküldött kérvényt.*)

Weisznak a gőzmalom felállítására vonatkozó fáradozásai nem jártak ugyan a kellő eredménynyel, aminek

*) Lásd Sopron város levéltára. Fasc. X. Nr. 767.

*) Lásd Sopron város levéltára. Fasc. X. Nr. 784.

MMÉE Kozl 1909.

főoka az lehetett, hogy a közönség nem volt iránta bizalommal, az mégis elvitathatlan, hogy az ő tervezete keltette fel *Rohonczy* Ignác sopronmegyei alispán és országgyűlési követ érdeklődését egy ily gőzmalom létesítése iránt.

Rohonczy egy országgyűlési szünet közben (1835) otthon tartózkodván, tudomást szerzett a tervről és magához hivatta *Weisz* polgárt, hogy a tervről teljes tájékozást szerezzen. A terv megtetszett neki s elhatározta, hogy a megvalósítást kezébe veszi olyképpen, hogy *Weisztól* az esetleg nyerendő szabadalmat megváltja. Azonnal hozzá is látott a szervezéshez, s mivel nagyszerű és biztos intézményt akart létesíteni, arra törekedett, hogy a tervnek megnyerje a megye nagy fiát, *Széchenyi* Istvánt.

Széchenyi az Akadémia megalapításával, országgyűlési működésével, *Lovakrul* és *Hitel* című műveivel, a *Vaskapu* szabályozásával, a *Lánchid* tervezésével oly híressé tette nevét az országban, hogy mindenki a két hazában, akinek abban az időben valami nyílt vagy titkos írói, politikai, gazdasági, kereskedelmi, ipari, művészi terve volt, mind hozzá fordult, neki ajánlotta fel vélt kincsét. *Rohonczy* is a felállítandó soproni gőzmalmot és jövőjét úgy vélte legjobban biztosítani, ha megnyeri őt az eszmének, azért 1835 július 11-én a következő levéllel*) kereste meg:

Méltóságos Gróf Császári Királyi Aranykulcsos, különös figyelemmel tisztelt Uram! Posonbol vissza jövén, értésemre esett, hogy Sopron városában felállítatni javalt Gőz malom, mellyről már taval hallottam, azon okból mind eddig fel nem állhatott, mivel bizonyos Veisz nevü Polgár, a' ki 15 esztendőre adandó kirekesztő privilegiumot Sopron városa' kedvező felirása következésében megnyerni reménlli, a' Részvényeseket elegendő számmal öszve nem szedhette.

Feleslegesnek tartom Nagyságodnak azon számtalan sok hasznot elől számlálni, melly a' Gőz malmaknak divatba hozása által egész magyar Hazánkra hárámlana, Nagyságod bölcs tapasztalása és mélly bélátása szerént ezt már bizonyjára régen megbirálta, és tudni fogja azt, hogy a malmok' fenállásával mind vizes mind száraz időkben öszve kötött temérdek károknak nem annyira kénszeritő törvények által, mellyekkel egyszersmind a' nemzet szabadságainak talpköve a' tulajdonosi Jogok' szentsége megrendítetne, lehet elejét venni, mint inkább olly módon, hogy a' malmoknak jövedelme más intézetek által nevezetessen lejebb szállíttasson. Tsak úgy remélhetjük, hogy a' vizek valahára köz tulajdonná válnak, és sok birtokosok nem lesznek kéntelenek olly egy birtokos hasznáért kinek ősei előbb jöttek azon jó gondolatra, hogy több birtokokon keresztül folyó viz' esetjének kirekesztő használásával malmot építsenek, tsak mindig a' kárt szenvedni, száraz esztendőben pedig a' megöntetés nagy hasznától elesni. De mind ezen egész Hazára nézve alkalmazható okokon fellül főképpen szükségessé teszi Sopron vármegye' felső vidékén a' gőz malom' felállitását azon környülállás, hogy a' népesség' nagy számához kevés malmaink lévén, minthogy mindenütt az őrléssel igen sietnek, tiszta lisztet a' millyen a' pékeknél és kalács sütőknek szükséges, másképp nem kaphatni, ha tsak lakóssaink temérdek fuvar sőtt vám vesztességgel gabnáikat az Ausztriai Lajtha malmaira nem viszik.

Tsekély ítéletem szerént tehát a' Gőzmalom felállítását nagyon hasznosnak találván, a' nevezett Veisz Polgárt elhivattam és azt tapaszaltam, hogy általa készített terv szerént 12 ezer pengő forintok kívántatnak egy három kerekű malom felállítására, mellyre szinte 12 Részvényeseket keres, magának azonfellül ingyen 4 Részvényt adatni kivánván. Aláírás még igen kevés. Helynek és egy szóval mindennek meghatározása és igazgatása Veisztól függetlenül, a Részvényesektől függne.

Akadály vélekedésem szerént tsak egy vagyon, mert a' Privilegiumot ki lehet eszközölni, Veisz Polgárral könnyű lészen megalkudni, tudván hogy jobb valami a' semminél, a' mit már is beszédéből érzek, Részvényeseket is rövid idő alatt öszve lehetne gyüjteni, de hibáz a szükséges tudomány és tapasztalás, és részemről jobbnak tartom valamelly jó intézetet inkább elhalasztani, mint könyelműleg a' rosz foganat által azon kevés bizodalmat is meggyöngíteni, melly polgártársaink köztt azokhoz, amik nem mindennapiak, ritkán elhintve találtatik.

Ha Nagyságodnak buzgó hazafisága, és fényesen kitüntetett tsüggedetlen törekvése, éppen azon oldalról, mellyen a' nemzeti erőnek kifejlődése leginkább eszközöltethetik, olly sikert vala képes a' nagy közönség előtt létre hozni, mellyet sok más az akadályok' sokasága előtt már első gondolatban vissza rettenő Hazafiak, nemzeti állásunkat tekintve, a' lehetetlenség' sorában helyheztettek, én mint Nagyságod' sok érdemeinek elismérője, és igaz tisztelője bölts belátását, gyökér ismereteit, és tapasztalatait látom olly biztositó módnak, melly leginkább volna képes ezen többektől függő vállalkozatban kívántató lelkesítő bizodalmat elővarázsolni, és a' tzél elérését eszközölni.

Nagyságodnak köszönhetjük Dunánk hullámait szélsebességgel keresztül metző gőzhajóinkat, midőn tehát nagy hazája nagy munkáján tsudálja, hadd láthassa kissebb Hazája Sopron vármegye, kissebb munkáját, melly a' nehézségekhez szabva nem kissebb hasznú leend, sőtt a' vizek regulatióját és hajózásra alkalmaztatását tekintve, amavval egybe függesztve vagyon, a' mint is most jut eszembe, hogy valahol Nagyságodnak értekezését a' malmok vizének természet elleni vezetése iránt már jó ideje olvastam.

Midőn tehát biztosan reménlleném azt, hogy abéli kérésem siker nélkül nem leend, hanem azt Nagyságod a' Részvényesek közé leendő béállás által teljesiteni fogja, nagy Uri szivességébe ajánlott, mély tisztelettel vagyok Nagyságodnak, Sopronban Július 11-én 1835 alázatos szolgája Rohonczy Ignátz.

Széchenyi Rohonczy felszólítására augusztus 13-án válaszolt. Levele már megjelent*) s ebből tudjuk, hogy a gondolatot jónak találta, amelynek eredménye a kiviteltől függ. Jelezte, hogy jószágigazgatója útján 1 darab részvényt fog jegyeztetni, de a pénzt csak akkor fizeti, s ekkor kettőért fizet, ha a tervet teljes kifejlésben látja, mert nemcsak fellobbanást, hanem sikert akar. Az volt tanácsa azért, hogy dolgozzák ki a tervet, tartsanak közgyűlést s ez küldjön ki egy választmányt, amely az egészről véleményt adjon. Megigérte, hogy a közgyűlésre elmegy s ha ez nem volna lehetséges, majd a tervet fogja kérni, hogy felelhessen.

Rohonczy nagyon megörült *Széchenyi* levelének, úgy hogy már augusztus 21-én válaszolt reá a következőképpen:

Méltóságos Gróf és Kr. Arany kultsos! Nagyságodnak Augusztus 13-áról költ igen betses válaszából örömmel tapasztalom, hogy előbbi levelemben nyilványitott reményem nem vala álom, hanem a' mint biztosan hittem, Nagyságod véleménye a vállalat érdekes és a közjóra hasznos volta eránt az én tsekély bélátásommal megegyez, és a' tzélt Nagyságod mint ismeretes jó Hazafi, és büszkén mondom a' mienk, mind pénzbéli részvétellel, mind pedig a mire leginkább szükségünk vagyon, bölts bélátásával és e tárgyban különösen nagy tapasztalásával elől fogja segélleni. Nagy vigasztalásomra szolgált az is, hogy Nagyságodnak betses levelében kifejtett nézetei mind az enyimekkel megegyeznek, ugyanis én se kívánok szalma tüzet, mert ennek elaltával nem tsak azon vállolat dülne dugába, de más érdekes intézetek létre hozására szükséges bizodalmat is tsökentené, ki Hazánkat isméri, ki ne hallaná előre *„Lám gőz malmot is akartak állítani, de semmire se mentek, hiában Magyar országban az ilyen nem megy, legjobb maradjunk a' réginél"*. Ezen megrögzött bal itéletet megtörni nem kis munka és tsak gondos előre látással kezdett, férfiu állhatatossággal, az akadályok-

*) *Rohonczy* levelei a Széchenyi-múzeumban maradtak reánk.

*) Széchenyi levelei, kiadta Majláth Béla. II. k. 75. l.

nak elszánással mellőzésével és okossan választott intézetekkel végben vitt hasznot hajtó több vállalatok képessek a' nemzeti bizodalmat lángra lobbantani.

Ezen ide mellékelt értekezésből, mellyet vélemény készitőleg, egyszersmind pedig hogy Részvényeseket gyüjthessünk, közre bocsájtottam, bővebben fogja Nagyságod tsekély véleményemet tapasztalni, ehhez még hozzá adom, hogy igenis már egy öszve jövetelünk volt, de tsak a' végre gondolám ezt szükségesnek, hogy egy kevéssé hire terjedjen és többeknek szándékát és nézeteit megtudhassam és magamat ehhez alkalmaztathassam, azomban gondosan elkerültem, és akadályoztattam minden határozatot, mert tartok attol, hogy ha a' legnagyobb általjánosságban nem maradunk, a' Részvényesek egymásnak ellentmondó, és tsak a czélt hátráló feltételekkel tennék aláirásaikat, melly feltételek lassanként előitéletekké keményedvén, nehéz volna bár milly világos magyarázatokkal megpuhításuk; ismeri Nagyságod Hazánkat, hogy előitéletekkel kell küzdeni és pedig minőkkel; a' mint tehát mondám, még eddig semmi végzés nem lőn, hanem tsak értekezés, az aláirások pedig szintén azon feltélel alatt tétettek mint a' minőt Nagyságod levelében kifejezni méltóztatik, hogy tudniillik azok még most kötelező erővel ne bírjanak, hanem tsak ha a' terv elkészülése után mindenki megegyezését ujra kijelenti. Részvény 100 pengő forinttal eddig Nagyságodén kívül még tsak 65 vagyon aláirva és még 15 megigért, azomban ketsegtetem magam azzal, hogy két heti távollétem alatt egy olly fiatal ember, kiben bizodalmamat helyheztettem egy általjában semmit sem tévén, a' lassu előrehaladás ennek tulajdonitandó, most már iparkodok a mit tsak lehet tenni, talán jobban előre haladunk.

A Tervnek elkészítését a fellebb elöl adott okból halasztottam el, egyszersmind pedig azért is, mert ha ez kidolgoztatna, a' mi költségbe is kerül, Részvényeseket pedig elegendő számmal nem találnánk, már messzebb bele ereszkedvén a vállalatban, azon hir, hogy semmire se mentünk, ártana a' bizodalomnak, ellenben ha az egész igy múlik el, azt lehet mondani, hogy pénzt nem nyertünk eleget, és az egészet boldogabb időre halasztottuk.

Vaisz iránt Nagyságodnak kérdésére azt írhatom, hogy ezen embert, kirekesztő engedmény megnyerése végett Sopron városa ajánlotta s engem pedig elhitetett, hogy kérését megnyerte és csak a' Taxa lefizetése hibázik, azonban időközben a' városhoz érkezett kir. parants szerént kérésétől elmozdítatott, több más ellenkező bizonyitásai és felőle tudva lévő tsalárdságok mutatják rosszlelkűségét, evvel tehát már most semmi dolgunk, legfeljebb ha a' várostul a felállításra nyert engedelem lemondásáért adunk néki valamit, rossz híre annyira terjedt, hogy senki addig alá nem írt részvényt, még tudtára nem adtam, hogy Vaisznak befolyása nintsen.

Az már tartott előtanátskozásban többeknek az vala véleménye, hogy a' gőzöny Angliában készétessen, én ugyan mindég a több ségnek örömest hódolok, de meggyőződésem a jelen esetben más, gőzhajó iránt megegyeznék, mert ott az erőnek kiszámlálása, a viz ellentállási erejével és a hajó sulyával ugy szélessége, hosszusága és vizben lévő mélysége arányához képest könyebb mozditásával pontos összehasonlitása bizonyára sok tudományt és tapasztalást kiván, és ott a Hydraula, Hajóépitő, Mechanicus egy tzélra munkálkodik ugy annyira, hogy a hiba esetében a Hajó a helyett, hogy viz ellen menjen, talán majd tsak helyben áll meg, vagy legfeljebb lovak által huzottaknál lassabban megy. — A gőzmalomnál, ha igen sok kivántatik is a jó Mechanicus mindent elvégez, és ha hibázna, leg fellebb az volna következése, hogy egy pár malomkővel kevesebbet hajtana a gőzöny. Azon hasznot pedig, mellyet én a gőzmalmok felállitásából a hazára reméllek, tsak ugy lehet elérni, ha a gőzöny megszerzése könyebbitetik és minél előbb számos illyen malom támad, már ha vizsgálat után tapasztaljuk, hogy Maria Czelben vagy máshol jó gőzönyt kaphatni, és a felállítónak elegendő biztositása mellett gőzönyünket Hazánktol nem messze tsináltatjuk, mihelyt a mi malmunk jó hasznot hajt, bizonyára nem kerül bele egy pár esztendő, hogy hasonlókat hazánk minden részeiben találunk, ellenben ha Angliából hozatjuk a gőzönyt, tíz esztendő mulva is alig leend egy-két utánozónk. Ez azonban tsak tsekély véleményem, és kész vagyok mindenkor helyes okoknak engedni, sőtt ha a többség meggyőződésem ellen határozna is, ha nem olly nagy, de minden esetre sok nyereségnek tartanám Hazámra nézve a gőzönyök Angliában készétését is.

Ha Nagyságod a mint betses Levelében félig meddig megigéri, magát September első vasárnapján regveli 10 órakor tartandó gyülekezetünkre megalázná, hizelkedés nélkül légyen mondva, mert ez nálom természetelleni, de országszerte híres neve olly bényomást tehetne, mellyet előre nem is gondolunk, pedig ez igen szükséges, mert a midőn a királyi városok más országokban az értelmességnek és Iparnak székei, és a nemzeti szabadságnak védő falai, a mieink tsak fájdalom nagyobb hatalomról és a törvényhozásban tágasb befolyásról álmodoznak, gyermekek két kérnek, de a századdal előhaladni, legigazságtalanabb Aristokratiájukat enyhiteni és a Hazáért áldozatot tenni nem igen akarnak, a képviselőség elvei sehol sem találtatnak gyökereikben úgy felforgatva, közvélemény se jó se rossz részre kifejtve, tsak Elöljáróikkal való megelégedetlenség látható. Illy helyheztetésben nehéz egyes lakóssait valamire venni, ha tsak a haszon nem szembetünő, a bizodalom pedig még Americát pusztító földrengések ellen is biztosított talpkövön nem áll. Hogy a gőzhajók jó sikerrel használtatnak, azt kiki tudja, hogy Nagyságod volt a fő előmozditó, senki előtt se ismeretlen, azon következtetés pedig, ha a nehéz végbe ment, a sokkal könyebb is végben mehet, igen természetes. Nem találok tehát szavakat, miképp örülnék Nagyságodnak személyes betses megjelenésén, melly a tzélt anyira előlmozdítaná. A kitüzött napon a vármegye tsztviselőiből is sokan itt lesznek, minthogy éppen akkor Törvény Székek lesznek, talán ezeket is reá lehetne bírni, hogy részvényeket vegyenek.

Tesdorfi nem messze ide Austriában levő helységben egy pamut gyárban olly gőzöny vagyon, melly Maria Czellben készült, közvetve minden nap várom a tudósitást foganatjáról, azután pedig többeket fel fogok szólítani, hogy együtt nézzük meg.

A' mi Nagyságodnak a posta iránt kijelentett óhajtását illeti, és mellyek iránt tsekély véleményemmel való megegyezést bizonyítani felesleges is volna, ez úgyis magában értetődvén, olly szerentsés vagyok Nagyságodnak jelenthetni, hogy óhajtásának nagy része már előbb munkába vétetett. A mult közgyülésen tudniillik el volt határozva, hogy mivel Czenk Sopronhoz közel vagyon, Szerdahelyen lenne a pósta, melyet Bezerédy ur felvál, a másik Bogyoszlón, melly iránt Hertzeg Eszterházy megegyezését kijelenté, innét pedig Pápának Szanyban, Győrnek pedig Egyeden, mellyekben szintén a Püspök és G. Festetits megegyeztek, Sopron, Győr és Veszprém vármegye a mult hónapban már Szanyban vegyes kiküldöttséget tartott, és az egész tárgy az első közgyülésből fel fog terjesztetni a Helytartó Tanácshoz. Sopronon keresztül Győrbe vezető út nagy érdekü lenne, ha Csornának a Landzsán keresztül vezető utat, melly iránt a multkor Győr vármegyével szintén vegyes kiküldöttséget tartánk, meg lehetne tsináltatni, mert akkor Győrből Bétsbe ez volna legközelébb ut, de erre kevés a reménység, mert Győr vármegye olly sötét ködbe botorkál, hogy világos hasznát nem látja és áldozni semmit sem akar, mi pedig adózóinkkal ezen roppant munkát tetemes és igazságtalan terheltetésük nélkül végben nem vihetjük, a jövő gyülésre hozzuk indítványban, hogy vagy a vár megye tartson vámot, vagy ezt valamellik földes ur vegye által, a többi földes urak és birtokosok pedig szabad ajánlással segétsék a nagy munkát, majd meg látjuk mire megyünk. Sopron vármegye semmit sem nyer, sőtt ha a gabnának máshonnét béhozására rövidebb és jó utat nyit, nyilványosan veszt, ezt tudja a vármegye, és még is ez tette az első lépést, a mi úgy gondolom nagy betsületünkre válik, tsak Győr volna fele annyira lelkesítve.

A postának Keszthelyel kaptsolása volt a közgyülésen szóban, de kész akartva elhalasztva, ne hogy a sok kérdés Győrrel és Pápával való kaptsolatot is hátráltassa, vagy legalább hosszabb időre vissza vesse, most pedig már minden esetre kár volna addig indítványban hozni, mig amaz meg nem lészen, ha Nagyságod Budán és Bétsben gyakori jelenlétében iparkodna a dolog előmozdításán,

nem kétlem, a mostani terv hamar létesülhet, a másikat pedig tüstént azután szorgalmazhatjuk.

A mi Bétsből Sopronba jövő póstát illeti, ez most hetében tsak 3-or megy és 4-er jő, értekeztem ez iránt Flandorfer igen értelmes és nyilt látásu kereskedővel, a ki elöl mutatott egy kérelem levelet, mellyben az idevaló kereskedők a Bétsi főposta hivatalnál a postának mindennapi járása és a Posonban menőnek tzélszerübbi elrendelése végett folyamodnak, ezen kérelem levél már volt is Bétsben, de némely kérdéseknek világosb és tágossabb kifejtése miatt kéz alatt vissza adatott, rövid idő alatt uj alakban felterjesztendő. Az okok olly velőssek, hogy én legjobbat reméllek.

Többnyire midőn magamat Nagyságodnak nagy uri szivességében ajánlanám, mély tisztelettel vagyok Sopron augusztus 21-én 1835 Nagyságodnak alázatos szolgája Rohonczy Ignátz.

Most jut eszemben, hogy előbbi levelem ezzel ellenkezésben látzik lenni, midőn az előtt azt jelentém, hogy Részvényesek gyűjtése igen könnyű leend, most pedig az ellenkező tetzik ki. Ezt tehát úgy világosítom, hogy Vaisz egy Bétsi mechanicussal ugy tetzik hat lóerejü és igy három malomkövet hajtó gőzönyre az alkut megtette, sőtt egy Fratzia piótza kereskedőt reá vett fele árnak bánatpénz gyanánt lefizetésére, a többinek letételét maga ajálván, a mit azonban teljesiteni képes nem volt és most pör folyik. — A gőzöny iránt tett alku és Vaisznak terve szerént az egész vállolat 12000 f pengőben került volna, mintegy 6500 f. alá volt irva, 4000 frol Vaisz nekem azt mondotta, hogy ide való gazdag polgár Boor enyit magára válol, a többit pedig nékem tett igéretek szerint könyen födözhetőnek láttam. — Azonban Boor iránt a jelentés nem volt való, az emlitett tanátskozásban pedig az vala a közvélemény, melly elejétől fogva az enyém is volt, hogy annál nagyobb lészen a haszon, mentül kiterjedtebb lészen az Intézet, mert a költség is jobban eloszlik, már most gubats őrlőről gondolkodunk, mert eddig Ausztriában kellett őrletni, talán lehetne deszka metzőt, árpakása örlőt, olajütőt és illyeseket is felállitani, mert buzánkat, reptzénket és egyéb magjainkat Ausztriába visszük, és tsak azután kapjuk onnét drága pénzen tulajdon termesztményeinkből készitett árpakását, olajt. — De ha mindezekkel felhagynánk is liszt őrlő malom tsak ugyan nagyobb kell, mert itt 10 kövel is elég munkája lenne, ehhez pedig 12000 f pengő tsak messziről se elegendő. — Tsak alázza meg magát Nagyságod közinkbe, valamelly módot tsak gondoljunk, találunk hazafiakat Sopron falain kivül eleget és ha Nagyságod akarja, nem kétlem, hogy tzélt érünk.

A *Rohonczy* levelében említett értekezés ismeretlen ugyan, de a levél — mint látjuk — megőrizett néhány fontos adatot.

Látjuk, hogy *Rohonczy* a *Weisz* által megindított nyomon kezdette meg a maga tevékenységét, de midőn kisült, hogy *Weisz* nem egészen tiszta céljai miatt a kormánytól nem kapott engedélyt, a gőzmalom létesítését szélesebb alapon akarta végbevinni. E munkájában *Széchenyinek* egyik tanácsát elfogadta, azt tudniillik, hogy előbb feltételes aláírásra szólította fel az érdeklődőket. E célra készítette érintett értekezését, amelyben kifejtette a célt s a felállítás módozatait. *Rohonczy* 100 pengő forintos részvényeket tervezett, tehát kevesebb értékűt, mint *Weisz*, az alaptőkét azonban nagyobbnak tervezte, mert nemcsak gabona, hanem gubacs- és árpakásaőrlőt, gőzfűrészt, olajütőt is számításba vett, hogy a vidék nyers terményei itthon dolgoztassanak fel.

Rohonczy ezen felhívás szétbocsátása után a közvélemény kipuhatolására előzetes tanácskozást is tartott, amelyen a gőzgépnek Angliában való beszerzéséről és arról volt szó, hogy az intézményt tényleg a *Weisz* tervezésénél nagyobb alapon lesz hasznosabb megindítani.

Széchenyi az ügy menetével nem volt teljesen megelégedve, nagyon valószínű azért, mert második feltételét, az előzetes terv kidolgozását, *Rohonczy* nem teljesítette.

1835 szeptember 10-én jószágigazgatójának, *Lunkányinak*, aki ez ügyben képviselője volt, így nyilatkozik a gőzmalomról:

A gőzmalom — mint látom Rohonczy leveléből (köztünk maradjon a szó) még igen nyers állapotban van. Dass Sie in meinem Namen unterschrieben haben, das thaten Sie recht — aber 'Bezahlen' werde ich auf keinen Fall bevor ich „eigenhändig" meinen Namen nicht unterfertiget werde haben. 5000 Jahre stehet — — die Gegend von Oedenburg — wenn es wahr ist, ohne dass dort eine Dampfmühle stand — und so ist 's einerlei ob diese Sache 1836, oder 1837 in Gang kommt — wann Sie *nur* in *guten Gang*, oder *gut* in *Gang* kommt.

Szeptember 29-én pedig orsovai útjából így ír *Lunkányinak:*

Bánom a gőzmalom miatt nem mehetek Sopronba. Itt addig egy kis tanácsom, a gőzönyöket nem kell Angliában csinyáltatni, mert igen drágák, de Maria-Zellben sem, mert itt megint tán a Szűz Máriának segítségére volna szükség?

Október 26/29-éről pedig ezt írja neki Pozsonyból:

Köztünk maradjon 'Fletcherről (bécsi gépgyáros) igen sok rosszat hallok. Nem igen nyugodt lélekkel látom sopronyi gőzmalmunk születését. — Kérem készítesse el számomra azt mi eddigelé — a dolog technikai kifejlésére történt:

1. Mennyiben telik felállítása
2. Mennyibe a Conservatio és életben tartása. Kőszény ára — mennyi kelt el.
3. Mi lesz haszna?
4. Hány lóerőre?

Tudom miért kérdezem mind ezeket. Ezekrül ha lehet szeretnék Novemb. 8-ikán Czenken szóllni. Akkor Rohonczyt meglehetne ebédre kérni. Komme ich, gut, — komme ich nicht, so kann er wieder zu Hause gehen.

Eközben *Lunkányi* — ki maga is részt vett a mozgalomban — szorgalmasan értesítette *Széchenyit* a mozgalomról. Így pl. az utóbb említett kérdésre egy lapon közölte vele egy 6 járatú gőzmalom költségeit. Eszerint a gőzgép 30.400 frank, a járat és őrlőszerkezet 26.000 frank, a szállítás és felállítás 28.200 frank s ez megfelel 33.840 ezüstforintnak, amelyhez az épületek költségét, 18.160 ezüstforintot hozzászámítva, az összes költség 52.000 ezüstforint. Az évi kiadás: szénre 6400 forint, gépészeknek 600 forint, 12 munkásnak 1800 forint, javításra 2000 forint, előre nem látottakra 1075 forint, tartalékalapra 1000 forint, összesen 12.875 forint. Evvel szemben a bevétel: napi 225 mázsa búza őrlése 300 napon át = = 67.500 mázsa s ennél mázsánként 15 krajcár haszon = = 16.875 forint. Osztalékra ennek következtében 4000 forint jut, ami 8% osztaléknak felel meg. *Lunkányi* az *Oeben* ügynök útján nyert felvilágosítást is közölte *Széchenyivel* s ebből kitűnik, hogy előbbi költségvetéseit *Oeben* adataiból merítette, s *Oeben* ajánlatára nagynyomású gőzgépet vett ajánlatba, mert a nagynyomású gép az újabb javítások után épp oly jó, mint a kisnyomású s emellett olcsóbb, kevesebb vízre van szüksége és az épületet is fűti.

Ezen közös megbeszélésnek az volt az eredménye, hogy *Széchenyi* a malom sikere érdekében feltételül tűzte, hogy a malom vezetője két soproni kereskedő: *Flandorffer* és *Ruprecht* legyen. Midőn *Lunkányitól* november elején értesül, hogy nem ők lesznek az igazgatók, november 4-én ezt irja neki:

Ha Flandorffer és Rupprecht ki vonja magát a Gőz malom dologbul — én sem akarok felölök tudni semmit is 1. Mert időm nincs, 2. mert önnek sincs — és Ön — tisztelet, becsület mégis egy kissé theoreticus, 3. Rohonczy és Co. legkisebb bizodalmam sincs.

Midőn pedig *Lunkányi* ennek következtében jelzf, hogy vissza fognak vonulni, november 13-án így hagyja helyben:

Jó hogy kihuztuk magunkat, mert Rohonczy diákul tud, más mindenre alkalmasoknak hiszik magukat. So leicht gehet das nicht.

Rohonczy, mihelyt tudomást szerzett arról *Széchenyi* közvetítője útján, mi az ő belépésének feltétele, éppen azért, mivel ez szerinte nem volt teljesíthető, november 18-án az alábbi levélben fejtette ki a beállott körülményeket:

Méltóságos Gróf! Tegnap előtt térvén ide vissza, tsak ma jelenthette nálom Darás Sándor ur Nagyságodnak a Gőzmalom iránt való nézeteit vagyis inkább azon feltételeket, mellyekhez a Részvényes társosságba béállást kötni méltóztatik; ámbár tehát sok dolgaim minden pertzenetet jelenleg elfoglalnak, el nem mulaszthatom Nagyságodat sietve a környülményekről felvilágositani, a bővebb és világosb értekezést azon időre halasztván, ha egy pár hetek mulva Posonba felrándulván, személyes tiszteletemet teendem:

A mi Nagyságod első kivánságát illeti, hogy Ruprecht és Flandorfer urak az igazgatóságot elválolják, ez mindnyájunk ohajtásával közös volt és bátran mondhatom e tzél elérésére nem sokat, hanem a mértéken felül is tettünk, a mit Lunkányi ur is, mint velünk kezet fogó bizonyithat, de már most Ruprecht urat közelébb megismérvén, meg vagyok győződve, hogy (köztünk legyen mondva) fekete epés természete miatt igazgatói minémüségben a vállalatnak többet ártana, mint használna, mert egy félre értett szó miatt képes volna a munka közepette a széket felrugni és mindent legnagyobb zavarba hozni, a városi hatósággal örökös panaszban vagyon, mindenben személyes üldözést gyanit, egy szóval még én illy természetüt nem láttam, és valóban megvallom utolsó nála létünkkor ollyast mondott, mellyet tsak a tzél elérhetése tekintetéből nyelhettem el, de ha mind ez nem volna is, ő az igazgatóságot egy általjában el vállalni nem akarja, mert ugy mond a város ő miatta mindent elkövetne a jó siker hátrálására. — Flandorfer ur eleitől fogva sok és terhes foglalatosságai által mentette magát, és menyire nála már előbb is ismérös voltam és tapasztaltam, hogy kiterjedtt kereskedése, olly számtalan nemü portékák tovább szállitása és temérdek levelezései minden idejét és erejét el foglalják, meg vagyok győződve, hogy másképp nem tehet.

Bár tehát eleintén igen kivánatos volt e két férfiak elválasztása anyival is inkább, hogy a speculatio külön nemeiben a kereskedők legképesebbek sikerrel munkálódni, miutánn azonban a nevezettek az Igazgatóságot elvállolni nem akarják, már pedig olly kereskedő, kiben a kivántató tulajdonságok egyesülve találtatnának, Sopronban nintsen. Következik e abból, hogy 14,000 ember közül más alkalmast fel ne találjunk? — Ez volt sokaknak vélekedése és fönt is akadtak azon, hogy Ruprecht urat anyira kértük, sőtt egy valaki nálam sok részvényesek nevében ki is nyilatkoztatta, hogy már a sok bizonytalanságot elunván vissza lépni kivánnak. — Ha tehát az egészet kotzkáztatni nem akarjuk, elhatározó lépést kell tennünk, hogy azon Magyar országban olly divatos és minden jót első kezdetében megrontó mondásnak *ugy se lészen semmi is belőle* nagy erejét és káros befolyását akadályozzuk. — Szükség volt tehát mindjárt igazgatókat nevezni és tsak nehezen tudtuk Vághy ügyész urat reá birni, hogy az igazgatást magára vállolja, személyéről azt mondhatom, hogy eszes, és okos, mellette pedig munkás ifju és már kaptsolatja, hogy Vághi Polgármester urnak, ki Sopronban legtöbbet tehet, öttse, sokat ér, Ruprecht ur e választással tökéletesen meg elégedett, és valamint meg vagyon győződve, hogy a gőzmalomnál szép haszon várható, ugy Vághinak megajánlotta, hogy mindenben ugy fog munkálkodni, mintha igazgatónak maradtt volna, melly tisztségnek tsak nevét nem akarja, sőtt éppen tegnap estve mondotta Ruprecht ur, hogy holnap Bétsbe mégyen és ott fog Cochrill gyárja Bétsi Biztossával közelébbről értekezni. — Vághin kivül két segéd igazgató vagyon, az egyik én, másik pedig Würth városi tanátsnok, egy talpig emberséges, értelmes férfiú, kit már az első választáskor sokan igazgatónak kivántak, és az egész város bizodalmát birja, helyzeténél fogva ez is sokat tehet. Legkevesbet tehetek én, és örömest le is mondanék, mert sok utazásaim által is gátoltatom, de meg kérve lévén sokak által, kivánságuknak engedtem. Ezek azok tehát mellyeket Nagyságod első kivánságára hamarjában mondhatok és még tsak azt jegyzem meg, hogy bár az egészlen nem sikerül is, de lényeges része tsak ugyan teljesittetik, midőn Ruprecht és Flandorfer urak szavukat adják a vállalatot nem tsak tanátsal, hanem munkás részvéttel is elősegélni.

A mi talán Nagyságod előtt legnagyobb tekintetü kivánatot, tudniillik a kötelezéssel való aláirás előtt a Tervnek minden részeiben, ide értvén a helyzet, a felállitó gyár, felállitási és folytatási költség, várható haszon iránt kidolgozását illeti, valóban én is ugy gondolkodtam, mint ezt Nagyságod vélekedésének munkájából tudom, hogy előbb való a haszon reménségének adatokból kibizonyitása és tsak azután lehet a hozzájárulást követelni.

De utallok Nagyságod bő és azt tartom nem mindig kedves tapasztalásira, hányszor küzde Nagyságod olly szép közhasznu vállalatiban előitéletekkel és először fel sem vett, utóbb pedig mintegy optica lámpán nem vélt nagyságra nyőlt kitsinségekkel, pedig Nagyságod nagyobb vállolatoknak szentelte hazafi igyekezetét, mellyek elérhetése végett a vagyonosság és politica helyzet felemeltebb fokán álló férfiakkal vala dolga, hol századunk világító fáklája, ha nem is ég, lehet mondani pislog, ha tehát a vállolat nagyságához arányozva nagyobb volt is a fáradság és munka, de tsak ugyan jobban lehetett a dolog természetéből okossággal következtetett rendszer ösvényén járni és nem kellett félni attul, hogy midőn a legnehezebb akadályok el lesznek oszlatva, egy véletlen közbe görditett és a vélekedésekre nagy befolyást nyerhető alaptalan észrevétel miatt minden dugába düljön, mi pedig azok előtt kikkel dolgunk leend, értvén a gyárnokot és másokat, nevetségessé tétessünk. — Ezek voltak okai, hogy Ruprecht úr azon indítványt tette, a beállani kivánók irják neveiket tüstént alá és aláirásoktól számitva 15 napok alatt járandóságaik egy harmadát fizessék bé, fent maradván a Közgyülésnek azon joga, ha a szerzendő adatokból hasznot nem remélhet, az egész vállolattól elállani és bizonyára Ruprecht, ki 10 részzénynek, én ki 20 részvénynek tulajdonosi vagyunk ugy a többiek is sokkal jobban féltik pénzüket, hogy sem bizontalanságra kotzkáztatni akarnák. Éppen ezen szempillanatban küldik hozzám a könyvet, mellyben már többen mint 30-an vagynak különféle számú részvényekkel kötelezve aláirva.

A mi a Tervet illeti, még semmi készen nintsen, tétettek ugyan mindenfelül szerzett adatokból különféle számolások, de ezekre elhatározottan valamit alapitani nem lehet. A multkor iratott Kochrill Bétsi Biztossának, és több felé is, gond vagyon a vállolat biztositására a gyárnok részéről, de még a feleletek meg nem érkeztek. A mint veszem észre már is igen sokan Kochrilltől óhajtanák a mozgont, de még minden a választottsági tanátsban fog kidolgoztatni az adatok megérkezése utánn és azután a Közgyülés eleibe terjesztetni.

A Rendszabályok kidolgoztattak ugyan, és meg is állapittattak, de megvallom ebben ohajtottam volna változtatásokat, e nézeteim elhallgatását tsak az okozta, mert bizonyos voltam, hogy Ruprechtet, a ki a Rendszabályokat kidolgozta, a sok észrevétel boszontaná és igy a vállalatot nem veszélyező itéletem szerént kisebb hibáknak jobbitása más oldalról nagyobb kárt tehetne. Ha lehet ezen Rendszabásokat e levelembe tsatolom, ellenkező esetben rövid idő alatt Darás urnak megküldés végett által adom.

Reméllem ugyan, hogy ezekből Nagyságod meg fog győzettetni, hogy helyhezetünkben, midőn már a szétbomlást szemmel láttuk, és ezt tsak elhatározott lépéssel gátolhattuk, máskép nem tehettünk és Nagyságod is vélünk kezet fogva fog az előitéleteknek a tzél elérése tekintetéből engedni, vagyis inkább azoknak legyőzése végett a rendszeres utról egy kevéssé letérni, de ha mégis a legnagyobb sietséggel irt soraim ezt végbe nem vihetnék, legalább arra kérem Nagyságodat, méltóztasson előbb, hogy sem magát ellenkezőre határozná, nézeteit és aggodalmit vélem tudatni, ez alatt talán a dolog is jobban kifejlik és ha elvesztjük is azon befolyást, mellyet Nagyságodnak rögtöni aláirása szerezhetne a vélekedésekben,

legalább a végképpeni visszaállás káros következéseitől nem tarthatunk anyira.

Mihelyt az egyezés Nagyságoddal megleend, azonnal fogunk fő Igazgatóvá elválasztása iránt hivatalosan irni, és annak elvállalása végett megkérni.

Többnyire nagy úri szivességébe ajánlott, mély tiszteléttel vagyok Nagyságodnak Sopronban, November 18-án 1835 alázatos szolgája Rohonczy Ignácz.

P. S. Kochrill Biztossának nálam léte idejében aggodtunk leginkább azon, hogy Ruprecht az Igazgatóságot elfogadja, és Öben ur (igy hivják azon Biztost) azon jó észrevételt tette, hogy a mozgony és malmok szerkezése körül Ruprecht urnak ugy sints tudományja mint akár mellikünknek, ezt tsak idővel érhetni el, most minden olly ügyes gyárnoktul függ, millyen Cochrill ur, kinek magának vagyon gőzmalma és a ki mindent és így nem tsak a mozgonyt, hanem a malom többi részeit is megtsináltatná, és pedig kitelhető pontossággal, minthogy igen nagy érdeke vagyon, nem azon egy mozgonynál lévő nyereségre nézve, hanem mivel hazánkban jó nevet kiván magának szerezni, mert ugy-mond Öben: L'Hongrie est une terre vierge pour l'industrie, és bő aratást reméll. — Igaza volna, ha két esztendő alatt a mód nélkül fel emelendő vám által az Austriai mozgony gyárnokoknak monopolium nem adatnék. — Hogy Öben eddig nem felelt, hönnyen lehet oka az, hogy én a multkor e hónap 20-ik és utánna való napjaiban itt való megjelenésre szólitottam, a mit meg is ajánlott és így talán néhány nap alatt itt lészen.

A Rendszabályokat, mellyeket ide mellékelem, tsak ma 21-én kaphatván meg, ez oka levelem később elküldésének, Öben urtól azólta két levél is érkezett külömböző személyekhez intézve, de mivel holnap elmegyek Pinnyére, tsak kedden vagy szerdán tanátskozhatunk felölök, addig pedig mig az itteni körülményekhez nem alkalmaztatjuk a számolást, semmi alapul nem szolgálhatnak, de rövid idő alatt tudósitom Nagyságodat.

Mint látható, *Rohonczy* levelében azon okokat részletezi, amelyek miatt *Széchenyinek* két feltételét (1. az igazgatókra, 2. előzetes tervre nézve) véleménye szerint nem lehetett megtartani.

Széchenyi a dolog siettetését nem igen nézte jó szemmel, ezt következtethetjük *Lunkányihoz* 1835 december 8-ikán intézett leveléből.

Rohonczy levelét még nem is olvashattam át — s tán 2, 3 napig nem tehetem, annyira el vagyok foglalva. Mondja néki — jó móddal — hadjon békét míg az Ország gyülésnek nem leszen vége. Akkor ad servitia paratissimus!

Érdekes *Rohonczy* levelében az a hír, hogy a gépek, felállítás és számítás ügyében *Cochrill* seraingi gyárossal és bécsi képviselőjével *Oeben J*-vel léptek értintkezésbe. Ezt az összeköttetést *Széchenyi* közvetítette. Ezt bizonyítja *Oebennek Széchenyi* írásai közt fennmaradt levele 1835 nov. 15-éről, melyben ajánlását megköszöni s azonkívül az árakra, felállításra vonatkozó olynemű adatokat közöl, minőket *Széchenyi Lunkányi* közvetitésével már kapott.

Rohonczy Lunkányi híreire, úgy látszik, személyes megbeszélésre keresett alkalmat, amire mód kínálkozott a pozsonyi országgyűlésen. Ennek következményeképpen *Széchenyi* 1835 december 22-én*) azt írja *Tasnernak*, hogy a soproni gőzmalommal megakadtak s hozzá folyamodtak; szerezzen azért felvilágosítást *Clark* vagy *Hunter* és *English* angol cég útján arra nézve: 1. hogy mibe kerül egy 6 járatú (kis vagy nagynyomású) gép, 2. hogy mibe kerül a hozzá szükséges épület, 3. hogy mennyi kőszén kell, 4. mennyi személyzet és mily fizetéssel, 5. mennyi hozzávetőleg a fenntartás költsége és végül 6. hogy mi volna a haszon.

*) Lásd Széchenyi levelei II. 216. l.

Tasner Clark Ádámhoz fordult, aki egy memorandumban (*Széchenyi*-múzeum iratai közt) a következő választ adta:

1. Egy 6 köves malom hajtása körülbelül 24 *HP*-t kíván.
2. Ahol nincs víz, nagynyomású gép előnyösebb mint kisnyomású, mert $^1/_{35}$-ször kevesebb vízre van szüksége.
3. Egy 24 *HP*-ü (kisnyomású) gépnek óránként 336 *t* angol szénre van szüksége.
4. 6 pár angol kő óránként 30—36 bushell (1800 *l*) gabonát őröl.
5. A kérdéses gép felállítása idején egy fő- és két segédgépészre van szükség, később elegendő két ember.
6. Egy évig szükséges lesz egy angol malommester a többi lehet magyar.
7. A főgépész fizetése hetenként 3 font 10 shilling, a segédé 2 font, ugyanannyi a malommesteré is. Az építés és gépezet költségeit most nem tudja.
8. A fenntartási és javítási költségeket sem mondhatja meg előre, de nem lesz nagy, mert a felügyelő gépészek a javítást maguk is elvégezhetik.
9. Tanácsos lesz 2 kazán beszerzése, hogy egy tartalékban legyen; hasonlókép a 6 pár kő mellett 1 pár.

Ajánlja, hogy 12 pár köves malom állíttassék, mert a költség igy nem kétszer annyi, mint a 6 pár kövesnél, míg a jövedelmi képesség s így a haszon sokkal nagyobb.

Széchenyi érdeklődése a soproni mozgalom iránt némi bizalmatlanság mellett, állandó maradt. 1836 febr. 17-én pl. az írja *Lunkányinak*:

Örülnék, ha a sopronyi gőzmalombul lenne valami. Wir wollen uns aber anjetzt passiv halten. Minden esetre martziusba 5, 6 napra Czenkre megyek s akkor végileg (finaliter) mindent elvégzünk.

A malom ekkor már tényleg a valósulás útján volt, amiről *Széchenyi* is tudomást szerzett (febr. 26-án), sőt *Rohonczynak* kérésére április 6-án Pozsonyból kérte *Tasnert*,*) kérdezze meg *Clarkot*, hogy az angol gőzmalmokban szárazon vagy nedvesen őrölnek-e, a lisztet becsomagolva teszik-e el s előbb meg kell-e szárítani.

Tasner közölte is *Clark* véleményét, hogy Angliában a gabonát szárazon őrlik s jobb a liszt, mint a nedvesőrlésű, különösen kivitel esetében, mert a nedves hamar romlik; az egyszer átnedvesedett liszt minősége, véleménye szerint, a száradás után silányabb lesz.

A soproni gőzmalom *Oedenburger Dampfmühl Gesellschaft* (magyarul: Soproni Gőzmalom Társaság) címen 1836. év közepe táján tényleg megalakult, miután öt évre, 1836 április 29-iki kelettel a felségtől kizárólagos szabadalmat nyert.

A Sopron városi levéltár adatai**) szerint 1836 március 3-án *Rupprecht* János, a részvénytársaság igazgatója átengedte a gőzmalom céljaira a város falain kívül az újlaki rész 3. sz. alatt fekvő s 1835 szeptemberében az Egri-masszából árverésen vett házát és telkét ($195^1/_3$ □-öl) 3102 pfrtért, azon kikötéssel, hogy a részvénytársaságnak és a vele szervezett fürdőnek ő lesz az igazgatója, amint ez ügyben már február 18-án megegyezett s amit ez alkalommal *Cavallar* Antal társigazgatóval és *Boór* Samu választmányi taggal szerződésbe foglalt s a városi hatóságnál bejelentett.

Erre azonnal megkezdődött az építkezés, illetőleg a fürdőház átalakitása. 1836 május 3-án már kérte is a társaság az építkezés tűzrendészeti szempontból való megvizsgálását. E beadvány különösen fontos, mert

*) Levelei II. k. 276. l.
**) Fasc. XIX. No. 17855.

mellette található a gőzmalom és fürdő alaprajza. Az előbbinek hasonmását a szövegábra szemlélteti.*) E rajzból kitünik, hogy a gőzmalom valószínűleg az Orsolya-szűzek klastroma helyén volt, vagy abból alakíthatták át a jelenlegi célra. A fürdő ma is megvan.

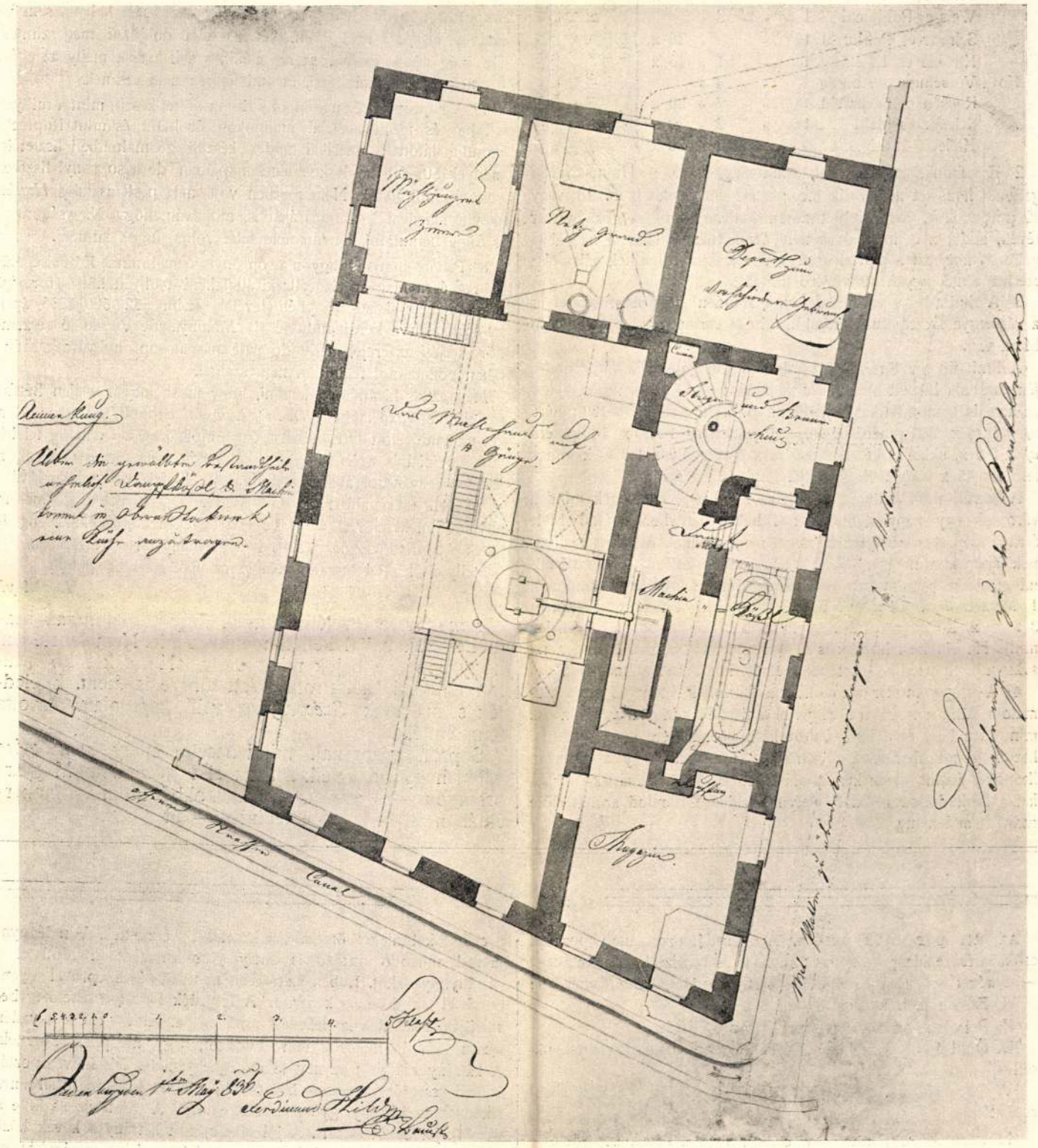

A malom alapszabályai szerint védője, illetőleg „állandós directora“ gróf *Széchenyi* István volt, aki érdeklődését továbbra is fenntartotta a gőzmalom iránt. *Lunkányi*nál többször kérdezősködik leveleiben, miképpen van a malom, naplója szerint pedig *Vághyval* 1836 október 18-án meg is szemlélte.

*) Fasc. XVI. No. 516.

1837 elején különösebben érdeklődik ismét a soproni gőzmalom iránt. Ekkor kezdi meg a Pesten állítandó gőzmalom ügyében mozgalmát, amelyhez szüksége volt biztos adatokra. 1837 január 14-én a limitáció, vagyis a liszt árszabásának ügyében adatokat kért *Lunkányi*tól, aki a következő, a soproni malom működésére nézve fontos levélben válaszolt:

Czenk, Január 26-án 1837. Méltóságos Gróf! Nagyságodnak Január 14-ki levelére, mellyet 20-ban vettem, csak ma adhatok tudósíttást, mert Ruprecht ismét betegeskedett és senkit sem fogadott. Hildnek adtam az utasítást, hogy mihelyest Ruprechttel szollani lehet, adgya tudtomra, ami tegnap történt, és én ma vele értekeztem. Darás pedig a város házánál és a polgár mesternél végzett.

1⁰ A Sopronyi Gőzmalom a limitatiohoz nem tartja magát, hanem a különféle Liszt nemeit így adja:

Waitzen-Kaisermehl	1	Metzen	10	fl	W. W.	NB. Der Metzen wird gegupft gemessen. Das Kaisermehl sollte, wie R. sagt a proportion 12 f seyn; sie irreten sich aber anfangs und jetzt wollen sie nicht steigern.
Mundmehl	1	„	8	„		
Auszug	1	„	7	„		
Semmelmehl	1	„	4	f	15 x	
Weiszes Pohlmehl	1	„	3	„		
Schwarzes Pohlmehl	1	„	2	„	30 x	
Kleie	1	„	1	„	15 x	
Korn-Vorschuss o. Auszug	1	„	4	„		
Rocken o. Backmehl	1	„	3	„	30 x	
Schwarzes Mehl	1	„	2	„	30 x	
Kleie	1	„	1	„	30 x	

2⁰ A gabonát, mellyet őröl, mind maga veszi. — Ha más valaki gabonát hoz, azt nem őrlik meg; mert ha valaki p. o. 10 vagy 20 pmérőt hoz, azt előbb tisztítani kellene, a mit a gőz műszer tévén, addig a malom kövek nem őrölhetnének. Hanem ha valaki gabonát hoz, azt a piartzi áron beveszik és az illetőnek választása szerint adnak ugyan annyit érő lisztet.

3⁰ A limitatiót a város teszi meg minden hónapban kétszer és a vármegye Exactorának áltküldi, kire a vármegyétül a felvigyázat bízva van.

A limitatio így történik: minden eladott gabona a város mérőjén és általa kijelelt emberek által mérettetik, 1 p. p. xraért akkor az árra is bemondatik s feljelöltetik, p. o. buza eladatott 180 pmérő *a)* 5 f 24 x, 240 pmérő *a)* 5 f, 200 pmérő *a)* 4 f 30 x, 160 pmérő *a)* 3 f 6 x, akkor a két középső árra összeadatván 9 f 30 x, annak fele 4 f 45 x vagyis 95 garas jeleltetik közép árrának.

A consiliumtól pedig ki van adva mind a vármegyének mind a városnak egy nagy nyomtatott Tabella, mellyben a külömbféle árrhoz képest a kenyérnek, zsemlének, darának és négyféle lisztnek árra ki van téve, abból készül azután az ide mellékelt limitatio; most Sopronyban a lisztnek limitált árra ez: Mundmehl 1 Metzen 7 f. 12 x W. W., Semmelmehl 4 f 48 x, Pohlmehl 3 f 36 x, Roggenmehl 2 f. 40 x, több neme a lisztnek limitalva nints. Ha vidékiek hoznak is a sopronyi heti vásárra lisztet, a mi sokszor megtörténik, kötelesek a limitatiohoz tartani magokat.

4⁰ A polgár mester azt mondotta Darásnak, hogy míglen a gőzmalom künn a malomba adgya el a lisztjét, addig ugy tekintetik mint speculatio és a limitatiohoz kötni magát nem köteles; de ha lisztes boltot akarnának a városban felállítani vagy a piartzon lisztjöket árulni, akkor kérdés alá vetődne, ha tartoznának-e magokat a limitatiohoz szabni? melynek eldöntését mind azáltal előre tudni nem lehetne.

5⁰ Most már a gőzmalom olly jó állapotban jött, hogy napjában minden forgat (Gang) 20 pm. buzát szitássan vagy ugyanannyi rozsot őröl.

6⁰ A közönség itt nálunk hozzá szokván a malomba vitt maga gabonájának őrléséhez, mellyen legtöbbnyire jelen van, nem igen akarják venni a kész őrlött lisztet, ugy hogy már annyira megszaporodott a lisztbeli provisio, hogy már sem helyök, sem kilátás az eladásra nem lévén, két hét olta dolgczni meg szüntek. De még több galibát szerez nékik a sok korpa, melly az egész lisztnek közel 1/3-dát teszi, és amit éppen nem vesznek.

7⁰ A sopronyi gőzmalom olly finom lisztet készít, mint a millyen a lajtai és többi austriai malmokon őröltetik és mint Ruprecht mondja, látott 5 amerikai módra készült gőzmalombéli lisztet is, mellyek 50—60 mérőt készítenek napjában, de a sopronyi liszthez nem hasonlíthatók. Nem régiben volt nála pesti asztalos *Hanke*, az vitt magával liszt mustrákat is, mondván, hogy Nagyságodnak is fogja bémutatni, ha tán nem tette volna, fogok küldeni.

8⁰ Privilegiumja is vagyon a sopronyi gőzmalomnak Eő Felségétül aláírva és a Magyar Cancellaria által kiadva ollyan külső formájú mint a nemesi adománybéli levelek, szám 5520/500 1836 április 29-éről, aláírva Ferdinandus és B. Molonyai de Vicsáp, öt esztendőre terjed az ereje, melly idő alatt másnak sopronyi városa határjában gőzmalmot felállítani nem szabad.

Még azt is kívántam jelenteni, hogy most Január elején Bétsbe összejöttem *Saxo* kapitány *De l'Or Lajossal*, az mondta, hogy midőn két esztendő előtt Drezdában gőzmalmot akart a kormány felállítani, leginkább azért, hogy a katonaság soha meg ne szoruljon liszt és kenyér dolgában; a molnárok, kiknek ott némelly kiváltságuk van, ezer galibát okoztak, végtére egy 16 őrletű gőzmalom olly módon készült el, hogy 1/3 részvények a molnároknak engedtettek, 1/3 privátusoknak, és 1/3-át a kormány tartott magának.

Mélly tisztelettel maradok Nagyságodnak alázatos szolgája

Lunkányi.

Lunkányi e leveléből látszik, hogy a malomnak kezdetben sok bajjal kellett megküzdenie. Nem lehetetlen, hogy éppen e bajok miatt vagy talán a később beállott politikai katasztrófa miatt tönkre is ment. Elfeledték s ma csak *Széchenyivel* való kapcsolata tartotta fenn emlékét.

Sopron városának mindenesetre nagy becsületére válik, hogy ott keletkezett az első gőzmalom Magyarországon — s mint a fenti adatokból kitünik a monarchiában is — s így e tekintetben útat tört.

SZEMLE

Az úti por csökkentése. A makadámozott utak porának csökkentése ezideig — nem tekintve a tiszta vízzel való locsolást — a következő négy kategóriába osztható eljárás szerint ismeretes:

I. Felszíni kátrányozás.

II. Petroleumozás, vagy hozzá hasonló eljárás.

III. Öntözés oly vízzel, melyben különböző anyagok vannak föloldva, vagy keverve.

IV. Oly eljárások, melyek a föntebbi négy kategoriába nem sorozhatók.

Az utak kátrányozása oly célból, hogy a kövek kopását és a por létesülését megakadályozzuk, már 1867. óta ismeretes. Azóta igen különböző eljárásokat alkalmaztak erre a célra; a kátrányt hidegen és melegen, folyékony és tömött, tiszta és más anyagokkal kevert állapotban terítették az út felszínére. A tapasztalat azt mutatta, hogy csak folyékony állapotban alkalmazott kátrány vezetett sikerre. Ezért a kátrányt rendesen folyékonnyá hevítik vagy nyers kátrányolajjal (a kőszén lepárlásának egyik terméke) keverik. Akár melegen, akár hidegen alkalmazzuk is a folyékony kátrányt, lehetőleg egyenletesen kell szétföcskendezni az út felszínére. Ebből a célból különleges öntöző szerkezeteket készítettek. Van légnyomással működő öntöző is, mely porszerű alakban hinti el a kátrányfolyadékot. Ebben az esetben nem szükséges seprüvel egyengetni el az úton a kátrányt. A folyadékot azután lehetőleg beszárítják, mielőtt a közlekedést rajta megengednék. Ha a folyadék lassan szárad, fölébe finom homokot, vagy úti port hintenek. A kátrányozás előtt az utat lehetőleg egyenletes felszínüvé, portól és nedvességtől mentessé kell tenni; nedves és poros útfelszínre alkalmazott kátrány gyorsan tönkremegy. A tiszta útfelszínbe a kátrány jól beköt és tart. A jól alkalmazott kátrány a kövek közé 3—4 *cm* mélyen is beszivárog s így leköti a felső kátránykérget. Célszerű a kátrányozáshoz meleg és tiszta napot választani.

A kátrányozott út nyáron nagyon jól tart, a kövek nem kopnak, por nem létesül s főként az automobillal járt útakon vehető leginkább észre a kedvező hatás. A nyári záporok lemossák és tisztán tartják a kátrány felszínét; az ily eső gyorsan szikkad s nem bántja a kátrányt. A meleg néha meglágyítja és csúszóssá teszi a kátrányt, de ez csak akkor okoz bajt, ha a kátrányozást nem kellő módon végeztük.

MDK

Hild Róbert, 19-2o.sz.

Tenger sziklákkal, vizf.

Ernst Muz. 19. auk. 1922. máj.

16 1.

MDK

Hild Samu építőmester

? lehet, hogy elírás! (2 Samu?)

Ortner Samu, fnt. homlokzatfal.

Pesév, Kismező-u. 30. - Nyár-u. 26. átmenő.

1864. - Homlokzat, pince, fnt. alapr., metnet

MDK-A-II-1/1491.

HILD VINCE, kőfaragómester

Sopronban a 19.sz.második felében neves kőfaragó cég. Megőrizte azt a felépitést,ami a 18.sz.-ban a pestisemlékeknél volt általános.Keresztalakú kompozició,frontális felépités,akkor is,ha más témája,szerepe volt a műnek.Pl.egy Petőházán felállitott Mária-emlék esetében. Mechle József,vagy Hild cég munkája.-18.ábra.- 163.old

D.ASKERCZ ÉVA: Barokk pestisemlékek a Sopron környéki falvakban 149.old

ARRABONA, A Xantus János Múzeum Évkönyve, 15.szám, Győr, 1973

Hild Vencel

irod

Csatkai Endre:

A soproni Hild
építészcsalád. Sopron-
vármegye 1929. jul. 28.

Postafiók szám 20

ágos Bizottságának

936 FEB.21.-N.4

4

Budapest

A historizmusok korának építészete Sopronban

Írta: **Török László**

A „modern" építészet megszületése körüli évtizedek építészettörténeti irodalma mereven elzárkózott attól, hogy a historizmusok, különösen az eklektika korának építészetét objektíven értékelje. Csupán az utóbbi húsz évben fordult a kutatók figyelme e kor felé, hogy ellenszenv helyett érdeklődéssel kísérje végig azokat a művészeti mozgalmakat, melyeknek ismerete nélkül századunk kultúrájának sok vonása is csak hiányosan rajzolható meg. A művészettörténeti érdeklődés érthetően lassú kibontakozása után megindult munka révén ma már nagyjában-egészében tiszta képünk van a múlt század művészeti kifejezésmódjainak fejlődéstörvényeiről.[1]

A vizsgálatok során kitűnt, hogy a XVIII. század végén fellépő kifejezési bizonytalanság után kialakuló formák, a preromantika, klasszicizmus, majd a XIX. sz. első harmadában érlelődő romantika, végül az eklektika nem írhatók le úgy, mint egymás utáni dialektikus ellenpárok, mint egymás tagadásából létrejövő világképek. Egyik stílusforma sem független és zárt a felépítmény szempontjából, s időben elkülönülésük is csak oly módon fogható fel, hogy történeti — művészettörténeti — helyzetek, egyes területek, egyes mesterek, áramlatok valamelyiket a felszínre hajtották. Az eklektika esetében pedig valamennyi előzmény — preromantikus, klasszicista, romantikus — szintéziséről kell beszélnünk. Történeti alapja a polgári társadalom rendjének kibontakozása, módszere a romantika válogató szellemének, történeti visszakeresésének egyesülése a klasszicizmus hitelesség-igényével.

Magyarország XIX. századi építészetének történetében, bármennyi sajátos történeti eltérés színezte is a művészet alakulását, nagyjában a nyugat-európai fejlődéssel összefüggő, vele azonos szellemű, törvényű mozgást látunk. Különösen akkor, ha vizsgálódásaink fő tárgya mellé a művészetek, sőt a politikum — nemzeti mozgalom és módszerei — összességét is felvesszük, derül ki, hogy az európai kultúra XIX. századi vonulataiba a magyar folyamatok is beletartoznak. E szempontból talán különös szerencsével folytathatjuk vizsgálatainkat, amikor a Dunántúl vagy éppen Sopron építészeti múltjával foglalkozunk. Itt ugyanis — főként a század elején — közvetlenebbül mehetett végbe a helyi hagyományok nyugati hatásokkal való telítődése. A soproni polgári és városi hagyományoknak a művészeti tevékenységet rendező szerepe, Bécs sohasem elha-

1 A kérdéses irodalomból csak a legfontosabbakat említjük meg: Giedion, Siegfried: Spätbarokk und romantischer Klassizismus. München, 1922. — Beenken, Hermann: Das neunzehnte Jahrhundert in der deutschen Kunst. München, 1944. — U. ö.: Schöpfische Bauudeen der deutschen Romantik. Mainz, 1952. — Hautecoeur, Louis: Histoire de l'architecture classique en France. III—V. Paris, 1950—53. — Kaufmann, Emil: Architecture in the Age of Reason. Cambridge 1955. — Ybl Ervin: Ybl Miklós. Budapest 1956. — Pevsner, Nikolaus: Europäische Architektur. München, 1957. — Hitchcock, H. R.: Architecture. Nineteenth and Twentieth Centuries. Pelican History of Art. Harmondsworth 1958. — Zádor, Anne: Some Problems of the Developement of Classicism in Architecture. Acta Historiae Artium VI. (1959). — Zádor Anna: Pollack Mihály. Budapest 1960.

Endergebnis waren die Kohlenstaubexplosionen im Sept. 1945. und Jän. 1946. welche 22 Menschenleben forderten.

Alle Bergwerke so auch das Brennberger Bergwerk kam anfangs 1946 in staatliche Verwaltung und spielte dieses beim Wiederaufbau des Landes eine grosse Rolle. Der Betrieb wurde nicht nur rekonstruirt, sondern auch stark erweitert. Die Brennberger Bergarbeiter haben mit ihrer heroischen Standhaftigkeit öfters die Aufmerksamkeit und Anerkennung des Landes auf sich gezogen.

Jedoch mit Hinblick auf die, durch die besonderen geologischen Verhältnisse gegebenen hohen Gestehungskosten der Kohle, wurde die Stillegung des Bergwerkes im Interesse der Volkswirtschaft veranlasst und bis Ende 1952 stufenweise durchgeführt. Damit ist die 200 jährige Geschichte des Bergwerkes Brennberg beendet. Seither arbeiten die Bergleute in anderen Gruben des Landes und zählen, wegen ihrer Fachkenntnisse und Disziplin, zu den ersten ihres Handwerkes.

In ihnen lebt, der Geist des 200 jährigen Bergbaues, der mit den Elementen und gesellschaftlichen Kräften heldenhaft kämpfenden Arbeitergenerationen weiter.

A hajdani Roth-ház az Előkapunál 1900 körül. (Gyűrű E. gyűjteményéből.)
Adorján A. reprodukciója.

nyagolható közelsége,[2] s nem kisebb mértékben a környező, igényesen nyugati tájékozódású főúri művészeti központok hatása a historizmus építészetét Sopronban egyértelműbben alakította, mint ahogyan például az Alföld XIX. századi építészetének képe fest. (Eltekintve természetesen egyes korszakoktól, mint pl. a fejlett eklektika.) A Dunántúl és Sopron művészeti képének viszonylagos fejlettebb volta természetesen nem jelent alapvető eltérést, teljesen elkülönülő képet a magyar XIX. században, a fő törvényszerűségek azonosak, csupán kimutatásuk s egybevetésük az európai teljességgel jelent egyszerűbb feladatot.

A soproni klasszicizmus kezdeteinek időpontja talán korábbi, mint egyebütt, bár ha Pollack Mihály munkásságának kezdeteivel vetjük egybe, nem tekinthető korántsem a legkorábbinak az országban. A Hild-család első jelentős soproni tagja, *Hild Vencel* tevékenységének megindulása, az 1813 körüli évek,[3] jelentik itt a klasszicizmus formáinak meghonosodását, uralmuk kezdetét.[4]

Az első soproni Hild stílusára a polgári építészet, a városi követelményekhez való nagyvonalú alkalmazkodás, határozott, nagy elemek jellemzők, a részletképzésben bécsi ízek tűnnek fel, mint a Megyeházánál (1829-től) s a Széchenyi-palotánál. Fia, *Ferdinánd* — ki 1827-ben lép a soproni építészcéhbe —[5] első műveiben már szakít apja klasszicizáló későbarokk kötöttségeivel éppúgy, mint a bécsies szellemmel. Adatszerűen ugyan kevés kimutatható esetben, de a közszellem befolyásolásával bizonnyal továbbra is jelentősebb mértékben alakítják a soproni építészetet az Esterházy-uradalom építészei, mint *Löszl Ferenc*, aki 1839—41 között az azóta lebontott színházat építi föl.

A második Hildnek a negyvenes évek körül tervezett házai egyes részleteikben már alkalmat szolgáltatnak arra, hogy a romantika szellemének feltűnéséről beszéljünk. A barokk építészet bomlása közben, az őszinte és korszerű kifejezésmód keresésekor felmerülő, a barokk kultúra sok jellemző korábbi megnyilvánulásából jól érthető preromantika szerény magyarországi jelentkezései Sopronban és környékén is megfigyelhetők, akár a kínai utalásokat tartalmazó kerti házakra gondolunk (pl. Bástya u. 42.), akár a környékbeli főúri megrendelésű iparművészet, kertépítészet emlékeire. Több-kevesebb joggal —

2 A magyar színjátszás ügyét itt még fokozottabban akadályozta a német; Pejachevich Károly gróf például, aki 1785—1814 között bérelte a színházat, mindent megtett azért, hogy a műsor igazodhassék állandóan a bécsi Burgtheaterhez. Amikor a város kezelésébe került, a színház helyzete változatlan maradt (1815—41); dacára annak, hogy a város lakossága határozott rokonszenvet árult el Széchenyi István kezdeményezései iránt, s a város gazdasági ügyeit aktívan segítő (1834: Oedenburger Dampfmühl Gesellschaft, 1842: Soproni Takarékpénztár) Széchenyit viszont támogatja, lassú az a folyamat, amig a város kulturális életében a reformkor nemzeti gondolata aktivizálódik. (Mollay Károly: A vármegye történeti vázlata 1848-ig. — Csatkai—Dercsényi: Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1953. 89, 90 old.)

3 Zádor—Rados: A klasszicizmus építészete Magyarországon. Budapest, 1943. 171—172. old.

4 A Hild Vencel által meghonosodott építészeti formák — melyekben felismerhető a bécsi klasszicizmus későbarokk hagyományainak sok vonása is — elfogadásában bizonnyal lényeges szerepe volt Esterházy Miklós herceg két, francia klasszicista szellemben dolgozó építésze, Thomas de Thomon (Esterházy szolgálatában 1794—98 között) és Charles Moreau (környékbeli tevékenysége 1794—1820 között) művének is.

5 Zádor—Rados, id. m. 172 old.

éppen környezetének döntően klasszicista volta miatt — még e preromantikus megnyilvánulásokhoz számíthatjuk a Templom u. 16. sz. ház 1837-ben készült romantizáló vaskapuját is. (*Handler József.*)[6]

A klasszicizmustól nem jelent elfordulást a gótizáló formák elszórt korai jelentkezése; mint ahogy általában Európában a gótizáló-romantikus művészet nem szükségszerűen klasszicizmus-ellenes,[7] magyarázatát inkább abban kell keresnünk, hogy a XIX. század első felének alapjában romantikus, a művészetben a múltra beállított gondolkodásmódja, nem maradhat meg kizárólag a gondolkodás *módjában*, s ennek kapcsán a gondolkodásmódot sokkal közvetlenebbül rögzítő irodalomban és képzőművészetben. A kiegészítés, a környezetteremtés, a gondolkodásmód szerepének betöltéséből — főként a nemzeti mozgalmak követelte változások szükségszerűségéből fakadóan — a romantikának az építészetben is formát kell öltenie.[8]

Ezen igény kielégítésének két, nem egyenrangú, de a kor művészeti képének teljességét illetően egyaránt fontos módszere alakul ki a század harmincas-negyvenes éveiben Európa-szerte, így Magyarországon is. A preromantika összefüggéstelen, jelzés-szerűen gótizáló — sok esetben inkább csak egzotizáló — módszere leszármazottjának tekinthető az első romantikus alkotásmód. Ez nem más, mint klasszicista stílusú épületek egyes részleteinek, egyes nem architektonikai, hanem díszítő elemeinek gótizáló vagy keleties hangulatú kialakítása. Sopronban, mint említettük, már Hild Ferdinánd munkásságában tűnik fel e szándék, első ízben 1848-ban a Színház u. 33. sz. ház első emeleti ablakai alatti moreszk motívumoknál. (1. ábra) Az 1848 utáni évtized építkezéseinél mind határozottabban, de mindig klasszicista homlokzati rendszerek esetében, bontakozik a romantikus jelölési szándék. Először csak parapétdíszekben, majd a szemöldökpárkányok konzolos pálcataggá alakulásában, szegmensívű kapu- és ablaklezárásoknál, frízeknél, konzoloknál.[9]

Mint az ország egyéb területein, úgy Sopronban is ez a romantikát pusztán jelölő, a klasszicista hagyományt alapjában fel nem cserélő építészeti stílus

6 Leszámítva az iparművészetet, az ország más területein nem sokkal határozottabb az építészeti preromantika feltűnése. Csak ha a kulturális élet teljességébe illesztjük, tűnik kevésbé elszigeteltnek a szentendrei Csiprovacska-templom 1790-ből való romantizáló fakapuja. Csarles Moreau tatai műromja, az 1821-ben épült Sréterkastély Jobbágyiban, Hild József harmincas években épült szőkehalompusztai kastélya s tervei a bajnai vadászlakhoz.

7 Romantika és klasszicizmus belső összefüggésére kései, de jellegzetes példa Mikszáth Kálmán 1909-ben (!) épült horpácsi klasszicista kúriája.

8 Az itt nem részletezhető folyamat eredményei — legfőként angliai hatások felvételével — olyan mesterek tevékenységéhez fűződnek, akik a klasszicizmus legnagyobb mesterei egyúttal — mint Schinkel, Soane, Wyatt stb. — időben a század húszas évei táján: így Schinkel Charlottenburg-i öntöttvas pavillonja (W. Barth festményén, Berlin, Gemäldegalerie), Nemzeti Székesegyház, királynői síremlék terve, Peterhofi kápolnája (1832). A közép-európai példák közül megemlítem a XVIII. sz. utolsó évtizedeiben, Csehországban épült Veltrusy-i gótikus malmot, a Vlasim-i „régi kastély"-t, a Krasny Dvur-i gótikus kápolnát, a turnovi Mária templomot (B. Storm: Műemlékvédelem III. 1959/2.) és a Sedlac-i templomot. (W. Wagner: Barok v Cechock. Praha 1940. 27 kép.)

9 Néhány példája: Szent György u. 11 (Handler József 1851), Templom u. 25, Színház u. 22. (1852), Színház u. 8. (1852), Széchenyi tér 14, Balfi u. 2. (1857), Szent György u. 24. (1859) stb.

alapját képezi az első, szerény eklektikus törekvéseknek is, amennyiben a romantikus jellegű díszítések fokozatos leegyszerűsítésével megőriz egy olyan klasszicizáló egyszerűségű vázat, melyre észrevétlen átmenettel rákerülhetnek a neoreneszánsz legegyszerűbb formai elemei. E reneszánsz elemek legtöbbször sokkal közelebb állanak a klasszicizmus antikizáló formáihoz, mint a reneszánsz mintákhoz. A jelenség még érthetőbb, ha figyelembe vesszük, hogy a városi építészetnek abban a tartományában zajlik le, amely már-már a népi építészet alakulásának törvényszerűségeivel mérhető, s a tervezők, akik ebben a vonalban működnek, részint a klasszicizmus idejétől a hetvenes évekig folyamatosan tevékenykedő építőmesterek, részint pedig a begyakoroltságukon, eszközeiken nehézkesen változtató pallérok.[10]

Ha Sopron egyszerű polgári lakóház-építkezéseit a negyvenes évektől 1870-ig áttekintjük, a historizmus e primitívebb ágának egész sor példáját említhetjük meg. A Templom u. 25. vagy a 27. sz. házak tervezőinek elmozdulását a klasszicizmustól még csak a szegmensív-záródású kapubejárat, ill. a szemöldökpárkányok egy-egy részlete mutatja. A már említett Színház u. 22. — melynek tervezője az előbbieknél is valószínű Handler Ferdinánd — ehhez képest csak a földszinti ablakok kialakításán újít. A Színház u. 30. sz. ház (1854) tervezője a padlásablakok összefogásával alkot romantizáló párkánydíszt, s az ablaktengelyek sűrítésével bizonyítja, hogy a romantikus gótizálás mozgalmasabb homlokzati hálózatot kedvelő felfogása nem maradt hatástalan munkájára. A Rákóczi utca 2. szám. 2. emeleti ablakkeretezései jó példái annak, hogyan öröklődik a klasszicizmus jellegzetes motívuma a romantikára. Ez a motívum, a romantikus parapetdísz elhagyásával, az eklektika eszközei között is szerepelni fog.

1. Színház utca 33. sz.
Winkler Gábor felvétele

10 A klasszicizmustól eklektikáig zökkenőmentesen vezető kisépítészeti folyamatnak Magyarországon számos példája van, s megfontolandó, hogy a kérdés részletes megrajzolásával nem mehetünk-e el a magyarországi historizmus egy sajátos kategóriájának felállításához. A szegedi historizmus ilyen szempontú feldolgozására történt kísérlet. (Török László: A szegedi eklektika. A Szegedi Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1964—65. l.)

A romantikus világkép építészeti kifejeződése, a fogalom valóságosabb értelmében természetesen nem az előbbi indirekt, jelölő módszer volt. Az európai klasszicizmus nagyjainak munkásságában a húszas évektől kibontakozó, de széles körben csak a harmincas évek végétől, leginkább pedig 1850-től (Magyarország) elterjedő építészeti romanticizmus a gótika alaposabb ismeretét, elmélyültebb, noha inkább archeológiai, részletekre s nem egészre ügyelő[11] szellemű felhasználását jelenti. A példakép Anglia volt, ahol a gótikus hagyomány lényegében soha nem szakadt meg, s a kései — perpendicular — gótika XVIII. századi alkalmazásával megkönnyítette az európai művészet feladatát, amikor a nemzeti gondolat építészeti kifejezésének szükségszerűségére került sor. A korán megvalósult gótikus stílusú építmények, az Európában szinte legkorábbi gótikus formagyűjtemények, majd — Magyarország viszonylatában különösen — az angol élet (nemcsak művészet, hanem gazdasági, politikai-állami lét) iránti érdeklődés és számos jelentős személyiség (főként haladó főuraink) úti tapasztalatai érthetővé teszik, miért az angol gótika formái jelentették a romantikus építészet időtartamának nagyobb részében a nemzeti romantika formaállományát.

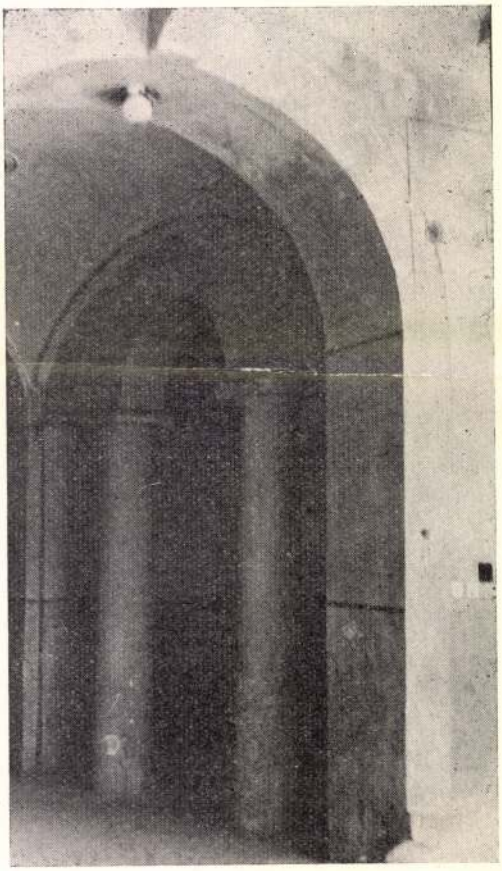

2. Lenin körút 23.
Winkler Gábor felvétele

A fentebb vázolt első, klasszicizmustól eltérő építészeti alkotómódszer csak romantizál, s ennyiben — hazai építészetünk szempontjából — inkább kötődik a preromantika kiegészítő, jelölő szándékához, mint a kiteljesedő, nemzeti romantikához. (2. ábra) Korábban is jelentkezik néhány évvel, mint a már teljes és hiteles középkori érdeklődést elárulló gótizáló-romantikus módszer. Az utóbbinak — természetes módon — igazi lendületét a szabadságharc elvesztése adta meg. Nemzeti romantikus építészetünk azt a szerencsésen felkínálkozó helyzetet használhatta ki, hogy Ausztria akkori művészetében is magától értetődő volt a romantikus stílusforma, tehát építészetünkben nem ütközött szervezett

11 „... a század közepe táján már egyre több olyan építész jelentkezik, aki kedve, illetve megrendelője kívánsága szerint párhuzamosan komponál antik és középkori stílusban, mindkét esetben inkább az archeológiai hűségre, semmint saját alkotóképességére építve." Zádor Anna: Pollack Mihály. Budapest 1960. 25. old.

politikai ellenállásba az a kifejezésmód, mely egyedül engedhetett szabad folyást a nemzeti érzésnek. A politikai mozgalom, a szóban, képzőművészeti alkotásban kifejezhető nemzeti romantikus érzés, a múlt aktivizálódó visszaálmodása szinte kizárólagosan az építészet területére tevődött át az ötvenes évek elejétől. Nem szabad azon csodálkoznunk, hogy mindennek ellenére nem a magyar gótika s egyáltalában a magyar középkor emlékeinek ismerete alakította a kor építészeinek munkásságát. Európa-szerte a romantika kezdeteitől így volt: leginkább csak Anglia romantizált abban az érzésben, hogy az *angol* gótika, mint nemzeti principium az alapja tevékenységének. Az a műtörténeti érdeklődés, mely szorosan együtt járt a nemzeti mozgalommal, meglehetősen kezdetleges eszközei, naivitása, nem a tudományos, hanem a nemzeti gondolat területére tolódó buzgalma miatt alig volt képes tisztán látni a középkor művészettörténeti valóságát illetően. Csak a hetvenes évekre, a romantikától elforduló tudományos pozitivizmus hatására világosodnak ki jobban a gótika stílusfolyamatai. Az ötvenes években tehát a nemzeti szellemű építészet külön utakon jár a formákat illetően, mint a fellángoló archeológiai érdeklődés. Az angol és német mintakönyvek s az osztrák-német területek megvalósult romantikus alkotásai szolgáltatják a követendő példát, európai mércével is igen tekintélyes romantikus építészeinknek: *Gerster Károlynak, Máltás Hugónak, Feszl Frigyesnek,* a veszprémi *Szentirmay Józsefnek,* a soproni *Handler Nándornak* és a legnagyobbnak, a valamennyi pályatársánál szélesebb tájékozottságú s önállóbb *Ybl Miklósnak.*

Mint mondottuk, az európai romantika középkor-felhasználása — s ez különösen érvényes a polgári építészetre — kimerül a középkor formáinak alkalmazásában; az építészeti alkotás teljességének: tér- és tömegalkotásnak tekintetében nem formálja át alapvetően a század első felében kialakult építészetet. Ezt az archeológiai módszert jellemzően példázza, hogy az Akadémia palotájának tervpályázatán 1860-ban *Gerster Károly* és *Frey Lajos* építészek *Henszlmann Imrével* társulva készítették el tervüket.[12]

A rövidség kedvéért, eltekintve a számtalan részlet-változattól, nagy általánosságban a következőket mondhatjuk 1850—1870 közötti romantikus építészetünk jellemzésére: tömegalkotás és homlokzatformálás tekintetében még mindig erősen kötődik a klasszicizmus egyszerű, mértanian tömbszerű felfogásához, illetve az egyszerűbb homlokzati ritmus-képletekhez, a szimmetriához s többnyire a lényegében síkban tartott homlokzatképzéshez. Annál is inkább, mert a felhasznált mintaképekre, magára az angol kései gótikára is inkább jellemző a nyugodt tömegformálás és az egyszerű, hálózatos homlokzat. A közelebbi példaképek is a klasszikus egyszerűsítés értelmében kezelték a gótika

12 Vasárnapi Újság 1860/45. 550. old. Divald Kornél: A Magyar Tudományos Akadémia ... Budapest 1917. 9. old. — Ybl Ervin: Ybl Miklós. Budapest 1956. 36. old.

tömegalkotását; ami Schinkel és közvetlen követőinek iskolázottsága tekintetében magától értetődő is.[13]

Csak a templomépítés az, mely — bár nem minden esetben — közvetlenebbül támaszkodik magára a középkorra, s kevésbé mutatja a klasszicizmus szellemével való összefüggést. A polgári lakóházépítésben Sopron legkiemelkedőbb romantikus alkotásai is azonban az imént vázolt összképbe illeszkednek. Így a Színház u. 6., az Ötvös u. 11,[14] s a romantikus építészet nagy soproni mestere, Handler Nándor többi műve.

Handler Nándor tevékenysége külön monográfiát érdemel. E helyen csak röviden méltathatjuk, hangsúlyozva, hogy a kor legjobb magyar átlagához tartoznak alkotásai. Munkamódszerében a korhoz képest teljes tudatosság uralkodott, forrásaihoz való pontos hűség, ugyanakkor finom ritmusérzék, komponálási biztonság jellemezte. Fellépésének időpontja egybeesik Sopron gazdasági-társadalmi fellendülésével, a romantikus építészet teljes igényével és lelkes elfogadásával. Az igényt s elfogadást a nemzeti romantika 1849 utáni kibontakozása teremtette, a gazdasági alapot — nemzeti romantikánk paradox voltát mutató módon — a Bach-korszak politikuma. Az 1849-ben megalakított öt közigazgatási kerület egyikének székhelyévé Sopront tette, részint hatalmas konjunktúrát teremtve, melynek hatása lendületes bérházépítés, városi fejlődés volt, részint megmozgatta a társadalmi életet, a felszaporodott hivatalnokréteg révén — amit csak egy adattal jellemzünk: míg a régi vármegye (1847-ben) évente 5 000, addig az új 11 000 aktát intézett el, a régi közigazgatási átlagköltségvetés 2 600 00 frt volt, az új 13 000 000 frt.[15]

Ha mindehhez hozzávesszük, hogy az angol gótika elemei már Hild Ferdinánd és Handler József műveiben,[16] a kismartoni *Lösl* egy korán eklektizáló

13 Ha csak azokat a mintakönyveket vesszük tekintetbe, melyek a hatvanas években valamennyi építészünk munkaeszközei között helyet foglaltak, a klasszicisztikus lényegű formálás érthető lesz. Csak a legáltalánosabban elterjedteket említjük meg: H. Hübsch: Im welchem Styl sollen wir bauen? Karlsruhe 1828; U. ő.: Ausgeführte Bauwerke. Karlsruhe é. n.; Westermann's Monathefte, Förster's Allgemeine Bauzeitunk füzetei; Hübsch: Die Architektur und ihrer Verhältniss zur heutigen Malerei und Skulptur. Stuttgart 1847; Soller, Stüler, Busse: Eentwürfe zu Kirchen, Pfarr- und Schulhäser ... Berlin 1862; Eisenlohr: Entwürfe von Gebäuden verschiedener Gattung ... Karlsruhe 1852; R. Baumester: Architektonische Formenlehre für Ingenieure. Stuttgart 1866. Schinkel: Sammlung architektonische Entwürfe. Berlin 1819—40. A. Wollzogen: Aus Schinkels Nachlass. Berlin 1860—64. Hitzig: Ausgeführte Bauwerke. I—II. Berlin 1850. stb. stb.

14 E ház a bécsi klasszicizmus vonásait is mutatja még kettőzött ablakaival. Akárcsak Handler József Színház u. 8. sz. háza, teljes homlokzati szélességű timpanonjával és első emeleti zárterkélyével. Sopron romantikus építészetében a klasszicista eredetű zárterkély gyakran feltűnik, akárcsak Győrben, a bécsi klasszicista iskolázottságú Fruman Antal kései művein (Kazinczy u. 8. Jenei—Koppány: Győr.)

15 Szekfü Gyula: A magyar állam életrajza. Budapest é. n. 210—11 old.

16 Handler J. terve Brandl József számára, Bau- und Verschönerungscomission tervtára, 1848/4. lt. sz.

épületén[17] és egyéb terveken az ötvenes évek elején feltűntek,[18] jobban érthető, Handler miért kapja 1852-től az egyik jelentős megbízatást a másik után. Megbecsülése s hírneve egyre növekszik, olyannyira, hogy például amikor Schmerling osztrák államminiszter 1864-ben a bécsi parlament tervének kidolgozásához magyar építészek megnevezését kéri, akkor a helytartótanács *Ybl, Gerster* és *Frey, Máltás H., Feszl, Szkalnitzky* mellett *Handler Nándort* is ajánlja.[19]

Mint mondottuk, az angol gótika alapos ismerete szabja meg stílus-igazodását. Egyik munkájában *Nash*, a jelentékeny angol építész rajzának adaptációja ismerhető fel.[20]

Tevékenységének első szakaszában — nagyjában 1855 és 60 között — fokozottan érvényes munkáira, amit a romantika régészeti jellegű érdeklődéséről mondottunk. A mintakönyvek rajzairól megismert részletformák — mérműves ablakok, pálcatagos keretezések, pilaszterek, párkánydíszítések és parapetmotívumok, oromzatok — klasszikus rendszerű, szimmetrikusan kiegyensúlyozott homlokzatokra kerülnek.[21]

A hatvanas évek első felében alkotóképessége kiteljesedik. Művészi öntudatának megnövekedése, alkotómódszerének bontakozása egybeesik a soproni romantikus művészet munkálóinak csoportba szerveződésével, társadalmi tekintéllyé növekvő szerepük kristályosodásával. A középkori építőpáholyok tudatos felidézését, ugyanakkor a romantika nemes naivitását — melynek értékéből tévedései sem vonhatnak le — szépen vetíti elénk az a mozzanat, ahogyan az orsolyita templom (1861—64) boltozati záróköveire *Handler Nándor*, a tervező, *Hild Károly*, a kőfaragó és *id. Stornó Ferenc* arcképét faragják.[22]

E korbeli művei közül legtöbb tanulsággal talán az orsolyita apácák templomát elemezhetjük. Érvényesül ugyan ennél is még az angol gótika doktriner ismerete, de részint más példákkal, részint önállóbb alkotói felfogással ötvözötten. A terv vonásai között kétségkívül a legfontosabb, hogy a torony

17 Lenin krt. (Várkerület) 49, Bau und Verschönerungscomission tervtára, 33/1850. lt. sz.

18 Romantikus, angol gótikus diadalkapu terve, Soproni Levéltár Facs. XXVIII./9361. sz. alatt romantikus házátalakítás terve stb. — A diadalkapuk építészete, a feladat rendkívüli, egyszerű és ünnepélyes volta miatt a romatikus formálási szellem tekintetében részletes feldolgozást igényelne. Az 1857. évi királylátogatások alkalmából tervezett és elkészült diadalkapuk (Pest: Ybl Miklós, Szeged: Feszl Frigyes stb.) hatása nem volt jelentéktelen.

19 Ybl Ervin, id. m. 133—134 old. 49 j.

20 Széchenyi tér 19. sz. előcsarnoka.

21 Széchenyi tér 20 (1850—56), Széchenyi tér 19 (1856), Széchenyi tér 21 (1860), Lenin krt. (Várkerület) 116, gimnázium (1856) — ez utóbbira vonatkozik a már többször idézett s a romantika elismerő társadalmi visszhangját bemutató cikke az Oedenburger Intelligenz- und Anzeigeblattnak (1856. március 24) —, evangélikus árvaház romanizáló terve stb.

22 Az együttműködés szereplői a Hild-család kőfaragó tagjai mellett a Mechle-család; főként Stornó F. terveit faragják ki a romantikus építkezéseknél és a műemlékek regotizálásakor. Handler Nándorral és a többiekkel együttműködik még Lapitz Antal kőszobrász és Fend János műasztalosmester. (Csatkai—Dercsényi: Sopron művészete. I. m. 115. old.) — Id. Stornó Ferenc tevékenységére, közismert volta miatt nem térünk ki, miután úgy érezzük, bármennyire is jelentős volt a szerepe Sopron művészeti életében és közfelfogásában, értéke nem vitathatatlan — sőt — s korántsem éri el azt a kétségtelen alkotói magaslatot, melyet Handler Nándor művében látunk.

kialakításában a soproni gótika ihlető hatása érvényesül: az oromzati elhelyezés tekintetében, ill a konzolos kialakítást illetően a sopronbánfalvi és a Szt. Lélek-templom példája, a toronytest és sisak egészénél és részleteinél a bencés templom lebeghetett szeme előtt. (3. ábra) A homlokzat szerkesztésében a példát a korabeli, az angol gótikától, részben a nemzeti gótika, részben az eklektizáló stílusegyszerűsödés felé tájékozódó német alkotások nyújtották. A bejárat fölötti, lényegében tört párkányra ültetett nagyméretű ablak, az oromzat alját lezáró fiatorony-talapzatok, az oromzat elé kiülő ellentétes toronyalj-konzol — s alatta a szobor — motívumai szerepelnek *Soller* Gross-Neudorfba készített templomtervén,[23] az előcsarnok gondolata a Bertrichi templom tervén[24], a toronyforma pedig — az angol gótikus oromzatdísz nélkül ugyan — *Stüler* (a pesti Akadémiapalota tervezője) számos romantikus templomtervén tűnik fel.[25]

3. Az Orsolya templom tornya

Az idézettek munkáin túl is a német romantikában fölötte gyakoriak a hasonló, nyugodt, szinte klasszikusan komponált templomhomlokzatok. Azok átlagából Handler alkotása azonban a couleur locale értéke mellett részletképzésének gazdagabb, érettebb voltával, a homlokzat nagyobb számú elemének mintaszerű kiegyensúlyozottságával kiemelkedik. A homlokzat szépségét a belső nem éri el, ebben viszont közrejátszik a berendezés és a társművészeti alkotások alacsonyabb színvonala[26], de nem kevésbé a romantikus templomépítészet kérlelhetetlen törvényszerűsége, az egyházművészet szellemének eltávolodása mind a vallásos monumentalitástól, mind a meditáció bensőségességétől. E koradottság alól senki, így Handler sem lehetett kivétel. (4. ábra)

Handler munkái haláláig (1888) az elért eredmények színvonalán maradnak. Az eklektikus stílus idejében tervezett villái is romantikusak, s mintát szolgáltatnak a hetvenes években fellendülő, a polgári életformából következő villaépítkezésekhez.[27]

23 Soller, Stüler, Busse: Entwürfe zu Kirchen ... Berlin 1862 (II. kiadás!) 50 lap.
24 Soller—Stüler—Busse: i. m. 62. lap.
25 Pl. Stoller—Stüler—Busse: i. m. 37. lap.
26 Dobyaschofsky mellékoltárai (1864) és Lipperth József főoltára, Russ freskója az orgonakarzat fölött (1872). — Csatkai—Dercsényi: i. m. 176. old.
27 A Szt. István körút 9. sz. Handler tervezte nyaraló ma is áll.

A soproni romantika szokatlanul hosszan elhúzódó ideje, szívós továbbélése témánk szempontjából nem érdektelen. Anyagi okául Sopron gazdasági életének lehanyatlását nevezhetjük meg, mely már voltaképpen akkor elkezdődött, amikor a Bach-korszak adminisztratív alapú központosítása érvényét veszítette, Sopron igazgatási jelentősége lecsökkent, lakosságának száma relatíve megfogyatkozott. A hatvanas évek végére teljesen beérik a katasztrófa is, hogy a Bécs—Győri vasút a várost elkerülte; még az erkölcsi élet (tehát a városi lét méltósága) is hanyatlásnak indul. S talán nem tévedünk, amikor a továbbélés jelenségének szellemi okaként a soproni középkori műemlékek, illetve a velük való állandó foglalkozás szerepét emeljük ki. Semmi esetre sem lehet teljes mértékben a városrendezés fejlettségének, valamiféle „stílusbantartás"-nak a javára írnunk például azt, hogy az orsolyiták iskolaépülete 1884-ben angol gótikus stílusban épül tovább. Az így létrejött együttes bármennyire is megnyugtató, az épület bármennyire is esztétikus, végül is az ország egy más, normálisan fejlődő pontján az időben ilyen terv nem valósulhatott volna meg. Ugyanezt kell mondanunk Handler 1879-ben épült röjtökmuzsaji romantikus templomáról.[28] A lassan teljesen aláhagyó építési tevékenység jórészt még a romantiká-

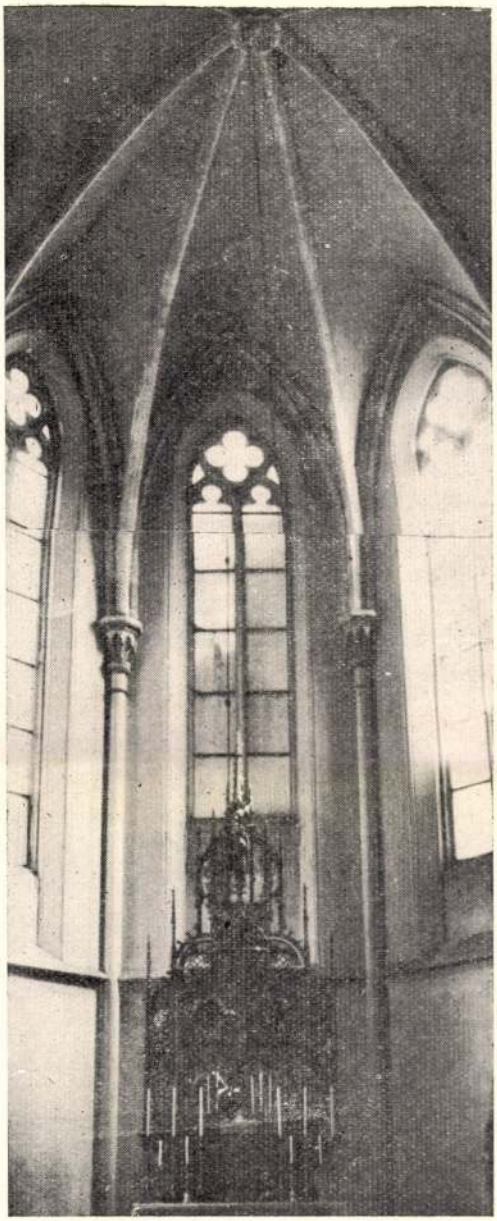

4. Az Orsolya templom szentélye
Winkler Gábor felvétele

28 Mária születése tiszteletére. Csatkai—Dercsényi: i. m. 505. old.

hoz kapcsolódik, a historizmusok záró korszakának, az eklektikus művészetnek soproni emlékeiről nagyon keveset mondhatunk. Első jelei a sajnálatosan nehezen kibogozható építéstörténetű volt Széchenyi-palota homlokzatain ismerhetők fel. (Széchenyi tér 1.) A hagyomány szerint[29] a homlokzat tervezésekor valamely római palota lemásolása volt az alapvető szempont; ami az e szándékhoz megadott 1828 körüli dátumot figyelembe véve meglepő, s ha hiteles: a megrendelői befolyásolás egy rendkívül érdekes, stilisztikai lényegét tekintve pedig korát megelőző szellemű példája lehet. Ugyanis a végül 1851-re bizonyosan datálható homlokzat a neoreneszánsz korántsem bizonytalan felidézése. *Csatkai* szerint a kivitelezett terv *Koch,* bécsi építész munkája volt.[30] A homlokzat arányai a korábbi, későbarokk adottságokról árulkodnak, az egyes elemek: ablakok, párkányok, sarokkváderezés azonban az itáliai reneszánsz, közelebbről a kései római reneszánsz palotaépítészet gyakori megoldásaira emlékeztetnek. Igy az első emeleti ablakszemöldökök váltakozása a Pal. Farnesé-re, úgyszintén erre a sarokkváderezés és a második emeleti ablakok könyöklőinek konzoljai.

A bécsi klasszicizmus jelentékeny alakja, *Koch Henrik* — Yblnek négy esztendeig munkaadója és mestere (1836—40) — Pesten már 1836-ban tevékenykedik, a Károlyi palota építését vezeti.[31] Mint a Károlyiak állandó építésze, kapcsolatba kerülhetett a Széchenyi-családdal is, annál is inkább, mert 1849 táján végleg Magyarországra költözik. 1872-ben bekövetkezett haláláig nálunk tevékenykedik. Nagyon valószínű, hogy a korai eklektikus törekvéseket Bécsből alaposan ismerő, nagy tájékozottságú Koch Henrik munkája az első soproni eklektikus homlokzat.

A korai eklektika egyéb soproni alkotásai is, egy-két kivételtől eltekintve, bécsi építészekhez kapcsolódnak. Igy az evangélikus templom tornya is, melyet a szakirodalom általában a klasszicista alkotások közé sorol. Tervét Handler József megbízatásának visszavonása után *Ludwig Förster* készítette el.[32] Förster az ötvenes évek elejétől a legjelentősebb bécsi építészek közé tartozott. Munkásságának kezdetekor a kései klasszicizmus stílusát alkalmazta, s a hellenisztikus kor görög építészetének alapos ismerete motiválta a későbbiekben is romantikus terveit, amennyiben nemcsak a formatisztaságot, hanem a kiegyensúlyozott, harmonikus együttes-képzést is szem előtt tartotta. Ezen az úton érkezett el a korai eklektikához, ahhoz a görögös-akademikus irányzathoz csatlakozva, melynek vezére *Theophil Hansen* volt. Vele együtt tervezte a bécsi Arzenál épületét,[33] majd moreszk-romanizáló romantikus épületeivel, így a Bécs-lipótvárosi zsinagógával a keleti építészet elemeiből és az ókeresztény-koraromán építészet-

29 Csatkai—Dercsényi: i. m. 263. old.

30 Csatkai Endre: Sopron c. munkájában.

31 Ybl Ervin: i. m. 9. old.

32 Csatkai—Dercsényi: i. m. 232. old.

33 Lübke, Wilhelm: Geschichte der Architektur. Leipzig 1875. II. 818. old.

ből szintézist teremtő német romantika folyamatába illeszkedett. E stíluskorszakában tervezte a budapesti, Dohány utcai zsinagógát (1854–58), mely művészi kialakításával és az öntött-vas tartók korai, esztétikus alkalmazásával a magyarországi romantikus emlékanyag egyik legértékesebb darabja. Korán bekövetkezett halála előtt még közreműködött Bécs városrendezésében, s magánpaloták egész sorával segítette elő a korai eklektika bontakozását.[34]

5. Részlet a Lenck villa (ma Liszt Ferenc Múzeum) homlokzatáról
Winkler Gábor felvétele

Görög szellemű, ritka érettségű korai eklektikus terveivel egy időben készítette a soproni evangélikus templom tornyának terveit is. Klasszicizáló felfogásával, sőt a görögös ízek kerülésével is, hihetőleg a templom klasszicizáló későbarokk hangjához akart igazodni. A bejárat kialakításában érdekesen találkozik a korai itáliai reneszánsz ihletése a kései klasszicizmus hangjával. Természetesen, éppen mert oly fontosnak tekintette a stílus-alkalmazkodást, a torony legfőbb erénye nem valamiféle nagyszabású formai újítás keresésében, hanem mérlegelt arányában, szűkszavú, de finom részletképzésében van.

A korai eklektika értékesebb alkotásaihoz sorolhatjuk még a Lenin krt. (Várkerület), a Színház utca s a Rákóczi út néhány épületét.

A reneszánsz felületesebb tanulmányozásáról, a budapesti építészet – közvetett módon Ybl Miklós – hatásáról a romantikához való csekély, de még felismerhető kötődéséről tanúskodik a Rákóczi u. 1. számú ház. Határozottabb, ugyanakkor kissé ízetlen, ötlettelen reneszánsz igazodás jellemző a bécsi *Waechter* Kaszinó-épületére,[35] ugyanakkor a pesti Tudományos Akadémia (*Friedrich Stüler*) hatása is (Széchenyi tér 15). A kései eklektika még kevesebb figyelemre méltót alkotott Sopronban; *Hauszmann* leánygimnáziuma a gyengébb művek közé tartozik; a felkapott, de művészi értelemben véve ugyancsak közepes képességű *Alpár Ignác* épülete (ma egyetemi épület) még kevesebbet mond. Szép

34 Lübke: i. m. i. h. – Palotái között a legosztatlanabb elismerést a Hoyos-Sprinzenstein grófok számára épített aratta. Tischler, Ludwig (herausg.): Wiener Neubauten. III. Wien 1891. Taf. 92–96. (1862–1863).

35 Csatkai–Dercsényi: i. m. 114. old.

kivétel a kései eklektika zavaros formafelfogásából fakadt termésében a Lenck család villája (ma a Liszt [illegible] *Hofer Ottó* soproni születésű bécsi építész műve.[36] Hofer sopr[illegible] a klasszikus arányú, a bécsi akadémikus eklektika bélyegét viselő alkotása a legértékesebb, s talán nem esünk túlzásba, ha a kései kor viszonyaihoz képest (1890) véve értékeit figyelembe, a magyar emlékek összességében is előkelő helyre, Ybl elpusztult Lónyay-villája, (1870—72)[37] vagy a Sugár út (ma Népköztársaság útja) külső szakaszának, ma már többnyire nem álló, jó arányú villái mellé soroljuk.[38] (5. ábra)

Das Zeitalter der Historischen in der Architektur Ödenburgs

Die Forschungen der vergangenen zwanzig Jahre haben bewiesen, dass die Strömungen der Architektur des 19. Jahrhunderts, die Präromantik, der Klassizismus, die Romantik und die Eklektik an sich keine geschlossenen Stilformen sind und voneinander nicht scharf getrennt werden können. Auf Grund der Zusammenhänge, bzw. der übereinstimmenden Züge der Architektur dieses Zeitalters kann man sie in dem Begriff des „Historismus" zusammenfassen. In Sopron ist die Architektur des 19. Jahrhunderts von Bedeutung, ihre Besonderheiten lassen sich so in die Entwicklungslinie der europäischen, wie auch in die der ungarischen Architektur dieser Zeit gut einfügen. Mit den Beudenkmälern des Historismus befasst sich unsere Zeitschrift in zwei Nummern.

In Sopron beginnt der Klassizismus mit der Tätigkeit der Familie Hild, in 1813. Die Bauten des Klassizismus passen sich grosszügig den Grössenverhältnissen der Stadt an; in den Details spürt man stark den Wiener Einfluss. In den dreissiger Jahren des 19. Jahrhunderts erscheinen an Gebäuden von klassizistischem Aufriss gotisierende Formen. (Siehe das eiserne Tor des Hauses Templom u. 16. aus dem Jahre 1837, sowie die moresken Motive unter den Fenstern des ersten Sockes des Hauses Szinház u. 33.) Josef Handler (1796—1881) bringt auf den klassisch aufgebauten, symmetrisch ausgewogenen Fassaden gotische Detailformen aus bekannten Musterbüchern an. Die klassizistische Tradition lebt bis Ende des Jahrhunderts weiter, indem im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts an Stelle der gotisierenden Details Renaissancemotive treten. Von dem Geist des Klassizismus hat sich Ferdinand Handler (1836—1836), die bedeutendste schöpferische Persönlichkeit des Soproner Historismus am meisten entfernt. In der Formung seiner bedeutendsten Werke stützt er sich auf die englischen und deutschen Musterbücher, sowie auf die ausgeführten romantischen Gebäude auf österreichischem und deutschem Gebiet, aber er verwendet auch Motive der Soproner mittelalterlichen Bauten. (Kirche, Schule und Kloster der Ursulinerinnen, 1861—64.) Das erste Beispiel für einen Rückgriff auf Renaissanceformen sehen wir in der Fassade des Széchenyi Palastes (1851). Die bedeutendsten Werke der Soproner Eklektik spiegeln die klassischen Züge der Wiener akademischen Eklektik wieder. (Villa Lenck von Otto Hoffer, 1890.) Die Zahl der Denkmäler der Späteklektik ist gering, ihr Niveau ist – im Vergleich mit der Architektur der vorangehenden Jahrzehnte – nicht bedeutend.

36 Csatkai—Dercsényi: i. m. 340. old.

37 Ybl Ervin: i. m. 91. kép.

38 Sugár út 120 120 (Wéber Antal), 130. sz. (Gnauth A.) stb. — Rozinay István: Budapest építményei. Budapest és Eperjes. é. n. 7., 89. lap.

Hild Vencel

épitész

terverte a soproni

megyeházat.

Épült 1829.

Képe repr.

Borbklassz

31. l.

állami költségen fenntar-
közkönyvtáraknak meg-
t az Államsegély terhére
nyos kérelmünket a
ur kegyes jóindulatú
maradunk mély tisztelet-
Nagyméltóságú Elnök
ág eimeres könyve szer-
n
hó 15én
alázatos szolgájuk:

Romhányi János
vármegyei fölvéltáros
M. O. C. K. társszerkesztője.

Hild Vencel

épitést

l.

Csatkai Sopr körny

67. l.

A Magyarországi

PROHÁSZKA KÖRÖK

alakuló ülése 1935. október 2-án, (szerdán) délután 1/25 órakor a SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT díszteremében. (Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. szám.)

Felelős kiadó: Kézai Béla. Stephaneum r. t. Budapest.

Hild Vencel

Csatkai Endre:

Hild Vencel, a soproni városmesterház építőmestere.

Soproni Hírlap

1935 dec. 25

A budapesti [illegible]

1263

Méltóságos
Nagyságos
Tekintetes Műemlékek Ors

urnak

Hivatalból

Hild Vencel

cród
2

Csatkai Endre:

Hild Vencel, a
soproni vármegye-
háza építőmestere.
Soproni Hírlap
1935. dec. 25

A városnak hajdan három kapuja volt, u. m. a keleti oldalon, a mai várszínház táján a Szt. János (Vizi)-kapu. Nyugati részén a Fehérvári (Logodi, Zsidó)-kapu. Északon a Szombat (Bécsi)-kapu. Ez utóbbit 1885-ben bontották le, de 1936-ban új kaput emeltek helyette.

A XII. században készült Budai törvénykönyv értelmében, a vár kapuit, gondosan őrizték. Az őrség szigorúan megjelölt helyeken állomásozott. Ilyen állomások voltak a szombati vásárkapunál és toronynál, a Szt. János kapunál, a Boldogasszony templom cintermében, a Szt. János kolostor gádorában, a Zsidó-utcában levő Kamara-házban, továbbá a falakon levő kisebb tornyokban. Őrállomások voltak végül az alsó városrészekben, nevezetesen a Halászvárosban, a Vízivárosi bástya köröndjénél és Logodon.

Buda régi történetével foglalkozva, bizonyára érdekes nehány adattal rámutatunk arra is, hogy a XIV—XVI. században, a hazánk sorsát intéző magyar főurak közül, ki és hol lakott.

Bebek István, Nagy Lajos király alatt országbíró, 1332-ben az ország főzászlótartója, a Szt. Pál-utca közepén lakott. Házát 1401-ben özvegyétől, Laky Annától, az óbudai apácák vették meg.

Gara Miklós nádor olasz-utcai háza, korábban Nagy Lajos király kamara grófjáé volt.

Kont Miklós, Nagy Lajos nádora, olaszországi útjában hű kisérője, a velencések réme, Aversa városának győztes ostromlója, a Szt. Miklós-téren, a mai Verbőczi és Fortuna-utcák közt álló házban lakott. E ház kapualjában levő 4 faragott ajtófülke megtekintésre méltó.

Hild Vencel

épitomester

Csepregen élt a XIX. sz. elején. 1813-ban telepedett le Sopronban, Nevéhez fűződik itt a megyehára, a régi liceum és a Széchenyi-palota át építése.

Irs

Csar. Endre dr.

Sopron vármegye műemlékei. II sor.

Sopron 1935. 101. l.

Hild Vince

épitész

l.

Csatkaisoprom műeml

III. 117 l.

Hild Vencel

soproni építész

l.

Csatkai Endre dr.

Három klasszicista

építész

Soproni Szemle

1942. 115. l.

116. l. 118. l. - 122. l.

Könyvtárunkban

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Hildvencel

épitéz

Gentmüeml

209, 245, 246,

248 l.

10 töl szeptember 16 ig

advány 143.

mester nyugtája 103.37

8/2835 számu 1.32

számu 25.00

129.

Böhmen, zweite Hälfte XIX. Jahrhundert.

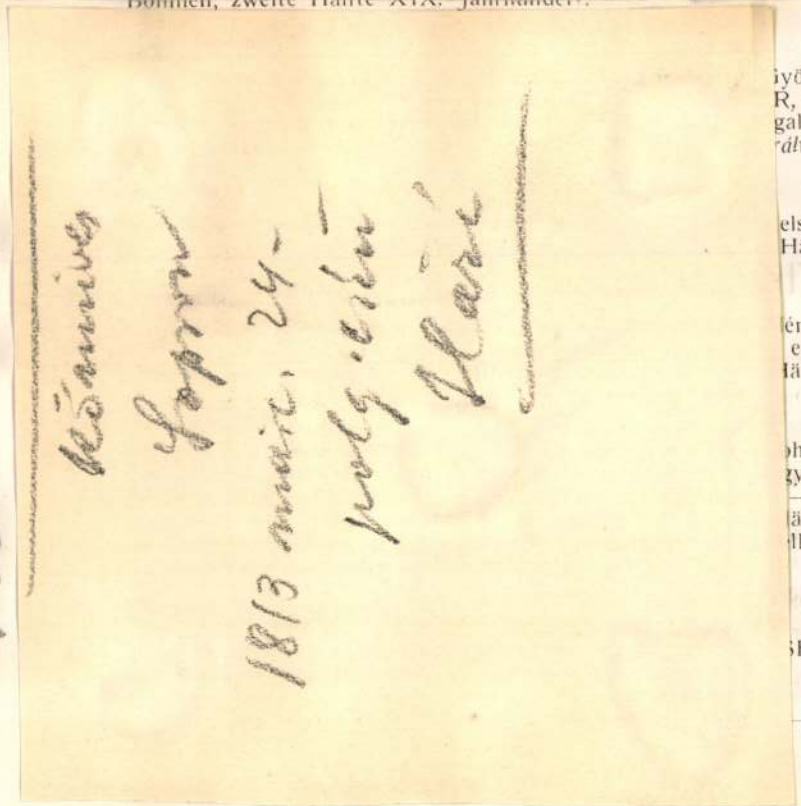

György, illetve vágtató
R, trichterförmig, mit
galoppierender Reiter.
rálva a XIV. táblán.)

első fele. — FLACON,
Hälfte XVIII. Jahrh.

német, XVIII. század
einer Hand mit dem
Hälfte XVIII. Jahrh.

pohár, 22 sörös pohár,
gylalttányér, 2 üveg-
— GLASSERVICE,
läser, 22 Biergläser,
ller, 2 Schüsseln und

SFLASCHE, bauchig

578. . . . . .

579. . . . . .

580. . . . . .

VIII. Ezüst, arany, szelence.

Silber, Gold, Dosen.

581. **Bagoly,**

ezüst. XIX. század. — EULE, Silber. XIX. Jahrhundert.

582. **Kis fedeles serleg,**

aranyozott ezüst, hólyagos, szára nőalak, fedelének gombja virágcsokor. Nürnberg. — Kleiner DECKELPOKAL, Silber, vergoldet, gebückelt, der Schaft in Form einer Weiblichen Gestalt, als Deckelknauf ein Blumenstrauss. Nürnberger Beschaureichen.

583. **Két karosgyertyatartó,**

ezüst, hengeres talapzattal, baluszteres szárral és két volutás karral. XIX. század második fele. 1165 gr. — Zwei ARMLEUCHTER, Silber, zylindrischer Fuss, balusterförmiger Schaft. Die Arme volutenförmig. Zweite Hälfte XIX. Jahrhundert.

Hild Venczel

épitész

soproni megyehára

l.

Heimler Károly dr.

Sopron műemlékei.

I. Belváros, Sopron,

1939. 169. l.

77. tábla

kolostora és temploma, melyet a törökök előbb mecsetté alakítottak át, majd salétromraktárnak használtak. Az eddig húzódó városfalba vágva állott a Felsőhévízhez és Szt. Háromság mezővárosába vezető Temető-kapu, a török birtoklás idején Mesarlik kapusi, melytől a falak nyugatra kanyarodtak. Ezen a tájon állott Zsigmond korában a Szt. Péter, Szt. István vértanú temploma s az Ágostoniak kolostora.

5. Szt. Háromság mezővárosa Buda legészakibb külvárosa, Felsőhévíztől, vagyis a mai Császárfürdő körüli részektől északra a város faláig, nyugatra pedig a Kisrókus-utcáig terjedt s Nagy Lajostól kezdve, Óbuda egy részével a Királyné városát, — Civitas Reginalis-t — képezte. A XII. század közepén alapított Szt. Háromságról címzett prépostságát a János lovagrend birtokolta.

Ebben a városrészben állottak a nyulakszigeti apácák palotái, fürdői, malmai, üres telkei is. A Krisztus teste kápolnával koronázott dombját temetőül használták. 1393-ban ebben temették el a Zsigmond király által kivégeztetett Hédervári Kontot és 31 társát és 1457-ben a budai Szt. György-téren lefejezett Hunyadi Lászlót. 1543—1548. között, a temető fölötti hegyen, Gül baba sírja fölé a törökök ma is meglevő mecsetet emeltek. Közel a temető kapujához az Ágoston-rendi remeték temploma és kolostora állott.

6. A Szt. Péter külváros a Vízi várostól, a Várhegy lejtőjén a Bécsi kapuig terjedt. A mai Hattyu-utca táján állott a IV. Béla által 1250-ben Szt. Péter vértanú tiszteletére emelt plébánia templom. Előtte a térre szé-

Hild Vince

soproni építész
tervei szerint 1835-
ben átépítették
az ágfalvi ev.
lásd templomot.
Soproni szemle

1940. 152. l.

dohányárudája
TASE

Hild Vencel

soproni épitész

lásd

Soproni kemle

1940. 202. l.

Hild Vencel

wód
a

Sümeghy Dezső:

A szárcves vár-
megyei szekházról

Soproni Hírlap

1935 dec. 25.

A várhegy déli részén, hol csekély számban szintén magyarok laktak, IV. Béla uralkodásának utolsó éveiben: 1269—1270-ben, a ferencesek Szt. János tiszteletére építettek templomot, azon a helyen, ahol ma a várszínház áll. A budai káptalannak 1352-ben kelt függőpecsétes okmánya szerint, a templom szentélye a Duna felé nézett. Közvetlen mellette Werner gróf budai bíró palotája állott. Ugyanaz, mely később Zápolya Jánosé, majd Verbőczy Istváné, Buda elfoglalása, illetőleg Verbőczy halála után pedig Szulejmán budai pasa lakóháza lett.

Ebben a templomban vélt örök nyughelyet találni az 1301. évben ide temetett utolsó Árpádházbeli király: III. Endre.

Ugyancsak a várhegy déli részében, az előbbiekhez közel, állott a Zsigmond király által 1424-ben építtetett Szt. Zsigmond prépostsági templom, melyhez káptalant is létesített. 1464-ben ennek a templomnak sírboltjába temették Mátyás király második feleségét, a cseh Podjebrád Kinga Katalint; 1490-ben itt tanácskoztak a magyar főurak a királyi trón betöltéséről és 1514-ben Bakócz Tamás érsek itt hirdette ki a keresztes háborút. Idők folyamán ez a templom úgy elpusztult, hogy ma pontos holfekvését sem ismerjük.

A Boldogasszony- és Szt. János templomok közötti részen, a mai Dísz-térnek az Uri uccával képezett sarkán, a XIV. században épült, de azóta

Hild Vencel

l.

Zádor – Rados

167, 171, 173 l.

Kopek 77, 87, 88. sz.

Hild Vencel ♀

átépisette az ágfalvi ev. templomot. 1827-ben.
Csatsopronkörnyék IX. l.
67. l.

♀ soproni építőmester

Terve a soproni ev. templomot másolja.

Hild Vencel

vod

Csatkai Endre dr:

Hild Vencel, a soproni vármegyeház építőmestere.
Soproni Hírlap 1935. dec. 25.

Fenti 1813. kapta meg a soproni polgárjogot. Született Klattauban (Csehország). Rokona volt Hild Jánosnak. 1813-ban lépett a soproni kőfaragó és kőmüves céhbe. Sopronba Csepregről jött, hol 1805-12ig van nyoma. Itt a Jankovich-család foglalkoztatta. A soproni megyeházát klasszicista stílusban 1829-ben kezdte átépíteni. 1827-35. átépítette az ágfalvi templomot. Korábban építette a soproni liceumot, meget 1894. ujjá alakítottak. Ő építette a Kőfaragó

fordítv

terén a kis megyeházat, melyet utóbb szintén átalkítottak. Meghalt 1834-jun. 15-ek Sopronban. Tagja volt a városi külső tanácsnak.

es nézetek.

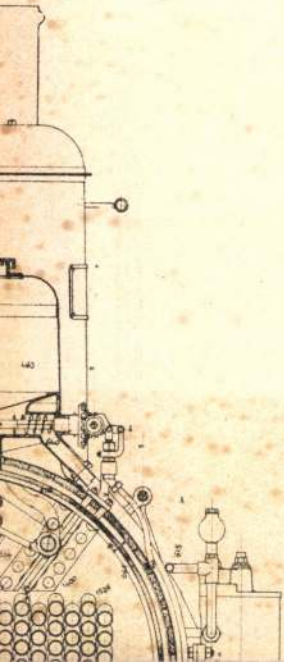

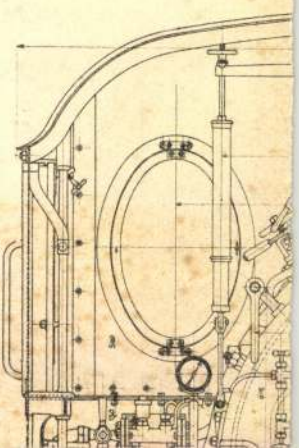

Hild Antal fia Vencel

soproni épitér 1827-33 Széchenyi
levéltár tervei

Soproni Széch-palota } terve
kis magyar liceum
< vár kerület több [illegible]

Klattáni trul. 1805-12 Aupregen

mük. 1812-től dopron 1813. polgár
ech tag

1821 ugyáép. magyar 1/terve
2. terv 1827 épül 1829-től

ágfalvi dépl átép 1827-33
nagyszeri Széchenyi kast. átép
rest vett

+ 1844 jun. 15

5/. VI. 27 [illegible]

1917

5921

25

Hild Vencel

Kőművesmester Sopron szül. Klattrau (Csehország??). (átyja Hild Antal?, megh. 1834. jun. 15. Sopron.) Neve anyakönyvi bejegyzésekkel kapcsolatban 1805-12. szerepel Csepregen. Innen Pestre mint fol. mint pallér dolgozott. 1813. jött Sopronba, s ez évben polgárjogot szerez és mesterré lesz. 1815. a városnak körhinta tervet készít, de nem kerül kivitelre. A tervet Matuschek a rajziskola számára kéri el. 1821. készíti a vármegyeház első tervét. ↑ 1823/24. a Szinház utcában lakott. 1825-ugyanott házat vett.

↑ Ugyanez évben a soproni Brandlház udvari részét építi.

1824. építi az ev. liceumot, 1827-től átépíti a régi ágfalvi ev. templomot. 1829-ben építi a soproni Széchenyi-palotát, s ugyanez évtől kezdve a soproni vármegyeházát neoklasszikus stílusban, melyért 7625 frtot kapott, 1830. készíti a soproni ev.

2, áttitólag H. János lestvére.)

2/

paplak tervét, melyen 5 hónapig dolgozott s melyért 300 frt. kért bécsi értékben. Ezt fia, H. Nándor kivitelezte.
1834. emeletet épit a soproni kis megyeházra. F
1835. fiától, H. Ferdinándtól apja szinház tervei kéri el a városi tanács.

Csatkai Endre dr

Szivés közlése

F A város külső képviseldő testületének tagja volt.

Hild Vencel, építész

Sopronban stilusára a városi követelményekhez való xx-alkalmazkodás jellemzők. Bécsi izek tünnek fel A Megye-házánál/1829-től/, a Széchenyi palotánál. 231.old

Török László: A historizmusok korának építészete Sopronban 230.old

Soproni Szemle. Helytört. Folyóirat. XXII. évf. 1968 Sopron

Hild Vencel
építén

~ műve a soproni megyeháza.

Rados: Magyar építésettörténet 252.
Műszaki kiadó 1971.

Hild Vencel

építén

~ Soproni megyeháza. /1827-29/

Széchenyi palota

Rados: Magyar építészettört. 274.

Műszaki Kiadó 1971.

Hild Vencel, építész

A soproni széchenyi palotát építette. 268.old

Galavics Géza: Sopron fővárosi műemlékvédelmi kiállitáson 268.old

Soproni Szemle. Helytört. Folyóirat. XIV. évf. 1960. Sopron

Hild Vencel,épitész

Sopronban ő épitette a Vármegyeházát 1828-1832. L alakú épület,az utcai szárnyban háromtraktusos, középfolyosós,az udvariban egy traktusos,függőfolyosós.A klasszicista homlokzatot nagyvonalú,jó hatású portikusz tagolja. 361.old

Winkler Gábor: Sopron épitészete a 19.században 339.old

Soproni Szemle.Helytört.Folyóirat.XXII.évf.1968 Sopron

Hild Vencel, építész, /-1874/

1813-ban kapott polgárjogot Sopronban. A bécsi késobarokk, klasszicista építészet hatása jellemzi. Legfontosabb alkotása asoproni volt Megyeháza. 343.old

Winkler Gábor: Sopron építészete a 19.században
339.old

Soproni Szemle. Helytört. Folyóirat. XXII. évf. 1968
Sopron

Nild

Hild Vencel, építész

A család első jelentős tagja Sopronban. 1813 körül jelentik itt a klasszicizmus formáinak meghonosodását. 231. old

Török László: A historizmusok korának építészete Sopronban 230. old

Soproni Szemle. Helytört. Folyóirat. XXII. évf. 1968 Sopron

H. D. K

HILD V. építész

Sapron, Megyei Tanácsháza (most Járási Tanácsháza. 1829-1834.)

Gerő László: Építészeti stílusok
Bp. 1957. 106. l.

M. D. K.

HILD V. építész

Sopron, Széchenyi tér v. Széchenyi palota (1829.)

Gerő László: Építészeti stílusok
Bp. 1957. 108. l.

M.D.K.

HILD Vencel epitész

Sopron, megyeháza (1727-29)

Sopron, a 3 házból egyesített

Széchenyi-palota

Rados Jenő: Magyar épitészettörténet Bp. 1961 241,

262. l

M.D.K.

Hild Károly építész

Soproni.

Sopron, volt megyeháza, 1829-34.
ma Járási Tanácsház.

Genth. Műemk. 1959 I. 302

Hild Vencel épitett M.D.K.

Sopron, Halász u. 48. valószinüen
H. V. műve. 1830 körül

Genth. Műemk. 1959 I. 305

Hild Vencel építén M.D.K.

Sopron, Ikva hid 1. n. ház

1828

Genth. Müeml. 1959 I. 306

Hild Vencel építén M.D.K.

Sopron, kismegyeház, H.V. utolsó
műve.

Genth. Müeml. 1959 I. 307

Hild Vencel épitész M.D.K.

Sopron, Széchenyi - palota 1829 - 51.
(298. rép)

Genth. Mücml. 1959 I. 314.

Hild Vencel épitein M.D.K.

görögös siremléke a soproni r.k. temetőben.

Genth. hüeml. 1959 I. 319

M. D. K.

HILD bercel építész

Sasroni polgárházak

Genthon-Németh-Végvári-Zádor: Magyar művészet 1800-1941
Bp. 1962. 22.

Hild Vencel

a kalsszikus épitészeti elemek gyors elterjedése Sopronban a XIX sz. első két évtizedében Handler és Hild munkásságának kezdetével esik össze.

Müvészet és felvilágosodás

Akadémia Kaidó 1978,Bp.

Winkler:A soproni evangélikus templom helye Sopron épitészetében 205.old.

Hild Vencel, építész MDK

Soproni építész. 1810 körül Sopronban terve-
ket készített az Erzsébetkertben levő arena át-
alakítására, de nem került kivitelre. Z 245 old
„Neuhof" volt a neve

xx~~Csatkai~~ Csatkai Endre: Kétszázéves közkert Sopronban.
241.o.

Soproni Szemle, Helytört. Folyóirat. 1963. XVII. évf.

Hild Vencel, épitész

MDK

Sopronban a klasszicizmus ideját képviselte. Hold

Tompos Ernő: Handler Ferdinánd épitész és családjának többi épitész tagjai..17.o.

Soproni Szemle, Helytört. Folyóirat. 1962. XVII. Kiadja Sopron Város Tanácsa

HILD VENCEL /

a soproni megyeháza terve(je
(1834, klasszicista stílus)
(ma: járási Tanácsházi) (20. kép)

Csatkai Endre: Sopron. 2.kiad., Bp., 1956.
/ Magyar Műemlékek/

30

M.D.K.

Hild Vencel, építőmester

alakított három házból 1828-1851 között a nagterjedelmű, klasszicista homlokzatu soproni Széchényi palotát, akol Széchényi Ferenc nagértékű könyvtérkép- és érem tárának gűjtését megkezdte.

Horváth László: Budapest - Győr - Sopron

Bp. /é.n./, Panoráma, /Magyarország irásban és képben 13.köt./

119. old.

M.D.K.

HILD Venceslaus

muraviorum magister

Sopron

1952)

Művert. Kapossy János: Építők, szobrászok, festők és grafikusok Magyarországon 1828-ban. 1[illegible]

M-Dk

Hild Vencel építen

A nopróni megyeháza

Rados J: A magyar klasszicista épi-
tészet emlékei. Bp. 1952 7/

M. D. K.

HILD Vince épületsz.

Művészet. 1955. 1. sz.
Zádor Anna: A Pollack-kutatás néhány problémája 6. l.

M. D. K.

HILD Vince

L. S. Vogel 164,

HILD VINCE, kőfaragómester

Sopronban a 19.sz.második felében neves kőfaragó cég vol
Megőrizte azt a felépitést,ami a 18.sz.-ban a pestisem
lékeknél volt általános.Keresztalakú kompozició,frontlis
felépitès,akkor is,ha más témája,szerepe volt a münek.
Példája a sarródi Maria-oszlop,melyet Elő József állitta
tott /16.ábra/.-vagy Mechle József,vagy Hild Vince cég
munkaja volt. 163.old

D.ASKERÓCZ EVA: Barokk pestisemlékek a Sopron környé-
ki falvakban 149.old

ARRABONA, A Xantus János Muzeum Evkönyve, 15.szam.
Győr, 1973

Hild Vince MDK

Pollack Mihályt régi szálak füzik a Hild családhoz. Hild János özvegyével, Hild Vinczével, majd annak özvegyével, később Hild Józseffel /Mestermunka késedelmes elvégzése, a Marczibányi ház beomlása/ lojális magatartást mutat. Hild Vince /Mint a Német Szinház épitési ellenőre/ és Hild József / Vállalkozik a Bollakk-termek átalakitására az országgyülés céljaira/ viselkedése nem látszik barátinak.

402.o.

ZÁDOR ANNA: Pollack Mihály. Bp. 1960.

M. D. A.

HÍLD Vince építész

Soproni Széchenyi tér: Volt Széchenyi palota (1829).

Gerő László: Magyar építészet kolozsvári hagyományai Bp. 1951. 56. l.

Hild Vince

MDK

Pollack Mihály /ő Hild Vince halálakor /1817 márc 23/ veszi át a ~~építő~~ Szépészeti Bizottmányban az épületfelügyelői tisztet, és Pollack lemondása után az általa első helyen jelölt Weiser Ferencet nevezik ki /1846 aug. 27./

ZÁDOR ANNA: Pollack Mihály. Bp. 1960.

334.o. 193 jegyzet.

Hild Vince MDK

A pesti Német Szinház-nak Johann Aman terve alapján valókivitelezésére Pollack kap megbizást 1807-ben, adminisztrativ épitésvezetőként Hild Vince szerepel.

Nem tudjuk eldönteni minő modositásokat eszközölt Pollack Aman tervén .

122.o.

ZÁDOR ANNA: POLLACK MIHÁLY. Bp. 1960.

Hild Vince

Pollack Mihály Hild Vince halála után /1811/ 1817-ben annak - inkább adminisztrativ jellegü /munk/ megbizásait is átveszi, például a Német Szinháznál.

180.o.

ZÁDOR ANNA: POLLACK MIHÁLY. Bp.1960.

M. D. K.

HILD Vince építész
(2 – 1834)

Palgárházak

Gemthon-Németh-Végvári-Zádor: Magyar művészet 1800-194
Bp. 1958. 22.e.

M. P. K.

HILD Vince építész

(? - 1834)

Genthon-Németh-Végvári-Záder: Magyar művészet 1800-1945

Bp. 1962. 22.

M. D. K.

HILD Vince építész

Sapron. Megyeháza, 1829-34

Sapron. Volt Széchenyi. palota. 1829.

Magyar építészet. Bp. 1954. 96.

Hild Vince
épitész

M.D.K.

A Kálvin-téri templom épitését verette.

Dr. Lechner Jenő: Budapest Műemlékei, Bp. 1924.
Dr. Lechner Jenő: Budapest műemlékei József nádor korá-
-tól a Főváros egyesitéséig.

Hild Vince épitén M.D.K.

1808-11 közt átépítette a Csepreg-i Schöller kastélyt.

Genth. Müeml. 1959 I. 60

Hild Vencel

1827-35 között őt épit evangélikus templomot Ágfalván. Feltünő, hogy közel fél évszázaddal a soproni evangélikus templom megépitése után a tipust még mindig korszerünek és épithetőnek tartják. Hild az épitészeti részletformák nagyobb részét is átvette a soproni templomról.

Müvészet és felvilágosodás

Akadémia Kiadó 1978. Bp.

Winkler: A spproni evangélikus templom helye Sopron épitészetében 203 old.

Hild Vince

l. Flor Bp

56.91.l.

136.t.

Hild Vince Vinzenz

Adalbert fia, János fivére

tr. Bécs – deinde ott vink
1810 " " cékbe felv. Véri, azzal,
r azzja átengedni, veri özvegi
jogon bírt iparjogát és hivatal.
Pesten végzett mukáire. ~~Nem fog~~
elutasítják – Pestre jön 1811. itt
vereti Dobrý hivatal épit. + és a mint
szinkár ép. felügy.

+ 1817 márc 11.

" Nem azonos Vencellel,
ari Sopronban működött

Hány Gyula, festő, szül.

1864 IX. 20. Zalaegerszegen. Budapesten tanult s mint illusztrátor tünt fel. A fővaros régi utcáiról és épületeiről kerpitett rajzai és vízfestnyei a fův. muzeumban vannak. 1891-től olaszban is sok tartózkodott festett (Bpesti, dalmáciai, velencei sel. rézletek)

Hild Vince

epitr. mester

Verette a kalomtesi
ref templom épi
teset 1816 utan

Lbp 187 l

191

Esterházy Pál gróf, Külügyi osztály-
főnök V. 186.

Hild Vince

cród

Csatkai Endre: Juniusban lett szárosztendős a soproni Hild-műhely.

Sopronvármegye

1931.

nem a tenti forrásból

Hild Antal (épitész azonos Hild Vincével, akinek atyját hívták Antalnak Zádor-Rados 270. l.

kihdi dr. Bibó!

2. 2. Hohan

tes Országos Bizottságának

Budapest

Hild Vince

Farkas József Zavaros
leirásából úgy látszik,
mintha a Kálvinteri vlf.
templom hangfogóját fenti-
készítette volna. Nem igaz.
Schon Arnold szerint ezt
Hild József szerezte. Al-
talában H. József szerepét
e templom körül Scholn
részletesen ismerteti. Hild
Vince annit látom nem
is volt építész, hanem con-
pán az építkezésnek az eszhár
rizzeról felkért polgári
ellenőre.

ket az egyetemes leltár elkészülte előtt köz
lik, hogy ezeknek megbeszélésére alkalon
nyiljék. Ausztriában a «Jahrbuch der Kunst
sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses»
Poroszországban a «Jahrbuch der preussi
schen Kunstsammlungen» ugyanily módor
játszik kezére már régebb idő óta a leltáro
zásnak. Nálunk a mi Értesítőnk van hivatva
a többi mellett e missziót betölteni.

Ausztria egyike volt az elsőknek ama
országok között, melyek a mult század roha
mos gazdasági és technikai fejlődésének kö
zepette művészeti kincseik tudatára ébredtek
A «Zentral-Kommission» már 1889-ben el
kezdte az osztrák műemlékek tudományo
kiadását. A kiadás akkor félben maradt
Csaknem húszévi várakozás után újra neki
fogtak a munkának. Szélesebb alapon s több
kutatóval rendelkezve, kiket a kitünő bécs
művészettörténeti iskola nevelt. Az új válla
lat azonban, mely «Österreichische Kunst
topographie» címmel 1907-ben indult meg

[1] Österreichische Kunsttopographie. Redigier
von Prof. Dr. Max Dvořák. Wien. 4⁰ Band I
Die Denkmale des politischen Bezirkes Krems
Bearbeitet von Dr. Hans Tietze mit Beiträgen vo

Ilild Vince

U. 957

irod

Marjay Károly:

Buda és Pest régi
történetéből. A
Kálvin-téri templom.

Budapesti Hirlap

1913. dec. 23.

Fenti Menörizte
a Kálvin-téri templom
építéset 1816-ban.

beázással fenyegető

2 Kassai n. n. hőhérbás
pület helyreállításá
3000 + 6000. (

3. Kassai és kassavidéki
letek. nakszerű felvéte

4. Deáki róm. kath. ten
tására

5. Borsi kastély (Rákó
rénbeni helyreállítá

6. Süvetli r. kath. kör

7 Mariacsaládi haj
és kolostor. Tatarozá

8. Kisbényi rom. kath
tására (tolajcsuszam

9. Ipolysági r. kath.
rozására

10. Rozsnyói r. k. nékes

Hild Vince

Balla Antal mérnök terve alapján épitette a bpesti kálvinteri ref. templomot, mesnek alapját 1816 jun. 12. tették le. A templom majdnem másfél évtizedig épült és 1830-ra készült el.

Pruzsinszky Pál: A budapesti Kálvin-téri templom. Bpest, 1921. 30. l.

Hild Vince

lásd okv.

Tamilmányok Bpest I.

79. l

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

FEBRUÁR

29 nap — 8. hét

16 asárnap	
17 Hétfő	
18 Kedd	
19 Szerda	
20 sütörtök	
21 Péntek	
22 Szombat	

Hild Vince

l.

Tanulmányok Bp.
multjából.
III. 93. l.

Csontfü, római VI. 280

Hlild Vince

l.

Žádor – Rados

31, 60, 93, 94, 124. l.

Hild - család mühödése jelentős

Pest városkepére és vidékre is

a család cseh bárm. a 18. sz. Bécsben

Teleg. le, majd mind épitésik és Szá-

liában folyt. tanulm. +

Hild Adalbert udv. épit. 1766. háras.

[illegible]

fia:

Hild Vince 1783 - 1787 [trab. fel - 1810 k.
már Pesten mint. H. János (fivére)
mellett, majd önállóan
Dorég hivatal épit. + vezetés, - német
trinkár épit. felügelője - 1816, a
nálvin-téri ref. tegl épit. nál ellenőr
+ 1817 márc. 11 Bp.

Zádor - Rados

Hild Vince

épitett

Gentmüncsil

441. l.

Maradvany: 1

rona 78 fillér

tember 11ᵉ

Nagrand M

Hild Vince

Balla Antal terve szerint 1816 – 1830-ban épitette a Kálvin-téri ref. templomot, 1831-ben tervezte a nőszék hangvetőjét, amely évekkel utóbb gérült kivitelre. 1848-ban tatarozta a templomot.

Farpesti ref 44. l. 50. l. 52. l. 103. l.

l.

48. Ereklyemuz.

n van ábrázolva.

efésült haja, szemöldöke és bajusza őszbe-
alója és zsinóros atillája fekete.

8 cm.
arczi emlékek muzeumából (107/95. No 164).
8-iki 14985 sz. leirat alapján (159/96).

468

Hild Vince

1.

Benedek empire

24 l

Hild Vince

l.

Bierbäptört

241. l.

men. Therefore such strange and tragic cases arose, that woman and children worked and the husband had to manage the household, as we read it in a passage by Engels.

Poor people were often arrested as tramps, too and then they were carried to American settlements on the British colonies and forced to work, like the Negro slaves, as the government could not take care of the unemployed people by another way. They were also forced to go to ships, which fought

Government

HILD VINCE, kőfaragómester

Sopronban a 19.sz.masodik felében neves kőfaragó cég. A 18.sz.-ban készült pestisemlékek stilusat orzik alkotasai,mely főleg a megrendelők által megszokott kompozíciós tipusokhoz kötodik.Ebben látjuk a tervező-kivitelező mesterek hagyományosságat,Nemcsak a keresztalakú kompoziciók átvételében,de a teljesen mereven alkalmazott ffrontális felépitésben is megmutatkozik a hagyományossag ill.hagyományőrzés. 163.old

D.ASKERCZ ÉVA: Barokk pestisemlékek a Sopron környéki falvakban 149.old

ARRABONA, 15.-Xantus János Múzeum Évkönyve,Győr, 1973.

HILD VINCE, kőfaragómester

Sopronban a 19.sz.második felében neves kőfaragó cég. Művei megőrizték a 18.sz.-ban általános pestisemlékművek formait. Pl.a sarródi Mária-emlék és Szentháromság-emlék a petőházi Mária-oszlop.-Mutatják,hogy egy-egy kompozíciós típus sokáig tovább élhet és a megrendelők ízlése hogy kötődik a megszokott típusokhoz. 163.old

D.ASKENAZY ÉVA: Barokk pestisemlékek a Sopron környéki falvakban 149.old

ARRABONA, A Xantus János Múzeum Évkönyve, 15.szám, Győr, 1973

HILD VINCE, kőfaragómester

A sopron környéki falvakban nagy számban találhatunk olyan emlékeket, melyeket a soproni neves kőfaragó cégek neves képviselői a 19.sz.második felében készitettek. Ezek Mechle, ~~xxxx~~ József, ill. Hild Vince voltak.
163.old

D. ASKERCZ ÉVA: Barokk pestiremlékek ~~S~~ a Sopron környéki falvakban 149.old

ARRABONA, A XANTUS JÁNOS M+ZEUM ÉVKÖNYVE, 15.szám, Győr, ~~1973~~x 1973

HILD VINCE, kőfaragómester

Sopronban a 19.sz.második felében neves kőfaragó cég. Felépítésében megőrizte a 18.sz-ban általános pestisemlékek formáit.Keresztalakú kompozíció,frontális felépítés,akkor is,ha más témája,szerepe volt a műnek.Pl.egy Petőházán felállított Mária-emlék esetében.-Mechle József vagy Hold cég munkája.-18.ábra.-Fekete repr. 166.old

D.ASKERCZ ÉVA: Barokk pestisemlékek a Sopron környéki falvakban 149.old

ARRABONA, 15.szám.A Xantus János Múzeum Évkönyve, Győr, 1973

HILD VINCE, kőfaragómester

Sopronban a 19.sz.második felében neves kőfaragó cég. Megőrizte azt a felépitést,ami a 18.sz-ban a pestisemlékeknél volt általános.Keresztalakú kompozició,frontális felépités,még akkor is,ha más témája,szerepe volt a műnek.Pl.a Szentharomsag-emlék a sarródi országut mentén Mechle József vagy Hold cég munkája.-17.abra. 166.old rekete repr.

D.ASKERCZ ÉVA: Barokk pestisemlékek a Sopron környéki falvakban 149.old

ARRABONA, 15.szam.A Xantus János Múzeum Évkönyve, Győr, 1973

HILD VINCE, kőfaragómester

Sopronban a 19.sz.második felében neves kőfaragó cég. Megőrizte azt a felépitést,ami a 18.sz-ban a pestisemlékeknél volt általános.Keresztalakú kompozició,frontális felépités,még akkor is,mokor más témája,szerepe volt a münek.-Pl.a sarródi Mária-oszlop.Elő Józaef állittatta fel.Vagy Mechle József,vagy Hild cég munkája.16.ábra. 165.old. Fekete repr.

D.ASKERCZ ÉVA: Barokk pestisemlékek a Sopron környéki falvakban 149.old

ARRABONA, A Xantus János Múzeum Évkönyve, 15.szám. Győr, 1973

HILD VINCE, kőfaragómester

Sopronban a 19.sz.második felében neves kőfaragó cég. Megőrizte azt a felépitést,ami a 18.sz.-ban a pestisemlékeknél volt általános.Keresztalakú kompozició,frontális felépités,még akkor is,ha más témaja,szerepe volt a münek.-Pl.a Szentháromság-emlék mely a sarródi országut mentén all.(17.ábra).-Mechle József vagy Hild cég munkaja.volt. 163.old

P.ASKERÖZ ÉVA: Barokk pestisemlékek a Sopron környéki falvakban 149.old

ARRABONA, A Xantus János Múzeum évkönyve, 15.szám. Győr, 1973

HILD VINCE, kőfaragómester

Sopronban a 19.sz.második felében neves kőfaragó cég volt.megőrizte azt a felépitést,mely a 18.sz.-ban volt általános a pestisemlékeknél.A többalakos,igényesebb emlékeknél mindig alkalmazta a keresztalaku kompozicióskatés a frontalis felépitést,még akkor is,mikor a szobor,emlékmu más témaju volt ésmas szerepet töltött be. 163.old

D. ASKERCZ ÉVA: Barokk pestisemlékek a Sopron környéki falvakban 149.old

ARRABINA, a Xantus János Múzeum Évkönyve, 15.szám, Győr, 1973

Hildné belatini

Braun, Olga

grafikus

1934 végbir. elegs

Iparmisk Évk.

1930–34, 48. l.

Zildné Beladíni

Braun Olga

grafikus

1930-34.

Iparm.Isk.Évk.

1930-34. 45. l.

98. kép. *Nuzi, Allegretto: Kálvária.*

Hild Károlyné

szobrász

Ö2, Drasche porcellán

(Művészet az iparban kiállítás)

Repr.

Művészet 1942.43.sz

21.l.

	A m ü t á r g y													
	méretei		volt az		átadás előtt			átadás után			Található most			
an	magas	széles	új	régi	év	ter.	sor	év	ter.	sor	OK.	TK.	Graf.	
	cméterben		dep. is		sz. a. volt kifüggesztve						szám alatt			lapon
	87.–	70.–	–	–	1894	VII	253	[illegible]	–	–	–	206	–	582
	92.–	70.–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	207	–	583
	115.–	81.–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	208	–	583
	119.–	86.–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	209	–	583
	112.–	97.–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	213	–	584

HILDEBRAND, Adolf von szabrai

Lövei Pál: Adolf von Hildebrand iszkaszentgyörgyi fürdötervei. = MÉrt, 1994/1-2. 173-178. ill

szorítása, a szabadság-

kus templomok visszavé-

yes adakozó volt, nagy

y katolikus plébániák

mok építésére.[46] Blasko-

ságot fordított a római

visszaszerzésére. Egy

núsága szerint emiatt

tte magát.[47]

zalommal volt Sámuel i-

n fia, András gróf bir-

zben teljhatalommal ru-

Nem véletlenül, hiszen

ént 1722 és 1727 között

az adóbehajtást. Gon-

ADOLF HILDEBRAND, szobrász

Neves német szobrász, Telcs Ede műtermében találkozott Reményi Józseffel, aki akkor ott egy Donatello dombormüvet másolt és azt ajánlotta neki, hogy menjen ki Münchenbe Roemerhez tovább tanúlni. Reményi 1909-ben állami ösztöndijjal ki is ment. 79.old. 2.jegyz

SOÓS GYULA: Reményi József éremművészete 79.old.

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY, LX-LXI.évf. 1961-1962. Akad.Kiadó, Bpest. 1962

Hildebrandt, =
[Johann Lucas von Hildebrant], építész

A ráckevei Savoyai kastély
építője.

— : Város rénletre 6.

ESTI HIRLAP, Bp. 1971. júl. 24.

Hildebrand Adolf

művészete

MAGYAR MÜVÉSZET

1925. 30

T. 5095.

n van a város a fürdőtelep-
nely előtt két alak látszik;
ovas alakja tünik föl és jobbról
zélget a földön ülővel, kiknek
a

n Mehadia, im
t.
dia, au
at.

33.7 cm.

95-68.

Hildebrandt

...a ráckevei kastélyt... Savoyai Eugen herceg számára építette Hildebrandt... 1702-ben. Minőség tekintetében... ezt tekinthetjük a magyar érett barokk csúcsteljesítményének...

Pevsner Nikolaus: Benyomásaim a magyar építészetről

Új Irás VI. évf. 1966. aug., 8. sz., 105. l.

HILDEBRANDT, JOHANN LUCAS

HOLČÍK, ŠTEFAN: KRÓLOVÁ BRANA BRATISLAVSKÉHO HRADU

ARS 1988, 2, 57-64

PETROVIČ-PLESKOTOVÁ, ANNA:
BRATISLAVSKÍ VÝTVARNÍ UMELCI
A UMELECKÉ REMESELNÍCI 18.
STOROČIA

ARS 4. 1970, 1-2. 21.

M.D.K.

HILDEBRANDT, Joh. Lucas épitész

Féltorony Harrach - kastély

Garas XVIII. sz. 58. l.

K. J. K.

HILDEBRANDT, Lukas építész

Rákóczi kastély tető

Művészet. 1955. 1. sz.
Csemegi József: A siketnémák vácz országos tanintézetének épülete 144-145. l. 146. l.

MDK

Johann Lucas von Hildebrandt épitész

Mayerhoffer épitész mint a ráckevei kastély palléra
kerül vele közeli kapcsolatba

Cserey É.-Fülep F: Nagytétény müemlékei. Bp.1957

26

MDK

Hildebrand, Lucas

magyarországi müködéséről.

Vigilia. 1947.jan. XII. évf.1.sz. 53.1.-Jajczay János: A magyar Barokk és Maulbertsch.-52-55.1.

HILDEBRANDT, Lucas von

NAGY Zoltán: Jenő herceg, Hildebrandt és Ráckeve. =
Magyar Nemzet, 1992. október 8. 11. ill.

épt.

Hildebrandt, Johan Lucas von--

MDK

Hildebrand, Lucas von

osztrák építész

genovai születésű, római isto-
lázottságú..

Savoyai Jenő hg építője;
a magyar arisztokrácia is
szívesen építtetett vele.

Stephen Csabai: Hungarian Chateaux
The Hungarian Quarterly 1939. I
501.

M. D. K.

HILDEBRANDT, Lucas von érítész

Hauszmann alkalmazza a vár-palotánál H. varokkyából levezetett megtört szemöldök-ormot

Ybl Buda 265, l.

M.D.K.

HILDEBRANDT, Johann Lukas v. építész

1702 körül, Ráckeve kastély
" Budafok "
" Féltorony "

Genthon István: Az egri liceum 5. l.

HILDEBRANDT, Lucas XVIII. szd. MDK.

Gbl Ervin: A budai várpalota helyreállítása a XIX. szd. elején. Tanulmányok Bp. múltjából. 1956. XI. köt. 307.l

Lucas von Hildebrandt építési M.D.K.
genovai származású Carlo Fontana tanítványa
az osztrák barokk építészetnek Fischer von Erlach
mellett az egyik legnagyobb építésze.

Az 1715-ben Mayerhoffer András közreműködésével felépített pesti piarista templom Hildebrandt és Fischer von Erlach művészetének hatását tükrözi.

dr Karácsonyi György: A magyar barokk és rokokó építészet rövid összefoglalása. 1952. Kiemelt Továbbképző Intézet előadás-sorozatából. M. 13

15 l.

HILDEBRANDT XVIII. szd. MDK.

Tóth Andrásné Polányi Nóra: A mérnöki szervezet kialakulásának előzményei Budán és Pesten. Tanulmányok Bp. multjából. 1956. XI. köt. 80. l.

M. D. K.

HILDEBRANDT építész

Bp. Várpalota iszalni szárnyon

„pillérek közti ovális nyílást, ...

Hildebrandt megtört, homorú ....

Íveitől képzett orom és váza koronázza

Ybl Buda 268, l.

M. D. K.

HILDEBRANDT építész

Bsp. Várpalota főörség épületének

„Hildebrandt-keretes" az ablaka

Ybl Buda 270, e.

J. Hildebrand építései

M.D.K.

Mária Terézia őt bízza meg a budai palota átépítésével

Czimer Károly: A művelődés és művészet története. Bp. 1897 156.

Lucas von Hildebrandt építész. M.D.K.

genovai származású. Carlo Fontana tanítványa az osztrák barokk építészetnek Fischer von Erlach mellett egyik legnagyobb építésze.

1702 Rácheve Savoyai fenő kastély
Jukáth gazdasági épületnek szánt bellyei és budafoki kastélyok mellett 1712. ben építi fel a féltoronyi Harrach kastélyt.

dr. Kardoss György: A magyar barokk és zopf építészet rövid ösmefoglalása 1952. Mérnöki Továbbképző Intézet előadás-sorozatából. M. 19. 11. lap.

Hildebrand Lukács
építész.

M.D.K.

1749 május 3-án kezdett a királyi palota újjáépítéséhez.

Dr. Lechner Jenő: Budapest műemlékei, Bp. 1924.
Kertész K. Róbert: A barok stíluskorszak műemlékei 132 l.

M. D. K.

HILDEBRANDT, Lucas v. építész

Ráckeve Savoyai kastély (1702. ~~Bupr. 38. k.~~)
(Alapraj 38. rép.) Repr.

Magyar építészet Bp. 1954. 24. l. - 22. c.

H.

Johann Lukas Hildebrandt M.D.K.

épitéi 1668 - 1755

A ráckevei Savoyai kastély építője.
1702. (repr: 211 o.)

K. Divald: Old Hungarian Art. London 1931
211.

Lucas Hildebrandt épitéi M.D.U.

Mária Terézia meglizza a királyi vár ujjáépitésével. Befejeződött 1771.

Chateau Royal à Budapest Bp. é.n. 4,

Hildebrandt J.L. MDK

építész

A féltornyi / Halbturn/ Harrach kastély 1711.

Magy.Müv. Tört. I. /szerk. Dercsényi/ 269.o.

M. D. K.

HILDEBRANDT, J. L. építész

Ráckeve. Savoyai Jenő kastélya

1702.

(Rep. 76.)

Magyar építészet. Bp. 1954. 75. l. 186. p.

Hildebrandt Johann Lucas MDK

építész

Savoyai Jenő réckevei kastélya 1700-1702.

Magy.Müv. Tört. I. /szerk. Dercsényi/ 368.o.

Repr. u.o. 372.o. 286. kép.

Alaprajz repr. U.o. 370.o. 284. kép.

Hildebrandt, Johann Lucas MDK
építész

művészi befolyását,
hatását mutatja az egykori Józsefvárosi/epreskerti/ Kálvária./1744-49/

Magy.Müv. Tört. I. /szerk. Dercsényi/ 382.

Repr. U.o. 383. ~~296~~.o. 296.kép.

Hildebrandt

Johann Lucas von

tegl. építszerelei a 18. 6. 6-ban Bat. 1937

Agriščiapats - 17. l.

valószínűleg Hildebrandt

épitette a forsonyi

Szent Hasonság templomot,

belső ovalis tetki képressel.

mondja szerző ugylat

szik Hekler Antal

után

Johann Lukas von Hildebrandt

épitette 1711 körül a Halbthurn-i
vadászkastélyt.

Dagobert Frey: Das Burgenland,
Wien, 1929. I-XXXI.

XIII/1

Johann Lukas v. Hildebrandt

1701-ben épitette ujjá a Halbturn-i Harrach kastélyt.

Georg Dehio: Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler, Burgenland, Wien 1935

6491

Hildebrandt J. L.

1702-ben kezdte építeni a ráckevei Savoyai Jenő herceg barokk kastélyát.

B. Nagy Margit: Reneszánsz és barokk Erdélyben, Bukarest, 1970.

175 b

Hildebrandt J. L.

Epitein

Laid

Arch. Ert.

1928 · 188 l.

Hildebrandt,
Johan Lucas

l.

Arch. Ed
1829. 202 l.
207. l. 209. l. 220. l.
221 l.

Wieni cs. kir. könyvtár VII. 257

Hildebrandt, Johann Lucas v.

építész

Bruno Grimschitz

könyvének ismerte-

tése fentiről.

Lásd ott.

Arch. Ert. 1932–33

189 – 192. l.

Csont emberi VIII. 187

Johann Lukas Hildebrandt 1.

tervezte Savoyai Jenő ráckevei kastélyát. 1700-1702-ben körött épült.
Alaprajza: Louis Levau: Vaux le Vicomte-i kastélyát követi
1712-ben Féltorony-ban épített kastélyt.

Kampis Antal: A magyar müvészet a XIX. századig. Bp. 1968. 167 l., képes /Minerva zsebkönyvek/

124. l.

Hildebrandt

ontrák építén dolgozott Magyarországon a rokoko idején

Boris Lossky: A magyarországi művének tíz évszázada
(Petit Palais, Paris, 1966. ápr-jún)

Magyar Műhely, Párizs, 1966. nov. 15.

140.

, M.D.K.

Hildebrandt, Johann Lukas, építész

terverte Savoyai Jenő 1702-ben épült ráckevei kastélyét, mely a magyarországi barokk építkezés egyik legriválóbb remeke.

Szombathy Viktor: Budapest - Duna újváros - Mohács

Bp. /1961./ Panoráma /Magyarország irásban és képben 15. .köt./ 42. old.

+ 1 kép 43. "

2.

M. L. Hildebrandt

Kastély Rácheven (repr.)

Kampis Antal: A magyar művészet a XIX. századig.
Bp. 1968. 167 l., képes /Minerva zsebkönyvek/

124. l.

Johann Lucas von Hildebrandt

a bécsi Belvedere építője tervezte Savoyai Jenő ráchevei kastelyát

Artner Tivadar: A barokk müvészete. Bp. 1968.
Móra k., 129 l., képes

109. l.

M.D.K.

johann Lukas Hildebrandt, építész

Pozsonyi templom tervezője. 438.o. Ráckevei kastély 1700-1702. Féltoronyi kastély, 1712. 440.o.

Kampis Antal: A képzőművészetek

A Kultúra Világa. III. köt. A képzőművészetek, a zene, a színház és a film. Minerva. 1960. Bpest

M.D.K.

Johann Lucas Hildebrandt,építész

A rackevei kastély,Fekete repr.441.o.

Kampis Antal: A képzőművészetek

A Kultúra világa,III.köt.A képzőművészetek,a zene, a szinház és a film.Bpest,Minerva,1960

Hildebrand

MDK

III. Károly uralkodása alatt épült Budapesten a Károly kaszárnya Martinelli és Hildebrand bécsi épitészek tervei szerint.

Mirowi Myskovszky Ernő: A magyar képzőművészet története. 1906. Bp.

26.1.

HILDEBRAND s. HILLEBRANDT

Hildebrand

Landerer János Mihály nyomdász arcképe.
Hildebrand, Mansfeld J.g. rajza u. Rukk K.

M.D.K.

Hildebrandt
építész

Savoyai Jenő herceg ráckevei
kastélyának építője.

Farkastoltán: Ibl Ervin
Művészet, 1965. szept – 28 lap

M.D.K.

2. előzményét lásd az 1. folytatását a 3. cédulán.

Hildebrand,
és Hefela/
Römisch/bécsi müépitészek és Donner Rafael épitész és szobrász tervei szerint épül 1774-ben Notre-Dame kolostort, 1787-ben a primási palotát, 1795-ben a Vay féle palotát.

Ebben a században épülnek még: az Erzsébet női kolostor, templom és ispotály, a Dologház.

Győri Vilmos:Pozsony története. Pozsony 1911.
76. l.

M.D.K.

Hildebrand

A Vay-féle palotát épitette 1795-ben.

Győri Vilmos: Pozsony története. Pozsony. 1911. 103. l.

Hildebrand Adolf

Még sok teendőm van, hogy a mai kor megváltozott életét visszatükrözzem

Magyar Nemzet
1950.VI.évf.213

Széchenyi kvt. M.B.B.

MDK

Hildebrand Adolf, München.

A Bp.-i Kossuth-szobor megismételt tervpályázatában ápr.10.-én döntött a kiküldött jury.
Három külföldi szakértö is részt vett, ezek egyike fentnevezett.

P.A.:A Kossuth-szobor pályázata. -MP-IP .6.sz. 1908 ápr.19
167.1.

M.D.K.

Hildebrand Ferenc

Grassalkovich palota a XVIII. században hercegi rangig emelkedett Grassalkovich család II Antal nevü tagja épittette Hildebrand Ferenccel, "korának egyik leghiresebb bécsi müépitőjével. A palota egyik legszebb példánya a Mária Terézia korabeli renaissance /barok-rokoko épitkezésnek."

Győri Vilmos: Pozsony története. Pozsony. 1911. ~~103.-1.~~ 103. 1.

MDK

Hildebrand Ferenc, ép.

A fehérvári székesegyház főoltárát H.F. épitette

Elkészültek a székesegyház oltárképei.
Fejérmegyei Napló. 1937.jun.13. XLIV.évf.131.sz.

MDK

J.L.Hildebrand, épitész

legujabb kutatásokig neki tulajdonitották-
/mint elötte Fischer v.Erlachnak/ a régi jó-
zsefvárosi kálvária megépitését. Nem is lehe-
tett köze hozzá, mert később keltezett. 1746-
49 közt épült. A pesti rokoko játékos ötlete-
inek legszabadabb testetöltése.
Ma már tisztázott, hogy a királyi vár emelésében
nem volt szerepe, mint soká hitték.

GentBpestmüv.
Barokk és Rokoko. 56.l.
A királyi vár. 53.l.

M. D. K.

HILDEBRAND, J. L. v. építész

Ráckeve Savoyai Jenő kastélya

(1702)

Gerő László: Az építészeti stilusok

Bp. 1957 92. l.

M. D. K

HILDEBRANDT, L. v. építész

Ráckeve (Pest m.) ~~Sav~~ Savoyai Jenő

kastélya (1702)

Gerő László: hagyar építészet boladó

hagyományai Bh. 1951. 38. l.

MDK

Hildebrandt János Lukács építész

bécsi Belvedere
ráckevei kastély

y.e: Müvészettörténeti kutatások. Magyar Müvészet,
1925. 2.sz. 57-58 l.

MDK

Hildebrandt János Lukács épitész

A Magyar Mérnök- és Épitész-Egylet Közlönye.
1925.195-196.o.

M.D.K.

Hildebradt Johann Lucas von, osztrák épitész/1668-1745

Valószinüleg az ő tervei alapján épitette az egri minorita templomot Gerl Mátyás. Kép 284.o.10.kép

M.Kiss Kál: Művészetről mindenkinek, Corvina, budapest.1966

M.O.K.

Johann Lucas von Hildebrand

Hiteles müvének tekintik a bécsi piaristák Maria Treu templomát, az egri minorita templom elő képét. A magyar szakirodalom az egri minorita templomot az ő nyomán a Hildebrand eszméjét továbbfejlesztő Mathias Gerl bécsi épitész müvének tartja.

/Magyar Müvészet Lexikona./

Voit Pál: Tervek, mesterek és a mü.
Müv. Ért. 1960. 4. sz. 277. old.

So.

Hildebrand, Johann Lukas von..., [építén] MDk

1702-ben Szavolyai Jenő herceg építtetett vele Ráckevén.

Ferenczy Károly: Kastély-műemlékeink 30-44.

MÜEMLÉKvédelem, Bp. 1961. 1. sz.

MDK

Hildebrand, Johann Lucas ép.

Bajza u.41 Epreskerti Kálvária

GenZekRpest. Bp. műeml.jellegű építményeinek jegyz.
1949.

MDK

Hildebrandt, Johann Lucas, von, szobrász

művészi hatása érvényesül az epreskerti kálvária alépitményén.

A magyarországi művészet története I. 428.l.
Bpest, 1961. II. kiadás.

M.D.K.

J. L. Hildebrandt, építész (1668-1745)

bécsi származása, több izben dolgozott Magyarországon. Művei körül a ráckevei Savoy-ai Fenő számára épített kastélya, és a féltorony Harrach-kastély maradtak fent. Mindkettő a XVIII. sz. elejéről.

Information Hungary, Szerk. Erdei Ferenc

Akadémaiai Kiadó, Bp. 1968. 899. old.

Ráckevei kastély kapu-képe 898. "

M.D.K.

F. A. Hillebrandt, építész

Tervei szerint folytatták a budai királyi vár átépítését (1719-1797), melyet előrőleg Jadot tervei szerint kezdtek meg. Hillebrandt, építette továbbá a nagyváradi püspöki palotát (365 ablakkal), közreműködött a porsonyi várkastély és a nagyszombati Egyetem és sok más magyar kastély építkezésénél.

Information Hungary, Szerk. Erdei Ferenc

Akadémiai Kiadó, Bp. 1968.

899. old.

MDK

Hildebrandt,Lucas Johann von,építész

tervei szerint készült Savoyai Jenő ráckevei ka
télya.

A magyarországi művészet története.I. 414.1.
Bpest,1961.II.kiadás.

...n L. Hildebrandt, M.D.K.

építén

Jellegéhően ő építette a pozsonyi trinitarius zplomot. A ráckevei Zastély építője. (repr. 441 o.)

Kampis, hag. müv. Bp. 1960 438

M.D.K.

...debrandt, Lucas von, építőmester

...nevének az edelényi kastéllyal való
...natkorásba-horását szerző, Joó Tibor kuta-
...ásainak teljes elismerése mellett, csak ér-
...deres és csábító feltevésnek tartja. Dvor-
...zaczky 1763-64-ből való megjegyzés nélküli raj-
...zainál értéresebb adatokra utal Lopresity
1780-ból származó rajzában, de ezt nem hőzli,
sőt hollétét vagy publikációját sem árulja él.
Rövid átterintés után a már renesiánsz időben
kialakult axiális kastélyelrendezések-, de főleg

Müvészettörténeti Értesitő, 1968. XVII.évf. 3-4.sz..

Szentkirályi Zoltán: Az edelényi kastély,

208-209. old.

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI DOKUMENTÁCIÓS
KÖZPONT
Budapest, XIV. Dózsa György ut 41.

M.D.K.

ldebrandt, Lucas von, építőmester

a francia barokk kastélyok középső hiemelt
ugére vonatkozóan, azt a feltevését adja
, hogy ez az ugyanosan Eszak-Olaszországból
Zet-Europa felé áramló hatás, horrány in-
ább csehországi körvetitéssel jutott el,
mi a XVIII. sz. második felében egyébként
s megfigelhető volt. Rövid, s inkább csak
az alapötletet felvető cikkének alátámasztására
három csehországi kastély képét közli.

Müvészegtörténeti Értesitő, 1968. XVII.évf. 3-4. sz.

Szentkirályi Zoltán: Az edelényi kastély.

210. old.

Iktatószám:
Ügyintéző:
Tárgy:

M.D.K.

Hildebrandt, Johann Lucas, építész (1668-1745)

az osztrák barokk egyik legjelentősebb mestere, két magyarországi kastélyt épített Magyarországon: az egyiket gr. Harrach részére Felsőörs-ban, a másikat Savoyai Jenő lg. részére Rácheven. Ez utóbbi különösen rendkívül megkapó: összes részei pompás együttest /.

Allgemeine Kunstgeschichte, Leipz. Veb. Seemann, I. Aufl. 1966. Bd. V. Die Kunst des 17. und 18. Jahrhunderts, 864 o. Magy. fejezet: A. N. Tichomirov, 518. old.

M.D.K.

Hildebrandt

... alkotnak. A bécsi Belvedere építése értette a módját, hogy a reprezentatív elemeket az intimitás és a kellemes jóérzés motívumaival kapcsolja.

Allgemeine Kunstgeschichte, Leipz.Veb.Seemann,I.Aufl. 1966.Bd.V. Die Kunst des 17. und 18.Jahrhunderts, 864 o. Magy.fejezet: A.N.Tichomirov, 518. old.

HILDEBRANDT, Johann Lucas építész

KOPPÁNY, Tibor; Chateaux de Hongrie
XIIe-XIXe siecles. Bp. OMvH, 1993 38.

√ (Staroměřice nad Rokytnou);

emained entirely unknown
his works are hardly
Austrian or Hungarian art
ccording to the earliest
already working for the
romeritze √ in 1741 he was
portrait painter, and in
er, amongst the painters
. Some of his Styrian
Baron Peter Anton Hilleprand-
alace. today in Osijek, Galerija likovn

Hildebrand, Lucas von M.D.K.

Ráckeve, Savoyai kastély, 1702.

Müemlékvédelem 1966/4.

Hildebrand, J.J. M.D.K.

Ráckeve, volt Savoyai-kastély

Magyar műemlékvédelem 1961-1962, Bp. 1966. 241.1

MDK

Hildebrandt, Johann Lucas von, építész

Ráckeve. Kastély. 1700-02. /foto/

A magyarországi művészet története. I. Bpest, 1961. II. kiadás. 418.1.

MDK

Hildebrandt, Johann Lucas von, épitész

épitette a féltoronyi Harrach kastélyt 1711-ben.

A magyarországi művészet története. I. 415.l.
Bpest, 1961. II. kiadás.

MDK

Hildebrandt, Johann Lucas von, építész

a ráckevei kastély alaprajza./nyomás/

A magyarországi művészet története. I. 416.l.
Bpest, 1961. II. kiadás.

Johann Lucas HILDEBRANDT (1668-1775)

közrenüködérét sejtik a

pozsonyi, volt Trinitárius templomnál,

alaprajz 1717-1725

Aggházy kária: Magyarországi

barokk művészet, Bp. 1960, TIT

József t. szabadegy. előadása 42

J L HILDEBRANDT

Rácheve, volt Savoyai Jenő kastély, alaprajz 1720-től

Ágoházy kária: Magyarországi barokk művészet, Bp. 1960., TIT József A. szabadegyetemének előadásai 42.

Johann Lucas HILDEBRANDT

elsőként elégíti ki az arisztokrácia új élet-módjának kívánalmait építészetileg. Három hiteles kastélyépíthezése ismert nálunk. Ezek közül az egyik, a budafoki teljesen elpusztult Sarovoyai Jenő rácherei és a Harrach család féltorányi katélja azonban a XVIII. sz. első évtizedéből megmaradt.

Aggházy Mária: Magyarországi barokk művészet, Bp. 1960., TIT József A. szabad-egyetemének előadásai 42.

Johann Lucas HILDEBRANDT (1668-1775)

a nagy osztrák építész közreműködését sej-
tik a pozsonyi volt Trinitárius templomnál
(1717-1725)

Aggházy Mária: Magyarországi
barokk művészet, Bp. 1960.
TIT József A. szabadegyi előadásai
42.

M.D.K.

Hildebrandt Lukács János, építőmester

nevét említi a szerző, Divald-
ra hivatkozva, a ráchevei kastély-
lyal kapcsolatban és értékes tanul-
mánya végén - egyelőre írásos vagy egyéb bizo-
nyítékhoz kötve - feltehetőnek találja személyét
mint az edelényi kastély tervezőjét.

Művészettörténeti Értesítő, 1968. XVII.évf. 3-4.sz.

Dr. Joó Tibor: Az edelényi kastély. 189-208.old.

Iktatószám:
Ügyintéző:
Tárgy:

Johann Lucas Hildebrandt M.D.K.

epitén

Savoyai Jenő ráckevei kastélya 1700-1702
(repr: 441 o.)

Féltorony, kastély 1712

Kampis, hagy. mův. Bp. 1960 440-41.

MDK

HILDEBRANDT JOHANN LUCAS von

Eger barokkori épitészeti emlékeire utalás.

Gerő László: Eger. Budapest 1954. p. 37.

Képzőművészeti Alap kiadása.

M.D.K.

HILDEBRANDT, Johann Lucas
építész

Ráckeve, volt Szovoyai-kastély
(1702.) Rest

Fétorony, (Halbturn) Harrach-kastély

Rades Jenő: Magyar építészettörténet Bp. 1961.

8, 10, 182, 194, 201, 204, 205, 208.

Hildebrand Lucas von

Osztrák épitész, sok magyar barokk kastély épitője.

The Hungarian Quarterly, Vol. V. No. 3. 1939
(Csabai István)

M.D.K.

Lucas Hildebrandt, osztrák építész

nevét említi a könyv "Szépmüvészet" c. fejezetének szerzője /Németh Lajos/. Hildebrandt építette 1700-1702 között a kor legszebb épületét: a rácháveri kastélyt Savoyai Jenő herceg részére.

Hongrie 66, Bp. 1966. Szerk.: Gárdos, Miklós.
Ed. Pannónia 185. old.

Johann Lucas v. Hildebrandt

tervezte a csepel-szigeti Rákóczi-i Savoyai kastély épületét. 34. sz. reprodukció.

Voit Pál: A barokk Magyarország, Budapest, 1970.

961

Johann Lucas von Hildebrandt

építette 1711 körül a Harrach-féle
Feltorony-i kastélyt.

Voit Pál: A barokk Magyarországon,
Budapest, 1970. 152 l

281

Johann Lucas von Hildebrandt

építette fel 1702-ben Savoyai Eugén

ráckevei kastélyát.

Voit Pál: A barokk Magyarországon,

Budapest, 1970. 152 l.

271

Hildebrand Lucas

l.

aus

Bierbeptort

1911

1937

Hildebrandt Lukas

cród

Bónisné Vác 18.1.

[illegible] a 18.12-ben

1935

Johan Lucas von Hildebrand

epitest

épitette a bécs Belve-
leret 1693 - 1714 ig.

Böh. 59

eine V: a Habsb Ház
ünkinasai
M. Mükinasai
1898

Hildebrandt Janos Lukács

1668-1745

épitész

Ráckeve.

Gli artisti italiani in Ungheria Roma 1936

Irod. 123-124. l.

Budinis 157 l.

CL. III. t. CL. IV. t.

153-54 t

(Ildebrando Giovanni Luca

alatt.)

Hildebrand János

Lukács

ráckevei kastély

Budinis

153. tabla

154 "

Kaffán 60.000 Megtakar

$$\frac{11.43+11.55}{2} \times \frac{5.38+5.34}{2} = \checkmark$$

$$\frac{11.30+11.21}{2} \times 5.34 = \checkmark$$

$2.05 \times 0.34 = \checkmark$

$(6 \times 11.00) \times 0.20 =$? tüttelés

Attika csatorna:

$11.70 \times 1.60 = \checkmark$

Attika oldal falai:

$$\frac{1.15+0.70}{2} \times 11.70 = \checkmark$$

$$\frac{0.60+0.70}{2} \times 11.70 = \checkmark$$

Bordák:

$$\frac{5.65+5.82}{2} = 5.735$$

$5.735 \times 13 = \checkmark$

$6.32 \times \cancel{5} \times \cancel{3} =$

$4.65 \times$

$\cancel{5.36} \times 15 =$

$4.63 \times$

Hildebrand

l. Denkmäler -- Épitést

Csas-Frey Öst. Kunstl.

XXIV. k.

XIX. l.

Wien 1932

MŰEMLÉKEK ORSZ. BIZOTTSÁGA
VEGYES MŰVEK.
282

Réthy László. Magyar pénzverő izmaeliták és Besszarábia.

Arad, 1880.

cf. id.

Hildebrandt,
Johann Lukas

1711 – ben épi-
tette a féltoro-
nyi kastélyt
gróf Harrach
erod megbízásából
z
Dehio – Ginhart

244. l.

Handbuch
d. deutschen
Kstdenkmäler
in d. Ostmark.
I. Wien 1941
2. Aufl.

Hildebrandt Lukács

Janos

l. m. mustott

Dívald 1927

179. l.

ros központi pénztára

GTA

illérről, mely összeget

~~engedményezés~~
~~letiltás~~
közadóhátralék címén

készpénzben befizette.

Budapest székesfőváros központi pénztára:

Budapest székesfőváros házinyomdája 1941 — 1472

Hildebrandt Lukács

János

1668-1745

ítéd ráckevei

kastély

Divald Magyarmv emlei

1927

223. l.

226. l. Köppel

Hildebrandt

H., 2. *Johann Lucas* (1668—1745), génuai születésű osztrák építész, a Rómában működő Carlo Fontana tanítványa. Az idősb Fischer von Erlach mellett a XVIII. század első felében az osztrák barokk építészet legjelentékenyebb mestere. 1695—96. mint hadimérnök az osztrákok milánói és nápolyi csapatainál szolgált és itt ismerkedett meg leghíresebb támogatójával, Szavojai Jenő herceggel. Bécsben H. 1689 körül telepszik meg. Első eddig ismert alkotásán, a ráckevei — sajnos, belül teljesen elpusztult — kastélyon (1702) még az olasz és francia XVII. századi építészet hatása tükröződik vissza. Ugyanebben az évben a bécsi Hofburg számára is készít terveket. A ráckevei kastéllyal egyidőben, de lehet, hogy még előbb, a féltoronyi, a promontori (elpusztult) és a béllyei kastélyok átépítését végzi. 1708. a boroszlói Schreyvogel-házat (lebontották), 1706—11. a bécsi Laudon-utcai Schönborn-palotát (átalakítva) és 1712—17. a göllersdorfi Schönborn-kastélyt építi, Szavojai Jenő hercegen kívül a Schönbornok és a Harrach grófok voltak H. legfőbb támogatói. 1713—16. jön létre H. egyik főműve, a Daun- (most Kinsky-) palota a bécsi Freyungon, ugyanebben az időben azonban a pommersfeldeni, később pedig a würzburgi kastély építésében is közreműködik. 1814—1816-ban Szavojai Jenő herceg számára a bécsi Alsó-Belvedert, 1721—1723. pedig a Felső-Belvedere kastélyt építi. Ezenkívül része van a herceg bécsi téli palotájának befejezésében is. H. tervezte a bécsi kancellária (külügyminisztérium) palotáját (1719—20) és a Hofburg Schauffler-utcai egyszerű szárnyát. Az utóbbi csak töredéke H. nagyszabású tervének, amely szerint az egész Hofburgot átépíteni akarta. 1721—27. folyik a salzburgi

Buche in der Hand. — 1833: X. 2. *J. Spagnoletto:* Ein alter Mann mit einem Buche. — 1844: VII. 22. *J. Ribera Spagnoletto:* Ein Greis mit einem Buche. — 1865, 1866, 1867, 1869: XIV. 18. *J. Ribera Spagnoletto:* Ősz ember könyvvel.

b) Az Orsz. Képtárban. 1871: XIV. 18. *J. Ribera Spagnoletto:* Ősz ember könyvvel. — 1873: XIV. 17. *Nachahmung des J. Ribera:* Ein Greis mit einem Buche. — 1876, 1878, 1879: XVI. 676. *J. Ribera Spagnoletto:* Agg férfi könyvvel. — 1881: 730. *J. Ribera Spagnoletto:* Öreg ember. (Tanulmányfő.) — 1888: XVI. 532. *J. Ribera Spagnoletto:* Öreg ember képe. — 1896, 1897: XVI. 532. *J. Ribera Spagnoletto:* Öreg ember képe. — 1897: XXII. 532. *J. Ribera Spagnoletto:* Ein Apostel. — 1898: XXII. 532. *J. Ribera dit l'Espagnolet:* Un Apôtre. — 1901, 1904: XXII. 532. *J. Ribera Spagnoletto:* Öreg ember képe.

Mirabell-kastély átalakítása. Egyházi művei közül legnevezetesebb a göttweigi kolostor átépítése, amely azonban szintén csak töredékesen valósult meg. 1715. Göllersdorfban a Lorenttotemplomot építi, 1717-től kezdve pedig a linzi Priesterhaus-templomon dolgozik. Bécsben, Ausztriában, Csehországban és talén Magyarországon is számos polgári ház épül még H. tervei szerint. H. építőművészeti stílusa az olasz és francia építészeti elemek fölhasználása ellenére is az osztrák architektonikus előzmények szerves továbbfejlődése. Úgy a csoportképzésben, mint a homlokzatok tagolásában és a már rokokó jellegű díszítésben rendkívül egyéni művész. — Irodalom: B. *Grimschitz*, Joh. Luk. von H.'s künstlerische Entwicklung bis zum Jahre 1725; *Ybl* Ervin: Szavojai Jenő herceg ráckevei kastélya. *Ybl.*

guignon: Schlachtgemälde mit Ausfällen stb. — 1865, 1866, 1867, 1869: I. 10. *J. Courtois Bourguignon:* Lovascsatakép.

b) Az Orsz. Képtárban. 1871: I. 10. *J. Courtois:* Lovascsatakép. — 1873: I. 10. *Nachahmer des J. Courtois:* Schlachtgemälde mit Ausfällen stb. — 1876, 1878, 1879: XIV. 508. *J. Courtois utánzója:* Csatakép kirohanásokkal a távolban és lavassági ütközésekkel az előtérben. — 1881: 525. *J. Parrocel:* Lovascsata. — 1888: XVI. 531. *J. Courtois Bourgognone utánzója:* Lovascsata. — 1896, 1897: XVI. 531. *J. Courtois Borgognone utánzója:* Lovascsata. — 1897: XVI. 531. *In der Art des J. Courtois Borgognone:* Reiterschlacht. — 1898: XVI. 531. *J. Courtois Borgognone* (manière de-): Combat de cavaliers. — 1901, 1904: XVI. 531. *J. Courtois Borgognone utánzója:* Lovascsata.

Hildebrand, Lucas

nevét említi a ráckevei kastéllyal kapcsolatban.

Róna József szobrának ráckevei meghívása.
Budapest, 1970. 2.sz. 29. l.

Hildebrandt, Johann Lucas

Voit Pál a győri karmelita templomról szóló cikkében /megjelent a Magyar Müemlékvédelem 1963-1966. c. kötetben/ bizonyitja, hogy a templomot Wittwer tervezte, s cáfolja Bruno Grimschitz Hildebrandtra és Prunnerra vonatkozó attribucióit. Wittwernek tulajdonitja többek között a pápai pálosok, zirci ciszterek és tihanyi bencések volt templomait.

/Recenzeálja Borsos László/

Müemlékvédelem, 1970. 1.sz. 56-57.l.

Hildebrandt, J. L.

A felsőelefánti pálos kolostorból 1894-ben felépült kastélyt tévesen, minden alap nélkül fenti művének mondja Péter András: A magyar művészet története. Bpest. 1930. II 31. l.

Fleischer Gyula: A felsőelefánti gróf Edelsheim-Gyulai kastély és mennyezetképei. Évkönyvei, Az Orsz. Magy. Szépművészeti Múzeum. VI. k. Bpest 1934, 217 l

Hildebrandts Lucas

von

l.

Forum

1935. 160. l.

Grimschitz Bruno

könyvének

ismertetése

v Kobayashi

i japán festő.
i végéről.

ról egy kissé ferdén rakott
o, de balról magányos ház
képezik. Az égbolt felhőzött.

Lelt. sz. 1994. — Az 1900-iki
rmánybiztosságának ajándéka.
-iki 231,79 sz. leirat alapján

III.
251 (1994).
622 (265).

1000 Ft

: 257

bist.

Ajándék

Hildebrandt J. Lukas

a ráckevei kastély tervezője

Frey Dagobert: Csepelsziget térképe 1728-ból. Arch. Ért. – 1928. 160. l.

1668-909-6
Titkári-szoba.

131. Asztal (iró)

Egy darab fenyőfa iróasztal, hét záros fiókkal, felőlapján viaszkosvászon áthuzattal, fölül a széleken pedig léczkorláttal.

Méretei 83 cm. magas, 90 cm. mély, 192 cm. széles.

Becsértéke.....168 K

Régi leltári száma 2.

H i l d e b r a n d t , Johann
Lukas von
épitész

Gaál Ferike dr.: Husvét képzőművészetünkben. Képes Vasárnap. 1943. ápr. 20. (Képekkel.)

Hildebrand, Johann

Lucas

L.

Hans Kracker 7. L.

9. 5. L.

1941

Hildebrand J. L.

l

Gent Bpest (multiple ár) mine

1932

53. l

56. l

Hildebrandt Johann

Lukas von

epitein

Gentmüeul

353. l.

Szóval: Tizenhárom kor

Pozsony 1911 szep

Látta:
Csányi károly
épitesi

Hildebrandt, Johann Lucas

épitész

irod

Gerevich Tibor – Genthon

István: A magyar történelem kéjes könyve. Bpest, 1935. 157. l.

Kath. F. Szalézius
Prot. F. Mátyás

HÉTFŐ

25

Kath. Géza vt.
Prot. Géza

KEDD

26

Kath. K. sz. M.
Prot. Sándor

SZERDA

27

Kath. B. Báthory L.
Prot. Ákos

CSÜTÖRT.

28

Kath. Román ap.
Prot. Elemér

PÉNTEK

1

Kath. Albin pk.
Prot. Albin

SZOMBAT

2

Hildebrandt Giovanni Luca

épitéz

erőd

Gerevich L: arte

antica ungherese

22. l.

Roma 1929

Nemes E.

1917. *Rokkant katona.*

Az ábrázolt öreg vitéz kis
nézve és ölberakott kezekkel ül
széken. Haját rövidre nyiratta,
leberetvált. Öltözete: sapka ellenz
tával, kettős elejü szürke köpenye
tióval, kék pantalló, czipő és v
szijon rövid kard. A háttérben
melyek közül kettő egészen, e
egynek csak kis része látható.
Nemes 1874«.

Vászon, méretei 79·2 : 55·2 c
Nemes Nándorné sz. Ransonnet El
— Értéke K. — Átvétetett 1
900). — A hagyományt elfogadta
sz. határozat (216–901).

Jegyzet. Az 1902 szeptemb
alapján 1902 szeptember 23-án id

képzőművészeti gyüjteménynek ada
átadást jóváhagyta az 1903 márc
leirat (249–903).

III

Haag. 1900.
gr. Nemes Nándorné

Hildebrandt, Lukas

Johann

wod

Gerevich, Dr Tibor:

Die Baukunst der Barokkzeit in Ungarn

A Müggyűlő 1930.

8-9.17

Hildebrandt J. L.

terveste az alábbi kálváriát -

Grimschitz Bruno: Az

epreskerti kálvária. Arch.

Ért. 1928. 188 — 197. l.

1702. H. épitette a Csepelszigeten Savoyai Jenő hg ráckevei kastélját, s Mehet hogy ezután a XVIII. sz. 10-20-as éveiben terveste a kálváriát. Grimschitz elfogadja Kapossy megállapitását, hogy a kálvária tényleg H. műve s ezt maga is alátámasztja fenti

Ukkebe

Jézus és K. sz. János.

40. Umbriai festő a XV. sz.-ból.

Hildebrandt.
Johann Lucas von

lásd

Grimschitz, Bruno:

Johan Lucas von
Hildebrandts Kir-
chenbauten.
Wiener Jahrbuch
für Kunstgeschichte.
Band VI
Wien – Augsburg
1929.

Könyvtáramban
4-rét alak

U ELNÖK UR !

szám alatt utasitottam a budapesti
hogy Dr. Eber László, a Müemlékek
részére az 1904.évi I.t.c.alapján
t 1911.évi október hó utolsó nap-
lyett ugyanazon t.c.az 1904.évi
apján járó magasabb személyi pót-
nber hó 1-től kezdve további intéz-
áz/:1200:/ koronát előleges havi
ü szolgálati dijak levonása mellett,
szokott módozatok mellett fizessen

Hildebrandt,

Johann Lucas von

Laid oder

Grimschitz, Bruno:

Johann Lucas von
Hildebrandt.
Wien, 1932.

MOB Kv2. 2179.4

szerkezet), a Collège de France-ban Jean Ducleaux (colloidok biológiája), az egyetemi chemiai intézetben Jean Perrin (colloidchemia, sedimantatio) és Pierre Auger (atomszerkezet), a Pasteur-intézetben pedig Lecomte du Nony (felületi feszültség, stb.) és Macheboef (tb. bacterium chemiája) munkásságával ismerkedett meg. Külön tanulmány tárgyává tette ezenkívül az egész főiskolai oktatási rendszert, főleg a technikait, továbbá két évvel ezelőtti berlini tanulmányainak kiegészítéseképen az iparostanoncoktatást is.

Dr. Szép Jenő (1903, Debrecen, ref.) bőr- és nemibetegklinikai tanársegéd (prof. Neuber), 400 pengő belföldi ösztöndíjjal folytatta kutatásait. A máj fehérjeanyagcserét szabályozó működésének tanulmányozására a Mancke- és Rohr-féle gelatina vízterhelőpróbát 38 betegen végezte el és 14 esetben kapott pozitív eredményt. Tizenhárom olyan betegnél, akiknél a Manche- és Rohr-féle próba pozitív eredményt adott, elvégezte az Althausen- és Mancke-féle próbát is és 8 esetben kapott mindkét eljárással pozitív eredményt. A máj működésének zavarát ezekkel az eljárásokkal eczema, salvarsan-dermatitis, jododerma, syphilis II., III. és latens, psoriasis, sclerodermia, actinomycosis, psoropermosis follic. veg. eseteiben tudta megállapítani.

Hildebrandt, Johann

Lukas von

lásd okv

Nekler (a) MMTöst-e 1934

133, 139-l 140,

141-l 147-48,

169, 170 (képpel)

~~Pisztoly VII. 155.~~

Hildebrandt Johann L.

läsd

Hekler Ung 1937

100. l. 102. l.

103. l. 105. l. – 111

Fizetendő 1904 X ~~1/4 évi~~ külön tól havi 3 kor fill. részletben.

Korvin Testvérek. Budapest.

Hildebrandt
J. L.

l. Hor Bp uno aul-i 1938

37, 40, 42, 44. l

Hildebrand

l. ohr.

Kapj. 22. l.

A m. kir. udvar
épi[tései M T. és II.] korábbi
1924

Tányér czinből, 1703-ból

a Kisazari ref. egyház tulajd.

VI. 28.

Hildebrandt Johann
Lukas

épiten

l

Kapbarokh nur mit
Reg. Tars. Erk. oder
II. 259. l. Kapet 7
1923-26 Kirchbau
Bp 1927

Kassa. Kinizsi Pál-
laktanya

hi.

ágos Bizottsága

	száma:	19.977 - VI.	19 hi.
ny	kelte:	VI/27 in.	19 hi.
	beérkezése:	VIII/10	19 hi.

k száma:

elintézett szám:

íma:

áma:

sta:

Hildebrandt, Johann Lukas

Kapossy János: Mária Terézia budavári királyi palotájának tervező mestere. Arch. Ért. 1978. 166. l. 167. l. 168.

Tagadja, hogy a terveket fenti Építészhez volna.

2155-909-19
Tört. Képcs.
Raktár.

626. Asztal (bakon)

1 darab feketére festett puhafa asztal két kettős lábu bakon, melyeket keresztfa köt össze.

Méretei: 77 cm. magas, 100 cm. hosszú és 62 cm. széles.

Becsértéke.....4 K

Régi leltári száma 55.

Hildebrandt

Johann Lucas

und

Kap. Ung. Jahrb. XI.

42. l.

Stellung d. ungarländischen Barock in d. europ. Kstentwickl.

Berlin

1931

~~Bácsi török fürdő földrajza~~

~~IV. 177.~~

Hildebrandt Johann

Lucas

l

Kaposszegyzetek

és forr.
Szur. Eger —
Nagyvárad
kr. 1937

202. l.
(tobbiot)

Fejérpataky László IX. 187

Hildebrandt Johann Lucas

1668 - 1745

1660 Gemma, 1750 Bécs

Magyarosnagon tőle a váckevei, promontori, feltoronyi, bélyei kastély

Kat. Lex

II. k. Bp 1931. 286 l.

Bolockese

valószínűsége, Tegl-t
szt Háromsig
is

ékesfehérvári
âsatások

M.

ágos Bizottsága

ány { száma: 301.932-III 19 ni.
kelte: ~~IV/2~~ III/28. 19 ni.
beérkezése: IV/2 19 ni.

ek száma:

elintézett szám:

áma:

záma:

Hildebrandt, Johann

Lucas von

A pozsonyi Szentháromság templom, e becses barok műemlék tervezőjéről nincsenek hiteles adatok. A-R. Franc bécsi műtörténész stiluskritika alapján a tervezést fentinek tulajdonítja. A templom ikertestvére az 1702-07 ben épült bécsi Szent Péter templomnak, mely fenti hiteles műve. A fenti templomot Keresztély Ágost herceg, esztergomi érsek épittette.

Kemény Lajos: Az érsekprimások alkotásai Pozsonyban. Pozsony 1941. 23. l. 24. l.

Hildebrandt, Lukas von

l.

Lázár Művészet 1938

266. l.

1729-909-14.
Igazgato-szobája.

256. Szőnyeg.

Egy darab csomózott szőnyeg, virágokkal diszitett keretbe foglalt stylizált mintákkal. Méretei: 323:196 cm.

Becsértéke.....360 K

Megszereztetett az Iparművészeti Muzeum utján.

1993: II. 19-én. — Készült Nagy Lázár terve szerint a porsonyi szövő ipariskolában. — A 1901 évi iparm. muzeumi vásárlásból.

Hildebrandt Lucas

Lod
z

Lechner 1940

180 l.

A m. ép. a
ren. kortól
a mill. j
trépu köpe
1940

Hildebrand J. L.

épitész

vód

3

Lux Géza dr:

Kevéssé ismert műemlékeink. Ráczkeve műemlékei. Magyar Építőművészet. 1943. 164–165. l. – 166.

(Képekkel és okk. fenvrajzzal.)

Jellemző az is, hogy a korbeli irodalo
véleményt — leszámítva Villanit, aki állhat
cet, aki árulással vádolja, mert a chioggiai d
cét —, de olyan eseményt sem találunk felje
egybehangzó dícséreteivel. A Burkcharti „h
Lajos. Nincsenek ágyasai, törvénytelen gyer
rokonának, Kázmérnak. A bécsi tartózkod
említést tesz, vagy Ranallo állítása az aquil
nem tudja megváltoztatni véleményünket é
fiatalsága elég mentséget ad.

A kortársak véleménye után nem lesz
ismerkedni, ahogy a képzőművészet alakjá
de találó módon írja le Lajos alakját: „El
hajú és szakálú, duzzadt ajkú, vidám arcú é
bármennyire is tömör, kiegészítve a kor
arra, hogy testi valóságát is megismerhessi
kódexek és freskók jöhetnek számításba. Ik
ebben a sorrendben értékelhetjük az egyes
valamivel többet a pecséteknek adva, míg
második része, a miniatúrák és a freskók

Így bár Nagy Lajos ezüstgarasain n
részben a pénz kis méretei, a technika kezd
„a királyt" és nem Lajost akarta ábrázolni,
nálását. A szépszámmal fennmaradt pecsét

Hildebrandt Lucas

irod

a ell

Lykamüvtört II.

204, 205, 271 l.

2. kad

1939

ajándékozó fél, miként később a selyem- és porcellán-gyártmányoknál is történt. Ez a fölfogás nem egészen helyes és ujabb megfontolást igényel. Az egyes kulturák között folyton ujabb és ujabb kapcsolatokat veszünk észre és ahol önálló keletkezésü művészi és műveltség-formákat sejtettünk, ott idősebb példákhoz találunk kapcsolatokat. Kina egészen kiesnék a fejlődés általános történelméből és saját kulturális fejlődésében is hiányoznék az összefüggés. Egyéb kulturproduktumai nem maradtak fönn ama Kr. előtti időkből, jellegzetes stilusuk tehát feledésbe ment volna, hogy 1000 esztendővel később ujra kifejlődjön? Ez oly fejtetőre állitott okoskodás, melyet Jaeckel tanár nem tudott elfogadni s az egész problemát uj vizsgálat tárgyává tette. Példákkal bizonyitotta be, hogy *a klasszikus kinai bronz-edények nem származhatnak a Kr. előtti időkből.* Stilusukat idegen behatásoknak tulajdonitja, melyek nem érkezhettek Kinába hamarább a keresztény ezelőtt nagy sikere volt a berlini Secessióban.

(Képlopás a weimari muzeumban.) Az április 10-ére virradó éjjelen tolvajok jártak a weimari nagyhercegi muzeumban. Négy kép tünt el a képtárból. Az egyik egy eredeti Rembrandt (önarckép). A képet (63×50 cm.) kivették a keretből. A három millió márkára becsült Rembrandt-kép a szászweimari nagyherceg magántulajdona. A többi ellopott festmény: egy Terborch, Netschernek egy allonge-parókás fiatal herceget ábrázoló arcképe (28½×25 cm.) és egy Tischbein-kép. Sem a tolvajok, sem a képek nem kerültek meg eddig.

(Mennyit költ műemlékekre a francia állam.) A francia sajtóban nemrég riasztó hirek keltek Versailles kastélyának leromlott állapotáról és hangos felszólalások követelték a rossz karba jutott épületek tatarozását. A kérdéshez Guillaume Janneau szól hozzá a *Temps*-ban, és miután megállapitja, hogy Versaillesban valóban akadna tata-

Hildebrandt
Lucas

vrád
2

MMÉE Közl
1940. 149, 150. l.
(Tudósítás a junius 15-ki ráckevei tanulmányi kirándulásról, képekkel.)

Ó görög

23
Kat. Apollinár
Prot. Lenke

10 Leonc

HÉTFŐ
24
Kat. B. Kinga
Prot. Krisztina

11. Eufémia

KEDD
25
Kat. Jakab aps.
Prot. Jakab

12. Hilárion

SZERDA
26

Hildebrandt Lukács

MAGYAR MŰVÉSZET

1925. ~~59~~, 238, 495–6.

1927. 276–7, 287–9, 487–8 kiszel
543

1928. 659

1930. 97, 235, 288, 359, 658–59 (Mův. vivd)

1931. 12–13, 608,

1932. 221, 229, 237, 247,
250–52, 259.

1933. 156

T. 4171.

ett vár épületei közül három
ért pedig, a hol házak és tor-
rom katona alakja elénkiti. Feli-

n.

cm.

6-93-47.

Hildebrandt Lucas

Räckevl

rod

Michel 1000. l.

Hist. de l'art

VIII./3.4

Paris 1929

Ms. 1, 1, 1,

Hildebrandt ~~Eduard~~

läsd Johann Lucas

Universitätslexikon

332 l.

A XIX. sz

Baldácsi Antal báró.

Derékon alólig látható, szembe néz. Bal kezében, me emelt díszkardját és kezty kopaszodik, előre fésült haja szőke, szemöldöke világosbar gallérja látszik, nyakkendőj prémes mentéje fekete. Mente diszítik.

Vászon, méretei 111 : 89 cn 200 K. — Báró Splényi Ödön (30–888). — Bejelentetett 1888 :

Kifüggesztésére vonatkozó a *len festő :* Baldácsi Antal b., volt IX. 29. *Ismeretlen festő :* Baldá egyházak jótevője.

Hildebrand Lukács

a mi kéjen bort
1306

Mysk Erno
26.1.

Használandó I. fokozat alá eső váltóra 150 koronán felül 300 koronáig.

Husz filléres bélyeg.

1912.

Szeged 1912 szep

1913 január hó 1

első váltónál

Kettőszáz korona

értéke

Szentiványi Gy

fizetendő Szeg

324

Hildebrand,

Johann Lucas

1) Ráckevei kastély

2) Féltoronyi kastély

lásd 3) Felső elefánti kastély

Péter II

A m. mův tril

1930

30. l. képpel

31. l.

35. l.

36. l.

44. l.

Hildebrand Johann Lukas

Wod

Petermagnine (liegt) V. bey l
Verecke

zu welchem Gefühl die Menschen gesetzlich erzogen werden müssen. Deshalb ist nach unserer Auffassung, die geeignetste Lösung dieser Frage die obligatorische ärztliche Beratung vor der Eheschliessung, die jedoch nicht prohibitiv sein kann, sondern den Eheschliessenden anheimstellt, in welchem Masse sie die Feststellungen der ärztlichen Untersuchung für sich bindend halten wollen. Nach unserer Erfahrung ist nämlich die gegenseitige Gesundheitsschädigung der Eheleute und diese der Nachkommenschaft meistens die Folge einer Unwissenheit und wegen Mangel an Verantwortlichkeitsgefühl. Diesen Mängeln würde jedoch die Einführung der obligaten ärztlichen Untersuchung vor der Eheschliessung abhelfen, da sie einerseits die Aufmerksamkeit auf die Verpflichtungen der Familie und der Nation gegenüber richtet, den eigentlichen Zweck der Familiengründung in den Vordergrund des Bewustseins stellt und mit der einseitigen materialistischen Auffassung bricht, die in der Eheschliessung nur eine privatrechtliche, bloss die Beteiligten angehende Handlung erblickte, andererseits aber den Eheschliessenden ihre bisher nicht bekannten ansteckenden oder vererblichen Krankheiten aufdeckt. Der gegenwärtig im Justizministerium in Ausarbeitung befindliche Gesetzentwurf hat sich unsere obige Auffassung zu eigen gemacht, und nimmt — soweit beim gegenwärtigen Stande der Angelegenheit eine Äusserung zulässig ist

Hildebrandt J. Lukás

az epoeskerti kálvária
szerzőjének Hekler-
fenzét tartja, bár az
épitkezés két évvel a
mester halála utáni
indult meg (1747-1749)

Hekler M. M. Tört

169. 170 l.

Keppel

Vaskacrúr, nádvágó VII. 241

Hildebrandt Joh. Luc.

Wied

a barok mov. M

Pig Müvel Sörö

IV. K. 534. l. 536. l.

538, 539. l.

541. l. 544. l.

1946				FEBR
Óra	HÉTFŐ **11** Lurdi Mária	KEDD **12** 7 szerv. alap.	SZERDA **13** R. Sz. Kat.	CSÜ
8–9				
9–10				
10–11				
11–12				
12–1				
1–2				
2–3				
3–4				
4–5				
5–6				
6–7				
Jegyzetek				

Hildebrandt
Johann Lucas
von

Lásd a régi Bude és Pest équestrei MT novába 1932

Rch 7, 28-30, 33,
34, 38, 70, 77

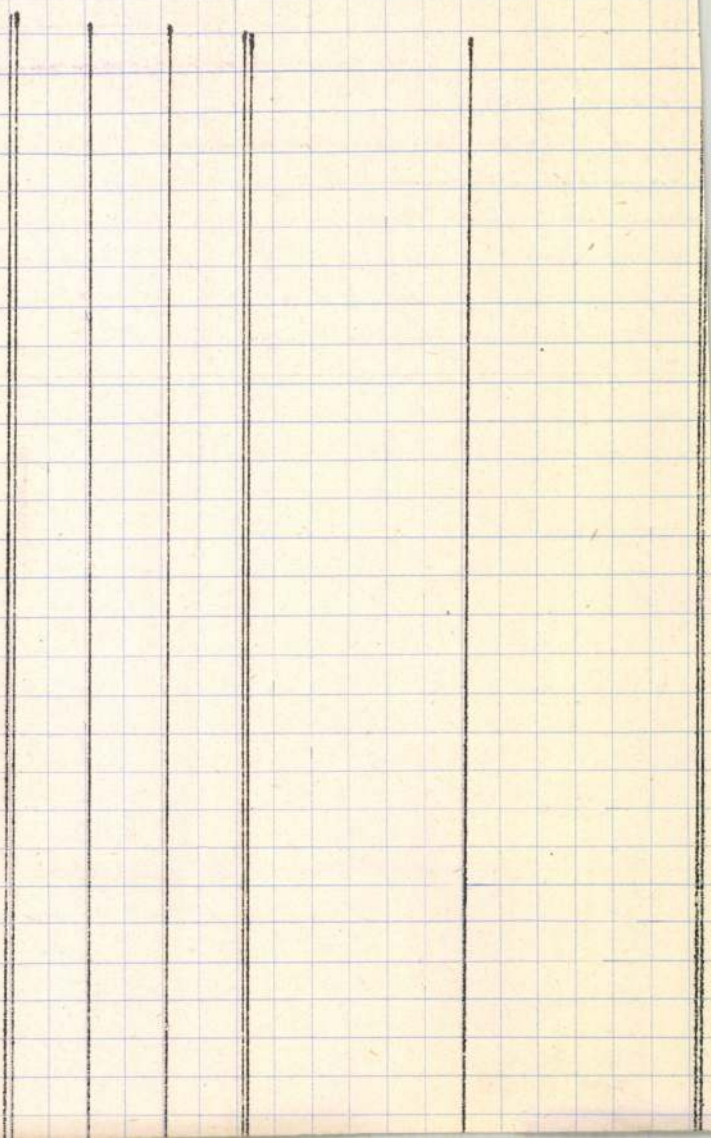

Hildebrand Joh. Lukács

l.

Szm Egermüv

45, 69, 77, 87, 90,

104, 146

202

Budapest, III., Béesi-ut 32. sz.

BUDAPEST 337 MAJ. 18 15

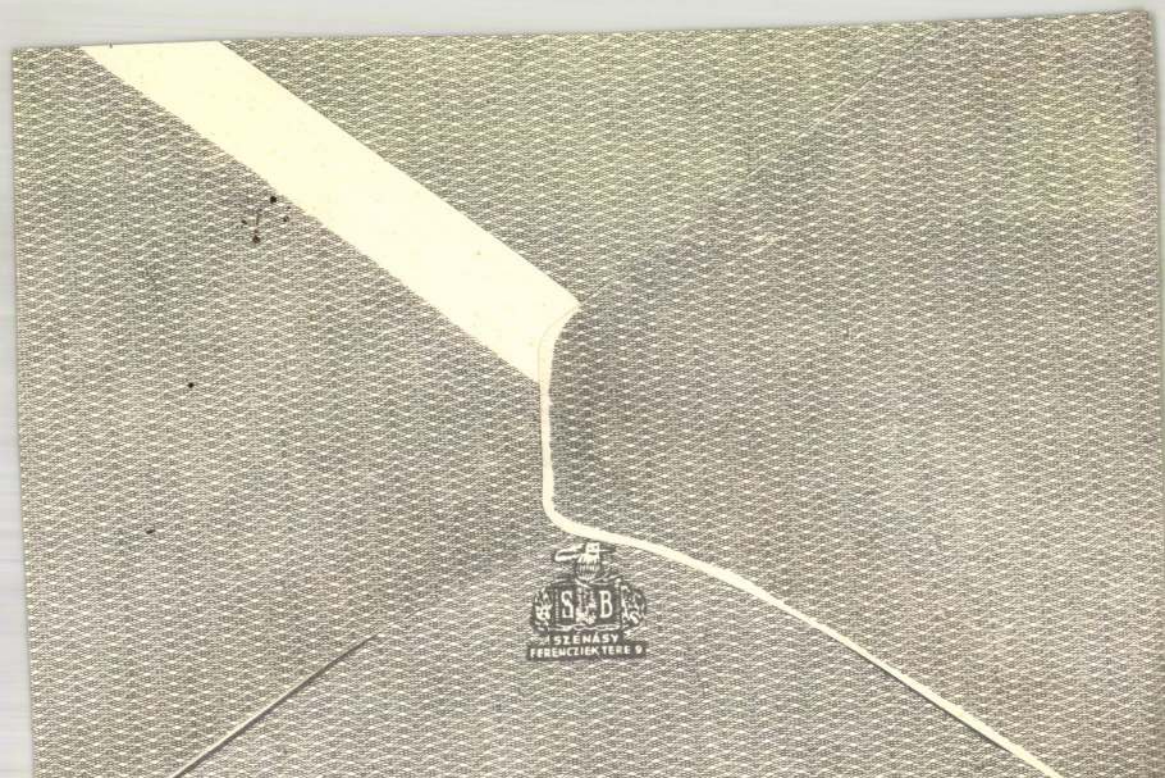
S B
SZÉNÁSY
FERENCZIEK TERE 9

Hildebrand

János Lukács

Cein épitéss

laid

Thirfelsődunántúl

95. l.

1933

Johann Lucas Hildebrandt M.D.K.

bécsi építész

művének tekinthető (pontosabb okmányszerű bizonyítékok nélkül) a pozsonyi Trinitárius temp-lom (1717-1725), melynek kupolafreskóját A. G. Bibbiena, főoltárát Gaetano Bussi, Hildebrandt munkatársai készítették.

Antal Kampis: Kunst in Ungarn,
Bp. 1966. Corvina

148. old.

M.D.K.

Lucas Hildebrandt, bécsi építész

magyarországi művei körül
szerző körli a ráchevei kastélyt.
(1712-1718).

Antal Kampis: Kunst in Ungarn,
Bp. 1966. Corvina

155. old.

Hillebrandt , Johann luks építész M.D.K.

Százkeve , Savoyai Jenő kastély / 1700-1702
repr.
Félterem, kastély L712 körül

Kampis Antal: A képzőművészetek története 649.1.
A Kultura világa Sp. 1963.

HILLEBRAND, Joseph, pozsonyi könyvkötőmester

H., bürgerl. Buchbinder, lánya meghalt. (1764, 11. szám, 4 l)

—

J. Hillenbrand, bürgerl. Buchbindermeister, 4 heter lánya meghalt. (1768, 56. szám, 4 l)

—

J. Hillebrand, bürgerl. Buchbinder, † 51 éves korában, ~~meghalt~~ Pozsony, saját házában, 1770 június 30. (1770, 53. szám, 4 l)

—

Preßburger Zeitung
(Zeitung)

Hildebrandt, J.L.

építész

MK

pallérjaként jött Magyarországra Mayerhofer András mint a ráckevei kastély építésvezetője.

73.o.

Borsos - Sódor - Zádor : Budapest. Bp. 1980.

a.D.U

HILDEBRANDT, L. J. építész

Ráckeve, volt Savoyai kastély

(1700-1702) terv.

Dombo József: Művészettörténet Bp. .1960. 261. C.

MDK

Hildebrandt J.Lukács,ép.

épitette Szavojai Jenő herceg ráckevei kastélyát, kevesek által ismert gyönyörü müemlékünket.

Ybl.Ervin, előadást tartott.
ÉP IP.1924.12-14.sz. 39lap

Hildebrandt J. Lukács pitész,

XVIII. szd.

Archaeologiai Értesítő

XLII., 1928., 159–162.

Frey Dagobert: Csepelszigetet

térképe.

Hildebrandt János-Lukács, építész,
1702, Rákoskeve.

Archaeologiai Értesítő
XLIII, 1929, 220–222.

Réh Elemér: Adatok a pesti Kálvária
történetéhez.

Hildebrandt J. Lukács, építész, 1702.

Archaeologiai Értesítő
XLII., 1928., 188–197.

Grimschitz Bruno: Az eperjesi Kálvária.

Hildebrandt építész.XVIII.sz.

Henszelmann lapok.4.sz.

MDK

Hildebrandt Lukács

Magyar Müvészet 1932. 7-8. sz.

Hildebrandt, J. Lukas von, építész. Bécs
(1668–1745). A barokk építészet egyik legjelentősebb bécsi alakja.

Valószínűleg ő építette a
18. sz. elején a Szt. Háromság templomot.

48
65 l.

Franz, A. R.: Pressburg, die ehemalige
Hauptstadt...
Berlin–Stuttgart, 1935. 83 l. 12 t.

H

M.D.K.

Lucas von Hildebrandt, építész

a ráchevei kastély terverője, kinek munkásságával Ybl Ervin foglalkozott behatóan. Ennek alapján kimutatta, hogy a becsi Schwarzenberg-palotát is Hildebrandtnak kellett tervezni és nem Fischer von Erlachnak, amint addig tartották. Az osztrákok addig nem körölték Ybl tanulmányát a Jahrbuch d. Kunstgeschichtében, míg Hildebrandt terveit a Schwarzenbergék egy csehországi kastélyában meg nem találták, melyeket azután Dagobert Frey publikált.

54.

Ybl Ervin válasza a kandidátusi értekezéséről elhangzott vitán. Müvészettörténeti Értesitő, 1961.X.évf. 1.sz. 54.old.

M.D.K.

Lukas v. Hildebrandt

Génuában született, Olaszországban nevelkedett. Művészetének hatása Magyarországra is kiterjedt. Főműve a Savoyai Jenő herceg számára épitett bécsi Belvedere kastély.

A könyv 65. képe a bécsi Belvedere palotát ábrázolja. XVIII. század.

Hekler Antal: Müvészettörténet.Leányliceumok VII. o. számára. III. rész. Ujkor. Kir. Magy. Egyetemi Nyomda. Bp. 73, 74, 75. l.

Hildebrand Rudolf

1889-ben hunyt el Baján (mül Aunkiciban)-festő.

Miszolczy Ferenc, Baja képzőmű-vénete a XIX. sz.-ban, kézirat. MDK -L-II- 5)3/1

25 l.

MDK

Hilf László

A "Szegedi Ipartestület Kiadásá"-ban megjelent "A szegedi iparosság története" c.müve. Szeged iparosságának történetét az Árpádházi királyokig viszi vissza.

Móricz Pál : Látogatás a legnagyobb magyar iparos-székházban.

Magyarság 1934. márc.25. 6.o.

MDK

Johann Lucas v. Hilfebrandt, épitész az osztrák barokk müvészet egyik legnagyobb egyénisége.

Oeuvrejének ujabb kutatások alapján uj beiktatott tagja: a józsefv árosi Kálvária/ most az Epreskerben van felállitva/, H.nagy dekorativ fantáziájának legszabadabb szárnyalását mutatja. Fejlödéstörténetileg éppolyan fontos, mint másik magyarországi alkotása, a ráckevei kastély, melyet Szavojai J enö számára épitett.

Repr. 488.1. a józsefvárosi Kálvária.
J elenleg az Epreskertben.

P.: Hekler-féle Henszlmann lapok feljegyzéseiböl. MagyarMüvészet. 1927. 488-9.1.

7 k.

M.D.K.

Hildebrandt, Johann Lukas, építész

nevét említi a szerző, mint a ráckevei Savoyai kastély tervezőjét,

Perneczky, Géza: Geschichte der ungarischen bildenden Kunst

Kulturelles Leben in Ungarn. /Red. Zoltán Halász/. Bp. 1966. 363 l. 26 t.

294 old.

J. L. Hildebrandt

A rácherei kastély homlokzata.
1700-1702. (fényképe)

Artner Tivadar: Évezredek művészete. Bp. 1965.
Gondolat k., 605 l., ill.

341. l.

Lucas von Hildebrand német M. D. U.

épitén 1659 - 1730

A budai kir. vár régi, középső részének terveröje.

Czigler Ignác: hüvelődés történet. Bp. 1902 178

M.D.K.

Lucas Hildebrand, építész

Mária Terézia utasítására 1741-ben járt először Budán, hogy a királyi vár helyreállítási viszonyait tanulmányozza; az alapkő letétel 1749. májusában történt meg. Hildebrand 1755-ben meghalt – az építkezés elakadt. 1769-ben készült el a palota kápolnája és 1771-ben maga a palota.

Haszmann A.: A kir. vár építéstörténete

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, Bp. 1900. 34. köt. 232. old.

M. D. K.

HILDEBRAND, Lukas v. építész

Ráckeve, Savoyai kastély (1702)

Ferenczy Károly: Kastély műemlékeink
műemlékvédelem 1961. 1. sz. 36. l.

M.O.K.

Hildebrandt

Anton Pilgram jászói premontrei kolostorának épitési rendszere Hildebrandt épitési rendszerének tanulságait hordozzák.

/Magyar Müvészet Lexikona/

Mojzer Miklós: A váci barokk rezidencia
Müv. Ért. 1960. 4. sz. 282, old.

So.

MDK

Hildebrandt ifj.

Mátyás palotájának helyén Mária Terézia, Fischer von Erlach tervezése szerint, az ifjabb Hildebrandt-tal épittetett új királyi lakot.

Szmrecsányi Miklós: Történeti művészet a Halászbástyán.

Művészet, 1906. 217-231.lapok./Képekkel/

Hillebrandt Johann

Lukas

l.

F:

harok éjtelen
1937

Tölgyesy Pozsonyi

10 l. 26.) l. 73. l.

58,59

Szeg vasból VIII. 76.

Hildebrandt János Lukacs

irod

Ybl Ervin: Szavojai Jenő herceg ráckevei kastélya. Évkönyvei, Az Orsz. Magy. Szépművészeti Múzeum —, III. k. Bpest, 1924. 51–80. l.

A ráckevei kastély a mesternek legkorábbi önálló műve, melynél még részben mások hatása alatt dolgozott.
A kastély 1702 tavaszán kezdek épülni. A kastély belseje épp ugy, mint a kert is elpusztult. Egyedül egy diszes fehér stukkomennyezet maradt meg eléggé élvezhető állapotban.

Grimschitz: Hildebrandt monografiája -

Hildebrandt Lukács

wod

a

Jblképrösnek Morgon

320 l.

Lukács Gy Mora Kultúrt

1929

HILDEBRANT, Johann Lucas von építész

KOPPÁNY Tibor - DERCSÉNYI Balázs - ÖRSI Károly:
Magyar kastélyok. Bp. : Officina Nova, 1991
18-19.p.

Féltorony, Ráckeve

37. — RÁCZKEVE: Savojai Jenő herceg egykori kastélya
Ehemaliges Schloss des Prinzen Eugen v. Savoyen — Autrefois Château du Prince de Savoie
Former Castle of the Prince of Savoy
(1702.)

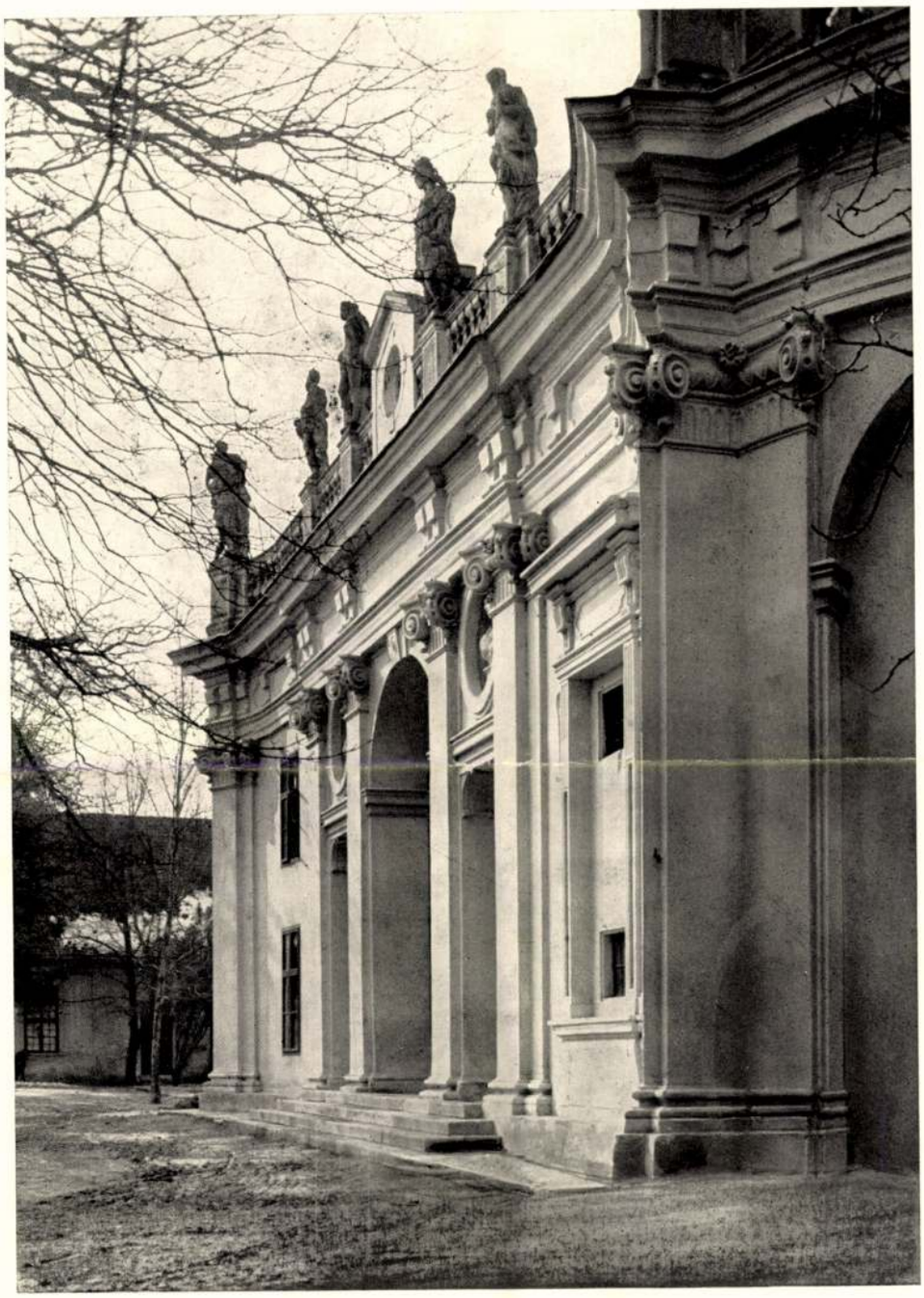

38. — RÁCZKEVE: A kastély főhomlokzata oldalról nézve
Die Hauptfasade des Schlosses — Façade principale du château
Main façade of the castle

39. — RÁCZKEVE: A kastély középrésze
Der Mittelteil des Schlosses — Partie centrale du château
Central portion of the castle

40. — RÁCZKEVE: A hátsó homlokzat déli része
Gartenfasade — Façade postérieure — Posterior façade

41. — RÁCZKEVE: Részlet
Detail — Détail — Detail

42. — RÁCZKEVE: Szoborcsoport
Statuen — Groupe de statues
Group of statues

43. — RÁCZKEVE: Részlet
Detail — Détail — Detail

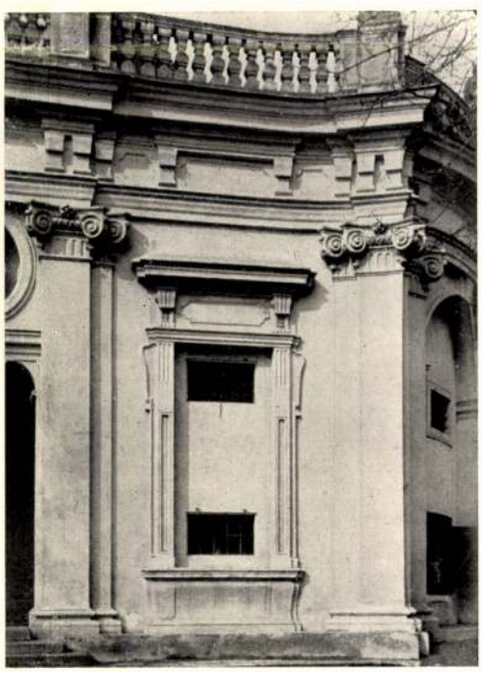

44. — RÁCZKEVE: Részlet
Detail — Détail — Detail

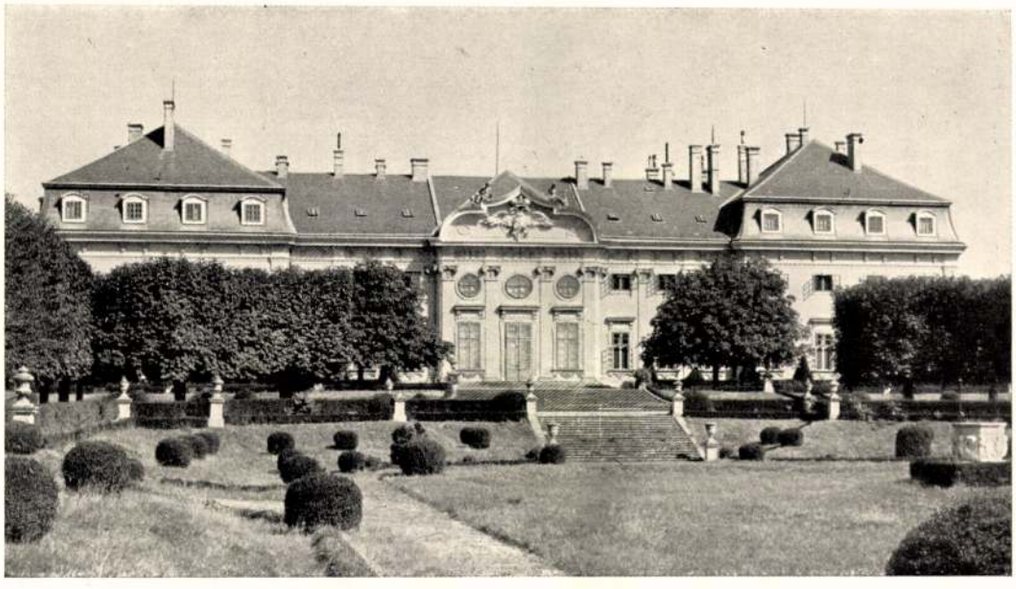

45. — FÉLTORONY ✞: A kastély főhomlokzata
Hauptfasade des Schlosses — Façade principale du château
Main façade of the castle (1711.)

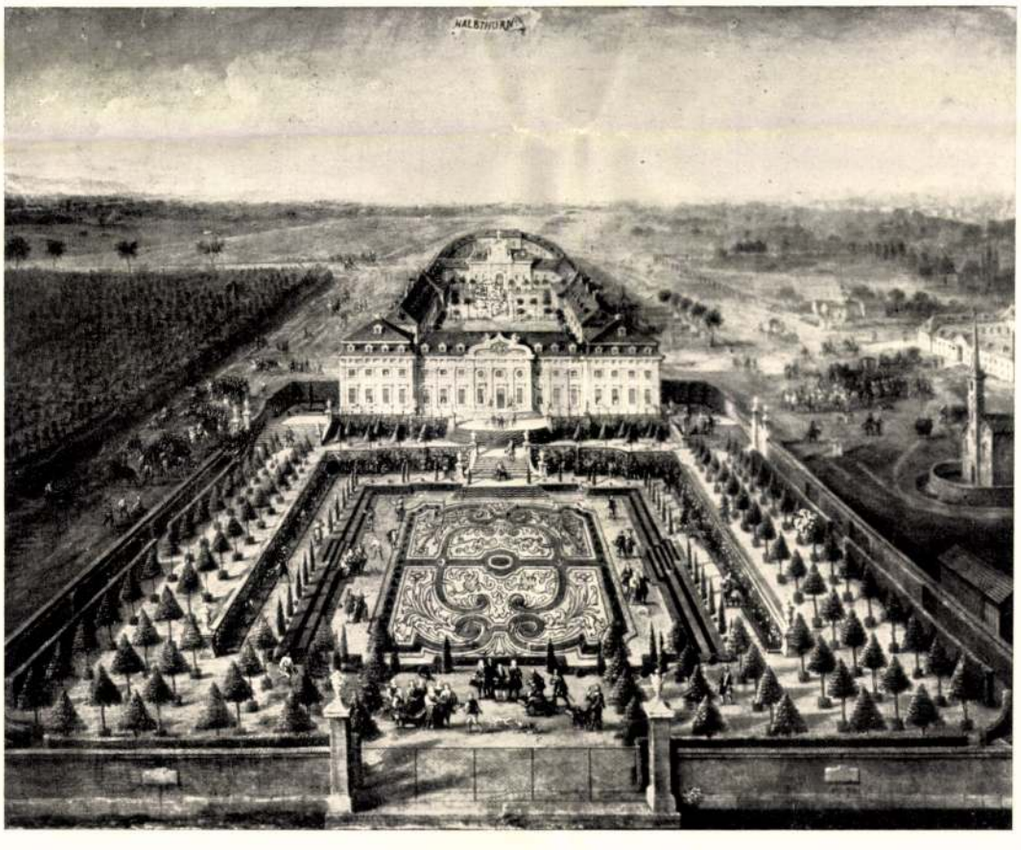

46. — FÉLTORONY ✞: Az eckartsaui kastélyban levő festmény nyomán
Nach einem Bild aus dem Schlosse Eckartsau — D'après un tableau du château Eckartsau
After a picture in the castle d'Eckartsau

47. — FÉLTORONY ✞: A kastély udvari oldala
Das Schloss vom Hofe gesehen — Le château vu de la cour
The castle seen from the courtyard

48. — FÉLTORONY ✞: Az udvar egyik kapuja
Ein Tor des Hofes — Un portail de la cour — Gateway of the courtyard

49. — FÉLTORONY ✞: Részlet az udvari homlokzatból
Detail der Hoffasade — Détail de la façade de la cour — Detail of the courtyard

50. — FÉLTORONY ✞: Részlet az előcsarnokból
Detail aus der Vorhalle — Détail du vestibule — Detail of the vestibule

Hildebrant J. L.

1939

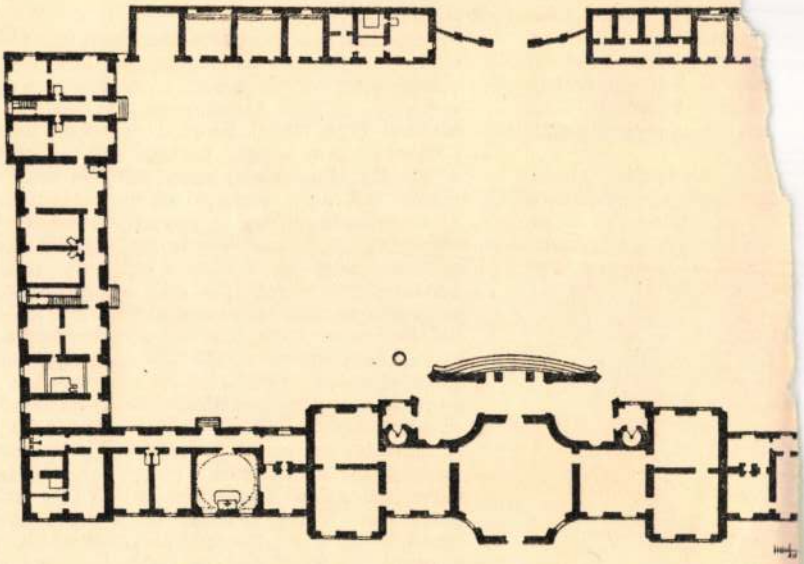

217. — Ráckeve kastélyának földszinti alaprajza. Ybl Ervin közlé

…pta Máriássy Farkas
…gy ennél az átépítésnél
…nt csak hazai mesterek
…mester, Stübner Mihály
… lőcsei kőfaragó, Lieb
…er, Feik János késmárki

… rajzi rendszere, gazdag
… homlokzatai mögött is
… a régi tetőzet és az azt
… átalakításnak áldozatul
…szuroköntő nyoma.) Egy-
…vel körülbelül 1778-ban

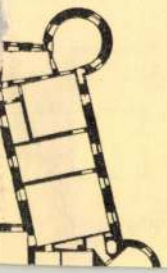

A KÖRMENDI herceg Batthyány-Strattmann kastély, melléképületeinek hatásos együttesével kétségkívül Vas megye legmonumentálisabb vidéki kastélya. Belépve súlyos főkapuján, a XVIII. századi klasszicizáló, de még barokk homlokzatoktól (138. ábra) határolt előudvar hátterében látjuk a komor, zárt jellegű hercegi lakóépületet (136. ábra). A kastély trapézalakú szűk udvarát övező egyszerű és kettős traktusok a négy sarkon alaprajzilag kiképzett, de felépítményükben az épület tömegébe olvadó toronyszerű kialakításokba futnak. Az alaprajz szabálytalansága mutatja, hogy az épület a régi vár jelentős részének felhasználásával épült, s csak a főhomlokzat lépcsőházi és dísztermi része való a maga egészében az átalakítás koráról. Persze ez a rész sem volt az akkor korszerű elrendezés szerint megoldható és alkotója csak úgy tudta elhelyezni a kapubehajtó mellől induló nagyszabású lépcsőt, hogy a második emeleten mellette lévő díszteremhez hasonlóan az egész kettős traktus szélességét e célra használta fel. A kastély és melléképületeiről bemutatott képek és alaprajzok meglehetős átfogó tájékoztatása mellett nem lesz talán érdektelen a XVIII. század végének krónikását Vályi Andrást is megszólaltatni, aki Körmendről ezt írja: „Nevezetesiti, sőt uj fénynyel eleveniti e' mező Várost a' megujjittatott Vár, mellyben Hertzegi szobák és igen jeles festések készültek legközelebb, nem különben az angliai izléssel készült igen szép kert, melly …

Hildebrand J. L.

l.

Radoskastély II.

11, 18, 20, 25, 40, 41. l.

51-63. l, 217-18

(képek)

.), Bohm Hugo (Városház ...

Az Ernst-Múz

XLIII

EZÜSTGYÜ

főuri birto

GRÓF SZAPÁ

butorainak I

a FÓNAGY

képgyüjtemény, valamint főuri
származó festmények, mí

Hildebrandt J. L.

uród

Rados Jenő dr.

Magyar kastélyok

11 l.

51-63. l (képek)

217-18. l

,róm.kat./egyetemi hallgató,1937 év már-
ban tanulmányokat folytatott az irányitott
kérdéseinek tárgykörében.Tanulmányainak
a római Gazdasági és Kereskedelemtudomá-
különösen Carosi-Martinosi professzor
s Giacomo Acerbo professzor "Economia e
it hallgatta.Részt vett az egyetem ál-
intésére rendezett tanulmányi kiránduláa-
alkozott az olasz buzatermés értékesité-
szervezetének és a kapcsolatos hitel-

Hildebrandt, J. L.

RÁCKEVE (Pest megye)

községében találjuk barokk világi építészetünk műtörténetileg egyik legértékesebb emlékét, J. L. Hildebrandt a bécsi Belvedere tervezőjének nagyszabású művét, Savoyai Jenő hadvezér kastélyát (37—44. ábra). Keletkezésének felkutatását Ybl Ervin gondos tanulmányának köszönhetjük,[13] ki Mantuában előkerült levelekkel kétséget kizáróan igazolta a nagy bécsi barokk triász olasz születésű mesterének szerzőségét.

Az 1702-ben megkezdett épület nemcsak a mi architekturánk további alakulásában hagy maradandó nyomokat, hanem mint Hildebrandt első ismert, jelentősebb önálló műve az általános műtörténet számára is igen nagyjelentőségű.

Ybl részletes ismertetésére utalva, a kastéllyal e helyt vázlatosabban foglalkozunk, mint ahogy azt jelentősége egyébként indokolná. Építésének menetéről, s a tervek alakulásáról Hildebrandt és a Lombardiában tartózkodó Jenő herceg levelezéséből részletes tudomásunk van. Alapelrendezése francia befolyást mutat — középrésze igen közel áll a Vaux-le-vicomti kastély alaprajzához, de feltaláható benne Palladio villaterveinek hatása is. Felépítésének jon pilaszterekkel való ritmikus tagozásában, a párkányba helyezett gyámokban, az ablakok borromineszk keretezésében, s a hármas bejárati kapu megoldásban egyénivé alakított felsőolaszországi elemeket kell látnunk. Hildebrandt e művénél még bizonyos elfogódottságot tapasztalunk a tektonikus elemek szigorúbb alkalmazása és a vonalak merevsége tekintetében (38. ábra), de az épületnek különálló tetőkkel való részekre bontása már jelzi, hogy a mester művészete a rendkívül mozgalmas körvonalak felé veszi irányát.

Rados Jenő dr. Magyar kastélyok 217, 218. l.

Kár, hogy a kastély — gazdasági épületté alakítva — belsőleg teljesen elpusztult és már csak egy stukkómennyezet ad fogalmat Hildebrandt tehetségének egyik legragyogóbb oldaláról, interiőr megoldásainak leleményes, ötletes pompájáról.

BUDAPEST,
Horthy Miklós
Telefon: 25-9

Naponta friss
pörkölt kávé

Állandó
gyümölcsvásár

Hildebrandt, J. L.

Rados Jenő dr. Magyar kastélyok. 218. l.

A FÉLTORONYI (Moson megye)
kastély — ma Frigyes főherceg tulajdona, azoknak egyike, melyekről Fleischer Gyula kutatásai révén[14] meglehetősen részletes és megbízható adatok állanak rendelkezésünkre (45—50. ábra). A Harrach család építtette állandó építészeti tanácsadójával J. L. Hildebrandttal, — a napvilágra került levelezés szerint — az 1711. év táján. Igy e csaknem 10 évvel Ráckeve után létrejött művön Hildebrandt már sokkal kiforrottabban áll előttünk, mint első magyarországi alkotásánál, s az akkor még erősen Carlo Fontana hatása alatt álló mester művészetén itt még fokozottabban érezhető a francia befolyás. Fleischer szerint a féltoronyi kastélyban talán Maisons Lafitte Mansart-tól származó alaprajzának követését állapíthatjuk meg. Téralkotásának súlypontja a földszinti díszteremre — sala terreneá-ra — esik, ehhez kétoldalt középfolyosós rendszerrel csatlakoznak a többi helyiségek. Külsőleg a rendkívül szép — Maulbertsch egyik legértékesebb mennyezetképével ékes — nagyterem csak az oromzat kiképzésében, de nem tömegével válik ki az ötegységű homlokzatból (45. ábra).
A kastély a XVIII. század második tizedében királyi birtokállománnyá, III. Károly feleségének tulajdonává vált. Ebből a korból (1724—27) való mintegy 160 kat. holdra terjedő kertje, melyet e formájában a kastéllyal együtt egy az eckartsaui kastélyban lévő olajfestményről ismerünk (46. ábra). A század közepe után, mint Mária Krisztina és Albert szász-tescheni herceg birtoka, Fr. Ant. Hillebrandt irányításával, főleg egyes belső részeket érintő átalakuláson megy át; erről a bécsi Haus-Hof-und Staatsarchivben őrzött titkos kamarai pénztárkönyvek nyujtanak részletes felvilágosítást.

Dreger M.: Über Joh. Luk. v. Hildebrandt. (Kunst und Kunsthandwerk X. Jahrg. 1907. 270 o.)

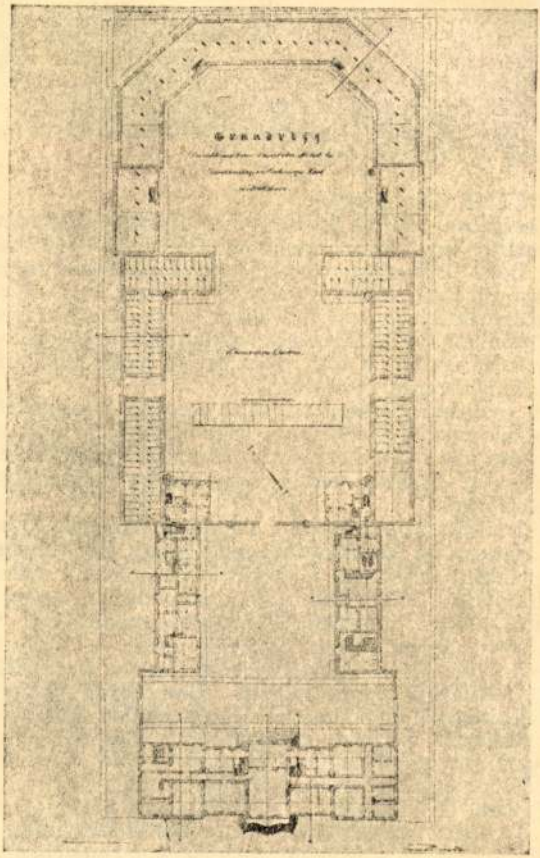

218. — Féltorony kastélyának földszinti alaprajza.
(Fleischer Gyula közlése nyomán.)

Hildebrandt J. Lukács

Ybl Ervin: Mesterek
és mesterművek
Bp. 1938. 96 ei. kv. 1.
— 110 — 114. l.
XXVI – XXVIII. t.

MŰEMLÉKEK ORSZÁGOS BIZOTTSÁGA
396/1915 szám
Érk. 1915 okt. hó 2 n.

hivatalhoz beérkezett és az a

b./ poste-restante c

követő hét napra;

c./ a postahivatal s

és a postahivatal külső kézbes

re nincs hetenként legalább ha

zés napját követő hét napra;

d./ az igazgatósághо

ti csomagok után;

e./ oly csomagoknál,

tal előzőleg beszerzendő okmán

f./ oly csomagoknál,

vétetett fel,vagy bármi okból

kézbesithetők;

Valamennyi közvetlenül a minis

ványi hatóságnak,hivatalnak és

Hildebrandt János Lukács

Terverte Szavojai Jenő herceg ráckevei kastélyát, mely 1702-ben kezdett épülni. A ~~[illegible]~~ pompás ráckevei kastély Hildebrandtnak első ismert alkotása. A kastély belseje is az ugyanesak H. által terveztett kert, ~~s az ugyanesak~~ elpusztult.

Ybl Erzin: Szavojai Jenő herceg ráckevei kastélya. Szépmin. Múzeum III. Évkönyve.

~~[illegible]~~ 1702-ben két hetig maga Hildebrandt is Ráckevei tartozkodott.

Latour Regirata VI. 148.

Johann Lukas von Hildebrand

müve (1711 körül) a Halbturm-i kastély.

Allgemeine Landestopographie des Burgenlandes, Eisenstadt, 1954.
I. kötet

214 l

Johann Lukas von Hildebrand

Magyarországon tevékenykedő nem magyar származású mesterek.

Fülep Lajos: Magyar művészet. Budapest, 1971

1441

Lucas von Hildebrandt

Kastélytípusa 1711 körül francia befolyás folytán átalakult.

Allgemeine Lexikographie des Burgenlandes, Eisenstadt, 1954
I kötet 431 l

134 l

Hildebrandt, Lucas, építész

A első, hiteleren az ő nevéhez köthető művét éppen Magyarországon építette fel 1702-ben. A raccheneri nyári kastélyt tervezte. Ez az első francia rendszerű kastély a magyar földön.

Dr. Voit Pál: A barokk és Magyarország 692-700.

Élet és Tudomány, 1972. ápr. 14. XXVII/15.

Hildebrandt Lucas

épitette fel a ráckevei Savoyai Jenő kastélyt

1702-ben.

Merényi F.: L'ultimo quatro di Secolo

della Tutela dei Monumenti in Ungheria.

Acta Hist. Artium, Budapest, 1972

1-2 sz.

551

Dr. Radnai Lóránt

Johann Lucas Hildebrandt

A ráckevei kastély

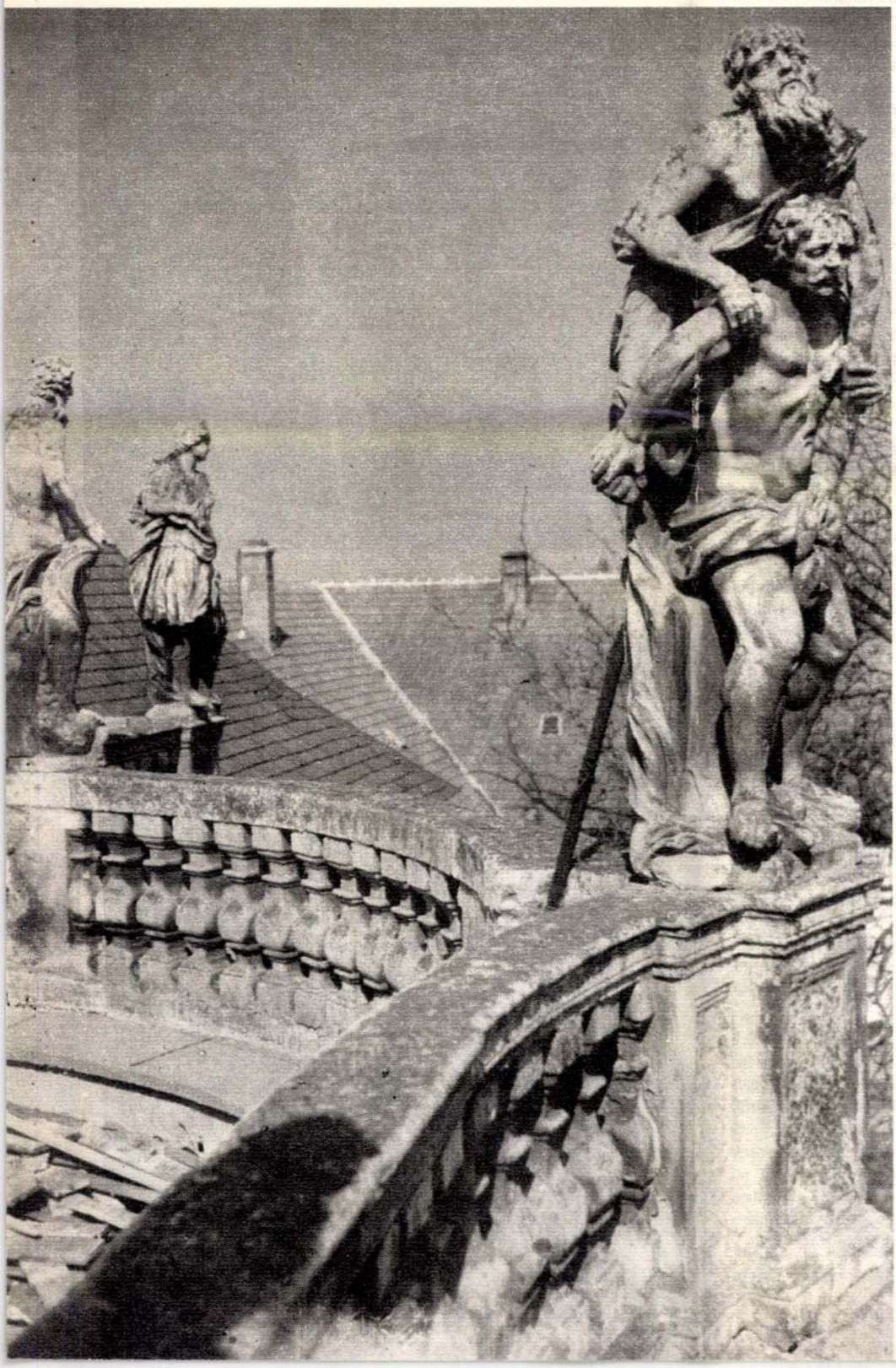

Budapest közvetlen környékén több régi főúri kastély áll, amelyek építészeti, műemléki és történelmi szempontból egyaránt figyelemre méltók.

Építészeti értékük abban rejlik, hogy a hazánkban kialakult kastélyépítészetnek olyan reprezentánsai, amelyek, bár nagyrészt nyugat-európai mesterek tervei alapján keletkeztek, visszahatottak a nyugati építészetre.

Műemléki szempontból azért becsesek ezek a kastélyok, mert a történelem viharait megsínylették ugyan, de helyreállításuk jórészt még lehetséges. Így bizonyítékai lehetnek a speciálisan magyar nemesi kúriaépítészet kezdetének, amely különösen a fővárosban és annak környékén jött létre később. Gondoljunk a budai hegyvidék klaszszicista villaépületeire, vagy a Dabas község körzetében álló kisnemesi kúriákra.

Történelmileg — bármily szomorú is — az osztrák elnyomást dokumentálják, ugyanakkor azonban a nyugati kultúrával való szoros kapcsolatunkat bizonyítják. Falaik, szerkezeteik a magyar munkások, mesteremberek és iparosok kezemunkáját dicsérik.

Gödöllő, Ráckeve, Nagytétény, Csákvár, Gyömrő és a már sajnos csak töredékeiben megmaradt kastély Alcsuton éppen úgy hozzátartoznak Budapest építészetéhez, mint a főváros belső területein megmaradt soksok történelmi értékű épület.

*

Dr. Rados Jenő professzor (VÁTI) dolgozta ki a ráckevei kastély helyreállítási terveit. Korábban Lux Géza és Dr. Friedrich

Budapest 1978/2

aztán költőgéppel kikelteti. Amikor már anyányiak lesznek, visszaereszti őket. Fogott az Állatkertnek egy fiatal menyétet is, de az az éjjel elszökött és a kutyák összetépték. Ez a Németh előbb a János-hegyen volt őr, de mert egyszer egy . . . úrnak, aki nagyon morcosan támadt rá, hogy merre vezet a legrövidebb út a Zugligetnek, azt felelte, hogy ha az ülepén lecsúszik, akkor öt perc alatt ott van; ezért büntetésből ide helyezték, mint ő szellemesen megjegyezte, a Dreyfuss szigetére. Markát megkenvén a jó úrnak, elmentünk Solymárra. Ott a sofőr és a kézbesítő úr felhajtottak egy kriglit, dr. Horváth egy halbszájdert (félmesszely), én meg a Margitszigeti vízzel locsoltam a sok port. Solymár község rendkívül meggazdagodott és nagyon ügyes kofák kerülnek ki közülök. A legjobb cseresznye is itt van a környéken. A férfiak mind tudnak magyarul, az asszonyok is, egy részük. Azután Hidegkútnak és a kovácsi erdőnek fordulva a Hűvösvölgybe mentünk ebédelni. 12 órakor értünk oda, Schüllernél ebédeltünk, ahol a szó szoros értelmében kitűnően ettünk s egy egész rántottcsirkéért csak két koronát fizettünk. Fél kettőkor rekkenő melegben felhajtottunk a Szép Juhászné hoz, ahol megnéztük Budapest legtündéribb látképét, amelynél ideálisabbat elképzelni sem lehet. Majd felhajtattunk a János-hegyre, amelynek tetejére már azután gyalog mentünk és meghágtuk az Erzsébet kilátót. Az épület kerek torony, amelynek legfelsőbb platójára 130 lépcső vezet. Noha forró melegség volt és Pest felett pára úszott, mégis a feledhetetlen látképek közé tartozik."

„Öt órakor felpakoltunk és lemenvén a Sváb-hegyről a budaörsi országúton a kőérbereki állomásig hajtottunk. Ott előre küldvén az automobilt, a teljesen megcivilizált Kamaraerdőn mentünk fel. Ezelőtt 22 esztendővel laktam ott először egy erdőcsőszi lakban, úttalan vidéken és fizettem 10 Forintot egy idényre. Szalmazsákon háltunk és . . . sajtnál egyéb nem volt. Még a tejet is magunk hoztuk, csak éppen kocsisbort tartott az erdőőr . . . Felérvén a tetőre, elhajtottunk a nagytétényi platón, ahol ismét a Fejér megyei síkság, Csepel szigete, Batta, Százhalom, Tököl és a Ráczalmási sziget tárult elénk. Ismétlem, hogy gyönyörű nap volt. Csak úgy vibrált a levegő, de egy cseppet sem égetett. A budaörsi parasztok már erősen magyarosodnak. Tényleg a Promontor mondhatni várossá lett, annyi gyár van Promontoron, a régi sváb parasztság teljesen elenyészik. Láttuk tehát Budának két végpontját: Békásmegyert és Promontort.

Negyed hét volt, amikor nekiindultunk és áthajtván az Erzsébet-hídon Mátyásföldre mentünk. Az út odáig majdnem végig makadamírozva van, és úgy hajtottunk, mint az ördög. Egy ízben majdnem bajunk is történt egy szénásszekérrel. Mátyásföld villatelep, ahol egy csomó kisebb tisztviselő, államvasúti, stb. laknak. A telep közepén van egy nagy szálló, előtte pedig egy virágos parkírozott hely. Persze, egy malacbanda húzta a bécsi walzereket, égbekiáltó hamisággal, de mégis jobban, mint a margitszigetiek . . . Itt is megitattuk embereinket és azután visszahajtattunk a Szigetre, ahova 7 órakor érkeztünk. Kiszámítva a kirándulás útvonalát, 89 km-t tettünk részint autón, részint gyalog 13 és fél óra alatt.

Mondhatom, a legtanulságosabb lokális kirándulás volt, amit valaha tettem s csak most van igazi fogalmam az újabb Budapest fejlődéséről. Persze, csak beleláttam, de megéreztem azt, amire sokan, kik közöttünk élnek, soha sem jöttek volna rá. Abszolute nem voltam elfáradva, csak az bántott, hogy a margitszigeti cigány fél tizenegyig húzta."

Tömöry Márta

Lakásnyomor: az ún. „lepsi-villák"

Tüntetés a háziurak ellen

A kenyérgyárban

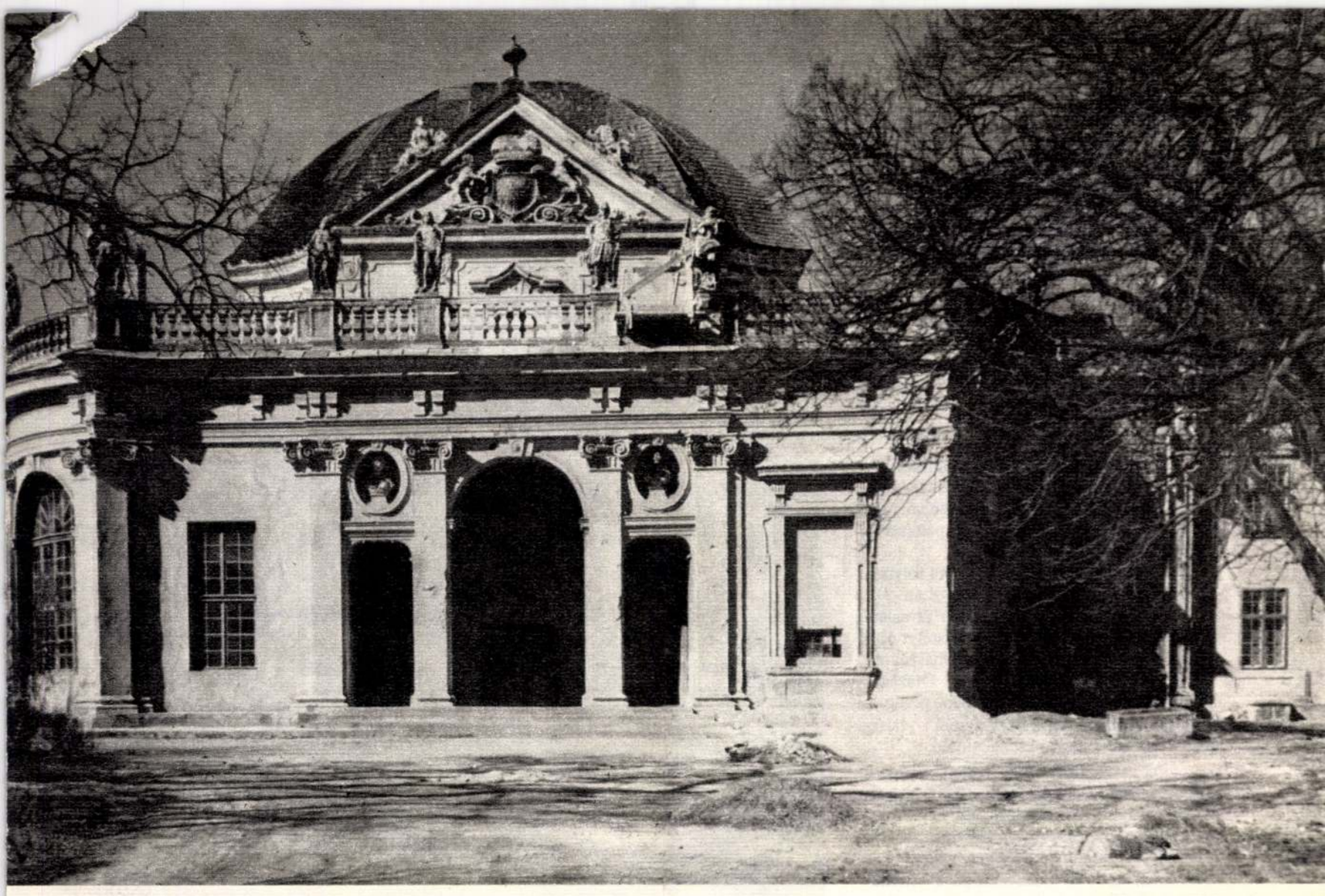

Lóránd munkássága készítette elő annak a légkörnek a kialakítását, amelyben most végre lehetőség nyílik a tervek megvalósítására. Dr. Rados Jenőnek a közelmúltban elkészített tanulmányai, kutatásai és tervei biztosítják, hogy a kastély helyreállítása történelmileg és szakmailag egyaránt hitelesen folyhat.

A ráckevei kastély eredeti építtetőjét és tervezőjét ismerjük, és ez hazánk építészeti múltját tekintve különös jelentőségű.

Savoyai Jenő herceg volt az építtető, aki – állítólag mint XIV. Lajos törvénytelen fia – Párizsban született 1663-ban. A kis termetű, vézna főurat nem tartották alkalmasnak a katonai pályára, ezért papnak szánták. A sors iróniája, hogy a „kis apát"-nak gúnyolt emberkéből Európa egyik legnagyobb hadvezére lett. Szobra a bécsi Burg és a Budavári Palota előterét díszíti.

Tény, hogy Savoyai Jenő csalódottan hagyta el XIV. Lajos udvarát és szolgálatait I. Lipótnak ajánlotta fel.

A törökök elleni harcokban többek közt Esztergom és Buda alatt szerzett érdemeket. 1688-ban Belgrád bevételénél már másodízben sebesült meg. Zentánál 1697. szept. 11-én átütő sikert ért el, amikor a Tiszán átkelő török sereget megverte. Ennek eredménye volt, hogy 1699-ben a karlócai béke megkötésekor csaknem egész Magyarország felszabadult a török megszállás alól. Később hadvezére lett a bajor és olasz seregek ellen vívott csatáknak.

Harcolt Németalföldön és Franciaországban, a törökök ellen pedig újabb győzelmet aratott Szendrőnél, Sabácnál és Orsovánál. Győzelmei elismeréseképpen jutott a Csepel-szigetet magába foglaló magyarországi birtokhoz, amelyeknek központja Ráckeve volt.

A község állítólag az al-dunai Kővin községből idevándorolt délszlávoktól kapta nevét, és 1536-ban már mint Ráckeve szerepel az oklevelekben. A községet a törökök feldúlták, majd kitakarodásuk után az egész Csepel-sziget az Eszterházyak birtoka lett. 1695-ben Heiszler Donát tábornok vette meg, akinek özvegye 1698-ban adta el — nagy állami hozzájárulással — Savoyai Jenőnek. Az általa építtetett kastély azt bizonyítja, hogy birtokával messzebb menő tervei voltak. Savoyai Jenő 71 éves korában halt meg Bécsben.

A birtokot később Albert Kázmér lengyel származású szászteschen herceg és felesége, Mária Krisztina (Mária Terézia leánya) vette át. Az előbbinek nevét Albertfalva és a bécsi Albertina gyűjtemény, az utóbbiét a budai Krisztinaváros neve őrizte meg.

Valószínű, hogy már a múlt század elején lakhatatlanná vált a kastély. A belsejében épített új födémek közbeiktatásával magtárnak, szolgálati lakásnak, irodának használták. Időközben az épület állaga nagyon leromlott.

*

Ráckeve község 1699-ben járult hozzá a kastély építéséhez. Helyét a soroksári Dunaág partján választották meg, hogy a Dunára kilátás nyíljék.

A tervező, *Johann Lucas Hildebrandt* osztrák szülőktől származott, de már Olaszországban született és tanult. Savoyai Jenő piemonti seregében mint hadmérnök három hadjáratban vett részt. Valószínűleg innen ered kettejük kapcsolata.

Amikor a császári seregek Savoyából és Piemontból kivonultak, Hildebrandt is Bécsbe került. A mantuai Gonzagák levéltárában előkerült levelekből az derült ki, hogy a ráckevei kastély építése 1701-ben kezdődhetett meg. Az építkezés befejezése idején már Mayerhofer András, a Salzburgból ideszámazott építőmester is közreműködött.

Hildebrandtnak a ráckevei kastély építése után újabb feladatok jutottak. Ezek közül a legnevesebbek Bécsben az alsó és felső Belvedere, a Daun-Kinsky palota, a Szent Péter templom és a salzburgi Mirabell kastély voltak.

A ráckevei volt Savoyai kastély léte tehát azért is jelentős, mert építője a közép-európai barokk építészet egyik leghíresebb mestere volt, aki ezzel az első nagyobb munkájával kezdte meg pályafutását.

A kastély alaprajza eredetileg U-alakú volt; az akkor még jelentéktelen országútra és a bizonyára még érintetlen Duna-partra nyílott. Az U-alakú épület középszárnyában voltak a reprezentatív nagytermek, amelyeknek valószínűleg a kastély mögötti díszpark felé is volt kijáratuk.

A kastélyról nem maradt fenn eredeti alaprajz, így nehéz megállapítani a helyiségek eredeti szerepét. Az oldalszárnyak nyilvánvalóan a vendégszobákat és egyéb, kevésbé jelentős helyiségeket foglalták magukba.

Az U-alakú udvar lezárása a Duna felé később, de még a XVIII. században történt. Ide az istállók és kocsiszínek kerültek.

A kastély 1814 körül leégett, s ezután új, az eredetinél szerényebb tetőszerkezetet kapott.

A ráckevei kastély helyreállításánál a közép-európai barokk építészet jellegzetes elemeit is figyelembe kellett venni, de azt is, hogy az épület középtengelyében álló újabb, mintegy 150 éve emelt kupola is építészeti hagyományaink közé tartozik.

A homlokzatok egyéb részleteit az eredeti formákra ügyelve kellett helyreállítani, amire az elvégzett gondos kutatások biztonságos alapot teremtettek.

*

A kastély teljesen korhű helyreállítása lehetetlen volt. A megfelelő pénzösszeg előteremtésére olyan társat kellett keresni, aki határozott céllal, programmal és pénzzel is rendelkezik.

Ilyen próbálkozások már 1962 óta folytak, de a végső megoldás csak 1973-ban *Dr. Szabó János* építésügyi államtitkár javaslata nyomán született meg, amely a kastélyt építészeti alkotóházként kívánja felhasználni. A pénzügyi keretet részben az Országos Műemléki Felügyelőség, részben pedig a kastélyt — annak helyreállítása után — hasznosító tervező vállalatok biztosítják.

A tervezőnek figyelembe kellett vennie a középrész reprezentatív helyiségeinek műemléki szerepét. Az új terv ide helyezte a tanácstermet, az éttermet, társalgót, kiállítási, előadó- és könyvtártermet, valamint az ezeket kiszolgáló helyiségeket, pl. a konyhaüzemet. A főhelyiségek előcsarnokon, alkalmi recepción, valamint ruhatáron át érhetők el.

A földszinti oldalszárnyakban és az utcára néző épületrészekben az alkotók számára alakítanak ki lakóegységeket. Ezekhez előszobák, fürdőszobák tartoznak.

Az alagsort elsősorban a konyha és az azt kiszolgáló üzemi helyiségek foglalják el. Itt alakítják ki az igen szép boltozatokkal fedett borozót.

Az utcai szárnyban lesz a hőközpont, amely az egész épület központi fűtését és melegvízellátását szolgálja. Maga a kazánház a szomszédos gimnázium kazánházának bővítése révén a kastélyon kívül helyezkedik el, így kéménye nem rontja a kastély képét.

Az épületet, különösen a reprezentatív helyiségeket, egyedi tervezésű bútorokkal rendezik be, amelyeket az épület adottságaihoz alkalmaznak

Különös figyelmet érdemel a környezet kialakítása. Tudvalevő, hogy Ráckeve nagyközségnek a Dunára kivezető egyetlen közösségi zöld területe a kastély előtt terül el. Ez egyrészt lehetővé teszi a kilátást a kastélyból és a Duna megközelítését a parkon át. A kastély a Duna felől a parkkal együtt szemlélhető. Városképi és városrendezési szempontból ez rendkívül fontos tényező.

Pillanatnyilag a közeli iskola sportpályája foglalja el a terület egy részét; ez azonban a tervező javaslata értelmében másutt kaphat helyet: a kastélytól északra fekvő parkterületen. Ez a terület nemcsak az építészeti környezet megteremtéséhez, hanem az alkotóház munkájához is igen fontos.

A kastély így visszanyerheti méltó helyét felújított műemlékeink sorában.

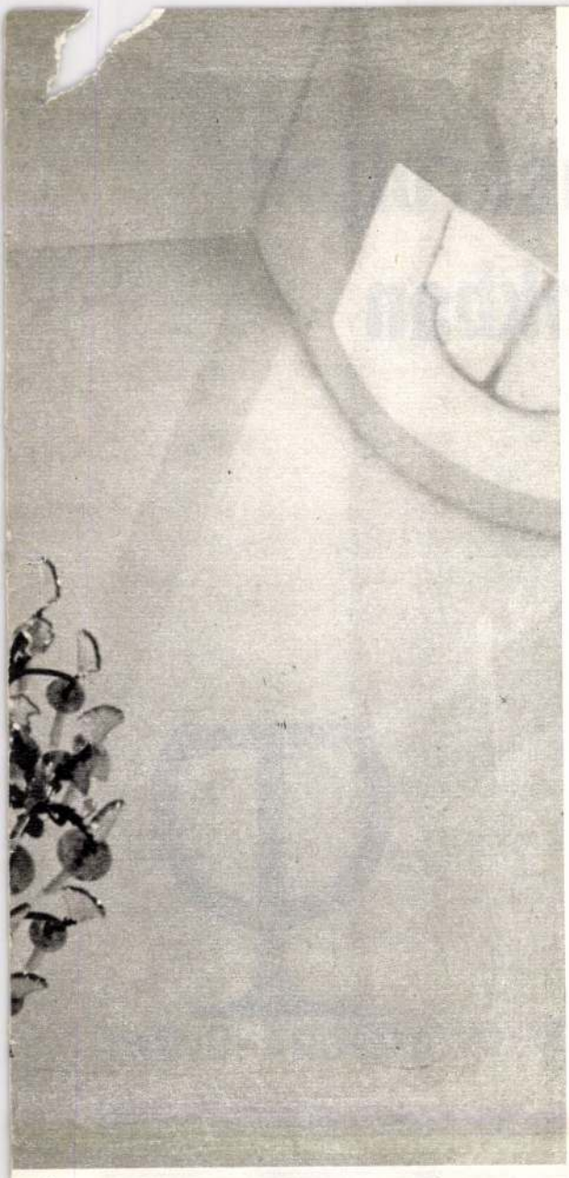

Húsvéti ajándékot vásároljon az AMFORA boltokban

AMFORA-SOUVENIR I., Országház u. 16.
Kerámia és porcelán ajándéktárgyak

AMFORA-KERÁMIA VII., Majakovszkij u. 1/d.
Iparművészeti és márkás kerámia áruk

AMFORA-STÚDIÓ V., Kossuth Lajos u. 4.
Márkás és egyedi ajándéktárgyak széles választéka

AMFORA-KRISTÁLY VII., Lenin körút 17.
Hazai és külföldi ólomkristály tárgyak

AMFORA-MAJOLIKA V., Apáczai Csere János u. 3.
Magyaros majolika ajándéktárgyak

AMFORA-BÖNGÉSZDE X., Mázsa u. 19.
Nagy választékban üveg-, porcelán-, műanyagáruk

AMFORA–ÜVÉRT

Utazni jó,
külföldre utazni jobb,
külföldre utazni olcsón még jobb,
külföldre utazni olcsón a BUDAPEST TOURISTTAL A LEGJOBB!

V., Roosevelt tér 5.
Telefon: 186-167

VI., Bajcsy-Zsilinszky út 55.
Telefon: 314-545

VIII., Baross tér 3.
Telefon: 336-934

IV., Árpád út 75.
Telefon: 492-332

XII., Magyar Jakobinusok tere (Déli pu-nál)
Telefon: 154-296

Budapest TOURIST

A FŐVÁROS UTAZÁSI IRODÁJA

Johann Lucas Hildebrandt

Feltehető, hogy tőle származnak a promontori Savoyai Jenő kastélyának tervei.

Budapest története III.Bp.Akad.kiadó 1975

234.old

Johann Lucas von Hildebrandt

Savoyai Jenő ráckevei és béllyei
kastélyait tervező neves osztrák építész.
Pallérja volt Mayerhoffer András

Budapest története III.Akadémiai kiadó Bp.1975

221.old.

Hildebrandt, J. L., építész

Műve: „Savoyai Jenő ráckevei kastélya"

(1702-ből) „építészeti alkotóház" lesz.

Dr. Dersényi Dezső: Műemlékvédelmünk harminc esztendeje – 2. Várak, templomok, karantházak

1412 → 1418.

Élet és Tudomány, Bp. 1975. júl. 25.

XXX

30

J. L. von Hildebrandt

neve felmenult az edelényi
kastély építésével kapcsolatban

Kelényi György: Kastélyok, kúriák, villák
Bp. 1974 Corvina

111. old.

Johann Lucas von Hildebrandt 1

az osztrák barokk egyik vezető mestere,

a ráckevei Savoyai kastély első hiteles műve.

1701-ben és 1702 elején tervezte

Kelényi György: Kastélyok, Zúriák, villák

1974 Corvina 109. old.

Johann Lucas von Hildebrandt

a rövidesen megindulo rivitelesést
többszörs személyesen megtekintette, s a rörnyeset,
a rest tervet is ő rögzítette

Kelényi György: Kastélyok, Zuziát, villát
1974 Corvina 109. old.

LUCAS HILDEBRANDT

említve ld. Gruntovics Tódor

Losonci Miklós: Ráckeve műemlékei

UJ TÜKÖR 1983. XX. évf. 40. sz. 24. o.

Johann Lucas Hildebrandt építész

A ráckevei kastély megépítésére bízta meg Szavolyai Jenő herceg a közép-európai barokk építészet egyik kiváló mesterét.

Gazdátlan kastélyok.

1975. VII. 26. 17.50 N. Tr.

Lucas von Hildebrandt

építette 1711-ben a féltoronyi kastélyt.

Harrach gróf megbízásából.

Juhász László: Burgenland, történelmi utikalauz
München, 1976.

104.o.

Johann Lucas von Hildebrandt

1701 és 1711 között épitette a

feltorony Zastályt

Kelényi György: Kastélyok, Zúriál, villák

1974 Corvina

110. old.

I. 1140

Illyefalvi: Pesti és budai polgárok 1686-1848.....l.

Név: Hrlolt Johann

Foglalkozás: Kőműves mester

Szárm.hely: Salesen in Bäbmen

Hitfelekezet: R.K. Csal.állapot:

A polgárjog megszerzésének időpontja: 17 91. VIII. 22

A polgárjogért fizetett összeg forintban: 12.

M. D. K.

HILFF György asztalos

1775. Győr, székesegyházbeli munkái

után 10,– forintos számlája

Aggházy: Barokk szobrászat ... Bp. 1959.

I. 214. l.

MDK

Hilff Pál

Hormischer Jeremccel tervet dolgoz ki a győri külső és belső bástyák közötti terület beépítésére 1821-ben.

Borbíró - vallo : Győr, Bp. 1956. 231. l.

1. *A budafoki — lebontott — Szavojai-kastély bal kapuoroszlánja restaurálás közben (1987 november)*
2. *A budafoki — lebontott — Szavojai-kastély jobb kapuoroszlánja restaurálás közben (1987 november)*

5. *Sellye, a kastély bejárata (OMF felvétel)*
6. *Sellye, részlet a kastély udvari homlokzatáról (OMF felvételd*
7. *A budafoki kastély bontás előtti alaprajza (1911d Joó Ernő—Tóth Gábor—Tóth Sándor Tétény—Promontor (Budapest, 1970d című könyvéből*

A szomszédos Ausztria 1986-ban is eltalálta, milyen témájú kiállításokat kell ahhoz rendeznie, hogy rengeteg kül- és belföldi látogatója legyen és több ország sajtója széles terjedelemben foglalkozzon vele. Az 1985-ben megrendezett, III. Babenbergi Lipótnak Alsó-Ausztria patrónusának tiszteletére szentelt kiállítást ezúttal egy Európa-szerte ismert törökverőnek, hadvezérnek és mecénásnak az emlékére felállított nagyszabású tárlatrendszer követte: Szavojai Jenő hercegnek, Belgrád, Zenta ünnepelt „Prinz Eugen"-jének, a bécsi Belvedere és a ráckevei kastély híres urának tisztelgett a világ halálának 250. évében. Ez a jubileum egybeesett Buda török alóli felszabadításának 300. évfordulójával, így a morvamezei Schloßhofon és Niederweidenben öt évi előkészítés után 1986. áprilisától novemberig látható Szavojai-kiállításokkal párhuzamban Budapest is felidézte egy-egy villanásnyira a hadvezér, mecénás és politikus személyét.

1.1. A Morva-menti kastályok világa

A harminc, főleg osztrák cég segítségével kitatarozott, egykori Szavojai-kastély helyreállítása már előzetesen számítva is 20 millió Schillingre rúgott. Különösen az év első felére mondható el, hogy az osztrák utakat, városokat három férfi portréja uralta: a két Kurté (ahogyan a népnyelv az elnöki posztra pályázó Waldheimet és Steyrert nevezte) valamint Prinz Eugené. És ez a megállapítás nem túlzás: a tárlat, melynek tudományos vezetője a Sankt Pöltenben élő Karl Gutkas történészprofesszor, egyben a Városi Múzeum igazgatója volt, 375.000 látogatót fogadott. Ezzel a Szavojai-kiállítás a leglátogatottabb osztrák kiállítás volt az évben, szorosan a nyomában a Sankt Florianban megrendezett „Welt des Barock"-kal (330.000), ezután a stájerországi „Brücke und Bollwerk" (300.000) következett. A Szavojyi-tárlat az 1960 óta vezetett rangsorban a hatodik helyen áll: az abszolút első az „Ausztria II. József korában" volt, melyre 1980-ban Melkben 660.000 ember volt kíváncsi. A Szavojai-katalógusból 28.000 példány fogyott el.[1]

A „Prinz Eugen und das barocke Österreich" sajnos, csak főleg osztrák szemmel látott és láttatott, noha a híres törökverő személye ismert volt a történelmi Magyarországon is: a Délvidéken ugyanúgy mint a Dél-Dunántúlon és a Felvidéken. Tekintettel a belgrádi és a zentai csatára, a híres törökverő talán a Délvidéken — a mai Jugoszlávia északi részén — örvendett a legnagyobb népszerűségnek.

A schloßhofi kastély főleg Európát mutatja be a Pragmatica Sanctio korából, Jenő herceg családját, politikai karrierjét. A szomszédos Niederweiden a társadalom különböző rétegeinek életmódjára helyezi a hangsúlyt, valamint a virágzó barokk alkotásait tárja elénk. Közös művészeti kapcsolatokat csak foghíjjal lehet találni a katalógus egyik fejezetét író bécsi műemlékes Wilhelm Georg Rizzi szerint Ráckeve tervei Johann Bernhard Fischer alkotásai, mely elméletét az építésszerkezet hasonlóságával igyekszik bizonyítani. Hasonló elemek szerinte csak Hildebrandtnak egy „korai, kérdéses" tervrajzán láthatók, melyek a Belvederét ábrázolják.[2]

A legszebb rajz, amit magyar kastélyokról az 500 oldalas, igen átfogó mű hoz, L. F. de Rosenfeld hadmérnök 1728-as tollrajza, mely Ráckeve pompás kastélyát a Duna felőli oldalról ábrázolja. A mai Budafokon (Budapest XXII. kerülete) már 1911 óta hiába keresett promontori kastély anyagai szerint a herceg hosszabb ottartózkodására épült, ha kellett, udvartartást is befogadva. Az 1717 körüli épület Hildebrandt alkotása, mely-

MŰvtört.Ért. 1988 3/4
260.r

ről jószerint csak Bél 4tyás tudósít. A részletek megnevezése nélkül meglepte az osztrák építészeket, hogy a leírás igen hasonlít Schloßhofhoz, melynek tervezése az 1725-ös promontori tűzeset után kezdődött, mely megpecsételte a pompás épület további sorsát.[ ] A béllyei (ma Belje, Jugoszlávia) kastélyról a kiállítás egy tus- és tollrajzot hoz azt Hildebrandtnak tulajdonítva.[4] Eddig a morvamenti kiállítások.

1.2. Sankt Florian

Prinz Eugennel — ha nem is őt a középpontba állítva — egy másik osztrák kiállítás is foglalkozott. A Linz melletti Sankt Florianban, az ágostonrendi apátságban berendezett „Welt des Barock" kiállításkomplexumban a császári appartement freskói, a márványterem, illetve a katonaszoba mutatott be Szavojai-emlékeket. VI(III). Károly császárt mint osztrák Jupitert állította a festő a középpontba, aki előtt a töröktől fölszabadított Ausztria és Magyarország tiszteleg. A császár az északkeleti menynyezeten mint Phoebus-Apolló halad át, aki új Napot, új korszakot hoz. Az uralkodó átnyújtja az „in hoc signo vinces" (e jelben győzöl) feliratú keresztet Prinz Eugennek. Valamivel odább ezt ő mutatja be katonáinak, miközben egy harmadik ábrázolás a két törökverőt egymás mellett mutatja. Ezen Szavojai Jenő meghajtja tisztelete jeléül kardját uralkodója előtt. Ismét odább az ő apoteózisát láthatjuk.[5]

A katonaszobában, melyet Prinz-Eugen-Zimmernek is neveznek, egy jókora ágy utal a török korra: a Leonhard Sattler vagy Meinhard Guggenbichler 1711-beli alkotásaként ismert díszes ágyat — ez 265 cm magas, 205 cm széles és 270 cm hosszú —, törökök, európai harcosok, sisakos angyalok, egész- és félalakok díszítik.

A katalógusban többek között Johann Baptist Födermayr és mások 1722-beli kéziratát látni, mely VI(III) Károly győztes hadviseléseinek koncepcióját tartalmazza, azon kívül a Hofkriegsratnak Prinz Eugenhez mint a magyarországi hadak fővezéréhez intézett instrukcióit árulta el 1697-ből. Zentát rézmetszet, Pétervárадot írásos jelentés, XI. Kelemen pápát írása, Temesvárt az ostromterv, valamint Belgrádot a csata terve képviselte.

A szövegkötetben Elisabeth Kovács Prinz Eugennek a rastatti (1714), utrechti, valamint a Baden im Aargau-i békékben betöltött szerepét emeli ki.[6] Peter Broucek nem említi, hogy a szatmári békében is szerepe lett volna Jenő hercegnek.[7]

„1703-ban a herceg Bécsben volt és Lipót császár őt szemelte ki a magyar felkelés leverésére. Jenő ekkor viszont még a békés megegyezés mellett szólt az udvarnál", írja a Révai Nagy Lexikon 1914-ben.[8]

1.3. Gerlingen

Az NSZK-beli Gerlingenben — ez a Magyarországról kitelepített 150.000 német szellemi központja — tudományos tanácskozást, illetve a városházán kiállítást rendeztek Buda visszavételéről, a török uralom megszűnéséről, a kezdődő sváb telepítésekről. A részben Magyarországról kikölcsönzött tárgyak nem tértek ki külön Szavojai Jenőre.[9]

1.4. Ys Budapest?

Budapesten a Budapesti Történeti Múzeum 1986. május 23—október 5. között rendezett emlékkiállítást „Buda visszavívása 1686" címmel. A 39 intézménytől, csak Magyarországról begyűjtött hatalmas, látványos és gondosan restaurált anyag — képek, kéziratok, zászlók, oemesfémből készült fegyverek, kelyhek, címeres levelek,

HILDEBRANDT, Johann Lucas

Hilgrader Károly

Stuck und Glockengiesser
Zu Tirnau

öntötte át a Korosi plébá-
niá templom két harangját
egyre 1790-ben. Ezt a
harangot a világháború-
ban rekvirálták.

Forster Gyula báró: Ko-
rös és a Berényiek.
Budapest, 1927. 234, 235. l.

Hilicz Zoltán

volt a Hotel Duna Intercontinental építésének egyik statikus-munkatársa.

F.J.: Hotel Duna Intercontinental, Budapest, - Magyar Építőművészet, 1970. 6.sz. 19-33. l.

Hill Antal, gyöngyösi kérmüves

M.D.K.

1744-ben kap engedélyt, hogy Nándorfehérvárról áttelepüljön. Neve Gyöngyös sokymoson és Gyöngyös püspökiben fordul elő 1768-ig.

Heves megye műemlékei I. írta Voit Pál,
Magyarország műemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó, 340. old.

HILL Antal gyöngyösi rézmüves, aki 1744-ben kéri Gyöngyös városától az engedélyt, hogy Nándorfehérvárról áttelepüljön és két évi házadómentességet kapjon. Gyöngyössolymoson 1765-ben a pálinkafőző részére dolgozik, gyöngyöspüspökiben pedig 1768-ban szerepel.

A Hevesmegyei Topográfia adatgyüjtéséből. Voit

Hilbert Irén

1891/92 - 1894/95 és 1889/90 - 1894/95
a Deák Ébner féle női festő iskola
növendéke.

Ferképzomfoiskèvk

91. 1.

l. Hilberth Y

Hill Klára

Formatervező, részt vesz a kiállításon

Jubileumi Iparművészeti Kiállítás
Miskolcon, 1975. jún – júl.

Hell Klára
fordítónő

Méltatás

Koczogh Ákos: Németh Aladár.
Művészet, 1974. január - 22.oldal

Hill Klára

ip. formatervező, részt vett a kiállításon

Jubileumi parművészeti kiállítás Miskolcon, 1975. jún.-júl.

Hill Klára

Munkájának reprodukciója

Jubileumi Iparművészeti Kiállítás
1975. Miskolc, jún – júl.

Hill Klára
grafikus

M.D.K

„ Dunapart'

Élet és Irodalom, 1966. dec. 3 1 lap

MK SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

SZABAD FÖLD
Budapest

1971 NOV 14

Hill Klára

1971. NOVEMBER 14.

PÁLYAKEZDŐK BEMUTATÓJA

1021

Hill Klára

Az elsőnek, a Várba vivő „Budai Hegypályának" — ahogy akkor nevezték — gőzgéppel mozgatott szerkezetét, egyetlen föl-le járó kocsiját nem tervezte formatervező művész és mérnök, megosztva. A csizmadiáknak se volt főiskolát végzett iparművészük, s az órásmestereknek se formatervezőjük. A Sikló tervezője művészi érzékű mérnök volt: Wohlfarth Henrik. Az ipari fejlődés szülte ezt az új művészetet: a formatervezés művészetét. A világ legfejlettebb államaiban hatalmas intézményei vannak, s úgy tanulják a mesterségüket, mint az ötvösök vagy bútortervezők.

Hill Klára 1968-ban készítette vizsgafeladatát az Iparművészeti Főiskola szerszám- és gépipari formatervezési tanszakán. S ez a feladat a várbeli Sikló terve volt. Éppen száz évre rá, hogy a II. világháborúban elpusztult Siklót építeni kezdték. Sikerült a diplomamunka, rábízták az új, 1974-ben épülő „hegypálya" művészi tervezését. De ez már nem egyetlen ember műve. Még ő is megosztotta művészi képzeletét Jancsó Miklóssal, s mindketten a kivitelezést végző vállalat (UVATERV) mérnökeinek műszaki tudásával. A mai bonyolult ipari fejlődés kívánja ezt az osztozkodást, ami természetesen azzal jár, hogy ne csak értsék, de meg is értsék egymás dolgát, célját. A legjobb értelemben vett közös munkát feltételezi tehát.

Az ipari formatervező előtt sok út áll. Ugyanaz a művész tervezhet repülőgépet, és mosógépet, televíziót vagy gyermekjátékot. Hill Klára sem kötelezte el magát egyetlen műfajhoz, de eddig inkább, pályája elején, nagyobb szabású megbízatásai voltak, mint amilyen a felsőbőr kivágó gépe, szabászgépe, varrógépe, s maga, ez a negyvenkét utasát befogadó, két kocsival közlekedő, egybevont üvegtetejű, villamos vontatású Sikló. Ne gondoljuk, hogy egy vegyszert tartó műanyag flakon tervezése annyival könnyebb, mint amennyivel kisebb, mondjuk egy motorkerékpárnál. Kicsi és nagy tervek kiegészítik egymást. Hol a műszaki szempontok kerülnek előtérbe, máskor meg a praktikus használhatóság felől kell megközelíteni a témát.

Amikor például volt évfolyamtársával, Puiz Györggyel fürdőszoba alkatrészeket, fogkefetartót, szappantartót tervezhetett, szabadjára engedte képzeletét, s csupán a műanyag sajátos tulajdonságait kellett figyelembe vennie a gazdaságos elkészítés, a hasznos felhasználás és a szépen kialakított forma jegyében. „Munkám célja a bennünket körülvevő, ember által alkotott világ humanizmusának növelése, és ezzel az ember szolgálata" — mondja Hill Klára, s ezzel az ipari formatervezés értelmét is meghatározza. Vagyis azt a célt, hogy amennyire közel állt valamikor a fazekas, bognár, takács munkája a vásárokat, piacokat járó emberhez, úgy szolgáljon bennünket a nagyipar terméke. S amennyire tökéletes volt a szekér, a tejesköcsög vagy szőttes a kézművesség eszközeivel alkotva, oly tökéletes formát adjon ő is az iparnak, hogy úgy szolgálhassa a tömegeket a nagyipar, mint szolgálták a tanyák, falvak kisebb közösségeit régi mesterek ma már múzeumban őrzött remekei. A régi használati tárgyakat mint művészi értéket becsüljük. Így leszünk majd a mai tárgyaink jobbjaival is. Megérdemlik tehát alkotóik, hogy művészeknek nevezzük őket.

Koczogh Ákos

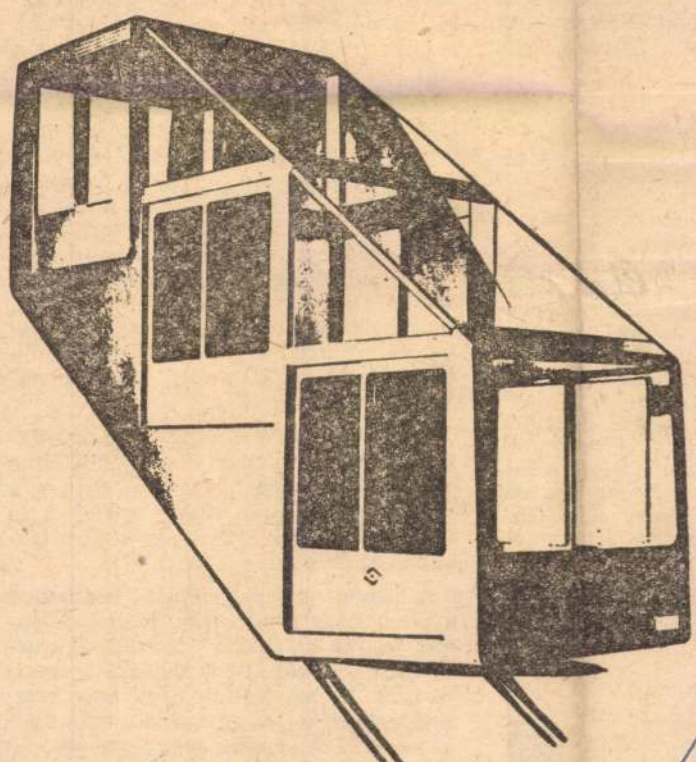

RBAN ÉS A GYÓGY

enzimek katalizátorok

ta használ enzime-
osan és nem tisztí-
oholos erjedés meg-
. teljesen elvész a
csak a múlt század-
gy az erjesztést élő
k végzik. Ezek után
gy nemcsak az élő
ból kivont bizonyos
elősegíteni a cukor
Ezeket az anyago-
ne javaslatára enzi-

zimekkel foglalkozó
or gyakorlati alkal-
het. A gyakorlati
ző, hogy az elmúlt
évente 5000 tonna
sználtak fel a textil-
elelmiszeriparban és

ősek az enzimek a
an? Mi teszi az enzi-
ra, hogy ilyen széles
el azokat? Ezekre a
k választ adni ebben
következőkben.

donságai között az
z, hogy működésüket
k. A kémiában kata-
az anyagokat neve-
gy több kémiai reak-
orsítják, úgy hogy a
yanolyan állapotban
elején. *Katalizisnek*
et nevezzük, hogy a
ára bizonyos kémiai
rsulnak. Az alkimis-
s és soha meg nem
donképpen egy uni-
felfedezése volt. Ab-
hogy sikerült találni
, a „bölcsek kövét",
lehetővé teszi) külön-
á való alakulását. Ez
lhat meg, de ma már
ismerünk, amely az
anyagok előállítását

k a katalizátorok?
sak olyan folyamatok
naguktól, amelyeknek
ésre felhasználható

Ezeknek munkájá-
orvosok, építészek,
zők, a lakosság szé-
rétegei vesznek részt.
nösen nagy figyel-
szentelnek a lakóhá-
hangszigetelésére. Az
neket és a közlekedé-
állalatokat a városok
rán kívül telepítik.
ikájuk eredményeképp
a szovjet városok zaj-
tje egyre csökken, ami
az ember egészségét,
nyugodtabbá teszi pi-
ését.

energia szabadul fel. Ez nemcsak a kémiai, hanem a mechanikai folyamatokra is érvényes, sőt a mechanikai folyamatok esetében ezt mindennapi tapasztalatunkból is könnyen beláthatjuk. Például: biztosak vagyunk abban, hogy egy hegyoldalban levő tó vize lefolyhat anélkül, hogy be kellene avatkoznunk, de biztosan tudjuk azt is, hogy visszafelé nem fog folyni a tó vizét levezető patak. A kémiai folyamatok is ilyenek, csak egy irányba játszódhatnak le önmagukban. Például, ha hidrogéngázt oxigén jelenlétében felmelegítünk, az elég (esetleg olyan gyorsan, hogy robbanást észlelünk) vízzé. A víz azonban nem alakul át hidrogénné és oxigénné, ha magára hagyjuk, csak akkor, ha egy megfelelő készülékben elektromos árammal elbontjuk, vagy esetleg abban az esetben, ha igen magas hőmérsékletre hevítjük.

Ezekből a tényekből következik, hogy a hidrogén számára energetikai szempontból kedvezőbb forma a víz, mint a hidrogéngáz. Mégis szobahőmérsékleten a hidrogén és oxigén keveréke hosszú ideig eltartható anélkül, hogy vízzé egyesülnének. Ahhoz, hogy vízzé alakuljanak az elegynek legalább egy kis részét fel kell melegíteni. Erre a célra elegendő egy egészen kis elektromos szikra is. A helyzetet ismét egy mechanikai példával lehet jól megvilágítani. Egy magasan fekvő völgyben összegyűlt tó vize nem tud lefolyni, ha a víz szintjénél mindenütt magasabb a sziklafal. A tó vizét azonban teljesen le tudjuk engedni, ha egy csőben felszivattyúzunk annyi vizet, hogy az megtöltse a sziklaperem fölé érő csövet. Ha a cső alja lejjebb van, mint a tó feneke, akkor a tó vizét már minden további szivattyúzás nélkül leereszthetjük. A szivattyúzásnak megfelelő munkát a hidrogénnek oxigénnel való reakciójánál az égő gyufa vagy az elektromos szikra helyettesíti. Az így bevitt energiát *aktiválási* energiának nevezzük.

A hidrogénnek és oxigénnek az egyesítése megvalósítható azonban hőközlés nélkül is, ha igen finoman eloszlatott platinát viszünk be a rendszerbe. Ilyenkor a platina feloldja a hidrogént, úgy hogy az oldással egyidejűleg a hidrogénmolekulák szétesnek hidrogénatomokra. A keletkezett atomok gyorsan reagálnak az oxigénnel, így az egész folyamat meggyorsul, azaz a platina katalizálja, gyorsítja, azaz lehetővé teszi a víz keletkezését alkotó elemeiből, alacsony hőmérsékleten.

Platina jelenlétében a folyamat tehát más úton játszódik le. Ez teszi lehetővé, hogy külső energiabefektetés nélkül meginduljon a reakció. Azt is mondhatjuk, hogy a platina csökkenti a reakció aktiválási energiáját. Ez azonban nemcsak erre az esetre érvényes, hanem általánosan is. A katalizátorok azáltal képesek gyorsítani a kémiai folyamatokat, hogy csökkentik azok aktiválási energiáját, és ezt azzal érik el, hogy más úton játszódik le jelenlétükben az adott folyamat, mint nélkülük.

Visszatérve az előbbi példához, a katalizátor működését úgy lehet szemléltetni, mintha az említett görbeszívó helyett a sziklaperem oldalán vagy esetleg a tó fenekének magasságában egy kifolyó lyukat fúrtunk volna.

A kémiai nagyipar annak köszönheti a létét, hogy felismerték, melyik folyamat, milyen katalizátor segítségével gyorsítható. A katalizátorok ugyanis a *specifikusak*. Ez azt jelenti, hogy csak bizonyos reakciókat, vagy csak bizonyos típusú reakciókat képesek meggyorsítani.

Összehasonlítva a szervetlen katalizátorokat az élő szervezetekből nyerhető [illegible] feltűnő, hogy az utóbbiak

Hilld Vencel épitési

M. D. K.

1835 ben újraboltozta az ágfalvai ev. templomot.

Genth. hüeml. 1959 I. 16

MDK

Hillebrand Béla

ezüstplakettek

Egyházműv. kiáll. Rómában. R.B.cikke. Magyar Iparművészet 1925. 62 l.

Hildebrand

szobrász

Az Est. 1921.jun.8. (Fel kell állitani Kossuth szobrát.)

J. L. Hildebrandt épitén M.D.K.

Egy 1787 ből s egy 1815-ből való metszet mutatja kária Terézia H. által épitett palotáját.

Gerlóczy Gedeon: Épitészet. Bp. 1949 2.

Hillebrandt András, asztalosmester

Wachtigall Samuel asztalosinast szerződtette Győrben 1676. okt. 25. én. felszabaditotta 1680. apr. 22. én. 97-old

Batári Ferenc: Asztalosiegények Győrött a XVII. században Adatok Győr város Asztalosmivességének történetéhez 93. old

Arrabona, 9. - Xantus János Múz. Győr, 1967. - A Győri Múz. Evkönyve

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI DOKUMENTÁCIÓS
KÖZPONT
Budapest, XIV. Dózsa György út 41.

Hillebrandt F. Antal
építész

Iktatószám:
Ügyintéző:
Tárgy:

Hillebrandt Fr. A.

épitéz

XVIII. sz.

l.

L'.

Papp Nagyvázad

57. l. 61. l.

111 l.

1943

4.o.

Hillebrandt F. A.

1.

Peter II.

34. l.
35. l.
36. l.
37. l.
38. l.

F. A. Hillebrand

az ő vezetésével történt a félhomyi
kastély utolsó átalakítása 1765 és 67
között

Kelényi György: Kastélyok, várak, villák
1974 Corvina 110. old.

Franz Anton Hillebrandt

Zamarai építész

A budai Királyi palota építésének 1766-ban újra megindult munkálatainak irányítója. Neki azonban az épület külsi megjelenésének a kialakításában más csak igen kevés szerepe volt.

Budapest története III. Akad. kiadó 1975 Bp.

225. old.

Anton Hillebrandt

Mayerhoffer Jánossal együtt folyamodott a magyar kamarai főépitési állásra

MŰVÉSZET ÉS FELVILÁGOSODÁS AKADÉMIA KIADÓ 1978

Bibó István: A magyar épitészeti szakirodalom kezdetei 31.old.

Franz Anton Hillebrandt

vezette az I. Országház u. 28. sz. a. régi budai Országház épületének átalakítási munkálatait. (1784-85)

Berza László, Bernát György, Erdei Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Budapest 1973. 1335°

8971

F. J. Hillebrandt

J. N. Jadot és I. Oratschek készítették
tervet 1769 körül a budai Várpalota fel-
építéséhez.

Gerza László, Bernát György, Erdei
Ferenc stb.: Budapest lexikon, Budapest
1973 1335 l

1481

Hillebrandt, Franz Anton

nevét említi a volt klarissa épületkomplexum átalakításával kapcsolatban

B.L. /Borsos László/ A Magyar Tudományos Akadémia budavári kongresszusterme, I.Országház u.

Magy.Ép.műv. 1972. 6. sz.

54-55.l.

Hillebrandt, F A.

A pesti Invalidus-ház tervezője 1716-ban Fortunato Prati; az épületet Anton Erhard Martinelli építőmester fejezte be 1717-1724 között. Ehhez a mai Tanács körúti oldalon Franz Anton Hillebrandt tébolydát is építtetett, melyet 1824-ben bontottak le.

Zolnay László: Járványok, kórházak, orvosok az újkori Pest-Budán.

Budapest, 1973. 4. sz. 38-41. l.

Hillebrandt, Franz Anton

nevét a XVIII. századiPest nagy épitészei között említi

Zolnay László: Művészet és művelteség a XVII-XIX.századi Pest-Budán. - Budapest, 1972.9.sz.39-41.l.

Hillebrandt Jerenc, Antal, építész

A budai bisághár épületét (bisághár utca, Vár) tervezte. Ma az MTA helyiségei vannak benne.

— : A tudomány szentélye 6.

ESTI HIRLAP, Bp 1973. szept. 18.

Hillebrandt Franz Anton

osztrák építész, a késői barokk mestere, számos kiemelkedő mű alkotója.

Berza László, Bernát György, Erdei Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Budapest 1973. 13351

4421

F. A. Hillebrandt

épitette az V. Városháza u. 9-11. sz. a. Invalidus házhoz csatlakozó tébolydát.

Berza László, Bernát György, Erdei Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Budapest 1973. 13351

3601

F. J. Hillebrandt

tervezte a VI. Kiscelli u. 108. p. a. Kiscelli kolostor kapuzatát.

Berza László, Bernát György, Erdei Ferenc stb.: Budapest Lexikon, Budapest 1973 1335 l

5611

Franz Anton Hillebrand

Magyarországon tevékenykedő nem magyar származású mesterek.

Fülep Lajos: Magyar művészet, Budapest, 1971

457

Hillebrandt, Fr. Anton

készítette a pesti minták terveit 1792-ben a Kamarállária megbízásából.

Czagány István: A pesti Vigadó épülettömbje. Építés-Építészettudomány, 1970 /2.köt./, 173-268.l.

174.1.

Franz Anton Hillebrandt

a budai királyi palotán végzett
átalakításait mutatja a Pichler-Mansfeld-
féle madártávlati metszet - említve
A nagyváradi püspöki palota is az ő munkája -
említve a 464. old.-on

Magyarországi, reneszánsz és barokk
Akadémiai Kiadó Bp. 1975.

462. old.

Franz Anton Hillebrandt

1760-65 Zizott végezte a porsonyi Zizalyi palota végső Zialakítását, a díszlépcső tervét átvette, ill. Jadot eredeti ezmérjét valósította meg.

Magyarországi reneszánsz és barokk
Akadémiai Kiadó Bp.1975.

454.old.

Franz Anton Hillebrandt, bécsi császári főépítész.

Febr 20.-án lesz 115 éve annak, hogy megnyílt a pesti Vigadó, amelynek épületét Ferdl Friggyes tervezte. A második világháborúban 96%-ban elpusztult. Helyre kellett állítani és most 35 év után ismét áll a Vigadó. A műemléki helyreállítás vezetője Csagány István építész volt, aki elmondja, hogy kezdetben a német származást tervezte ide Franz Anton Hillebrandt, bécsi császári főépítész, de azonban nem valósult meg.

Művészeti Magazin.

1980. II. 12. Televízió 21.50 | 1/IV. |

Lucas von Hillebrandt

Grimschitz Bruno 1928-ban stilus kritikai alapon az ő nevével hozta kapcsolatba az eperjeskerti Kálvária épületét

– Az eperjeskerti Kálvária (Szilágyi István) –

Magyar Építőművészet 1979/1 45.o.

/lásd: Vladár Ágnes nemzetében/

Franz Anton Hillebrant, bécsi építész

A mai Roosvelt tér építészetileg több rétegből tevődik egymásra és ezek a rétegek a maguk korában mindig egységesek voltak. Eredetileg, amikor ez kiépült, az 1800-as évektől a szabadságharcig akkor klasszicista stílusban épült Hillebrant és Hild József építette. Akkor két emeletes, klasszicizáló stílusban épülő házak foglalták el.

Láttuk, hallottuk...

1981. V. 6. Petőfi 10.45/- Vue -/.

Hillebrand, Franz Anton

Géza Galavics

BEITRAG

Der Forscher der Monumentalkunst des Zeitalters der Aufklärung betrachtet das an der Konferenz gezeigte Material von seinem eigenen Forschungsgebiet aus. Seine Bemerkungen schliessen sich auch nicht den Fragen der enger betrachteten Möbelgeschichte an, sie berühren vielmehr die Beziehung von zwei Kunstgattungen verschiedener Funktion und Gegebenheit und die in ihnen auftretenden parallelen Erscheinungen.

Die erste von ihnen ist ein von Bożena Maszkowska gezeigtes besonderes Stück, das sich auf den stilhistorischen Ort des Thronsessels des letzten Königs von Polen Stanislaus Poniatowski bezieht. Poniatowski war der vielleicht bewussteste fürstliche Kunstgönner seiner Zeit. Die zu jener Zeit ausgeführten königlichen Bauten zeugen mit ihrer inneren Dekoration und Einrichtung von Kenntnis und Unterstützung der modernsten europäischen Stilbestrebungen der Epoche. Sein Schloss und der zur selben Zeit ausgeführte Thronsessel bewahren im Gegensatz zu seinen Möbeln – wie wir sehen – sehr starke hochbarocke Traditionen, und dieser stilistische Gegensatz kann kaum zufällig sein. Wir meinen, dass der Thronsessel von Stanislaus Poniatowski deshalb barocke Elemente in starkem Masse beibehält, weil er eine besondere, repräsentative Funktion hatte. Er sollte sich von allen anderen Stühlen unterscheiden und diese Wirkung auch auf den in ihm Sitzenden ausstrahlen. Ein solcher Anspruch erforderte Formlösungen, die von den abgeklärten Formen, den glatten Flächen, den einfachen Verzierungen, durch die die frühklassizistischen Bestrebungen charakterisiert sind, völlig abweichen.

Als parallele Erscheinung möchten wir ein ähnliches Beispiel aus der Kunstgeschichte Ungarns anführen. Franz Anton Hillebrand, der führende Architekt der ungarischen Kammer entwarf für den ungarischen Landtag von 1783 im Gebäude eines sekularisierten Klosters in Buda (in dem Haus auf der gegenüberliegenden Seite der Strasse, wo unsere Tagung stattfindet) einen repräsentativen Sitzungssaal. Die fast raffinierte Einfachheit der Innenausstattung des Saales, die minimale Anwendung verzierender Elemente sowie die eckigen geometrischen Grundformen werden nur an einer Stelle vom Architekten in barockeren Formen, geschwungeren Linien mit, konkaven Konsolen ausgestattet. Dies geschieht dort, wo er dem repräsentativesten Teil des Saales, dem Aufenthaltsort des Herrschers (bzw. seines Vertreters) einen architektonischen Rahmen geben will.

Im Sitzungssaal von F. A. Hillebrandt, sowie beim Thronsessel von Stanislaus Poniatowski wenden die Planer bewusst konservativere, barocke Formlösungen an, um die Repräsentation des Herrschers zu symbolisieren. Indirekt ist dies ein Zeichen für den bürgerlichen Charakter der frühklassizistischen Kunst. Die Unterstreichung dieser Tatsache scheint auch deshalb nicht uninteressant zu sein, da in den Vorträgen an dieser Konferenz bei der vielseitigen Beleuchtung der Stilzusammenhänge in Europa, bei der

Ars Hungarica 1974. Supplementum

Közép- és Kelet európai iparművészet a felvilágosodás korában

Betonung des verhältnismässig einheitlichen Charakters der klassizistischen Möbelkunst wenig über die Beziehung der Stilentwicklungen und der gesellschaftlichen Veränderungen gesagt wurde.

Es ist heute schon kaum diskutabel, dass die Entwicklung der klassizistischen Kunst sowohl mit dem durch das Vordringen des Bürgertums charakterisierten gesellschaftlichen Prozess, als auch mit der Verbreitung der wirksamen philosophischen Richtung dieser Zeit – der Aufklärung – eng zusammenhängt. Es ist aber auch bekannt, dass das Vordringen des Bürgertums in den verschiedenen europäischen Ländern verschieden stark war, und sich auch die Wirkung der Aufklärung unterschiedlich zeigte. Die Wege, die zu einer annähernd einheitlichen Stilrichtung führten, waren daher also auch verschieden. In den Ländern des Habsburgerreiches, wie wir dies aus den Forschungen von Hedvig Szabolcsi wissen, (zwar sagte sie in ihrem an der Konferenz gehaltenen Referat nur wenig darüber) war das durch die zentralen Regierungsorgane eingeführte einheitliche Zeichenschulsystem von entscheidender Bedeutung. Sehr wenig hörten wir aber an dieser Konferenz darüber, aus welchen Quellen die Nachbargebiete schöpften, wie der neue Kunststil dort Fuss fasste und in was für einem organisierten Rahmen er verbreitet wurde. Dabei könnte gerade die Untersuchung dessen, ebenso wie die Definierung der gleichen und der abweichenden Zeichen der Entwicklung, wie auch die verhältnismässige Selbständigkeit der Stilrichtungen der vollkommeneren Erkenntnis der europäischen Möbelkunst dieser Kunstepoche zweifelsohne näherkommen.

Und noch eine Bemerkung über das Verhältnis der Möbelkunst, der monumentalen Kunstgattungen und dem Problemenkreis der Mezänenforschung, die an der Konferenz auch umgangen wurde. Wie bekannt, löste sich im letzten Drittel des 18. Jahrhunderts in der europäischen Kunstgeschichte die alte Kunstgattungshierarchie der feudalen Epoche auf und einige Kunstgattungen, wie z.B. die im Barock eine so bedeutende Rolle spielende monumentale Deckenmalerei traten allmählich in den Hinterg und. Dagegen stieg die Bedeutung anderer Kunstgattungen, so auch die der Möbelkunst, im künstlerischen Gesamtbild gesehen, an. Die Geschichte dieser beiden, im Charakter so verschiedenen Kunstgattungen ist dennoch nicht unabhängig voneinander. Die Verbindung besteht in der bei der Verzierung der Möbel und der Umrahmung der Wandbilder gleich wichtigen Ornamentik. Das Ornament folgt den Geschmackveränderungen immer rascher als die figurelle Darstellungsweise, welche die Tradition stärker bewahrt. So lässt sich eine Verbindung zwischen dem – eine konservative Formenwelt behaltenden traditionelle Mittel anwendenden Deckenbild und dem die modernen Stilbestrebungen repräsentierenden Möbel bemerken. Und die „à l'antique" oder „romanisch Antick" umrahmten Deckenbilder zeigen nicht nur eine Analogie mit den Formen der ähnlich verzierten Möbel, sie geben oft eine ausgezeichnete Möglichkeit zu einem genaueren Kennenlernen des Geschmacks eines Kunstgönners und dem Charakter der von ihm geförderten Kunst. Als besonders nützlich erscheint – wo dies möglich ist – bei der Untersuchung der Verbreitung und der gesellschaftlichen Beziehungen einer künstlerischen Stilrichtung auch die sich auf verschiedene Kunstgattungen beziehende Forschung nach den bedeutenderen Mezänen, deren kunstfördernden Züge. Wir könnten somit nicht nur über die eine oder andere Kunstgattung – in diesem Falle über die Möbelkunst ein präziseres, zusammenfassenderes Bild bekommen, auch die ganze künstlerische Entwicklung, sowie Platz und Rolle der einzelnen Kunstgattungen könnten sich in präziserer Form vor uns abzeichnen.

RANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

--- ---

A Tallya községben lévő Balogh kuria tervezője 1761-ben
3.szamu kép.-A kert felőli /déli/ bejarat. 55.old.
rekete repr.

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971.
9.szám, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hilde brand/, építész

A Tallya községben lévő Balogh kuria tervezője 1761-ben.- 2.kép. A főbejárat feletti díszek és címerpajzsok. 55.old. fekete repr.

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

5. számu kép.-A tállyai kuria déli homlokzatterve Hillebrandtól. 59.old. Fekete repr.

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és préshá[illegible] terveője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILDEBRAND, építész

Lásd: Franz Anton Hillebrandt címszó alatt 54.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, építész

Wolfgang Hillebrand polgari ácsmester fia, 1719.apr.2-an született Bécsben. Nevét Hillebrandtnak irta. Anton Erhard Martinelli keresztfia, de fiatal korában kapcsolatba került a kor legnagyobb építészeivel is. 56.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tallyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-től magyar kamarai épitész, a bécsi Hofbauamt élén all, csaszari tanacsos, a birodalom épitészeti ügyeinek altalanos iranyitója.---1760-ban Pozsonyban a Grassalkovich palota epitését iranyitja. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/ a tállyai kertilak és prépost terveződe 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szam, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-tol magyar kamarai épitész, a bécsi Hofbauamt élén all, csaszari tanacsos, a birodalom épitészeti ügyeinek altalanos iranyitója, ---1761-ben Pozsonyban az Apponyi palota épitését iranyitja. 58.old

-

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/ a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9. szám, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

.757-ban magar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén all,csaszári tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek altalanos iranyitója.---Pozsonyban 1759-és 1763között a pozsonyi vizikaszarnya épitését iranyitja. 58.old

-

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/ a tállyai kertilak és préshá- terveződe 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-tol magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén all,csaszari tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek a: altalanos iranyitója.---Az 1750-es évek elején grof Uel feld foudvarmester szamara bécsi palotat épit. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/ a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-től magyar kamarai épitész, a bécsi Hofbauamt élén áll, császári tanacsos, a birodalom épitészeti ügyeinek általános irányitója.-1741-ben jelentkezett a bécsi erő ditési munkálatokhoz; 1742-ben Ravensburg eröditésénél alkalmazták. 56.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/ a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 1971.
9.szám, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

--- ---

1757-től a magyar kamarai épitész, a bécsi Hofbauamt élén áll, csaszari tanacsos, a birodalom épitészeti ügyeinek irányitója.---1760. junius 6-angról Forgach Pal nagnagyvaradi püspökkel szerzodott a székesegyhaz tizenegy darab tervének elkészitésére. 57.old. 7.jegyz

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/ a tállyai kertilak és présház terveződe 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 1971. 9.szam, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

--- ---

179 7, jan. 25én Bécsben halt meg. Sok müvét átépitették, számos nagyszabasu épitkezése maga is átalakitás, átépitás volt, mindenképen megérdemli, hogy a hazai épitéstörténetben is kiemelkedo helyet kapjon. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/ a tallyai kertilak és présház tervezoje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Muzeum Közleményei, 1971. 9.szam, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

A Tálya községben lévő Balogh Kuria a művészi elgondolas egészében ,s a felépités formai elemeiben mutatkozó feltünés stilusrokonság a pozsonyi Lamberg és Nyary palotakra vonatkozó mestermegallapitast erősen alatamogatja.
55.old. 3.jegyz

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/ a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 1971.
9.szam, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT, épitész/Hildebrand/

Tallya községben a Balogh kuria tervezője volt. 1761 körül copf stilusban épült. Az általa 1761-ben tervezett homlokzat azonos a 4.sz.felvételen alaprajzilag is bemutatott s a jelen állapotában az 1.sz felvételen ismertetett épitmény homlokzatával. 54.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/ a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 1971. 9.szám, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT / HIDEBRAND/, épitész

1757-tol magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén all,csaszari tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek altalanos iranyitója.---Közben 1754-62 között a pozsonyi vizikaszarnya és a primasi nyari palota épitését iranyitja. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/ a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Muzeum Közleményei 1971.
9.szam, Miskolc, 1971

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

--- ---

1757-tól magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén áll,császári tanácsos,a birodalom épitészeti ügyeinek általános irányitója,az összmonarchia udvari és kincstári épitkezéseinek a főnöke.---170-1777-ben Niederweidenben dolgozott. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tallyai kertilak és présnaz tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971.
9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

---- ---

1757-től magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén áll,császári tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek általanos iranyitója,az összmonarchia udvari és kincstari épitkezéseinek főnöke.---1768-ban a pozsonyi posta házat épiti. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tallyai kertilak és préshaz tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971.
9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

--- ---

1757-től magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén áll,császári tanácsos,a birodalom épitészeti ügyeinek általános irányitója,az összmonarchia udvari és kincstári épitkezéseinek főnöke.--- 1765-ben a pesti"Tollhauhaus"munkálataiért kap 8000 forintot. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és préshaz tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, építész

1757-től magyar kamarai építész, a bécsi hofbauamt élén áll, csaszari tanacsos, a birodalom építészeti ügyeinek általanos iranyitója, az összmonarchia udvari és kincstari épitkezéseinek fonöke.--1759-1763 kozott a primasi nyari palota é itését, illetve atepitését iranyitja. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és présház terveződje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT / Hildebrand/, épitész

1757-tól magyar kamarai épitész, a bécsi Hofbauamt élén all, csaszari tanacsos, a birodalom épitészeti ügyeinek általános iranyitója, az összmonarchia udvari és kincstari épitkezéseinek a fonöke.---1771-ben a szlatinai templomnal /harom oltar/ golgozik. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tallyai kertilak és présnaz tervezoje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Muzeum Közleményei, 1971. 9.szam, Miskolc, 1971.

FRANU ANTON HILLEBRADT, /Hilldebrand/, építész

--- ---

A Talya községben lévő Balogh kuria kétséget kizaróan megállapitható, hogy az általa 1761-ben tervezett homlok zat teljesen azonos a 4.sz.felvételen alaprajzilag is be mutatott s a jelen állapotában az 1.sz.felvételen ismer tetett épitmény homlokzatával.

1.kép. A kuria északi homlokzata. 54.old.fekete repr.

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és présház terveiről 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-től magyar kamarai épitész,a bécsi Hirbauamt élén áll,csaszari tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek általanos irányitója,az összmonarchia udvari és kincstari épitkezéseinek a fonöke.--58- 1770-1780 között irányitja a gödingi,sansini épitkezéseket. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és présnak tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971.
9.szam, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT/Hildebrand/, építész

1757-től magyar kamarai építész,a bécsi Hofbauamt élén áll,császári tanácsos,a birodalom építkezési ügyeinek általános irányitója,az összmonarchia udvari és kincstari építkezésének a főnöke.---177z-ben a pozsonyi kamara épületét bővíti. 58.old

JÓÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-tól magyar kamarai épitész, a bécsi Hofbauamt élén áll, csaszari tanacsos, a birodalom épitészeti ügyeinek altalanos iranyitója, az összmonarchia hdvari és kincstari épitkezéseinek a fönöke.---1770-ben iranyitja a nagyszombati egyetem atépitési munkalatait. 58.old

JÓÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

A Grassalkovich család hédervari levéltárának tervrajzi gyüjteményében, Bécsben keltezett, 1761.maj.29."Domus vinaria Talyensis"és"Fasciade von der Seithen A und B "jelzetü kisebb igényü rajzzal készitett homlokzati terv.Nincs szignalva, de a rajz és irastipus kétségtelenné teszi a mester szerzoségét. 55.old. 3.jegyz

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tallyai kertilak és présnaz tervezoje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Muzeum Közleményei, 1971. 9.Szam, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILEBRANDT /Hildebrand/, épitész

--- ---

1757-tól magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén all,csaszari tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek altalanos iranyitója.--1757-ben Salm herceg udvari épitésze,de ugyanezen évben palyazott J.B.Martinelli allasara és, ez év nyaratól mar magyar kamarai épitészként müködik. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és présház terveződje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

--- ---

1757-tol magyar Kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén éli,csaszari tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek altalamos iranyitója.---1745-ben Jadot de Ville Isey csaszari épitész szamara elkészitette a bécsi Burg felmérését és utólagos rajzait: 1748-ban a holicsi uradalmi épületek felmérését. 56.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és präuhaz terveződje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1734.jan.3-an került a bécsi akadémiara,s ekkor Johann Lucas Hildebrand muvészete volt rá nagy hatassal,majd midon az 1730-as évek vége felé hosszabb külföldi utra ment,akkor 1739-és 1840.években Schönborn herceg szolgalataba allva ,mint épitészrajzoló Balthasar Neumann mellett dolgozott. 56.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és préshaz tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

A bécsi Hofbaumamt élén all,csaszári tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek altal nos iranyitasan kivül,mivel 1783.jul.14-tól az összmonarchia udvari és kincstári épitkezéseinek fönökeként-nagy középületek/a bécsi magy. kancellária,a brünni augusztinus kolostor5átalakitasával,stb. foglalkozik. 56.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

--- ---

1757-tól magyar kamarai épitész,a bécs Hofbauamt élén áll,császari tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek általanos iranyitója,az összmonarchia udvari és kincstari épitkezéseinek fönöke.---1760 és 1765 között irányitja a budai kiralyi palota atépitési munkalatait is. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a talyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Muzeum Közleményei, 1971. 9.Szam, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRADT/ Hildebrand/, épitész

1757-tól magyarországi épitész,a bécsi Hofbauamt élén áll,császári tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek általános irányitója,az összmonarchia udvari és kincstári épitkezéseinek a főnöke.---1769-ben Köpcsényben,-1769-1773 között a holiwsi kastélynal és uradalomban dolgozott. 58.old

JOO TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó múzeum közleményei, 1971.
9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-tól magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén áll,császari tanacsos,a birodalom épitkezésinek ügyeinek általanos iranyitója,az összmonarchia udvari és kincstari épitkezéseinek fönöke.---1774-ben a székesfehérvári székesegyház főoltárának épitése foglalkoztatja.
58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és présház terveződe 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-től magyar kamarai épitész, a bécsi Hofbauamt élén áll, xsaszari tanacsos, a birodalom épitészeti ügyeinek általános irányitója, az összmonarchia udvari és kincstári épitkezéseinek főnöke.---1765-1766-ban a pesti Invalidusok házában tervezett főoltarért, kórusért és orgonáért fizet neki a kincstar. 58.old.

JOO TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

--- ---

1757-tól magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén áll,császári tanácsos,a birodalom épitészeti ügyeinek általános irányitója,az összmonarchia udvari és kincstári épitkezéseinek főnöke.---1766-ban irányitja a féltoronyi kastély átépitését,s ez a munka 1767-ben is tart. 58.old.

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és préshaz terveződe 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, építész

1757-től magyar kamarai építész, a bécsi hofbauamt élén áll, császári tanácsos, a birodalom építészeti ügyeinek általános irányitója, az összmonarchia udvari és kincstri építkezéseinek főnöke.---1762-ben az esztergomi vár és katonai épületek primasi rezidenciává való átépitésé hez készit terveket. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971.
9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, építész

1757-től magyar kamarai építész, a bécsi Hofbauamt élén áll, csaszari tanacsos, a birodalom építészeti ügyeinek általanos irányitója, az összmonarchia udvari és kincstari épitkezéseinek a főnöke.----1775-1780 között épiti Rozsonyban a W.chtler palotat. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tálvai kertilak és préshá- terveződe 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

--- ---

1757-tól magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén all,csaszari tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek intanyitója,az összmonarchia udvari és kincstari épitkezéseinek a fönöke.---1770ből való a budai várpalotával kapcsolatos szignalt alaprajz felvételei.
58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a talyai kertilak és présház tervezoje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Muzeum Közleményei, 1971.
9.szam, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-tol magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén áll,császari tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek általanos iranyitója,az összmonarchia udvari és kincstari épitkezéseinek a fonöke.---1773-1775 -ben iranyitja a bécsi jezsuita rendhaznak haditanacsi palotává való átépitését. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és préshaz terveződje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-tól magyar kamarai épitész, a pécs Hofbauamt élén all, csaszari tanacsos, a birodalaom épiteszeti ügyeinek altalanos iranyitója, az összmonarchia udvari és kincstari épitkezéseinek a fonöke.---1772-1773-ban dolgozik Hof an der march Eckertsau; Schlohshof, Laxenburg épitkezésein. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT? /Hildebrand/, épitész

1757-tól magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén all,csaszári tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek általanos iranyitója,az összmonarchia udvari és kincstári épitkezéseinek a főnöke.---Iranyitja pesti pálos és klarissza kolostor központi szemináriumma atalakitását. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a talyai ikertilak és présház tervezoje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Muzeum Közleményei, 1971. 9.szam, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

A tállyai kuria tervezése idején,1761-ben Hillebrandt Martinelli halala utan 1757.aug.4-tól mag ar kamarai épitész igen szoros kapcsolatban allott Grassalkovich Antallal,a magy.kamarai elnökkel,s Pozsonyban mind az ő részére,mnd mas fúrak megbizasaból palotakat is tervezett.A Grassalkovichoknak nagy szolobirtokaik voltak Tallyan. 55.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kortilak és prónhaz tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szam, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

A miskolci all.levéltárban van néhany alaprajz,fresko és stukkodiszekre vonatkozó rajzok,melyeket a nagyvaradi székesegyházra lehet vonatkoztatni,de nem tudjuk,hogy ezek Giovanni Battista Ricca,Domini Luchini tevékenysége alatti munkarészek-e,vagy már a hillebrandi atdolgozásokkal kapcsolatosak ? 59.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/e tályai kertilak és próshaz tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971.
9.szam, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-től magyar kamarai épitész, a bécsi Hofbauamt élén áll, császári tanacsos, a birodalom épitészeti ügyeinek általános irányitója, az összmonarchia udvari és kincstári épitkezéseinek főnöke.---1775-1780 öközz irányitja a brünni kolostor átalakitását, valamint a bécsi Burg restaurálásával kapcsolatos munkálatokat is. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tályai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

Többek között a budai várból Pestre áthelyezett egyetem épületeinek kialakitásával, a Pozsonyból Budára kerülő re rendi fökormányzószervek és hivatalok elhelyezési szük ségleteinek biztositásával foglalkozik, s tiszta érett barokk terveit más -még ismeretlen épitész-valósitja meg Tallyán a már térhódító rokoko behatásainak megfe lelően. 56.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a talyai kertlak és présház tervezoje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Muzeum Közleményei, 1971. 9.Szam, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

--- ---

Mint az összmonarchia épitkezéseinek fő irányitója a XVIII.sz.második felének legtöbb,jelentősebb hazai épi kezéseivel ia kapcsolatba kerőlt,hatasanak közvetlen vag közvetett eredményei nehezen mérhetők fel és nem határol hatók ek megnyugtatóan,ezért van sok vita a neki tulajd donitott müvek szterzősége körül,főleg a nagyobb több évi tartó épitkezések esetében. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és présház tervezője 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildegrand/, épitész

1757-óta magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén áll,császári tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek általános irányitója,az összmonarchia udvari és kincstári épitkezéseinek főnöke,---1775-1780 közt a budai Országház u 28.sz.alatti/régi orsz.levéltar/ palotajanak kiépitését,s a rendi hivataloknak Budara való atköltöztetését intézi. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és präshaz terveződje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971.
5.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT/1719-1797/. építész

Pozsonyban a második országházat Johann Baptist Martinelli/1701-1754/tervei alapján Franz Karl Römisch/1753-tól 1756-ig.épitette,eredetileg királyi kamara céljaira. Átalakitása Franz Anton Hillebrandt udvari kamarai épitésztől származik. 83.old

RÓZSA GYÖRGY: Vázlat a magyar országgyülései ikonográfiájához 81.old

FOLIA HISTORICA.I. A M.N.M.Évkönyve. Bp, 1972

FRANZ ANTON HILLEBRANDT/ Hildebrand/, épitész

1757-től magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén áll,császari tanacsos,a birodalom épitkezési ügyeinek általanos iranyitója,az összmonadchia udvari és kincstéri épitkezéseinek a fonöke.---1770 körül iranyitja Pozsony városrendezési munkalatait,de korabbi pozsonyi müködése soran-1760-1765 között a var átépitését is vezette. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és présház terveződje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 1971. 9.szám, Miskolc, 1971.

RAN7

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-től magyar kamarai épitész, a bécsi Hofbauamt élén áll, csaszári tanacsos, a birodalom épitészeti ügyeinek általanos iranyitója, az összmon archia udvari és kincstari épitkezéseinek főnöke.---1761-től 1778-ig iranyitja a nagyvaradi székesegyház épitését és átdolgozza Giovanni Battista Nicca-nak a püspöki palotara vonatkozó terveit. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tállyai kertilak és présház terveződje 54.old

A Miskolci Hernan Ottó Múzeum Közleményei, 1971.
8.szám, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT /Hildebrand/, épitész

1757-től magyar kamarai épitész,a bécsi Hofbauamt élén áll,csaszari tanacsos,a birodalom épitészeti ügyeinek általanos iranyitója,az összmonarchia udvari és kincstari épitkezéseinek a főnöke.---1775-80 között intézi a budai varból Pestre kerülő egyetemmel kapcsolatos épi- épitkezések ügyét/A curia,a franciskanus kolostor,és a Causarum Regalium Directoratus-kir.Jogügyi Igazgatóság palotajat épiti at egyetem céljaira. 58.old

JOÓ TIBOR: Franz Anton Hillebrandt/Hildebrand/a tallyai kertilak és préshaz tervezoje 54.old

A Miskolci Herman Ottó Muzeum Közleményei, 1971.
3.Szam, Miskolc, 1971.

FRANZ ANTON HILLEBRANDT, építész/1719-1797/

1783-tól 1785-ig, a Pozsonyból már ismert Hillebrandt végezte el a budai várban fekvő egykori klarissza kolostor átalakitási munkáit országgyülés céljaira. Az első emeleti termekkel a master a századvég legszebb interieurjeit alkotta meg.-83.old. 49.kép./Szövegben tévesen 44.kép/. Kép róla.

RÓZSA GYÖRGY: Vázlatok a magyar országgyülések ikonográfiájához 81.old

FOLIA HISTORICA.I. A M.N.M. Évkönyve, Bp. 1972

FRANZ ANTON HILLEBRANDT, épitész /1719-1797/

A budai várban lévo, egykori klarissza kolostornak országgyülés számara való atalakitasat 1783-85 közt végezte.-Az első emeleti termekkel a szazadvég legszebb ineri enrjeit alkotta meg. Egy szinezett rézkarc módot nyújt arra, hogy a belső épitészeti dekoráció eredeti formájáról fogalmat alkothassunk magunknak. 83.old. 49.kép.§Szöveg ben tévesen 44.kép./ S. Jeszer

RÓZSA GYÖRGY: Vázlatok a magyar országgyülések ikonográfiájához 81.old

FOLIA HISTORICA,I. A M.N.M.Évkönyve, Bp. 1972

FRANZ ANTON HILLEBRANDT, építész/1719-1797/

1783-tól 1785-ig a Pozsonyból már ismert Hillebrandt végezte el a budai várban fekvő egykori klarissza kolostor átalkitási munkáit országgyülés céljára. Az elsőemeleti termekkel a mester a századvég legszebb interieurjeit alkotta meg. De itt csak három országgyülést tarttottak. 83.old. 49.kép. /Szövegben tévesen 44.kép. Fekete repr.

RÓZSA GYÖRGY: Vázlatok a magyar országgyülések ikonográfiájához 81.old

FOLIA HISTORICA.I. A M.N.M.Évkönyve, Bp. 1972

HILLEBRANDT, épitész

---

17 0 körül emelik Székesfehérvárott a karmeliták volt templomát, amelynek freskóját Maulbertsch készitette, sá a Szt. István ról elnevezett plébániatemplomot, amelynek szentélyét, főoltárát Mária Terézia udvari főépitésze, Hillebrandt tervezet , a késő barokk kiemelkedő egyéni sége. 15.old

MÉSZÁROS OTTÓ: Fehérvár ezer éve 12.old

Múzsák, Múzeumi Magazin, 1972. 2.sz. Bp.

J. HILLEBRANDT, építész

A régi vár helyén-J.Hillebrandt tervei szeint 402 ezer forint költséggel,Mária Terézia alatt felépült palotát melyben 203 szoba volt,Ybl Miklós és Hauszmann Alajos elgondolása szerint bővitettték tovább 1890-1905 között.

MÉSZÁROS OTTÓ: Budapest évszázada 3.old

Múzsák, Múzeumi Magazin, 1972. 4.sz. Bp.

Hillebrand Józef

epitex.

budai Eiráfi palota 1749.

A: a rési B. és P
épmův-e
1909

Vrod

Petrik 1909. 63. l
64. l.

..... nevü munkás igazolta

a müvezető aláírása.

vezem:

y helyettesének
sa.

Endrényi Imre, Szeged.

Hillebrandt

vrid

Pigler Andor: Kemény Lajos: A pozsonyi vár és váralja (Pozsony, 1933) Magyar Művészet 1934. 96 l.

MÁMI

Magyar filmremek Főszerepekben:

Fedák Sári
Szepes Lia
Vaszary Piri
Törzs Jenő
Pataky Jenő
Peti Sándor

CSÖTÖRTÖKTŐL-VASÁRNAPIG NOV. 11-14

Tátra
Üllői-ut 63.

Ludovika
Üllői-ut 101.

Mozgókban

Hildebrandt F. A

cród a barok mův.

Pig Müvelkört

529. l.

4. K.

541

Ez a cédula Hildebrandthoz való!

Mojzeskikl's

1960 ápr. 13.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

Hillebrandt F. A

(1719 - 1797)

erod
2

Pig. Müvel

541. l.

Hillebrandt

bécsi udvari építész

írod

Pokorny Emánuel dr:

A Szent Erzsébet-szerzet, tekintettel budapesti kolostorára, templomára és női kórházára.

Bpest, 1935. 39. l.

...
...egedolgozása

...

...

...

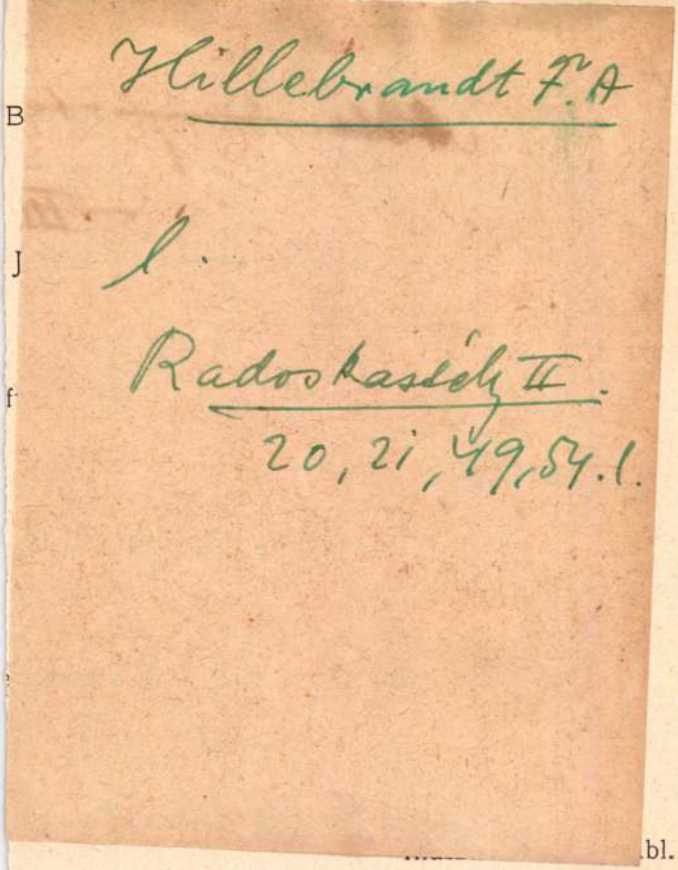

bl.

Pasztell. 30×37 cm.

Rudnay Gyula (Julius), szül. (geb.) 1878.

623. LOVAK (Pferde). Jelezve (Bezeichn
Karton. 50×55 cm.

Schattenstein, Nikolaus, szül. (geb.) 1877.

624. FIATAL HÖLGY (Junge Dame). J
Karton. 34×24 cm.

Seiler, Carl Wilhelm Anton, szül. (geb.) 184

625. A SEKRESTYÉS (Der Küster). Je
Vászon (Leinwand).
Fa (Holz). 30×22 cm.

Skutetzky Döme (Demetrius), (1850—192

626. A FŰTŐ (Der Heizmann). Jelezve
Vászon (Leinwand). 50×71 cm.

Spányi Béla, (1852—1914).

627. ESTE A TAVON (Abend über der
Fa (Holz). 13×20 cm.

Szamossy Elek (Alexius) (1826—1888).

628. ARANY JÁNOS ARCKÉPE (Bildnis
Vászon (Leinwand). 43×31 cm.

Hillebrandt F. A

Irod

Rados Jenő dr.

Magyar Eastetjok

11. l.

151

218

lami felső kereskedelmi iskolai óraadó-
középiskolai tanár,/DR.Koltay Kastner
azt az olasz pedagógiai irányt,amelyet
sel.A római egyetem rendkivüli hallgató-
eoretica c.előadásait,a pedagógiai elő-
enetti-Brunelli Storia della pedagogia
Lombardo Radice előadásait látogatta.
gedélyével olasz középiskolákat láto-
tt a liceo classico,liceo scientifico,
a secondaria di avviamento professiona-
elemmel kisérte az olasz anyanyelv ta-
forditott a kereskedelmi tipusu iskolák
formáira."A kereskedelmi szakiskolai
iadott "Feladatgyüjtemény a kereskedelmi
vi függelék"-ének olasz nyelvü részét
s kialakitotta egy megirandó olasz ke-

Hillebrandt F.A

1761-65

l.

Rapkert

94. l.

108

Hillebrandt
Franz Anton

---

lásd,
Réh
3, 60, 70, 71–74
78, 80, 83 l.

a régi B és P
ép mest-i MT korikon
1932

Hillebrandt, Franz

cs. kir. főmérnök

Mária Terézia fentit St. Pöltenbe küldte, hol tekintse meg az angolkisasszonyok anyaegyházát és ennek mintájára rendezze be a budai királyi palotában részükre átengedett épületszárnyat.

[Hl. terve szerint történt meg az épületrész átalakítása 1770-ben. ??]

Richterangolkis

27 l.

35 l.

plom és kolostorromoknak a felaján-
ütt való átvételét a tekintetes bi-
k föntartásának föltételei és módo-
tásügyi m.kir.ministerium jóváhagyá-
ozást tevőkkel megállapodni meltóz-
egyezmény-okmány lesz kiállitandó
egyeztetése és telekkönyvi átiratásá-
ejegyzési tervázlat is lesz készitén-

beszerzett telekkönyvi kivonatból
tlan nemcsak Széky Péter, Széky István
Margitnak, hanem ezeken kivül még Mo-
izellának osztatlan tulajdonát képez-
z őt megilletett egy negyedrészbeni

Hillebrandt

tőépítész

1767, budai kir. palota

Roh Hunf.

I. 82. l

1860

NYOMTATVÁNY.

Nagyméltóságú
Méltóságos
Nagyságos

MEGHÍVÓ

A

MŰEMLÉKEK ORSZÁGOS BIZOTTSÁGÁNAK

19 ..... évi ..... hó ..... n ..... napján

.....

délelőtt / délután ..... órakor megtartandó végrehajtó-bizottsági / rendes / albizottsági ülésére.

Tárgy: .....

Elnök megbízásából:

.....

Hornyánszky V. R.-T. Budapest.

Hillebrandt F. A

udvari főépítész

l.

Say Géza: A barokk Székesfehérvár. Bp 1938. Officina képes-könyv. 17. l.

Hillebrandt, Franz A.

1719–1797.

und

Schoen Arnold:

A pesti invalidus-ház építése.

MAGYAR MŰVÉSZET

1930. 108, 109. l

net

as

épe:

moz-

ke-

képe:

end-

lát-

azok-

zt.

ri

at-

Ab-

5 me-

szo-

kodásá-

Hillebrands F. A

l.

Schoenkörpvasch

44, 46, 48, 52, 60,

76, 77, 114–115. l.

1930

Z
LI GUSZTÁV EREDETI FAMETSZETE

MŰVÉSZET

Hillebrandt F. A

röd

Schoen Arnold:

Székesfehérvár 18. názadbeli kő- és képfaragói.

Székesfehérvári Szemle

1931. 6. n. 3. l.

II. MELLÉKLET.

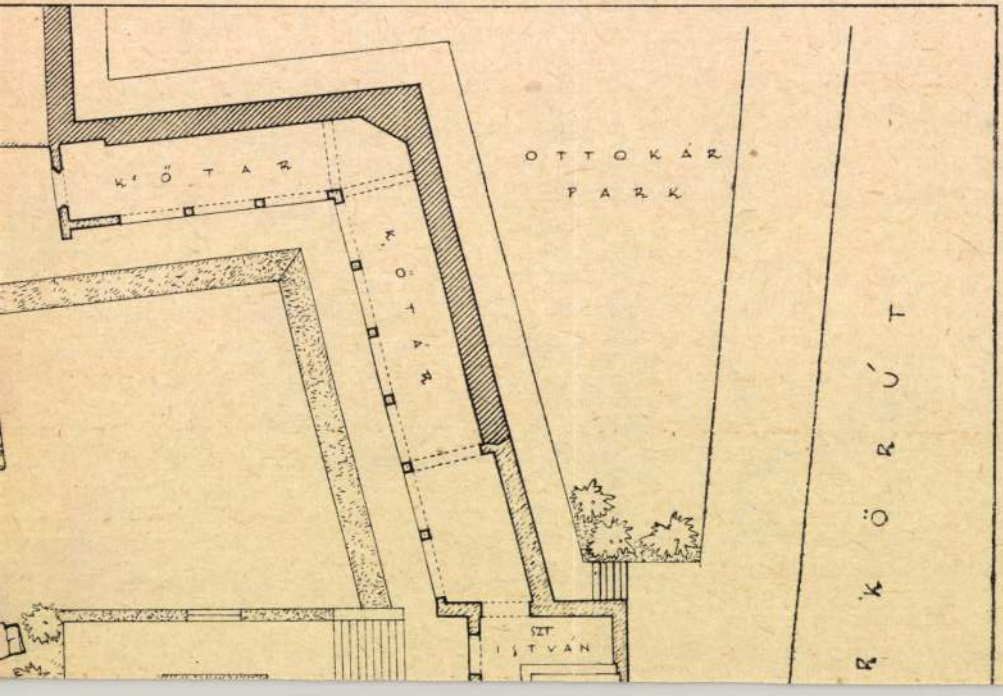

Hillebrandt Fr. A

épitész

vrócz

Schoen Arnold dr:

Fischer V. festő levelei a Szent István – főoltár-képről.

Székesfehérvári Szemle

1933. 24, l.

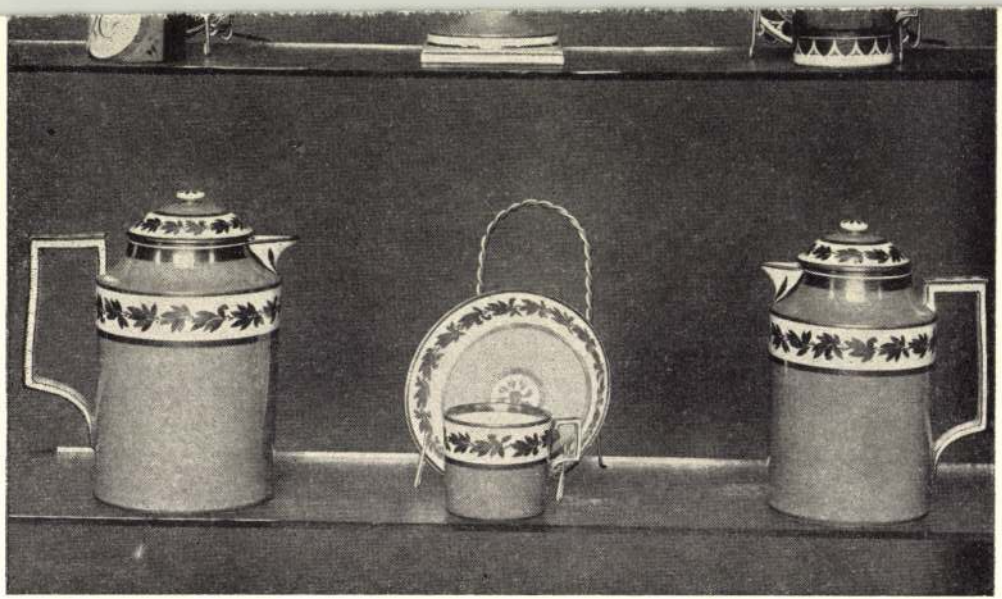

900/64	900/64	900/64
797	763	781
793	793	793

Hillebrandt T. A.

Schoen Arnold: Fischer
V. festő levelei a Szent
István fővitárképről
Szekesfehérvári Szemle
1934. 3-4. sz.

Hillebrandt Franz Anton

épitéz

l.

Schoen Buda és Óbuda

6. l. 18.4-i

Tupl-i

1937

Budapest V. 61

mélhetjük végre, hogy gazdaságtörténetünk művelése el nem enyészőn meggyökeresedik s amennyire elkésetten, annyira alapos munkássággal fogja pótolni a lezajlott évtizedek mulasztásait.

A szeminárium alapvető munkájának azonban ki kellene egészülnie az erőknek további szélesebb alapokon nyugvó megszervezésével, mely egy szélesebbkörű munkaprogramm kidolgozását, keresztülvitelét vállalhatná s nem utolsó sorban gondoskodna megvalósulása anyagi föltételeiről. Utóbbi egyike lenne a legégetőbb feladatoknak, mert maroknyi voltunk mellett a magyar társadalom mai gazdasági és szellemi kríziseiben a tudományos művek megjelentetése üzleti szempontból eredményes nem lehet és csakis a fogékonyabb s egyben anyagilag is tehetős rétegek áldozatkészségével eszközölhető. Ami a kiterjedtebb munkaprogrammot illeti, az egyelőre csakis a Magyar Történelmi Társulat nagyszabású kormányzástörténeti forráskiadványának csapásain haladhat. Gazdaságtörténelmünk nagyobb problémáinak átfogóbb monográfiákban leendő feldolgozásáról egyelőre le kell mondanunk, illetőleg éppen a talaj első megmunkálásának hiányában ezeknél sokkal gyümölcsözőbbnek ígérkezik a bizonyos centrálisabb jellegű kérdések forrásanyagának a modern tudományosság módszerességével történő kiadása, amely egyfelől a hozzáfűződő bevezetésekben kimerítheti tárgyát a történetirányzat mai állása nyujtotta lehetőségek határain belül, másfelől kiemelkedőbb kérdésekről lévén szó, sokoldalú forrásanyagában rávilágít a tisztázandó részletkérdésekre, azok érintkezési felületeire s így legmegbízhatóbb vezérfonala lehet a specializálódó kutatásnak.

Eckhart Ferenc tárgyválasztása a lehető legalkalmasabb arra, hogy ennek a szélesebbkörű magyar gazdaságtörténeti munkaprogrammnak — legalább is újkori részében — kiinduló pontját képezze. Tárgya centrális jellegénél és sokoldalúságánál fogva a gazdasági élet egészét felöleli és sorra ráirányíthatja a további kutatás figyelmét legkülönbözőbb megnyilvánulási területeire. Másrészt, minthogy a bécsi udvar gazdasági politikája egyik legjelentősebb meghatározója újabbkori fejlődésünknek, a szűkebb értelemben vett tudományos körök határain túl szélesebb körök érdeklődését is felkeltheti a gazdaságtörténet iránt. Eckhart máma speciálistája ennek a kérdésnek s ha további munkásságát e szélesebb keretek között folytathatná, azt az utókor kétségtelenül a gazdaságtörténet egyik nagy fejlődési állomásául fogja regisztrálni. Sajnos, a kutató munkája csak a fontosabbik, de nem egyetlen tényező, amelyen ennek lehetősége múlik. S a másik, az ily nagyszabású terv megvalósulását biztosító anyagi feltételek nincsenek meg. A Magyar Történelmi Társulat programmja önmagában is sokkal nagyobb terheket jelent, hogysem azokat még ezzel is tetézhetné.

S volnának a Magyar Történelmi Társulaton kívül a magyar társadalomnak egyéb tényezői is, amelyek elsősorban érezhetnének önmagukban arrahivatottságot, hogy a magyar gazdaságtörténet istápolását vállalják. És itt mindenekelőtt a nagy gazdasági érdekeltségekre gondolunk. Vajjon itt, hol a jelen égető gazdaságpolitikai kérdéseivel foglalkoznak, nem érezték és nem érzik soha annak szükségességét, hogy gazdasági viszonyainkat s az azokból fölmerülő problémákat a maguk történeti fejlődésében ismerjék meg. Eckhart Ferenc munkája szükségszerű elhatároltsága mellett is, mondhatnók minden sorában bizonyítja a gazdasági kérdések történeti megítélésének szükségességét. Vajjon figyelemre méltatják-e ott is, azokban a körökben, hol az érdeklődés nem elsősorban a történetírás munkásáé? **Paulinyi Oszkár.**

Kapossy János: F. A. Hillebrandt (1719—1797). Vázlat. A budapesti királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti gyüjteményének dolgozatai. V. 1924. A Budavári Tudományos Társaság kiadása. 8°, 30 l. és 8 tábla.

Rövid, adatokkal túlterhelt, egészen vázlatszerű kis dolgozat látott fenti cím alatt napvilágot Kapossy János tollából, ki a szombathelyi templomról szóló monografiájával és más apróbb dolgozataival már tanújelét adta a művészettörténeti kutatás terén képességeinek.

A XVIII. század egyik legtevékenyebb építőművészének, Franz Anton Hillebrandtnak életével és működésével foglalkozik az alapos kis tanulmány. Hillebrandt egyike azon jóízlésű, sokat dolgozó osztrák építőművészeknek, akik az igazán nagyszabású, irányító művészek, a J. L. Hildebrandok, a Fischer von Erlachok, az A. E. Martinellik mellett az osztrák barokk-ízlésnek nemcsak hazájuk területén, hanem Magyarországon is terjesztői lettek nagy számban emelt építészeti alkotásaikkal.

Bécsben, 1719-ben született Hillebrandt. 1734-ben lett a bécsi művészeti akadémia növendéke. Tanulmányai befejezése után Németalföldön s főleg Németországban tartózkodik hosszabb ideig. Különösen Würzburg híres mestere, Balthasar Neumann gyakorolt reá nagy hatást, akinek művészi ízlését és ötleteit látjuk felcsillanni Hillebrandt későbbi művein. Azután Bécsben működik s különböző irányú építészeti munkásságot fejt ki, melyek nevét ismertté tették a császárvárosban. Mikor a magyar királyi udvari kamaránál az építészi állás Martinelli halála folytán megüresedik, 1757 július 30-án beadja kérvényét ez állás elnyeréséért gróf Grassalkovich Antal kamarai elnökhöz. Még ugyanez év augusztus 4-én megkapja megbízatását s ettől kezdve majdnem négy évtizeden keresztül neve egybe van forrva csaknem minden

Századok
1925. 7—8. f.
296-97

nagyobb állami és magánépítkezéssel hazánkban. Főleg Pozsony palotáinak egész sorát utalják az ő tevékenysége körébe, minden valószínűség szerint teljes joggal. Részt vesz a pozsonyi vár átépítésének munkálataiban, irányító szerepe volt a budai királyi palota építkezésénél, többek között a Zsigmond-kápolnát s az azóta eltüntetett Szent Jobb-kápolnácskát is ő tervezte. A nagyváradi püspöki palota, valamint székesegyház építésénél is vezető szerepet játszott s a székesegyház homlokzatának megoldásánál éppúgy láthatjuk az ő szellemét, mint a püspöki palota homlokzatának ornamentikájában lehetetlen föl nem ismernünk stílusának lényeges jegyeit. 1772 október havában a bécsi Hofbauamt élére kerül, mint udvari főépítész, de egyidejűleg megtartja a magyar kamaránál viselt állását is; új méltóságában főleg Pozsony városának városrendezési munkálataiból veszi ki a részét, mint legfelső irányító. Kiváló munkássága megbecsüléseképen 1776-ban a bécsi belváros épületeinek felügyeletét utalják hatáskörébe, majd 1783-ban a legfőbb udvari építészeti igazgatás asszeszorává lesz. Ilyen minőségben lesz a mai bécsi bank-gassei magyar palota átépítője. Majd különösen II. József ama rendelkezése, hogy az egyetem a budai várból Pestre kerüljön, s a pozsonyi főkormányszékek és hivatalok átköltözzenek Budára, veszi igénybe tervezőképességeit az akkor lefolytatott nagymérvű átalakítási munkálatoknál, melyek a hivataloknak elhelyezését voltak hivatva biztosítani. Utolsó nagyobbszabású önálló műve a pesti német színház és vigadó terveinek elkészítése volt 1792-ben.

Hillebrandt 1797 január 25-én halt meg. Kiváló készültségű, szorgalmas művész volt, s bár kevésbbé volt meg benne a nagy lángelmék ösztönös képessége, a különböző forrásokból vett művészi elemeket bizonyos egyéni módon tudta összhangba hozni, egységes hatásúvá összeolvasztani.

Kapossynak rövid, vázlatszerű kis tanulmánya sok új, általa felkutatott levéltári forrásokon alapuló adatával, széleskörű s tág perspektivájú felfogásával s jó előadásmódjával máris nyeresége művészettörténeti irodalmunknak. Azt hisszük, hogy az e vázlat nyomán irandó nagy monográfia, kiegészítve a szerző ezután végzendő kutatásaival, hazánk XVIII. századi építéstörténetének ma még sok homályos és kellőleg fel nem derített kérdésére fog világosságot hozni. O. Z.

Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes **visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és a tót mozgalomról.** Életrajzát írta, a visszaemlékezéseket és jelentéseket sajtó alá rendezte *Steier Lajos*. Budapest, 1924. 786 l.

Szerencsés választás volt ezzel a kötettel kezdeni a „Magyarország újabbkori történetének forrásai" című gyüj-

teményes vállalatban megjelenő emlékiratok sorát, mert Beniczky visszaemlékezései a kiadásra mindenképen érdemesek, magas történeti értékük, s — ami a közönség előtt jó ajánlólevél — bizonyos aktuális jelentőségük van. Írójuk, mint honvédezredes és a Felvidék jórészének kormánybiztosa, az 1848/49-i szabadságharcban eminens szerepet játszott. Világos után, a halálbüntetés helyett kegyelemből kapott várfogságban, számozott ívekre írta memoárjait, s ezek a papírlapok az államra nézve nagyfontosságú kérdésekről kitünő tárgyismerettel és mély politikai bölcseséggel számoltak be, úgyannyira, hogy Bécsből mindinkább növekvő érdeklődéssel figyelték szaporodásukat. A kormányhatalom érdeklődésének tudható be, hogy csonkán maradtak ránk az emlékiratok: egyik fontos részük, a tót mozgalmak történetének előadása 1849 január 5-től a szabadságharc végéig, elkallódott a minisztériumokban. A többi füzetet kiadta Steier, az első kivételével, mely a reformtörekvések általánosan ismert keletkezésének és fejlődésének történeti kivonatát tartalmazza.

Beniczky Lajost 1848 április végén küldötte ki a minisztérium a bányavidékre kormánybiztosnak. Az ő műve volt a pánszlávok kommunisztikus ízű izgatásának meghiúsítása a bányavidék tótsága között, az annyira fontos gazdasági központ megmentése a magyar kormány számára, s esetleges szétromboltatásának megakadályozása. Ő tépte szét a Felvidéket behálózó pánszláv szervezet szálait szépszerével, tisztán pontos ismeretei segítségével, s nagy érdeme volt Stúr és Hurbán betörésének visszaverésében, valamint a Felvidék önvédelmének megszervezésében, Görgey nevezetes téli hadjárata alatt őt is táborába rendelte seregével, s ott is találjuk Beniczkyt csekély megszakítással a világosi fegyverletételig, mint honvédtörzstisztet. Görgey mellett két ízben nyert fontos megbizatást: a kápolnai csata előtt, mikor Dembinszky parancsnokló tábornok úgy Görgeyvel, mint Klapkával végképen összeveszett, Görgey Debrecenbe küldötte a kormányhoz (tulajdonképen Kossuthhoz), hogy győzze meg Dembinszky fővezérségének tarthatatlanságáról, majd pár nappal a fegyverletétel előtt, ugyancsak ő ment Pöltenberg tábornokkal az orosz táborba, hogy tárgyalást próbáljon kezdeni Paskieviccsel a megadás feltételeiről. Beniczky itt vázolt szerepléseinek megfelelően az emlékiratokat a következő fejezetek alkotják: Simunics betörésének, Görgey felsőmagyarországi hadmenetének, Görgey és Dembinszky viszályának, Beniczky losonci támadásának, Görgey Komáromtól Világosig húzódó visszavonulásának leírása, végül a tót mozgalmak előadása 1848 január 5-ig.

Beniczky visszaemlékezései kettős szempontból bírálhatók el, s bajos lenne megmondani, hogy melyikből értékesebbek.

Emlékiratai az 1848/49-es események több homályos, sőt eddig ismeretlen részletét világítják meg, s ha feljegyzései

ben sokszor az első gyüjteményben foglaltakat újítják meg gazdagabb színezéssel, többrétegűen (differenciáltabban) feldolgozva, vagy éppen mintegy folytatva az élményről való lírai beszámolást. Édesapja emlékét már a *Hajnali harangszó*ban gyönyörű strófákkal véste olvasói lelkébe és szívébe. Most három újabb költeménnyel tárul ki a drága emlék felé *(Hej, öreg bútorkák!, Az ócska zongora balladája, Hétfő este kilenc óra)*. S ilyenkor látni, mennyire széles skálán játszik: csak ez egy témában is mily sok hangja van, az idillitől a neuraszthénia sikoltásáig. Az idegek költészete különben e második könyvében valóban új hangként szólal meg (kivált a *Fekete mithologia* c. ciklusban). A *Hajnali harangszó* egyneműbb lírai anyagot nyujtott, nyilván az alaphangtól erősebben elütő megnyilatkozások szándékos kirekesztésével. Mintha a prófétai beszéd erejét óvakodott volna gyengíteni a kétség és egyéni fájdalom hangjaival. Most elszántan megmutatja a hívő lélek gyenge perceit is; és hitét azért semmivel sem érezzük gyengébbnek; legfeljebb emberibbnek. Önéletrajzi érdekessége van a *Gyerekkor* c. verskörnek. Ebben maga is mintegy önmaga felől faggatózik; keresi egyénisége csíráit s úgyszólván mérleget készít az elhatározó gyermekbenyomásokról:

Kiásom most . . .
a gyermekszívben az első csirákat
s megmutatom: egy élet hogy fakad.

Megmutatja minden lírának egyik örök forrását: a nőt is. Hiába járja daccal az utat a Férfiak Tátrája felé, „hol asszony többé nem terem“: az asszonyokról szóló versciklusának mégis az a megismerés a vezérmotivuma, mit az egész szakasznak is címéül ad: *Mindég beléjük ütközöl.*

A *Szentlélek ekéi* c. sorozat vallási lírájának nemes füzére. Ennek darabjai kompozicióban is, kifejezésbeli biztosságban is, körülbelül az egész kötet legérettebb termékei. A Sík Sándornak ajánlott *Menjünk Asszizibe* gyönyörű emberi és művészi lendület a krisztusi lélek eszménye felé. Emberi és művészi szépség egyesül *A csőcselék* cím alá foglalt, szociális indítékú költeményekben is. A bennük megnyilatkozó részvét és őszinte emberszeretet valóban alkalmas rá, hogy helyreállítsa a „szociális érzék“ ezerszeresen csúffátett fogalmának hitelét. Mécs seholsem annyira otthonos egész valójával, mint a szenvedők, elnyomottak, ábrándos rajongók, hívő mártirok és kései Poverellók tanyáin. Első könyvében feledhetetlen képet rajzolt az eszelős világ-helyreigazítóról, kinek maniákus jelszavában: „Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld“, — saját lelkészi és költői küldetésére döbbent rá. Ennek méltó párja új kötetében *A szegény ember kertecskéje* c. költemény, melyben költői optimizmusa talán a legtökéletesebb kifejezését lelte meg:

Van egy kis kert mindenkinek szívében,
hol csak virág van, rózsa, majoránna,
mintegy szirommá testesült hozsánna
és csupa jóság, édes szeretet . . .
Jézusnak volt a legnagyobb a kertje,
s utána tán Asszizi szent Ferencnek,
de mindenkinek: gyilkosnak, fegyencnek
szívében áll egy elzárt kicsi kert . . . stb.

Költői nyelvének szógazdagságát, kifejezésbőségét és árnyaló hajlékonyságát már első gyüjteményéről szólva is nyomatékosan kiemeltem. Most, hogy témaköre jelentékenyen kibővült, méginkább meglátszik hangszerének szokatlan gazdagsága. Nyelvét féltenivaló, igaz értéknek tartom újabb irodalmunkban, s ezért (nem pedig akadékoskodásból) rendre felemlítem azt a néhány nyelvi szeplőt, mely könyvében szemembe ötlött. Németesnek érzem a „beszüntetik a táncot“ kifejezést; ennek használata a „megszüntet“ helyett rohamosan terjed s Budapesten már azt is halljuk, hogy pl. valamely hivatal „beszünt“. A kötet 58. lapján egy helyütt németes a „jöhet“ alkalmazása „mehet“ helyett. Pesties ez a sor: „akik az élet-vonatot lekésték“; a vonatot csak azok késik le, akik a jó magyar beszédet „leszokták“. Helytelen használat ez is: „mert nagy eperfa van neki“ (e h.: eperfája). Azt sem írnám, hogy „Ballada a félkezű férfi*ról*“; ezzel lemondunk nyelvünk egyik vokálistarkító sajátságáról, hogy t. i. némely magashangú szó mélyhangú raggal jár: cél, cél*hoz*; víg, vig*ak*; férfi, férfi*ak*, férfi*ról stb.* Végül csak mellesleg említem, hogy ez a sor: „S amerre mecv: a vakszem mennybe lát“ — régibb nyelvünk ismerőinek azért hangzik visszásan, mert abban a „vakszem“ (így egybeírva) teljességgel nem szemet jelentett, hanem — halántékot. (Hirtelenében Tompa

jut eszembe, ki még ilyenformán használta: lüktetett vakszemem.)

Ezek apró szépséghibák; hogy Mécs nyelvének tisztaságából ilyesmik is élesen kiütköznek: inkább bók, semmint megrovás.

Illik megemlékeznem a könyv borítéklapjának talentumos rajzáról is. Ez Tichy Kálmán munkája. E jónevű grafikus művész most szintén a megszállt felvidéken dolgozik.

Rédey Tivadar.

Székely M.:

Kapossy János Hillebrandt-tanulmánya. Fáradhatatlan fiatal tudósunk munkájával (mely készülő monográfiájának eddig gyüjtött adatait foglalja magában) a magyar műtörténet mondhatni teljesen ismeretlen területére, a XVIII. századi építészetre derít fényt. Napjainkig művelődésünk e fontos szakát majdnem teljes homály borította és ami keveset tudtunk róla, azt is gyakran helytelenül. A török uralom lerázása után, a gazdaságilag fellendülő Mária Terézia-korszakban, majd az ezt követő II. József-éra alatt az építészet nagy virágzásnak indult, városok és magánosok, nemkülönben az állam és a kamara egyaránt nagy megrendelésekkel látták el az építészetet. Új épületek: templomok, kastélyok, kaszárnyák, várak és polgárházak emelkedtek a másfél évszázadon át pusztulástól, rombolástól sujtott magyar földön. József az elűzött szerzetesrendek épületeit közintézmények céljaira adja át s ezzel az építészetre új feladatok hárulnak. Szinte érthetetlen, hogy olyan számottevő egyéniség, mint Franc Anton Hillebrandt, kiről a szerző kimutatja, hogy a XVIII. századi magyarországi építészet széleskörű vezető és hatalmas irányító személyisége volt, hogyan maradhatott ismeretlenül szakirodalmunkban, mert mint íme a példa mutatja, ha nehezen is, de található reávonatkozó anyag.

A gondosan összegyüjtött anyag stíluskritikai vizsgálata tisztán elénk rajzolja a hazai építészetünkben páratlan méretekben tevékenykedett osztrák mester alakját és működésének jelentőségét.

Franz Anton Hillebrandt 1719 április hó 2-án Bécsben született egy Felső-Pfalzból bevándorolt családból. Korán, 1734 januárjában a bécsi Akadémiába kerül, melyet sikeresen elvégezve, mint „Architect und Ingenieur" hosszabb külföldi tanulmányútra indul Németalföld és az egész Német-birodalom területére.

1757-ben a magyar kamara elhalt udvari mérnöke és építésze helyére kéri felvételét. Kérvényében részletesen felsorolja működését. Kérvényéből tudjuk, hogy 1739—40-ig a würzburgi rezidencia kiváló építője. Balthasar Neumann mellett működött mint építészi rajzoló. A zseniális mester nagy befolyást gyakorolt reá, mi művészetében több helyütt jelentkezik (legjellegzetesebben a nagyváradi püspöki palotában). Németországból hazajövve, Bécsben restaurálással és kész épületek felvételével foglalkozik, majd önként a bécsi erődök javítási munkálataira vállalkozik. 1742-ben Ravensburg-vár építésénél látjuk. 1745-ben a bécsi Burgot méri fel és készít róla rajzokat, 1748-ban pedig a holicsi császári uradalom térképét készíti el. Az 50-es évek elején oldja meg első önálló alkotását: gróf Ulfeld főudvarmester bécsi palotáját építi. Említett kérvényét előkelő pártfogói támogatása folytán kedvezően intézik el és időnkint megállapítandó napidíjjal alkalmazást nyer a magyar kamaránál. 1762-ben nevezik ki véglegesen évi 400 forint fizetéssel, melyet évek során 1600 forintra emelnek. Új állásában részt vesz a pozsonyi és a budai királyi várak építésében (javítások, átépítések, bővítések). A fellendülő Pozsonyban tág tere nyílik a magánépítkezésben is. Tudjuk, ő a mestere a Grassalkovich- (1760), Apponyi- (1761) és Nyári-palotának (1765), de valószínűleg az ő munkája az Eszterházy- (1762), a Széchén-Lamberg- (1754—61) és a Wachtler-palota is (1775—81), nemkülönben egy szép magánház, sőt egyesek a Grassalkovich-palotából és a gödöllői Grassalkovich-kastélyból azt a következtetést vonják, hogy Hillebrandt a XVIII. századi palotaépítészetünk, az ú. n. „Grassalkovich-stílus" megteremtője. Ez a felfogás alaptalan, mert a gödöllői kastélyt már 1744-ben kezdették építeni, a terve már a 40-es évek elején készült, tehát nem látszik valószínűnek, hogy a mester műve volna. Ellenben sok-

Napkelet 1925. 5. füz.

kal valószínűbbnek tartjuk — stíluskritikai vizsgálódás alapján —, hogy Pozsony város megbízása folytán ő építette a „vízi kaszárnyát" (1759—63).

Barkóczy Ferenc hercegprímás szolgálatában is dolgozott Hillebrandt: az 1760-as évek első felében átépíti a prímási nyári palotát és 1762-ben az esztergomi vár és katonai épületeknek prímási székhellyé való átépítéséhez készít terveket, de az egyházfő elhunyta miatt a munkálatok félbemaradnak.

A nagyszombati egyetem átépítési munkálatai során 1770-ben az orvosi fakultás új szárnyát a mester tervei alapján emelik.

Ugyancsak tevékeny részt vesz a budai királyi vár átépítésében a 60-as évek második felében, de kimutathatólag nem annyira mint tervező, hanem főként mint a legfőbb művészeti irányító. Annyi megállapítható, hogy az ő műve a Zsigmond- és a Szent Jobb-kápolnák, tőle származnak a várkert tervei, majd pedig amikor Mária Terézia királynő a nagyszombati egyetemet 1777-ben a budai királyi palotába helyezi át, az átépítési munkálatok és a csillagvizsgálótorony építése háramlik reá.

Bár a kutatások még nem tisztázták eléggé a budai vár építésének kérdését, bizonyosnak vehetjük, hogy a budai királyi vár, amint az a mult század közepéig állott, legnagyobbrészt Hillebrandt alkotása volt.

A budai vár építésével párhuzamosan egyéb monumentális építés is foglalkoztatja: a nagyváradi székesegyház és püspöki palota építését irányítja, s módosítja az eredeti tervek szertelen barokk túlzásait a maga B. Neumann által érezhetően befolyásolt ízlésének megfelelően. A szeminárium épülete teljesen saját tervei szerint épül.

1772-ben mint főépítész a bécsi Hofbauamt élére kerül, rövidesen az Akadémia építészeti osztályának tanácsosa és cs. kir. valóságos tanácsos lesz. A magyar kamaránál betöltött állását („Dirigierender Hungarischer Architect und Ingenieur") Bécsből látja el, irányítja a magyarországi építkezéseket és azokhoz terveket készít, így a pozsonyi városrendezési munkákhoz. Kimutathatólag tervei alapján épült 1773-ban a kincstári magtár, valamint az utolsó pozsonyi koronázási domb 1776-ban (lebontották 1870-ben). Ugyancsak 1776-ban a királynő rendeletére a székesfehérvári székesegyház főoltárának építésével foglalatoskodik.

Bécsben a Burg restaurálásában tevékenykedik, majd a jezsuiták rendházát építi át a haditanács székházává.

A nehéz pénzügyi viszonyok folytán nem kerül kivitelre több terve: a Burghoz való üvegházak és a nyitrai nagyprépositi palota.

1783-ban a legfőbb udvari építészeti igazgatóság egyik assessora lesz: a monarchia udvari és kincstári építkezéseinek legfőbb irányítója. Ez évben a magyar kancelláriát alakítja át. A kancellária melletti palotát pedig az erdélyi kancellária céljaira teszi megfelelővé, majd a két palota (a mai Bankgassei követségi palotánk) homlokzatának egységes megoldásán tevékenykedik. Ugyanez időben a morvaországi klosterbrucki kolostor építésének művészeti vezetését látja el.

II. József 1784-ben a budai várból az egyetemet Pestre helyezte át, míg a rendi főkormányszékeket és hivatalokat Pozsonyból Budára rendeli. Az elhelyezés nagy munkája Hillebrandtra várt, aki a király parancsára az eltörölt szerzetesrendek kolostorait helyezi némi átalakítással, kisebb hozzáépítéssel a fenti intézmények igényeinek megfelelő állapotba. Így lesz a pesti pálos- és klarissza-kolostor a központi szeminárium hajléka, a Curia, a franciskánus-kolostor és a „Causarum - Regalium-Directoratus" átalakított épületeiben nyer elhelyezést az egyetem, a budavári klarissza-kolostort pedig a hétszemélyes tábla és a levéltár befogadására alakítják át. Az utóbb említett kolostor udvari frontján emelt országház palotáját (a régi Országos Levéltárt, Országház-u. 28.) is a mester tervezi.

Utolsó ismert munkája a pesti német színház és vigadó terve (kb. 1792-ből), melyet tévesen Hild János alkotásának tartanak egyesek.

Élete utolsó szakáról ma semminemű adattal nem rendelkezünk, csak azt tudjuk, hogy 77 éves korá-

ban halálozott el, 1797 január 25-én. Hillebrandt művészete egy átmeneti kornak a jelensége, egy átmeneté, mely a nagy Johann Lucas Hillebrand mozgalmas barokkjától, a „Louis XVI. stílus“ egyszerűsítő felfogású művészetén keresztül a szigorú formájú klasszicizmus kialakulásáig ível.

Nem helyezhető századának legnagyobb építői sorába — az egyéni alkotó erő nem volt sajátja —, de alapos iskolázottsága és jóízlése szerencsésen beleillesztették művészetét a kor haladó művészeti áramlataiba. Tevékenysége azért mégis felette jelentős, kivált hazánkban, hol közel félszázados működése alatt úgy is mint alkotó, úgy is mint irányító, építészetünk hatalmas vezérlő alakja lett és ezáltal a magyar építészet történetében kiváló helyet biztosított magának.

Az ízléses kiállítású könyv, melyet 8 melléklet díszít, az értekezés sikerült német fordítását is közli.

Székely Miklós.

Verseskönyvek. (Bárd Oszkár: Mi lesz velünk? Boross Sándor: Árvaság. Gyökössy Endre: A termő élet rímei. Harsányi Pálné Teleki Janka: Apám. Palágyi Lajos: Parittya. Szegedi István: A halhatatlan hitves. Vidor Marcel: Muzsikál az élet.)

Bárd Oszkár kötetének egy része fanyar művészettel állítja elénk a háború óta felfordult világot s részvéttel, részvétet keltőn teríti ki a mai ember megtépdesett lelkét, minden kétségével, jajveszékelésével. Nehéz, keserű versek; romok, üszkös gerendák fojtó füstje áporog belőlük; nem szalonok asztalára valók, nem is művészi kielégülést szerzők. A költő véresen tépi ki magából a mondanivalót, hörgést, fuldokló zokogást hallunk, mely mármár káromkodássá keseredik. Néhány java vers korunk zűrzavarának komor, dísztelen rajza s oly vígasztalan, mint maga a modell. De Bárd Oszkár még ennél is tovább megy, művészete elveszti kevés természetességét s belső erő híján külsőségekkel igyekszik felkelteni a nagy lelki zaklatottság, bizarr eredetiség ingerét. Ady óta alig szabadult költő a nagy dekadens hatása alól. Bárd Oszkár is mintha többékevésbbé az ő fia lenne; öntudatlanul utánozza modorát, mozdulatait, abban a hitben, hogy magát adja, pedig egyénisége csak kölcsönvett frazeológián át ködlik felénk.

Sok magyartalanság bánt ezekben a versekben. Viszont a túlzott verselési bravúr sokszor valóságos rímgimnasztikává fajul, parafa-ízt ád a szavaknak s rácáfol a tartalom komolyságára:

De lássuk be, hogy nincs ma óriás itt
s ne várjunk attól semmi óriásit,
ki mit sem tesz, csak óriásit ásít...

Bűnben, gyalázatban, szeretetben, gőgben,
Bosszúban, ami a gyilkolóban bőg benn...

Ezek az esztergályozások nem kivételek; szaporán fordulnak elő s mintha szemlátomást rajtuk, a különös hangzáson fordulna meg a vers. (Kicsi karja: kicsikarja; árny alatt: árnyalat; körébe: tör-é be; stb.)

Bárd Oszkár szocialista költő; verseiben vezércikkek, szangvinikus szónoki beszédek prózai nyelve vegyül a szelid poéta szavával s túldörgi, sokszor túlcsikorogja, túlberregi az utóbbit. De a groteszkül hangos, dagályos szólamokon mégis keresztüldobog egy egyetemes emberi igazságért s a szűk meleg családi otthonért vergődő, viaskodó poéta nemes szívverése.

Boross Sándor kivételes tehetség a mai harmincévesek közt. Nem tartozik a dobbal-síppal felfedezettek közé s igen ritkán, bizonytalan időközökben jelennek meg a költeményei. Első kötetét pár évvel ezelőtt Singer-Wolfner adta ki (Tánc). Azóta kiváló művészek szavaltak tőle (Jászai Mari, Bartos Gyula) s néhány verse széltiben ismert.

Egyike a legérdekesebb egyéniségeknek. Mondhatni az ősi ösztön poétája. Minden során érezzük, mennyi tünődés, vívódás fakasztotta gondolatait s milyen mélységekből merít. Fantáziája a nagy mindenségben jár, egyéni világát messzire kivetíti, széles hátteret von mögé s egyetemes képet fest róla. Nyelve erős, mélyen, hosszan zengő, nagy színpompájú. Szavai hol súlyos pőrölycsapások, hol szerelmesen lágyak, hol viharosak, villámtól terhesek, ódai szárnyalásúak. Széles ecsetvonással fest, sajátos képeinek rembrandti tónusuk van.

Boross Sándor tehetsége még fejlődőben: megjelenésén a forrongás,

Hillebrandt F. A

Erőd

Szélt Sándor

Nagyvárad, Szent
László városa, Bp. 1940

18. l.

19. l.

30. l.

12. tábla

31. l.

16. tábla

[33] v. ORETTI op. cit. (n. 8) Descrizione della Chiesa di Sant'Anna dei Certosini, fol. 4, Bibl. Com. Bologna Ms. B. 44.

[34] L'Archivio Comunale senese conserva un'incisione del 1673, colla iscrizione: Coenobium Carthusiæ apud Gratianopolim. Inv. P. Francesco, che dovette servire da modello al Pizzoli. Secondo ogni probabilità quest'incisione venne eseguita da un certosino.

[35] v. ORETTI op. cit. (n. 8)

[36] v. ORETTI op. cit. (n. 8) p. 304 e ORETTI MARCELLO: Le pitture che si ammirano nelli palagi e case dei nobili della città di Bologna e di altri edifici in detta città. Notizie raccolte da varii autori e da molti inventarii fatti da valorosi cognitori della pittura e dagli archivi. Bibl. Com. Bologna Ms. Cart. In. Fol. 7846, B. 195.

[37] v. ORETTI op. cit. (n. 36) e SIGHINOLFI op. cit. p. 86.

[38] MARANGONI MATTEO: I Carloni. Firenze 1925.

[39] COLASANTI ARDUINO: Volte e soffitti italiani. Milano 1926.

PÁZMÁNY PÉTER EGYETEM
KER. KORI RÉGÉSZETI
ÉS
MŰVÉSZETTÖRTÉNETI
INTÉZETE

Hillebrandt Ferenc Antal

mód

Szilágyi Sándor: Nagy-Budapest - Bpest, 1927. 32. l.

Viselet.

Női ruha.

Az e lapon ábrázolt hölg
az Alexandrine és Thalia nevü r
látszanak. Felirata:

DIVATCSARNO
1857. máju
közli ALTER ANTAL
Pest, váci ut

alól jobbra: Nyom. Rohn Pesten
legalól: Valamenyi ezen lapon le
a fent nevezett Diva

Kny., mér. 18.7: 39.5

Hillebrandt F. A

épitet

l.

Szmigermüv

146 - l.

205

Nagyságos

Dr. S z e n t i v á n y i G y u l a urnak,

a Müemlékek Orsz. Bizottsága előadója

B u d a p e s t .

IX., Hőgyes Endre-utca 7,

Iparmüvészeti Muzeum

Hillebrandt F. A

épitész

l.

Tanulmányok Bp.

multjából

III. 91. l.

1904. július 30. 393

Helmár Ágostnak, a pozsonyi városi múzeum őrének: a múzeum 1903. évi állapotáról szóló jelentés tudomásul vételéről (309/1904.)

Hillebrant

1749 – 1771

402,679 fr.

lásd

Tud. Gyűjt

1826. XII.

-87.l

74 s Eör M.

OK fel

Hillebrandt F. A

l.

barok épiteset
1937

~~[illegible]~~

Tölgyery Pozsonyi

17. l. 18. l. 20, 21. l.
23. l. 26. l. 27. l.
29. l. 31. l. 32. l.
40. l. 41. l. 50. l 59-60,
75. l 86, 87. l.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől

5/1938.eln. **szám.**

A Müemlékek Országos Bizottsága tek. Elnökségének

Budapest

IX. Hőgyes Endre u. 10.

Hivatalból.
Szolgálati ügyben.

Hillebrandt F. A

l.

Tanulmányok Bp
multjából. X.

172. l.

Heidelberg, 7.4.

Lieber Freund!

Ich bin heute Abend um 8 Uhr in Mannheim.

Hillebrandt F. A

l.

Tanulmányok Bp.
rendjéből. VIII.
89. l.

ectus Episcopus Wesprimiens Sacrae Caesar Regia
liarius. Stephanus Palffij de Erdeod Comes Comitat
ne Serenissimi Principis Domini Dni Mathiae Dei grati
Baro à Starembergh Dnus in Sempich, Serenissimi A
a, et Marchia Sclauonica Sacrae Caesar Matris Cons
remus Vice praefectus militum, Adamus Schalburg in Bibe
barum nostrarum notitiam habituris memoriae commendam
et intestina dissidia, denuo ab Hajdonibus Turcar instincti
um à praesentissimo interitu Hungariae Regnum ne à Cbris
dinibus Regni Hungariae et Austriae arcta necessitudine in
iolabile fadus inire prout praesentibus iniuimus et confirmau
quam seruare intendimus, uel qualemcunq aliam ob causam
eret, extunc Serenissimum Archiducem et omnes status ac
atus Morauiae mutuis auxilijs et suppetijs nobis et nostris
onis huius interesatos tueri, defendere iuuare, ac propterea
rograffis futura pro cautela dandas duximus et expedi

Hillebrandt F. A

a b vári kir kép
és a „M kir udvari
és vár pléb" Tört

l.

Uxa .136. l.
137. l.
139. l.
142. l.
151. l.
252. l.
259. l.

1934

Hillebrand

udvari nemak ter-
vei terint Römisch
Kamarai épitomester
ejnitette a pozsonyi
orszaghán épulatet.

Két nevezetes épület
Pozsonyban. Vas Zsg 1898.
243. l. Leppel

hol a tőszomszédságban divatárusnők ajánlgatták hirdetéseiken portékáikat, kézkenőcsöt és egyéb hiúságos világi dolgokat.

A nagy udvari áldás alkalmával húsvét vasárnapján megteltek az útczák, ablakok, sőt a házfödelek is kiváncsi néppel. Ezer és ezer látcsövön kivül a balkonnal szemközt álló bankárházból valóságos messzelátó szegződött VI. Pius feltünt alakjára, a ki bibornokaitól környezve hármas koronával jelent meg s áldólag terjesztette ki a népre kezeit. Sok embert agyon nyomott a tolongó néptömeg.

Maga József császár nem vett részt ezeken a szertartásokon; állitólag szemfájása tartotta vissza. De ki vette volna észre távollétét, a mikor előkelő hölgyek tolongtak Krisztus földi helytartójához, hogy saruit megcsókolják. S még ez nem volt elég, betegeskedő uraságok, kik a házból ki nem mozdulhattak, kieszközölték ő szentségétől, hogy házukba küldje a papucsát, melyet aztán arany tálczákon, az összes háznépe jelenlétében fáklyavilág mellett hordoztak szobáról szobára.

Nevezetes emléke maradt VI. Pius húsvéti bécsi időzésének az a konzisztorium is, melyben személyesen tette fejére Batthyány esztergomi érsek-primásnak és a bambergi érseknek a 40,000 scudiba kerülő bibornoki kalapot. Valóságos Pius-láz ragadta meg a lakosságot. A pápa képeit a boltokban rövid idő alatt elkapkodták s minden üzletet, minden nyilvános helyet a pápa festett, rézbe metszett, vagy gipszbe öntött alakjával diszitettek fel. Bécs város hű katholikus lakossága ezúttal igazi emelkedett hangulatban ülte meg a feltámadás ünnepét s szinte tüntetett érzületében a reformszomjas uralkodónak az egyház külső cselekvényei iránt tanusitott szabad és világias felfogása ellen. —*r.*

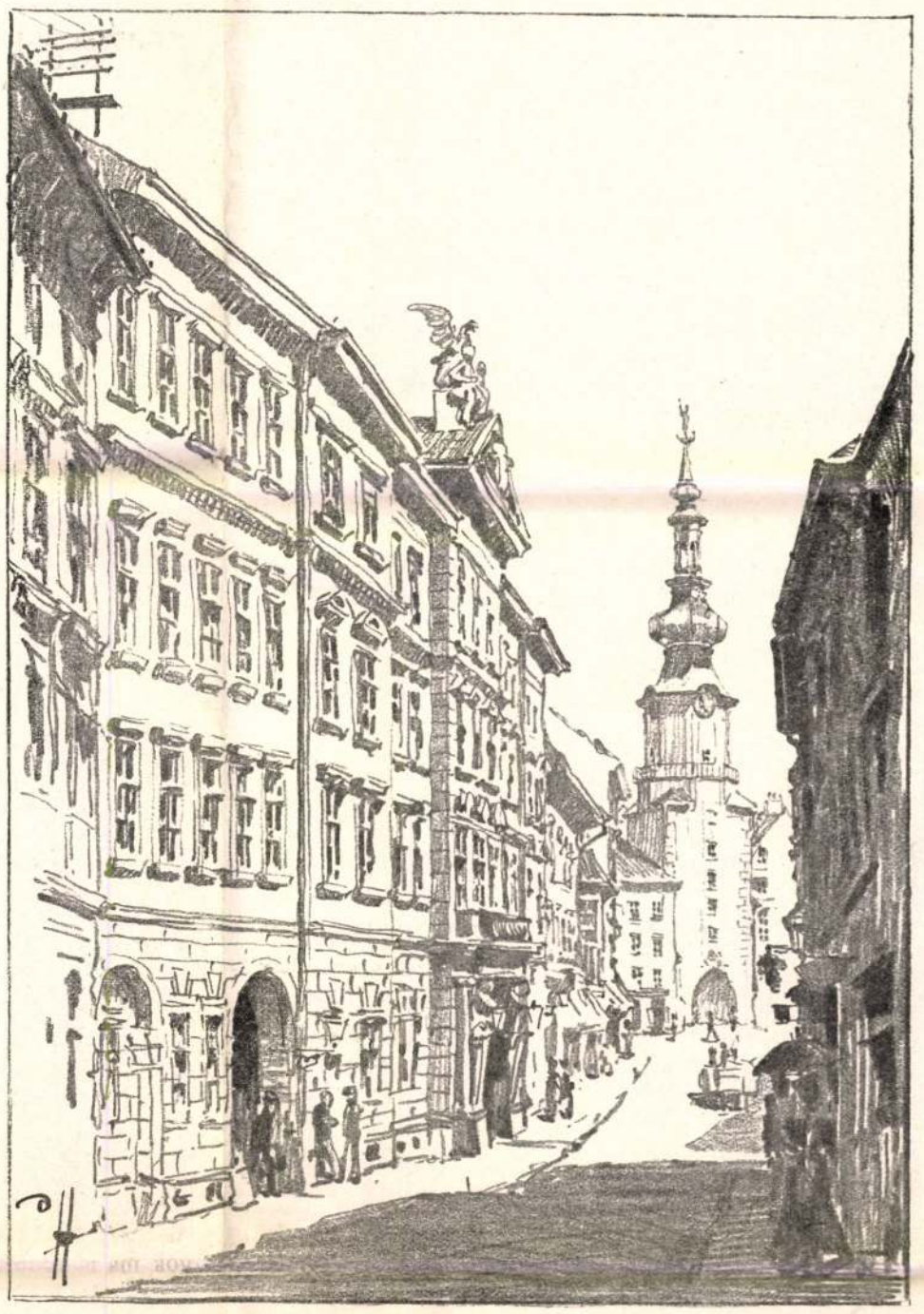

Háry Gyula rajza.

AZ ORSZÁGHÁZA POZSONYBAN.

KÉT NEVEZETES ÉPÜLET POZSONYBAN.

A régi koronázó városnak számos olyan nevezetessége van, a melyek szoros kapcsolatban állnak hazánk történetének vagy egész korszakaival, vagy egyes kiválóbb mozzanataival. E nevezetességek között különösen emlékezetes egy részről a primási palota, melyben V. Ferdinánd király az általa szentesitett 1848-iki törvényeket ugyanazon évi április 11-dikén az egybegyűlt rendek jelenlétében István nádornak ünnepélyesen átadta életbeléptetés végett; más részről az országház, melyben az országgyülések tartották üléseiket. Az országházat kevéssel ezelőtt már bemutattuk egy régi rajz után. Az április 11-iki országos ünnep alkalmából most mind a két nevezetes épületet bemutatjuk Háry Gyula festőművészünk legújabb fölvétele alapján, mely a helyszinén természet után készült s mind a két épületet mai állapotában ábrázolja. Most, az 1848-diki események évfordulóján, emléktáblákkal fogják földiszíteni ama nagy időnek ezt a két tisztes tanúját; annál több okunk van tehát róluk a rajzok mellett rövid ismertetéseket is közölni.

I.

A primás palotája.

Ez a tiszta barokk izlésben épitett palota Pozsony belvárosában a Batthyány-téren áll, melynek régebben «Fürstenplatz», utóbb «Szent-János-tér» volt a neve. Herczeg Batthyány József esztergomi érsek és Magyarország primása építtette 1781-ben. Az egész épületnek területe mintegy 867 négyszögöl. A szakértők véleménye szerint a palota, annak tágas kapubejárata, a díszes főlépcső, a pompás nagyterem, a 16 oszlopon nyugvó karzat, a megtekintésre érdemes házikápolna és egyátalán az épület minden egyéb részletei építészetileg kifogástalan s méltó föltünést keltő, Pozsony városának pedig kiváló díszére válik. A mű létesítője a primás udvari építésze Hefele Menyhért volt. Az épületben 64 szabadon álló oszlop van: az utczán a bejárat előtt 4, a kapualjban 44, a nagyteremben 16. A tetőzet ékitményei a középen alkalmazott, két gráczia által tartott herczegi czimer, világi és egyházi diszitésekkel. Két oldalt 3—3 szobor látható. Az első Minervát ábrázolja, ki mint a tudományok és művészetek oltalmazója egy tudományszomjas ifjút oktat; a második alak egy ifjút ábrázol, kezében lándzsával, fején babérkoszorúval, az erény és érdemek jutalmául. A harmadik alak a hazaszeretet jelképe, balkezében cserkoszorúval. A negyedik alak zárt levelet szorit kebelére, kezében kard, a hallgatagságnak és hősies elszántságnak jeléül. Az ötödik egy szerény öltözetü női alak, kezét szivére szorítva, a lélek és a szív tisztaságának jelképe. A hatodik az isteni bölcseség képviselője; a mellette levő éggömb a földiek fölé emelkedést akarja kifejezni. A párkányzat háromszögében látható, már jól megviselt festmény az égi szeretet nemtője, kezében a tizparancsolattal, előtte egy füstölgő oltár, mely körül az kegyelmesség és az igazság áll. A sarkokban Magyarország két főfolyójának jelképezése látható. Az erkély fölött vörös márványtáblán ezen fölirás olvasható:

CVRIA ARCHIEPISCOPALIS
PECVLIO CARDINALIS
IOSEPHI DE BATTHIAN
EXCITATA.

(Érseki palota; emeltetett Batthyány Jozsef bibornok költségén.)

A fölirat fölött két gyermek ül, kezükben C és I betüt tartva: *Clementia, Justitia.*

1815-ben a szász király és királynő s Auguszta herczegasszony ezen palotában laktak. 1822-ben nemzeti zsinat tartatott itt Rudnay Sándor esztergomi érsek elnöklete alatt. Ezen épület erkélyéről mutatta be magát 1848-ban az első független magyar felelős miniszterium.

A király az országgyülések alkalmával, mióta a királyi vár lakhatlanná lett, szintén e palotában lakott. 1848 után többnyire lakatlan volt az épület. Ujabb időben az új törvénykezési palota elkészültéig a királyi törvényszék és ügyészség talált falai között ideiglenes otthont. Majd egy évig a felsőbb leányiskola volt benne elhelyezve. A jelenlegi primás az egész épületet bérbe adta az itt alakult katholikus kaszinónak; ugyanitt van elhelyezve a katholikus irodalmi részvénytársaság nyomdája is.

II.

Az országház.

Ezen tömör, nagy épületet mai alakjában Hillebrand cs. k. udvari mérnök tervei szerint, Römisch kamarai épitőmester épitette. Négysoros homlokzatán összesen 60 ablak nyilik. A kapubejárat fölött erkély van és e fölött fekete márványtáblán ez a fölirás olvasható:

Curia Fisci Regii Hung.
Regnante
Mária Theresia Augusta
Hung. Boh. Regina, Austriae Archiduce
Vt juncta Clementia Justitia in ea
perennet
Amplior operibus a fundamentis
exstruxit.
A. R. S. M. D. CC. LIII.
Futura deserit
Qui praesentia negligit.

(Magyar kir. kamarai palota, felséges Mária Terézia Magyarország, Csehország királynéja, Ausztria főherczegnője uralkodása alatt, hogy benne a kegyelmességgel az igazságosság honoljon, alapjaitól kezdve bővebbé épitette (ő felsége kir. épitője) 1753-ban. Nem érti meg a jövőt, a ki a jelent figyelembe nem veszi.)

A régi épület több száz esztendős volt. 1531—1784-ig itt hivataloskodott a királyi udvari kamara. 1825 óta ott tartotta az országgyülés üléseit. 1849-ben és a következő években laktanyának használták; 1859-ben a cs. kir. helytartóság foglalta el, melynek feloszlatása után a királyi váltótörvényszék és a cs. kir. pénzügyigazgatóság költöztek belé. 1871-ben a királyi törvényszék és királyi ügyészség, térképtár, és a városi főreáliskola egy része volt benne elhelyezve. Midőn 1890-ben a királyi tábla deczentralizáczió jakor Pozsonynak is jutott egy királyi tábla, az épület ennek czéljaira alakittatott át.

AZ ÚJABB VILÁGITÓ ESZKÖZÖK.

Az emberiség haladásának egyik jelensége a világító eszközök tökéletesedése is. Egymást váltják föl e tekintetben a csodálatos találmányok, bár még minden újabb találmány csak a meleget használja fel a világításra s még eddig nem tudta senki megfejteni azt a nagy rejtélyt, hogy a világosságot, mint azt egyes világító rovaroknál láthatjuk, meleg nélkül is elő lehessen idézni.

Legújabban a villamosság és az acetylengáz versenyeznek a világító gázzal és petroleummal az uralomért. A versenynek valószinűleg nem lesz vége egyhamar, hiszen a világító gáz csak 50 éves, a petroleum 25 éves, a villamfény 20 éves, az acetylen még fiatalabb. A verseny czéljai: nagyobb fény, olcsóság, könnyű kezelhetés és hordozhatóság többé-kevésbbé mindeniknél megvan s mindenesetre nagyobb mértékben, mint a gyertyánál vagy olajmécsnél, melyek már hanyatlanak.

A mesterséges világítás rendkivűl nagy anyagmennyiséget kiván. Párisban naponként mintegy 40 milliárd gyertyalángra van szükség, azaz egy mértékegységként használt gyertyalángnak 40 milliárd óráig azaz 5 millió évnél hosszabb ideig kellene égni, hogy annyi világosságot terjesszen, a mennyire Párisban egyetlen nap alatt szükség van. Ez a minta-gyertyaláng rendesen két centiméter átmérőjű paraffin gyertya, mely 5 centiméter magas lánggal egy óra alatt ég el. A láng erejét sokfélekép mérik meg, leggyakoribb az, hogy a mintagyertyát egy méternyire tartják a faltól s a lámpát oly messzire viszik, mig a gyertya árnyéka egyenlő nagyságú lesz a gyertya alakjával. Ha a távolság két méternyi, a világosság ereje 2×2 azaz 4 méter lángnyi.

A legrégibb modern világító eszköz a világító gáz. Londonban már 1810-ben állitották elő gyárilag, de a közönségnek nem tetszett szaga és robbanékonysága miatt s csak mintegy 50 év mulva gyökeredzett meg teljesen. A villamfény gyorsabban hódított s 15 évvel ezelőtt már általában azt hitték, hogy tönkre teszi a gázvilágitást, azonban a gáztársulatok fölvették a versenyt, s újból a gáz lett diadalmas nemcsak az új javítások miatt, hanem mivel olcsóbb, mint a villamfény. Igaz ugyan, hogy a gáz előállitása még nagyon költséges dolog, de a gáztársulatok kiadásai jelentékenyen megtérülnek az által, hogy a gyártás melléktermékeit, a kokszot, kátrányt és az ammoniák tartalmú vizet igen jól értékesithetik. A petroleumot azonban egyik sem teszi tönkre azért, mert a petroleum könnyen hordozható és szétoszthatós így a kis háztartásokban uralkodó maradt, mert itt a gáz és villamfény bevezetése nagyon költséges volna.

A gázvilágitás újabb sikere részben a Siemens-féle regenerativ gyujtó segitségének köszönhető, mely a világító anyag tökéletesebb elégését eszközli.

Bizonyos tekintetben hasonló reformokat létesitettek a petroleumlámpáknál is a körégetők alkalmazása által. De itt nagy előny már magában a petroleum olcsósága, s ez valószinűleg még jelentékenyebb lesz, ha nemcsak Amerikából és Európából, de a többi világrészekből is nagyobb mennyiségben fogják szállitani az oly sok helyen nagy mennyiségben levő petroleumot. Hogy a petroleum mennyire versenyképes a gáz- és villamfény ellenében is, tanúsitja, hogy az utóbbi évtizedek alatt csaknem minden művelt államban megkétszeresedett a fogyasztás mennyisége.

Hatalmas versenytársa azonban a petroleumnak is az acetylen. Ezt a hires Berthelot vegyész állitotta elő mintegy 30 évvel ezelőtt, de sok ideig nem tudták hasznát venni, mig pár évvel ezelőtt villamerővel 3000 fok hőmérséklet mellett aránylag könnyen tudták a szén és mész vegyületét előidézni. Mert az acetylen tényleg a két közönséges anyag vegyüléke, mely vizben oly nagy fényt terjeszt, hogy a gázlángnak 15-szöröse. Egy köbméter acetylengáz mintegy 500 minta gyertyalángnak felel meg. Jelenleg azonban ezzel a hatalmas világitóeszközzel még csak a kisérletnél vannak s nincs teljesen elhárítva a mérgessége és robbanékonysága.

Egy másik kevésbbé ismert s még szintén kezdetleges állapotban levő versenytársa a petroleumnak a szesz-izzóláng, mely mesés fényt ad, de szintén veszélyes s a mellett megvan az a hátránya, hogy a fény fokozatosan apad, a mint a szesz a tartóban fogy.

Nem tekintve a költséget, jelenleg a legtisztább, legegészségesebb és legdiszesebb világító eszköz a villamfény, melyet izzó láng által kis területen is lehet alkalmazni, úgy, hogy most már szobákban is használják. A villamfény drágasága onnan ered, mivel a felhasznált erőnek csak századrésze jut a lámpába. Ha ezen segithetnének a szakértők, a gázlángot kétségkivül teljesen háttérbe szoritaná. Hasonló nagy erőpazarlás van a villamos vasútak gépjeinek berendezésénél is, mely pedig már csak azért is előnyösebb a gőzgépnél, mert nem támaszt vizgőzt és szénszagot és igy nem rontja a levegőt. A másik nagy oka a villamfény drágaságának, hogy a villamerőt nem lehet elegendőkép összegyüjteni, mivel a legjobb accumulatoroknál is eltünik a belégyüjtött erő egy harmada s igy a megmaradt erő drága lesz. Mivel azonban a villamosság tekintetében ma jóformán naponként támadnak új nagy találmányok, nem lehetetlen, hogy ezeken a bajokon is fognak segiteni s a villamosság a jövő világító eszköze lesz.

Kétségtelen azonban, hogy a gyertya használata már nagyon szűk körre terjed s az olajvilágitás jóformán csak a múlthoz tartozik, úgy hogy teljesen jogosultak vagyunk a félszázaddal ezelőtt divatozott világító eszközök felett mosolyogni. Nem lehetetlen azonban, hogy újabb ötven év mulva utódaink fogják kigúnyolni a mai állapotokat, midőn ugyan már nem élünk éjjel sem sötétségben, de legfölebb csak félvilágosságot élvezhetünk a nappali természetes világossággal összehasonlitva.

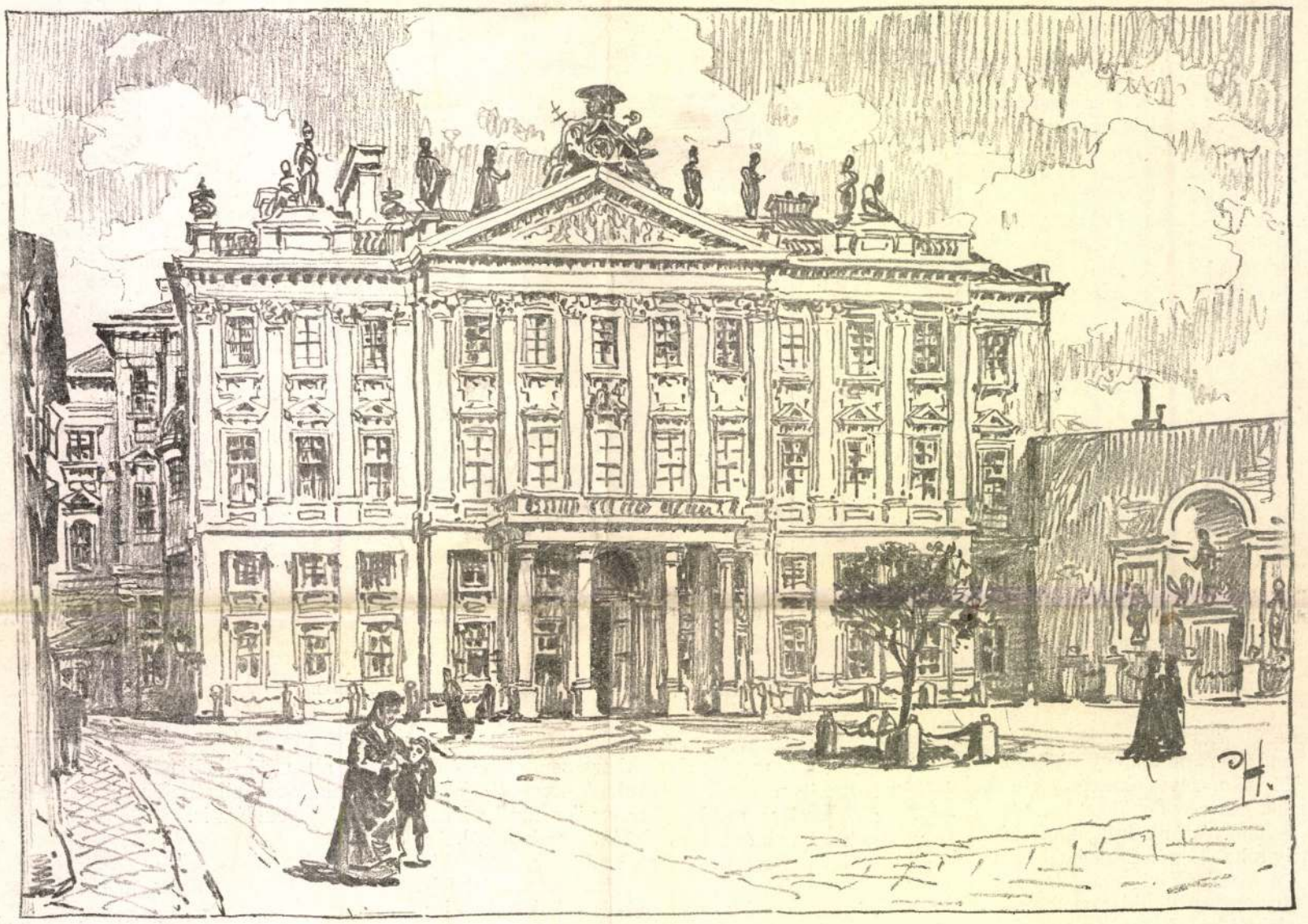

A PRIMÁSI PALOTA POZSONYBAN. Háry Gyula rajza.

EGYVELEG.

* **A legködösebb város.** A világ legködösebb városa *Greenwich* Angliában, melynek lakói 1877-től 1896-ig a nap sugarait csak minden ötödik napon láthatták.

* **Hirlapirodalom Amerikában.** Amerikában ez idő szerint 2200 napilap és 15,000 hetilap jelenik meg huszonnégy nyelven. Német nyelven irt napilapok Amerika minden nagyobb városában találhatók, az Egyesült-Államok egész területén azonban csak egyetlen egy orosz lap jelenik meg, holott a cseh sajtó hat nagy napilappal képviseli a csehek érdekeit.

Hillebrandt F. A.

epitaf

Wagner, Vladimir:

Franz Anton Hillebrandt a jeho stavitel lika činnost na Slovensku.

8-r. 2 kep. 22 l.

H. és é. n.

Gent (2342)

Bevétel | Kiadás

korona | fill. | korona | fill.

MŰEMLÉKEK ORSZ. BIZOTTSÁGA
100. 1909.
számhoz

VIII. elo

Folyó szám	Kelet hó	Kelet nap	Tárgy
			A kolozsvári szt. [illegible] épületének helyszíl[illegible] épitési államsegé[illegible] hen folyó évi fel[illegible] alatt kiutalt 16. [illegible]
			Szám
1.	II.	3	Kiutaltatott
2.	II.	3.	A 71/1909. szám alatt [illegible] számolás [illegible] kiutalt [illegible]

Hillebrandt, Franz Anton

Wagner, Kladimír: Franz Anton Hillebrandt a jeho stavitelika činnost na Slovensku.

Kny.
8°, 2K, 22L, lv čs hely nélkül

Hillebrandt F. H.

irod
2

Ybl Ervin: Fölavatják Budapest legszebb régi termét. Budapesti Hírlap. 1929. máj. 22.

3 L. sz. Teréz		**Görög** Ar. Dénes **Izraelita** Thisri 24
Csütörtök **4** Assisi sz. Ferenc		**Protestáns** Ferenc **Görög** Hierót **Izraelita** Thisri 25
Péntek **5** Placid vt.		**Protestáns** Aurél **Görög** Karitina **Izraelita** Thisri 26
Szombat **6** Brunó hv.	1934 **Október** 31 nap	**Protestáns** Brunó **Görög** Tamás aps. **Izraelita** S.Beresith.

40-ik hét **Nap kelte 5 óra 56 pk. — Nyugta 17 óra 31 pk.**

Hillebrandt

Franz Anton

laid

=

Zador – Rados

60, 93, 96, 97, 98, 185,
208, 209, 212, 341. l.

Hillebrand

fönemik terves szerint
egy tették a budai kiráfi
halotát Mária Terezia
alatt. 402. 649 fotert-
A 2 egyetkezés 1769-be szert
befejezést.

Zubolyi A kiráfi vár pabta
erfordulója. Vas. Nyp
1906. 339 l.

Hillebrandt Fr. A.

wird

Székesfeh. Szemle

1931. 10-12. sz.

y. l.

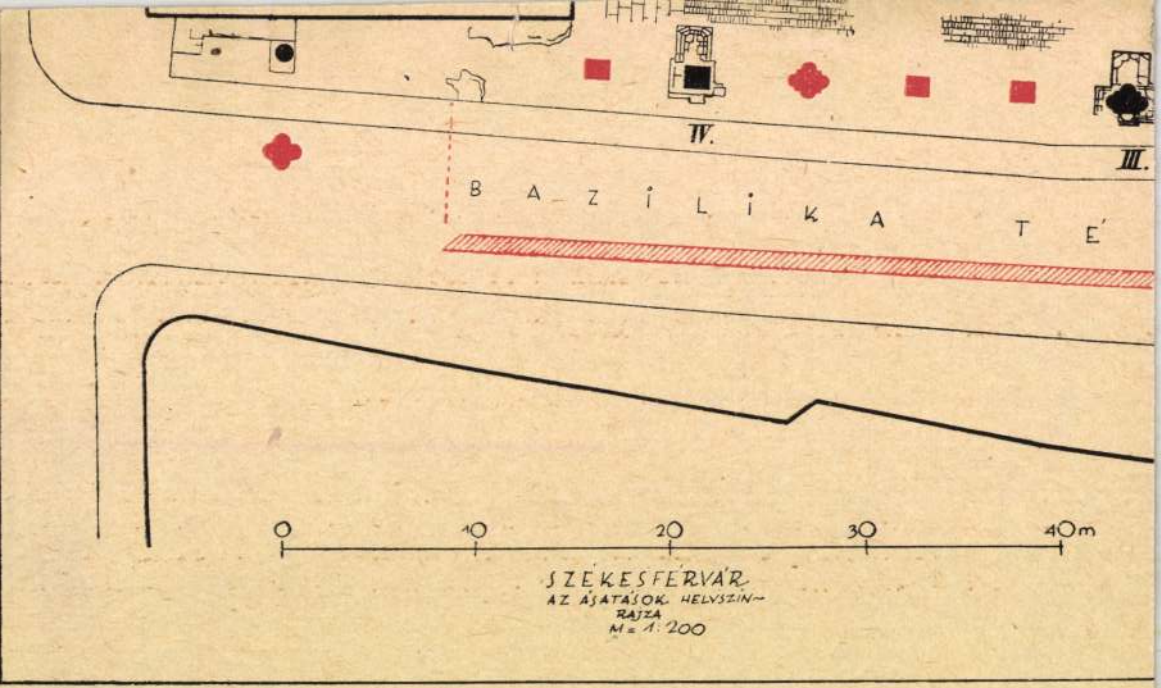

SZÉKESFEHÉRVÁR
AZ ÁSATÁSOK HELYSZÍNRAJZA
M = 1:200

Színmagyarázat

Hillebrandt F. A.

l.

Kr. Egernüv

205. l.

Hillebrandt, F. A. v.

épitész

A székesfehérvári plébánia-
templom főoltárát tervezte.

Schoen Arnold: Fischer V.
festő levelei a Szent István-
főoltárképről. Székesfehér-
vári Szemle. 1934. III.-IV.
73-74. l.

)en a történelmi órákban. Fegyvertársam a le-
lós, aki félországot hódított meg a nemzeti nép-
ertársam minden jóérzésű ember, aki rendet,
s kalandmentes külpolitikát akar.
ez, jóakaróimhoz. Szeretettel hivom őket, csat-
Én becsületes iparkodással szolgáltam minden
áért, küzdöttem a panamák ellen és segitettem
tehát a főváros közönségétől, hogy segitsen

és bizalom fűz hozzám: **ne irjon alá senki-**
nem jönnek olyan ajánlási ivvel, melyen
epel.
sorsdöntő választások előestéjén

Payr Hugó.

Hillebrandt, Fr. A.

irod

Dr Schoen Arnold: Fischer V. festi levelei a Szent István-föoltárképről. Székesfehérvári Szemle. 1933. 2. sz. 24. l.

A székesfehérvári 175–1768 között fölépitett belvárosi plébánia-templomnak, ma püspöki székesegyháznak a föoltára Fr. A. Hillebrandt udvari épitész terve szerint készült 1773–1775 folyamán. Hillebrandt a királynő által is jóváhagyott oltárterv kivitele körül a legnagyobb gondossággal járt el és így figyelme a leendő oltár-fordits

képre is kiterjedt, hiszen
annak számára szüle keretéül
készült a szentélyfalra tervezett
architektura. Hillebrandt
1774 szept. 25-én a városi ma-
gistratushoz intézett levelé-
ben két oltárképvázlatot
küld a tanácsnak, egyet
Hauzinger Józseftől, mási-
kat Fischer Vincétől.
A tanács az utóbbi tervét
fogadta el.

Hild János 20, 23, 27. l

Hillebrandt Ferenc Antal 18, 19. l.

Thalher 23. l.

Kovács L.: A régi pesti Vigadó építésének előzményei. Bp. 1934.

Kny. Tanulm. Bp. múltjából.

Frank Frigge

Hillebrandt, Fr. A.

Patachich nagyváradi püspök megbízásából terverte és épisette a nagyváradi püspöki palotát.

Kampis Antal –

Századok 1936. 208. l.

Kir. adóhivatal [illegible]

érkezett 1903 év juni hó 12 n, sz.

1988
1900

II

ka Kálmán adándi róm.kath. kántor-
nitó részére a Széchényi-Kollo-
ts-féle alapból évi 120 koronás se
lydij adományoztatik.

Elöiratott a változó
illetm, szeptbr 703.
lapján.
1903. VII/13 4.

Hillebrandt

a budai kir palota
terveżgeés épitöje. XVIII. sz.
A mi a lényeg, ebben
a kérdésben Kaposy ki-
fejtette. Az ö állas-
pontján vagyok. Réh
honzas fejtegetéseivel
nem tudott az ellenke-
zőről meggyőzni.
Réh csak mint irodalmi
adat közlendő

Réh 70–78. l.

Hillebrandt Ferenc

bécsi épitő mérnök.

1750. juniusban megfordult Vára don gróf Forgách Pál püspöknél (1747–1757), ki szintát készittete egy egészen uj székesegyházról s a munta szerint 11 darab tervrajzot Hillebrandttal. Ezeket megbizálás végett átadta három bécsi épitőmesternek, kik a terveket Forgách püspöknek ugyvivője Bernát György jelenlétében megvizsgálván, nemi módositásos ajánlása mellett jóváhagyták. 1)

A székesegyház helyül kiszemelt puszta tér 1752 tavaszán kezdett megnépesülni. Forgách püspök meghiván Olaszhontól, Milanóból Ricca épitőmestert, ez Domonkos nevű unkavezetőjével s

---

Bunyitay Vince A Nagyváradi L. Sz. Székesegyház Nagyvárad. 1880. 18. l

2) u. ott 20. l. és köv. ll.

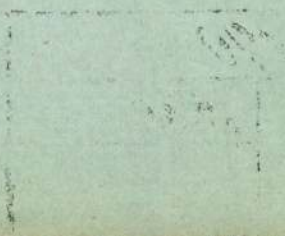

Hillebrandt Ferenc 2

24 Kőmüvessel megjelent s
muthogy időközben Hillebrandt
fervei legfelsőbb helyen is jóváha-
gyattak: Ricca azonnal hozzá
fogott az alapfalak kiásása-
hoz, Forgách püspök pedig
az alapkő letételének ünne-
pélyet május 1ére kitüzte, a
mikor az nagy ünnepsey keretében
meg is történt 2/ A talaj magas
fekvése magas fekvése mellett
sem mutatkozott elégge szilárd-
nak. Szerét a falak biztositása
végett ugy nevezett czölöprostélyzat-
ra rakták az alapokat. Tudmillik
a kiásott árkokba elöször is 17 ezer
darab 5 lab hosszu tölgyfa karó-
kat vertek le, ezek tetejébe vas
kapcsokkal roppant vastagságu
gerendákat erősitének s egeren-
dákra épiték a falakat. 1757 ben
az egyház hajója már elérte kellő
magasságát mindenütt, kivévé
a törnyök környékét, mellek még

Hillebrandt Ferenc

hiányzottak. Eközben a
felszereléseit részint Erdélyben
Romában és Becsben kezdi tette
Fogách püspök. Azonban 1757-
ben a vácipüspökséget foglal-
ván el, a megrendelt felsze-
reléseket nem volt aki kivältsa,
sarok mind oda maradtak.
A félbe maradt épitkezést
Mária Terézia az üresedésben levő
püspökség jövedelméből foglattatta.
Az 1777 ben ugyan félbe szakadt
épitését ismét az interkalaris jövé-
delmekből foglattatja Mária Terézia
s igy az épitkezés végre 1779-ben
befejezést nyert. Ricca épitő-
mester ugy látszik az épités vere-
zésétől időközben megvált, vagy
mi még valószínűbb elhalt,
s helyette Neumann vette
át a munkát ez az eredeti ter-
vektől több tekintetben eltért,
a mi ellen a székeskapitalan
legfelsőbb helyen tiltakozást
nyujtott be Egyszerű felszentelése
a templomnak 1779. dec. 6án. sörtent

Mindszenty felszentelése 1780 ban.

Hillebrandt Ferenc

építész

1783-ban József csá-
szár rendeletére a magyar
növendékpapok főszemi-
náriumává alakítóka át
a pozsonyi várat

Ortvay Tivadar dr

Pozsony város utcái
és terei. Pozsony 1905

591. 1

Hillebrant F. A

nagyváradi római
egyház 1752–1780

Budinus

137. tábla

tok alá nem tartozó kiépitési munkák
tel nem rendelkezvén, ez iránt most nem
égelhatározásomat később fogom a
ekkel közölni.
XV. századból származó szék átvétele
ésre egyidejüleg felhivtam az Or-
űvészeti Muzeumot.
május hó 5-én

ságának.

Budapesten.

Hillebrandt F. A
épitéz

a nagyváradi ké-
kesegy házat, melyet
Ricca, G. B. terve-
zett, fenti fejezte
be: 109, 113,
115, 116. l.

Budinis

CXXXVII. tábla

Hillebrandt F. A

építész

1719 – 1797

jan. 25

n. ott

ápr 2. Bécs

1757-től a m. kir. udv. kamara építésze

l.

Schoenkörpvárosh

114. l

1765-66

pesti Invalidusok tepl

m. főoltár, kórus, oszlop

és tábordaépület

1766. esterg-i vár tepl rest.

terv. 1 ... 1769. komárom

terv. 1 vár tepl rendelt 1 főolt

2 mellékolt terv

1783. pesti invalidusház belső átalak.

Hillebrandt F.A.

cród

Ybl Ervin: Fölavatják Budapest legszebb régi termét.

Budapesti Hirlap

1929.

dátum levágva

A régi budai Országháza terme.

számvevőséget, hogy dr. Lux Kál-
zére /:Budapest, Szabóky-utca 41.:/

[illegible] és számvevőségem

alapján /:18:/ P-t azaz Tizennyolc

kszámla terhére utaljon ki. Budapest,

er rendeletéből: Dr.Tihamér Lajos .k.

A hivatalos másolat hiteléül:

Zavóczihál

min. shiv.gyakornok.

Hillebrandtfés Hällrigl

1765-ben építették a pozsonyi Mirbach-palotát

Pozsonyi értesítő
1940. jan. 18.

Hillebrandt, Franz Anton

osztrák építész, szül. Wien 1719 ápr. 2.
megh. u. o. 1797 jan. 25.
A bécsi akadémián tanult, azután bejárta Németalföldet és Németországot. 1739–40. Balthasar Neumann mellett dolgozott Würzburgban. 1742. Ravensburg vár erődítési munkáit végzi, 1745. Jadot de Ville Issey császári építész megbízásából felméri és rajzolja a bécsi Burgot. 1757 a magyar kir. udvari kamara épületének nevezik ki, s ez időtől kezdve nagyobb egy minden jelentékenyebb állami építkezés ~~vezetője~~ irányítója Közülük a budai kir. palota építkezésének is ő az irányítója. 1761. fejezte be a nagyváradi székesegyházi épületet, 1757. G. B. Ricca olasz építész tervei alapján, s az ő tervei szerint épült a nagyváradi püspöki palota és a seminarium épülete. 1772 ~~ta~~ udvari főépítészté nevezték ki s Bécsbe helyezték át, a magyar kamarával viselt állását azonban haláláig megtartotta. 1775. a bécsi jezsuita rendházat alakította át a budavári palotájává, s ő alkotta meg a Carolinum épületét is.

Pótolandó: Tanulmányai, Bécsben, Bécsi Akadémia, Bécsi Akadémia, Bécsi Akadémia

263.

Boissieu, J. J. de

Öreg paraszt. Rk.

K. 30. —

280 m 210

H. mütvérete a barokkiot.
klasszicizmusba tápiz a egyik
jelentékeny képírsetője az ottak
Louis XVI. nak.
tordalom: F. A. Hillebrand
kapossy Tamás
Bpest 1924.

Hillebrandt, Franz Anton

1772-ből udv. főépítés
Udvari épitészeti igazg. vezető
épitésze, főleg Pozsony ban mint
Felordek – 18. s. majd de
hivat. épitnél szerepe van
magánosoknak is dolg
Aspremont gr. p. 176-i palotája

budai kir. palota átépít
rendhárak

nagy szombati egyet. budai elhel. terve
pesti ~~szinkir~~ nemzet.

nagy váradi püsp pal. 1761
" " szekesegyhár befej

[illegible]

Havas

fest

Rajzolta a Művészet. 1903.
57. l. lévő fejlécet.

Hildebrand Károly, ötvös

L: Nickl József

B.K: Csiphefinom ezüst sallı

2.

Esti Hirlap, Bp. 1978. okt. 21.

Hirliz, Franz 18. századi steyer festő

„Ivó Roldus" o.v. 40,5 x 30,5 cm

J. l. b.: Hirliz 1784. (Restaurált) Védett.

Kikiáltási ár: 12000 ft.

BÁV 52.Képaukció katalógus Bp.1980.szeptember

HILLEBRANDT, Franz Anton

15/47 Papír halvány napoiyi sárgában
igen gyengéd lavírozás szürke, a tető szürkével
emelt rózsaszín
semmi jel
25 × 32
A raiz s írásból, Hillebrandt

253

1 gyengéd igen jó de száraz ceruzarajz
gotiko-romantikus pavillon
igen gazdag csipkeszerű belső kiképzéssel
semmi jel
2 lap Igen nagy méretű, igen pontos feketetus alaprajzok
Delineatio Regiae Budensis dd.
14ae Aprilis 1770
F. A. Hillebrandt
Publ. Kg.
semmi jel; és
2 db Domus vinaria Talyensis
Wien dd. 29ten May 1761
Publ. Kg. *Hillebrandt*
vászon
A Fassade és alaprajz. Remek lap!

253.

48/74 Remek gyengéd tónusú rokokó lap. Igen halvány alaprózsaszín, a keretezésbe elmosódva. Az architektúra gyengéd, igen finom halvány vízestus
ai: N- 9. dd. Marty 761
Az írás Hillebrandt
34.1 × 49.2

256.

Művtört.Ért. 1988 3-4

16/48 A 15/47-hez fekete tus alaprajz hátul az oltár rózsaszín
25,1 × 32,1
ugyancsak alapsárgában
Rajz, írás Hillebrandt

18/49 Nagyméretű, papír, halványzöldben rózsaszín, gyengéd szürkében a nyílások
semmi jel. A laptechnika Hillebrandtos
50,5 × 66,4

1 lap fekete tus alaprajz a két szélső 5 tengely rózsaszínnel mintha kiegészítő építkezés volna
semmi jel. Nyilván a pozsonyi palota

1 kis lap 32 × 25,5
nyilván alternatíva a 15/47 és 16/48-hoz
A Grund Riss, Faciade von Voren 'zum A. dd.° 3ten July 772
Rajz és írás Hillebrandt
Gyengéd zöldben mélyfekete tus alaprajz oltár rózsaszín, alap: kívül lekerekített profilált sarkú téglalap-hossz. Homlok: Ion pilaszterek közt félkörű keretelt ajtó, széles párkány, △ orom sarkokon ülő puttók és szamárhátú provinciális ⌒ kupola

1 nehézkes kezű lavírozott tus tollrajz szoborterv
és alaprajz ⌒ alap
semmi jel
Kívül: Statua SS. Trinitatis Bajam 21 Juny 775

19/51 Igen szép tónusú lap, szürke, piszkos, a tető májrózsaszín. Vászonra húzva
semmi jel
50,2 × 32

20/52 Igen gyengéd finom rokokó lap remekül rajzolt tetőputtókkal
halványsárgából zöldbe átmenő alapon igen gyengéd szürkén lavírozott, a közép és árnyékok sötétben, ablakok sárgászöld tető szürkébe törő gyengéd rózsaszín, erősen bécsi—franciás
Rajz és laptechnika és stílus lehet Hillebrandt
semmi de semmi jel
70,3 × 50,4

254 p.

Művtört.Ért. 1988 3-4

GRASSALKOVICH MÓDOSÍTÁSA HILLEBRANDT TERVÉN A TÓTMEGYERI KÁROLYI-KASTÉLY ÉPÍTÉSEKOR

(AVAGY HOL LEGYEN AZ ISTÁLLÓ A KASTÉLYBAN)

1765 augusztusának utolsó napján gróf Grassalkovich Antal kamaraelnök nem tért addig nyugovóra komjáti kastélyában,[1] míg oda nem kanyarította aláírását Károlyi Antal grófnak[2] Nagykárolyba címzett, meglehetősen hosszúra nyúlt levelére. Pedig ez az augusztus 31-e fáradságos napja volt Grassalkovichnak. Leányával, Hallernéval[3] ugyanis jó néhány mérföldet kellett kocsikázniok, hogy megnézhessék Tótmegyeren a Károlyi-kastély építési munkálatait.

A tervek előzetes gondos tanulmányozását követő helyszíni szemle felemás benyomásokat kelthetett mindkettőjükben, mert Grassalkovich — mintha valamely (szakmájában nem is akármilyen jártasságú) építőmester szerepkörét öltötte volna magára — feltétlen szükségét érezte, hogy még aznap papírra vesse gondolatait. Vajon miért? Mik lehettek oly sürgős közlendői az építtetővel az épülő kastélyról?

Szerencsénkre minden kiderül — íme — a levélből:[4]

„Komjáth 31ª Aug. 1765.

Méltóságos Gróff, és Generalis
bizodalmas jó Uram!

Egy kis Bau-Meisteri Praerogativát vendicalván magamnak, az Megyeri Epűletnek nem csak Delineatiojat meg-visgaltam, hanem máj napon Hallerné Leányommal együtt az epuletet-is meg-tekéntettem.

Mi illeti az Delineatiokat? nem csudállom az ide való Palleromat, á ki in ipsis Principalibus hires és nevezetes Ingeneurnek fogyatkozásit kővette; De Hillebrand Uramat valoban csudallom kivált az Garadicsnak olly fogyatkozásában, á kivel valoban az egész épűlet meg-rontatott volna. Ugy tapasztaltam in facie Loci, hogy az Ingeneur Projectuma seponaltatott, és az Pallerom Delineatioja szerént assumaltatott az Epűlet; Es noha már sokat épitettek; De mivel csak á Principalis falak eleváltatnak, még elég ideje vagyon, hogy á Szobaknak, s-alkalmatosságoknak Distributioja minden kár nélkűl meg-lehet.

Itéletem szerént más garadicsot, és á Salat-is másképpen kől formálni: Modificaltam egészlen az Pallerom Delineatioját, most rendeltem annak ujabb fől-tételit, hogy á M. Urnak hova hamarább meg-küldhessem, s-reménlem Approbatiót fog érdemleni Projectumom; A kinek munkaja egyébbaránt csak jövő esztendőre való.

De á mit most épitenek, és continualni akarják kőzlőm bizodalmassan Opiniomat s-egyszers-mind kérem Kegyelmedet az régi Clausurában, s-azon Ovalis Cincturaban ne epitesse az Istállokat: Mert azoknak fődele azon bőcsős szép épűletnek leg főbb Prospectussát el-veszi: Az Istállok az egesz Kastélyban szőrnyű bűdősséget fognak okozni: Az Legyeknek és Szunyogoknak szaporodásával kivált á M. Aszony az Kastélyt sem fogja lakhatni: Nevezetes Épűleteknél úgy-is az Istálloknak kűlőnős udvar kivántatik.

Járúl ehez az Ló-Iskola iránt való Consideratiom, á kinek szélessége csak 5. őll hoszasága penig csak 13. őll. Ez nem Reit-Schulnak, hanem confidenter irván Gyermekek Iskolajának való: Tudom azt idővel-is másra forditatnék: A ki hasonloképpen á Kastélyt, és annak leg bőcsőssebb Prospectussát takarna; Azért javallom confidenter, hogy annak azon része, és circiter fele á menyire á Kastélyt takarja demolialtatnék, és az alsó része Istalló formára continuáltatnék, s-menyi Lóra kivánná á M. Ur maga Istálloit, anyira extendaltatnék: Melly iránt ha Plenipotentiát érdemlek? az alatt-is á még az ujább Delineatiot meg-küldhetem, úgy kivánom annak épitesit el rendelni, hogy mind Kegyelmedtűl mind másoktúl Approbatiot érdemellyek. Ha ugyan csak Reit-Schúlnak-is kell lenni, azt-is maga-Proportiojában nagyobb Convenientiával azon kűlőnős udvarban lehet rendelni. Mind ezekrűl Hallerné Leányom talán bővebb Informatiot fog tenni, á kire provocalom magamat.

Azon kőzőnséges szomoruságu nagy esetűnket, mellyben vagyunk az nehaj draga F. Császarunknak halálával, nem remenlette Kegyelmed, midőn Insprugból el-jőtt. Én minden órán valaszt várok, lehet é-s-illik é most F. Aszonyunkhoz főlmenni? s-az alatt-is allandó tisztelettel maradok.

Kegyelmednek

Igaz kőteles Szolgája
G. Grassalkovich Antal
mp."

Hálásnak kell lennünk Grassalkovichnak — immár több mint kétszáz évvel azután, hogy testét a besnyői családi sírboltban örök nyugalomra helyezték —, hogy ezt a levelet akkor megírta. Hálásnak elsősorban azért, mert ez a saját kezűleg írt Grassalkovich-levél tudomásunk szerint az első, s bár mindeddig egyetlen, ám kétségbe vonhatatlanul hiteles híradás arról, hogy Franz Anton Hillebrandt, a magyar barokk építészet jeles mestere — akkoriban a magyar kamara főépítésze — volt az alkotója a tótmegyeri Károlyi-kastélynak. Mindmáig egyetlen szerző, egyetlen szakkönyv sem tud Hillebrandtnak erről a művéről. Mostantól Grassalkovich bizonyítéka alapján be kell sorolnunk a tótmegyeri Károlyi-kastélyt is Hillebrandt alkotásai, méghozzá korai alkotásai közé.

Hol is található ez a kastély?

Tótmegyer — ma Palárikovo, Csehszlovákia — Nyitra vármegye déli részén, a Vág és a Nyitra folyók között, Érsekújvártól kb. 10 km-re fekvő helység. Először 1248-ban említették „Meger" néven, mint a királyné birtokát. Jóllehet egyes források már a 16. században a Károlyiak egyik uradalmi központjának tudják,[5] Tótmegyert a Károlyi család szerint 1730. április 2-án vette meg gróf Kaunitztól — akiről Megyert akkor Új-Kaunitznak hívták — gróf Károlyi Sándor, s az ő tiszteletére meg Új-Károlynak nevezték el.[6]

Ez utóbbi időpontot erősíti meg az az 1779. január 1-én kelt oklevél, amely pontosan megmondja, hogy a surányi és megyeri uradalmakat Károlyi 1730-ban gróf Kaunitz Maximiliántól 12 500 rénes forintért örök áron megvásárolta.[7] Az akkor már városi rangú Megyeren 35 jobbágy, 36 házas zsellér és 24 házatlan zsellér, összesen 95 személy lakott, míg 1790-ben ott 43 20/32 jobbágytelken 108 jobbágy, 55 házas és 13 házatlan zsellér élt.[8]

Kastély is állott az 1730-as években Megyeren, hiszen ez volt a surány-megyeri birtokok központja. Nem tudjuk ugyan, hogy ez a kastély még Kaunitz gróf idejéből maradt-e, s azt Károlyi csak felújíttatta, avagy Károlyi építtette újonnan. Az a Megyeren, 1732. november 30-án kelt oklevél ugyanis, amely leírja a kastélyt,[9] annak új megjelenési formájáról beszél — „castellum Megyeriense ... novam, eamqve venustam Italicam Formam reprae-

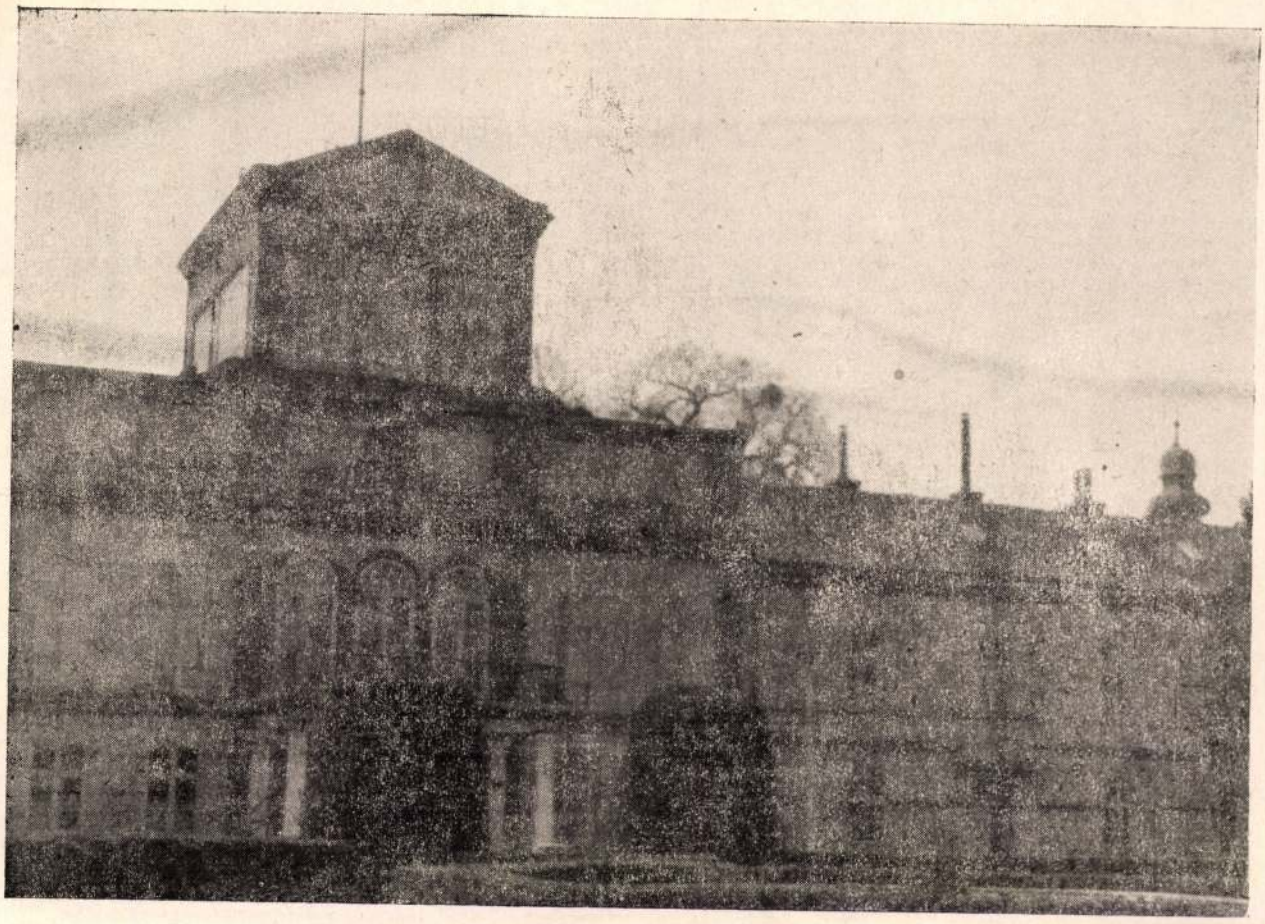

1. A tótmegyeri kastély kerti homlokzata

sentans'' —, de építési idejére nem tér ki. A megyeri templomról viszont megmondja, hogy Kaunitz építtette, Károlyi pedig a birtokvétel után teljesen felújíttatta azt.[10] Megtörténhetett ugyanez a kastéllyal is.

Ám ha építtetőjéről így innen nem is értesülünk, magáról az épületről annál többet tudunk meg. Az említett leírás szerint ugyanis a kastély tágas térségen, nagyon kellemes helyen állt. Az udvarról a szép épülethez igyekvő 25 lépcsőfokon át jutott a hosszúkás, bolthajtásos átriumhoz, ahonnan jobbra négy szoba nyílt az uraság, balra három a vendégek számára. Innen további 34 lépcső abba a nagy helyiségbe vitt fel, amelyből nyolc vendégszobába volt bejárat. Ugyaninnen mindkét lépcső lefelé az első tisztviselő három szobából és egy konyhából álló lakrészébe vezetett. Visszatérve az említett átriumon keresztül az urasági konyhához, a szakácsok szállásához és a felügyelő szobájához lehetett átmenni, továbbá balra az urasági számtiszt, gazdatiszt, lovászmester és kertész szobájába, valamint a só- és a fáskamrába, a 24 lovat befogadó istállóba, jobbra pedig a lovászok négy istállós szállására és másik fáskamrába. Kelet felé nyílt a kapu, nyugati irányban pedig az újonnan ültetett kert terült el.

Ez az 1732-ben új vagy felújított kastély három évtized múlva valamilyen okból már nem felelt meg — a véletlen játékaként éppen a kastélyt ismertető oklevél kelte előtt egy hónappal, 1732. október 25-én született — Károlyi Antal grófnak, a birtokszerző Károlyi Sándor unokájának. Megbízást adott hát Hillebrandtnak új kastély tervezésére.

Ha számunkra eddig ismeretlen volt is Hillebrandt tótmegyeri működése, Károlyi számára Hillebrandt személye korántsem lehetett az. Hiszen Hillebrandt 1761—1762-ben éppen annak a Harruckern családnak gyulai kastélya átépítéséhez készített terveket,[11] amelyik családból Károlyi Antal nősült, feleségül ugyanis Harruckern Jozefa bárónőt, a gyulai uradalom dúsgazdag birtokosát vette el (s e házasság révén Csongrád és Békés vármegyei roppant kiterjedésű birtokokkal növelte a Károlyi család vagyonát).

Hillebrandtot — jóllehet végleges kinevezési okmányát csak 1762-ben állították ki[12] — 1757-ben nevezték ki a pozsonyi magyar kamara első építészének. 1757. előtti működéséről ismereteink hiányosak. Az akkor 38 éves mester addig a császári főépítész környezetében dolgozott, s különböző főrangú építtetőktől kapott megbízásokat. Első ismert műve 1750-ből maradt ránk, ez a nagyváradi székesegyház — akkor még meg nem valósult — terve. Az 1750-es években építtette gróf Ulfeld főudvarmester bécsi palotáját, és a szakirodalom szerint 1750 és 1754 között átépítette a 17. századi eredetű Palais Rottalt Bécsben.[13] A kamara első építészeként — kb. 1765-ig — hivatali tevékenysége mellett magánmegrendeléseknek is eleget tett, elsősorban több pozsonyi palota tervezését tulajdonítja neki — biztosan vagy feltételesen — a szakirodalom.[14]

A tótmegyeri Károlyi-kastélyt viszont eddig nem tartották az ő alkotásának: sem Kapossy, sem Kelényi, sem más Hillebrandt-monográfia szerzők nem tudnak Hillebrandtnak e művéről. Még megvalósulatlan tervei között sem említik, sőt Mojzer a tótmegyeri kastély mesterének — a Károlyi grófok által Magyarországon is foglalkoztatott — idősebb Heinrich Koch osztrák építészt és iparművészt tartja.[15] Ez viszont teljességgel lehetetlen egyszerűen azért, mert Koch csak két évtizeddel a tótmegyeri Károlyi-kastély építése után, 1781-ben született.

Ám ennek ellenére valami köze Kochnak mégiscsak lehetett a tótmegyeri kastélyhoz. Ezt ugyanis 1866-ban klasszicista stílusban átépítették.[16] Igaz, az átépítő

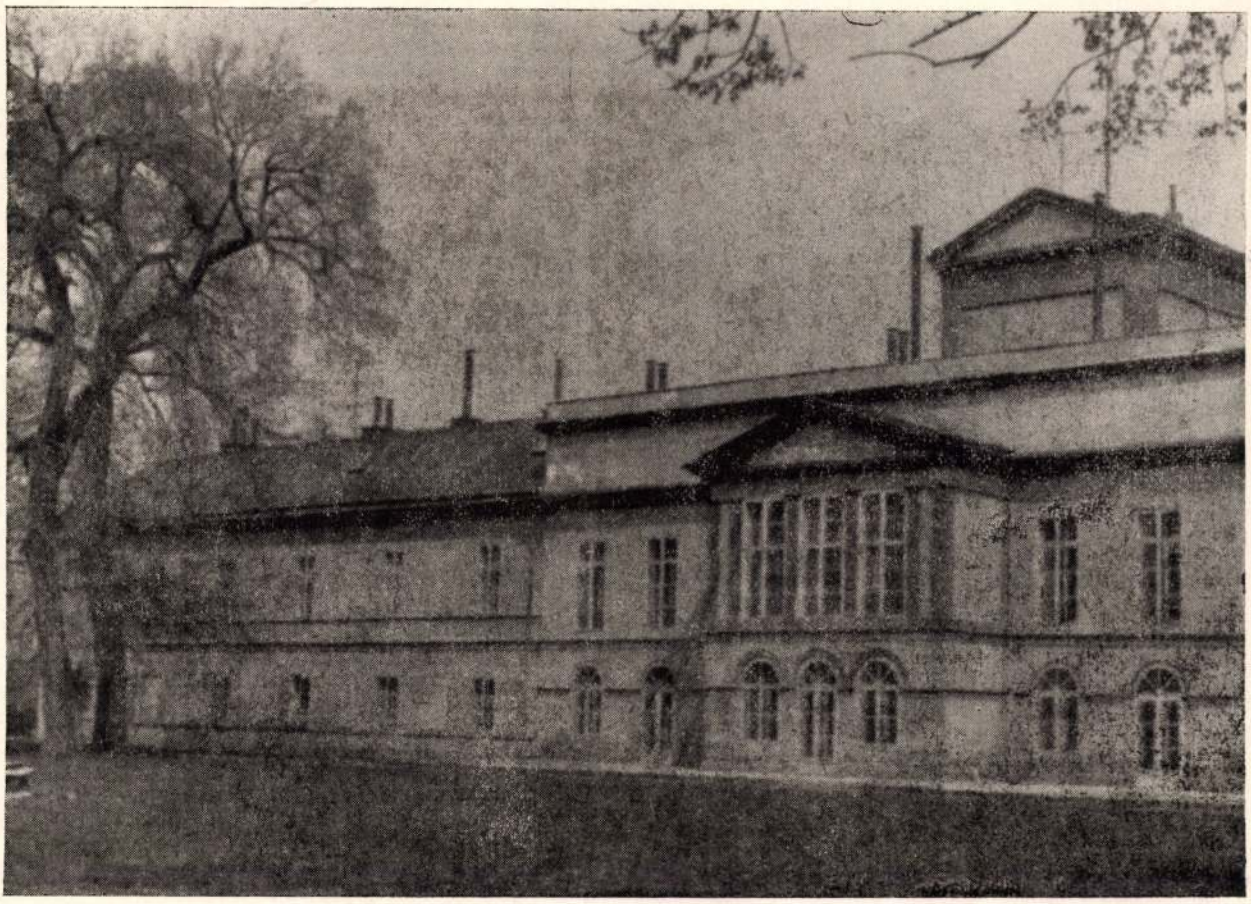

2. A tótmegyeri kastély főhomlokzata

sem lehetett Koch, ő tudniillik (ahogy az építéskor még nem) az átépítéskor már nem élt: öt évvel korábban, 1861-ben meghalt. A kastélyt Ybl Miklós építette át. De Yblről tudjuk, hogy pályája elején Heinrich Koch bécsi irodájában is dolgozott. A prágai Kinsky-villa építését Ybl éppen úgy Koch megbízásából ellenőrizte, mint ahogy később Károlyi György pesti, Egyetem utcai palotájának befejezésével szintén Koch bízta meg.[17] Ezekhez hasonlóan elképzelhető, hogy a tótmegyeri kastély átépítése évekkel korábban, tehát még Koch életében, előtte is szóba került: talán Koch is készített terveket ahhoz, talán ő és Ybl együtt dolgozták ki azokat, ám lehet, hogy csupán Koch szellemi öröksége öltött testet tanítványának munkájában. Ilyen értelemben érvényesülhetett Ybl tótmegyeri munkásságában egykori mesterének befolyása, s így lehetett közvetetten Kochnak is köze a tótmegyeri Károlyi-kastélyhoz.

De térjünk vissza a tényleges tervezőhöz, Hillebrandthoz! Mint mondottuk, az ő életrajzában és munkásságában még számos fehér folt van, különösen korai műveire vonatkozóan. Eltekintve attól, hogy tótmegyeri kastélyáról a vele foglalkozó szerzők egyáltalán nem tudnak, az eddig név szerint ismert, neki tulajdonított épületekről is eltérően vélekednek. Elegendő történeti bizonyítékok, egykori írott források, tervek hiányában puszta hagyományok és bizonytalan stílusbeli következtetések, összehasonlítások alapján foglalnak állást Hillebrandt szerzősége mellett vagy ellen.[18] Itt ezekre nem térhetünk ki, annál is inkább, mert a tótmegyeri kastélyról sem maradt ránk részletes tervrajz, csupán egy alaprajz a kastélyról és a kertről 1792-ből.[19] Annyit azonban meg kell jegyeznünk, hogy a tótmegyeri kastély — 1791-ből származó részletes leírása szerint — szobasoros-folyosós elrendezésű volt,[20] amely egybevág Kelényinek azzal a megállapításával, hogy ez az elrendezés az általános Hillebrandt műveiben. Kelényi éppen az ettől eltérő, háromsoros alaprajzi elrendezése miatt nem tartja Hillebrandt művének az 1760-ban épült — más szerzők által neki tulajdonított — pozsonyi Grassalkovich-palotát.[21] Tudjuk továbbá azt, hogy Hillebrandt nemcsak az 1750-es években, hanem az 1760-as években is, nagyarányú hivatali elfoglaltsága mellett főpapi és főúri megrendelőknek is dolgozott. Miért ne lehettek volna ott ezek között a Károlyiak, még ha eddig erről nem is tudtunk? A Grassalkovich-levélből pedig kiderül, hogy valóban ott voltak, sőt személy szerint ugyanaz a Károlyi Antal, aki 1783-ban nagykárolyi, 1482-ben épült várkastélya átalakítását szolgáló tervrajz készítéséhez adott megbízást Hillebrandtnak (s valószínűleg a kor szokása szerint vele együtt más építészeknek is). Ezt az 1783-as munkáját egyébként a tervrajz Hillebrandt saját kezű aláírásával ellátott melléklete hitelesíti.[22] A fentiekben említett alaprajzi elrendezés-egyezés és a tótmegyeri megbízásnál két évtizeddel későbbi nagykárolyi terv-megrendelés Károlyi Antal részéről a Grassalkovich-levéltől függetlenül, annak ismerete nélkül is arra mutatna rá, hogy Hillebrandt munkásságától egyáltalán nem idegen megoldás, hanem abba nagyon is beleilő a tótmegyeri kastély.

Grassalkovich levele végén — miként olvashattuk — megjegyzi, hogy észrevételeihez lánya, Hallerné esetleg bővebb információkat is fog fűzni. Kutatásaink szerint ez nem történt meg, legalábbis írásbeli nyomára nem találtunk. Sem Grassalkovich további leveleiben, sem Hallerné Károlyihoz intézett levelezésében egyetlen említés sincs többé a tótmegyeri kastélyról.[23] Mindez arra vall, hogy Károlyit meggyőzték Grassalkovich érvei: Hillebrandt eredeti kastélytervét (részben Grassalkovich elképzelései szerint) módosította, amelyre — jóllehet írott

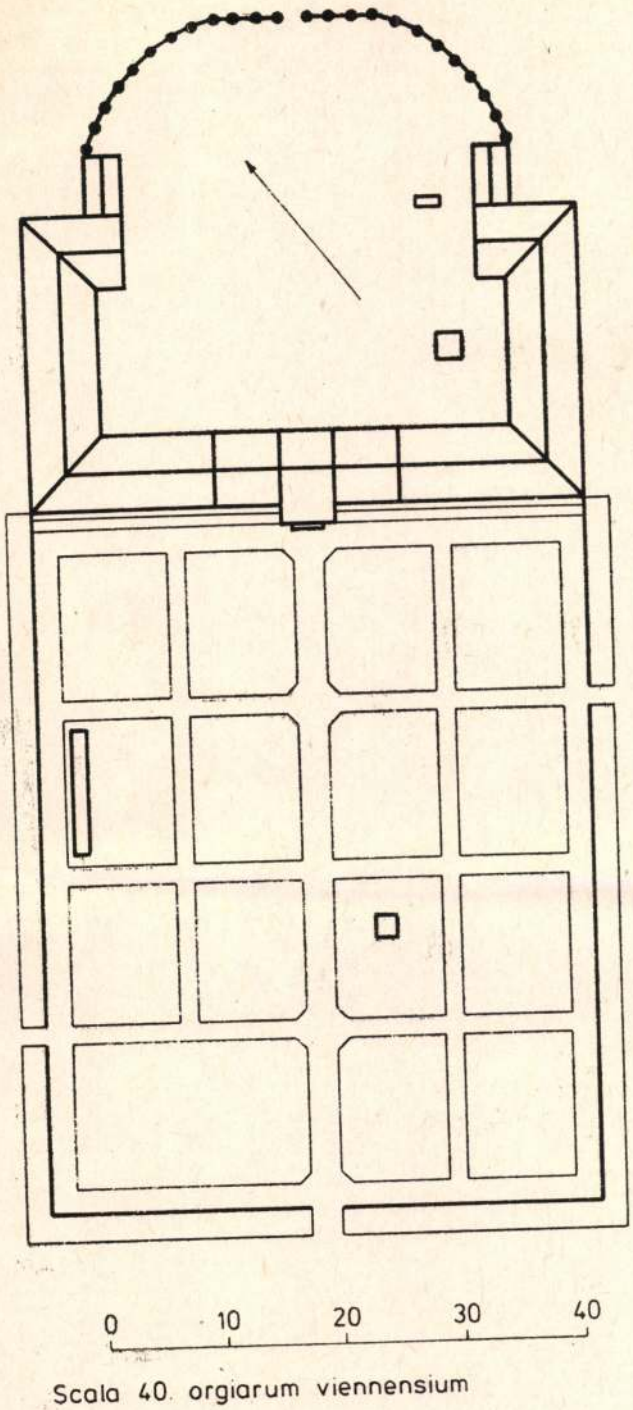

3. A tótmegyeri kastély és kert Kopold Imre uradalmi földmérő által 1792-ben készített alap-, ill. helyszínrajza

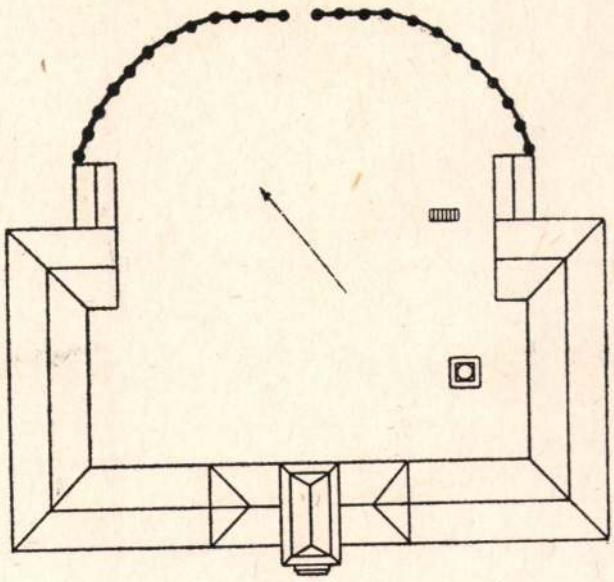

4. A tótmegyeri kastély Kopold Imre uradalmi földmérő által 1792-ben készített alaprajza

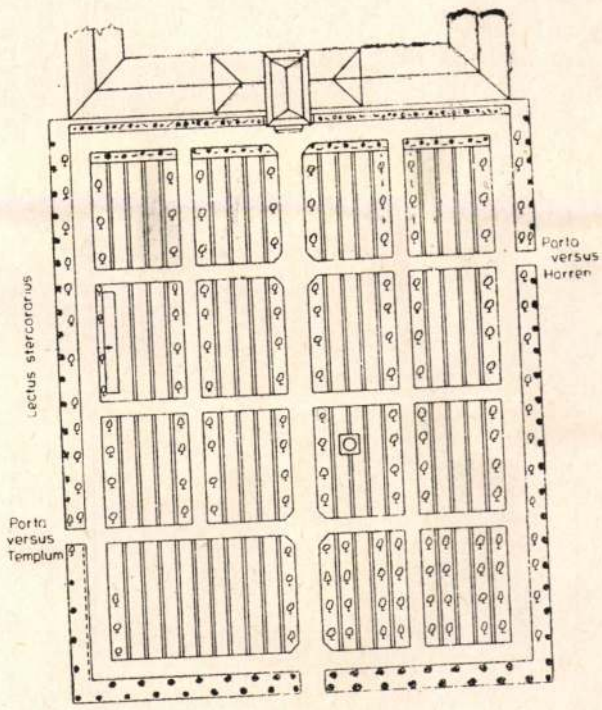

5. A tótmegyeri kastélykert Kopold Imre uradalmi földmérő által 1792-ben készített alaprajza

forrásokkal erre vonatkozóan nem rendelkezünk — maga az épület a bizonyíték.

Mielőtt ismertetnénk, hogy végül is milyennek építették fel a kastélyt, térjünk ki arra a kérdésre, hogy vajon kik lehettek az építkezés kivitelezői.

Grassalkovich levelében — sajnos — nem nevezi nevén „az ide való Palleromat", aki az építési munkákat vezette, és a „hires és nevezetes Ingeneurnek fogyatkozásit kővette", illetőleg akinek „Delineatioja szerént assumaltatott az Epűlet". Az 1956-ban részben elpusztult Grassalkovich-levéltár megmaradt anyagában, a komjáti uradalom irataiban sem találkozunk a pallér nevével. Egy ízben szerepel ugyan, de megint csak név nélkül. Grassalkovich ugyanis 1765. június 1-én (tehát három hónappal megyeri látogatása előtt) Gödöllőről Juhász Pál komjáti provizornak többek között így írt: „. . . már most több ideje lészen az Pallérnak, hogy az Kastélybéli Munkáját végezhesse á még oda érkezünk; Azért incse meg Kegyelmed eőtet Maga böcsületire".[24]

Ám a Károlyi-levéltár különféle ügyviteli irataiban többször találkozunk név szerint építőmesterekkel, pallérokkal, kőművesekkel. Az nem valószínű, hogy azok az uradalmi emberek — mint többek között Faulvetter Eccard, a Károlyi család építőmestere vagy Fok kőműves

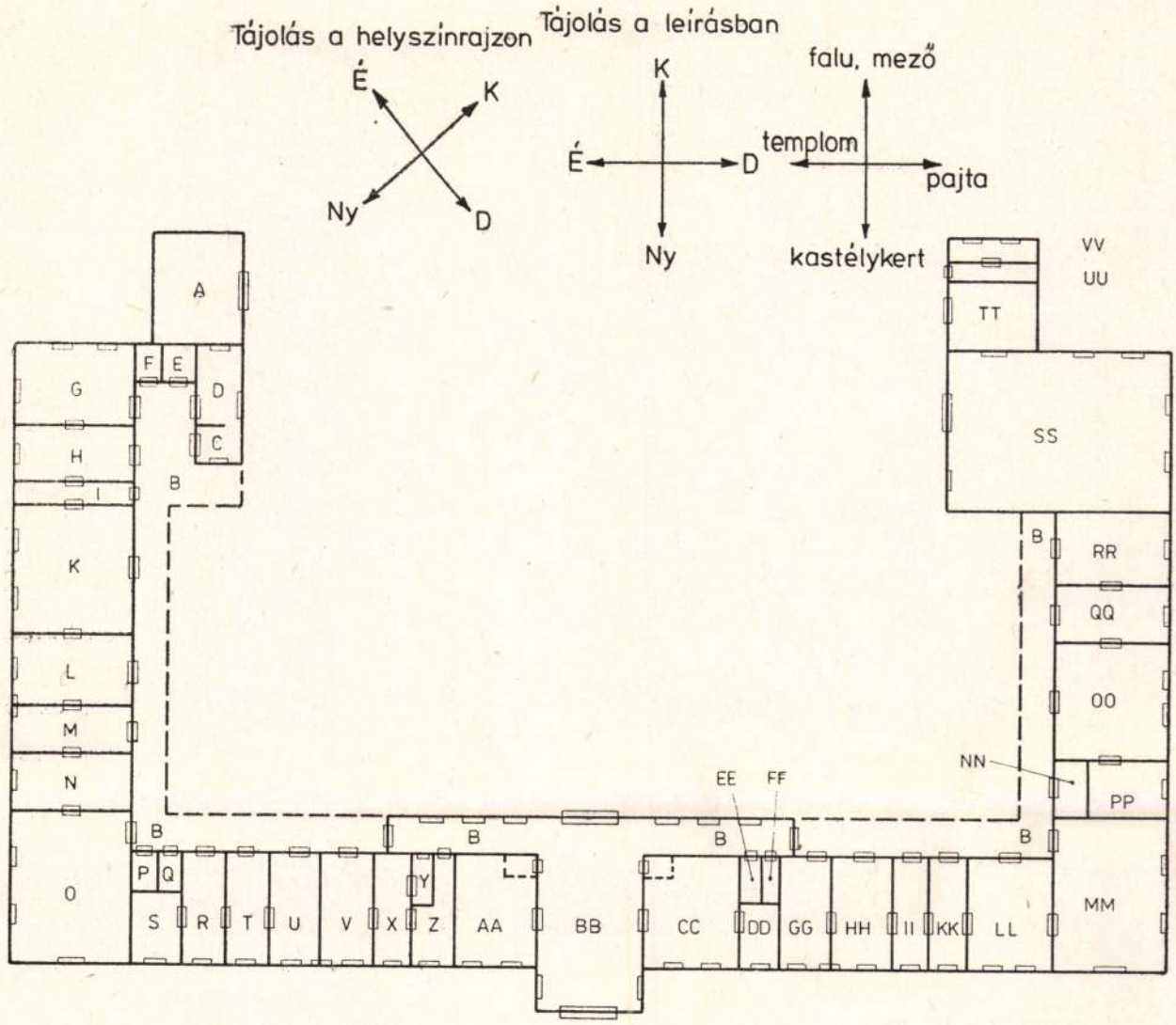

6. A tótmegyeri kastélynak az 1791-es leírás és az 1792-es helyszínrajz által rekonstruált alaprajza (földszint). Jelmagyarázat: A = kocsiszín, B = ambitus, C = pince, D = éléskamra, E = árnyékszék, F = kályhafűtő hely, G = szoba, H = szoba, I = konyhácska, K = szoba, L = Lernerné szobája, M = Lernerné konyhája, N = Lernerné cselédszobája, O = ebédlőszoba, P = kályhafűtő hely, Q = padlásfeljárat, R = szoba, S = szobácska, T = szoba, U = szoba, V = számtartó első szobája, X = számtartó második szobája, Y = pénztárszoba, Z = kamra, AA = számtartó harmadik szobája, BB = nagy ambitus, CC = számtartó konyhája, DD = számtartó cselédszobája, EE = kamrácska, FF = árnyékszék, GG = szoba, HH = szoba, II = szoba, KK = tiszttartó szobája, LL = tiszttartó szobája, MM = tiszttartó szobája, NN = padlásfeljárat, OO = nagy konyha, PP = szakácsok munkaszobája, QQ = tiszttartó cselédszobája, RR = szoba, SS = lóistálló 18 lóra, TT = kocsiszín, UU = konyhácska, VV = szobácska

özvegyének legényei (pl. Donyik József pallér, Lőrencz György, Kirner János, Jurt József stb.) — dolgoztak volna már az 1760-as években a tótmegyeri kastélyépítésen, akik a századfordulón és a 19. század első éveiben a nagykárolyi uradalom különböző építkezésein részt vettek.[25] De könnyen lehetséges, sőt nem egyszer bizonyosra vehető, hogy olyan mesteremberek és kereskedők, akik a megyeri számadásokban a kastélyépítés ideje tájt szerepelnek,[26] a tótmegyeri kastélyépítési munkákból sem maradtak ki. Ilyen például Ratiborszki (Ratimerszky) Márton téglavető mester,[27] Mocskor Mátyás megyeri ács,[28] Zsigmond János, Provodorszky György, Ulvaldszki (?) László kőművesek,[29] Merkáz János és Gróff András vasárusok[30] vagy Salamon zsidó üveges.[31] Az ő kezük munkája vagy az általuk szállított különféle portéka olykor feltételezhetően, olykor biztosan benne van a különböző uradalmi épületek mellett a tótmegyeri kastélyban is.

Ezek után lássuk, milyennek építették fel a Hillebrandt által tervezett, Grassalkovich által — már a munkálatok megkezdése után — módosított kialakítású tótmegyeri Károlyi-kastélyt!

Közvetlenül az építkezés éveiből nem maradt ránk sem tervrajz, sem leírás. Ám ezt talán még szerencsésnek is tarthatjuk. Mert — ezek helyett — tanulmányozhatjuk a megyeri kastély és kert néhány évvel későbbről, 1792-ből származó (Kopold Imre uradalmi földmérő által készített) alaprajzát,[32] s olvashatjuk a megyeri és surányi jószág 1791. évi összeírásában a megyeri kastély részletes leírását.[33] A már lakott kastély részletes leírása pedig természetesen jóval többet is mond számunkra annál, mintha például csak Grassalkovich módosított tervrajza lenne kezünkben. Hiszen ez a leírás azon túl, hogy pontos méreteket ad meg, szobáról szobára járva részletezi azok ajtajainak, ablakainak anyagát, színét, kivitelezési módját, még az egyes helyiségek tartozékaira,

felszerelésére, berendezési tárgyaira is kitér, olykor szinte aprólékos pontossággal. Mindezekből így nemcsak magára az épületre kapunk hiteles felvilágosítást, hanem úgyszólván magunk előtt láthatjuk a kastélyban lakók egész életét: melyik szobában mi állt rendelkezésükre munkájukhoz, milyen széken ültek, mennyi és milyen edényekből ettek, milyen képeket láttak a falakon vagy milyen ágyban, mennyire kényelmesen pihenhették ki napi fáradalmaikat.

Az 1791-es leírás szerint tehát az U-alakú kastély a falu déli végén állt. A 46 öl hosszú és 6 öl széles[34] főépület északnyugat-délkeleti irányban feküdt. Két végén északkelet felé épültek hozzá az ugyancsak 6 öl széles oldalszárnyak (a főépület szélességével együtt) 25 öl[35] hosszúságban. Ezek északkeleti vége 9 ölnyire szélesedett ki — mint az alaprajzon látható —, melyekhez (egy-egy 5×3 öl nagyságú kis épületrész közbeiktatásával) kőfal csatlakozott. Ez az oszlopokkal és zöldre festett farostélyval ellátott kőfal az oldalszárnyak által közrefogott díszudvart északkeleten félköríves formában zárta le. A főépület délnyugati homlokzata 60 öl hosszú és 50 öl széles, téglalap alakú, téglafallal kerített kertre nézett.

A főépület egyemeletesnek, az oldalszárnyak földszintesnek készültek, s a főépület közepén kialakított rizalit nemcsak az emelet fölötti — tehát második emeleti — „nyári szálával" magaslott ki az épület többi részéből, hanem a kerti homlokzaton 2 ölnyire előre is lépett a homlokzat falsíkjából. A kastély tetejét zsindely fedte, s falait égetett téglából és kőből oly vastagra rakták, hogy körös-körül is elbírták volna az emeletet.

A kastélyban 32 szoba, 5 konyha, 5 kamra, 6 ambitus,[36] 2 pince, 4 lépcsőfeljárat, 3 árnyékszék, 1 lóistálló és 2 kocsiszín volt. A felső traktus teljes egészében az uraság szállásául szolgált, az alsóban helyezték el a tisztartó, a számtartó és özvegy Lernerné lakószobáit, valamint az időközönként Tótmegyerre érkező uradalmi tisztek szobáit.

A délnyugati homlokzat előtti — említett — kertet teljesen szabályos téglalap alakban létesítették, a téglafal kerítésen belül léckorlátok segítségével négyszögletes ágyásokra osztották zöldségfélék és törpe gyümölcsök számára, az utak mellett pedig némely helyeken nagyobb gyümölcsfákkal ültették ki.

Miként a fenti, 1791-es leírásból és az 1792-ből ránk maradt alaprajzból láthatjuk tehát, Károlyi figyelembe vette Grassalkovich észrevételeit.[37] Igaz ugyan, hogy istállót — méghozzá nem is kicsit — építettek a kastély déli (pontosabban délkeleti) oldalszárnyának végében, ám a kastélyudvar keleti (északkeleti) bejárati oldalát nem félkörívben épített istállóépületek zárták le — mint az eredeti tervben —, hanem oszlopos, farostélyos kőfal.

Az istálló persze elengedhetetlenül hozzátartozott nemcsak a tótmegyeri vagy a hozzá hasonló nagyságrendű bármelyik kastélyhoz, hanem a kisebb nemesi kúriákhoz, sőt jobbágyházakhoz is. Abban a korban ugyanis, mindnyájan tudjuk, lovaskocsin közlekedtek, s ahogy napjainkban a gépkocsinak garázst, annak idején a lovaknak és a kocsiknak istállót és kocsiszínt kellett építeni. Ám azon a körülmények, adottságok (pl. a széljárás iránya) mérlegelésével lehetett gondolkodni, hogy ezeket hová helyezzék el: a lakóépülettel egy fedél alá vagy attól távolabb, különálló épületben, gazdasági udvarban. Mert természetesen az istállószag is terjengett a levegőben, nemcsak a virágoskertek finomabbnál-finomabb illatai. S hogy az istállók felől az istállószag a kelleténél jobban ne terjedjen tova a kastély egész környezetében, azt nem egyedül Grassalkovich tette szóvá. Széchenyi például a kastélyok építésénél egyik alapvető hibának és mulasztásnak tartotta az istállószag és egyéb illatok (többek között az összes helyiségeket átjáró konyhaszag) elleni nem kellő védekezést.[38]

Az istállók elhelyezése tehát korántsem volt jelentéktelen tervezői feladat. Ennek ellenére itt most nem kívánjuk behatóan tanulmányozni és elemezni az istállók elhelyezését a kastélyoknál, kúriáknál. Viszont a Grassalkovich-levél ürügyén és összehasonlítás kedvéért nem tartjuk érdektelennek és feleslegesnek — néhány konkrét példát épülettípusok szerint csoportosítva — különböző változatok bemutatását.

Maradjunk mindjárt Grassalkovichnál, megfigyelvén, vajon hogyan oldotta meg ő azt saját kastélyainál, amit másoknál kifogásolt. Gödöllői, 1744—1750 között épült kastélyánál az istállót és a kocsiszínt az udvart három oldalról körülvevő délnyugati irányú, második oldalszárnyban találjuk, a nyári lovardától kőfallal elválasztva. Ám itt rögtön hozzá kell tennünk, nem ez lehetett az eredeti elhelyezés. Ennek a második, tágabb U-alakú kastélyudvart közrefogó szárnyépületnek éppen az említett részei ugyanis már később, a Grassalkovich-időket követően, az Ybl Miklós-féle — jóllehet nem nagy mértékű és nem lényeges — átalakítás után, 1879-ben épültek.[39] A sülysápi (azelőtt Tápiósáp), 1770 körül épült, téglány alakú Grassalkovich-kastélynál viszont már eredetileg különálló melléképületben volt — ahogy van ma is — az istálló.[40]

A pilisi, eredetileg oldalszárnyaival patkó alakú udvart közrefogó Beleznay-kastély építésére Beleznay Jánosné, Grassalkovich Zsuzsanna 1748-ban kötött építési szerződést Mayerhoffer Andrással, alapkövét 1771-ben tették le.[41] Az azóta nagyrészt lebontott kastélynak egyik oldalszárnya és néhány gazdasági épülete áll már csak, ám éppen ez az oldalszárny ma istálló, feltehetően eredetileg is ez szolgált erre a célra. A másik Beleznay-kastélyt Pilisen 1710 körül építtette Beleznay János olasz építőmesterrel.[42] Ennek az U-alakú kastélynak baloldali szárnyépületében kaptak helyet az istállók.

Kompolton az egykori bencés apátság köveiből 1750-ben építtetett elnyújtott téglalap alaprajzú kastélyt Grassalkovich Antal.[43] A nagy méretű, hosszú istállót — emeletén magtárral — 1770 körül, élete utolsó éveiben építtette Grassalkovich ugyanazon a telken, de különállóan, a kastélyra merőlegesen.[44] Hatvanban a vár romjai szolgáltatták az építőanyagot a 18. század első felében a Grassalkovich-kastély számára. Az Oraschek Ignác által épített középrészt 1763 táján Jung József bővítette két szárnnyal,[45] s így az épületszárnyak kettős U-alakot képeztek, két udvart fogtak közre, miként a gödöllői kastélynál. A főépülethez hasonlóan emeletes oldalszárnyakhoz csatlakoztak a földszintes gazdasági szárnyépületek. Itt a keleti gazdasági szárny kastély felé eső, déli részén láthatjuk az istállóablakokat.

Az istálló tehát jelen volt a Grassalkovich-kastélyoknál is — természetesen nemcsak az itt példaképpen említett, a tótmegyeri kastély előtt vagy azzal körülbelül egyidőben épülteknél, hanem Grassalkovich számos többi kastélyánál is —, s akár azok valamelyik szárnyépületéből, akár különálló épületből, de árasztotta szagát a lakók felé. A kor emberei ezt persze nemcsak az élettel együttjáró kellemetlenségek egyikének, hanem olykor hasznosnak is minősítették. Az akkori hiedelem szerint ugyanis az istállószag gyógyítólag hatott például a tüdőbajra. S minthogy a Grassalkovich család egyik tagja is szenvedett e betegségben, maga Grassalkovich Antal építtetett a Gödöllő melletti Babatpusztán 1750 körül egy úgynevezett istállókastélyt. Ennek a mai formájára 1820 körül (és 1951-ben másfélszáznál több szarvasmarha számára teljesen istállóvá) átalakított U-alakú kastélynak középszárnyában, a középpontban kör alakú kupolás termet képeztek ki, két oldalán két kis szobával és az istállóba vezető előtérrel.[46] Ebben az istállókastélyban keresett gyógyulást tüdőbajára a beteg Grassalkovich hölgy.

Természetesen azért ennyire istállóközelben az egészségesek nem laktak a kastélyokban. A péceli, szintén U-alakú Ráday-kastélyt több szakaszban építették. Már U-alakúan, de oldalfolyosók nélkül 1722 és 1730 között kezdte építtetni Ráday Pál, majd 1755-től Ráday Gedeon folytattatta. Bár zárt gazdasági udvar, gazdasági épületek már a Ráday Pál-féle kastélyhoz is tartoztak, ezeket részben lebontották a későbbi építkezések során, és a kastély végleges formájában, a nagy gazdasági udvar két szárnyával: az istállókkal és a magtár-borház-cselédházzal az 1770-es évek végére készült el.[47] Az istállósor, a Ráday Gedeon által építtetett istállók tehát nem magában az U-alakú kastélyépületben, hanem a kastélytól

— ha csak néhány méterrel, de mégis — elkülönítve kaptak helyet.[48]

A Grassalkovich gödöllői és a Rádayak péceli kastélyához építési idejében és megjelenési formájában egyaránt közeli nagytétényi kastély magját Száraz György 1720 és 1731. közötti — Bél Mátyás szavai szerint — „négyszögű, mindenünnen zárt" kastély alkotta. Ebben a földszintes gazdasági épületek a lakrésztől távolabb, a jelenlegi kastély udvari keresztszárnya helyén állottak.[49] Mikor 1742-ben Száraz György leánya, Julianna örökölte a tétényi birtokot, ennek férje, Rudnyánszky József — történetesen Grassalkovich Antal unokaöccse — a régi kastély részleges lebontásával a kastélyt U-alakúvá építtette át,[50] a korábbi, különálló gazdasági épületrészt érintetlenül hagyták. Aztán 1766-ban két oldalszárnnyal az addig különálló gazdasági épületet — melyben az istállók és négy kocsiszín is helyet kaptak —, az U-alakú lakórészhez kapcsolták hozzá.[51]

A nagytétényi átépítésnek éppen az ellenkezőjével találkozunk a gyöngyösi Orczy-kastély történetében. A mai négyszög alaprajzú, körülépített udvaros klasszicista kastély helyén ugyanis 1750-ben L-alaprajzú, majd 1770 körül és 1784-ben U-alakú épületet tüntettek fel a gyöngyösi térképek.[52] Ennek a barokk épületnek 1826-os kiépítésével egyidőben épülhetett a kastély két díszes gazdasági épülete is — egyikük ben az istállóval —, kissé távolabb, úgy hogy ma már utca választja el ezeket a bekerített parkban álló kastélytól.

Valamikor szintén parkban állt a Keglevich család által Quadri Kristóffal 1760 körül építtetett barokk kastély U-alakban hátranyúló szárnyakkal Pétervásárán.[54] A mintegy 3 holdas parkból két évszázad múltán csupán egyetlen egy gesztenyefa állt a bekerítetlen, teljesen elpusztult, kopár területen a kastély jobb szárnyának homlokzata előtt.[55] Az egykori istállóépület a kastély keleti szárnyát alkotta, de szintén csak kétszáz évig. Mikor ugyanis fel akarták újítani, alapmegerősítés közben az épület egy része összeomlott, mert a vegyesfalba felszívódott nedvesség a köveket már teljesen szétmállasztotta.[56]

Ennél is rosszabb sorsra jutott az Orczyak 1722-től több mint két és fél évszázadon át minden vésszel és viharral dacoló tarnaőrsi kastélya. Napjainkban ugyanis — a Bél Mátyás óta, az ő megfogalmazásában a falu dísze, a hajdani büszke épületegyüttes, egy-két falmaradvány kivételével — már a föld színével egyenlő. Udvart zártak körül itt a főépülethez csatlakozó szárnyak, melyekben — tehát közvetlenül a lakóépületek környezetében — az istállók nagy helyet foglaltak el. Mert míg a déli mellékszárny a vendégek elhelyezésére szolgált, az északi, 73 méter hosszú és 9,5 méter széles szárny volt az „istállószárny" boltozatos istállókkal; a főépülettel szemben pedig (az 1950-es években történt — engedély nélküli — lebontásáig)[57] a további istállóhelyiséget is magában foglaló, 53 méter hosszú lovardaszárny állt. Orczy László vendégeként 1820-ban Széchenyi István is járt Tarnaőrsön, talán elsősorban azért, hogy az akkor alapított méntelepet és lovardát megnézze.[58] Arról persze nem mesélnek a krónikák, hogy mit szólt a feltehetően érezhető istállószaghoz, ám lehet, hogy éppen itteni tapasztalatai alapján fakadt ki ingerülten — név nélkül említett példái egyikében — az így épített kastélyok ellen.[59]

A tarnaőrsi Orczy-kastély eredetileg várszerűen, fallal övezett magas toronnyal és árkokkal körülvéve épült. Ehhez hasonlóan négy saroktoronnyal, feltehetően az elpusztult vár maradványai felhasználásával még a 16. század végén vagy a 17. század elején emelték Cserhátsurányban a — később klasszicistává átalakított — Sréter-Jánossy-kastélyt. Itt a két L-alakú gazdasági épületet a 18. században teljesen különállóan, az udvar végén helyezték el. Ugyancsak Cserhátsurányban, sőt az előbbi kastélytól alig másfélszáz méternyire északkelet felé építették föl a 18. században a téglalap alaprajzú Simonyi-kastélyt. Ennek parkjában hátul, szintén teljesen külön állt a két nagy istállóépület, valamint a kastély mellett a régi ispánház és magtár is.[60]

Liptagergén (ma Egyházasgerge) 1782 előtt építtette kastélyát a Mocsáry család. A téglány alakú kastélytól külön álltak az udvarban a gazdasági épületek: többek között a 10 lóra való istálló, a magtár végéhez ragasztva a kocsiszín és tölgyfa oszlopokon gerendákkal elkerítve a lovaglóiskola.[61] A szintén téglalap alakú, 1766 és 1774 közötti későbarokk verőcei Migazzi-kastélynál viszont az épület keleti végéhez építették hozzá az istállót.

Gombán a Bárczay családnak két kastélya is volt a 18. századból. Az egyik L-alakú, a század első feléből, a másik a század végéről. A korábbinál az L-alakú szárny végéhez csatlakoztak gazdasági épületek, ugyanakkor az épülettel szemben külön állt az istálló.[62] A század végi kastély lényegében téglány, de szabálytalan alakú, saroktornyos, 35 méter hosszúságú főépületéhez lazán csatlakozott két 31 méter hosszú, 80 m² alapterületű, L-alakú szárnyépület. Ezek egyike romos, a másik máig is istálló.

Galgagyörkön Egry István 1735 és 1753 között építtette kúriáját, amely leánya házassága révén a Párniczky családra szállt. A téglány alakú, 250 m²-es épület udvarán aztán a Párniczkyak építtették fel a melléképületeket. Ezek közt a kúriától távolabb, északkeleti irányban, az utca felé eső 30 méter hosszú épületben kapott helyet 1820 körül a boltíves, 12 állatra való istálló.[63] Sashalmon (ma Budapest, XVI. kerület, Cziráky u. 12—20.) 1790 körül épült fel a Festetich-kastély, 30 méter hosszúságú, téglány alaprajzzal. Mellette ennél nagyobb, 40 méter hosszú, L-alakú gazdasági épületet emeltek, végében eredetileg 8, most 6 oszlopos, háromhajós, hevederíves boltozatú, nagy istállóval.[64] Ugyanígy nagy, L-alakú istállóépületet építettek a sashalminál fél évszázaddal később Andornaktályán, a Mocsáry-kastély udvarának délkeleti szögletében, mintegy 30 méternyire magától a kastélytól, a főépülettől délre emelt emeletes melléképülettől is teljesen különállóan.[65] Maga a barokk eredetű, klasszicista főépület készült viszont L-alakban Váchartyánban a Gosztonyi-kastélynál. A többholdas parkban a melléképületeket — köztük a parádés istállót is — külön építették fel.[66]

Az 1782—1784-ben készült I. katonai felvétel feltüntet egy nemesi udvarházat Felsősápon (ma Nógrádsáp), amely már 1740-től a Baloghy család birtoka volt. Baloghy Antal táblabíró „igen kies angol ízlésre készített s rendezett kerttel"[67] körülvett itteni belső telkén — ahol egyébként „több mulató épületek, méhes, és halastó is találtatik" — csinos, emeletes kúriában lakott. Residentiális házától a többi épületek mind külön álltak, nemcsak a ló-, tehén- és ököristállók, hanem még a többek között két vendégszobát magában foglaló „patvária épület" is. Baloghy Antal Pusztaberkiben álló kúriájában viszont nemcsak négy lakószoba, két cselédszoba, konyha, pitvar és éléskamra kapott helyet, hanem ezekkel egy fedél alatt még két istálló is.[68]

Alsópetényben a Prónay-majorban két kastély is épült 1750 körül: U-alakban a Gyurcsányi-kastély (a későbbi ún. „Prónay-nagykastély") és négyzetes alaprajzú középudvarral a „Prónay-kiskastély". A kastélyegyütteshez a kastélyokkal egyidőben, azokkal teljesen azonos architektúrával — manzárdtetővel, rizalittal —, de különállóan építették fel a hosszan elnyújtott tégla alaprajzú istállót.[69] A Prónayak 1780 körül Romhányban is építtettek kastélyt. A téglalap alaprajzú kastélyhoz, annak sarkaira merőlegesen, U-alak szerűen, de a főépülettel nem összekötve két hosszú melléképületet is emeltek, s ezektől is külön álltak a további gazdasági épületek, pajták és istállók.[70] Ugyanitt, Romhányban, szintén 1780-ban Sembery Márton is építtetett kúriát, a Prónay-kastélyhoz hasonló méretekben és nagyon hasonló elrendezésben. A téglalap alaprajzú főépülettel szemben itt is két hosszú melléképület állt, szintén attól külön építve, csakúgy, mint a különálló gazdasági épületek.[71]

Az előbbiekben felvillantottunk különböző — téglány, L-alakú, U-alakú, négyzetes középudvarú és szabálytalan — alaprajzú kastélyoknál és kúriáknál példákat arra, hogyan, hová helyezték el az istállókat: egy fedél alatt a lakóépülettel; a főépülettel szervesen egybeépített, illetőleg ahhoz szerkezetileg szorosabban vagy lazábban avagy egyáltalán nem csatlakozó szárnyépületben; különálló melléképületben, az udvarnak vagy teleknek a lakó-

épülethez közeli vagy távoli részében. Mindazonáltal nem kívánunk itt ezekből valamiféle rendszert kiolvasni, netán messzemenő következtetéseket levonni. Hiszen az istállók elhelyezésénél a helyi adottságokat, egyéni lehetőségeket nyilvánvalóan döntő mértékben figyelembe kellett venni ahhoz, hogy az istállóknak a mindennapi élet megkövetelte léte mellett az ebből adódó kellemetlenségeket, zajokat, szagokat azért a lehetőséghez képest legjobban távoltartsák a kastélyoktól, kúriáktól, azok lakóitól és látogatóitól. Ez pedig annyira nem volt jelentéktelen, elhanyagolható körülmény a kastélyok építésénél, hogy például — mint Grassalkovich leveléből is láthatjuk — már megkezdett, nagyobb szabású építkezési munkálatok leállítását, módosítását is eredményezhette.

Az istállók jelentőségére vall ezeknek kivitelezési módja, minősége is. Nincs szándékunkban ezt megint sok példával szemléltetni. Elég visszautalnunk csak a ,,díszes", ,,parádés" jelzőkre, amelyekkel egyes istállóépületeket, boltozatos, szinte nagy kastélytermekre emlékeztető istállókat illettek — pl. Gyöngyös, Váchartyán, Pécel, Sashalom, Tarnaőrs, Pétervására —, vagy az alsópetényi Prónay-kastélyegyüttesre, ahol az istállóépületeket a kastélyokkal teljesen azonos architektúrával építették meg. Ha a babatpusztai ,,istállókastélyt" természetesen kivételnek tartjuk is, hivatkozhatunk Vályi Andrásra, aki leírta, hogy a gödöllői Grassalkovich-kastélyban még az istállók boltozatait is márványkő oszlopok tartották, s a vályúkat is márványból készítették.[72]

Mindezek persze attól is függtek, melyik kastélyos úr milyen viszonyban állt a lovakkal, melyik létesített kastélya környezetében méntelepet, lovardát, melyiknek volt szívügye, hogy kedvenc paripáit talán még szobájának ablakából is, szinte állandóan szeme előtt láthassa. A Károlyiak például hagyományosan szerették a lovakat. S ha itt visszakanyarodunk megint a tótmegyeri kastélyhoz, megértjük rögtön azt is, miért fogadta el Károlyi Hillebrandt tervét, hogy a kastély udvarát félkörívesen istállókkal zárja le. Sőt talán nemcsak elfogadta, hanem egyenesen ilyen tervezési utasítást adott maga Károlyi Hillebrandtnak! Annak ismeretében, hogy abban a korban a megrendelőnek milyen döntő szerepe lehetett egy egy építkezésnél — esetlegesen a tervkészítő szakember véleményével szemben is —, ezt is feltételezhetjük.

A 18. században ugyanis az építkezések első lépéseként nemcsak azt állapította meg a megrendelő, hogy ki legyen a tervkészítő és a kivitelező, hanem azt is, mi és hogyan épüljön fel, tehát milyen legyen az építmény.[73] Viszont az sem volt szokatlan, hogy a tervtől a kivitelezés folyamán eltértek, ha az építtető menet közben változtatásokat igényelt. Ennek oka sokféle lehetett: például az, hogy az építkezés idején megváltozott a megrendelő anyagi helyzete, netán ízlése, elhagyandónak minősített bizonyos díszítőelemeket, több világosság kedvéért nagyobbra kívánta vágatni az ablakokat, avagy közben meghalt a tervező vagy a kőműves és így tovább.[74] Nem utolsósorban az is tervmódosításhoz vezethetett, ha az építtetők értekeztek egymással, más kastélyos urak észrevételeket tettek, ilyen-olyan tanácsokat adtak az építtetőnek, mint esetünkben is Grassalkovich Károlyinak.

Miként láttuk, Károlyinak itt választania kellett a már jó néhány kastélyt megépíttetett Grassalkovich — éppen ezért bőséges tapasztalatokon is alapuló — józan észrevétele és saját elképzelései, nevezetesen a lovak iránti megkülönböztetett szeretete között. Végül a bölcs középutat választotta. Istálló maradt a kastélyban, csak nem olyan kiemelkedő helyen, mint az eredeti terv szerint.

A lovak ugyanis — miként említettük — a Károlyi családban nagy becsben álltak. Talán nem véletlen, hogy már a család grófi címet szerző őse, Károlyi Sándor 1734-ben lovasezredet állított fel saját költségén, s az ő fia, Ferenc, a hatalmas ecsedi uradalom megszerzője, lovassági tábornok volt.[75] De biztosan nem véletlen az, hogy a család egyes tagjainak a lovak iránti érdeklődéséről, a lovakhoz való ragaszkodásáról gyakran olvashatunk a különféle Károlyi-iratokban.

A Grassalkovich Antal és a Károlyiak között több mint fél évszázadon át (1717—1771) folytatott levelezésben[76] is nemcsak a tótmegyeri kastéllyal kapcsolatban esett szó a lovakról, hiszen a lovakat Grassalkovich szintén szerette, istállói, ménesei neki is voltak, tehát a közös téma adott volt. Grassalkovich éppen az előbb említett lovasezred felállításakor, 1734. február 6-án, Pestről úgy írt Károlyinak, hogy szerencsésnek tartaná magát, ha Károlyi ,,a mostani regimentbéli szükségletét" az ő méneséből szerezné be.[77] Tegyük hozzá, ez valóban kitüntetésnek számíthatott, hiszen a Károlyiak nem akárhonnan vették lovaikat, s nem is akármilyeneket. Janics György, a Károlyiak prefektusa — más Károlyi-megbízottakhoz hasonlóan — rendszeresen Bécsbe járt lovat vásárolni, nem hagyva ki a császári méneseket sem, s 1782. január 9-én például azt írta, hogy egész Bécs városát és istállóit összejárta, de ,,egy valamire való mén lovat" nem talált, és ha megfelelőre nem akad, inkább egyet sem vesz.[78] Somogyi Ferenc nagykárolyi jószágkormányzó is azt jelentette a grófnak 1778. szeptember 28-án Bécsből, hogy Ausperg herceg istállójából egyetlen lovat sem vett, mert nem talált megfelelőt, noha ,,számtalan sok paripákat néztem".[79] Ugyanő a hónap elején a győri vásárban lovas katona alá való lovakat keresett, ám keveset látott és drágán (80—90 forintért), így nem vásárolt. Pozsonyban viszont két ló megtetszett neki, azokat csak együtt adják el 150 forintért, mint írta szeptember 11-én.[80] Pontosan egy hónap múlva viszont Bécsben Loconczy úrnál talált egy 60 aranyat érő lovat, azt talán meg lehetne venni, ajánlotta a grófnak.[81]

Mint látjuk, nemcsak igényesen jártak el a Károlyi-megbízottak a lóvásárlásoknál, hanem gazdaságosan is. Ráfizetni nem akartak, ám ha vételre kedvező alkalom kínálkozott, rögtön értesítették az uraságot. Így Janics prefektus 1779 augusztusában Bécsben járván nem mulasztotta el közölni Károlyival, hogy most — a há borúnak vége lévén — Bécsben sok szép paripát látott olcsón.[82] A lóvásárlásokon túl — melyek következtében olykor különb állatokat lehetett látni a Károlyiak méneseiben, mint a császáréiban — az uradalmi tisztek mindig mindent jelentettek Nagykárolyba a lovakról is éppen úgy, mint egyéb fontos ügyekről. Janics például 1779. április 23-i levelében nemcsak arról számolt be, hogy meglátogatta az ifjú grófot Vácott a piaristáknál, s annak mind erkölcsös viselkedésével, mind tanulásával nagyon elégedett a páter prefektus, hanem név szerinti részletezésben értesítette Károlyit ,,Fakó", ,,Brilliante", ,,Fulmine", ,,Paradenc" s a többi lovak betanításáról is.[83] Három hónap múlva kelt levelében — melyben bizonyos lovak eladását javasolta a széna és a zab ,,mostani szüksége" miatt — aggódó együttérzéssel írt a grófnak egy másik lóról. Isaszegen ugyanis a kocsis gondatlansága miatt a kis ,,Danus" nagyon megbetegedett. Ő az egyik kováccsal a beteg lovat hazahozatta, itt kúráltatja, s bár sokan semmi reményt nem fűztek ,,éléséhez", most már ,,jobban laczatik lenni".[84] Augusztus 3-án örömmel értesítette Janics a grófot, hogy a derekegyházi tiszttartó szerint az ottani mének ,,a sovány időhez képest" mind egészségesek, akárcsak a Pesten levő lovak is.[85]

Talán e néhány kiragadott példa is jól szemlélteti a Károlyiak különös vonzódását a lovakhoz, s ez akár kellő magyarázattal is szolgálhatna arra, miért rendelte meg vagy fogadta el Károlyi a tótmegyeri kastély tervét Hillebrandtól úgy, hogy a díszudvart félkörívben istállók zárják le.

Ha viszont így áll a dolog, joggal tehetjük fel a következő kérdést: honnan vette magának Grassalkovich a bátorságot, hogy Károlyinak éppen kedvenc lovaival kapcsolatosan mondjon ellent, sőt egyáltalán milyen alapon avatkozott be a Károlyi-kastély építésébe Tótmegyeren, méghozzá nemcsak valamilyen szerény észrevétellel, hanem olyan határozott intézkedéssel, hogy az építkezést egyszeriben leállíttatta?

Erre is megtaláljuk a feleletet. Említettük már, hogy Grassalkovich több mint fél évszázadon át levelezett a Károlyi család különböző tagjaival. Ezekből a levelekből is kiderül, milyen szoros kapcsolat állt fenn közöttük.

E kapcsolat egyik oldalát kétségtelenül az adok-kapok viszony jelentette, hogy tudniillik egymás befolyását

igy ekeztek kölcsönösen a maguk javára hasznosítani. Így például Grassalkovich 1717. június 5-i levelében azt válaszolta Károlyi Sándornak: szerencséjének tartja, hogy szolgálatára lehet, pörei előbbre vitelében tehetségéhez képest segíteni fogja (lévén akkor a 23 esztendős Grassalkovich Budán a kamara ügyvédje).[86] Pozsonyból 1719. március 1-én kifejezetten kérte Károlyit, hagyjon tisztjeinél számára rendelkezést, mit intézzen el neki következő napon kezdődő bécsi útja során,[87] másik bécsi utazása alkalmából Pozsonyban személyesen akart Károlyival találkozni.[88] Sokszor és sokféle ügyben járt el Grassalkovich Károlyi megbízásából. Megcsináltatta például a pesti apácák residenciájának clausurájához szükséges vasrostélyokat, különböző javításokat végeztetett el épületükön a Károlyitól e célra kapott 200 forintból;[89] különböző pénzügyi vállalkozásokat, birtokügyeket, jogi eljárásokat bonyolított le, udvari híreket és politikai értesüléseket továbbított Károlyinak; avagy éppenséggel a Haller úrfiak kókai szállásáról gondoskodott úgy, hogy a másutt szokásos 700—800 forintnál a költségeket viselő Károlyi számára jóval kedvezőbben, 550 forintban alkudott meg a gazdával. Ugyanakkor Grassalkovich nemegyszer kért is Károlyitól. Csolnokról például 1729. április 16-án azt írta Károlyinak, kész volna a birtokcserére, s az értékkülönbség pénzben való kifizetésére, ha Kartalon a Bosnyák család jussát az ő kezére juttatná Károlyi;[90] a Fáy úr előmenetele miatt valószínűleg megüresedő budai postamesterségnek az ő jelöltjeivel való betöltésére éppen úgy kérte Károlyi közbenjárását,[91] mint saját maga részére akkor, midőn a báró Révay Mihály halálával elérhető közelségbe került Csongrád megyei főispánságért folyamodni kívánt.[92]

A nemzedékeken át fennálló szoros kapcsolatok másik oldalát a Grassalkovichok és Károlyiak közötti rokoni kötelék jelentette. Grassalkovich Antal és leánya nem alaptalanul illették a Károlyi család egyes tagjait „sógoruram", „Monsieur mon très honnorée Oncle et gracieuse Père", „Très Chèr Cousin" megszólításokkal.[93]

Lássuk ezt a rokoni kapcsolatot közelebbről!

Grassalkovich Antalnak — Klobusiczky István és Kapy Klára leányával, Krisztinával 1731. december 31-én kötött és Klobusiczky Krisztina 1738. augusztus 30-án bekövetkezett haláláig hét éven át tartó — második házasságából hat gyermeke született: 1) Franciska, 2) Antal, 3) Klára, 4) Anna Mária, 5) Ignác, 6) Terézia Ilona.[94] Közülük a negyedik gyermek, az 1736. szeptember 17-én született Anna Mária (a Haller családban IV. Gábornak jelölt) Haller Gáborhoz ment feleségül. Ahhoz a — az 1784-ben tábornok, erdélyi főkormányzó és királyi étekfogó mesterként elhunyt — Haller Gáborhoz, kinek édesanyja nem más volt, mint Károlyi Klára, a szatmári békét létrehozó Károlyi Sándornak leánya és Károlyi Ferencnek nővére. Minthogy pedig Károlyi Klárának a férje — Haller III. Gábor ezredes — 38 évesen, férfikora delén 1723-ban meghalt, négy fiát az anyai nagyapa, Károlyi Sándor neveltette. Nem is akárhogyan, hanem olyan gondosan, amilyenben kortársaik közül kevesen részesültek: ő maga ügyelt fel iskoláztatásukra, maga választotta meg az iskolákat, nevelőket — mint az

Jobban áttekinthetők e rokoni kapcsolatok az alábbi — csak nagyon vázlatos — családfákból:

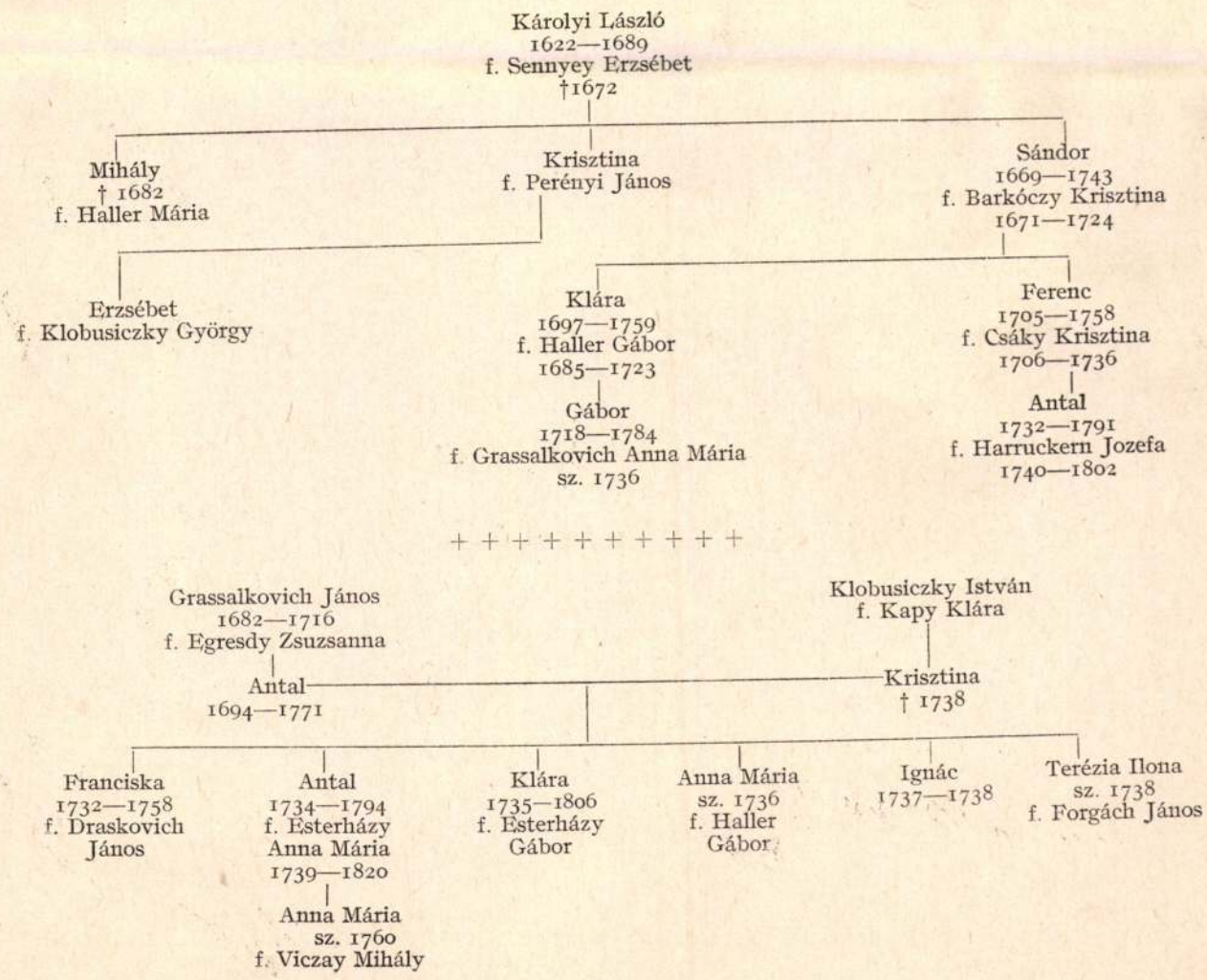

előbbiekben éppen a Grassalkovichcsal folytatott levelezésben is olvashattuk.[95]

De nem ez a házasság jelentette az első vagy utolsó összekötő szálat a Károlyiak, Hallerok, Grassalkovichok vagy Klobusiczkyak között. Így Károlyi Sándor 1682-ben elhunyt Mihály nevű fivérének felesége Haller Mária volt; Krisztina nevű nővérének Perényi Jánossal kötött házasságából született Erzsébet lánya — tehát Hallerné Károlyi Klára és Károlyi Ferenc elsőfokú unokatestvére — Klobusiczky Györgyhöz ment férjhez,[96] Ifjabb Grassalkovich Antalnak, tehát Hallerné Grassalkovich Anna Mária bátyjának Esterházy Anna Máriától 1760-ban született (ugyancsak Anna Mária nevű) leánya esküvőjét 1775-ben Víczay Mihállyal (1757—1831) tartotta,[97] kinek ősei között találjuk Esterházy Pált, Károlyi Mihály és Perényi Erzsébet lányának, Károlyi Zsuzsannának második férjét.[98]

Föl merül azonban még egy kérdés Grassalkovich határozott közbeavatkozása láttán Hillebrandt terve ellen a tótmegyeri Károlyi-kastély építésekor. Ez pedig Grassalkovich és Hillebrandt kapcsolata, illetőleg a szakértelem kérdése.

Grassalkovich ugyanis nem volt építész szakember, a tervező, Hillebrandt viszont igen, méghozzá nem is akármilyen, Grassalkovich saját szavai szerint „hires és nevezetes Ingeneur". A tótmegyeri kastély építésekor Hillebrandt immár kilencedik éve töltötte be a magyar királyi udvari kamara építésze tisztségét, negyedik éve a végleges kinevezési okmány birtokában, s idő közben — majd 1766-tól újra — megemelt fizetéssel. Jóllehet csak 1772-ben lett aztán a császári ház legfőbb udvari építésze, majd a bécsi akadémia építészeti osztályának tanácsosa,[99] Grassalkovich vele szemben mindenképpen csak szerény amatőrnek minősülhetett.[100] Még akkor is, ha Grassalkovichnak nemcsak nagyarányú művészetpártolói tevékenységéről tudunk, aki mögött akkor már jó néhány kastély építtetése állt — még a 18. század első feléből az 1763 körül már átépített hatvani kastély; a gödöllői kastély (1744—1750); ennek közelében a babatpusztai istállókastély (1750 körül); a kompolti kastély (1750); a tatárszentgyörgyi kastély (1760 körül); a gyöngyösi palota (1760); talán a kartali kastély (18. század közepe), illetőleg az örkényi kastély és a sülysápi vadászkastély is (mindkettő 1770 körül)[101] — tehát meglehetősen széles körű gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkezett, hanem akkor is, ha szintén tudjuk, hogy határozott érzékkel rendelkezett az építészet iránt, amelyet tudatos tanulmányokkal igyekezett tovább fejleszteni, s amelyet saját aláírásával elfogadottnak jelzett számos fennmaradt tervrajz is mutat.[102] Jellemző rá, hogy a hagyomány szerint 77 éves korában a szíve is akkor mondta fel a szolgálatot, amikor 1771. december 1-én délután éppen a Csömörön emelendő Nep. Szent János-szobor tervrajzát nézegette.[103] Végeredményben azonban mégiscsak Hillebrandt volt az építész, nem Grassalkovich. Hogyan merészelt hát olyan határozottan belekötni Hillebrandt tótmegyeri tervébe?

Erre is találunk magyarázatot, méghozzá nem is rendkívülit. Csak éppen össze kell vetni egy-két életrajzi adatot. Íme: Franz Anton Hillebrandt 38 éves korában, 1757. július 30-án adta be kérvényét a magyar királyi udvari kamara elnökéhez, amelyben a megüresedett építészi állásért folyamodott. Egy hét sem telt el, s augusztus 4-én megkapta megbízatását, majd később végleges kinevezési okmányát.[104] S vajon ki döntött a megbízás odaítélésében, kitől kapta meg az állást Hillebrandt? S kitől függött pályafutása azután is jelentősen? Nem mástól, mint egy 1716-ban a magyar királyi udvari kamara budai kerületi ügyvédjévé, 1720-ban királyi jogügyigazgatóvá, 1724-ben kamarai tanácsossá, 1731-ben királyi személynökké, majd 1748-ban — immár 32 évi kiváló udvari szolgálatai elismeréseképpen — a kamara elnökévé kinevezett embertől. Ezt az embert pedig úgy hívták: Grassalkovich Antal.

Lám, hogyan és milyen messziről fonódnak össze némelykor a felületes szemlélő vagy be nem avatottak számára említésre sem méltó szálak, baráti, rokoni kapcsolatok, egzisztenciális függőségi viszonyok, egyéni elképzelések és közösségi érdekek mégoly jelentéktelennek látszó részletkérdésnél is, mint például annál, hogy hol legyen az istálló a tótmegyeri kastélyban!

Befejezésképpen villantsunk föl most még néhány részletet a tótmegyeri Károlyi-kastély további életéből — s ha már annyit foglalkoztunk velük —, elsősorban a lovakra vonatkozóan!

A lovak — istállószag ide, istállószag oda — továbbra is fontos szerepet töltöttek be a tótmegyeri kastélyban, pontosabban a surány-megyeri Károlyi-uradalomban. Részletes kimutatásokat találunk a számadásokban[105] például 1768—1769-ből arról, mennyit költöttek a 15 „remunda" lóra.[106] Tételesen felsorolják, mennyiért vették, hány napig voltak az istállóban, mennyi zabot és szénát ettek meg, mennyiért üttettek rájuk patkót, tehát összesen mennyi kiadást jelentett egy-egy ló. Így a „megyeri szürke" 49 rénes forintba került, 44 napig volt az istállóban, ezalatt 44 porció szénát (össz. 2,56 Rf.) és 66 porció zabot (össz. 2,12 Rf.) evett meg, 24 krajcárért patkoltatták, tehát a ráfordított költség összesen 56 Rf 13 krajcárt tett ki, mert minden lóra hozzájött a kiadásokban még 1 Rf 41 krajcár útiköltség. A többi ló — barna pej, seregély szürke, almás szürke, sárga, fekete stb. — vételára 30 és 60 Rf között mozgott, általában 30—44 napot töltöttek az istállóban, zabot összesen 2 Rf—2,56 Rf, szénát 1,30—2,12 Rf értékben ettek meg, s mindegyiknél 24 krajcárba került a patkoltatás. Így az útiköltségen kívül legtöbbjük 46—48 Rf, ill. 52—58 Rf közötti, a három legdrágább ló 62,24 Rf, 63,54 Rf, ill. 66,52 Rf megterhelést jelentett az uradalom pénztárának.[107]

Ha ismerjük a korabeli árakat azon a környéken — Megyeren például a ludak párját 24 krajcárért, 1 icce vajat 21 krajcárért, 500 darab tojást 2 Rf 30 krajcárért, 1 rúd spanyolviaszt 18 (de 4 rudat 48) krajcárért, 1 font faggyút 6 krajcárért, 4 konyhai serpenyőt 16 krajcárért, 1 fakanalat 6 krajcárért, 6 poharat 12 krajcárért, 4 talicskát 1 Rf-ért adtak; a posta egy levelet 4 krajcárért vitt el, két személyt Pestről Pozsonyig 8 Rf-ért, egy személyt Pozsonyból Bécsbe és vissza 2 Rf-ért; a bécsi szállásért 30 krajcárt, a külvárosban szállásért vacsorával 45 krajcárt, a bécsi „Ökör"-nél ebédért 57 krajcárt, míg 3 napi kosztért 1,36 Rf-ot kértek; Pozsonyban ebédelni lehetett 17—24 krajcárért, ebédelni és vacsorázni itallal együtt 0,30—1,50 Rf-ért; Turcsányi inspektor a diószegi vendégfogadóban vacsoráért és szállásért 1,32 Rf-ot, Nyitrán két éjszakai szállásért 1,54 Rt-ot, Szereden éjszakai szállásért a maga, cselédje és a lovak kosztjára összesen 1,25 Rf-ot fizetett, miközben a lovakra 6 patkót 18 krajcárért üttetett fel, majd Pozsonyban 2 icce sört 4 krajcárért, a lónak lábára pálinkát 6 krajcárért s hájat kocsit kenni szintén 6 krajcárért kapott[108] —, tehát, ha ismerjük az árakat, nem tarthatjuk kevésnek az összegeket, amelyeket a Károlyiak lovaikra költöttek. Jellemző, hogy míg a Nyitra megyét bemutató Szalóky János 1779-ben Megyeren csak az épületeket említi,[109] 1806-ban Noszlopy Zsigmond hasonló tárgyú kéziratában Megyeren a korábban nevezetes ménest emeli ki: „antea notabile Eqvatium existebat."[110]

A múlt század elején ezek szerint veszíthetett hírnevéből a megyeri ménes. Mert Károlyi József 1803-ban bekövetkezett halála miatt valószínűleg kevesebb pénz jutott az uradalom költségvetéséből a ménesre is akkoriban, mint annak előtte. A földesúr ugyanis élete 35-ik évében, 1803. április 4-én meghalt, s özvegye, Waldstein-Wartenberg Erzsébet grófnő — kire a Károlyi-jószágok kormányzása szállott — szigorú takarékossági intézkedéseket hozott.[111] Hiszen hat gyermeke — közülük a legfiatalabb, Jozefa, abban az évben született, de Mária, a legidősebb is csak tízéves volt — fölnevelése és boldogulása olyan kötelezettségeket rótt rá, amelyek nagy józanságot követeltek tőle a gazdálkodásban. Ezért a megyeri uradalomban is a hasznosság, a jövedelem növelésének elve vezérelte. A Theatrum épületét például, mint egyikét azoknak, amelyek „nem annyira a haszonra, mint a Gyönyőrűségre szolgálnak", tekintettel haszontalanságára és gyönge állapotára, teljes lebontásra ítélte. Helyét fákkal beültetnie más, épületre felhasználható

anyagát megőriznie, belső színházi felszerelését (díszletek, ruhák stb.) pedig Pestre küldetnie kellett a tiszttartóságnak, s ott a pesti theátrum direktorával való megbeszélés után eladásra felkínálnia.

Megyeren tudniillik — félreértés ne essék ! — nemcsak a Károlyi-ménes, a lovak voltak addig híresek, hanem többek között a színházi előadások is. Az 1799 tavaszán újjáépített színházban például Károlyi József özvegy édesanyja — Károlyi Antalné Harruckern Jozefa — megyeri látogatása idején, az ő tiszteletére 1799. július 11-e és 21-e között nem kevesebb, mint nyolc színházi előadást tartatott a többi ünnepi rendezvényen (üdvözlő felvonulások, fogadások, táncmulatságok, balettek, pantomim előadás, álarcosbál, sétakocsikázások, látogatások az uradalmi falvakban, templomokban, fácánoskertben stb.) kívül. De említésre méltó, hogy ezek között különösen nagy sikert a meghívott főúri előkelőségek körében az ismételt lovasjátékok arattak, a hibátlanul bemutatott karusszel gyakorlatokkal és művészi kontratánc figurákkal.[112]

Az imént említett fácánoskertet is érintették Károlyi Józsefné takarékossági intézkedései: ezt kihalásra ítélte. „Mivel a Megyeri Fátzányos Kert nem a hasznot hajtó Joszagokhoz szamláltattatik, itten Fátzányok ennekutánna nem fognak tartatni."[113] Mindazonáltal sem a fácánokat, sem a kertet nem pusztíttatta el. Meghagyta, hogy a jelenlegi állományt neveljék fel, aztán minél nagyobb áron adják el, a kertet pedig — a sétálóutak további tisztántartásával — ültessék be fákkal, vagy vessék be. Egyébként a kastélykertre vonatkozóan is úgy rendelkezett, hogy ott az új kertészházon és a kutakon kívül ne építsenek semmi mást („Üveges házat, Grottat, Hegyet, és több féle Viz mesterségeket"), hanem a kipusztult gyümölcsfákat pótolják, s igyekezzenek minél több és minél jobb gyümölcsöt termelni.[114]

Károlyinénak elgondolásait a jelek szerint sikerült is végrehajtani, mert e megyeri uradalom 1814. évi leírásában nem találjuk sem a színházat, sem a fácánost.[115] Ott szerepel viszont (a nagy juh- és marhaistállókon kívül) az uraság nagy lóistállója 40 lóra, tehát a ménesnek helye volt Károlyiné elképzeléseiben is.[116] Félreértések elkerülése végett hangsúlyozzuk, ez a most említett ún. „nagy istálló" nem azonos az 1791-es leírásban szereplő, a kastély déli oldalszárnyának végében épített, 18 lóra való istállóval. A nagy istálló 1791-ben még nem létezett, csak a későbbi években épült, bár már 1791-ben sem a kastély oldalszárnyában kiképzett istálló volt az egyetlen lóistálló Megyeren. A kastélytól a helység irányában eltávolodva még uradalmi építményekhez vezetett az út: itt álltak a különböző gazdasági épületek és lakások, mint például a szekérszín, csűrök, pincék, kisebb-nagyobb, egymástól sövénnyel elkerített udvarokban a hajdú és a kertész háza, a hozzájuk tartozó istállók s urasági istálló is, melyben akkor a számtartó tartotta lovait.[117] A nagy istálló tehát 1791 és 1814 között épült — szintén külön udvarban, kocsisszobával, kocsiszínnel — 25 rostélyos ablakkal, 42 öl és 2 sukk hosszúságú lóetető vályúval,[118] többszörösen meghaladva az 1791-es (a kastély oldalszárnyában kiképzett, 18 lóra való) istálló méreteit, hiszen ott az egész oldalszárny hossza 25 öl volt.

A tótmegyeri birtok 1826. évi kimutatásaiból még további építkezésekről is tudomást szerezhetünk, ahol ismét szerepel a fácánoskert, új fácánkamrával, 1564,01 Ft értékben; új „lővőldőző" ház az anglus kertben 120,54 Ft értékben; a kastélytól különálló istállók pedig a következő értékekben: új istálló a kovács lakhelyével 3491,09 Ft, a régi istálló a kovácsműhellyel és patikával 3642,23 Ft, s a 42 lóra való nagy lóistálló kocsislakással és kocsiszínnel 7366,05 ½ Ft.[119]

A 19. század második felében is tovább növekedett Tótmegyer híre és rangja.[120] A gazdászat terén maradandó érdemeket szerzett, s annak emelésére, „egy magyar alapon és szellemben rendezendő felsőbb gazdasági tanintézet alapításának előmozditására"[121] 50 000 forintot hagyományozó Károlyi Lajos idejében a tótmegyeri birtok állattenyésztésével, ménesével és ismét híres fácánosával együtt hazánk egyik legrendezettebb, mintagazdaságul szolgáló uradalmává vált.

A kastélyt, miként említettük, 1866-ban Ybl Miklós átépítette, s a Károlyiak „főúri elegancziával és kényelemmel"[122] rendezték be. Rendkívüli értéket képviseltek a művészi családi képek és történeti ereklyék, műtárgyak, a mintegy 12 000 kötetet tartalmazó könyvtár, melyekhez méltó kerettel szolgáltak a — korabeli leírások szerint — gyönyörű parkban a tágas pálmaház, a délszaki fák és cserjék remek példányai.

A most is nagy angolkertben álló kastély 1946 óta a csehszlovákiai állami erdészet irodáinak ad helyet.[123] A benne dolgozókat istállószag már nem zavarja, s bizonyára fogalmuk sincs arról, hogy a két évszázaddal előttük ott megfordulóknak mennyi, sőt egyáltalán valamiféle gondot okozhatott az a kérdés: hol legyen az istálló a tótmegyeri kastélyban.

Badál Ede

JEGYZETEK

1 Komját, Nyitra vármegye. Grassalkovich e kastélya már nem áll. Helyén ugyanis 1872-ben ifj. báró Wodianer Albert építtette fel saját, díszes kastélyát.

2 Szatmár vármegye főispánja, császári és királyi kamarás, a hétszemélyes tábla ülnöke stb.

3 gróf Haller Gáborné, szül. gróf Grassalkovich Anna Mária.

4 Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: OL), Károlyi cs. lt., P 398, Missiles, no. 21101. — A levél szövegét teljes egészében, eredeti írásmód szerint közöljük. A könnyebb érthetőség kedvéért némi szómagyarázatot szükségesnek tartunk: praerogativa = kiváltság, előjog; vindicál = igényel; delineatio = tervrajz; projectum = terv; Seponál = félretesz; prospectus = kilátás; Reif-Schul = lovas (lovagló) iskola; proportio = igény; convenientia = összhang.

5 *Borovszky Samu és Sziklay János* szerk.: Nyitravármegye. (Magyarország vármegyéi és városai.) Budapest é. n. (1898), 56.; Súpis pamiatok na Slovensku, II., Bratislava, 1968, 445.

6 *gr. Károlyi László:* A nagy-károlyi gróf Károlyi család összes jószágainak birtoklási története, I. Budapest 1911., 323.

7 OL, P 392, Károlyi cs. lt., III. Uradalmak iratai, 141. fiók, Surány-Megyer, pag. 142.

8 *gr. Károlyi László* i. m., 323.

9 OL, P 392, Károlyi cs. lt., III. Uradalmak iratai, 141. fiók, Surány-Megyer, pag. 85 s köv.

10 Uo., pag. 89—90.

11 *Kelényi György:* Franz Anton Hillebrandt (1719—1797). Budapest 1976 (Művészettörténeti Füzetek, 10.), 64.

12 Uo., 10.; *Kapossy János:* F. A. Hillebrandt (1719—1797) Budapest 1924, 9.

13 Ez utóbbi munkáját Kelényi eredeti tervek, források hiányában csak feltevésként fogadja el. *Kelényi*, i. m., 13

14 Vö. *Kapossy*, i. m., 9—10.; Kelényi, i. m., 15—20.

15 *Miklós Mojzer:* Werke deutscher Künstler in Ungarn, Teil I., Baden-Baden/Strasbourg, 1962, 53.

16 Súpis pamiatok na Slovensku, II., Bratislava, 1968, 445.

17 *Zádor Anna és Genthon István* szerk.: Művészeti Lexikon. IV. Budapest 1968, 759.

18 *Kapossy*, i. m., 9. s köv.; *Kelényi*, i. m., 12. s köv.

19 Ezekről a továbbiakban részletesen szólunk.

20 Erre is még visszatérünk.

21 *Kelényi*, i. m., 17—18.

22 Uo., 65—66.

23 Annak ellenére, hogy Hallerné több mint két évtizeden át (1754—1777) váltott leveleket Károlyi Antallal. OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no. 25099—25121. — A Grassalkovich és Károlyi családok közti levelezésekről egyébként a későbbiekben bővebben szólunk még.

24 OL, P 429, Grassalkovich cs. lt., IV. 9., A komjáti uradalom.

25 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, I.A/1—55. cs., Vegyes ügyviteli iratok (1760—1834).

26 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B/2., 175. cs., Számadások (1758—1776).

27 Uo., pag. 14—15.

28 Uo., pag. 16—18.

29 Uo., pag. 38—40.
30 Uo., pag. 41., 47., 240.
31 Uo., pag. 245.
32 OL, Tervtár. T-20. A Károlyi család lt. tervrajzai. 85. sz., Planum Castelli Tot-Megyeriensis.
33 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B/ Surány-Megyeri uradalom, 1.) Összeírások. 156. kötet.
34 Bécsi ölről van szó, amely 1,89 méternek felel meg, tehát a főépület 86,94 m hosszú és 11,34 m széles volt.
35 Azaz 47,25 méter.
36 Az 1791. évi összeírás a tornácot, folyosót, előcsarnokot, előteret is ambitusnak nevezi.

A kastélyépületben kialakított lakószobákat és egyéb helyiségeket az említett 1791. évi összeírás a következőképpen részletezi:

A) A kastély udvarába belépve jobb kéz felől az első helyiség az egyik kocsiszín. Vasreteszes fa ajtaja hat erős vaspánton és sarokkon kétfelé az udvarba nyílik, tetejét zsindely fedi, padozatát égetett téglával rakták ki. E kocsiszíntől valamennyire beljebb indul az egész épületen körbefutó, udvarra néző ambitus.

B) Ezt az ambitust az egész épület alsó szintjén körös-körül az első szobától az istállóig bolthajtás alatt, alsó padozatát négyszögletű, égetett téglával kirakva építették. A téglapillérek között az ambitus udvari, kereken 32 cm vastag fala 110 cm magasságig emelkedik. A főépület udvari frontján az ambitust az emelet alatt teljesen beépítették, s így középen az udvari bejárat mellett két oldalról 6 zöldre festett zsalugáteres ablak néz az udvarra.

Az ambitusról összesen 31 egyenlő nagy ajtó nyílik különböző helyiségekbe, úgymint a szobákba, konyhákba, kamrákba, pincébe, padlásra, kályhafűtő helyiségbe és 2 árnyékszékbe. Ezeken kívül még 7 kisebb, vaspántos, kilincses puhafa ajtót képeztek ki az ambitusról a kályhafűtő helyekre. Az udvarra 5 nagyobb és 2 kisebb ajtón át lehet kimenni. Az udvarból belépve jobb felől az ambitus előtérnek szolgál.

C) Az ambitusról jól megvasalt, kétfelé nyíló, dupla ajtón át 12 falépcső vezet egy bolthajtásos, égetett tégla padozatú pincébe, amelyben mintegy 250 akó bor fér el. (Ebben a tiszttartó tartja borait.)

D) Az előbbi pince fölött nagy éléskamra terül el. Ennek az ambitusra nyíló puhafa ajtaját diófa színűre festették, takart francia zárral és mindennemű nem cinezett lakatosmunkával készítették el. Az éléskamra ajtajával szemben nyílik az első szoba — melyről a továbbiakban olvashatunk — ajtaja. A bolthajtásos mennyezetű, tégla padozatú kamra 3 ablaka közül a nyugat felőli minden üveg nélkül, a déli (udvari) üvegtáblákkal, a keleti (a szekérszín felé) pedig karikás ablaküveggel készült, s mindhármat vasrostélyokkal erősítették meg. A kamrában az asztali és konyhai edényeket, ruhákat és egyéb konyhai felszereléseket tartják szép számban, kétfelé nyíló, polcos almáriumban, valamint fiókos és polcos állásokon; de van hely benne nemcsak gróf Balassa Ferenc zöldre festett, puhafa rámába foglalt „már igen rongyos" képének, hanem „spinett jádzó instrumentomnak kemény fabúl két fiokos allása", festetlen puhafa ágy, meg „régieb sraibtis" számára is, melynek „az fája valaha igen szép vala, de már most rosz statusban vagyon".

E) Az ambitus napkelet felőli végében, mindjárt az imént leírt kamra ajtaja mellett alakítottak ki „egy le ülésre való" árnyékszéket, diófa színre festett, kulccsal zárható, pántokkal megvasalt, az ambitusra nyíló puhafa ajtóval.

F) Hasonló zárral és lakatosmunkával ellátott, ambitusra nyíló ajtót szereltek fel az árnyékszék melletti kályhafűtő helyre, amelytől az ambituson tovább menvén jobb kéz felől helyezkedik el az első szoba.

G) Ennek az első szobának két, diófa színűre festett puhafa ajtaja van, mindkettő cinezett lakatosmunkával és francia takart zárakkal; egyikük az udvar felé az ambitusra, a másik a szomszédos kis szobába nyílik. A deszkapadlós szoba bolthajtását és falait kifestették. Két ablaka napkelet felé, a harmadik észak felé az utcára néz. Mindhármat diófa színű, négy nyílású vörösfenyő rámával, cinezett lakatosmunkával készítették. Húsz-húsz üvegtáblából álltak, kívülről közönséges vasrostéllyal erősítették meg, és zöldre festett, négy nyílású, puhafa zsalugáterekkel szerelték fel őket. A szobában közönséges zöld kályha áll és különféle bútorok (tölgyfa ruhásszekrény; egy kecskelábú, fekete márványlapos, faragott asztal; egy kétfiókos cseresznyefa asztal antik formájú lábakkal; zöld damaszt kárpittal borított hat régimódi karszék; négy ugyancsak régi módon pamuttal kihímzett szék; régi tükör sötétsárga rámában; régi formájú, kecskelábakon álló keményfa kanapé; egyszemélyes, zöldre festett puhafa ágy), s ajtaja mellett az ambitus falába bevert vashorgon nagy üveglámpás függ.

H) A következő szoba diófa színű, puhafából készült, cinezett lakatosmunkával és francia takart zárakkal ellátott 2 ajtaja közül az egyik az udvar felé az ambitusra, a másik a mellette levő konyhácskába vezet. Festett falai és bolthajtása van, deszkapadlója, s egy észak felé, utcára néző ablaka. Kupakos, zöld habos kályha áll benne. Néhány egyszerűbb bútor (kecskelábon álló diófa asztalka; 5 nádfonatos, sárgára festett, keményfa karszék; egyszemélyes sötétzöld ágy; gyertyatartó) alkotja a berendezést, és 4 kisebb, pergamenre festett, beüvegezett kép díszíti a szobát fekete pácolt farámában, belül aranyozott pártákkal.

I) A bolthajtásos, égetett téglával kirakott padozatos konyhácskának az előbbiekhez hasonló egyik — középen kis ablaknyílással készített — ajtaján át az udvar felé az ambitusra, a másikon a szomszédos szobába lehet menni. A konyha közepén kis tűzhely áll, alatta sütőkemencével, s a gerendába vert két vasszög fazekak lerakására szolgáló polcot tart.

K) A következő szoba mindenben: bolthajtásával, deszka padozatával, az udvari ambitusra, ill. a mellette levő szobába nyíló 2 ajtajával az előbbihez hasonló. Két ablaka észak felé, az utcára néz. Zöld kupakos kályhája s a szoba bútorzata is hasonlít az előző szobáéhoz (háromfiókos, tölgyfa ruhásszekrény; egy sárgára festett — két oldala leeresztésével nagyobbítható — puhafa és egy kis diófa asztalka; 4 sárgára festett, nádfonatos, kecskelábú karszék keményfából; 2 egy-egy személyes, fehérre, ill. zöldre festett puhafa ágy), valamint a képek is: 3 nagyobb, fekete pácolt fa rámájú (belül aranyozott pártákkal) vászonra festett és 5 beüvegezett, pergamenre festett, az előbbiekhez hasonló rámákban.

L) Tovább — az előbbiekhez mindenben hasonló — kétajtós szoba van bolthajtással, deszkapadlóval, zöld habos, kupakos kályhával. Egyik ajtaja az udvar felé az ambitusra, a másik a mellette levő konyhába vezet, egyetlen ablaka észak felé, az utcára néz. Ez utóbbit négynyílásos, téli ablakkal is felszerelték. Ebben a szobában özvegy Lernerné asszony lakik.

M) A konyha — amelyben Lernerné főz magának — bolthajtásos, égetett tégla padozatos, közepén tűzhellyel és ez alatti kenyérsütő kemencével. Az előbbiekhez mindenben hasonló, ám régiségük miatt már kopottabb és gyengébb 2 ajtó közül az udvar felé, az ambitusra nyílóba világító üvegablakocskát tettek, a második Lernerné kis cselédszobájába vezet. E konyhának északi, utcai falára a szimmetria megtartásáért vakablakot építettek vasrostély nélkül, de a többiekhez mindenben hasonló zsalugáterekkel. Hosszabb, fiókos puhafa asztal áll a konyhában, a fazekak lerakására szolgáló puhafa polcot pedig a gerendába vert két vasszög tartja.

N) Lernerné asszony bolthajtásos, égetett téglával kirakott padozatos cseléd-szobácskájának bejárata a fent leírt konyhából nyílik, zöld kályhájának kupakja nincs. Egyetlen ablaka észak felé, az utcára néz, s jóllehet kívülről vasrostéllyal megerősítették és zöldre festett, négyfelé nyíló zsalugáterrel ékesítették, belül részben ólomba foglalt karikákkal, részben az alsó nyílású ablak alján fenyőfa deszkákkal foltozták ki.

O) Az ebédlő szoba mennyezete stukatúrás, alsó padozatát deszkával rakták ki, ajtaja az ambitusra nyílik. Az előbbiekhez mindenben hasonló ablakai közül kettő észak felé, az utcára, a harmadik nyugat felé, az uraság kertjére néz. Kupakos zöld kályha adja a meleget az ebédlőnek. Az asztali edényeket és ruhákat (porcelán tányérok, fém- és üvegtálcák, metszett kristálypoharak, porcelán kávéscsészék, üvegpalackok, közönséges üvegpoharak) egy cseresznyefa pohárszékben és két, diófával kirakott, 3-3 fiókos szekrényben tartják. Az ebédlőben — melynek falait 7 nagy, fekete rámájú, belül aranyozott pártájú, régi császárokat és császárnékat ábrázoló festmény díszíti — egy hosszabb, puhafa és egy kicsiny, márványkővel mindenféle figurákra kirakott asztal, valamint 6 kecskelábú, nagy fekete bőrszék áll.

P) Egy kályhafűtő helynek, ahonnan a feljebb leírt és az alább következő szobácskát fűtötték, a többi szobákéhoz mindenben hasonló, de azoknál keskenyebb ajtaja is az ambitusra nyílik.

Q) Ugyanígy az ambitusról lehet bemenni a többiekhez szintén hasonló ajtón át — mely előtt kívülről a falba bevert vashorgon nagy üveglámpás függ — a 13 puhafából készült lépcsővel rendelkező padlásfeljáratba.

R) A következő szoba — melynek egyetlen ablaka a kertre néz, s három, mindenben az előzőekhez hasonló ajtaja közül egy az ambitusra, egy-egy pedig a mellette északra, ill. délre levő szobába nyílik — alsó padozata deszkával kirakott, a felső stukatúrás. Közönséges, zöld habos kályha van benne kupakkal, valamint a következő ingóságok: 1 öcska ruhamángorló; 5 szalmából kötött karszék; 1 régi, kivarrott karszék; 2 szintén régi, vászonnal borított karszék; 1 diófából, régi lakatosmunkával készített, lábakon álló, öcska játszó spinét; 1 kétszemélyes, festetlen, puhafa ágy szalmazsákkal, 2 gyapjúval töltött matraccal és hasonló vánkosaival, 1 közönséges, vastagabb vászonlepedővel, továbbá közönséges, vastagabb, fekete kartonlepedővel borított, kétszemélyes paplannal; valamint 4 közepes nagyságú és 1 kisebb, vászonra festett kép fekete pácolt farámával, belül aranyozott pártákkal.

S) Az előbbiekben leírt szobából észak felé nyíló oldalszobácska alsó padozata is deszka, a felső stukatúra, s szintén a kertre néző egyetlen ablaka is mindenben hasonló a többiekhez, csakhogy téli időben a zsalugáterek helyett négynyílású táblás üvegből készített ablakot használnak. Gömbölyű, fehérre fényezett kályhája kőművesek által téglából rakott polcon áll. A szobácskában ezek az ingóságok találhatók: 1 puhafa, sárgára festett, minden lakatosmunka nélkül készített íróasztal, két oldalán 6 fiókkal és rajta szintén puhafa állással könyvek letételére; 1 régebbi, kecskelábon álló, diófából kirakott asztalocska; 3 natúrszínű, nádból font, egyenes lábú, keményfa karszék; 1 puhafa, zöldre festett, egyszemélyes ágy, benne 1 szalmazsák, 1 gyapjúval megtöltött matrac, 1 vékony fehér lepedő, 1 fej alá való vánkos, belül kék sztráfos kanavászból, kívül pedig vékony gyolccsal beborítva, s 1 hamuszínű és vörös virágú, pamuttal megtöltött,

vékony fehér lepedővel beborított kartonpaplan; 1 gyertyatartó letételére szolgáló, ócska, diófából készített, háromlábú eszköz; végül 6 vászonra festett, kisebb kép, fekete pácolt farámával, belül aranyozott pártákkal.

T) A következő szobának — melynek mindenben a többiekhez hasonló egyik ajtaja az udvar felé, az ambitusra, a másik a szomszédos szobába nyílik — felső padolása stukatúra, az alsó deszkával kirakott. Közönséges, zöld habos kályhája, s téli ablaka is van. E szoba ingóságai: 3 asztal — egyik festetlen, puhafa, a másik fiókos, ócska diófával kirakott, a harmadik (régen pamuttal kivarrott anyaggal borított) kis asztal pedig diófa lábakon áll; 2 nagyobb, fekete bőrrel beborított, kecskelábú karszék; 1 porcelán vászonnal beborított, régi, nagy kanapé; 1 zöldre festett, puhafa, egyszemélyes ágy, benne 1 szalmazsák, 1 régebbi, lószőrrel töltött matrac kék stráfos kanavászból, 1 vékony lepedő, 2 fej alá való vánkos, kívül-belül fehér gyolccsal beborítva, 1 pamuttal megtöltött és vékony lepedővel borított vörös kartonpaplan; valamint 5 nagyobb és 3 kisebb, vászonra festett kép, fekete pácolt farámával, belül aranyozott pártákkal.

U) A következő — felül stukatúrával, lent deszkával padolt — szoba egyetlen, mindenben a többiekhez hasonló ajtaja az ambitusra nyílik, szintén egyetlen, téli ablakokkal felszerelt ablaka a kertre néz. A szobában közönséges, zöld habos kályha áll kupakkal. Az ingóságok a következők: 2 asztal — az egyik közönséges, festetlen, puhafából, a másik ócska, kecskelábakon, benne levő forgó vas karikácskákon, diófával ostábla formára kirakott fiókkal; 2 ágy — az egyik zöldre festett, puhafából, hat tábori falábon, benne forgó vaskarikákon álló, a másik közönséges, festetlen, puhafából. Ebben 1 szalmazsák, 1 új, lószőrrel töltött matrac közönséges kanavászból, hozzá tartozó vánkossal, 1 vékony lepedő, valamint 2, belül ugyancsak kék stráfos kanavásszal, kívül pedig vékony gyolccsal borított fej alá való vánkos; 2 fekete bőrrel borított, kecskelábú, nagyobb karszék; 1 fekete pácolt rámájú, falon függő, közepes nagyságú régi tükör; 4 közepes és 4 kisebb, fekete pácolt fa rámájú, belül aranyozott pártás, vászonra festett kép; 1 közönséges puhafa, három fiókkal és közönséges lakatos zárakkal elkészített „ruháknak való sraibtis"; 1 puhafa ruhafogas kétoldalt deszkával. Ezen és a mindjárt leírásra kerülő szobák kertre néző ablakai között a szimmetria megtartásáért van egy vakablak zöld, mindenben a többiekhez hasonló zsalugáterral.

V) A következő szobának — melyben a számtartó lakik — felső padolása stukatúra, az alsó deszkával kirakott. Két ajtaja közül az egyik közönséges, az udvar felé levő ambitusra nyílik, ehhez vassarkokon, vaskilinccsel, közönséges puhafából, félig nyári szúnyoghálóval ellátott ajtót ragasztottak. A másik ajtó a szomszéd szobába vezet, mindenben a többiekhez hasonló, csak nem diófa színűre, hanem sárgára festették. Mindenben a többiekhez hasonló a szoba kertre néző, téli ablakkal is felszerelt ablaka. Közönséges, zöld habos kályhája van kupakkal a szobának, de egyéb ingóság nincs benne, csak egy nagyobb, vászonra festett kép pácolt fekete fa rámában, belül aranyozott pártákkal.

X) A számtartó második szobájának felső padolása bolthajtásos, az alsót deszkával rakták ki. Mindenben a többiekhez hasonló — csak nem diófa színűre, hanem sárgára festett — két ajtaja közül az egyik a mellette levő szobába vezet, a másik „az Cassa Kamarajába", vagyis a pénztárszobába. Egyetlen, mindenben az előbbihez hasonló ablaka a kertre néz. A szobában 4 nagyobb, kecskelábú, fekete bőr karszék van; 1 puhafa, kékre festett ruhafogas; 1 kecskelábakon álló, keményfa, négyszögletes vörösmárvány asztal pénz olvasására; 1 papírvágó olló; 1 linea; valamint 1 fa kalamáris porzójával együtt.

Y) A „Cassa Kamaranak" felső padlása bolthajtásos, az alját égetett téglával rakták ki. E szobának valaha a többiekhez hasonló, ambitusra nyíló ajtaja most is megvan ugyan, ám belülről — biztonság kedvéért — téglával befalazták. A pénztárszobában a következő ingóságok találhatók: 1 hosszabb formájú, háromrekesztéses, megvasalt pénztartó láda; 1 ócska, kis puhafa asztal; 13 pénzbeszedő fatál; 3 „fain" cinből való mérték, úgymint 1 icce, 1 meszely és 1 verdung; 1 pénzeszacskóknak való, mintegy három rőfnyi vászondarab. (Ebből az alkalomból meg is olvasták a kasszában levő készpénzt, azt pénzegységek szerint 21 tételben — itt nem részletezzük — felsorolták, melyeknek végösszege 4588 forint 5 krajcár volt.)

Z) A pénztárszoba téglával berakott ajtajának szomszédságában levő kis kamra felső padlása bolthajtásos, az alsó téglával kirakott. A többiekhez mindenben hasonló, közönséges ajtaja az udvar felé, az ambitusra nyílik. Ugyancsak az ambitus felé, keresztvassal ellátott kis szelelő lyukban a falhoz támasztva, kétlábon álló, 2 puhafa fogas található hús és szalonna fölakasztására.

AA) A számtartó harmadik szobájának felső padlása bolthajtásos, az alsót deszkával padolták ki. Ajtajához — amely az udvar és a kert felé levő nagy ambitusra nyílik — sárgára festett, vaskilincses, félig nyári szúnyoghálóval fölszerelt, közönséges puhafa ajtót ragasztottak, a többiekhez mindenben hasonló, két kertre néző ablakához pedig téli ablakot készítettek. A szobában zöld habos kályha áll kupakkal, továbbá 2 keményfa, sárga posztóval borított karszék és 1 kékre festett, ruhaaggatásra szegekkel ellátott, puhafa fogas.

BB) Következik az egész épület alatt keresztülmenő, az udvarra és a kertre nyíló nagy ambitus. Felső padlása bolthajtásos, az alsó részben négyszögletű, fehér faragott kővel, részben négyszögletű égetett téglával kirakott. Ezen ambitusnak az udvar felőli bejárata fölött kis zsindelyes fedél található, amely alatt esőben a hintók alkalmatosabban megállhatnak. E nagy ambitusnak négy ajtaja van: az egyik a felső emeletre vezető kőlépcsőnél kétfelé nyíló, zöldre festett, félig deszkás, félig farostélyos, hat cinezett vassarokkal és -pánttal, francia pléhvel borított, s ennek irányában csigán üveglámpás függ; a második, diófa színűre festett, francia pléhvel borított és vassarokkal ellátott, kétfelé nyíló ajtó a számtartó konyhájába vezet; a harmadik, ugyancsak nagyobb, kétfelé nyíló, alsó részén deszkázott, felső részén farostélyos, sötétzöldre festett, hat vaspántos ajtó a kertbe nyílik; míg a negyedik, vaspántos és vaskilincses, diófa színűre festett, puhafa ajtó kis kamrácskába. A nagy ambitusnak két ablaka van: egyik észak felől, másik dél felől a kertre néz, kívülről vasrostélyokkal, belül pedig üveg helyett sűrű farostélyokkal. Itt ez ambitusban még egy kékre festett, falhoz erősített, ruhaaggatásra szegekkel ellátott, puhafa fogas található.

CC) A nagy ambitusban levő ajtók leírásából látható, hogy ezek egyike a számtartó konyhájába vezet. Ebben a felül bolthajtásos, alul égetett téglával kirakott konyhában szintén égetett téglából fölépített tűzhely áll. Kívülről vasrostélyos, belül négy nyílásos, közönséges asztalos- és lakatosmunkával készített, ólomba foglalt karikákból álló két ablaka a kertre néz. A konyhában található 1 hosszabb puhafa asztal; 1 — a kéménytartó gerendába vasszögekkel fölerősített — puhafa deszka polc a fazekaknak; valamint 1 hasonló, kisebb fazékpolc, melynek egyik vége a falba van beeresztve, a másik vége pedig ugyancsak a kéménytartó gerendához szögezve négy vas lécszöggel.

DD) A számtartó cselédszobájának felső padlása bolthajtásos, az alsó égetett téglával kirakott. Vassarkos, közönséges pléhes ajtaja a számtartó konyhájába nyílik, a többiekhez mindenben hasonló ablaka a kertre néz. Téglából rakott kenyérsütő kemence, s e körül puhafa pad áll benn, továbbá 1 ugyancsak puhafa, négyszögletű, fiókos asztal; 3 ócska puhafa karszék; és 1 festetlen, puhafa ruhaakasztó fogas. Van itt még egy régi ajtóhely, amelybe kőművesek puhafa deszkából polcot építettek be holmik letételére.

EE) Egy fatartó kamrácska felső padlása bolthajtás, az alja csak tiszta föld. A többiekhez mindenben hasonló — de francia pléh helyett vasretesszel ellátott — közönséges ajtaja az ambitusra nyílik.

FF) Árnyékszék következik két leülő hellyel. Mindegyiknek közönséges, vaspántos, puhafa ajtaja van kis francia pléhecskékkel és kulccsal ellátva. Az árnyékszék közönséges fő ajtaja az ambitusra nyílik az udvar felé, s mindenben a többiekhez hasonló, kivéve azt, hogy nem francia, hanem közönséges kulccsal nyitható pléhe van.

GG) A következő szobának — melynek felső padlása stukatúrás, az alsó deszkával kirakott — két, mindenben a többiekhez hasonló ajtaja közül az egyik a mellette levő szobába, a másik az ambitusra nyílik az udvar felé. Egyetlen ablaka a kertre néz, ez kívülről vasrostélyos és zsalugáteres, belül pedig négyfelé nyíló üvegtáblás. Közönséges, zöld habos kályha található a szobában kupak nélkül; 1 sárgára festett, két fiókkal és francia zárakkal fölszerelt szekrény; 1 ugyancsak puhafából, hat deszkából készített polc holmiknak; valamint 1 szintén puhafa, szegekkel ruha aggatására szolgáló, kékre festett fogas. Ezen és a következő szoba ablakai közt a kert felé — a szimmetria megtartásáért — vakablakot képeztek ki a többiekhez hasonló zöld zsalugáterekkel.

HH) Ennek az imént említett, következő szobának felül stukatúra, lent deszka a padolása. Két ajtaja és egyetlen ablaka mindenben a többiekhez hasonló. Az egyik ajtó a szomszéd szobába, a másik az udvar felőli ambitusra vezet, ablaka a kertre néz. Közönséges, zöld kályha áll a szobában kupakkal, továbbá 1 hosszabb, festetlen puhafa asztal; 3 keményfa, sárgára festett, nádból font, kecskelábú karszék; 1 nagyobb, fekete bőrös, kecskelábú karszék, s van még itt 2 nagy, vászonra festett kép — az egyik ráma nélkül, a másik kopott fekete és valamennyire megaranyozott rámában —, valamint 1 kisebb, vászonra festett kép fekete pácolt farámával, belül aranyozott pártákkal.

II) A következő szoba ugyanígy felül stukatúra, lent deszka padolású. Két ajtaja és egy ablaka mindenben a többiekhez hasonló: egyik ajtaja szintén a szomszéd szobába, másik az udvar felőli ambitusra vezet, s ablaka a kertre néz. A szobában közönséges, zöld kályha van kupakkal, s az alábbi ingóságok: 2 egyszemélyes puhafa ágy — az egyik zöldre festett, a másik festetlen; 2 szalmazsák; 3 lószőrrel töltött matrac a hozzátartozó vánkosokkal: az egyik kék stráfos kanavászból régebbi, a második közönséges vászonból, a harmadik szintén kék stráfos kanavászból, de újabb; mindkét ágyban egy-egy tisztességes lepedő, valamint az egyiken feketés kartonból, pamuttal megtöltött, a másikon szintén kartonból, de közepén zöld selyem tükörrel, ugyancsak pamuttal megtöltött és vékony lepedőkkel beborított paplan; 1 közönséges, puhafa fél asztal (másik fele a T. betű alatt leírt szobában); 1 kecskelábú, fekete bőrös, nagyobb karszék; 5 festetlen, puhafa karszék; végül 6 közepes nagyságú, vászonra festett kép fekete pácolt farámában, belül aranyozott pártákkal.

KK) A következő szoba felső padlása stukatúra, alul deszkával padolták ki. Két ajtaja mindenben az előbbiekhez hasonló, egyik az ambitusra, a másik a mellette levő szobába vezet. Szintén az előbbiekhez mindenben hasonló, téli ablakokkal is ellátott ablaka a kertre néz. Közönséges, zöld habos kályha áll a szobában, mely a következő két szobával együtt a tiszttartó szállásául szolgál.

LL) E szoba felső és alsó padlása, két ajtaja — melyek közül az egyik az udvar felőli ambitusra, másik a szomszéd szobába nyílik,

két, téli ablakokkal is ellátott, kertre néző ablaka, valamint közönséges, zöld habos kályhája kupakkal mindenben az előbb leírt szobában levőkhöz hasonló.

MM) A következő szoba a kastély dél felőli szegletében van, melynek mind felső, mind alsó padolása, egy ambitusra nyíló közönséges ajtaja, egy nyugat felé a kertre és két dél felé, az utcára néző ablaka, zöld habos kályhája kupakkal mindenben az előbbiekhez hasonló, csakhogy téli ablakai nincsenek.

NN) Következik a padlásra való fölmenetel helye, melyben 14 puhafa lépcső van, többiekhez hasonló közönséges ajtaja az ambitusra nyílik.

OO) Nagy konyha, amelynek felső padlása bolthajtásos, az alsó égetett téglával kirakott. Mindenben a többiekkel egyező, három közönséges ajtaja közül az egyik — melyhez metszett lécből sorompó is van ragasztva minden vaseszköz nélkül — az ambitusra nyílik, a második (jobb kéz felőli) a szakácsok munkaszobájába, a harmadik pedig a tiszttartó cselédszobájába. A konyha közepén nagy tűzhely áll alatta levő kenyérsütő kemencével, s ugyancsak ezen a tűzhelyen süteménynek való, kisebb kemence is van. Két dél felé, az utcára néző, négynyílású, ólomba foglalt karikás ablaka az előbbiekkel megegyezik. A konyhában található még egy hosszú, kétfiókos puhafa asztal és két, a kémény gerendájában faszögeken álló fazékpolc. A konyha fő bejárati ajtaja előtt az ambitus udvar felőli falára kis harangocskát helyeztek el, ezzel adnak jelet, mikor a szakácsok tálalnak.

PP) A szakácsok említett munkaszobájának felső padlása bolthajtásos, az alsó négyszögletű, égetett téglával kirakott. Dél felé, az utcára néző ablaka a konyhai ablakokhoz hasonló. A szobában egy ruhaakasztó fogas van.

QQ) A tiszttartó cselédszobájának felső padlása bolthajtásos, az alsó téglával kirakott. Két közönséges ajtaja közül az egyik az ambitusra, a másik a mellette levő szobába vezet, egy ablaka dél felé, az utcára nyílik. Ezek mindenben a konyhabeliekhez hasonlók. Közönséges, zöld habos kályhája kupakkal szintén olyan, mint a többi. Ebben a szobában áll: 2 vászonnal borított karszék — egyik nagyobb, másik kisebb; 2 közönséges, festetlen puhafa karszék; 2 puhafa ruhaakasztó fogas puhafa szögekkel; valamint egy régi almáriumocska alul kétfelé, felül egyfelé nyíló ajtóval, belül két fiókkal, közönséges vaszárral.

RR) A következő szoba felül bolthajtásos, alul égetett téglával kirakott. Ajtaja és ablaka mindenben a többiekhez hasonló. Az ajtó közönséges, az ambitusra nyílik, az ablak dél felé, az utcára néz. A szobában a kályha helye megvan ugyan, de kályha nincs, viszont a falba vert vasszögeken puhafa polc található.

SS) A lóistálló felső padlása gerendákon duplán rakott és gyalult deszkákkal, az alsó pedig égetett téglával kirakott. Az istállónak vaspántokkal és francia borított zárral, az udvarra kétfelé nyíló, dupla ajtaja van. Hat ablaka közül egy jobb kéz felől, a szénatartó mellett, vasrostéllyal és ablakkal az udvarra néz, kettő a dél felé levő utcára, kettő pedig kelet felé, a mezőre. Mindenben az előbbiekhez hasonlók, csakhogy zsalugáterekkel is fel vannak szerelve. A hatodik ablak vasrostéllyal, üveg helyett fatáblákkal az istálló melletti kocsiszínbe nyílik. Az istállóban minden szükséges felszerelés, úgymint vályú, szénaetető saroglya, hidas és a többi mind úgy el van készítve „három strajfán héjával", hogy bármikor 18 lovat be lehessen kötni. Van még az istállóban 1 puhafa, két oszlopon falhoz támasztott fogas lószerszámok fölággatására, valamint 1 puhafa deszkából összevert lépcső a paripára felüléshez.

TT) A kocsiszín felső padlása a zsindelyes eszterhája, az alja égetett téglával kirakott. Puhafa kapuja hat erős vaspánton és -sarkon kétfelé nyílik, s a kapun kivágott, vasretesszel megvasalt, két vaspánton az udvarra nyíló ajtaja van.

UU) Kis konyhácska következik, melynek felső padlása deszka, az alsó pedig föld. Kéménye alatt kis tűzhely áll. Udvarból nyíló ajtaját két vaspánttal, fakilinccsel és zárral készítették el.

VV) E konyhácska melletti kis szoba felső padlása is deszka' s az alsó föld. Ajtaja a konyhácskába vezet, mindenben a konyha ajtajához hasonló. Kétnyílású táblás ablaka kelet felé az udvarra néz. Kis kenyérsütő kemence található benne.

Következik a kastély második traktusának leírása.

XX) Az előzőekben BB jelzéssel leírt, kétfelé nyíló zöld ajtón keresztül belépve 25 kemény kőből faragott lépcső vezet a második traktusra. Itt az ambitusnak felső padolása stukatúra, az alsó négyszögletes, fehér kövekkel kirakott. Kelet felé az udvarra néz két nagyobb ablaka, melyek nyolc nagy táblaüveggel, egészen cinezett lakatosmunkával készültek, s kétfelé nyílnak csakúgy, mint zöldre festett zsalugátereik. Az ambitusban a lépcső felől tisztességes vasrostély véd a leeséstől és egy csigán függő nagy lámpás.

YY) Az iménti ambitusból bal felé menvén ismét egy kis ambitus van három ajtóval. Az egyik diófa színűre festett, francia borított zárral és egészen cinezett lakatosmunkával készített, kétfelé nyíló, magas puhafa ajtó az előbbi ambitusba vezet; a második bal kéz felől, az ebédlő palotába nyíló, az előzőhez hasonló, kivéve, hogy ennek egész lakatosmunkája sárgarézből van; a harmadik ajtó az elsőnek irányában ugyancsak az ambitusra nyílik, mindenben is ahhoz hasonló. Ennek az ambitusnak felső padolása stukatúra, az alsó négyszögletű fehér kővel kirakott. Két, mindenben az előbbenihez hasonló ablaka az udvarra néz.

ZZ) Ugyancsak ambitus, melynek alsó és felső padolása, nemkülönben az udvarra néző két ablaka mindenben az előbbiekhez hasonló. Egy, az udvar felőli szobába nyíló ajtaja fölött falba vert vaskapcson nagy öreg lámpás függ. Ebben az ambitusban van a harmadik traktusra vezető, 10 kemény és 21 puhafából készített lépcső diófa színűre festett karfákkal. A lépcső alatt diófa festékkel, cinezett lakatosmunkával készített, kályhafűtő helyre vezető kis puhafa ajtó is található.

AAA) Szoba következik, melynek felső padolása stukatúra' az alsó deszka. Az előbbiekhez mindenben hasonló ajtaja az észak felőli szobába, ablaka az udvarra nyílik. Falában ruhák elrakására ötpolcos puhafa almárium van, melynek ajtaja kétfelé nyíló és mindenben az eddig leírt ambitusok ajtajaihoz hasonló. Fehérre fényezett vaslábakon kályha áll benne, mely alatt a padozat négyszögletű, faragott fehér kővel van kipadolva. A szobában egyenes lábon álló, cseresznyefával kirakott, fiókos kis játszóasztal is található, valamint egy egyszemélyes, sárgára festett, puhafa ágy, melynek a teteje időnkint asztali szolgálatot teljesít. Ez alá az ágy alá tettek egy másik, ugyancsak puhafa és az előbbihez hasonló, sárga festékkel megfestett ágyat forgó vaskarikákon, amelyet fiók formára ki lehet húzni és ismét visszatolni.

BBB) Északról dél felé menvén a második traktus első szobájának felső padolása stukatúra, az alsó négyszögletes, pallérozott tölgyfa táblákkal kipadolt. A szomszédos szobába vezető ajtaja mind nyílásban, mind színben és nagyságban az előbbihez hasonló, csakhogy egész lakatosmunkája sárgarézből készült. Kertre néző ablaka is mindenben az előbbihez hasonló, ám a „csendesebb nyugodalomnak kedvéért" belülről diófa színre festett, puhafa táblákkal szerelték fel. Fehérre fényezett vaslábakon álló kályhája alatt a padolás négyszögletű faragott kővel kirakott. Falában ruháknak elrakására puhafa almárium van öt polccal, melynek ajtaja kétfelé nyílik és mindenben az előbbiekhez hasonló, csakhogy egész munkája sárgarézből készült. A szobában az alábbi ingóságok találhatók: 6 fehér és zöld festékkel festett, egyenes lábú, nádból kötött karszék; 1 ezekhez hasonló kanapé; 1 egyszemélyes, kecskelábakon álló, kék porcelán vászonnal borított, tornyos keményfa ágy; 1 különös fából készített, egyenes lábakon álló tükör és sárgaréz munkával ellátott „Nochtzajt"; 1 ugyancsak különös fából való gyertyatartó, melynek felső részéhez két ezüstözött sárgaréz gyertyatartót kapcsoltak, és ehhez a gyertyavilág ellen zöld tafotából ernyőt készítettek; valamint 1 éjjeli fazék eltételére szükséges, kecskelábakon álló, keményfa eszköz.

CCC) A következő szoba felső és alsó padolása, kályhája, kertre néző két ablaka és az ebédlő palotából nyíló ajtaja mindenben az előbbiekhez hasonló, kivéve, hogy e két ablakon semminemű belső fatáblák nincsenek. A szobában van: 2 diófával kirakott, kívül sárgaréz készlettel, belül lakatosmunkával felszerelt, egyenes lábakon álló, háromfiókos ruhásszekrény; 2 játszóasztal: az egyik új, egyenes lábakon álló, cseresznyefával kirakott, négyfiókos, a másik régebbi, kecskelábú, feketére fényezett, különös virágokkal felékesített egy kis fiókkal; 6 fehér és zöld festékkel festett, egyenes lábú, nádból kötött karszék; 1 ezekhez mindenben hasonló kanapé; továbbá 1 piramis formájú, háromszögletes, kecskelábakon álló, alul kétfiókos, egészen sárgaréz munkával elkészített, kékre és valamennyire fehérre fényezett pohárszék, melynek felső része üveg alatt van.

DDD) Ebédlő szoba vagyis palota, melynek felső és alsó padolása, két ajtaja — melyek közül az egyik, amint róla már említés történt, az udvar felé, YY betűk alatt leírt ambitusra, a másik a mellette levő szobába nyílik —, négy kertre néző ablaka és kályhája mindenben az előző szobában levőkhöz hasonló. Itt következnek a benne levő ingóságok: 1 puhafa, diófa színre festett, négy darabból álló, nagy ebédlőasztal; 1 másik régebbi, kecskelábakon álló, fekete színnel fényezett és különös virágokkal felékesített, egy kis fiókos asztalka; 1 piramis formájú, háromszögletes, kecskelábú, alul kétfiókos, egészen sárgaréz munkával elkészített, kékre és valamennyire fehérre fényezett pohárszék, melynek felső része üveges; 24 kecskelábú, fekete bőrrel borított, új keményfa karszék; 1 az ajtó irányában a falon függő nagyobb tükör; valamint 1 hatgyertyás, a szoba felső padolásának közepén vörös zsinóron függő, kristály luszter.

EEE) A következő szoba alsó és felső padolása, két kertre néző ablaka és a mellette levő szobába nyíló ajtaja is mindenben hasonló az előbbiekhez. A szobában 1 olasz kémény van, kívülről pallérozott, vörösmárvány kőből; hozzá szükséges két, kívülről rezes, belülről vas kecskeláb; 1 vasfogó; 1 vas lapátocska; 1 erősen megaranyozott, három lábon álló és rajta ugyancsak erősen megaranyozott rámában vörös tafotából készített eszköz az olykor erősebb láng megakadályozására; továbbá 1 egyenes lábú, cseresznyefából kirakott négyfiókos kisebb játszóasztal; 5 egyenes lábú, természetes színű, nádból kötött, új keményfa karszék; 1 ezekhez hasonló kanapé; 1 egyszemélyes, kecskelábakon álló, kék porcelánvászonnal borított, tornyos keményfa ágy; valamint ugyancsak keményfából 1 kecskelábú, éjjeli fazék eltételére szükséges eszköz.

FFF) Az e melletti szoba felső és alsó padolása is olyan, mint az előbbieké. Csak egyfelé, az ambitusra nyíló, cinezett lakatosmunkával és francia borított pléhvel megvasalt puhafa ajtaja diófa színre festett. Kertre néző ablakát szintén „csendesseb nyugodalomnak okaért" fatáblákkal látták el. Vaslábakon álló, fehérre fényezett kályha található benne, továbbá 3 egyenes lábú, természetes színű, nád-

ból kötött, új keményfa karszék; 1 hozzájuk hasonló kanapé; 1 egyszemélyes, zöldre festett, ócska kék porcelánvászonnal beborított, tornyos puhafa ágy; valamint a falban ruháknak elrakására 1 ötpolcos, puhafa almárium, melynek ajtaja kétfelé nyílik és mindenben az előbbiekhez hasonló.

GGG) Az előbbi szoba ajtaján kimenvén kis ambitusra jutunk, melynek felső padolása stukatúra, az alsó pedig négyszögletű fehér kővel kirakott. Az ambitus fő bejárati ajtaja — ahol a fölfelé vezető lépcső van — kétnyílású, cinezett lakatosmunkával és zár pléhvel elkészített. A többiekhez mindenben hasonló ablak az udvarra néz. Itt az ambitusban — a szobából kimenvén jobb kéz felé — kályhafűtő helyet képeztek ki diófa színre festett, vaspántokkal és vaskilinccsel ellátott, kisebb puhafa ajtóval. Mellette van az árnyékszék ennél nagyobb, egynyílású ajtaján közönséges kulccsal nyitható kis zárral.

HHH) A ZZ betűk alatt leírt lépcsőn fölmenvén, egyenesen szemben található a kisebb, egynyílású, diófa színű, vaspántokkal és vaskilinccsel felszerelt, puhafa padlásajtó. Jobb kézre ugyancsak diófa színű, cinezett lakatosmunkával készített ajtó nyílik a harmadik traktusban levő palotába. Ezzel az ajtóval átellenben mindenben ehhez hasonló ajtó vezet a palotából a padlásra. Az egész épületen — sőt a kertbe az épület többi részénél mintegy két ölnyivel hosszabban — kieresztett nyári palotának felső padolása stukatúra, az alsó közönséges deszkával van kipadolva. 6 nagyobb ablaka közül 2 az udvarra, 2 egyenesen a kertre, 2 pedig — egyik észak, másik dél felé — ugyancsak a kertre néz, és mindenben az alsó traktusban levőkhöz hasonló. 4 vászonra festett kép függ a falon: régebbi „nagy emlékezetű Méltosságoknak", úgymint ő excellentiája méltóságos gróf Sándor, gróf Koháry, gróf Károlyi László és ugyancsak gróf Koháry István képei.

III) Az udvar három oldalát a kastély, a negyediket pedig öblösen épített kőfal keríti. E kőfalat magasabb, cseréppel fedett és kőgolyóbisokkal ékesített oszlopok között, három lábnyi magasságúra építették fel, a fal fölött zöldre festett, puhafa rostéllyal. A kerítés közepén két erősebb és vastagabb oszlop között — amelyek tetejét terméskőből faragott, piramis formájú kupakkal és azokon ugyancsak kőgolyóbisokkal díszítették — nyílik erős vaspántokon kétfelé a kastély zöldre festett, bejáró kapuja, nemkülönben rajta kivágva két vaspánton, egy vasretesszel megvasalva, az udvarba vezető ajtó. Az udvarban a nagy konyához közel található egy égetett téglával kirakott kút, melynek karimája puhafából, de az oszlopok — amelyeken a vízhúzó kerék tengelye jár — keményfából valók. A tengely karimáján bevert vasszögekre tekeredik a vaslánc, ezen két vasabroncsos vödör csüng. Mellette van egy keményfából faragott vályú vashorgokkal, melyek a vízzel tele fölhúzott vödrök karimáját megfogván, azokat felforditják és a vizet a vályúba öntik. Az egész kutat kívülről deszkával foglalták be, és zsindellyel fedték. A kút mellett bolthajtásos csatorna sűrű vasrostéllyal befedett szája található, mely a kútnál kilocsolt vizet a föld alatt elviszi az udvar átellenében levő kútba. Az udvarban a lóistálló ajtajától nem messze van még egy kis tejespince bolthajtás alatt, égetett téglából rakott lépcsőkkel, vasretesszel és -pántokkal ellátott fenyődeszka ajtóval. A pince torkát pedig kívülről oltalmazó keresztfákkal vették körül. Az udvar nagyobb részére kövecset hordtak, nagysága 1 18/32 holdat és 13 6/8 négyszögölet tesz ki.

KKK) A kastély nyugati oldalához csatlakozik a kőfallal négyszögletesre foglalt kastélykert. A kert nyugati, utcai falában — a kastély második traktusa alatt keresztülmenő ambitusban már leírt nagy ajtóval, s annak a kastélyudvarba vezető kapujával szép egyenes vonalban — rostélyos, puhafa kapuforma nagy ajtó nyílik az utcára. A templom és a pajta felőli oldalakon egy-egy puhafa ajtó található, egyikén a templom felé, a másikon pedig a pajta kertjébe lehet kimenni, mindkettőt erős vaspántokkal és francia, kulccsal nyíló, takart pléhekkel készítették el. A kert közepén — a most leírt, utcára nyíló nagy rostélyos ajtótól az ambitus alatt levő nagy ajtóig — szélesebb, magas spallérral kiültetett út húzódik. Ezt három keskenyebb, kispallérozott kis út vágja át, melyeket aztán a középsőhöz hasonló széles, azzal párhuzamos spalléros utak osztanak kétfelé, úgyhogy az egész kert 16 táblára van felosztva. A táblákat hol meggyfával, hol tengeri szőlővel vagy egresspallérral, hol pedig apróbb buxbaummal és törpe fákkal ültették körül. Ezeknek és a táblákban elültetett nagyobb és kisebb gyümölcsfáknak a száma 424. A kert pajta felőli oldalának közepén égetett téglából kirakott kút van, puhafa külső karimával és kútágassal, valamint a kút ostorán vasabroncsos vödörrel. A templom vagyis észak felőli kőfalhoz legközelebb levő út mellett található egy égetett téglával körös-körül kirakott régi melegágy. A kert nagysága 2 26/32 hold és 26 2/8 négyszögöl.

A fentiek összefoglaló áttekintésére rendkívül hasznos a leírás eredeti összesítése, azaz „Az Kastélynak, és benne tanáltatott minden némű Ingó, és Ingatlan Joszagoknak Summarius Extractussa", úgymint:

Ambitus	
Szoba	6
Kamara	32
Konyha	5
	5
Kenyérsütő kemence	5
Apróbb süteményeknek kisebb kemence	1
Polc, fazék és egyéb cserépedények letételére	1
Kémény	12
Olasz kémény	1
Nagyobb ajtókkal készített kályhafűtő hely	3
Kisebb ajtókkal készített kályhafűtő hely	8
Padlásra fölmenő hely	3
Borospince	1
Tejespince	1
Lóistálló	1
Kocsiszín	2
Árnyékszék	3
Kapu (udvarba bemenő 1, szekérszínek alatt 2) összesen	3
A fenti helyiségekbe vezető nagyobb ajtó összesen	79
Kisebb kályhafűtő helyek ajtaja	8
Kisebb és nagyobb üvegablak az egész épületen	74
Téli ablak	12
Kisebb-nagyobb vasrostély az ablakokon	48
Zsalugáter	71
Fehérre fényezett kályha vaslábakon	5
Kőművesek által épített, polcon álló kályha	1
Közönséges, zöld kályha	18
„Sraibtis" vagyis ruhák eltételére készített eszköz	11
Asztal	26
Kivarrott karszék	7
Fekete bőr karszék	40
Nádból kötött karszék	35
Stokszeggel, pamuttal kivarrott	4
Szalmából kötött szék	5
Sárga posztóval borított karszék	2
Vászonnal borított karszék	4
Fa karszék	10
Tükör	3
Kanapé	6
Tornyos ágy	3
Közönséges ágy	14
Szalmazsák	13
Matrac	14
Ágyra való vékony lepedő, új	18
Ágyra való vékony lepedő, ócska	10
Ágyra való vastag lepedő	12
Fej alá vánkos tollal	13
Vánkoshaj gyolcsból	28
Egészen selyem vörös paplan	1
Kartonpaplan selyem tükörrel	3
Tisztességes kartonpaplan	5
Közönséges kartonpaplan	2
Festett vászonból rongyos paplan	2
Üveg alatt kép	9
Vászonra festett kép	52
Réz gyertyatartó hamvvivőivel együtt	12
Fa gyertyatartó	3
Pohárszék diófával kirakva	1
Pohárszék piramis formájú	2
Palack	5
Pohár	19
Üveg karafia	4
Porcelán kávéscsésze pár	5 1/2
Porcelán posztpászt tányér	5
„Nocht czajt"	3
Luszter	1
Almárium	6
Spinét	1
Éjjeli fazekaknak eltételére keményfából készült eszköz	2
Üveglámpás	5
Ruhaaggató fogas	12
Ruhamángorló	1
Holicsi tiszta fehér edényből gömbölyű, födeles levesestál, alatta levő tálakkal együtt	2
Ismét födeles, de hosszabb formájú levesestál	3
Ezek alá való tál	5
Ugyancsak leveses, most leírt formájú magányos födél, tál nélkül	1
Hosszabb és nagyobb tál	4
Gömbölyű formájú tál	6
Ezeknél valamivel kisebb, de többiben hasonló tál	2
Ugyancsak ezekhez hasonló, legkisebb tál	2
Négyszögletű födeles tál	4
Szulcznak való tál	2
Aszetli nevezetű tálacskák, alájok való tányérocskákkal együtt	4
Levesestányér	23
Közönséges fehér tányér	78
Lavór vagyis kézmosó, tálaival együtt	3
Lavór magános, tál nélkül	1
Ágy alá éjjeli fazék, új	6
Ágy alá éjjeli fazék, régebbi	2
Cin edényből úgymint leveses füles tál	2

Gömbölyű tál	6
Csésze szulcnak való	2
Cin tányér	46
Kisebb cin kanál	12
Új, hosszabb asztali abrosz	4
Ócska, hosszabb asztali abrosz	2
Asztal keszkenő új	24
Asztal keszkenő 10 ócska, mely már most rongy, semmi haszonra való törülköző kendő	12
Konyhába való vastag abrosz	3
Konyhába kívánatos törülő ruha	6
Kasztrol födelével együtt	6
Tűzhelyre való kecskeláb	2
Ugyancsak vasláb, melyen pecsenyét forgatnak	2
Puhafából ételhordó deszka	1
Spinét játszó instrumentumnak keményfából kétfiókos állás	1
Bolthajtáson lógó vaskarika	2

A leírás részletezi a kastély padlásán talált jószágokat is. Ebből az első tételt szó szerint közöljük:

„Bosnyák familiának közönséges rámában vásznon irott Genealogiajanak rongyos ugyan, de már most valamennyire megfoldoztatott nagy kép 1",

a többiről összefoglalóan csak annyit, hogy egyebek között törött asztalok, asztallábak, spanyolfal-vászon, törött karszékek (15 db), ágydarabok, ablaktáblák, zsalugáterek – köztük jók is – (41 db), zsalugáterdarabok, téli ablakrámák (15 db), üvegablakokra rámák (27 db), képrámák, ajtótokok darabokban (40 db), ajtók jobb és rosszabb darabokban (22 db), rézüst, hordók és hordóabroncsok (32 db), kályhatartozékok és részek (52 db), tetőbádog darabok, vasrostélyok, csorba éjjeli fazekak, vörösfenyő padlótáblák (65 db) stb. szerepelnek a felsorolásban.

37 Grassalkovichnak a levélben említett valamennyi észrevételével nem foglalkozunk, most csupán a leginkább kifogásolt istállóelhelyezést, ill. annak módosítását vesszük tüzetesebben szemügyre.

38 *Badál Ede:* Kastélyok, kúriák Pest, Heves és Nógrád megyében. Budapest 1987, 167–168.

39 *Dercsényi Dezső* szerk.: Pest megye műemlékei. (Magyarország műemléki topográfiája) Budapest 1958, I. 389–395.

40 Országos Műemléki Felügyelőség (a továbbiakban: OMF), tervtár, 3938. sz., 128 kastély felhasználási javaslata: Tápiósáp, Grassalkovich-vadászlak.

41 *Dercsényi:* Pest megye műemlékei, I., 639–641.

42 Uo., 638–639.

43 Érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy ezt a kastélyt a kompolti uradalommal együtt 1847-ben gr. Károlyi György vette meg. *Dercsényi Dezső* szerk.: Heves megye műemlékei. (Magyarország műemléki topográfiája) Budapest 1978, III. 366.

44 *Dercsényi:* Heves megye műemlékei, III. 370–372.; OMF, Távlati terv, műemlék jellegű épületek: Kompolt, Fleischmann u. 2

45 *Dercsényi:* Heves megye műemlékei, III. 268–269.

46 OMF, Tervtár, 3938. sz., 128 kastély felhasználási javaslata. Gödöllő, istállókastély.

47 *Zsindely Endre:* A péceli Ráday-kastély. (Műemlékeink) Budapest 1959, 6. s köv.

48 Később kőfal, illetőleg folyosó segítségével összekötötték az épületeket.

49 *Cserey Éva és Fülep Ferenc:* Nagytétény műemlékei. (Műemlékeink) Budapest 1957, 21.

50 Rudnyánszkyné naplójában olvashatjuk, hogy Grassalkovich unokaöccsének és feleségének „minden kitelhető szives akarattyát és segitségét" is megadta az építkezéshez. Uo., 26.

51 Uo., 23.

52 *Dercsényi:* Heves megye műemlékei, III. 133.

53 Uo., 125.; *Genthon István:* Magyarország művészeti emlékei. II. Budapest 1961, 112.

54 *Dercsényi:* Heves megye műemlékei, III. 515.

55 OMF, Tervtár, dokumentáció, 5845. sz. (1954. szeptember)

56 Uo., 5748. sz., 5847. sz. (1964. december 4.)

57 Uo., 7548. sz. (1962. október)

58 Uo., 13437. sz.

59 *Badál*, i. m., 167–169.

60 *Dercsényi Dezső* szerk.: Nógrád megye műemlékei. (Magyarország műemléki topográfiája) Budapest 1954, 167.

61 Nógrád megyei Levéltár, Nógrád vármegye törvényszékének iratai, 1836/3.

62 *Dercsényi:* Pest megye műemlékei, I. 382–383.; OMF, Tervtár, 3938. sz., 128 kastély felhasználási javaslata: Gomba, Bárczay–Szemere-kastély.

63 OMF, Tervtár, levéltári anyag, Galgagyörk.

64 *Zakariás G. Sándor:* Budapest (Magyarország művészeti emlékei). Budapest 1961, 188.; *Genthon István:* Magyarország műemlékei, Budapest 1951, 87–88.

65 OMF, Tervtár, Andornaktálya, Mocsáry-kastély; *Dercsényi Dezső* szerk.: Heves megye műemlékei. (Magyarország műemléki topográfiája) I. Budapest 1969, 484–486.

66 OMF, Tervtár, dokumentáció, Váchartyán, Gosztonyi-kastély; *Dercsényi Dezső* szerk.: Pest megye műemlékei. (Magyarország műemléki topográfiája) Budapest 1958, II. 375–376.

67 Nógrád megyei Levéltár, Nógrád vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 1841/4.

68 Uo., 1841/4.

69 OMF, Távlati terv, műemlék jellegű épületek: Alsópetény, Prónay-kastély.

70 OMF, Tervtár, dokumentáció, 11466. sz., 11665. sz.

71 OMF, Tervtár, Romhány.

72 *Válúi András:* Magyar-országnak leirása, I–III. Buda, 1796–1799., II. 49–52.

73 *Cs. Dobrovits Dorottya:* Építkezés a 18. századi Magyarországon. (Művészettörténeti Füzetek, 15.) Budapest 1983, 16.

74 Uo., 54.

75 *Bakács István:* A Károlyi család nemzetségi és fóti levéltára. Repertorium. Budapest 1965, 5.

76 OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no. 20758–21120. – Grassalkovich leveleit Károlyi Sándorral (1669–1743), ennek fiával, Károlyi Ferenccel (1705–1758) és unokájával, Károlyi Antallal (1732–1791) egyaránt váltotta.

77 Uo., no. 20838.

78 OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no. 29790–30010.

79 OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, Somogyi Ferenc levelei, no. 65543–65861.: no. 65544.

80 Uo., no. 65552.

81 Uo., no. 65547., Bécs, 1778. október 11.

82 OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no. 29796., Pest, 1779. augusztus 6.

83 Uo., no. 29792.

84 Uo., no. 29793., Pest, 1779. július 13.

85 Uo., no. 29795.

86 OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, Grassalkovich Antal levelei, no. 20758–21120.: no. 20758., Pest, 1717. június 5.

87 Uo., no. 20760., Pozsony, 1719. márc. 1.

88 Uo., no. 20779., Ürmény, 1723. december 5.

89 Uo., no. 20796., Pest, 1729. augusztus 19.; no. 20795., Pest, 1729. szeptember 3.; no. 20792., 1729. október 29.

90 Uo., no. 20793.

91 Uo., no. 20971., Gödöllő, 1747. november 18.

92 Uo., no. 20863., Gödöllő, 1737. július 18.

93 Például OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no 25099–25121.

94 *dr. Závodszky Levente:* A Grassalkovich-ok. Turul, 1931. évf., 69.

95 A Károlyiak surányi kastélyának 1791. évi összeírásában is ott találhatók az „M" betűvel jelzett szobában „Groff Haller Gábor, és Haller László gyermek korokba vásznon irtt képjei", az „N" jelű szobában pedig „Ifiu Gróff Haller Istvánnak vásznon irott képe", OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B Surány-Megyeri uradalom. 1.) Összeírások, 156. kötet. „Megyery és Surányi Jószágnak Conscriptiója 1791".

96 *gr. Károlyi László:* A nagy-károlyi gróf Károlyi család összes jószágainak birtoklási története. Budapest 1911, I. 347.

97 *Závodszky*, i. m., 83.

98 *Éble Gábor:* A nagy-károlyi gróf Károlyi család leszármazása a leányági ivadékok feltüntetésével. Budapest 1913, III. tábla.

99 *Kapossy*, i. m., 9.

100 Grassalkovich levelében – talán – nemcsak a maga, hanem Hillebrandt mentségére is részben a pallért okolja a „fogyatkozásokért", miként olvashattuk. OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no. 21101.

101 Továbbá minden bizonnyal ismerte már a nővére, Beleznay Jánosné, Grassalkovich Zsuzsanna által 1748-tól építtetett pilisi kastélyt és talán a fia által a 18. század második felében építtetett szentlőrinci vadászkastélyt is.

102 *Závodszkú*, i. m., 73.; *Kapossy János:* A Grassalkovichok, mint művészetpártolók. Napkelet, 1924, 306.

103 *Závodszky*, i. m., 80.; *Kapossy*, Napkelet, 306.

104 *Kapossy János:* F. A. Hillebrandt (1719–1797). Budapest 1924, 8.

105 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B/2., 175. csomó. Számadások (1758–1776.).

106 Pótlékló, kiegészítésre vásárolt lovak.

107 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B/2., 175. csomó. Számadások (1758–1776.), pag. 269–270.

108 Uo., pag. 108., 89., 156., 157., 158., 156., 160., 65., 158., 79., 82., 158.

109 Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart. Lat. 275., *Szalóky Joan. Nep.* descriptio Comitatus Nitriensis. Anno 1779., pag. 62–63.

110 Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart. Lat. 261. és 263., *Sigismundi Noszlopy:* Status Historico-Geographicus Comitatus Nittriensis . . . , Posonii, MDCCCVI., pag. 22.

111 OL, P 407, Károlyi cs. lt., Titoknoki hivatal, 14. csomó 1803/330. sz., Bécs, 1803. június 19.

112 OL, P 396, Károlyi cs. lt., Acta publica, 21. Acta theatralia, 61. fiók, lad. Ü.

113 OL, P 407, Károlyi cs. lt., Titoknoki hivatal, 14. csomó, 1803/330. sz., 12. pont.

114 Uo., 10. pont.

115 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B/1., 165. kötet. Surány-Megyeri uradalom leírása, 1814.

116 A ménes folyamatosan jelentős helyet foglalt el a tótmegyeri uradalomban, még ha korábbi híre-neve — miként Noszlopy 1806-os kéziratában olvashattuk — időnkint fakóbban csillogott is.

117 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B. Surány-Megyeri uradalom, 1.) Összeírások, 156. kötet, Megyeri és surányi jószág conscriptioja, 1791., II. szakasz.

118 OL, P 394, Károlyi cs. lt., A.XI.23. csomó, 15. Tótmegyer, 172. 1.

119 Összehasonlításképpen: a kastélyt ugyanekkor a kőműves, az ács, a lakatos, az asztalos és az üveges becslése alapján 39.192,04 Ft-ra értékelték. (Az értékeket váltócédulában adták meg, konvenciós pénzben ez két és félszer kevesebbet jelentett az akkori kurzus szerint.) OL, P 394, Károlyi cs. lt., A.XI.23. csomó, 15. Tótmegyer, no. 15., 1826. március 4.

120 *Kubinyi Ferenc és Vahot Imre* szerk.: Magyar- és Erdélyország képekben. III. Pest 1854, 21.; *Hunfalvy János:* Magyarország és Erdély eredeti képekben. (Rajzolta Rohbock Lajos) Első szakasz: Magyarország. II. kötet, Darmstadt 1864, 130.

121 Az Ország Tükre, IV. évf., 4. sz., Pest, 1865. január 26., 34.

122 *Borovszky Samu és Sziklay János* szerk.: Nyitravármegye. (Magyarország vármegyéi és városai) Budapest é. n., (1898), 56.

123 Súpis pamiatok na Slovensku. II. Bratislava 1968, 445.

DIE VOM GRAFEN GRASSALKOVICH VORGENOMMENE ÄNDERUNG AM HILLEBRANDTS BAUPLAN WÄHREND DER BAUARBEITEN DES KÁROLYI-SCHLOSSES IN TÓTMEGYER (KOMITAT NYITRA) (ODER WO SOLLEN DIE STALLUNGEN IM SCHLOß ANGELEGT WERDEN)

Am 31. August 1765 hat Kammerpräsident Graf Anton Grassalkovich die Bauarbeiten des Schlosses des Grafen Antal Károlyi in Tótmegyer (Komitat Nyitra, heute Palárikovo, CSSR) besichtigt. Gegen den Bauplan des Kammerarchitekten Franz Anton Hillebrandt hat Grassalkovich, vorerst wegen der zum Wohngebäude zu nahe und demzufolge das ganze Schloß mit Stallgeruch durchdringende Stallungen sowie wegen der zu kleinen Dimensionen der Reitschule, mehrere Einwürfe erhoben und deshalb Károlyi in einem Brief die Umarbeitung des Entwurfes vorgeschlagen.

Aus diesem Brief stellt sich heraus, daß das Károlyi-Schloß in Tótmegyer ein Werk von Hillebrandt ist, worüber sowohl die Autoren der Hillebrandt-Monographien wie auch die anderen Quellen nichts wußten. Der Meinung mancher Kunsthistoriker nach stammten die Baupläne des Schlosses von dem Architekten Heinrich Koch, in der Wirklichkeit aber wurde das Schloß in Tótmegyer von Miklós Ybl, dem Schüler von Koch, im Jahre 1866 im klassizistischen Stil umgebaut.

Eine ausführliche aus dem Jahre 1791 stammende Beschreibung des Schloßes in Tótmegyer sowie ein vom Domänenfeldmesser Imre Kopold aufgenommener Grundriß aus dem Jahre 1792 sind auf uns geblieben, welche uns die Rekonstruktion des hier veröffentlichten Grundrisses ermöglichten. Das U-förmige Schloß wurde mit einem Stockwerk (im Mittelrisalit mit zwei Stockwerken) ausgebaut, während die Seitenflügel erdgeschossig ausgestaltet wurden. Die Mauern wurden aus Stein und gebranntem Ziegel verfertigt und es wurde ein Schindeldach angebracht. Im Schloß waren die folgenden Räumlichkeiten zu finden: 32 Zimmer, 5 Küchen, 5 Kammern, 6 Dielen, 2 Keller, 4 Treppenaufgänge, 3 Aborte, 1 Pferdestall und 2 Wagenräume. Die oberen Trakte waren ausschließlich vom Gutsherrn bewohnt, im Erdgeschoß haben die Quartiere der das Gut verwaltenden Offiziere Platz gefunden. Im Nordosten haben die Seitenflügel des Schlosses einen mit einer halbkreisförmigen Mauer abgeschlossenen Ehrenhof umrahmt. Von Südwesten her knüpfte sich an das Schloß ein Gemüse- und Obstgarten an. Die Beschreibung aus dem Jahre 1791 zählt die Räumlichkeiten mit ihren Verrichtungen (Türen, Fenstern, Schlössern, usw.) der Reihe nach auf, wobei auch ihre Einrichtungs- und Ausstattungsgegenstände (Öfen, Möbel und Ziergegenstände, Bilder, usw.) vermerkt und auch ein summierendes Verzeichnis der vorherigen beigelegt worden sind.

Nachdem die Bauarbeiten am Pferdestall begonnen haben, wurde dieser dennoch nicht den ursprünglichen Bauplänen von Hillebrandt folgend, d. h. in den den Ehrenhof halbkreisförmig abschließenden Gebäuden, sondern am Ende des Südostflügels des Schlosses errichtet. Daraus läßt sich darauf schließen, daß Károlyi die Einwürfe des mit seiner Familie in Verwandtschaft stehenden Grafen Grassalkovich in Betracht genommen hat. Obwohl der Jurist Grassalkovich kein Baufachmann war, hat er die Architektur mit Vorliebe studiert und war demzufolge genügend gebildet, um praktische Ratschläge geben zu können. Dabei konnte er sich auf seine eigenen Erfahrungen stützen, da auch er selbst mehrere Schlösser bauen ließ.

Grassalkovich wagte sich deshalb dem Plan von Hillebrandt, dem Kammerarchitekten von hohem Ansehen entgegenzusetzen, da dessen fachmännische Laufbahn zum großen Teil von ihm abhing. Als Präsident der Kammer hat nämlich Grassalkovich den Architekten bei der Kammer angestellt und in seiner Präsidentenwürde blieb er fernerhin Hillebrandts Amtsvorsteher.

Zu dieser Zeit gehörten die Pferdeställe und Wagenräume zu den unentbehrlichen Anlagen eines jeden Schlosses, ihre Anlegung bedürfte aber einer sorgfältigen Erwägung der örtlichen Umstände und Ansprüche. Der Pferdestall wurde entweder unter einem gemeinsamen Dach mit dem Wohngebäude, in einem Teil dessen erbaut, oder in einem mit dem Hauptgebäude strukturell in engerer oder lockerer Verbindung stehenden Seitenflügel oder in einem vom Wohngebäude mehr oder weniger entfernt gelegenen und separat stehenden Gebäude, in einem Meierhof errichtet. Die vorliegende Studie bringt für diese Lösungen anschauliche Beispiele von Gebäuden mit verschiedenen Grundrissen.

Die Anlegung und die prunkvollere oder einfachere Ausführung der Ställe hing auch davon ab, wie sehr es dem Schloßherrn an der Pferdehaltung gelegen war, ob er ein Gestüt und eine Reitschule besaß oder nicht. Bei den Grafen Károlyi war die Pferdehaltung und die Liebe zu den Pferden zu einer Familientradition geworden. An die bereits vorhandenen Ställe wurden zwischen den Jahren 1791 und 1814 weitere große Stallungen abgebaut und die Wirtschaftsführung, der Tierzucht und das Gestüt der Gutsherrenschaft in Tótmegyer konnten sich in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts eines zunehmenden guten Rufes erfreuen.

HILLEBRANDT, Franz Anton

Művtört. Ért. 1992/1-4

ADALÉKOK A BUDAI KIRÁLYI PALOTA 18. SZÁZADI ÉPÍTÉSTÖRTÉNETÉHEZ (1712—1770)

Ha abban a szerencsében részesül egy kutató, hogy a palotáról ismeretlen, publikálatlan tervet talál[1], felcsillan a remény, talán ez az a hiányzó láncszem, aminek a segítségével megfejthetők lesznek azok a kérdések, amelyeket az építészettörténeti kutatás az épülettel kapcsolatban a kezdetektől megválaszolni igyekszik.

Ezek közül is az első és legfontosabbnak tartott: ki volt a barokk palota tervező mestere?

A második: mi a kapcsolat a budai palota és az ún. Grassalkovich-stílusú[2] kastélyok között? Ez utóbbi kérdést Voit Pál[3] megnyugtatóan lezárta, miszerint a típusalkotó, a példamutató mű épp a királyi palota volt. Erre a lezártnak tekinthető kérdésre itt azért kell emlékeztetni, mert minél inkább elfogadottá válik Voit megállapítása, annál fontosabbá válik a palota 18. századi építéstörténetének megismerése és értékelődik fel az ún. *mesterkérdés*. Vagyis az első kérdésünket módosítva már inkább úgy kell feltennünk: ki volt a palota mestere, aki 18. századi kastélyépítészetünkre meghatározó hatással volt?

A nehézségek ellenére a kutatás kiemelten foglalkozott a lehetséges, szóba jöhető tervező kilétével és inkább ennek függvényeként magával az építéstörténettel. Ennek az eredményeként az „igazolt" mesterek száma, választéka gyanúsan szélesre sikeredett: Johann Bernhard Fischer von Erlach,[4] Johann Lucas von Hildebrand,[5] Franz Anton Hillebrandt,[6] Oracsek Ignác, Tistél[7] vagy Mayerhoffer András/János?[8] és az utóbbi időben Jean Nicolas Jadot.[9] Mindegyikőjükre voksoltak már mint tervezőre, vagy legalábbis meghatározó hatású mesterre.

A megoldás hiányát — többek közt — a kérdés rutinszerű felvetése is okozza, amely abból indul ki, hogy épület—építész egymást feltételezik. Ez is azonban csak egy olyan szabály, amit — tudjuk — a kivétel erősít: vagyis éppen fordítva is indokolt feltenni a kérdést: lehetett-e a palotának egyetlen tervező, illetve meghatározó hatású mestere?

Ebből a szempontból vegyük újból vizsgálat alá az épület építésének történetét, illetve — ha már építészekről beszélünk — kiemelten érdemes faggatni magukat a rendelkezésre álló terveket, azok tartalmát, hiszen ezek, ebből a szempontból alapvető források.

Az áttekinthetőség érdekében a legfontosabb adatokat táblázatban foglaltam össze (lásd melléklet), ami azonban az írásom olvashatóságát csökkenti, amiért is az olvasó elnézését kérem.

A TERVEKRŐL*

Előzmények

III. Károly palota-terve Johann Höbling, 1715 körül[10, 11]

Mivel ez a terv minden további elképzeléstől különbözött, számunkra most csak annyiban érdekes, hogy az épület elkészült, déli négyszögét a továbbiakban már figyelembe veszik; ilyen módon hatott a későbbi tervekre. Kivitelezése szerkezetkész állapotban félbemaradt. Az 1740-es évek elején ebből az épületből akartak valamiféle udvari épületet építtetni Hildebranddal,[12] azonban a tervek elkészültéről nincs adatunk. A Höbling-féle épületet[13] Johann Matthey[14] felméréséből ismerjük. Elképzelhető, hogy ez a felvétel Hildebrandt számára készült, s a megindúló tervezés előmunkálatait jelzi.

A „0" terv: Koncepció[15] (1. kép)

Johann Bernhard Fischer von Erlach,[16] 1712 körül

Ez ugyan csak egy odavetett diszpozíciós vázlatnak tűnik, mégis lényegében véglegesen meghatározta az építendő épület sok fontos jellemzőjét, a cour d'honneur-ös elrendezést, a tömegek hármas tagozódását, sőt a kapuk kijelölésével, a belső tagolás lehetőségére is utal. A történet szempontjából jellegzetes a kápolna elhelyezése.

1. Johann Bernhard Fischer von Erlach vázlata 1712-ből. Uxa József nyomán

Az „1" terv[17] (2. kép)

Jean Nicolas Jadot de Ville Yssey,[18] 1749 körül

A csak részben kidolgozott alaprajz tárgyunk szempontjából a legérdekesebb. Sokan — szerintem is helyesen —

* Az egyes terveket a tervezési logikának megfelelően, vagyis az időrendben vesszük sorra és eszerint sorszámmal láttam el őket. A most tárgyalandó terveken kívül vannak még esetleg e korszakhoz is kapcsolható tervmásolatok, azonban ezek az ismertetendőktől nem vagy rendkívül csekély mértékben különböznek, ezért most nem kerülnek közlésre.

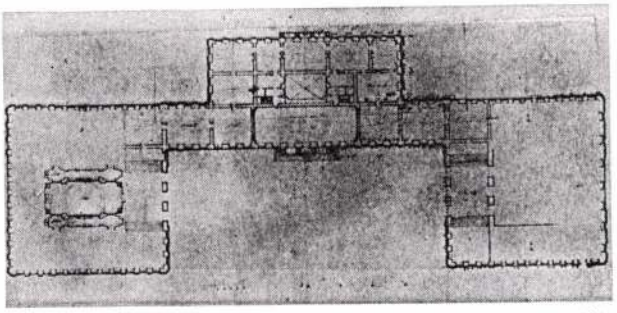

2. Jean Nicolas Jadot alaprajzi vázlata a földszintről, 1749 (?). Paris, Bibliothèque d'Art et d'Archeologie

egy elveszett vagy lappangó Jadot-terv[19] előmunkálatainak tartják. Ugyancsak sokan e vázlat alapján vélik Jadot-t a palota tervezőjének.

A rajzot vizsgálva először is fel kell tennünk a kérdést: milyen viszonyban van a vázlat Jadot kész terveivel, az elveszett tervekkel. Erre minden bizonnyal válasz a vázlat feliratában lévő „exécuté" kifejezés: vagyis az egykor meglévő és hivatali utódjának jegyzőkönyvben átadott tervek[20] a vázlattól jelentősen eltérő tartalmúak nem lehettek.

Jadot vázlatának a későbbiekhez képest azonban van egy meghökkentő ismérve, amit eddig nem vettek figyelembe. Ez az eltérés alaposan megkérdőjelezheti a szerzőségét bizonyító kutatók érveit. Ugyanis a terven szereplő főlépcsők rövidsége egyértelműen, vitathatatlanul bizonyítják, hogy a „noble etage"-t, vagyis a fő szintet a földszintre, pontosabban, egy kissé megemelt földszintre tervezte. A következmények óriásiak! Ez nem az az épület, amit mi budai palotának ismerünk! Még egyszer szeretném hangsúlyozni, hogy a vázlat e tényének, mint tervezői döntésnek olyan mélyreható következményei vannak, hogy Jadot a „kivitelezve" kifejezést nem használta volna, ha e döntését a kész (elveszett) tervben megváltoztatta volna.

Tehát Jadot terve az alaprajzi hasonlóság, néhol azonosság ellenére, felépítményében gyökeresen más lehetett, a vázlat mást mutat. A középrész csak egyemeletes, mindenkorinál nagyobb, 13 tengelyes díszteremmel. Az ebből nyíló, a Duna felé eső helyiségeket lakószobáknak használni értelemszerűen nem lehetett, ezek — a megvalósult állapothoz képest — csak további reprezentatív termek lehettek. Így a dísztermek kitöltötték a teljes középszárnyat. A két szélső négyszög (a Höbling-féle is!) csak földszintes, mert az udvarba tervezett kápolna megvilágítása csak a környező tömegek fölé emelve volt megvalósítható, és — a szimmetria miatt — feltételezhető a déli négyszög hasonló megoldása is.[21] A lépcsőknek másik főiránya is van (kidolgozatlan részek). Ezek a fő lakosztályok helyét sejtetik. (A gazdasági és egyéb kiszolgáló helyiségek a középszárny emeletére, szuterénben, manzardban vagy különálló épületben lehettek elhelyezve.)

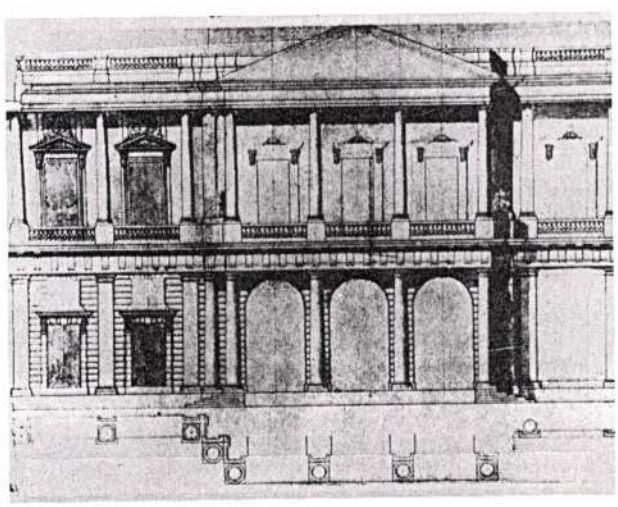

3. Jean Nicolas Jadot vázlata a homlokzatról, 1749 (?). Paris, Bibliothèque d'Art et d'Archeologie

Összefoglalva, az egész épület jóval kisebb, a tervező eltérő szintszámú tömegeket kapcsol össze. Ezek függőleges irányban tagoltabbak, dinamikusabb képet mutatnak. A reprezentáció programja viszont sokkal gazdagabb, nagyobb mint később.

Láthatjuk, hogy a Jadot-terv meglehetősen kevés hasonlóságot mutat a megépült palotával, kevesebbet mint azt korábban feltételezték.

Hasonlóságot más irányban látok, éspedig az előbb tárgyalt „0"-tervvel kapcsolatosan. Rögtön szembeötlő a szoros kapcsolat id. Fischer von Erlach és Jadot terve között. Ezek nem is egyszerűen hasonlítanak egymásra, hanem a „koncepció" és az ebből kifejtett „műszaki terv" viszonyát mutatják, akár egy kéztől is származhatnának.

Sokféle feltevés származott a Jadot-féle alaprajz és az ismert homlokzatok Jadot elvártan franciás stílusától való különbözőségéből. Sokszor felvetődött: miért kellett a Jadot-alaprajzokhoz új homlokzatokat[22] tervezni? Egyesek szerint azért, mert nem is készített ilyen terveket, vagy mert Jadot eredeti homlokzatai nem feleltek meg az udvar ízlésének stb. Az ok azonban kézenfekvően sokkal prózaibb: láttuk, a vázlat alaprajza nem a későbbi épület alaprajza, igy az ismert, későbbi homlokzatok nem is felelhetnek meg annak. Schmidt, Jadot monográfusa többek közt közölt egy feliratában Budára ugyan nem utaló, de a budai alaprajzzal logikailag összefüggő, részleges homlokzati tervet[23] (Jadot a vázlatkönyvében az egyes épületekre vonatkozó rajzokat szigorúan egymás után szerepelteti). Ennek a homlokzati tervnek esetleges budai vonatkozását — Kapossy elutasító véleménye után — eddig kizárták, hiszen egy mindig is kétemeletesnek ismert épület esetében egy egyemeletes homlokzati ábrázolás szóba sem jöhetett. (3. kép)

Jadot két eredeti vázlata valójában — mint kitűnt — nagyon is összevág, nagyon is összeegyeztethető, ezért a homlokzati vázlatot a palota dunai oldalának, a középszárny első tervének tartom. A két tervből megpróbáltam rekonstruálni a terv egy egész homlokzatának egy variációját, ami minden hibája ellenére is mutatja azokat a jellemző különbségeket, ami a Jadot-terv és a megépült palota közt fennáll. (4. kép)

Még egy dologra térjünk ki. Elkezdődhetett-e ennek a tervnek a kivitelezése? Valószínűleg igen. A tervezési megbízás és a munkák elkezdése közt csak napok teltek el,[23] és néhány évig gyors ütemben folytak, ami érvényes terv nélkül elképzelhetetlen. Sőt, az épület tető alá kerülését már 1750-re igérik.[25] Ilyen készültségi állapot — egy építési év alatt — csak egy ilyen, eredetileg kisebb épület esetében volt reálisan feltételezhető.

A „2" (eddig publikálatlan) terv[26] (5. kép)

1750—58 körül

Az ismeretlen alaprajzi sorozat évszám és felirat nélküli. Már közel áll a végleges állapothoz, azonban a többiekhez

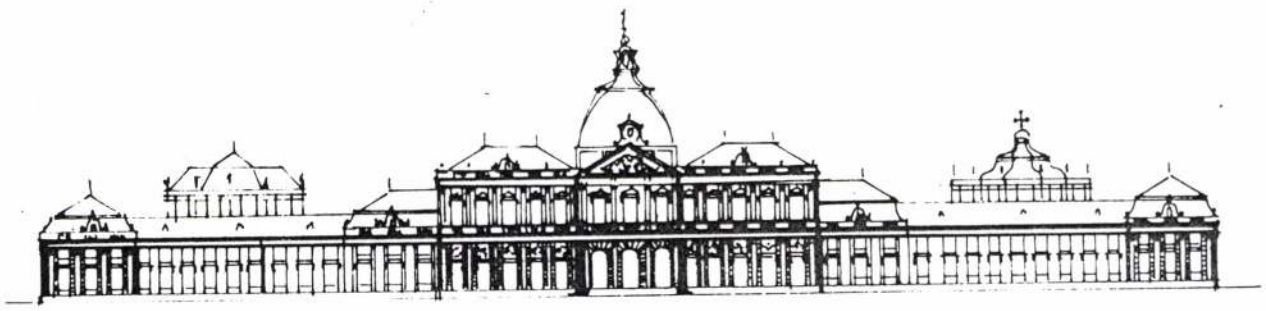

4. Jadot tervének homlokzat-rekonstrukciója (Gál Tibor, 1992)

képest ez tartalmazza a legtöbb átvételt a Jadot-tervből. Valószínűleg ez az első, ismert tervmódosítás.

Ez az épület már háromszintes, a fő szint az első emeleten van. Az uralkodói reprezentáció a végleges méretére csökken. A díszterem fele méretű, karzatos, a lakosztályok is a középrészbe kerültek. (A program szűkítése a Jadot-alaprajz csekély módosításával végrehajtható volt.) A most már teljes szintet áthidaló főlépcsők értelem szerint meghosszabbodtak, lekeskenyedtek. Az északi négyszögben a kápolna a végleges helyére, a szárny traktusába került, megvilágítását a további emeletek megépítése így már nem akadályozta. A déli négyszögben a Jadot-tervre jellemző kétirányú (persze itt is meghosszabbított) főlépcsőt még megtartják, akárcsak a déli homlokzat páros lizénáit. A rajz túlnyomó, többi részlete már az 1758-as ún. Zeller-rajzokkal mutat rokonságot.

Mivel a „2" terv áll legközelebb Jadot tervéhez, ezért keletkezési idejét a hozzá legközelebb eső két datált terv közé lehet elhelyezni. Ez a viszonylag hosszú idő megengedi, hogy a szóban forgó, rendkívül jelentős módosítás történhetett Jadot 1753-as távozása előtt, de utána is. Az építkezés előrehaladta miatt, a módosítás valószínűbb ideje az 1753 előtti időszak lehetett.

A „3" terv (Zeller-másolatok)[27] (6., 7., 8., 9. kép)

1758

A másolat formájában megmaradt tervsorozat az eddigiek közül a legteljesebb. Alaprajzokon kívül homlokzatokat és egy lépcsőházi metszetet (ún. királyi lépcső) is tartalmaz. A rajzok nemcsak az ekkor érvényes tervet ábrázolták, hanem feltüntetik az adott évig a készültségi állapotokat is. A ráírt szövegben egyéb, fontos megjegyzéseket (pl. a homlokzat díszítése negyedrészben kész) fűz.

A rajzokat a kutatók bőséggel elemezték, sokan — igaztalanul — pontatlannak tartják. Ezek a „pontatlanságok" — most már láthatjuk — már az előző „2"-es tervben is megvannak, és egyéb legtöbb részlete a későbbi tervekkel szintén egyezik. Lényegesebb módosítások a kápolna előterét és a déli főlépcsőt érintik. Mindezekkel a változtatásokkal a terv távolabb került Jadot koncepciójától.

A „4" terv (Hillebrandt-felmérés)[28] (10., 11., 12., 13. kép)

Franz Anton Hillebrandt (?), 1765

A rajzon olyan technikával ábrázolják az egyes szinteket, mint a Zeller-metszetek, vagyis a felmérésbe eltérő színnel berajzolták a tervezett, módosított részeket, így bizonyos mértékig a készültségi állapotokra is következtetni tudunk. A tervek szerint a szárnyak beosztása a pincétől a padlásig Hillebrandtra maradt, kivéve a középrészt, amit 1762 óta[29] laktak. Érdekes a négy, nagyméretű melléklépcső megjelenése (kettő épül csak meg), a legérdekesebb azonban a díszterem bővítésének, átalakításának módja.

A díszterem a főtengelyhez viszonyítva ismét szimmetrikussá vált, a karzatot a rövidebb oldalakon egy-egy erkéllyé redukálja. Ez az erkélymegoldás tűnik fel egy 1779-ben másolt — tehát valószínűleg korábbi eredetű — keresztmetszeti rajzon.[30] Erről a metszetről, bár nem bizonyítható, hogy eredetileg a fenti rajzsorozathoz készült, az előbb említett jellegzetessége miatt itt célszerű néhány szót ejteni. (14. kép)

A rajz ugyanis az említett erkélyen kívül ábrázolja a sala terrena és a díszterem architektúráját is. Az előbbiről soha semmi, az utóbbiról is csak 1777 utáni állapotában maradt fenn ábrázolás. Feltűnő ezeknek a belsőknek és a Zeller-féle lépcső-rajznak szellemi, formai hasonlósága. Ezen belül is mindkettő alkalmazza a hangsúlyozandó nyílások, axisok falfülkékkel, oszlopokkal való kiemelését. Az architektúra sokkal erőteljesebb, plasztikusabb, mint a biztosan Hillebrandttól származó 1777 utáni díszítés. Figyelemre méltó olyan apróbb részlet is, hogy itt a termet boltozottnak ábrázolják, valamint, hogy a nyugati nagyudvar homlokzati nyílásai még ugyanolyanok, mint a többi csatlakozó homlokzatokon.

A metszet nemcsak Hillebrandt tervével mutat rokonságot, hanem a „2" és „3" tervvel is. Tudniillik valamilyen hasonló, erőteljes faltagolási megoldások már az ottani dísztermi ábrázolásokon is megjelentek. Mivel aligha hihető, hogy 1771-ben a legfontosabb helyiség, a díszterem befejezése nélkül a palotát elkészültnek nyilvánították volna, azért a terem 1777 utáni, közismert metszeteken ábrázolt interieurje nem lehetett az első állapot. Következésképp a metszetben a díszterem 1777-ig fennállt, korábbi állapotát feltételezhetjük.

Az „5" terv

Franz Anton Hillebrandt, 1765—67 között[31]

Az itt nem közölt terveket a bécsi Albertina-gyűjteményében fedezte fel Dobrovits Dorottya. Minden jel szerint azonosak a Mária Terézia által 1767-ben jóváhagyott tervekkel.[32] Jelentős változtatásokat is tartalmaznak (melléklépcsők száma, helye), a tervek tartalma egészében mégis megegyezik az 1770-es zárófelméréssel,[33] (15. kép) amellyel a palota 18. századi legjelentősebb építéstörténeti fejezete le is zárult.

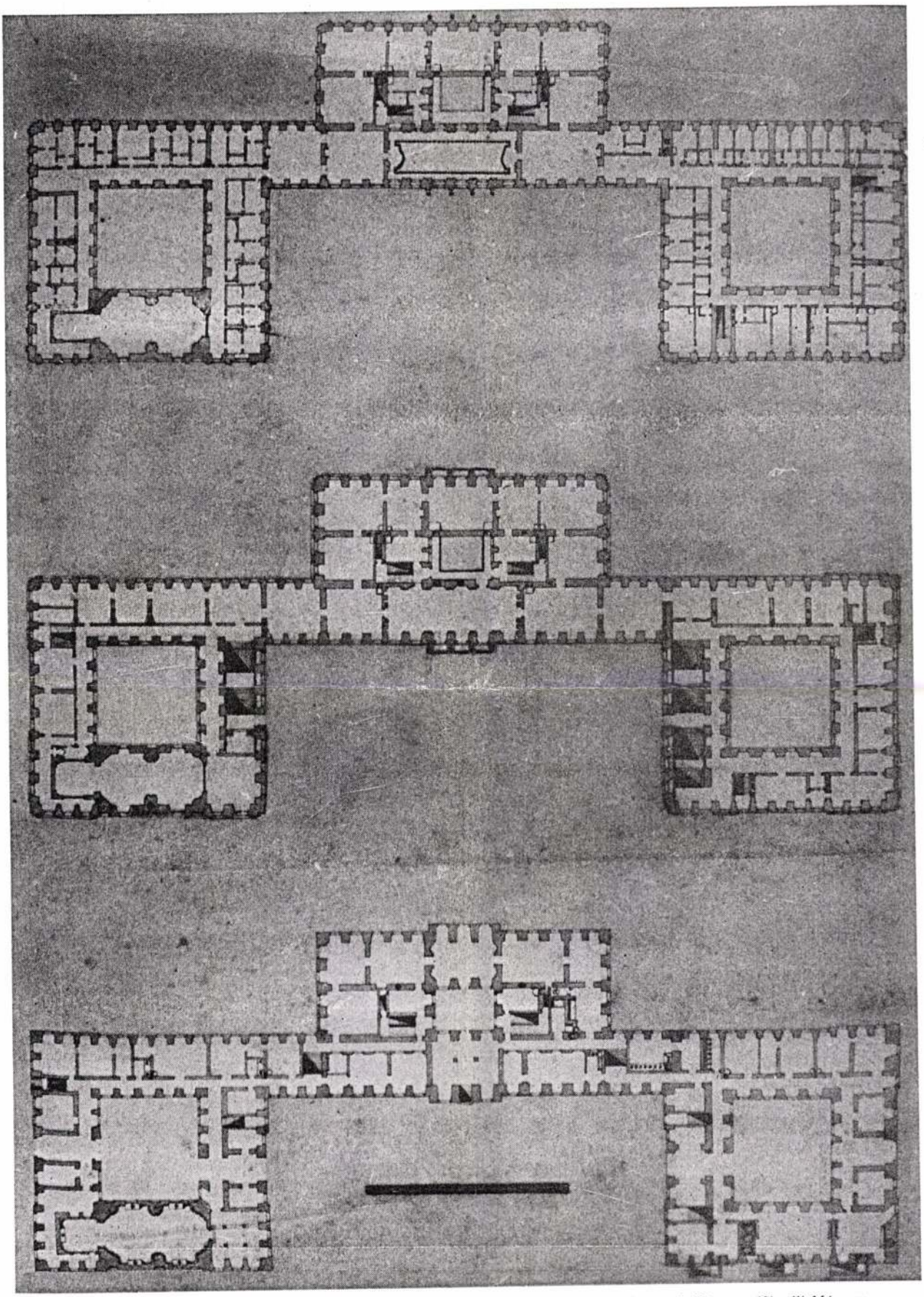

5. Ismeretlen szerző: Évszám és felirat nélküli alaprajzok a palotához. Budapesti Történeti Múzeum, Kiscelli Múzeum

A TERVEZŐKRŐL, MESTEREKRŐL

Leginkább Hillebrandt tevékenységéről van tiszta képünk. A Kamara képviseletében 1766-tól biztosan felügyeli[34] az építkezést, de a 65-ös felmérése önmagában bizonyítja, hogy korábban bekapcsolódott a munkába. Ennek a legvalószínűbb időpontja Kamarai Főmérnöki kinevezésével eshet egybe.[35] Munkásságáról annyi bizonyos, hogy az épület belső beosztása, kialakítása túlnyomórészt tőle származik. Ha ehhez hozzávesszük a 70-es évek utáni működését (további átalakítások, toldások, egyéb udvari épületek), láthatjuk, hogy az egész együttes létrehozásában milyen jelentős a szerepe.

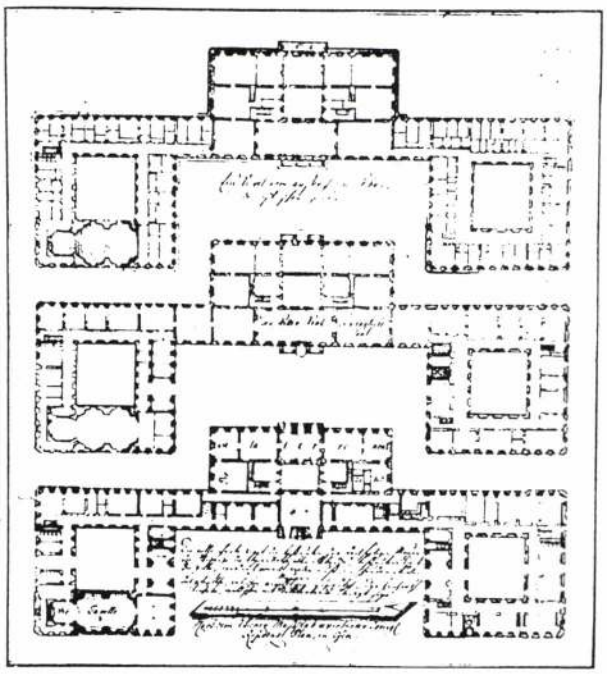

6. Sebastian Zeller ismeretlen szerző után: Alaprajzok, 1758. Magyar Országos Levéltár, Tervtár

Pacassi tevékenysége rejtélyes. (Sajnos, életműve még feldolgozatlan.) Budai működéséről is csupán azt tudjuk, hogy átveszi Jadot ide vonatkozó terveit is, ami azt jelentheti, hogy 1753-tól ő a felelős tervezője a budai építkezésnek is. Így pontosabb adat híján és bizonyos bécsi analógiák alapján neki tulajdonítják a középrészben a rokokó interieuröket. A nagy kérdés, hogy vajon Budán is ő Jadot terveinek módosítója — akárcsak például Pozsonyban —, ma sem nem kizárható, sem nem igazolható. 1758 és 1767 között, mivel áll az építés, igazán sok feladata nem lehetett. 1767 után viszont a Kamara már saját kebelén belül végezteti a tervezést is.[36]

Jadot valóságos hatása egyre bizonytalanabbnak, közvetettebbnek tűnik. Láttuk, terve milyen szorosan kötődik id. Fischer von Erlachéhoz, de ezt is még az építés elején lényegében elvetik, illetve lényegileg módosítják. Végül is a Jadot-terv egyes elemei „szórványként" maradtak fenn. Így övé maga az épület-kontúr, — megszorításokkal — a középrész alaprajza, a homlokzatok tengely-számainak meghatározása. Lehet, hogy hatása szűrődött át a főlépcsők, a díszterem és a sala terrena első architektúrájának megfogalmazásakor,[37] esetleg még a főtengelyekben elhelyezett tetőpavilonok, kupolák ötletén.[38] Az épület falkutatásakor a homlokzatból kiszedett téglák[39, 40] a korai homlokzatkialakításra önmagukban nem elégséges bizonyítékok. Mégis, a téglák bélyegeiben szereplő korai évszámok, a kivitelezés 1750-es évekbeli gyorsasága, folya-

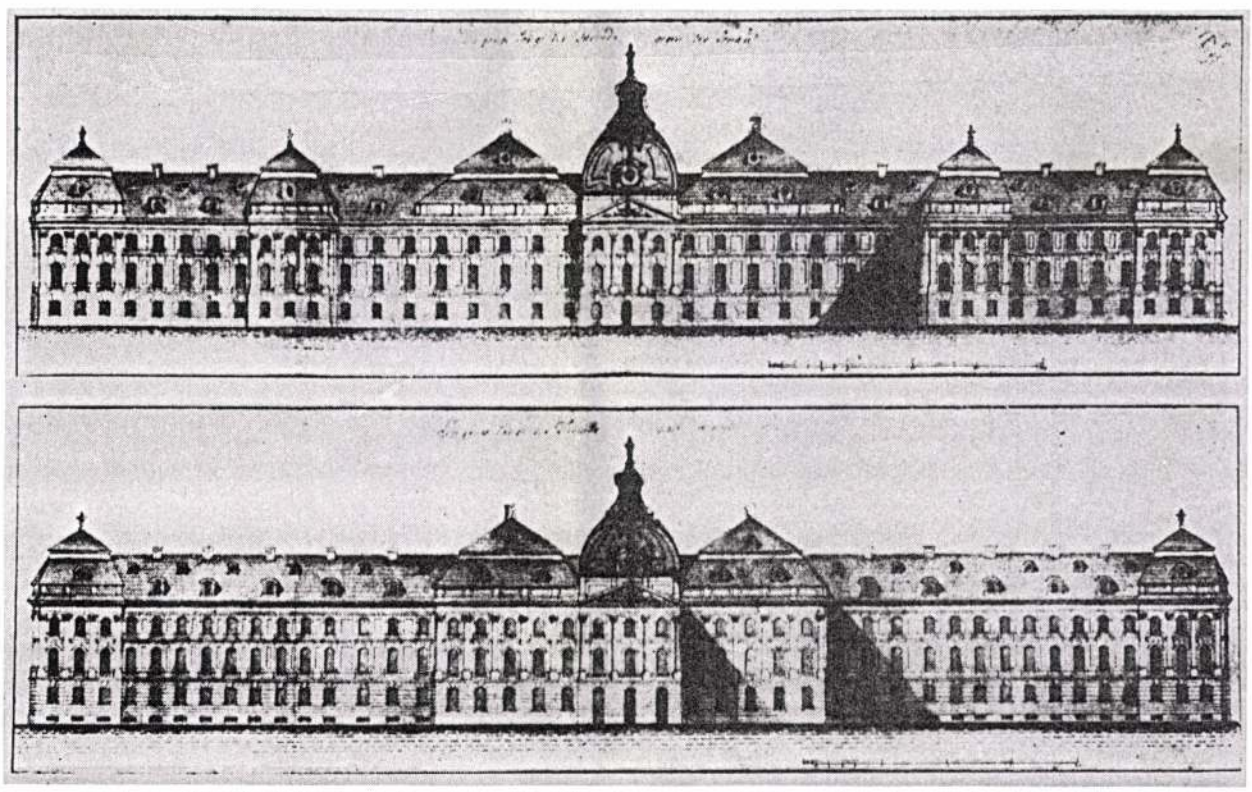

7. Sebastian Zeller ismeretlen szerző után: Főhomlokzatok, 1758. Magyar Országos Levéltár, Tervtár

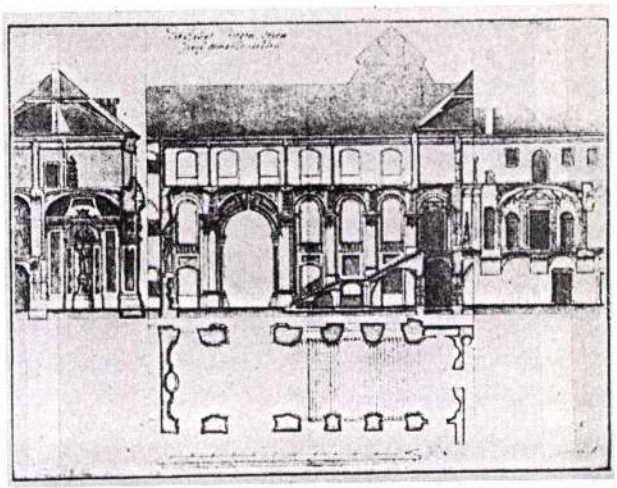

8. Sebastian Zeller ismeretlen szerző után: Az ún. Királylépcső metszete, 1758. Magyar Országos Levéltár, Tervtár

matossága azt sejtetik, hogy a szóban forgó áttervezés még Jadot hivatali idejében, bár valószínűleg inkább csak elvi irányítása alatt, de nem személyes közreműködésével valósult meg.

Id. Fischer von Erlach szerepe korántsem minősíthető „téves hagyománynak, igazolhatatlan szóbeszédnek". Az a kevés, amit felvázolt — nem véletlenül volt nagy mester — nagyon is rányomta bélyegét a későbbi tervekre, hatása mindvégig jól nyomon követhető, így személyét a palota építéstörténetében többé nem mellőzhetjük.

Höbling építőmester (itt tervező is) bekerülése ebbe az előkelő társaságba véletlen „balesetnek" minősíthető. Minden bizonnyal csak azért kaphatott tervezői megbízást egy ilyen jelentős épületre, mert a visszafoglalást követő időkben még igazán senki sem gondolta komolyan, hogy Budán valóságos királyi rezidencia jöhessen létre. A korai palotának inkább szimbolikus jelentősége, mint valóságos tartalma volt. A Höbling-féle épület mégis elég sok szempontból maradandó nyomot hagyott ahhoz, hogy neve mégsem hagyható el a palota tervezőinek sorából.

A megemlítetteken kívül még sok személy kapcsolatba került, kapcsolatba hozható a budai építkezéssel. Néhányuk szerepe tisztázható, néhányuké pedig homályban maradt. Hivatali helyzetük, beosztásuk miatt azonban nem valószínű, hogy valamelyikük is jelentős szerepet kapott volna az épület tervezése során.

KÖVETKEZTETÉSEK

Megoldható-e „szabályos" módon a mesterkérdés? — tettem fel a kérdést mondandóm elején. Remélem, már eddigre is sikerült sejtetnem, hogy nem.

Az első tervtől az utolsóig kerek ötvenöt év telik el! Ezalatt a tervezők generációi, Ausztria négy vagy öt legnagyobb építésze tervezi az épületet. Hiába is kötjük például az elrendezést, a homlokzatot, a tömeget, a belső téralakítást stb. jogosan egyik vagy másik névhez, ezek egy épület egymástól elválaszthatatlan elemei, összetevői. Pusztán egyik ilyen elem sem maga az „épület", vagyis egyik tervező sem lehet „a keresett mester".

A budai palota tervezése másként is minősíthető, mint szabályerősítő kivételnek. Az adott viszonyok közt jellemző, független tényezővé vált az idő, a folyamat maga. Ez legalább annyira meghatározta az épület karakterét, mint a résztvevők tevékenysége. Ez az új, meghatározó elem: a szervezet, illetve ezek szerepe. A tárgyalt időszakban megszilárduló állami bürokrácia megfelelő szervezetei adott esetben már képesek voltak arra, hogy a megrendelői szerepkört hagyományosan képviselők (maga az uralkodó, udvarmester stb.) és a végrehajtó építészek, építőmesterek közé beékelődjenek, kulcsszerepet tölthessenek be. A palota esetében a hivatali befolyás kiterjesztésére egyszerűen az idő múlása, a tervezés-kivitelezés 50—60 évre történt elnyúlása kínált ideális lehetőséget. Ezek az intézmények az irányító szerepért versenyeztek egymással, hol egyik, hol másik lesz túlsúlyos, hatásköri vitáik nemegyszer — egyéb körülmények mellett — az építés leállását is eredményezik. Kezdetben a Haditanács,[41] majd fokozatosan a Kamara[42] jutott erősebb pozícióba, és ez utóbbi súlya az építés meghatározó szakaszában csak növekedett. Azonban a 60-as évekig a Kamara befolyása sem korlátlan, mert a Császári Főépítészek szinte rutinszerűen öröklik a tervezés feladatát. 1764 után már a Kamara Főépítésze a tervező,[43] vagyis ezt a feladatot is megszerzi.

Az idő múlása azért is éltető eleme e hivataloknak, mert ez kikényszeríti a koordináció fokozott igényét, amit csak ők tudnak biztosítani. Ez teszi lehetővé, hogy az 1712-es Hildebrandt-vázlat 37 év elteltével Jadot rendelkezésére álljon, vagy hogy a Jadot-terv egyes elemei a későbbi tervekben is megjelenhessenek. Az építész új helyzetben, szervezetben való működése során a hivatal biztosította számára az információkat, ezek egymásra, egymásba épülését, a racionalitást, de ugyanakkor korlátozta szuverenitásukat.

Ezért a budavári palota nem csupán az időben egymást követő építészek közös munkája, hanem különböző testületek, befolyásos személyiségek, illetve az itt alkalmazott építészek „összehangolt" közös alkotása. Nevezhetjük a „kamarai építészet" egyik első és legfontosabb művének. Csak ebben az összefüggésben vizsgálható id. Fischer von Erlach, Jadot, Pacassi, Hillebrandt és mások tervezői szerepe. Maga az eredmény, a mű is jellemző. Hivatalok alkalmasak lehetnek a követendő típus kialakítására — s valóban, a palota típusalkotóvá vált —, de az alkotó személyiség törvényszerű háttérbe szorulása miatt, művészi érték tekintetében, csak középszerűt alkothattak.

Kezdetben ugyan azt feltételeztem, hogy a most előkerült terv a palota építéstörténetének megoldatlan kérdései-

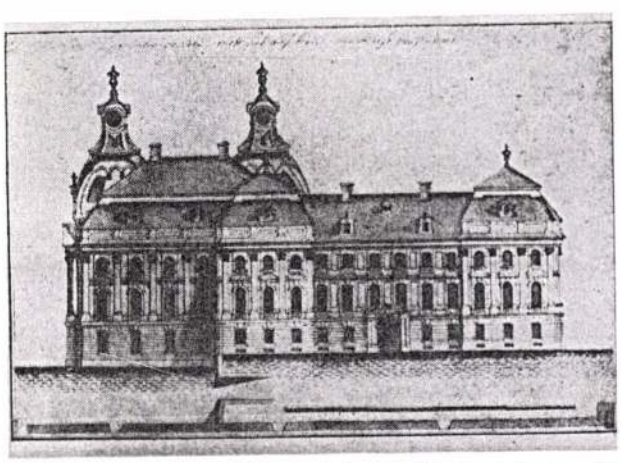

9. Sebastian Zeller ismeretlen szerző után: Oldalhomlokzat, 1758. Magyar Országos Levéltár, Tervtár

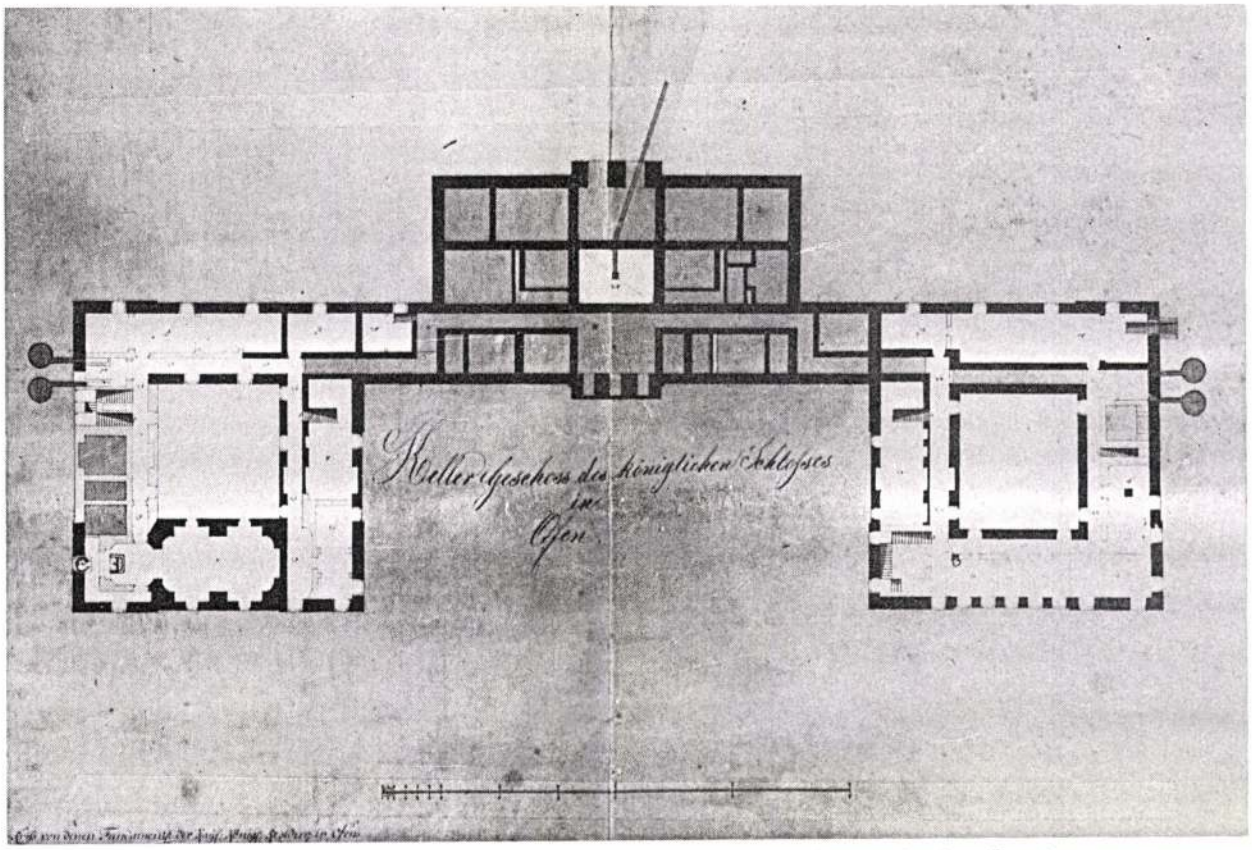

10. Franz Anton Hillebrandt (?): Pince alaprajza, 1765. Magyar Országos Levéltár, Tervtár

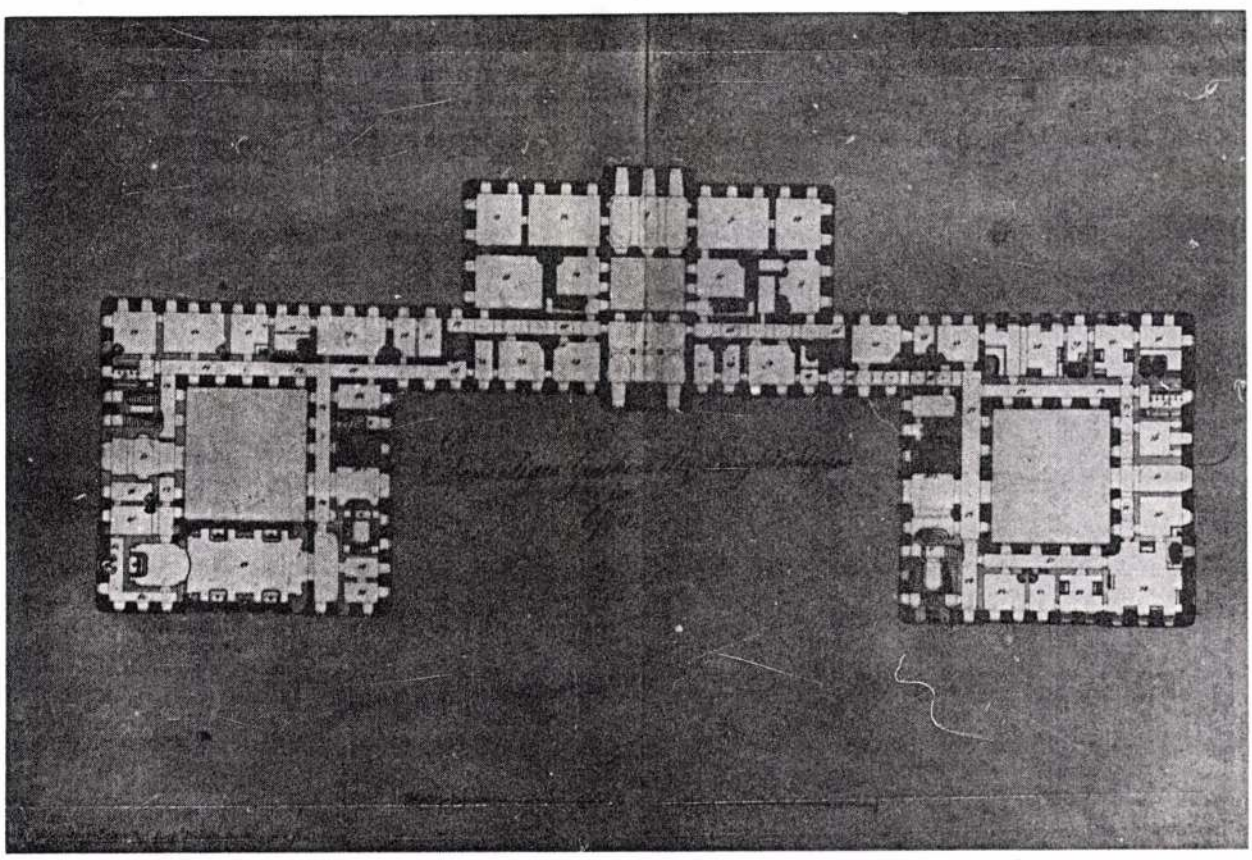

11. Franz Anton Hillebrandt (?): Földszint alaprajza, 1765. Magyar Országos Levéltár, Tervtár

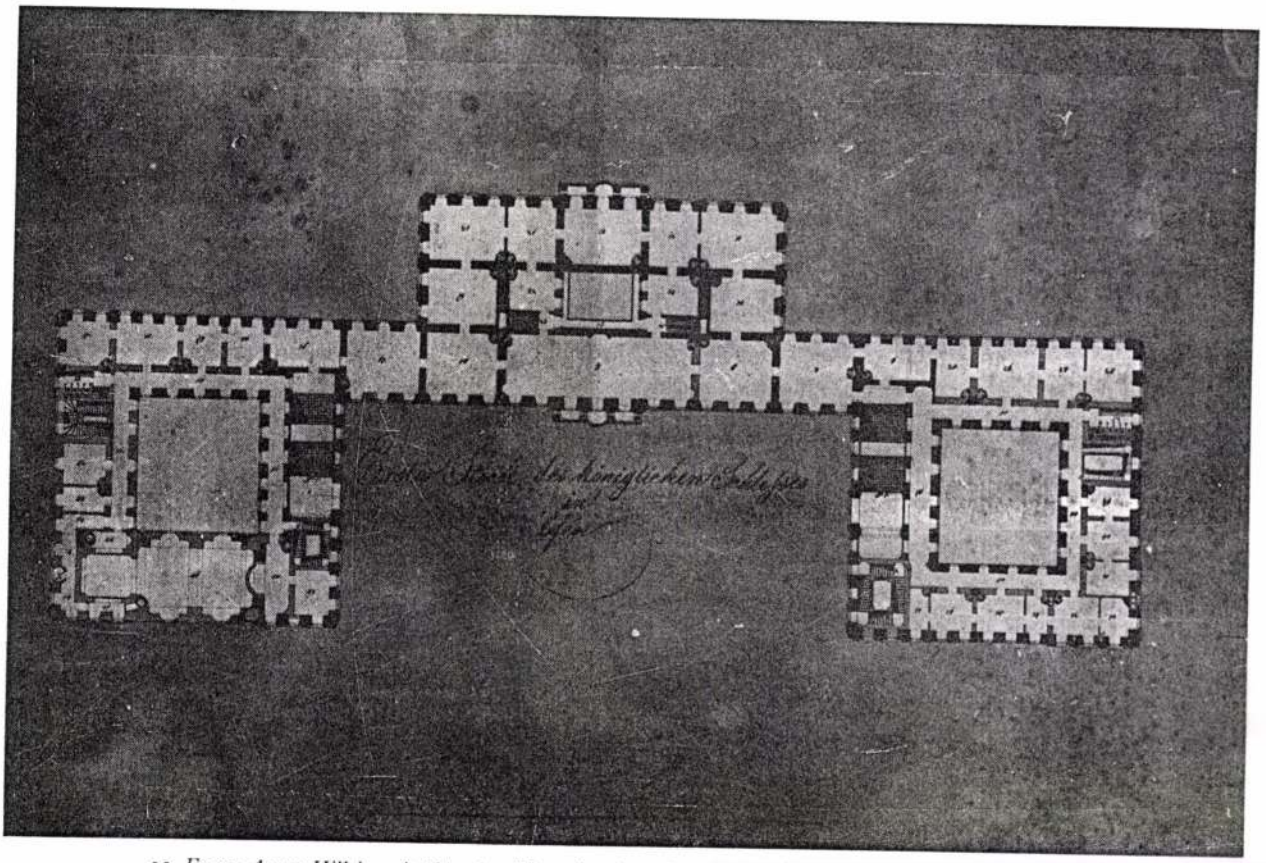

12. Franz Anton Hillebrandt (?): Az első emelet alaprajza, 1765. Magyar Országos Levéltár, Tervtár

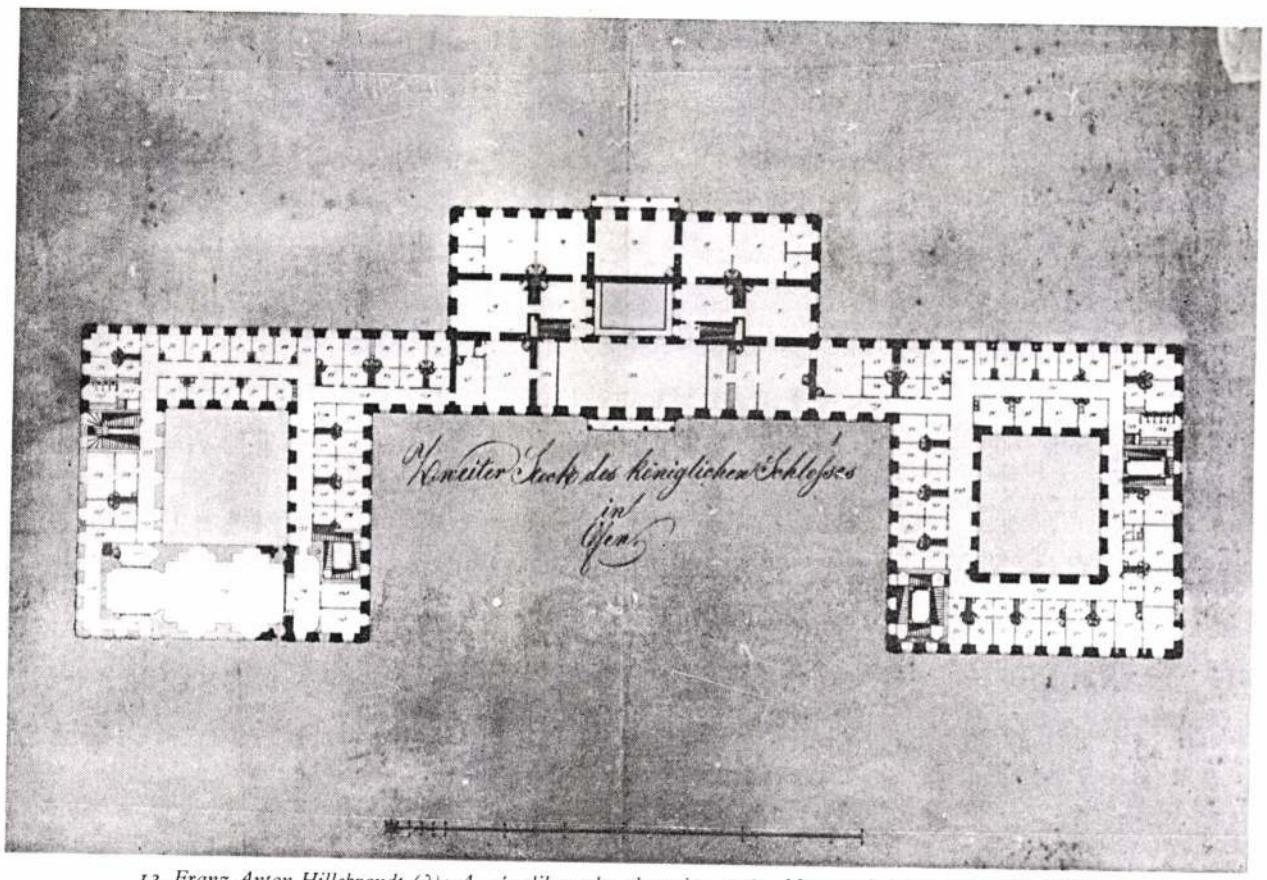

13. Franz Anton Hillebrandt (?): A második emelet alaprajza, 1765. Magyar Országos Levéltár, Tervtár

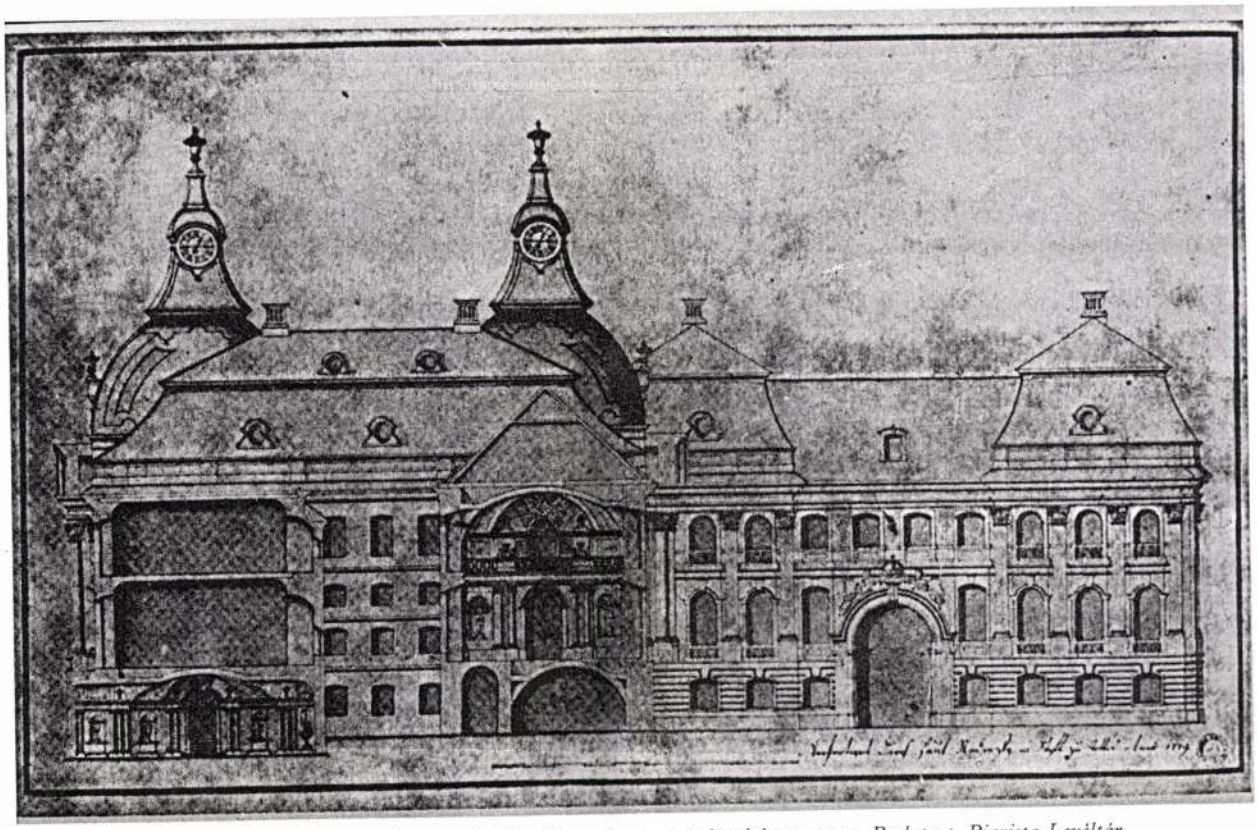

14. Nedeczky Pál ismeretlen szerző után: Keresztmetszet és homlokzat, 1779. Budapest, Piarista Levéltár

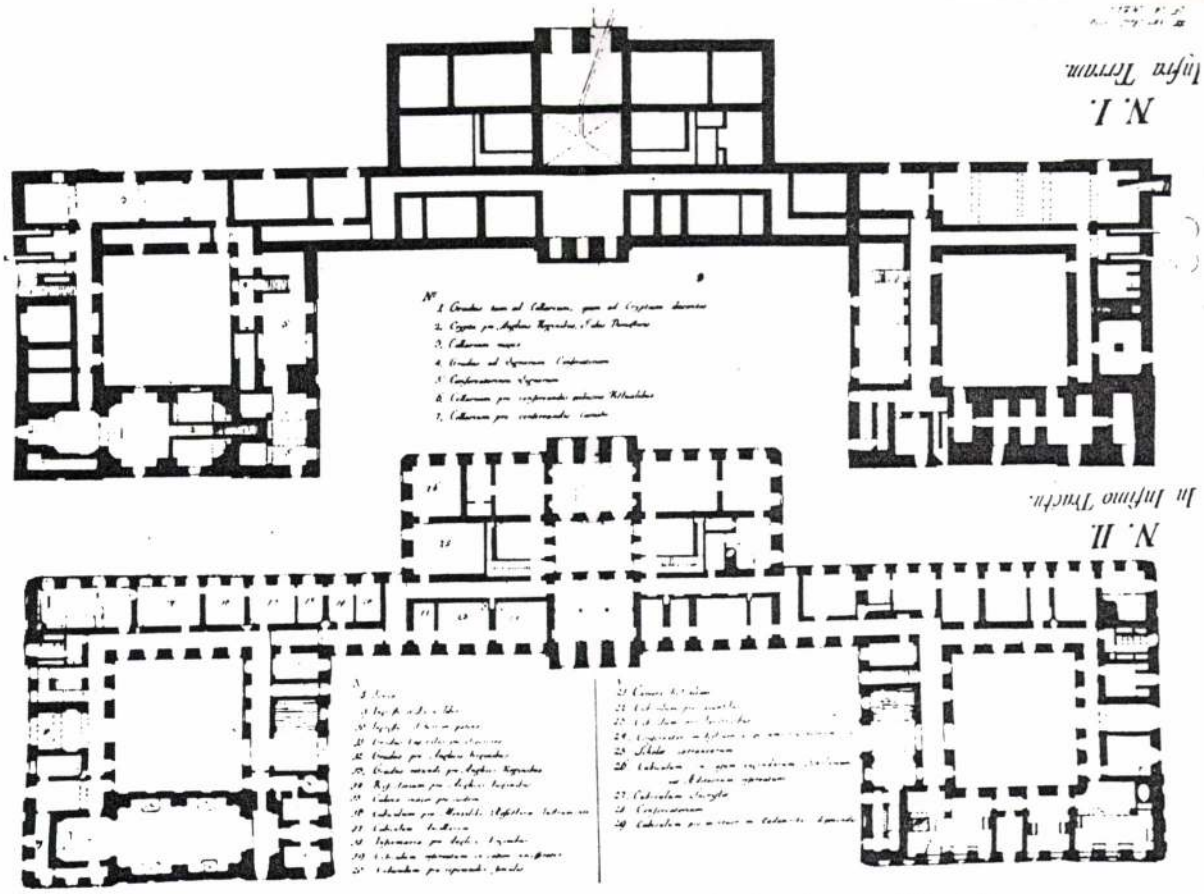

15. Franz Anton Hillebrandt: A pince és a földszint alaprajza, 1770. Elpusztult

ben „kulcsként" lesz majd használható, ez a remény végül is csak részben igazolódott. Azonban jelentős összekötő láncszemnek bizonyult, mert segítségével sokat megérthettünk abból a folyamatból, hogy hogyan is vált a kezdetben francia szellemiséget hordozó épülettervből jellegzetesen közép-európai művészetet megtestesítő valóságos épület.

Gál Tibor

MELLÉKLETEK

(A táblázatokon a budai vonatkozást a zárójelbe tett évszámok jelentik)

1.

Császári főépítész	*Királyi Kamara (Építészi Hivatala)*	
	Főépítésze	*Budán alkalmazott építészeik*
J. B. Fischer v. Erlach[15] 1656—1723		F. Prati[46] kamarai mérnök (1714 és 1716)
J. E. Fischer v. Erlach[47] 1723—1742	J. B. Martinelli[48] 1741—1757	
J. L. Hildebrandt 1743—1745		
J. N. Jadot[18] 1745—1753		F. Langer[50] (1749) Oracsek I. építőmester (1750—1758), 1758-tól királyi építész
N. Pacassi[49] 1753—1772	F. A. Hillebrandt[35] 1757—1797	
F. A. Hillebrandt[30] 1772—1797	F. A. Hillebrandt[35] (1765—1780), helyettese L. Lander másodépítész 1776—1782	

2. Adatok a tervezésről

A Haditanács építészei	*Adatok megbízásról*	*Tervről*	*Ismert terv*
	J. B. Fischer v. Erlach[15] (1712)	vázlat	ugyanaz[15]
	F. Prati[53] (1714)	helyszínrajz 1714	ugyanaz 1714
J. Höbling[45] (1714—1742]	J. Höbling[11] (1715)	terv (1715)	ismeretlen
	F. Prati[53]	homlokzat és belső dekorációk	ismeretlen
E. Gosenau[51] mérnök-ezredes (1716)	E. Gosenau (1716)	helyszínrajz[51] (1716)	?
J. Matthey[15] mérnök-százados (1742)	J. Matthey [15] (1742)	felmérés[15] (1742)	ugyanaz[10] (1742)
	J. L. Hildebrandt[12] (1742)	?	ismeretlen
	F. Langer[50] (1749)	helyszínrajz[50] (1749)	ugyanaz[50] (1749)
	N. Jadot[18]	„neues gebau zu Ofen..." [19](1753)	vázlat[14, 23]
Tistel mérnök-őrnagy (1752)	Tistel	terveit kifizetik[44]	ismeretlen
		Zeller-másolatok[27] (1758)	ugyanaz[27] (1758)
	a királynő tervet kér[32]		felmérés[28] (1765)
		Hillebrandt tervét jóváhagyják[31] (1767. VI. 18.)	rajzok az Albertinában[31]
			felmérés[33] (1770)
			Nedeczky rajza[30] (1779)
			alaprajzok[1] a Kiscelli Múzeumban

Az építés adatai	*Az épületkutatás adatai*
1715 Az építkezés elkezdése[54]	
1719 Tető is kész[55]	
1723 21 db ablakkeret elhelyezése[59]	
1741 Törvénycikk a palota felépítéséről[56] A királynő megbízza a Kamarát	
1745 A Kamara a palota bővítéséről[57]	
1748 A királynő hozzájárul[58]	
1749. V. 13. Alapkőletétel[24]	17MT48 jelű tégla[39] a középhomlokzat (tagozataiban későbbi nincs)
1750 Jelentik, hogy a tető is kész lesz[25]	
1751 A kápolnán kívül a tető is kész[60]	
1758 A készültséget lásd: a Zeller-rajzon[27]	17GH55 jelű tégla[40] a déli négyszög homlokzat tagozataiban
1758—1764 Szünet	
1762 Az angolkisasszonyok beköltöznek a középrészbe[29]	
1765 A készültséget lásd az 1765-ös felmérésen	
1766 Hillebrandt évente köteles ellenőrizni[34]	
1764 A királynő a középszárnyban lakik[29]	
1766 Albert herceg itt lakik[63]	
1767 Hillebrandt elkezdi az építést[64]	
1769 Kápolna-szentelés[62]	
1770 Zárófelmérés[61]	

JEGYZETEK

1 Felirat, évszám nélküli tervlap a budai palota alaprajzaival. A terv a KÖZTI által a Múzeumnak átadott, 19—20. századi vegyes tartalmú tervanyagból került elő. Papír, színezett tus, 58 × 43 cm. BTM Kiscelli Múzeum Tervtára, jelzet nélkül.

2 *Mojzer Miklós:* Torony, kupola, kolonnád. Budapest 1971, 35—36, 46.

3 *Voit Pál:* A francia művészet jelenségei Magyarországon. In: *Galavics G.* szerk.: Magyarországi reneszánsz és barokk. Budapest 1975, 456—464.

4 *Albert Ilg:* Die Fischer von Erlach. Wien 1895, 705.

5 *Hauszmann Alajos:* A királyi vár építésének története. Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye XXXIV. 1900, X. füzet.

6 *Kapossy János:* Mária Terézia budavári királyi palotájának tervező mestere. Archaeológiai Értesítő XVII. 1928, 185.

7 *Kapossy János:* Mégegyszer a budai vár tervező mesteréről. Művészettörténeti Értesítő II. 1953, 123—130, 127.

8 *Révhelyi Elemér:* A régi Buda és Pest építőmesterei Mária Terézia korában. Budapest 1932, 41.

9 *Voit* i. m. 455.

10 Wien, Hofkammerarchiv, Sammlung von Karten und Plänen. G. 33. III.

11 *Czagány István:* A budavári palota és a Szent György téri épületek. Budapest 1966, 19.

12 *Hauszmann* i. m. 20.

13 *Czagány* i. m. 18.

14 *Czagány* i. m. 23.

15 *Ilg* i. m. 705; *Uxa József:* A budavári királyi kápolna. Budapest 1934, 137.

16 *U. Thieme—F. Becker:* Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler XVI. Leipzig 1923, 705.

17 *Justus Schmidt:* Die alte Universität in Wien. Wien—Leipzig 1929, 41. kép.

18 *Voit* i. m. 454.

19 *Voit Pál:* A budai várpalota interieurjei. Budapest Régiségei XVI. 1955, 222.

20 *Voit* i. m. (lásd 3. jegyzet) 454.

21 *Dorottya Dobrovits:* Bauarbeiten am Königliches Schloß von Ofen zur Zeit Maria Theresias. In: Maria Theresia als Königin von Ungarn. Ausstellung im Schloß Halbturn. Katalog, Eisenstadt 1980, 134. — A Zeller-féle másolaton jelölik, hogy a déli négyszög emeleti fő falait valamikor lebontották, majd újra felépítették. Ezt megerősítették a falkutatás adatai is, amely szerint a szárny földszint fölötti falai 1755 után épültek.

22 *Czagány* i. m. 130: „Oracsek Ignác ... tervezte a ... homlokzatarchitektúrát..."; *Kapossy* i. m. (7. jegyzet) szerint Jadot nem jutott túl a főhomlokzat alaprajzi megoldásán.

23 *Schmidt* i. m. 40. kép.

24 *Uxa* i. m. 138.

25 *Voit* i. m. (3. jegyzet) 455.

26 Lásd 1. jegyzet.

27 Magyar Országos Levéltár, Tervtár V. 3.

28 Magyar Országos Levéltár, Tervtár. Kereskedelmi Minisztérium BT 1—4.

29 *Czagány* i. m. 26.

30 Nedeczky Pál színezett tusrajza, 1779. Budapest, Piarista Levéltár. Lásd *Voit* i. m. (3. jegyzet) 463.

31 *Dorottya Cs. Dobrovits:* Architekturzeichnungen mit ungarischer Beziehung aus der Sammlung der Albertina, Wien (18. —19. Jh.). Acta Historiae Artium XXIV. 1978, 353—354; *Dobrovits* i. m. 136.

32 *Dobrovits* i. m. 136.

33 Hédervári Grassalkovich levéltár. Grundpläne der königlichen Burg zu Ofen, a No. 1. rajzon Hillebrandt aláírása, 1770. április 14. A tervek elégtek. Közli *Kelényi György:* Franz Anton Hillebrandt. Budapest 1976, 35.

34 *Kelényi* i. m.

35 *Schoen Arnold:* A budapesti központi városháza. Budapest 1922, 114.

36 *Schoen* i. m. 114.

37 *Voit* i. m. (3. jegyzet) 462.

38 *Mojzer* i. m. 38.

39 *Czagány* i. m. 118.

40 *Czagány* i. m. 119.

41 *Schoen* i. m. 115.

42 *Schoen* i. m. 114, 117.

43 *Schoen* i. m. 114, 127.

44 *Voit* i. m. (3. jegyzet) 455.
45 *Schoen* i. m. 115.
46 *Schoen* i. m. 127.
47 *Uxa* i. m. 137.
48 *Schoen* i. m. 212; *Kelényi* i. m. 10.
49 *Kelényi* i. m. 57.
50 *Kapossy* i. m. (6. jegyzet) 171.
51 *Bánrévy György:* A budai királyi palota újjáépítése III. Károly alatt. Tanulmányok Budapest Múltjából I. 1932, 16.
52 *Czagány* i. m. 25.
53 *Bánrévy* i. m. 10, 13.
54 *Bánrévy* i. m. 18.
55 *Bánrévy* i. m. 15.
56 *Czagány* i. m. 25.
57 *Czagány* i. m. 25.
58 *Czagány* i. m. 25.
59 *Czagány* i. m. 53.
60 *Uxa* i. m. 138.
61 *Czagány* i. m. 27.
62 *Czagány* i. m. 27.
63 *Czagány* i. m. 27.
64 *Révhelyi* i. m. 73.
65 *Czagány* i. m. 122.

HILLEBRANDT, Franz Anton

Pest - Buda 1877

Hillebrandt (Hildebrandt) Károly — Pest

Szül.: Bécs. Először a budai céh Pesten működő mestere. 1755. február 18-án kapott pesti polgárjogot. 1755. VI. 1. a budai ötvöscéhben mester. A pesti ötvöscéh megalakulásakor kilép a budai ötvöscéhből és 1759. szeptember 19-én a pesti ötvöscéh főcéhmestere 1762-ig. 1763-tól 1767-ig alcéhmester. 1778-ban még említik. *Inasa:* 1754. VI. 1. 5 évre Witmann Antal; 1760. VII. 22. Palas János (2 évre); 1765. V. 18. Härtl Lambert (6 évre); 1767. VI. 19. Riegler György.

Művei:

 109	„C" 190	Ereklyetartó kereszt, ar. ezüst 1765—67 Budajenői r. k. templom
 109	„C" 190	Üvegpalack, ezüstfedéllel 1765—67 Bp. Tört. M.
		Ereklyetartó szelence Egykor a krisztinavárosi plébániatemplomban

Irodalom:

Bp. Tört. M.: Jungenbuch 1754 (budai); Haubt-Protocol 1754—63; OL C 25 LAD B Fasc. 23 N° 23; Illyefalvi—Pallós; Schoen: I. 1937.; Pest megye műemlékei I.; Mihalik-hagyaték: 82. p.; Dombi; Bp. Tört. M.; A. B.: 5. p.; Földes.

Művei:
Nem ismertek.

Irodalom:
Bp. Tört. M. Haubt-Protocol 1832. XII. 8.; Horváth H.: I. 251. p.; Illyefalvi—Pallós; Wegweiser 1842.; A. B.: 42., 43., 45a., 46a. p.

Heinrich József — Pest. Ar.

Szül.: 1812. Pressnitz. 1841. IX. 26. mester. 1844. III. 29. polgárjogot nyert. 1860-as években még említve.

Művei:
Nem ismertek.

Irodalom:
Horváth H.: I. 251. p.

Hertner Ágoston — Pest. Ar.

Említve a XIX. század 60-as éveiben.

Művei:
Nem ismertek.

Irodalom:
Horváth H.: I. 251. p.

Herzberger Simon — Pest. Ar.

A XIX. század 20-as éveiben említve.

HILLEBRANT ✓

POLLACK ✓

HILD

ZITTERBARTH

YBL

211. **1771 május 29. Arany és ezüst érem** a Szent Jobb Raguzából való hazahozatala emlékére. — (Magyar Történeti Múzeum.)

212. **A szent Jobb tiszteletére 1777—78-ban épített és az 1900-as években lerombolt várbeli szent Jobb-kápolna keresztmetszete és főoltára.** Hillebrandt A. F. cs. kir. udv. főépítész műve. — (Orsz. Levéltár. A m. kir. Kereskedelemügyi minisztérium tervrajzgyüjteménye.)

Az oltáron a szent Jobb látható régi ereklyetartójában.

213. **Buda, 1862 augusztus 19. Jegyzőkönyv a szent Jobbnak új ereklyetartóba történt áthelyezéséről.** — (Orsz. Levéltár. Regnicoláris levéltár, Lad. K. Fasc. 1. N. 8.)

214. **Bécs, 1778 március 17. Esterházy Ferenc kancellár jelentése Mária Teréziához,** hogy Szent István koponya-ereklyéjének átvétele a székesfehérvári püspök részéről megtörtént. — (Orsz. Levéltár. M. kir. udv. kancellária. 1450/1778.)

Oldalt a királynő írása olvasható.

215. **Székesfehérvár, 1778 április 3. Nagy Ignác, székesfehérvári püspök jelentése a kancellárhoz** Szent István koponya-ereklyéjének Székesfehérvárra szállításáról, az ünnepségekről és a székesegyházban történt elhelyezéséről. — (Orsz. Levéltár. M. kir. udv. kancellária. 1970/1778.)

SZENT ISTVÁN ÜNNEPE.

(216—224. sz,)

A keresztény hitre tért magyarságnak kezdetben, a XI. században Nagyboldogasszony napja (augusztus 15-e) volt egyik legnevezetesebb ünnepe. Ezen a napon koronázták meg Szent Istvánt Magyarország első királyává s a király a hagyomány szerint ekkor ajánlotta fel országát Szűz Mária pártfogásába. A szent király maga járt elől jó példával Nagyboldogasszony napjának megünneplésében: erre a napra Székesfehérvárra hívta össze a püspököket és apátokat, maga is megjelent ott és országos törvénynapot tartott, melyre mindenünnen egybesereglettek az ügyes-bajos emberek. Ez a szokás még Szent László korában is dívott. Amióta azonban VII. Gergely pápa István királyt a szentek sorába iktatta, Nagyboldogasszony napjának szerepét lassankint augusztus 20-a vette át, az a nap, amelyen Szent László király 1083-ban Szent István testét a sírból felemeltette. Ettől fogva augusztus 20-a lett Szent István király ünnepe s Szent László törvényben rendelte el megünneplését. (I. könyv, 37—38. fejezet.) Szent István napja lassankint országos jelentőségre emelkedett azáltal, hogy a székesfehérvári törvénynapokat most már nem augusztus 15-én, hanem 20-án tartották. III. Béla király egyik oklevele világosan megmondja, hogy a király 1175-ben Székesfehérvárt ünnepelte meg Szent István napját; de rajta kívül rendszerint megjelentek itt a királyi család tagjai, a királyi tanács és mindenekfelett az egyszerű nép nagy tömegei is. A törvénynapon, a király személyes bíráskodásán kívül elsősorban a szent király sírja vonzotta őket, melynek csodatevő erőt tulajdonítottak. Valóságos nemzeti ünneppé lett a szent király napja, annyira belegyökerezett az egész nemzet lelkébe, hogy illő megünneplését az aranybullában a király kötelességévé tették. Az 1222. évi I. articulus kimondja, hogy a király tartozik Szent István napját Fehérvárott megünnepelni s ott mindenkinek ügyes-bajos dolgát meghallgatni; ha valami nagyfontosságú ügy vagy betegség

A SZENT JOBB.

(198—215. sz.)

A magyar nép századok óta kegyelettel őrzi első királyának, Szent Istvánnak épségben maradt jobbkezét, a szent Jobb-ot. A szent király ereklyéje igen változatos utat járt végig, amíg mai őrzőhelyére eljutott. A hagyomány szerint mikor István királyt 1083-ban az egyház szentjei közé iktatták, a szent ereklyét egy Merkur nevű szerzetes szerezte meg és magával vitte a Berettyó folyó mentén épült kolostorába. Kevéssel utóbb Szent László a szent Jobb őrizetére ugyanazon a helyen Bihar megyében bencés apátságot alapított, amelyet szentjobbi (szentjogi) apátságnak neveztek el. Innét még a középkor folyamán Székesfehérvárra vitték át István király kézereklyéjét. Mikor az őskoronázó város 1543-ban a török kezébe került, a szent ereklye nyomtalanul eltűnt és csak másfél század mulva tudták meg Magyarországon, hogy a szent Jobb megmenekült a pusztulástól és Raguzában őrzik, a dominikánusok kolostorában. Lipót császár nyomban lépéseket tett az ereklye visszaszerzésére, de a török háború minden tervet meghiúsított, a szent Jobb továbbra is a raguzai dominikánusoknál maradt. Hazahozatalának gondolata Mária Terézia uralkodása alatt merült fel újra és a királynő mindent elkövetett, hogy a szent ereklyének végre ismét magyar földön legyen az őrzőhelye. A bécsi udvar kezdeményezései eleinte váratlan nehézségekkel találkoztak, a raguzaiak ugyanis nem akartak lemondani a szent Jobbról és helyette Szent István királynak ugyancsak az ottani domonkosoknál őrzött koponya-ereklyéjét ajándékozták a királynőnek. Csak akkor mutatkoztak engedékenyebbeknek, amikor a politikai helyzet alakulása folytán Raguzának életkérdése lett, hogy a királynő támogatását megnyerje. 1771 június 1-én a raguzaiak átadták a szent Jobbot Mária Teréziának. Miután a két tudós történetíró, Kollár Ádám Ferenc és Pray György vizsgálatai igazolták, hogy az ereklye azonos Szent István király jobbjával, a királynő intézkedett a Magyarországra szállí-

A főkegyúri jog körül Mária Terézia uralkodása alatt folyt vitairodalom egyik darabja, amely Fr. A. Lampe utrechti professor véleményével száll szembe.

197. **Jony,** Johannes: De auspicio regio Stephani primi hungarorum apostoli schediasma historico-iuridicum. Jenae 1756.

Az iglói Jony János irata, amelyet a magyar királyok főkegyúri joga körüli vita tett éppen időszerűvé.

tásáról. Bajzáth József püspök vezetése alatt nagy ünnepségek közepette hozták haza a szent Jobbot magyar földre és helyezték el Budán az udvari templomban, őrizetét pedig az angolkisasszonyokra bízták. Néhány év mulva a királynő Hillebrandt A. Ferenc cs. kir. udv. főépítész tervei szerint külön kápolnát építtetett, hogy a szent ereklye elhelyezését és őrzését megfelelő módon biztosíthassa. 1862-ben, mikor a Bach-korszak elnyomatása után a magyar nép fokozottabb tisztelettel zarándokolt első szent királyának emlékéhez, a magyar püspöki kar a szent Jobb számára a mai remekművű ereklyetartót készíttette.

Szent István koponya-ereklyéjét, amely ugyancsak Raguzából került vissza a magyar földre, Mária Terézia kezdetben Pozsonyban helyeztette el, 1778-ban pedig a püspöki székhellyé emelt őskoronázó várost, Székesfehérvárt jelölte ki őrzőhelyéül.

198. **Vita S(ancti) Stephani** . . . auctore Hartvico . . . illustravit et praefatus est Josephus Podhradczky. Budae 1836.

Hartvik püspöknek a XII. században írt Szent István-legendája örökítette meg legrészletesebb formában a hagyományt Szent István királynak épségben maradt jobbkezéről. A kinyitott oldal Merkur szerezetes szerepét ismerteti.

199. **1470 október 4. A szentjogi konvent oklevele,** hátlapján a konvent rányomott viaszpecsétjével. — (Orsz. Levéltár, Dl. 17.072.)

A pecsét ábráján a szent Jobb látható.

200. **Triest, 1769 június 16. A szent Jobb visszaszerzésére Raguzába küldött Remedelli Dénes dominikánus jelentése,** amelyben arról számol be, hogy a dominikánusok nem akarnak megválni a szent Jobbtól, hanem helyette Szent István koponya-ereklyéjét adták át. — (Orsz. Levéltár. M. kir. udv. kancellária. Hungarica Pálffyana, fasc. 1. nr. 5.)

201. **1771 június, Kollár Ádám Ferenc udvari könyvtárnok jelentése Mária Teréziához** a szent Jobb hitelességéről. — (Orsz. Levéltár. M. kir. udvari kancellária. 2838/1771.)

202. **1771 július. Pray György történetíró kérvénye Mária Teréziához,** hogy a szent Jobb történetéről írt munkáját (lásd a

203. számot) a királynőnek ajánlhassa. — (Orsz. Levéltár. M. kir. udv. kancellária, 3790/1771.)

203. **Pray,** Georgius: Dissertatio historico-critica de sacra dextera divi Stephani primi Hungariae regis. — Vindobonae. 1771.

204. **Pannonhalma, 1771 július 18. Bajzáth József püspök beszámolója a kancellárhoz** a szent Jobb győri és pannonhalmi ünnepléséről. — (Orsz. Levéltár. M. kir. udv. kancellária. 3696/1771.)

205. **Bécs, 1771 július 19. Esterházy Ferenc kancellár felségelőterjesztése,** amelyben Bajzáth József püspöknek a 204. sz. alatti jelentését bemutatja a királynőnek. — (Orsz. Levéltár. M. kir. udv. kancellária. 3697/1771.)

Oldalt a királynő megjegyzése, hogy a szent Jobb további útjáról is azonnal közöljenek vele minden hírt.

206. **Buda, 1771 július 21. Grassalkovich Antal és Hadik András, királyi biztosok jelentése** Mária Teréziához a szent Jobb átadásának ünnepségeiről. — (Orsz. Levéltár. M. kir. udv. kancellária. 3812/1771.)

207. **1771 július. Bajzáth József püspök jelentése Mária Teréziához** a szent Jobb útjáról és átadásáról. — (Orsz. Levéltár. M. kir. udv. kancellária. 3864/1771.)

208. **Scheiner Jánosnak, a budai Szent Zsigmond-templom prépostjának és Hohenfeld Katalin grófnőnek, az angolkisasszonyok főnöknőjének elismervénye** az őrizetükre bízott szent Jobb átvételéről. — (Orsz. Levéltár. M. kir. udv. kancellária. 3864/1771.)

209. **Buda, 1771 augusztus 1. Buda város köszönete Mária Teréziához,** hogy a szent Jobbot városukban helyeztette el. — (Orsz. Levéltár. M. kir. udv. kancellária. 3992/1771.)

210. **A szent Jobb hazahozatalakor terjesztett magyar, latin, német nyelvű imádságok és énekek.** — (Orsz. Levéltár. M. kir. udv. kancellária. 3691/1771.)

Hillebrandt, Franz Anton

írod

3

Szepesy Sándor:

II. József budai országházának helyreállítása.

Magyar Építőmészet

1929. 5. szám.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36. IV. 1.

hatása architektúrája kétségte-
lenül Hillebrandtra vall. Fej-
lettebb, haladottabb formában
megtaláljuk rajta mindazokat
az elemeket, melyek a várbeli
Uri-utca és Országház utca kö-
zötti Közigazgatási Bíróságés régi
Orsz. levéltár (egykor
két személyes tábla és Ország-
ház) tőle származó
homlokzatait jellemzik.
Ezek is részben átépítések
voltak. Másfelől az Erzsé-
bet-apácák korodájának
homlokzata, előfutárja volt
a pesti városi nemet szinhaz
és Vigadó számára ké-
szült, a főváros levéltára-
ban őrzött Hillebrandttól
származó tervnek.

Liszt Ferenc Kézirata VI. 196.

Ybl Ervin, Az udvari
kamara építészei. Nemzeti
Ujság 1925. febr. 14.

Hillebrandt F. A.

Fenti nincs a Kaposy állat felsorolt akon kívül a Főutca és Batthyány-tér sarkán lévő Erzsébet apácák kórháza (eredetileg ferencrendi zárda volt, A XVIII. sz. elején épült, díszes belsejű temploma 1731-40. II. József a ferenceseket 1785-ben az ágostoniak Margit körúti rendházába és templomába telepítette át, a Főutcai épülettömböt viszont a Bécsből ide rendelt és betegápolással foglalkozó Erzsébet apácáknak adta át. 1786-87. alakítják át kórházzá és apáca zárdává a rendházat és ekkor kapja a Főutcai rész a nemesizlésű homlokzatot; A főhomlokzat előkelő

fördítő

Hillebrant A. F.

1775. építi át H. Becsben az Am Hofon lévő jezsuita rendházat a haditanács palotájává. Ez volt a későbbi hadügyminisztérium, meget a 20. sz. első évtizedében romboltak le, hogy egy új bankpalotanák adjon helyet. Az épület koronázó attikáját a kiterjesztett szárnyú óriási kit fejű sassal, valamint a szép faragásu kőkapukereteket Schmidt Miksa butorgyáros megvette és az Óbuda fölött lévő kiscelli-kastélyanák udvari homlokzatán helyezte el. Örülnük, hogy a klasszicizáló ostrák barokknak ezek a kiválóan maradványai fővárosunk területén vannak.

Ybl Ervin: Az udvari kamara építészei. Nemzeti Ujság 1925. febr. 14.

Lakat gyűjtemény a sümegi múzeum-

ban VI. 149

Hillebrandt [Franz]

udvari építész

II. József császár 1784-ben a mai kereskedelmi minisztérium helyét jelölte ki az új német színház felépítésére a várbeli karmelita templom helyett. Fentivel elkészíttette a színház tervét, melynek építési költsége 50.000 forra rúgtak volna. József császár már utasítást is adott a kivitelre, de ezt később vissza-vonta.

(2) Országh Sándor: Budai színházak és játékszín. Bp. 1895. 12. l.

(1) Kádár Jolán: A budai és pesti német színészet története 1812-ig. Bp. 1914. 30. l.

204. kép. *A Szentháromság diad*

Hillebrandt Franz

Anton

épitész

l.

Arch. Ért. 1932-33.

189. l.

~~Alsregby Zolt dr. / főgimn. tanár~~

~~X. 117~~

Hillebrandt, Franz
Anton
später

l.
Arch. És
1935. 171. 172. l.

Schmidt Konrád.

Derékig, kissé jobbra fordu
ábrázolva. Felirata a kép a
Konrad Schmidt, Graf de
gen, Vicepräsident de
a lap hátán pedig nyomtato

Fametszet, mére

Ltn. 1432.
Szakl. 251-9
510-914-19

Hillebrandt, Franz Anton

MAGYAR MŰVÉSZET

1925 II. 57-58, 169.
1927. 277, 280, 287-290,
543, 595
1930. ~~108, 109~~, 388, 420,
~~750~~, 658-59
1931. 13, 19
1932. 260
1933. 92, 93, 156

Marbach.

Az előtért az emeletes és
melynek kapujához széles út ve
rül el. Felirata fölül:

MARBA

Rm., mér. a vk. 9.9: 14.6

126-9

Hildebrandt, Franz Anton

Magyar Művészet

1934. 96. l.

(5)

Timpanon-domborma a [illegible] vasmegyei Szentkirály elpusztult templomából a XIII. századból. Középütt Krisztus, balra a templom alapítója, az épület modellje kezében, jobbra az alapító felesége.

(6.)

Szűz Mária Róbert Károly királyt megkoronázza. Talán 1317-ből a szepeshelyi székesegyházban. A szereplők balról jobbra: Gemzey szepesi várkapitány, Róbert Károly király, a Madonna Jézussal, János esztergomi érsek és Henrik szepesi prépost; a képet a legutóbbi festette a király látogatásának emlékére.

Hillebrandt F. A.

építész

l.

Tanulmányok Bp

multjából. III

78. l.

91

Érkezett 1905 jan. 24.

80/1905 sz. (Budapest, 1905 jan. 18. $\frac{\text{1905 ć. 231. számo.}}{\text{III. ü. o.}}$ sz. a.)

A vall. és közokt. minisztérium számvevőségi osztálya érvényesíti dr. Schönherr Gyula, előadótitkar bekocsi számláját. (Pénzfelvétele végett közöltetett az érdekelttel. 1905. I. 24.)

kötél végét tartva, baljával mindinkább mag
módjának, melynek hagyományai csikósait
életben maradjon s talán iramszarvas fog
volt ez a vadfogásnak,
melynek a pásztorember
is hasznát vehette.

Még az ősidők-
ből való a farkasve-
rem s a csapda, tőr
vagy tőrök és hurok
különböző neme is, mely
épp úgy használatban
van szibériai nyelvroko-
nainknál, mint a közép-
ázsiai nomádoknál. Amennyiben a vadfog
inkább a pásztorkodó, mintsem a tulajdo
a vaddal, a baromtartó nomádnak azonba
lepje a ménest, gulyát vagy nyájat s kárt
ma is az ősmagyar vadászéletnek megfe
hogy a medvét csapdával
fogják. Az égisten, Numi
Tarom kiválasztott állatának,
fiacskájának tekintik s azt
hiszik, hogy Numi Tarom
haragja sújtja azt, a ki meg-

eli őseinkről, kiket hunuguroknak nevez,
se tőlük származik. A középázsiai törökök
z ujgura» (on-ujgur) magyarázva, szintén
ín tanyázó on-ujgurok nyuszt-, nyest- és
képviseltek az ősmagyarok cserekereske-
t hagyományok szerint az evetbőr helyet-
benyúlnak az Árpádok korába. Tótország
n, a mit az aranybulla 28-ik pontja szerint
eg házanként 12 frisachi dénáron lehetett
1019-ki alapítólevél szerint a Dráva mellől
dömösi apátság erdélyi vadászai II. Béla
edvebőrt, meg egy bölényszarvat tartoztak
nyestfogók és a hódászok vagy hódosok,
hódfogással foglalkoztak, a vogulokéhoz
ült az egész, megmagyarázható, ha nyom
int a vas nyílhegy.

nyílhegyeknek változatos sorozatát tünteti
mú nyílhegyet használtak, nagy vadakra
villa-alakút a gyorslábú vadakra, szarvasra,
ített nyílhegy rendeltetése ugyanis az volt,
megakadályozza; a hegyes
nert ha belefuródott is az
iramisforma, négy oldallal
nyílhegyeknél a befúródás
asználták tehát, melyeknek

MDK

From Anton MILLEBRANDT

Hillebrandt F. A.

épitész

vód

Országh Sándor dr.

Budai vinházakés játék-
vin 1783–1895. Ap. 1895.

11. l.

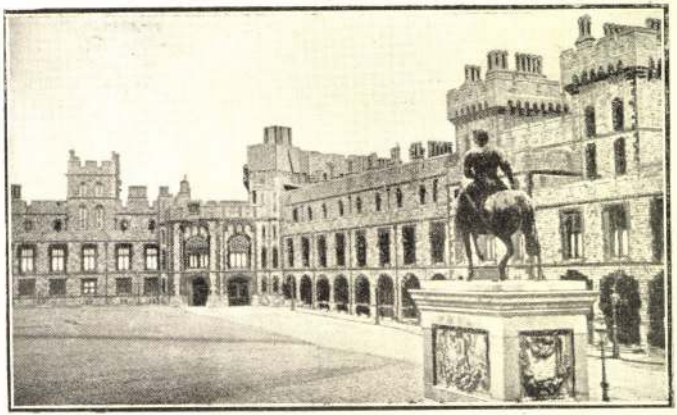

A windsori kir. várkastély négyszögudvara.

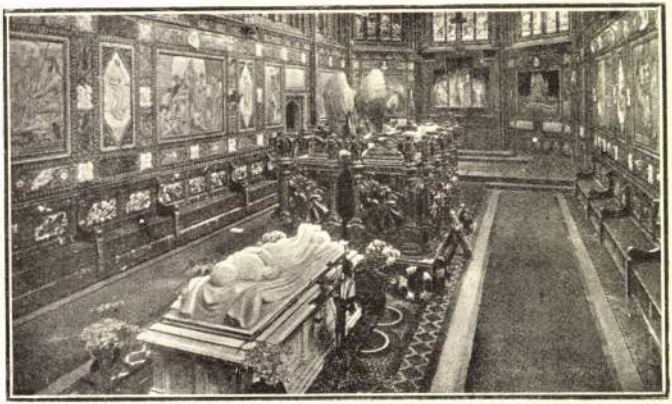

Az Albert emlékkápolna a windsori kir. várkastélyban.

Hillebrandt Ferenc Antal (I

II. József feloszlatván 1782-ben a budavári klarissza rendet is, a Zárdaepületet a királyi kuriá és az országház elhelyezésére rendelte. Az átalakítási munkálatokra fenti kapott megbízást. Il. a királyi kuriát az épületnek Uri utcai, az országházát a Sütő-utcai (Országház u.) részbe helyezte el. A mester az országgyűlés két táblájának ülésterment az épület emeleti részeiben helyezte el és pedigaz alsó tábla nagyobb termet a Sütő utcai oldalon s a főrendekét az épületnek északi, a hátsó templomfalhoz csatlakozó szárnyában. A főrendi tábla ülésterme kisebb és egyszerűbb volt,

éltóságodat ez ügyben rövid

zbelépésre kérte.

os Bizottsága a maga részéről

gy nevezett római burgusnak,

érdekében sürgősen intézkedni,

gos Bizottságát értesiteni mél-

kiváló tiszteletem nyilvánitását

elnök

ánt Alispán Urnak

Budapest

Hillebrandt Ferenc Antal (II)

az alsó tábla hatalmas méretű terme viszont korának jellegzetes, u. n. copf izlésében, (Louis XVI.) gazdag építészeti tagozással épült.

Az épület frontján a nagyterem két oldalán egy-egy lépcsőházat tervezett H., ezek egyike díszesebb tagozással monumentálisabb kiképzésű volt, a másik kisebb és szerényebb, A lépcsőházak egyszerű folyósokon át egy háromhajós monumentális kapnaljba torkollnak, amelyen át a tágas udvarba nyílik kilátás. Sokkal szerényebb tagozásu, de mégis monumentális hatásu és finom izlésű az épület főhomlokzata, melynek főtengelyét egy erőteljesebben

Megyéspüspök Ur !

!

tel bátorkodom közölni, hogy a
ázában lévő két nagyértékű Maul-
llitási munkálatainak végzésére
Kraft Károly és Veres Zoltán urak
hogy ott a munkát haladéktalanul

od egyházmegyei hivatalától a
t 11000 pengő munkaelőleget a

Hillebrandt F. A. (III

tagozott kapuzat hangsulyozza. A homlokzatvonal törésének kellemetlen hatását Hillebrandt rizalit-kiképzéssel tüntette el. Az országgyülés ülési termein kívül az országház földszintjén nyert elhelyezést az országos leváltár is. Az épület többi helyiségét pedig részben az országos pénztár, részben az utóbb emlitett intézmények alkalmazottainak lakásai foglalták el.

Az országgyülésnek Hillebrandt épitette fényes hajlékában tartották az 1790, 1792 és 1807 évi országgyüléseket. E három alkalomtól eltekintve a diszes termeket kizárólag jelmezes estélyek és táncmulatságok rendezésére használták, amelyek itteni tartására Buda város még II. József-től kapott engedélyt. 1861-ben is szó fordits

volt arról, hogy az országgyűlése-
ket itt tartsák, sa termeket e
célra rendbe is hozták, végül azon-
ban ez az országgyűlés Pesten ütt
önze – Az 1867-ik koronázás al-
kalmával vendéglőnek render-
ték be az egykori országgyűlési
termeket. Az alkotmányos élet
helyreállítása után H. alkotása
áldozatul esett annak, hogy a
miniszterinnok fokozott helyszük-
séglete miatt a díszes helyiségé-
ket hivatalok elhelyezésére fog-
lalták le. 1873-ban a termek ere-
deti és valószínűleg díszes mennyé-
zetéit leromboltak és egyszerű
~~ir. Vallás- és Közoktatás~~
vasszerkezetű sík mennyezettel
cserélték ki, a kis termet az 1874-
~~ik~~ ben felállított Országos Levél-
tár, a díszes nagytermet pedig
a belügyminiszterium irattár el-
helyezésére vették igénybe és az irat-
állványok elhelyezéséhez kegyetlenül
szétdulták az utban álló építészeti
tagozásokat.

Hillebrandt F. A. (IV

Az épületnek ebben a multjához és művészi becséhez nem méltó sorsában csak az 1923. esztendő hozott változást. Az Orsz. Levéltár új palotájába költözött át, a szomszédos belügyminisztérium főépületre húzott új emelet pedig lehetővé tette, hogy a régi épületben lévő hivatalok áthelyeztessenek.

A helyreállítás tervét dr. Lechner Jenő készítette s art. Havas Sándor építész hajtotta végre 1928-29-ben.

irod

(Lechner Jenő dr.) Az egyszer budai országház. Bpest 1929.

ven szükség, Marton Lajos

ról is értesitette, hogy M

uton máris haladéktalan kö

A Müemlékek Ország

is felkéri Méltóságodat, ho

mint müemléknek védelme

s erről a Müemlékek Orszá

tóztassék.

Fogadja Méltóságod

Budapest, 1934. augusztus 7.

Lechner J: Az egyhori budai Országház

Méltóságos Bp. 1929

Dr Erdélyi Lór

Hillebrandt

II. József Hillebrandt
építésszel szinházterivet ké-
szittetett a pozsonyi szinház
mutájára. Ez a szinház a
mai kereskedelmi ministé-
rium helyén épült volna
meg, de a terv keresztül-
vitele tulkoltságernek
mutatkozott s ezért az
uralkodó elejtette azt.

Lbp 134.l

Képek Buda és Pest
fejl. történ.

MMEE közl

1918

Ellenbogen b. n. V. 107.

Hillebrandt Franz

udvari építész
a pesti német szinház
első tervét fenti-
készitette az 1790-es
évérben, de ezt a tervet nem
fogadták el -

Kádár Jolán

A pesti és budai
német szinészet tört.
1812 - 1847. Bp. 1923
6. l.

NTTÁRGYAK

SZENT SEBESTYÉN
Dombormű alakos háttérrel.
Német munka, XVIII. század.
Fakeretben. Elefántcsont, 8·5 × 11·5 cm.
Egyhműv. kiállítás, 1930., 159. szám.

KORSÓS NŐ
XVIII. század.
Elefántcsont, mag. 4·6 cm.

INDIAI KIRÁLY TEVEHÁTON
Dombormű dobozban.
Német munka, XVIII. század.
Elefántcsont, mag. 10 cm.

MÁRIA TERÉZIA NÉGYESFOGATA
Modell.
XVIII. század.
Elefántcsont.

ÉREM,
előoldal Férfi és nő arcképe, hátoldal: Haldokló férfi. Zsidó felirattal.
XVIII. század.
Elefántcsont, átm. 5·3 cm.

ROKKA,
aranyozott ezüstrészekkel.
XVIII. század.

MDK

Hildebrandt Ferenc Antal főigazgató

Ember Győző: A magyarország épitészeti igazgatóság történetének vázlata /1788-1867/. Levéltári Közlemények 1942-45.XX-XXIII K. 347.o.

MDK

Hillebrand

Vámos Ferenc: A magyar formanyelv épitészetünkben.
MMÉEKözl. 1929. márc. 3. 61.l.

Építészet - világi

Hillebrandt Fr. a. magyarországi épületei

Magyar Művészet, 1927

276-291. o.

kapossy János: kétőbarokk építészet Magyarországon.

Építészet

F.A. Hillebrandt építész munkái a budai kir. palotával kapcsolatban 1749, 1766, -67-68, -71, és 1776.

Kapossy J. A magyar királyi udvari kamara épületei Mária Terézia és II. József korában.

Budapest, 1923-24.

585-613 l.

Építészet.

Pozsonyi Koronázási domb.

ép.Hillebrand.

Jhb.d.KKCK.1919.Beiblatt 31,32.Sp.

Hillebrandt Franz Anton MDK

Országház u. 28. Egykori Budai országház.

Klarissza apácák tulajdona volt. Franz Anton Hillebrandt vezette 1784-85-ben az országház és kuria számára való átalakitást.

A dísztermet Lechner Jenő 1928-29-ben helyreállitotta.

Repr: Országház 2. 28.

63. kép.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.

39-40. ~~kép.~~ lap

Hillebrandt, Franz, Anton épitész MDK

müveivel foglalkozik:

Kapossy János: F.A.Hillebrandt./Bp.1924./
cimü munka

A magyarországi müvészet története I. 474.1.
Bpest, 1961. II. kiadás. –

Hillebrandt Franz, Anton

MDK

1783-85-ben a volt klarissza templomot és kolostort épitette át a királvi Kuria és az Országház céljaira.

67.o.

v.ö. 189 és 193. kép.

Borsos -Sódor - Zádor: Budapest. Bp.1959

Hillebrandt, Franz Anton

MDK

A pesti szinház épitésére ajánlkoznak
1799-ben Franz Anton Hillebrandt
1800-ban Jung /terve ismeretlen/ és szintén
1800-ban Uldarico Moro trieszti épitész.

139.o. 100. jegyzet.

ZÁDOR ANNA: POLLACK MIHÁLY. Bp. 1960'

Hillebrandt Ferenc Antal

MDK

Kovács L: A régi pesti Vigadó épitésének előzmény
Kny. Tanulm. Bp. multjából. Bp. 1934.
18, 19. l.

MDK

Franz Anton Hillebrandt,

az Országház-u.28 épület a klarissza apácáké volt és a XVIII.sz. második felében épült. Miután II. József a rendet feloszlatta, az épületbe az országház és a kuria költözött. Az átalakitást F.A.H. végezte. Ekkor épült a nyagyobb emeleti diszterem.- 1873-ban a régi mennyezeteket lerombolták. A disztermet 1928-29 ben Lechner Jenő tervei szerint helyreállitották s még egy disztermet épitett.

Gen Zak Bpest. 8-9 l. 16-17.l.

MDK

Franz Anton Hillebrandt,

a klarissza-templom,melset II.József császár 1782-ben feloszlatott 1743-1748 között épült. 1784_ben F.A.H. 3 szintre vizszintesen elvágta beépitett téglaboltozatokkal és a tornyát lebontotta. Romos. /Lásd még Országház-u.28.

Gen Zak Bpest. 8-9 l. 16-17.l.

Buda. Hillebrandt, épités, 1778.

Pressburger Zeitung

1778, 70. sz.

Fletcher

Pressburger Zeitung

MDK

Hillebrandt épitész

Nagyváradi püspöki palota épitése 1762-től

Kapossy J: A magy.kir. udv. kamara épitészei Mária Terézia és II.József korában. Századok, 1923-24. 585-618 l.

M. P. K.

HILLEBRANDT

A klarissza renaház kibővítése, át-
alakítása kúriává és országházzá

Preisich Gábor: Bp. városépítésének
története ... Bp. 1960. 36. l.

Hillebrandt és Oraschek Ignác

Terve a budavári palota ny-i homlokzatához.

Czagány István: A budavári palota barokk homlokzatának helyreállítása

Műemlékvédelem 1963 4 n. 214 l.
215. l.

Hillebrand Franz Anton épitész XVIII. sz.

Sp.22-24.38.

Jhb.d.KKCK.1919.Beiblatt.Sp.50-52.

Sp.28-31.32.33
33-40: 44-46
44.48.49.50.

Hillebrandt, építész,
1778., Budon.

Pressburger Zeitung
1778., 70. 52.

Hillebrandt Ferenc-Antal építész 1765.

Archaeologiai Értesítő

XLII., 1928., 166–187.

Kapossy János: Mária Terézia budavári palotája.

Hillebrant József építőmester, a budai királyi palota felépítője. 1748–1771.

Tud. gyűjt.
1826. XII. 74–87.

Hillebrandt Franz Anton épitén

Magyar Művészet, 1927

276-291. o.
kapossy János: kétőbarolek épitészet
Magyarországon.

Hillebrandt

és Hild János képviselték a Pesti Német Színház felépítésére vonatkozó első tervezet.

Hont Ferenc – Staud Géza: Színházi lexikon, Budapest, 1969.

345.

Hillebrandt

építész 1783-ban készített tervet a budai Várszínház felépítésére.

Hont Ferenc - Staud Géza: Színházi kislexikon, Budapest, 1969.

476 l.

Franz Anton Hillebrandt építén M.D.K.
udvari kamarai építén
Balthasar Neumannal dolgozik együtt

Patachich Ádám a megkezdett nagyváradi püspöki palota építéset Hillebrandtra bízza.
(1762)

dr Kardoss György: A magyar barokk és zopf építészet rövid ömefoglalása. 1952. Mérnöki Továbbképző Intézet előadás-sorozatából M.19

19.l.

Hillebrandt, Franz Anton

nevét említi a mai pesti Vigadó elődjének, a Redoute-nak tervezésével és építésével kapcsolatban

Czagány István: A Pesti Vigadó sorsa.

32-34. l.

Budapest, 1969. 8. sz.

Hillebrant építész

a dunaparti német szinház terve 1800 k.

Bierbauer cikke. MMÉSKözl 1927, 11-12.sz. 64-70 l.

Képes

MDK

Frau Anton HILLEBRANDT

. J. A. Hillebrandt, építész

1783-ban megbízást kapott arra, hogy a Jerencs kolostort királyi kúria és Országház Céljaira átalakítsa.

György István: A tudomány a Várban 6.

Népszabadság, Bp. 1971. dec. 19.

Franz Anton Hillebrandt

1757 után a komáromi Építési Hivatal vezetője.

Voit Pál: A barokk Magyarországon,

Budapest, 1970.

621

Franz Anton Hillebrandt

a magyar udvari püspöki palotát épitette;
a gyulai, egykori Harruckern kastély-
hoz tervet készitett.

Voit Pál: A barokk Magyarországon,
Budapest, 1970.

621

Franz Anton Hillebrandt

megépítette 1760-ban Grassalkovich komaraelnök pozsonyi kastélyát - 11 több átépítette a budai klarissza kolostort.

Voit Pál: A barokk Magyarországon, Budapest, 1970.

621

4

Franz Anton Hillebrandt

Kialakította a várbeli országház hatalmas üléstermét. Részt vett a budai s talán a pozsonyi királyi palota befejező munkálataiban.

Voit Pál: A barokk Magyarországon, Budapest, 1970.

621

Franz Anton Hillebrandt

-nak találjátok: a pozsonyi Apponyi-, Nyáry-, az Esterházy-, Lamberg-, és Wachter-palotákat.

Voit Pál: A barokk Magyarországon, Budapest, 1970.

624

Hillebrandt Franz Anton (1719–1797).

Osztrák létére a budai kamara főépítésze volt, 1758-tól Budán kapott hivatalt és 40 évig irányítója maradt a magyarországi építészetnek. Egyházi építkezési közül főművének számít az 1774-ban befejezett nagyváradi barokk székesegyház.

Kampis Antal: A magyar képzőművészet története.

Népszava, 1972 jan. 22.

Franz Anton Hillebrandt

Kétségtelen szerzősége állapítható meg az 1773-74-ben épített pozsonyi gabonaraktárnál.

Voit Pál: A barokk Magyarországon, Budapest, 1970.

631

Franz Anton Hillebrandt

helyettese Franz Karl Römisch.

Veit Pál: A katolikus Magyarország,

Budapest, 1896.

631

Franz Anton Hillebrandt

utóda a Komarai Építési Hivatal élén Laurenz Lander.

Voit Pál: A barokk Magyarországon, Budapest, 1970.

631

Franz Anton Hillebrandt

Nagykárolyban a Károlyi grófok
irodalmi épitésze volt.

Voit Pál: A barokk Magyarországon,
Budapest, 1970.

65p

Franz Anton Hillebrandt

tervezte a gyulai plébániatemplom oltárát és a volt Harruckern kastélyt.

Voit Pál: A barokk Magyarországon, Budapest, 1970.

657

Franz Anton Hillebrandt

a magyar kamara vezető építésze

a würzburgi nagymester irodájában

dolgozott.

Voit Pál: A barokk Magyarországon,

Budapest, 1970.

721

Franz Anton Hillebrandt

kap megbízást a Pócsán építendő templom főoltárának elkészítésére.

Voit Pál: A barokk Magyarországon,
Budapest, 1970.

Pol

Franz Anton Hillebrandt

Készitette a nagyváradi püspöki palota terveit.

Voit Pál: A barokk Magyarországon, Budapest, 1970.

961

Franz Anton Hillebrandt

1745-ben Oraschek Ignác után vezető
a budai királyi várpalota építkezését.

Voit Pál: A barokk Magyarországon,
Budapest, 1970.

479

Hillebrandt Ferenc

irvál

Ortvay Tivadar dr

Pozsony város utcái
és terei. Pozsony
1905. 87, 88 l.
137
163
597

Hillebrandt Fr. A

irod

Ortvay Tivadar dr:
tiar év egy harai
főiskola éleséből.
Bp. 1884. 13. l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Hillebrandt Fr. Anton

épitész

úrnak
úrnőnek

Budapest

NYOMTATVÁNY

B

Nagy Pozsony plaszt. [illegible]

24 és kv. ll.

a [illegible]. Domer-Messerschmidt
Nyomtató időszakba
Komárom

1936

Nagyméltóságú
Méltóságos
Nagyságos

KORVÍN MÁTYÁS EGYESÜLET ONLINE SOCIETÀ MATTIA CORVINO 1920

MEGHÍVÓ

a

KORVIN MÁTYÁS

MAGYAR-OLASZ EGYESÜLET

KÖZGYŰLÉSÉRE

az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum (IX., Üllői-út 33—35) dísztermében folyó évi június hó 24-én, hétfőn délután 6 órakor

Gerevich Tibor
elnök

Franklin-Társulat nyomdája

Hillebrandt F. A.

cród
z

Menclová, Dobroslava

Hrad Bratislava.
Bratislava, 1936.

44, 45.

Hillebrandt

a budai vápalota

épitésje

l. Y. élete és

Meller Ferenczy

140. l.

1905

FELVETTE	LEMEZSZÁM
Szentiványi, 1938.	

Hillebrandt. F. A.

terverte a székesfehérvári székesegyház főoltárát, mely 1774-ben épült.

Marosi Arnold:
Székesfehérvár művészeti emlékei. Magyar Művészet 1930, 420. l.

Hillebrandt F. A

wód

R,

Marschall Sekerfi

35. l. Kalauz

1930

R Ajánl
Bp. 4
Budapest 4
3300 /k

budapest IV, váci ucca

T.

Európa könyv- és lapterjesztő r.t.

Budapest.
Rothermere ucca

Hillebrandt F. A

erod

a ek

Lykamüvtört. II

242. l

1939. 2. kiad

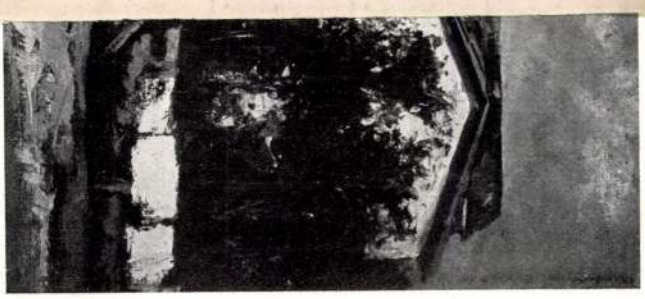

Giovanni Giacometti: *Autoritratto.*

Hillebrandt F. A

Irod

est budou

Les Pfregélö

71, 72. l.

1940 91

Lepold Antal:

Az esztergomi Bazilika

AZ ÚJ HERCEGPRIMAS székfoglalása alkalmából az ország figyelme az esztergomi bazilikára irányul. Csodálkozva kérdezik, miképpen volt lehetséges a beiktatás ünnepségét a súlyosan rongált székesegyházban megtartani Bizony csak üres ablakok közt De a templom belseje a májustól folyó szorgos helyreállítási munka eredményeként már tűrhető rendben van Külsején még megszámlálhatatlan a sérülés Statikai hiba az oszlopcsarnok egyik oszlopára esett, amely mellett ideiglenesen két téglapillért emeltek. Ha a munka eddigi ütemében tovább folyhat és újabb károsodások nem lépnek fel, a templom eredeti alakjában megmenthető.

Egy monumentális munka titka.

Az esztergomi bazilika Magyarországon a klasszicizmus korának legnagyobb építészeti alkotása. Nemcsak Esztergom város képének adja meg a jelleget, hanem széles körzetben egész vidéknek. A Duna szintje fölött 60 m. magas dombon áll a 100 m. magas, 118 m. hosszú és oldaltornyait beszámítva 91 m. széles épület egyszerű mértani formáival és melléképületektől nem takartan. Ez a magyarázata a hatalmas tömeghatásnak, amelyet nagy távolságban is a szemlélőre gyakorol. Elszigeteltségében inkább óriási emlékműnek tűnik, amely a hely fontosságát hangsúlyozza, mint gyakorlati lelkipásztori célra épült templomnak. S a magyar kereszténység és államiság születéshelyén valóban emlékmű is a bazilika.

Küzdelem az épület elhelyezése körül.

Száz esztendeig küzdött a két nézet egymással, a várhegyen a régi templom helyén épüljön-e az új székesegyház, vagy a város belsejében. Az utóbbi nézetet leginkább az esztergomi káptalan képviselte, amely a lelkipásztori szempontón kívül a várhegyen még megmaradt történelmi emlékek kiemelését kívánta és az egyenlőtlen szintű, aránylag szűk és meredek hegyen nagyobbszabású épületek kellő elhelyezését lehetetlennek tartotta. Azonban a káptalan nyomós érveivel szemben a jogfolytonosságot képviselő másik nézetnek kellett győzedelmeskednie, mert ezt olvasták ki az országgyűlésnek az Esztergomba visszatérést sürgető törvényeiből, a királyok és a prímások s azt vallották maguk is.

Három építőművész hat terve.

Csáky Miklós prímás (1751—1757) foglalkozott először az új székesegyháznak a várhegyen való elhelyezése kérdésével. Megbízott építésze (Giovanni Ricca) azt a megoldást ajánlotta, hogy az új székesegyházat a nehéz terepviszonyok miatt a hegycsúcson építsék északdéli irányban, a Bakács kápolnát bontsák le. Ajánlatán megbotránkoztak. Barkóczy Ferenc prímás (1761—1765) Canevale (Ganneval) Izidort, a váci székesegyház építőjét bízza meg a helyszínrajzok és az egyházi épületek elhelyezési terveinek elkészítésével. Helyszinrajzait ismerjük, de tervéről csak annyit tudunk, hogy a magyar kamarai építésznek, Franz Anton Hillebrand-nak nem tetszett, talán azért is, mert a nagyszabású feladatot maga akarta vállalni. Hillebrand 1762—1764 közt három tervet készít. Az elsőt, abban a tudatban, hogy a vár erődítményeit nem szabad bántania. Ez a terve a legzseniálisabb, mert a vár alakjának megtartásával mégis teljesen megoldotta azt a térkiképzést, amely a székesegyház, a prímási palota, a szeminárium, a kanonoki házak, a könyvtár és levéltárak elhelyezésénél később is mindig alapvető maradt. Magyar kultúránk nagy vesztesége, hogy ez a terv meg nem valósult. Miután Barkóczy kieszközölte az engedélyt, hogy a katonai erődítményekre nem kell figyelemmel lenni, Hillebrand eredeti koncepcióján csak keveset változtat s bizonyosan kényszerűségből egyszerűsít. Második tervének famodellje fennmaradt, a kivitelezésre elfogadott harmadik tervének több részlete pedig a legújabb időkig a prímási gazdasági levéltárban jeltelenül rejtőzött és az új átrendezéskor került elő.

Hillebrand alapvetése.

HILLEBRAND is nagyarányú talajegyenlítést tervezett a várban, hogy a templom és annak nyugati részéhez kétoldalt csatlakozó prímási palota számára egyenletes síkot nyerjen. De a mostani szintnél 4 méterrel magasabb síkot alkotott s a Bakács-kápolnát meghagyta eredeti helyén úgy, hogy a kápolna 6 méter magas kis dombon kiemelkedett volna az általános síkból. Azért a templom déli tornyából a prímási palota déli szárnyához futó árkádfolyosóból történt volna a kápolnához a feljárás. Ez az elrendezés élesen hangsúlyozta volna a régi Bakócz-kápolna jelentőségét. A templom egyhajós és kereszthajós lett volna, a négyezett fölött dombon álló kupolával, a keleti oldalon a templommal összeépített két négyszögű toronnyal, a nyugati oldalon kidomborodó apszissal. A déli és az északi oldalon két elliptikus mellékkápolna kupolával, egy-egy kisebb kidomborodás két mellékoltár számára, azután a keresztfolyosó két szára ívelő apszissal, a szentély mellett két hosszúkás emeletes sekrestye tagolja a falakat. A prímási palota két szárnya a dunai fronton a templom szentélyétől jobbrabalra északi-déli irányban fut, de a végén derékszögben törve, kelet felé fordul. A két szárnyat a templommal és egymással a sekrestyeajtókig, majd az apszis mögé is futó árkádfolyosó köti össze. Enyhe lejtésű út vezet a várhegyről keleti irányban. Az út két oldalán, az alsó síkon a várban álló prímási palota keletre forduló szárnyaival egy vonalban sorakozik a két L alakú szeminárium és a kanonoki házak, de az utóbbiak vonala közepén 45 fok alatt törik. Két alagút a lejtő alatt biztosítja a közlekedést.

Hillebrand után hetvenhárom év és öt építőmester.

BARKÓCZY HALÁLA (1765) után megáll a munka s csak 55 év múlva fog hozzá ismét Rudnay Sándor prímás. I. Ferenc király 1820-ban személyesen megjelenik Esztergomban s Rudnayval való tanácskozás után elhatározzák, hogy az újjáépítésnek Hillebrand alapján kell történnie, de azt a klasszicizmus stílusában át kell dolgozni. A király felajánlja udvari építészének Ludwig v. Rémy szolgálatát. Rémy megbízza hivatalának tagját, a kismartoni születésű Khünel Pált hozzávetőleges terv elkészítésével. Mikor Rudnay a munka siettetése végett Bécsben jár, Rémy Khünelnek eddigi munkáját megmutatja, amely teljesen kész terv volt és Rudnaynak annyira tetszett, hogy a királynál kérte Khünel szabadságolását és az újjáépítéssel való megbízását, ami meg is történt. Khünel a Hillebrand-féle terv összes használható elemeit, még a méreteket is megtartotta és csak az új stílus által követelt változtatásokat tett. Visszatért Ricca és Hillebrand korábbi elgondolásához a Bakács-kápolna ügyében s annak lebontását és az új székesegyházba való beépítését javasolta. Megváltoztatta a szemináriumok alakját, a kanonoki házsorokat pedig nem törte szögben, hanem ívben futtatta egymás felé. Azonkívül a talajnak 4 méterrel mélyítését kívánta. Khünel még az alapozási munkálatok idején meghalt. Helyette eddigi segéde és unokaöccse Packh János kapott megbízást az építés vezetésére. Az altemplomot egészen Packh tervezte az építés közben több változtatást tett a Khünel-féle terven. Felépítette a templomot a falegyenig és a hajót be is boltozta, befejezte az alagutat és a kanonoki házsort, mikor merénylet áldozata lett. Kopácsy prímás 1838-ban Hild Józsefre bízta az építészeti feladatot. Hild egészen a saját tervei szerint építette a kupolát, a szentélyboltozatot, a nyugati előcsarnokot, a két oldaltornyot, a szemináriumot s megkezdte a keleti nagy oszlopcsarnok kialakítását, de az utóbbit már Lippert József fejezte be, aki Simor János prímás idejében a templom belsejének és a Bakács-kápolna boltsügének műmárványozását is vezette.

Hillebrand és Khünel nagyszabású tervei csak részben és így is jelentékeny változtatások mellett valósultak meg. Egészen elmaradtak a prímási palota szárnyai, az egyik szeminárium és a kanonoki házsorok fele, Hillebrand terveinek ismeretében meg kell állapítanunk, hogy az esztergomi bazilika és a csatlakozó egyházi épületek elhelyezésének, beosztásának és méreteinek szerzősége Hillebrandot illeti meg, mert a tervezésben összes utódai az ő tervéből merítettek.

VALASZ LEVELEKRE

PARASZTSÁGUNK PROBLÉMÁI. Joggal bírálhatjuk amiatt az Új Embert, hogy munkatársai között nem akad a falusi magyarság problémáihoz értő. Pedig első szempillantásra úgy tetszik a dolog, hogy mi sem volna könnyebb a falu papjai sorában keresnünk olyanokat, akik alapos helyszini ismerettel és tárgyi tudással megfelelnének ennek a nagyon fontos feladatnak is. Nos, mi megpróbálkoztunk ebben az irányban is — sajnos kevés eredménnyel. Szomorú és megdöbbentő, hogy egészen ritka kivételtől eltekintve, senki sem akadt, aki szándékainkat megértette és támogatta volna. Gyakran megismételt kérdezősködésünk és nógatásunk után kaptunk ugyan — tömegével — cikkeket, hozzászólásokat a vidékről, de ezeknek az írásoknak majd mindegyike lírai, vezércikk-szólamokkal ékes általánosságokban merült ki. Kudareba fulladt kísérletezéseinket majdnem azzal a szomorú megállapítással kellett félbehagynunk, hogy falusi magyarságunk problémáinak szakszerű és tárgyi adatokban bővelkedő ismertetésére ninesenek embereinkmég azok között sem, akik évtizedeken keresztül hivatásszerűen foglalkoznak a néppel.

FIATAL LEÁNY VAGYOK. Nem közölhető.

VERSEK 1945. Csekély művészi értékkel rendelkező versek. Ne haragudjék meg reánk, ha nem biztatjuk és nem kápráztatjuk!

R. GY. Még szárnypróbálgatásnak is túlságosan korai és gyenge.

Díszhangverseny a Zeneakadémián

az Örökimádás-templom helyreállitására

Az Üllői-úti Örökimádás-templomát sem kímélte meg a háború vihara. A templom és a zárdaépület megrongálódott. A legfájdalmasabb kár: tönkrementek a templom felbecsülhetetlen értékű, művészi színes ablakai. A zárdai Keresztény Anyák Kongregációja *dr. Tiefenthaler József* prézes irányításával most lelkes munkába kezdett, hogy megjavíttassák a templom sérüléseit. Elsősorban az ablakokat szeretnék pótolni.

Valóban megható az az odaadás, amellyel kezdeményezésük találkozott. Díszhangversenyt rendeznek a Zeneakadémián. A legnevesebb művészeket kérik fel, mindenki ingyen vállalja a szereplést. A Zeneakadémia nagytermét a kultuszminiszter támogatásával díjmentesen kapják meg. A nyomtatványokat a szaléziánusok készítik el. A hívők versenyeznek az áldozatkészségben a nemes cél érdekében. Bizonyos, hogy a hangverseny nagy-nagy siker lesz és a templom tovább teljesítheti magasztos feladatát, az örökimádást, engesztelésül, az egész országért.

A díszhangverseny november 3-án lesz d. u. ½3 órakor. Közreműködnek *Basilides Mária, Palló Imre, Palaky Kálmán, Starker János, Székely Mihály, Bilicsi Tivadar, Dobay Lívia, Garay György, Sallay Iván, Sárdy János, Temesváry János, Walter Rózsi, Gordon Artúr* és *Pless László*. Jegyek válthatók a Zeneművészeti Főiskola portásánál és az Örökimádás Zárdában (IX., Üllői-út 77.).

Építési vállalat mélyépítési csoportjának vezetésére különösen hídépítési munkákban gyakorlott **mérnököt.**
Fiatal, vezetőállás betöltésére alkalmas szakember ajánlatát, a személyi adatok, eddigi működés és fizetési igény megjelölésével „Újjáépítés" jeligére a kiadóba kérem.

„KASZAP ISTVÁN LAPJA" kiadóhivatala
örömmel közli a kedves Kaszap tisztelőkkel, hogy Kaszap István Lapja újból megjelent. A kevesebb példányszámra való tekintettel azonban a budapesti címekre postán nem küldünk ki lapokat; kedves olvasóink szíveskedjenek azokat a templomok előtti terjesztőknél beszerezni.

6 voltos ACCUMULATOR
ELADÓ. IX. ANGYAL-U. 33. ÉPÍTÉSI IRODA

MAGYAR KORUS FIÓKJA
BUDAPEST, VII., DEMBINSZKY-U. 10.
Üzletvezető: Sülyi Lajos.
«Szent vagy Uram» imakönyvek és az összes Magyar Kórus kiadványai viszonteladóknak a szokásos kiadói árengedménnyel.
Viszonteladóknak! Vidékre a pénz előzetes beküldése mellett tudunk csak szállítani.

Relikül, bőrönd, pénztárca OLBRICH-nál a régi minőségben
BUDAPEST, VI., TEREZ-KORUT 3.

MÉSZÁROS LAJOS
EGYHÁZI MŰÖTVÖS MESTER
BUDAPEST, VIII., MÁRIA-UTCA 15.
Raktáron tart és készit mindenféle egyházi szereket. Kelyhet, szentségtartót, keresztet.
Javitás, aranyozás, ezüstözés.

AKI HIVATÁSBÓL
szívesen dolgozna papi háztartásban és egyesületek vezetésében segítene, jelentkezzen Orosháza, V., Teréz-u. 2.

Mahunka Ferenc
vászon, lehérnemű szaküzlete
Budapest, V., Erzsébet-tér 2.

KEGYTÁRGYÜZLET
Szent Domonkos-templommal szemben.
Budapest, VII., Thököly-út 48. sz.
Imakönyvek, kegytárgyak nagy választékban.

ROSARIUM
háziipari és kereskedelmi kft.
Főüzlet: VII., Péterffy Sándor-u. 6.
Fiókuzlet: VIII., Mária-u. 19. I. 6.
Kegytárgyak
olvasók, imakönyvek, keresztek, plakettek.
Viszonteladóknak! Vidékre a pénz előzetes beküldése mellett tudunk csak szállítani.

RÓM. KAT. KÁNTOR
helyettesitést vállal vidéken is: Czézár Károly nyug. rk. kántortanító, Budapest, VII., Peterdy-utca 4, II. 6.

OBERBAUER A.
UTÓDA
templomberendező és zászlókészitő vállalat
MOST
Budapest, IV., Váci-utca 15. sz.

Harmóniumok
újak, legjobb békebeli minőségben még kaphatók: HÖRL-nél, Budapest, II., Török-u. nyolc (8.) (Irgalmasokkal szemben.)

UJDONSÁG!

		Alapár
Dr. Bank József:	Káptalani méltóságok Magyarországon	2.—
Dr. Waigand József:	Ismerd meg, dolgozzál érte! Rövid missziós enciklopedia ...	3.—
Perlaky L.:	Mazarin bíboros	8.—
Tower Wilmos:	Másvilág, pokol, mennyország	10.—
Leánykönyvek:		
Gerely Jolán:	Add nekem a szívedet	7.—
Gerely Jolán:	Majd ha aszszony leszek	9—
Tower Vilmos:	Vigasztaló gondolatok	4.—
Bognár Ferenc:	A szentmiseszolgáltatás...	2.60
P. Plus-Uhl Antal:	Papi elmélkedések	17.—

Jelenlegi szorzószám: 150.

Szentképek, levelezőlapok, olvasók, levélpapirok, nagy választékban kaphatók:
KORDA r. t. könyvkereskedésében
BUDAPEST,
VIII., Mikszáth Kálmán-tér 4. sz.

BAZSÓ Barossutca 66—68. **ING** hozott anyagból is készül

STRAUB U.
92 éves festék szaküzlet.
Budapest. IV., Eskü-tér 3.

Brilliánst aranyat, ezüstöt, ékszert VESZEK-ELADOK
SCHIFFLER NÁNDOR ékszerész, BUDAPEST, IV., Petőfi Sándor-utca 7. üzlet.

Kiadja: Az ACTIO CATHOLICA
Felelős kiadó:
MIHALOVICS ZSIGMOND prot. kanonok.
Felelős szerkesztő: PÉNZES BALDUIN.
Szerkesztőség:
Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 28. II. 17.
Kiadóhivatal:
Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 30.
Engedélyezési szám: 1852/M. E./1945.

Nyomatott a Stephaneum nyomda körforgógépén, Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz.
Felelős: Ketskés János.

SZINHÁZ

SZENT JOHANNA

A középkor aranyos alkonyán, Rouen városának falai között, máglyán égettek el egy francia parasztleányt, akire a balga kortársak «politikai szükségességből» és «lelkiismereti okokból» kiáltottak halált.

A kettős ürügy, amely a máglya sziszegő lángjaiban egyesült, elemésztette ugyan a leány halandó testét, de Isten szándékai szerint megdicsőítette lelkét s az oltárra emelte őt.

Mindegy, hogy milyen formában jelentkezik a csoda. De akkor valóban a tűz félelmetes lángjaiban kellett, hogy jelentkezzék, mert tűz és fegyver sorvasztotta Franciaországot s a kortársak, akik angol és francia zászlók alatt öldökölték egymást csak a tűz nyelvén érthették meg földi acsarkodásaik értelmetlenségét és hiábavalóságát.

A csodára — úgy látszik — időnként mindig szüksége van a tömegembernek, hogy a szentek vére árán újra Emberré nemesedjék és megváltsa magát a kollektív butaság s a gőg fealjasító koloncai alól.

Az Üdvözítő keresztha'álának és feltámadásának csodája: minden időkre szóló fényforrás. Ettől gyúlnak lángra a lelkek és staféták módjára adjak tovább a szent tüzet, amellyel istenfiúságuk tudatára, földi feladataik igazi értelmére és végességük felismerésére ébresztik a tömegemberség vadon burjánzó egyedeit.

A mindenkori világi hatalom féltékenyen vigyáz erre az embervadonra, és úgy vigyáz, hogy ez a vadon csakugyan vadon maradjon, és abba ne hatoljon be túlságosan a csoda fénysugara. Mert csakugyan, mi is lenne a földi célokra irányuló államból ha abban — a csoda és a kegyelem érintésére — mindenki igazi kereszténnyé alakulna át? S vajjon fennmaradhatna-e az elnyomáson s a kizsákmányoláson épülő bármely világi rend, ha az emberek nem a municiógyárakkal, a pártkasszákkal, a rangokkal és a jelvényekkel törődnének, hanem lelkük megmentésével?

A csoda lefokozása

Ebből következik, hogy a világi hatalom mindent elkövet az Egyház háttérbe szorítására. A csalás, a rábeszélés s az erőszak minden fortélyát latba veti, hogy a kegyelmeket őrző s a csodát képviselő Egyházat elhomályosítsa alattvalói előtt. Politikai szükségességből arra összpontosítja az erejét, hogy a csodát: megfogható politikai jelenséggé fokozza le. Ezzel a fogással nemcsak a maga földi hatalmát biztosítja, hanem eléri azt is, hogy alattvalóinak erkölcsi erőfeszítései ne lépjék túl az állam földi céljait. Az állam hálás lehet Pilátusnak, aki Krisztust, az Isten fiát politikai lázadóvá fokozta le s így el is bánhatott vele. Hálás lehet Warwick grófnak, a roueni angol kapitánynak, aki az Isten küldötte Johannát a hűbéri rend veszedelmes ellenségeként mutathatta be.

Mi történt Rouenban, 1431-ben?

Ám az a korszak, amelyben Jeanne d'Arc-ot megégették és porait a Szajna hullámaiba szórták, még vallásos volt. A civilizáció varázsa nem tompította el természetfeletti érzékeit. Jó hallása volt a csodára. A politika ördöge sem kerítette még a hatalmába. Számára alig is lehetett meggyőző az a silány politikai ürügy, amellyel az angol hódítók a francia bárókkal akaratlanul is egy húron pendülve: Johannát elemészteni akarták. Mindjárt is rákiáltották tehát az eretnekség s a boszorkányság vádját, hogy a vallásos tömegek szemében Johanna igazi szerepét meghamisítsák s a katolikus csodát eretnekséggé fokozzák le.

A világi hatalom cselvetése sikerült. Úgy látszott, hogy az Egyház is bekapta a horgot. Mert az egyházi inkvizíció a maga részéről eretneknek nyilvánította a leányt, az angol bakó pedig politikai bűnösként végzett vele. Ezzel a kettős ürügygyel egy pillanatra csakugyan sikerült betömni a csoda forrását. De csak egy pillanatra. Mert még el sem oszlott a szép májusi reggelben a roueni máglya füstje, amikor mindazok, kik az imént még káromkodva taszigálták Johannát a máglyára, megrendülve tértek vissza; szemük kinyílt s a csoda megváltotta őket esztelenségük kárhozatos következményeitől.

Kérdés most már — és ezen fordul a protestáns Bernard Shaw Szent Johannájának katolikus értelme is — vajjon csakugyan segédkezet nyujtott ehhez a hitet tipró rémtetthez a roueni inkvizíciós törvényszék?

A valóságban a világi hatalom részén volt a döntő túlsúly. Angolok tartották megszállva Rouent, és Johanna az ő rendőrségük kezén volt. Mindenféle inkvizíciós színjáték és bírói parádé nélkül végezhettek volna vele. Politikai okokból azonban szükségük volt erre a parádéra. Jól tudták, hogy az angol fegyverek nyomását fogcsikorgatva tűrő francia nép nem hisz Johanna bűnösségében. Johanna nem politikai bűnöző, hanem az ő felszabadító hősük. Nagyon fontos volt számukra, hogy a leányt az Egyház is megtagadja, az is bűnösnek mondja ki, s ezen keresztül a nép is érezze, hogy ámítóval, egy ördögi csalóval volt dolga. Ezzel a fogással a francia nép erkölcsi ellenállása roppan meg és rendül meg gyökerében, az angol hatalom pedig megszilárdul jobban, mintha tizenkét győzelmes csatában verték volna pozdorjává a francia király csapatait.

A roueni egyházi törvényszék azonban az angol landzsák árnyékában is Isten szándékai szerint cselekedett. Nem teljesítik betűszerint a világi hatalom óhaját. Cauchon püspök nem a csoda akaratlan szolgája. Még az elfogult angol papi bírákkal szemben is, kik a vádat képviselik, érvényesíteni tudja a függetlenségét. A többség elutasítja a vád világi jellegű érveit, s még a boszorkányság kérdésével sem foglalkozik. Az inkvizíciót tisztelhez hiven csak az eretnekség kérdése foglalkoztatja. Ám a többség úgy véli, hogy Johanna eretnek. Az Egyház engedetlen leánya. Ha azonban Johanna megtagadja sugallatait és kijelenti, hogy azok az ördögtől erednek, felmentik a legsúlyosabb vád alól. Pedig a bírák tudják, hogy mit kockáztatnak. Rouen piacterén angol dárdák villognak, és a vasak csörömpölése behallatszik a törvényszéki terembe is. A hatalom zsoldosai csak egy jeladásra várnak, hogy berontsanak és kardéire hányják az egész papi gyülekezetet. A védelem mégis meggyőzi Johannát, hogy tagadja meg sugallatait. Johanna a halálfélelem nyomása alatt engedelmeskedik a kérelemnek. A bíróság felélélekzik. Johanna lelke megmenekült, de teste megmenekülhet-e, ha felmentik őt és szabadon bocsátják? Hiszen, ha kilép az utcára, a várakozásukban megcsalt angolok lelkoncolhatják. A bíróság tehát — vezeklésül — egyházi börtönbüntetéssel sujtja, hogy a leányt ilyen módon kiragadják a világi hatalom kezéből.

Johanna azonban a szabadságvesztés helyett inkább a halált választja. Inkább a máglya, mint az elevenen való elrothadás egy ismeretlen tömlöc mélyén. Összetépi a jegyzőkönyvet, amit az imént iromba betűivel aláírt, és hangos szóval mindent visszavon. Johanna tehát önmagát ítéli el, s úgy tetszik, mintha a felmentési komédiát csak azért játszatták el vele, hogy a bírák elhárítsák magukról a felelősséget, és elmondhassák: hűségesen eleget tettünk a szabályoknak, de íme, az eretnek makacssága önmagát döntötte pusztulásba.

E látszat szerinti gyáva kitérés mélyén, amellyel a bíróság elhárította magáról a felelősséget, inkább az isteni tervhez való igazodás nyilatkozik meg, mint a hatalom előtti, ravasz meghódolás. Isten szándéka pedig az volt, hogy Johanna megdicsőüljön. Bernard Shaw katolikus szempontból is helyesen oldja meg a végső problémát, amikor egyedül Johannára hárítja a döntést. Hiszen: mindenki a maga üdvösségének munkása. Az Orleansi Szűz számára két út állott nyitva erre a célra: a börtön vagy a máglya. Ő az utóbbit választotta. Volt még egy kétesértékű harmadik út is: abban az esetben, ha felmentik, az angolok felkoncolták volna. Ez a dicstelenebb vértanuság azonban méltatlan lett volna Johannához. Ő, aki még a gyóntatóját is elküldi a máglyától, nehogy a zsarátnok lángra gyujtsa a szegény pap ruháját, vajjon lelkére vette volna-e, hogy miatta Warwick gróf katonái esetleg a bíróság tagjait is lemészárolják?... A szent nem bosszúálló.

És mi történt a színpadon 1945-ben?

Bernard Shaw Szent Johannáját tíz évvel ezelőtt játszották utoljára Budapesten. Akkor: a Belvárosi színpadán, hosszú ideig egy csodálatos színészi teljesítménynek lehetett tanuja a közönség: Bulla Elma teljesítményének. Akik az ő alakítását látták, Gobbi Hilda játékától még a színpadi hitelességet is megtagadják. Gobbi mindent elkövet, hogy hitelesnek lássék. Néhány jó pillanatában az igazi Johanna szárnyai is megcsillannak a vállán, de végül is úgy igaz, ahogy mondjuk: hitetlenül nem lehet Szent Johannát játszani. Shaw úgy értelmezi témáját, hogy egyszerre tud aktuális és korhű is lenni. A zseniális művész ösztönösségével érti a középkort és annak természetfeletti látásmódját. Ugyanakkor beleszövi a modern ember kritikus és szatirikus hajlandóságait is. Művében ez a kettős véglet páratlan egyensúllyal érvényesül, de nem így a Nemzeti Színház előadásában. Itt a középkori lelkiség és a természetfelettiség majdnem csak a külsőségekben, a díszletekben, a világítási effektusokban és a jelmezekben mutatkozik meg, alig-alig a színészek áhítatában. A dráma értelmezése inkább a szatirizáló s a kritikai hajlandóság irányába tolódik el — és ezzel «túllicitálják» Bernard Shaw-t, majdnem a bohóckodásig (Várkonyi Zoltán). Major Tamás Cauchon püspök szerepében egy udvarképesebb Tartuffe-ot sokszorosít. Arról pedig, hogy a színpadon két nagy szereplőnek van jelenése: a Középkornak és a Katolikus Csodának — egyetlen szereplőnek sincs tudomása...

Kézai Béla.

Rauschning:

Hitler bizalmasa voltam

KEZDETBEN volt a münchemi sörcsarnok, a mozgalom bölcsője. Itt gyülekeztek barna ingben és jelvényeikkel az első «Kamerádok». Körülöttük pedig lángolt a birodalom. Éhség, munkanélküliség, tobzódás és infláció. Clemenceau az erőszak nevében diktált. Wilson már halott volt · eszméit kinevették és félretették. Rathenau, Stresemann, Brüning: húsz év előtti nagy nevek, kiket akkor minden ujságolvaso ismert — hiába vetették magukat oda, szinte áldozatul, a kétségbeesés és a téboly torlaszai elé. *Nemcsak* az ő hibájuk volt, hogy egy évtizedes világromlás fergeteges zürzavarából kilépett s egy napon testet öltött a téboly, hogy magával ragadjon hatvanmillió német embert.

A testetöltött tébolyt Hermann Rauschning, aki egy időben Hitler bizalmasa volt: feketehajúnak közepes termetünek irja le. Pillantása hol meredt, hol fakó. Hiányzik belőle a fény, a csillogás, a lélek visszatükrözése. «Korunk gyötrelme testesedik meg benne s örökre megmarad a tömegőrület korszakának szimbólumaként. Kifejezésében nincs semmi lenyügöző. Mély és kék, babonás szeme csak legenda. Hitler azokra hatott, akik könnyen befolyásolhatók s akikben a nőiség az uralkodó vonás. Egyébként maga: érzelgős lélek. «Hamar elérzékenyedett és romantikus kőd üite meg minden szire-szóra az agyát.» Örökös teszültsége és hajthatatlansága mögött inkább a kényszertett és mesterséges embertelenség tébolyult nekivadulása van, mint egyszerűen a természetes hajlamának engedelmeskedő vadállat ösztöne.» Jellegzetesen zürzavart szitó, aki «erőnek erejével, válogatás és rendszer nélkül keres valamit, amiért büntessen és bosszút álljon». Irtózik a magánytól. Folytonosan nagy társaságra, hallgatókra van szüksége, hogy nagy szenvedélyének, a *beszédnek* hódoljon. Szakadatlan kitörésekkel korbácsolja magát és magában a sokszor felszínre törő — uyárspolgárt...

Ki volt ez a Bizalmas?

ÍGY VALL róla sokszor oldalakon keresztül H Rauschning, a danzigi szabadállam egykori miniszterelnöke, a világháborús, junker katonatiszt, talán egyetlen Hitler bizalmasainak körében, aki ámulattal és irtózattal, sőt az egyre világosodó felismerés elszántságával elsőnek tudja kiszakítani magát a Führer udvaroncainak kritikátlan nyájából. Danzigból jövet ezért jár gyakran Hitlernél, hogy vele külpolitikai és gazdasági kérdéseket beszéljen meg. Ezekből a bizalmas beszélgetésekből — amelyekben Rauschning leggyakrabban csak a hallgató szerepét töltötte be — Hitlernek egészen más arculata bontakozik ki, mint amilyent a köztudat ismert s a propaganda laterna magikája a világ borús egére vetített. Ezek a «bizalmas» hitleri megnyilatkozások valóban megdöbbentőek. Nagy kár, hogy a félrevezetett magyar közönség nagyobbik része csak most ismeri meg azokat — durva mezitelenségükben. Pedig Rauschning még idejében törődik azzal, hogy a valóságot a világ színe elé tárja. Feljegyzéseinek francia nyelven megjelent (1939) gyüjteménye azonban csak néhány példányban jutott el hozzánk olyan időszakban már, amikor e tilalmas és üldözött könyv olvasása nálunk is — életveszéllyel járt.

A hanglemez hűségével

RAUSCHNING könyvének kilenctized részében Hitler beszél. A szerző csak összeköti és kommentálja a lávaszerű zuhatag félelmetes ellentmondásait, szócsavarásait és logikai bukfenceit. Az utolsó fejezetben pedig levonja a végső következtetéseket, amelyek 1945-ben kísértetiesen bekövetkeztek.

Valóban a hanglemez hűségével rögzíti le Rauschning az egykori vidéki néptribun négyszemközti, vagy szűk baráti körben elharsogott megnyilatkozásait. Olvasása érdekesebb lenne minden detektívregénynél, ha nem éreznők hogy korunk történetét olvassuk, amelynek mi is — akik túléltük minden idők legnagyobb ámításainak e pestisét — szenvedő részesei voltunk.

Hitlert — ahogy a szerző az eredményeket összegezi — az 1918-as megszégyenülés és a revans dühe ódítja a német elégületlenség élére. Kezdetben a német nehéziparosok támogatják s a Hugenberg-féle nemzeti párt egyengeti az útját a hatalomhoz. Amikor kancellár lesz, megtöri eddigi pártfogóival a szövetséget és pártjának kétesértékű «elitjével» magához ragadja a birodalom legfőbb irányítását. Hindenburgnak megesküszik még, hogy a Hohenzollerneket ismét trónra segíti, de alig hogy meghal a «nagy öreg», maga lesz a Harmadik Birodalom vezére, államfője is. Olyan korlátlan hatalom egyesül a kezében, amilyennel a középkor nagy német császárai sem rendelkeztek. És ez az új hatalom egyszerre ijesztő fenyegetés lesz a világ négy tája felé, képviselője pedig, mint egy új vallás prófétája: most már a lelki hatalmat is a maga számára követeli.

A csapszéktől a Walhalláig

A TEST ÉS LÉLEK, az anyagi és a szellemi erő e «totális» kisajátítását előbb otthon hajtja végre, de nem titkolja, hogy a világban folytatja majd. Felgyúlt képzeletében úgy jósolja látja, hogy a Párt lesz a világ új nevelője. A pártból kerülnek ki az új világ tejedelmei, arisztokratái, akik az új rend ijesztő ketrece között őrzik majd a rabszolgamilliókat.

A német kérdés megoldása után pedig a világ meghóditása következik. Milyen eszközökkel? Mindenféle eszközzel: belső bomlasztással, propagandával, pénzzel, merényletekkel puccsokkal, kémkedéssel lázitással, rémületkeltéssel, népek áttelepítésével, kiirtásával, és végül minden áthatható ellenállást letipró villámháborúk elindításával.

Az új Apokalipszis

KIELEMEZHETŐ-E ebből az új Apokalipszisből valamilyen tervszerűség, rendszer? Nem. Nincs szüksége rendszerre, tervre. Gyűlöli a rendszerezőket, a tervezőket, a szakembereket. Az autodidakta örök féltékenységével és alacsonyabbrendűségi érzésével elutasít magától minden tervezőt, szakembert. Külpolitika, stratégia, városépítés, közgazdaság és prófétai szerep — mindez belőle telik ki. Minden problémára kész kinyilatkoztatással felel, letorkol és rendreutasit. A tények és dolgok természetéből, a helyzetek változásából következő ellentmondásokat káprázatos ugrásokkal hidalja át, és e szökellések közepett új ellentmondások szakadékaiba zuhan, azaz: amit gondol és cselekszik — maga az abszolút zürzavar. A káosz untalan felidézése, akarása. Mert csak ebből születhetik meg az új rend mitosza.

Rauschning jól pillantja meg ebben a hitleri magatartás lényegét, és ez a meglátás döbbenti, hökkenti, riasztja, hogy sürgető munkával, mig csak nem késő, a világ elé tárja a kortárs, a meghasonlott német emberi rémületét ennek az új Apokalipszisnek láttán.

Hitler és beavatottjai — irja Rauschning — egy új világfeltordulás Apokalipszisének «ovasai», akiknek nincs szükségük egyetlen kötőerőre és hatalmi tényezőre, amelyek a korszak rendjét alkotják. Nincs szükségük a polgárságra, a munkásosztályra, a «régi államra», a vallásra és főképen: a katolikus egyházra. Ime, hallgassuk csak meg — példázatul — hogyan vélekedett Hitler szűkebb «baráti» körben az Egyházról?

«A fekete csuhások csak ne áltassák magukat. Idejük betelt, elvesztették a játszmát... Én tudom, hol támadható meg ez a népség... Megelégszem azzal, hogy közönséges bűntetteseknek nyilvánítom őket. Letépem képükről a tiszteletreméltóság álarcát... Filmeket fogok csináltatni a fekete talárosok történetéről. Ott aztán közelről lehet majd látni azt a téboly- piszkos önzés-, butítás- és csalásharmatot, ami az ő Egyházuk... Kezeskedem róla, hogyha akarom, pár év alatt megsemmisítem az Egyházat, annyira odvas, törékeny és hazug az egész masina. Leomlasztásához nem kell több egyetlen komoly ökölcsapásnál... Tagadhatatlan, hogy az Egyház valaha volt valami. Ma mi vagyunk az örökösei, mi ugyancsak Egyház vagyunk...»

És ennek az új pogány Egyháznak ő volt a prófétája. Valósággal misztikus ködbe burkolta ezt az antikrisztusi szerepét. A germán mítosz, a prófétaság, a babona és a kabbala új misztikájába. Hitt a csillagokban a jelekben, és hegyi magányában, az üvegkupola alatt, megreszketett a pogány végzet vacogtató érintéseitől. Horoszkópja, amelyet udvaronc asztrológusa készítettek számára, villámgyors felemelkedést jósolt, győzelmet győzelem után, aztán csupa zürzavart, soha nem látott bukást. Tudott talán arról az ősi brandenburgi jóslatról is, amely azzal végződik, hogy a birodalom teljesen megsemmisül. Kezdettől érezhette azt a végzetes kötést. Azért sommázta, zsigerelte oly «egyszerűekre» a bonyolult problémákat — hazugsággal, őncsalással és kába erőszakkal is —, hogy szabaduljon és kieshessen a láthatatlan erők finom hálói közül. Hasztalanul vergődött Rauschning, aki bizalmasa volt már 1939-ben elébe tárta a tükröt, az igazi horoszkópot, az igazi jóslatot, amelynek szövegét maga Hitler fogalmazta meg. De a saját szövegének sem hitt. A nagy Világáltató önmagát is áltatta, és aki annyi milliót becsapott, végül is önmagát kergette «művével» együtt a kárhozatba...

K. B.

Hillebrand Ferenc Antal

Az esztergomi Szent István terén álló hatalmas kőszobrot fenti rajza után Hebenstreit József pesti szobrász készítette 1772. ben.

Lepold Antal

Szent István király ikonográfiája.

Gerszt Istvánemlékk. III.

143. l.

1938

Hillebrandt F. A

1729 - 1797

lásd ökv

Lepold Antal dr.

Ki csinálta az esztergomi bazilika első tervét?
Nemzeti Ujság

1933. jan. 1.

lásd

Lepold-Lippay Esztergom

17. l.

G. B.

2175. Tiepolo modora:
A mestert megkeresztelték Veneziában 1696 ápril
Krisztus levétele a keresztről.

A fehér gyolcsba takart Jézu
még két szolgának segitségével
váltónak balkezét az egyik szol
liratot szakitja le, ~~jobbját fog~~
szület előtt, a melynek tövében
bontott szőke hajú Magdolna áll
Mária van segitségére. ~~Kissé hát~~
háttérben Jeruzsálem épületei bo

F Dörsef, jobbját

Vászon, méretei 78.7: 46.5 c
Perlaky Kálmán hagyománya 19

904: W-27.

Értél

L ki mögött egy hívó guggol, s

E festmény báró Luzsénszky P
OLASZ ISKOLA N: 225 és BLP 196 v

Hillebrandt Fr. A.

épitéz

irod

Lechner 1940

180. l – 182. l.

186. l.

A m. ép. a szen kartól

a mill-ig

tiep körve

1940

Hillebrandt Fr. A.

építész

l.

Lajta Béla dr

Fadrusz János élete és
művészete. Bp. 1923.
70. l.

Hillebrandt Fr. A.

épitész

életrajz

l. a/

Kem Pors-i vár

24.25. l.

61

és vásalja

u. o

1933

Hillebrandt F. A.

l.

Kapossy jegyzetek

205. l. 208. l.

Szur.

1937

Montagna, Bartolomeo, festo III. 156.

Hillebrandt F.A

Kap Ung Jahrb

42. l. 45. l.

Stelling d. my
Barock in d.
europ. Kstentwicklung

Ung Jbuches

1931

~~Bácsi ércmelet IX-114.~~

Hillebrandt F. Á

vid.

Kapossy János:

A barokk menyezet-festés emlékei Székesfehervárt.

Magyar Művészet

1930. 450. l.

(a)

Hillebrandt, Franz Anton

irod

Kapossy János: F. A. Hillebrandt (1719–1797.) Bpest. 1924.

—

Kapossy János: Mária Teréza budavári királyi palotájának tervező mestere. Arch. Ert. 1928. 168. l. 185 és köv. ll.

Fenti minében H.-t fartotta a palota tervező mesterének. Az alább említett cikkben beismeri, hogy a palota építése 1749-ben Jadot tervei alapján indult. De ez az alapozásnál tovább nem jutott. A felépítmény utobb Hillebrandt tervei szerint készült. Hillebrandt mint bécsi tanuló évei után vándorutra kelt Ajú, három évig dolgozik Balthasar Neumann oldalán a würz-

Jézussal szülői Egyptomba futnak.

512. Benedetto Gennari

Hillebrandt, Franz Anton (6

burgi rezidencia épülés körül-
1745-ben már Jadot de Ville
Issey udvari főépítész mellett
találjuk, akinek megbízásából
elkészíti a cs. és kir. vár fennálló
épületeinek felmérését és felvé-
teli rajzait. 1750. a nagyvá-
radi szökeregyház építésénél
ő készíti a terveket. A királyi
palota módosított s kivi-
telre került tervrajzainak
mesterét F. A. Hillebrandt
személyében látjuk – Megállapí-
tásunkat egyelőre hiteles írott források
nem támogatjuk, de ő az egyetlen aki

Kapossy cikke Arch. Ert

1928. 185 – 187. l.

e tekintetben szánnitásba
jöhet

Jézus és Kr. szt. János

167. Olasz festő a XII. sz.-végéről

Hillebrandt F. A.

Kapossy János: F. A. Hillebrandt. 1719–1797.

8°, 8 K, 30 L, Budapest, 1924

Hillebrandt F. A

lásd

Kapossy János

F. A. Hillebrandt
1719-1797
Bp. 1924.
Irodalom a 21-22.
képekkel lapokon
könyvtári anyban

Alsó-Fej

Abrudbánya, r. k. t
Alsó-Gáld, várkastél
Alsó-Orbó, templom
Alvincz, római szob
Martinuzzi ka
Diód, várrom.
Gyulafejérvár, róm
Székesegyház
Vár.
Krakkó, ref. templ
Kis-Ludas, ref. tem
Magyar-Igen, ref. t
Maros-Sz.-Imre, m
Nagy-Enyed, várka
Tótfalud mellett a
Tövis, r. k. templo
Ref. templom
Vízakna, ref. temp
Zebernik, várromja

Hillebrandt
Franz Anton

1,
~~Kapj~~

~~Melléklet: 3 dob.~~
7-13, 15,

Kapj 23-24 l.
25
26
27
31

A m. kir. udvar
épitései M T és II.)
kriába
1924

Tányér czuttból 1608-ból,

a gálszécsi ref. egyház tulajd.

VI. 27

Hillebrandt F. A.

építész.

írod

Kapossy János: A Grassalkovichok mint művészetpártolók. Napkelet. 1924. 9. sz. 305—308. l.

A hagyomány szerint ő építette volna gróf Grassalkovich Antal gödöllői kastélyát a XVIII. sz. közepén. Ezt levéltári hiteles adatok hiányában egyelőre nem lehet biztosan megállapítani.

Párisi Conservatoire des Arts et Métiers. V. 211.

Hillebrandt, Fr. A

Forgách Ádám nagyváradi püspök tőle és G. B. Riccatól terveket kér a nagyváradi székesegyház építésére. A püspök Ricca terveit fogadta el. Az utóbbi 1756-tól nem szerepel Váradon. Az építkezest most fenti vezi át, aki Ricca terveit klasszicista szellemben átalakítva, 1779-ben befejezi a székesegyházat.

Kampis Antal

Századok. 1936. 208. l.

Budapest Székesfőv. I. ker. Községi „K

Szentiványi Gy

Név: .....

II

Próba

Hillebrandt F. A

irod

Huszár Lajós: A budapesti kir. magyar Pázmány Peter tudományegyetem harom-ház évének éstemlékei. Numizm. Közl 1929-30. 59. l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Hillebrandt Ferenc Antal

építész

irod

Horváth Jenő:

Váradi freskó. Nagyvárad

története. (Budapest 1940)

104. l.

Hillebrandt
F. A.

l. Hor Bp [illegible]
38, 42, 50, 86, 87,
96. l.
110, 111. t.

1938

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Hillebrand

becsi épitész

l.

Hodinka Antal =

A munkácsi gör. kath. püspökség tört. Bp. 1910. 680. l.

Váczi kovácscrch ládája

VI. 184.

Hillebrandt, Ferenc Antal

A II. József által eltörölt Klarissza női szerzetesrend kolostorába fenti udvari főépítész épitette bele (az egykori budai országház) nagytermét, Copf stilusban, benne tartottak az 1790, 1792, és 1807. évi országgyűléseket 1873-ban bontottak le mennyezetét és vas szerkezetű sikmennyezettel helyettesítették. 1929-ben Lechner Jenő állitotta helyre.

Irod

Historia. 1929. 6. sz. 3. l.
(Az egykori budai országház nagytermének helyreállitása.)

Brcka.

Az előtérben lévő házcso
hol különféle edények vannak k
tálakon, míg jobbra a mustafie
hez közel kutya fekszik. A hát
alól balra:

Fabbrica terraglia
N.D. Pasco
1884.

Aquarell, mér. 11.3: 25

Sz

Hillebrandt Franz Anton

vród
z

Hekler Antal:

Művészet és világ-
nézet. 1916–1940.
Bpest, 1943. 41. l.

II. SEPRŰVÁSÁR

licher Kunst in Italien, 1932, wurde ihm der erste Preis zuerkannt. Viele Werke seiner Hand sind in den Besitz der Museen zu Budapest und bedeutender Privatsammlungen geraten.

Hillebrandt F.A

l.

Reklarung

108. l.

109. l.

1937

Hillebrandt F. A

l.

Hekler Ung

99. l. 101 l.

102. l. 104. l.

Egyebekhöz a szabadkai templom

A folyó év ..... hó ..... n

Sternberg ur utján tett b. rendelése folytán a kívánt műve Ke t van szerencsénk megküldeni és egyuttal értesítjük Czimedet, hogy becses számláját a tuloldali részletezés szerint

80 korona .- fillér összeggel terheltük meg kívánsága folytán utánvettük.

Hogy Uraságod elvállalt kötelezettségei iránt minden tekintetben tájékozva legyen, idecsatolva megküldjük az Ön által aláirt rendelőbárcza hű másolatát.

Szives bizalmáért köszönetünket kifejezve, egyszersmind felhasználjuk az alkalmat, hogy ujabb megrendelésekre is felkérjük t. Czimedet.

A könyvjegyzékeinkben előforduló kiváló irodalmi műveket **a lehető legelőnyösebb részletfizetésre, a bolti ár felemelése** nélkül tesszük hozzáférhetővé a könyvvásárló közönségnek.

Azon kérésünk kapcsán, hogy czégünket irodalomkedvelő ismerősei és barátainak ajánlani és az irodalmi művek terjesztésére irányuló törekvéseinket becses jóakaratában továbbra is megtartani kegyeskedjék, vagyunk

kiváló tisztelettel

„Kölcsey“ könyvkereskedési részvénytársaság

ezelőtt

Gárdonyi és Társa.

Tessék fordítani!

Hillebrandt F. A

1765

l.

1934

@

Hekle (MM Toit

139

144

161. l.

162. l. kerpel

163. l. kerpel

164. l. kerpel

165

Szombathelyi kiállítás IX. 190.

Hillebrandt Fr. A.

erod

Flekler Budapest

66, 70. l.

1933

Hillebrandt F. A.
épitész

a
l. Gerő Bvár
udvi

hegyeáll-a 111. l-

1951 114

Hillebrandt, F. A.

Hajdani Grassalkovich-palota Pozsonyban. Terve állítólag fantitól. Repr.

Gerevich Tibor – Genthon István: A magyar történelem képeskönyvel. Bpest, 1935. 178. l.

Kath. F. Vízkereszt
Prot. F. Vízkereszt

HÉTFŐ

7

Kath. Lucián vt.
Prot. Attila

KEDD

8

Kath. Szörény
Prot. Szörény

SZERDA

9

Kath. Julián vt.
Prot. Marcell

CSÜTÖRT.

10

Kath. Vilmos pk.
Prot. Melánia

PÉNTEK

11

Kath. Higin p. vt.
Prot. Ágota

SZOMBAT

12

Hillebrandt, Franz Anton

wod
3

Gerevich, Dr Tibor:
Die Baukunst der
Barokkzeit in Ungarn.
A Müggyjtö. 1930.
8-9.sz.

PHAIDON
AUSGABE

GERMANY)

Hillebrandt F. A

Nyelvkolb:

Genth. Budapest i kiegeszitve

155. l 1933

Hillebrandt, Franz

Anton

Spitzer

Gentmüssel

20, 21, 29 (Löbbe)
202, 298, 301. 1.

1951

1911 szeptember

Bevétel

911
szeptember 9 ről Mar

Kiadás

11
tember 10: Kadlecz József épito
11: Juvarlevél már 517
9: Hetidij-jegyzék VII.

Hillebrandt, Franz Anton

nagyváradi székesegyház
befejezése és u. ott a
püspöki palota

Genthon István
Erdély műemlékei.
Szépművészet
1940. 8. l.

UTCZÁS ANDRÁS főhadnagy, ö

Hillebrandt F. A.

rod 2

Genthon Erdélyi

23. l.

24. l.

5110/6,

SZOMBATHELY
936 OKT. 13. N 3
P 1 P

Vasvármegye alispánjától.

Műemlékek Országos Bi
na

Budap

IX. Rákos W

Hivatalból
díj átalányozva

Hillebrandt F. A

l.

Mtje ci

Gent Bpest uuw

53-l.

1932

Hillebrandt Ferenc

udvari építész –
kapott megbízást 1783-ban
a budavári klarissza kolos-
tornak a kúria és ország-
ház céljaira való átala-
kítására; ki a kúriát az
úri utcai, az országházat pedig
a sütő utcai homlokzaton
helyezte el, mely utóbbi utca
innen kezdve az Országház
utca elnevezést viselte.
Országházi célokra 2 termet
rendezték be, mégek nagyobbika
a sütő utcai oldalra, kisebbike
a hajdani kolostor épület ennek
szárnyaba került.

Gárdonyi Albert. A budai
országházi terem multja.
Historia. 1929. 7–8. sz. 1. l.

Doszkár János és Ferenc

Háztatarozási, építési és átalakitási

vállalata

Budapest.

Iroda:
IV. Veres Pálné-u. 40.
Telefon 117-04

Telep:
IX. Márton-u. 3/B.
Telefon József 8-53.

Hillebrandt F. A.

Kapossy Janis nevint ö
terverte a budai kiraly
palstát. Frey Dago-
bert nevint: Minthegy
aronban az alapkö letetet
kor ez uj tervekneck már
kiszen kellett lennisk,
kevésse valószinn Kapossy-
nak, az a felterése, hogy az
alkotó mester F. A. Hille-
brandt volna. 6 nak 1757
aug. 4. kerül, mint a magyar
kamara épitésze, az elhalt
Johann Bapt. Martinelli
helyére, tehát alig 3/4 évvel
a kiraljuö által kert jelentes
(1758 febr. 9) elött, amely
mozont ketségtelenül tobb
évi épitö tevékenységre un-
tat fordits

1791-909-2

~~Térey-szobája.~~

204. Iró-asztal.

1 darab

Sinára fényezett tölgyfából hat fiókkal, a melyek közül az oldalt levők sarokra járó ajtóval fedettek, a középső pedig nyílik. Méretei: 180 cm. hosszú, 90 cm. széles, 89 cm. mély.

Ára.....300.00 K

Készitette Csepreghy János és fia az 1905: I. 25-én kötött és 1905: III. 23-án 17753 sz. alatt jóváhagyott szerződés alapján (1494-907).

Hillebrandt F. A

Lärd

Franz AR

Pressburg als Kst Stadt Wien, 1914

4, 5, l.

Franz de Paula Hildebrand-

nak. irva!

~~Vastör VII. 246.~~

Hillebrand

császári miernök

1714

l.

För Kongl. Erk.

VIII. 1938 - 210 l.

Téves adat. Hildebrandra vonatkozik!

60. IV. 13. NZ.

n térrajzban feltüntetett
(C), csak a Palazzo (A)
egyikén templom és ház kö-
fölül balra méretegység, il-
tt:

DEL CASTEL:
MLIO.

r. a vk. 17.1:27.5 cm.

0-907
07-3

Hillebrandt F. A

l. Forum

1934. 104. l.

Hillebrandt F. A.

wod

z

Fleischer Gyula =

A schönbrunni kastély, földszinti termeinek falfestményei. A Bécsi Magyar Történeti Intézet évkönyve. I. évf. Bp. 1931. 219-l.

Hillebrandt F. A

épitést

vod

z

Entzföpapok

255, 256. l. –

mův és původtiny

Dev. a 18. sbe

261. l.

264. l.

Regnum

V. K.

1942-43

K Ö N Y V

)B helyiségében ~~körként~~ vettünk fel.
;étként átadja az 1937-38 évi Szent
terült Árpádházi Szent Margit sirem-
ytöredéket a Budapesti Ásatási és

zeti Intézet a letétet átveszi egy-
kívánságára azt bármikor a MOB helyi-

Hillebrandt F. A

Laid

Entz Géza: Barkóczy Ferenc gróf a magyar barokk-kor nagy mecénása. Történelmi 1939. 172-173. l.

Hillebrandt Franz

Anton

Lieder Mi:

(Ar)

Edvikszt. i 9. l

fürkeur

1929

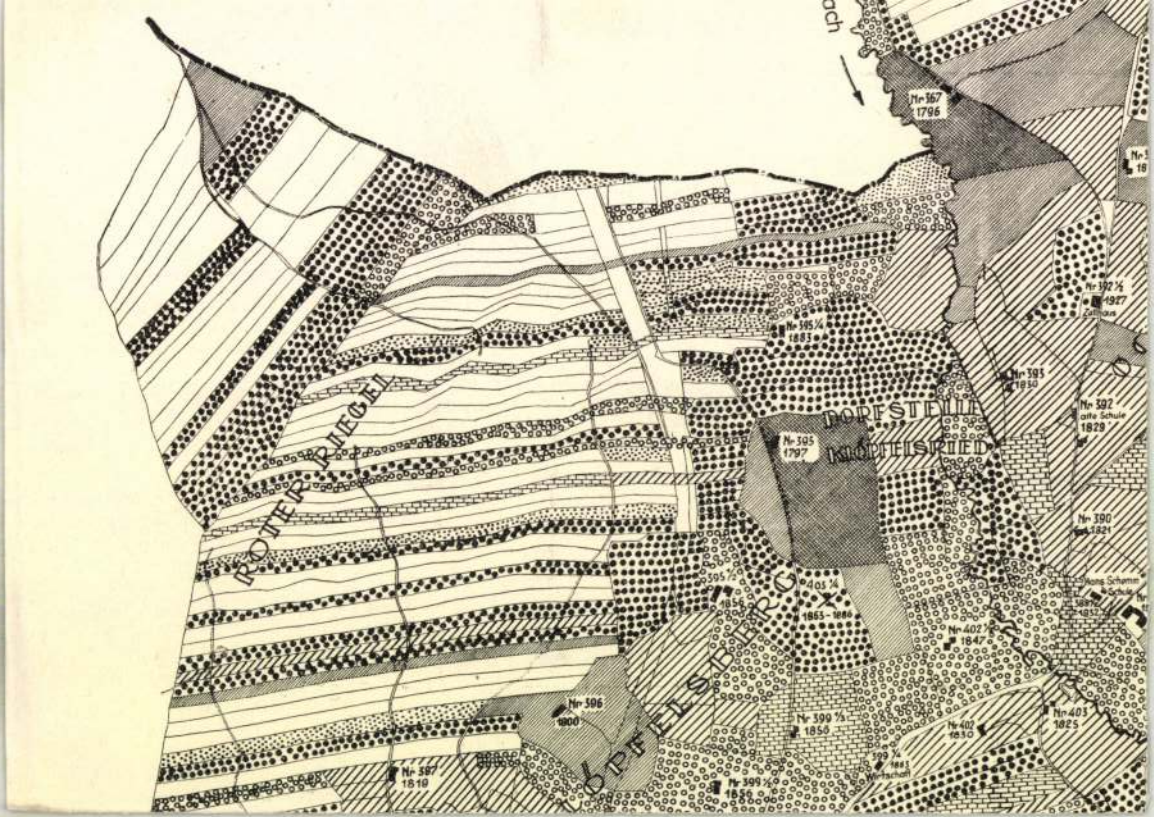

ach
Nr 367
1796
Nr 392 ½
1927
Zollhaus
Nr 395 ¼
1883
Nr 393
1830
Nr 392
alte Schule
1829
DORFSTELLE
KLÖPFELSRIED
Nr 395
1797
ROTER RIEGEL
Nr 390
1821
Hans Schemm
Schule
395 ½
1856
403 ¼
1863 - 1886
Nr 402 ½
1847
Nr 396
1800
Nr 399 ⅓
1856
Nr 402
1830
Nr 403
1825
399 ¼
1863
Wirtschaft
Nr 387
1819
Nr 399 ½
1856

HILLEBRANDT, *Franz Anton*, osztrák építész, * Bécs 1719 ápr. 2, † u. o. 1797 jan. 25. A bécsi akadémián tanult, azután beutazta Németalföldet és Németországot. 1739—40. Balthasar Neumann mellett dolgozott Würzburgban. 1742. Ravensburg vár erődítési munkáit végzi. 1745. Jadot de Ville Issey császári építész megbízásából felméri és rajzolja a bécsi Burgot. 1757. a magy. kir. udvari kamara építészévé nevezik ki, s ez időtől közel negyven évig minden jelentékenyebb állami építkezésnek, köztük a budai kir. palota építkezésének is H. az irányítója. H. pozsonyi időzése alatt ott több főúri palotát épített s tőle valók a prímási nyári palota tervei is. H. fejezte be a nagyváradi székesegyház építését, melyet 1751. G. B. Ricca olasz építész kezdett meg s az ő tervei szerint épült a nagyváradi püspöki palota és a szeminárium épülete. 1772. udvari főépítésszé nevezték ki s Bécsbe helyezték át, a magyar kamaránál viselt állását azonban haláláig megtartotta. 1775. a bécsi jezsuita rendházat alakította át a haditanács palotájává s élete végéig sok ehhez hasonló átalakítási tervet készített és hajtott végre. 1783. a budavári klarissza kolostort alakította át a Kúria és az országgyűlés céljaira. H. művészete a barokkból a klasszicizmusba hajlik s ő maga egyik jelentékeny képviselője az osztrák Louis XVI.-nek. — Irodalom: *Kapossy János:* F. A. H. Bpest, 1924. *Szentiványi.*

K. G. I. 461 l

a) Az Esterházy-Képtárban. 1812: V. 31. *L. Giordano:* Flucht nach Aegypten. — 1815: VI. 34. *L. Giordano:* Flucht nach Aegypten. — 1835: X. 33. *L. Giordano:* Flucht nach Aegypten. — 1844: X. 34. *L. Giordano:* Flucht nach Aegyten. — 1865, 1866, 1867, 1869: XIV. 60. *L. Giordano:* Egyptomba menekvés.

b) Az Orsz. Képtárban. 1871: XIV. 60. *L. Giordano:* Egytomba menekvés. — 1873: XIV. 58. *L. Giordano:* Flucht nach Aegypten. — 1876, 1878, 1879: VII. 245. *L. Giordano:* Menekülés Egyptomba. — 1881: 713. *L. Giordano:* Menekülés Egyptomba. — 1888: XVI. 528. *L. Giordano:* A szent család menekülése Egyptomba. — 1896, 1897: XVI. 528. *L. Giordano:* A szent család menekülése Egyptomba. — 1897: XVI. 528. *L. Giordano:* Die Flucht der heiligen Familie nach Aegypten. — 1898: XVI. 528. *L. Giordano:* La fuite en Égypte. — 1901, 1904: XVI. 528. *L. Giordano:* A szent család menekülése Egyptomba.

Hillebrandt, Franz Anton

ind

Éber, L.: Ungarische Bautätigkeit des achtzehnten Jahrhunderts. A Magyarország 1930. 8-9. r. 233. l.

KISBÉNY

~~BELSŐ OLDALHAJÓ~~

Hildebrandt Ferenc Antal

épitész

pozsonyi Grassalkovich palota, budai kir. palota, nagyváradi püspöki templom és palota

Dívald Magy művenl

232. l.

Hillebrandt Ferenc

Antal

l. M minőségi

Divald 1927

149. l.

alatt található ahol is telefonon
lenőr által megtekinthető
papiráruk adás-vételét közve-
kérelme mellett Dr Hébes
i Minisztériumi Iparügyi osztály
latt.

~, hogy akaratomon kívül kiszed
remélem, hogy ennek ellenére is
nni.

Kezeskkal

[signature]

sónapja -

Hildebrandt F. A

ind 18. ti-i
[illegible]

Csem Palinkás Esterg

Fy. l

MMÉE kiel. 1938

Hillebrandt Fr. A.

und

Csáky József:
Das Grassalkovich Palais. Sonntags-Beilage der Pressburger Zeitung. 1926. Jan. 17.

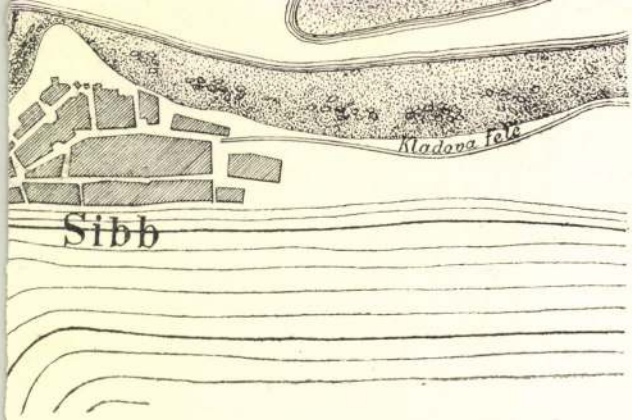
Kladova Fele
Sibb

Hillebrandt F.A.

l.

Cincik

17, 24. l.

79

1938

[illegible] és rendes. Nagy csend van az egész házba. Csak néha néha hallom a libák károgását. Mert a háziaknak van most vagy 20 drb libájuk. Az asszonyt még nem is láttam.

Sokat még nem írhatok mert eddig csak a lakásban voltam még nem jártam kint a városba.

Remélem jól van, és mincs semmi baj otthon. Írjon egy pár sort.

Hillebrandt F.A

Cpitaix

Budinis

109. 113, 115, 116. l.

137. tabla

Rome 1936

MŰEMLÉKEK ORSZÁGOS BIZOTTSÁGA
633 /1915 szám
Érk.: 915 év dec. hó 15 n.

Hillebrant, Franz Anton

l. ésd

mno - e a 18. tbr 1935

Bánisné Vác 17. l.

35. l. - 36. l.

Hildebrandt

1. Büro Erdkast

114. P.

1943

Hillebrandt F. A

épitész

l.

Birógernyeszegi

Teleki teast 72, 73. l.

1938

10777.

s keretbe helyezett tojásdad medail-
s kerek gallérral, palástban és
end jelvényével. Felirata fölül:

VICTISSIMVS
us

S II
ER AVGVSTVS,
Rex Archidux Austriae,
e etc.

cm.
ri temporis, Coloniae 1652. Lib. I.

Hillebrandt F. A.

épitéz

l.

baroi és neoklasszi
kuev-i emlékei
1932

Biró Nagyvárad

26, 27, 28, 34, 36, 37,
38, 39, 40, 41, 42, 47, 57,
58, 59, 60, 61 – 63, 64, ~~65~~
69, 89, 131, 133, 139, 146,
147,

ILLUSTRAZIONI

Hillebrandt F. A

l.

ar 1838-i

Bierbotrvi

hatáse 251. l.

Pest ép-re 252. l.

254. l.

Nétry le

a Pest-budai

ávvir 1838-ba

1938

Barzó Endre: Fekete macska.

Hillebrandt F.A

1. am

Bierbeptöst

198. 199. l.
201. l. (tobsnör)

1937

203. l.

237-38

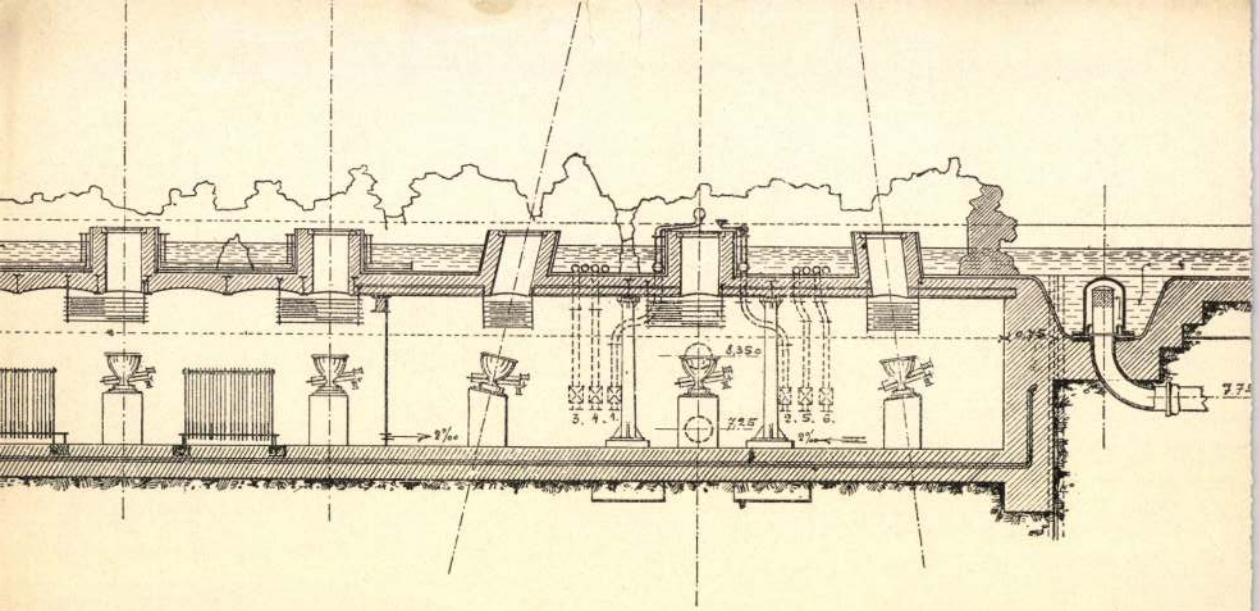

8,350
7,25
3. 4. 1.
2. 5. 6.
2‰
2‰
0,75
7,75

Hillebrant

wód

=

Bier Kass Ho 64. l.

elek F fruchtes J

pesti épitésiek
mnv. e
1927

Hillebrandt F.A

épitész

lásd

lis olunda

Bertalan Kiscelli

kolostor és

trin. templ

20. l.

1942

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Hillebrandt F. A.

l.

Benyov Bratisl. - Pressburg

45. l. m. Wort
u. Bild
75. l. u. o.

1931

Hillebrandt Franz Anton

Gróf Barkóczy Ferencz herczegprimás egy új nagy szabású érseki rezidenciát akart létesíteni Esztergomban, amelynek lisze a vatikáni templom mintájára építendő, hatalmas dóm lett volna. Az épületek tervezéset [ ] becsi építésze bízta, aki az ő pozsonyi építkezéseit is vezette. Tájnos, gigantikus terveit korai halála (1765) teljesen megsemmisítette.

Balogh Iolán: A herczegprimások építkezései Esztergomban. Napkelet. 1924. 304. l.

B. 12.

SZERDA 19	
CSÜTÖRTÖK 20	
PÉNTEK 21	
SZOMBAT 22	

POLDIACÉL

< Hellebrand

Kaiserl. königl Hofingenieur >

Unter der Leitung des <>, von dem Kammerbaumeister Rönisch im Jahre 1753 ist erbaut worden das Landhaus zu Presburg.

wird

Ballus 70. l.

P: Pressburg u. seine Umgebungen u.o. 1823

Magyar királyi államvasutak.

T. Mühely

Miután keresményemnek 191..... é

tesérél.....

jelenhetek, keresményemnek átvételére

nevü munkástársamat szóbelileg megbizt

Kelt ....., 191.....

.....

tanu.

.....

tanu.

Hillebrandt F. A.

épitész

Pontos

Kapossy helyezbíti régi vélemenyét, hogy ő tervezte a budai Királyi várat.

Lásdoku

Arch Ért 1928

168. l

Hillebrandt, Franz Anton

Fegléfalk a 18. szba
Vetegr 1937

Agzirúapáts. 88. l.

Emlitve Székesfehérvári
Székesegyház főoltára,
Fentiszol
1774.

Milgen kar?

XVI. N

MDK

HILDEBRANDT FRANZ ANTON

A budai királyi várpalota épitésénél közremüködött.

Gerő László: Eger. Budapest 1954. p. 53.

Képzőművészeti Alap kiadása.

MDK

HILDEBRANDT FRANZ ANTON

A budai királyi várpalota építésénél közreműködésének

B-D. K

HILLEBRAND, A épitész

A budai Várpalota épitői

Ruffy Péter: Budapest épitői /1/
A főépitész - Egy utburkoló

Magyar Nemzet 1962. február 11. 7.1.

MDK

Hillebrand

Pozsonyi magy.udvari kamara épülete;
ép. Martinelli, bővitette Hillebrand

Jhb. d. KKCK. 1919. Beiblatt. Sp. 22-24.

Hillebrand

bécsi főépítész jóváhagyása

Bendefy L – Patáki J. V. Rejtett kincsek levéltárainkban.
Műemlékvédelem 1964. 1 sz. 40. 1.

Milyen kitüntetéseket kapott:

Mikor és hol volt külföldi tanulmányuton

MDK

Hillebrand és Rőmisch

tervezték a pozsonyi udv. kamara épületét /1753/

Führer durch Pressburg und seine Umgebungen.
Pressburg 1873. 61, 62 l.

MDK

Hillebrand épitész

Zámborszky Ilona: A magyar Országház. Bp. 1937,

lo. l.

Építészet.

Pozsonyi főpostaépület./Wachtler palota/ ép.Hillebrand.

Jhb.d.KKCK.1919.Beiblatt.Sp.50-52.

Épitészet.

Pozsonyi Apponyi-palota. 1761.
Hillebrand ?

Jhb.d.KKCK.1919.Beiblatt.44.48.49.

Építészet.

Pozsonyi Eszterházy-palota.

,,Hillebrand ?

Jhb.d.KKCK.1919.Beiblatt.Sp.44-46.

Építészet.

Pozsonyi egykori gabonaraktára.

/Schüttkasten/ ép. Hillebrand. tervei után.

Jhb. d. KKCK. 1919. Beiblatt. Sp. 28-31.

Épitészet.

Pozsonyi gr. Szécsén-palota.

, Hillebrand.?

Jhb. d. KKCK. 1919. Beiblatt. Sp. 44, 49. 50.

Épitészet.

Pozsonyi Nyári-Palota.

Hillebrand ?

Jhb.d.KKCK.1919.Beiblatt.Sp.44-49.

Építészet.

Pozsonyi Grassalkovich palota.

ép. Hillebrand.

Jhb. d. KKCK. 1919. Beiblatt. Sp. 33-40.

Építészet.

Pozsonyi "Wasserkaserne". Hillebrand ?

Jhb. d. KKCK. 1919. Beiblatt Sp. 33.

Épitéret

Hillebrandt monografia

Ad. Kaposy J., F. A. Hillebrandt. 1719-97. k. ism.
Rázadok, 1925. 296 l.

Építészet

Hillebrandt építhezései Pozsony, Nagyszombat Tállyai nyitében, budai kir. palota, R. fehérvár, hagyvárad stb. 1761-84.

Kapossy J. A magyar kiszkamara építészei M. Teréz-ia és II. József korában.
Szarvadok, 1923-24.
585-613 l.

Építészet

1773. Hillebrandt tervet kézit Pozsonyban egy magtár épületre. A Grassalkovich, Nyáry, Apponyi, Eszterházy, Wachtler, Lécsén-Lamberg palotákat ucki tulajdonítják. A hilágyi D u. 33 n. házat és a primási nyári palotát.

Kapossy J. A magyar kir. udvari kamara építészei Mr. Teresia és II. József korában.

Rázadok 1923-24.

585-613 l.

Építészet

Klarisna kolostor átépítése (Buda) F. A. Hillebrandt 1784.

Kapossy J. A magyar kir. udvari kamara építészei Mária Terézia és II. József korában

Századok, 1923-24.

581-613 l.

M.D.K.

HILLEBRANDT, Franz Anton építész
(1719-97)

életművének legjelentősebb alkotá-
sait Magyarországon valósította
meg.

1757-től a magyar kir. udvari
kamara építésze, minden jelentő-
kesebb áll. építkezés irányítója.

Rados Jenő: Magyar építészettörténet Bp. 1961. 230.

.107

2-

HILLEBRANDT, Franz Anton M.D.K.
építész

Nagyvárad, püspöki palota 1762-
e munkájával kapcsolatban dá-
sa meg végleges formáját a
Giovanni Battista Ricci által
kezdett nagyváradi szekes egy-
pazának

Rados Jemő: Magyyr építészettörténet Bp. 1961. 231-
232.

3

M.D.K.

HILLEBRANDT, Franz Anton
épitész

Pozsony, primási nyári palota
" újjáépitett kir. vár
Széchén(!.)-és Csáky-palotár
az ő terviránytása mellett épültek
Nagyszombat (Trnava) egyetemi épü-
let (1770)

Rados Jenő: Magyar épitész ttörténet Bp. 1961. 232.

4

M.D.K.

HILLEBRANDT, Franz Ant.

építész

1766-tól elsőrendű tervei alapján fejeződik be az első budai királyi palota építése (Rep.)

Elkezdte Hildebrandt J. 1715. hosszú szünet után 1740-ben J. N. Jadot folyt

Radocz Jenő: Magyar építészettörténet Bp. 1961.

195, 211, 223,

M.D.K.

Franz Anton Hillebrandt

Épitőművész épitette a nagyváradi püspöki palotát.

dr. Kertész János: Nagyvárad templomai.
Városok Lapja 1942. 13.szám. 154.old.

Hillebrandt, Franz Anton

MNK

Királyi Palota. Ost György tér.

Az ua Mária Terézia palota terveit Jean Nicola Jadot készitette, alapkövét 1749-ben tették le. Jadot után 1953-tól Nicolas von Pacassi épitette tovább. Epitésvezetők 1750-55 Oratschek Ignác. 1760-tól Franz Anton Hillebrandt aki 1757-től a magyar kamara Baudirectora s igy már előzőleg szerepe lehetett az epitkezésben.

Zakariás G. Sándor : Budapest. Bp. 1961.
42.l.
Repr.: Volt királyi palota 1944 előtt.
76. kép.

Hillebrandt Franz Anton MDK

Szentháromság tér 5. Volt jezusita kollégium.

Kerschensteiner Konrád irányitása mellett épült 1696-97-ben kollégiumnak egyemeletesre, a Nagyboldogasszonytemplomhoz csatlakozó rész háromemeletesre. A rend feloszlatása /1773/ után a nyugati és északi szárny is háromemeletesre épült Fr. A. Hillebrandt tervei alapján.
A Mátyás templom épitésekor a templomhoz csatlakozó részt lebontották. A Templom felőli , ujonnan kialakitott homlokzat Schulek Frigyes terve. Romos, kiégve.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961. 47.l.

M. D. K.

HILLEBRANDT, Franz Anton építész

Buda, Várpalota (tervezői: Holbling, Jadot, Oraschek). 1757-ben az építkezés irányítója

Preisich Gábor: Bp. városépítésének története .... Bp. 1960. 28. l.

MDK

Franz Anton Hillebrandt, építész

1775-ben az Am Hof-on lévö Jezsuita-rendházból építette át a trin. kolostort. /1912-ben Schmidt Miksa megvásárolta az épületet, mely volt kaszárnya, hadastyánok laktanyája, majd katonai kórház./ Jelenlegi birtokos: Budapest szék. föv., a várostörténeti muzeumot helyezte el benne.

Bertalan Vilmos: Az óbudai -kiscelli trinitárius kolostor és templom. Bp. 1942. 1-12 repr.

M. D. K.

HILLEBRANDT, Franz Anton építész

1765. évben a budai várra vonatkozó jelkifejezett összegező kimutatai aláírója

Jadot udvari építész tervezőtalait módosítja

Gerő László: A budai vár helyreállítása Sz. 1951. 111. l. 114. l.

MDK

Hillebrandt, Franz Anton építész

Pálinkás L: Esztergom XVIII.sz.-i művészeti emlékei. Bp., 1937. 5-8 l.

Monok: község Borsod-
zül a valószinüleg közé
laprajzu épület egyik s
dalékkal. A 16. sz.-ban

Franz Anton Hillebrandt

1765-től terverte a budavári palotát

Czagány Miklós: A budavári palota barokk homlokzatának helyreállítása
Műemlékvédelem 1963. 4 sz. 216. l.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Milyen kitüntetéseket kapott: . . . . . .

. . . . . .

Mikor és hol volt külföldi tanulmányuto

. . . . . .

MDK

Hillebrandt, Franz Anton

1757. m.k.udv.kamara ép.hiv. főnöke
1772. bécsi Hofbaumamt "

y.e: Müvészettörténeti kutatások. Magyar Müvészet, 1925. 2.sz. 57-58 l.

MDK

Hillebrandt Franz Anton és Jadot Nicolas épitészek

tervei szerint inditja meg Mária Terézia a budai palota ujjáépitését.

A magyarországi müvészet története I.
Bpest,1961.II kiadás. 433.1

EDK

Hillebrandt, Franz Anton épitész

végezte a pzsonyi vár korszerü átalakitását. 1760-65.

A magyarországi művészet története I. 433.l.
Bpest, 1961. II. kiadás.

MDK

Hillebrandt, Franz Anton épitész

készitette a nagyváradi templomot Giovanni Battista Ricca tervei szerint 1752-80 között.

A magyarországi művészet története I. 434. l.
Bpest, 1961. II. kiadás.

MDK

Hillebrandt Franz Anton, építész

klasszicista elemekkel tervezte a székesfehé vári székesegyházxxx főoltárát.

A magyarországi művészet története I.
Bpest, 1961. II. kiadás. 448.l.

HILLEBRANDT, Franz Anton, udvari építész

Hildebrand, K. K. Hofarchitekt, Pesten az invalidus-házon (központi városháza) dolgozik. (1773, 77. vzám, 3 l)

—

Hillebrandt, k. k. Wirkl. Rath und Oberhofarchitect, a budai várban tervezte Ez. István jobbjának nagy és pompás kápolnáját, az építkezést is vezette. Felszentelték 1778 aug. 20.-án (1778, 70. vzám, 8 l)

—

Preszburger Zeitung
(Genthon)

MDK

Hillebrandt Ferenc Antal

A nagyváradi székes egyházat terneri, melynek alapjait Forgách Pál gróf veti meg 1742-ben.

Horváth Jenő: Nagyvárad története. Nagyvárad. 1942. 41. o.

Franz Anton Hillebrandt építén M.D.U.

A pozsonyi Grassalkovich palota építője, a budai vár átépítője. A nagyváradi templom és püspöki palota tervei verint épült.

K. Divald: Old Hungarian Art. London 1931

218

Franz Anton Hillebrandt M.D.K.

épitéz

tervei nevint restaurálták a pozsonyi várat. 1760.

Zádor A.: Some problems of the development of classicism in architecture. Acta Historiae Artium 1959 VI. 156

Hillebrandt, Franz Anton 1.

ontrók és Isidore Canevale francia építészek közreműködésével elkezdett munkálatok, az új esztergomi főtemplom építésének előkészítésénél, Barkóczy Ferenc érsek korában abbamaradtak.

Zolnay László - Lettrich Edit: Esztergom. h.n., é.n. - 295 l., 162 t. (Panoráma! - 64-65. l.

Hillebrandt, Franz Anton

onták építént bizta meg Isidore Cannevale után Barkóczy Ferenc érsek, hogy e nagyrént elpuntult Szt. Adalbert templom (Esztergom) helyett új főtemplomot tervezzen. Az ennek nyomán megindult munkálatok azonban két év múltán, Barkóczy halálával elakadtak

Zolnay László – Lettrich Edit: Esztergom. h.n., é.n. – 295 l., 162 t. (Panoráma.) – 154. l.

Hillebrandt, Franz Anton

MDK

1757-től a magyar kamara főépitésze

Munkájáról a budai palota belső épitészeti kiképzése tanuskodik.

67.o

Borsos -Sóder - Zádor: Budapest. Bp.1959

Hillebrandt, Franz Anton MEk

Jadot már 175o-es években foglalkozik a pozsonyi vár átépitésével, de a munka 1760 után Hillebrandt tervei ŚĘŹ szerint indul meg.

ŚØŹ 44.o.

Zádor Anna: Pollack Mihály. Bp. 1960.

Hillebrandt Franz Anton

MDK

Grassalkovich Antal kamaraelnök kezdeményezésére a ℓ XVIII. sz. közepén a várpalota további kiépitését K.N. Jadot tervei szerint kezdték meg /1749/ 1752-ben már tető alatt volt. 1753-ban Jadot tól Pacassi vette át az irányitást, 1766-ban F.A. Hillebrandt folytatta és 1770-ben be is fejezte az épitkezést.

205.o.

Borsos - Sódor - Zádor: Budapest. Bp. 1959.

Hillebrandt, Franz Anton MDK

építész

Tervei alapján készült el 1780-ban Mária Terézia palotája a budai Várban.

(Kép – Repr.)

Fekete Gábor: A Vár

10–11.

NÉPSZABADSÁG Bp. 1964. aug. 2.

H illebrandt, Franz Anton építész M.D.K.

1761-ben Giovanni Battista Riccatól átvette
A nagyváradi püspöki székesegyház építését.

Egyéb nagyváradi építkezések.

Kampis Antal: A képzőművészetek története 649.l.
A Kultura Világa Bp. 1963.

M.D.K.

Franz Anton Hillebrandt, építész

Osztrák. A nagyváradi püspöki székesegyház. 438. o. 1750-től 1780-ig. A királyi vár építkezéseiben is részt vett. A kamara főépítésze volt. Pozsonyban a Nyáry, a Széchén-Lamberg családok palotája. A vár Mária-Terézia kori része, Apponyi, Eszterházy palota, Csáky-palota, 1770-ben a magyszombati egyetem épülete. 442. o.

Kampis Antal: A képzőművészetek

A Kultúra Világa. III. köt. A képzőművészetek, a zene, a színház és a film. Minerva. 1960. Bpest

M.D.K.

Franz Anton Hillebrandt

építész

is közreműködött a budai vár 18. századi átépítésének befejező munkálatainak, de szerepét pontosan elhatárolni - a későbbi teljes átalakítások miatt - ma már lehetetlen. Később a pozsonyi Építőipari Hivatalban Joh. Bapt. Martinelli utódja lett.

Antal Kampis: Kunst in Ungarn,
Bp. 1966. Corvina, 160. old.

M.D.K.

Franz Anton Hillebrandt, építész

... Negyvenéves pozsonyi hivatali mű-
kedése idején elsősorban Pozsony környé-
kén tevékenykedett (Nyári-palota, Szé-
csén-Lamberg-palota). Feltehetőleg sok
egyéb műve is keletkezett ott, melyek pon-
tos adatok hijján, néoszerint nem meg-
állapíthatók. Ellenben teljes egészében mű-
vézi alkotóerejének legkiválóbb remekműve
a nagyváradi püspöki palota.

Antal Kampis: Kunst in Ungarn,
Bp. 1966. Corvina

161-162. old.

MDK

Hillebrándt, Francz Anton császári ház udvari építésze

A nagyváradi r.kath.püspöki palota 280.l.kép.

A nagyszombati egyetem épülete. 284.l.kép.

Kapossy J.: A Késöbarokk építészet Magyarországon.

Magyar Művészet 1927. 280,l. és 284.l.

MDK

Hillebrandt, Franz Anton épitész

A Mária Terézia féle vártemplom terveit készitette

Pálinkás László: Esztergom XVIII. su.i müv. emlékei. Bp. 1937. 51 l.

Hillebrandt, Franz Anton építész M.D.K.

Osztrák vendég volt hazánkban és sok és jelentős munkát végzett.

Bécsben született 1719-ben. s az ottani Akadémián tanult.

1757-ben Magyarországon kért és kapott alkalmaztatást, ettől kezdve közel 40 évig szüntelen és közvetlen befolyása a fejlődésre.

Kampis Antal: A képzőművészetek története 647.l.

A Kultura Világa Bp. 1964.

./.

Hillebrandt , Franz Anton épitész .D.K.

Pozsony, yári, zécsén-Lmaberg család paletája

Pozsony, vár, Mária Terézia idején épitéett rés
sze.

Nagyvá ad, püspöki paleta.

ampis Antal: A képzőművészetek története 650.l.
A Kultura Világa Bp. 1963.

Hillebrandt, Franz Antonépítész A.D.K.

J.B. Martinelli utódként a pozsonyi kamara fő-
építésze.

Közel 40 évig töltötte be hivatalát.

Kampis Antal: A képzőművészetek története 650.l.
A Kultura Világa Bp. 1963.

H illebrandt, Franz Antona épitész M.D.K.

A királyi vár befejezésén dolgozott

Kampis Antal: A képzőművészetek története 650.1.

A Kultura Világa Bp. 1963.

MDK

Franz Anton Hillebrandt

épitette az uj, nagyobb palota /SzentGyörgy -tér királyi vár/ épületét Jean Nicolas Jadot tervei szerint, melynek alapkövét 1749-ben tették le.

Gen Zak Bpest. 9.1.

Hillebrandt, F.A.

Uri utca 49. hajdani klarissza templomot három szintre vizszintesen elvágta és tornyát lebontotta. 1784.

Repr. 120. kép.

Zoltai dr S. Sándor: Budapest. Bp. 1961.

62.1.

MDK

F.A. Hillebrandt, ép.

volt a királyi vár épitkezési vezetöje abban a szakában, mikor Prati halála után a bécsi Jadot tervei után folytatták és fejezték be. 1738 után.

GentPpestmüv.
A királyi vár. 53.1.

K. D. K.

HILLEBRANDT, F. A. épülése

Régi országház díszterme (1784)

Gerő László: Építészeti stílusok

Bp. 1957. 96.

MDK

Hillebrandt, F.A.

Grassalkovich Antal kastélya, Pozsony

Pozsony, ~~nyár~~ primási nyári kastély

~~Xcxcxprexontxkastélyc~~

Rados Jenő dr: Magyar kastélyok. 22o. l.

M.D.K.

J.A. Hillebrandt építész

legtöbbet Pozsonyban épített. Nyáry, Széchén - Lamberg palota, a pozsonyi vár átépítése.

Nagyszombati egyetem épülete 1770
Pozsony, Csáky palota 1770

Kampis, Magy. műv. Bp. 1960 442

MDK

F.A Hillebrandt, épitész

tervezte a pozsonyi Grassalkovich kastélyt
a Gödöllöi-kastély mintájára. melyet e tervek
alapján Jacoby épitett.
/Képe repr./

Magyar Müvelödés történet. IV.

144, 638.1.

Franz Anton Hillebrandt, M.D.K.

osztrák, építész

nevét emliti a könyv "Szépmüvészet" c. fejezetének szerzője /Németh Lajos/, hivatkozva a nagváradi széres egyházra, melynek barokk stilü teljes átalakitását, a XVIII. sz. második felében, sok egyéb magyarországi munkája körök, ő irányitotta.

Hongrie 66, Bp. 1966. Szerk.: Gárdos, Miklós.
Ed. Pannónia

186. old.

MDK

F. A. Hillebrandt, épitész

a
kiröl Kpossy valószinüleg tévesen tételezte fel, hogy a budai várra vonatkozó terveket H. készitette volna /alig harmdnc éves volt/1749-ben máj. 13-án volt az alapköletétel s a terveknek akkorra készen kellett állniok.

[redacted]: Az Archeologiai Értesitö XLII. kötete. Magyar Müvészet. 1930. 658.1.

1

F.A.Hillebrandt,

1757. aug. 4.-én került mint a magyar kamara épitésze az elhunyt Martinelli helyére. Ezért valószinüleg téves az a felfogás, hogy a budai vár terveit, melyeknek készen kellett állaniok 1749.máj.13.-án történt alapköletétel idejére.

Hogy ki volt a tervek mestere, Dag.Frey szerint csakis levéltári kutatások alapján dönthetö el.

[redacted]: Az Archeologiai Értesitö XLII. kötete. Magyar Müvészet. 1928. 650.l.

F. A. Hillebrandt épitén M.D.K.

1757-től a magyar kamara vezető főépítésze, lényeges szerepe lehetett a palota kialakításánál.
1789 ben készíthetett tervet a palotához

Gerő L.: A budai várpalota lát 1541-től napjainig. Klny. Bp est műemlékeiből.
Bp 1955, 294, 295, 296

Hillebrandt F.A.

MDK

A várpalota Mária Terézia korának épitésze

Az Uri utca 28. szám alatt eredetileg Klarissza kolostor, majd II Józsefkorában helytart-tanács székhelye lett. Hillebrandt 1783-85-ben országgyülési termek céljaira átalakitotta.

196.o. 197.

Borsos - Sódor -Zádor: Budapest. Bp. 1959.

F. A. Hillebrandt építész M. D. K.

kamarai főépítész

A nagyváradi püspöki nézeseghár
1750 - 1780

Résztvett a királyi vár átépítésében

Kampis, hagy. müv. Bp. 1960 438 - 439
442,

mdk.

F. A. Hillebrandt, Jadot, Pacassi,
Oraschek építészek

tervezték Mária Terézia - féle palotát
1749–1770.

23. ábra

Gerő László. A Budai Vár
Bp. 1962. 30. l

Kéresfehérvár
1774. F. A. Hillebrandt a k. eph. főoltárát
építi, stb.

Kaposy J. A magyar kir. udvari kamara épité-
kei dr. Terézia és II. József korában
Káradok, 1923-24.
585-613 l.

HILLEBRANDT F A

festőművész

a székesfehérvári püspöki székesegyház mennyezetfreskói 1702- 1768

Pogány Frigyes: Utcák és terek művészete. Bpest,, 19
Épitésügyi kiadó. 197. 1

MDK

Hillebrandt F.A.

A pozsonyi vár épitészeinek egyike.

Mencl,Václav - Menclová, Dobroslava: Bratislava. Stavebni obraz mesta a hradu.
Praha 1936.képekkel.

Franz Anton Hillebrandt

Építési irányításával fejeződött be
1770-ben a palota építését

Dr. Radnai L: A budavári palota

Élet és Tudomány 1962 aug. 9 7/9. l.

M.O.K.

F. A. Hillebrandt építén

Székesfehérvár, püspöki nézesegyház

fővltár, 1773-75.

Genth. hüeml. 1959 I. 351.

MDK

Hillebrand

Pozsonyi magy. udvari kamara épülete
ép. Martinelli, bővitette Hillebrand

Jhb.d.KKCK. 1919. Beiblatt. Sp.22-24.

Hillebrandt , Anton

építész

MDK

A királyi vár.

Kupola.

142.o.

Borsos -Sódor - Zádor: Budapest. XVII// Bp. 1959.

MDK

Hillebrandt

Székesfehérvári Szemli 1934.III-IV.sz.
Fischer V. festő levelei a Szent István-
főoltárképről.

MDK

Hillebrandt épitész

Vasárnapi Ujság 21.sz. 1906.
A kir.várpalota évfordulója. 338-339 l.

MDK

Hillebrand Jenö, régész

Pusztaistvánházán végzett kutatásokat az önálló rézkor felderitése érdekében. Erről szól beszámolója.

[redacted]: Az archeologiai értesitő XLII.kötete. Magyar Nüvészet.1930 658- 1. Bp. 1928.

Hillebrand, Franz Anton, építén MDK.

1

n: 1719-ben, Bécsben — megh. 1797-ben u.o.

Martinelli utóda a pozsonyi magyar udvari kamarai építésre hívt;

Baltazar Neumanns tanítványa volt és az ő vezetése mellett Würzburg vázának építésénél tevékenykedett.

A Kornmagazin, az udvari kamarai épületek kibővítése, a Vár építésének vezetése és a városbővítés vezetése igazolhatóan Hillebrand munkája. 65–66. l.

26. l. 67. l.

Franz Anton Richard: Pressburg (Pozsony), die ehemalige Hauptstadt Ungarns, ...

Berlin = Stuttgart, 1935. 83. l. 12. t

Hillebrand, Franz Anton, építés M Dh

1.) A pozsonyi Grassalkovich-Palota a kert felől.
Hillebrand alkotása. 83. l.
15. kép. Repr.

2. A Kornmagazin a Krönungshügel-téren.
Hillebrand műve. 83. l.
[Rebontva] 23. kép. Repr.

Franz, A. R.: Pressburg, die ehemalige Hauptstadt ...
Berlin – Stuttgart, 1935. 83. l. 12. t

Hillebrand, Franz Anton, építész (2) 7 Dk

Hatása, öntörvénye sok pozsonyi építészeti alkotásban felismerhető.

Valóminüleg Hillebrand tervei szerint építettek újra Dóm leégett tornyát. 45. lap.

Pacassi után – 1765-től – Hillebrand vezette a Vár újjáépítését. 54. l.

A Grassalkovich palota építése is szinte bizonyosan Hillebrand nevéhez fűződik. 57–58. l

A német evangelikus templom (építette: Walch M.) erősen mutatja Hillebrand kiszmagazinjának hatását. 68. l.

Franz, A. R.: Pressburg, die ehemalige Hauptstadt...
Berlin = Stuttgart, 1935. 83. l. 12. t

MDK

Franz Anton Hillebrand

1762-64 közt 3 tervet készit az székesegyház elhelyezésére.

Leopold Antal: Az esztergomi Bazilika. Uj E mber, 1945. okt. 28. 8.l.

Hillebrand , Franz Anton MDK

Az esztergomi főszékesegyház.

a Cannevale ~~tervei~~ munkáját folytató Franz Anton Hillebrand tervei szerint 1763-ban Oratsek Ignác pesti épitőmester kezdte el a kivitelezést. De Barkóczy érsek ahlála miatt amunkálatok kb. 60 évig elakadnak.

44-45.o.

ZOLNAY LÁSZLO: Az esztergomi vár. Bp. 1960.

M.D.K.

Hillebrand, Franz Anton
a magyar kamara épitésze

1762 márciusától Esztergomban Barkóczy Ferenc
megbizásából a várbeli épitkezéseken dolgouik

Müemlékvédelem, 1965/1. 32. 1.

Hillebrand, Franz Anton MDK

Az esztergomi bazilika /1822-1869/.

A Cannevale-Hillebrand-féle tervek átdolgozását Ludvig van Remy majd Kühnel Pál, s őt követően Packh János /1839-ig/ vezette.
Az épités befejezője Hild József volt.

45.o.

ZOLNAY LÁSZLO: Az é esztergomi vár.
Bp. 1960.

Hillebrand, Franz Anton MDK

Az esztergomi bazilika.

/Canevale-Hillebrand- Remy-Kühnel- Packh-Hild/.

Repr:

Kapuvédőbástyák a Bazilikával.

7. kép.

Románkori kapurészlet, háttérben a bazilikával.

8. kép.

A Bazilika főhomlokzata.

10. kép.

ZOLNAY LÁSZLO: AZ ESZTERGOMI VÁR. Bp. 1960.

Hillebrand Fr. A.

az ő tervei alapján 1770-es években egy egyhajos barokk templom épült az esztergomi vághegy nyugati oldalán. XIX. sz. eleji épitkezésekkor lebontották.

45.o.

ZOLNAY LÁSZLO: Az esztergomi vár. Bp. 1960.

Franz Anton Hillebrandt, építés M.D.K.

terverte a Budai Várpalota ama épületszakaszának nyugati homlokzatát, mely 1755, előtt Jadot és Pacassi tervei szerint épült meg, s ahol 1755-1780 körött a díszterem nyert elhelyezést. Az egy korú díszítőfestést Vincenz Fischer végezte.

Czagány István: Müemlékhelyreállitási kérdések a Budai várpalota ujjáépitésénél

Müvészettörténeti Értesitő, Bp.1967.XVI.évf.3.sz.

208 - 209.

Franz Anton Hillebrandt, építés M.D.K.

N. Pacassival közös tervei szerint 1758,-1769 körött épült Zsigmond kápolna szintén lebontásra került H. Hauzinger memyezethépeivel együtt.

Czagány István: Műemlékhelyreállitási kérdések a Budai várpalota ujjáépitésénél

Művészettörténeti Értesitő, Bp.1967.XVI.évf.3.sz.

204. old.

Hillebrandt, Franz Anton 2.

1762–1764 Lőrt valóminüleg több terret lenitett, ezekből azonban csak kevés maradt ránk.

Zádor Anna: Az esztergomi főszékesegyház
Bp. Corvina 1970

Hillebrandt, Franz Anton 1.

Barkóczy prímás megbízta a bécsi udvari építészeti hivatalt, feltehetően ~ -t, a magyar Zamara építészét, hogy elgondolásának megfelelő tervet Zénítsen.

Zádor Anna: Az esztergomi főszékesegyház
Bp. Corvina 1970 4. old

F. A. Hillebrandt

1784-ben alakította át a
klasszicista copf stílusban.

/ Lócsy Erzsébet: A budavári Hess András tér
Képzőműv. Alap Bp. 1961 24. old.

Hillebrandt, Franz Anton

A városlegyen 1768-71 között megépült egytornyos, keresztházas, Szt. István vértanú tiszteletére szentelt templom az ő tervei szerint.

Zádor Anna: Az esztergomi főszékesegyház
Bp Corvina 1970 6. old

Franz Anton Hillebrandt, építész M.D.K.

működéséről, régebbi credetű tévedésekkel szemben, kiderült, hogy „nem dolgozott a főhomlokzaton. Csak a nagyudvari, hátsó díszterme szakasz architekturáját szerverte, amelyet csupán régi fényképekről és a pozsonyi előképekről ismerünk."

Czagány István: Müemlékhelyreállitási kérdések a Budai-várpalota ujjáépitésénél

Müvészettörténeti Értesitő, Bp.1967.XVI.évf.3.sz.

199 old.

Franz Anton Hillebrant

Gerő szerint a Jean Nicolas Jadot terv-
vázlatait módosító F. A. Hillebrant a budai
palota szerzője

Gerő László: A budai vár palota rövid építéstörténete.
MTA. II. Tars. tört. Tud. Oszt. közl. II. köt. 1. sz. (1951) 60. l.

M.D.K.

Hillebrand Ferenc, bádogos mester

hajtja végre a pécsi Városplébánia templom ólmozott bádoggal való fedését az 1877-évi tatarozás folyamán.

Gosztonyi Gyula: A városstemplom építéstörténete. Pécs műemlékei. Pécs. /1942/. 10.old.

M.D.K.

Hillebrand Ferenc bádogosmester

Az 1877-ben végzett pécsi Városstemplom tatarozási munkálatainál Hillebrand a fedést hajtotta végre ólmozott bádoggal.

Gosztonyi Gyula: A Városstemplom épitéstörténete. Pécs. 10. l.

Hillebrand F.A.

Hillebrand tervei szerint épitette Jacoby épitész, a pozsonyi Grassalkovich kastélyt.
Repr.

Magyművelödtört. IV. 144, 638.l.

Franz Anton Hillebrandt. építén M.D.K.
udvari kamarai építén.

A budai királyi rezidencia építhezésébe valóni-
műleg 1764-ben hária Terézia második látogatása
idején kapcsolódik be.

dr Kardoss György: A magyar barokk és zopf építészet
rövid ösmetoglalása. 1952. Mérnöki Továtt képző Inté-
zet előadás sorozatából. M.19 10.l.

MDK

Hillebrandt

tervezte a váradi püspöki palotát.

Borbíró – való: Gyór; Bp. 1956. 156. l.

M. D. K.

HILLEBRANDT építész

Esztergom Szent István templom é-
pítése és szobrászi díszítésének ter-
vei

Irsláng 95,

MDK

Hillebrandt Fer.Antal kamarai főépitész

a királyi palota tervezésében közreműködik 1749.
a budai rendházak átalakitása

Schoen Arnold:Buda épitőmestereiről töredékek, vázlatok II.A budai épitészet mesterei Mária Terézia uralkodásától a Szépitési Bizottság megalakulásáig 1740-1808 Művért 1957.VI.évf.4.sz.301.l.

Hillebrandt F. A. , épitész

Nagyváradon egyházi épitkezéseket végez.

Mojzer Miklós: Adatok Mayerhoffer András működéséhez.
Műv. Ért. 1956. V.évf. 2-3. sz. 136-145.o.

143.o.

MDK

Hillebrandt Fer.Antal, kamarai főépitész

hosszabb ideig közremüködött a királyi palota épitésében

Schoen Arnold: Budai épitőmesterekről töredékek, vázlatok
Müv.Ért. 1957, VI.évf. 4.sz. ~~297~~-301 l.

M.D.L.

HILLEBRANDT Frans Anton

Sasvár pálos t. főoltár (1734-62)
Buda királyi vár (1749-1764/1771
Nagyvárad székesegyház
Nagyvárad bispöki palota 1772-76

Garas XVII. 37, 42, 46-47, 58, 269. l.

Hillebrandt, Franz Anton MDK

A szfvári Szt István székesegyház szentélyának és föoltárának tervezője.

Fitz, Székesfehérvár 55.o.

Hillebrandt, Franz Anton (1719-1797) MDK
építész

1773-1775 A szfvári pp plébánia templom szentélye., melyet már Kellner , Karl Martin Karl szobrász kivitelezett.

Fitz , Székesfehérvár 32.o.

Hillebrandt , F. A. MDK

építész

Az uj esztergomi székesegyház tervező építésze. (Balogh Jolán tiltakozik Lepold és Pálinkás László azon állitása ellen, hogy ő valaha Rösselt nevezte volna a székesegyház tervezőjének.)

Hillebrandt 1762-ben Esztergomban járt Canevale terveinek felülvizsgálására; 1763-tól szerződésszerü állandó fizetést kapott.

XVIII.115.o.

1765-ben Grassalkovich Antal "Strigoniensis aedificii Director"-nak nevezi.

116.o.

Balogh Jolán: Bakócz kápolna.

Hillebrandt, Franz Anton MDK
építész

Repr: Tervrajz az esztergomi uj székesegyházhoz és akörnyező épületekhez.
Anton Hartmann másolata Franz Anton Hillebrandt után. 1764. Eszterg. Főszékesegyház.Mintaterem.

21.kép.

Balogh Jolán: Bakócz kápolna

Repr.:Részlet a Bakócz kápolnával a Hillabrandt-féle tervrajzból.

u.o. 22. kép.

E terv A Mária Terézia -féle vártemplommal(1767-1771) való rokonság miatt teljes bizonyossággal Hillebrandtnak tulajdonitható.

u.o. 17.o.

MDK

Hildebrandt, Anton

magyarországi müködése

Vig. 1947.jan. XII;évf. 1. sz.53.l.-Jajczay János: A magyar barokk és Maulbertsch. 52-55.l.

MDK

Hillebrandt Ferenc

1750 jun. 6-án Váradon volt. Forgách püspök minta szerint 11 tervrajzot készitettett H-val uj székesegyházhoz. (Váradi püspökségi levéltár. Minta és rajzok eltüntek)
Terveket felső helyen jóváhagyták.

Bunyitay Vince: A nagyváradi latin szertartásu székesegyház. Nagyvárad 1880.
eml. L. 18. 20. old.

Hillebrandt, F.A. MDK

tervei szerint épült a székesfehérvári Katedrális szentélye

H. osztrák barokk szellemet érvényesítette.

Dercsényi Dezső: Székesfehérvár, St. Stephan's City, The Hungarian Quarterly, 1938. I. 96.o

F. A. Hillebrandt építei

M. D. K.

kapott megbízást, hogy a budai klarissza kolostort országházzá alakítsa át. Elgondolásából a 18 u. végi copfstílu építéhetnek egyik legnebb műalkotása született.

Az egykori budai országhár. Bp. 1929, 2-3, 4

8,

Hillebrandt, F.A.

épitész MDK

A nagyváradi templomot G.B. Riccának tervei szerint F.A. Hillebradnt épitette. 1752-80.

Magy.Müv. Tört. I. /szerk. Dercsényi/ 388.o.

Hillebrandt F.Antal épitész
Székesfehérvári Szemle, 1931. 6.sz.
Székesfehérvár 18. századbeli kő- és képfaragói

Magyar (?) festő, 1445 körül : Szent Pál.

HILLEBRAND, F.A. építész XIX. szd. MDK.

Ybl Ervin: A budai várpalota helyreállításának a XIX. szd. dere-
kán. Tanulmányok Bp. múltjából. 1956. XI. köt. 320. l

M.D.K.

Franz Anton Hillebrandt
udvari kamarai épitész.
Balthasar Neumannal dolgozik együtt

A budai vár átépitésében vesz részt
a XVIII. század második felében Jean
Nicolas Jadot-tal és Louis von Montoyer-rel.

dr Kardoss György: A magyar barokk és zopf
épitészet rövid összefoglalása. 1952. Hornyánszki
Továbbképző Intézet előadás-sorozatából 11.19.

33.l.

Franz Anton Hillebrandt építész M.D.K.

1762-ben Barkoczy primás F.A Hillebrandttal majd utána ismeretlen mesterrel nagyszabású tervet készíttet, amely az esztergomi templomot kanonoki házat és papneveldét öleli fel.

Dr Kardoss György: A magyar barokk és zopf építészet rövid ömefoglalása. Mérnöki Továbbképző Intézet előadás-sorozatából u. 19.

16. l.

M.D.K.

HILLEBRANDT, Franz Anton építész

Esztergom, barokk templom a várhegyen (1767–74)

Dercsényi Dezső – Zolnay László: Esztergom
Tsh. 1956. 74., 77.,

M. D. K.

HILLEBRANDT, Franz Anton építész

Esztergomi „Széptemplom"-nak nevezett egyko-
ri Szent Adalbert székesegyház fennmaradt
részleteinek alaprajza
1763.-ban Barkóczy érsek megbízza az
Esztergomi várhegyen építendő Bazilika
kivezésével
Dercsényi Dezső-Lohnay László: Esztergom Bp. 1956

42., 74.,

M. D. K.

HILLEBRANDT, F. A. épitész

A budai várpalota végleges tervei. (Jadot terve Zeller-Zéle vajzok szerint) 1750. ?
1765.

Kapossy János: Mégegyszer a budai királyi vár tervező mesterérőe 126., 127.

Művészet. 1953. 1-2. sz.

MDK

Franz Anton Hillebrandt építész

A nikolsburgi barokk egyik építője.

Andreas Angyal: Barock in Ungarn. Bp. – Leipzig – Milano. é.n. 64.

M.D.K.

Franz Anton Hillebrandt építési

és G. Ricca tervei nevint lett a nagy
váradi katedrális felépítve. 1779.

Balogh J: Ungarische Kunstdenkmäler
im heimgekehrten Siebenbürgen. 1941.
11.

MDK

Franz Anton Hillebrandt épitész

A nagytétényi kastély erkélye talán az ő müve

Kardos Gy: Magyar klasszicista épitészet társa-
dalmi, gazdasági és politikai alapjai. Bp. 1952
9.

Hillebrand Franc, Anton építész

Uj Ember. 1945. okt. 28. 8. old.

Leopold Antal cikke.

Hillebrandt. Franz Anton MDK
Hillebrandt

építész

A budai palotát Mária Terézia N. Jadot és F.A. Hillebrandt tervei szerint ujjáépitette.

Magy.Müv. Tört. I. /szerk. Dercsényi/ 387.o.

A pozsonyi vár átalakitása és berendezése /1760-65/

U.o.

Hillebrandt, Anton MDK

építész

Régi Országház /Országház u. 28./ 1784.

163.o.

Székely László /szerk/ Budapesti zsebkalauz.

Bp. 1959.

Hillebrandt F. A.

vezeti az Invalidusok palolájának épit-
kezési munkálatait 1783 körül.

Tóth Endréné: Budapest Enciklopédia,
Budapest, 1970. 463 l

106 l.

Hillebrandt F. A.

alkotása a bécsi hadügyminisztérium épületének kapuzata, melyet utóbb a III Kiscelli utca 108. p. a. palotába helyezték el.

Tóth Endréné: Budapest Enciklopédia, Budapest, 1970.

130 l

Hillebrandt Franz Anton

alakította ki a 18. sz. 1780-as évek folyamán a régi Országház épületét (I. Országház u. 28).

Tóth Endréné: Budapest Enciklopédia, Budapest, 1970.

2321

Hillebrand Joseph

és Hillebrand Franz Anton 1761-62 évi bővítési terve a gyulai Haruckern kastélylyal kapcsolatosan. Főhomlokzat a kápolnával: fekete-fehér reprodukció.

Dercsényi Dezső, Gálya József, Entz Géza; Magyar műemlékvédelem II (1959-60) Budapest, 1964. 259 l.

Hillebrand Joseph

jelezte apjónak a gyulai Haruckern kastélyra vonatkozó tervrajzot.

Deresényi Dezső, Gólya József, Entz Géza:

Magyar műemlékvédelem II (1959-60)

Budapest, 1964.

2581

Hillebrand Franz Anton

és Joseph Hillebrand 1761-62 évi bővítési terve a gyulai Haruckern kastélylyal kapcsolatosan. Főhomlokzat a kápolnával, fehete-fehér reprodukció.

Dercsényi Dezső, Gólya József, Entz Géza: Magyar műemlékvédelem II. (1959-60) Budapest, 1964.

259 l.

Hillebrand Anton Franz

által készített és a gyulai Harucker kastélyra vonatkozó tervrajzok, fia Joseph Hillebrand jelezte.

Deresényi Dezső, Gólya József, Entz Géza: Magyar Művelődéstörténet II (1959-1960) Budapest, 1964

2581

Hillebrandt, Franz Anton

eddig ismeretlen terveit ismerteti.

Kelényi György: F. A. Hillebrandt terveica nagyváradi püspöki palotához.

Müemlékvédelem , 197o. 1.sz. 43-45. l.

Hillebrandt,/A/ F.An. MDK

építész

a székesfehérvári székesegyház főoltárát tervezte.

Magy.Müv. Tört. I. /szerk. Dercsényi/ 404.o.

M. D. R.

HILLEBRANDT, F. A. építész

Bp. I. Országház-u 28. Egykori ország-
ház díszterméneк átalitása.
Bp. I. Úri-u 119. Kétemeletes hivatali épü-
let – (régi zolostorból átalitva), 1784.

Magyar építészet. Bp. 1954. 83. l.

F.A.Hillebrandt épitész M.D.K.

1770-71 között épitette a régi esztergomi bazilikát. 1821 ben lebontották

Genth.Müeml.1959 I.92

Fr. A. Hillebrandt épiteu M. D. K.

A székesfehérvári székesegyház szentélyét és főoltárát tervezte.

Fitz Jenő: Léta a régi Székesfehérvárt. Székesfehérvár 1956 19

I. 1110

Illyefalvi: Pesti és budai polgárok 1686-1848.....I.

Név: Hillebrandt Carl

Foglalkozás: aranyműves

Szárm.hely: Wien

Hitfelekezet: R.K. Csal.állapot:

A polgárjog megszerzésének időpontja: 1755. II 18

A polgárjogért fizetett összeg forintban:

Franz Anton Hillebrant (1719-97)

60-as érektől kezdve résztvett a budai vár terveinek kidolgozásában és munkálataiban. Ő tervezte a nagyváradi Püspöki palotát, az ottani széhesegyház végső megoldását, 1770-ben a nagyszombati egyetemet és két pozsonyi főúri palotát, átépítette a pozsonyi várat és a pesti volt Múzeum épületét, a két utóbbi elpusztultak.

Aggházy Mária: Magyarországi barokk művészet, Bp. 1960, TIT József A. szabadegyetemének előadásai 42.

Hillebrandt, Franz Anton

a Szt. István templom szemléljének terveröje. 1773-1775 között jött létre Mária Teréz szemléje felügyelete alatt.

H. 1772-ben lett udvari lő építész, de ungtartotta a magy. kamara építészeti állását is. Csak a tervezet részletekre H. a Zivilelerésben [illegible] vett részt.

v. Fitz + Csánás - Papp, Szélesfehérvár, Bp. 1966.

94 l
45.

M.D.K.

Hillebrandt, Franz Anton
/1719- 1797/

Nagyvárad, székesegyház

osztrák épitész

Lyka: A művészetek története, Bp. 1965. 179.l.

M.D.K.

Hillebrandt, Franz Anton, építőmester

nevét említik:

Heves megye müemlékei I. irta Voit Pál,
Magyarország müemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó,

233. old.

1.

Franz Anton Hillebrandt

1767-ben vezető építész a budai vár építkezésénél. Csak abban az esetben igéite 1768-ra a királyi palota befejezését, ha a továbbiakban havi 3000 forint áll rendelkezésére.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 214 kép.

27. l.

10.

Franz Anton Hillebrandt

Szigmálatban istállóépület és kocsiminter 1789-ből. (Orsz. Lvt. B. T. 34. Sz.)
(zepr.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 214 kép.

30. l

9.

Franz Anton Hillebrandt

Szigmálatlan istálló épületi terv.
(Orsz. Lvt. B. T. 33. sz.) (repr.)
A budavári palota első istálló épületének terve. (Orsz. Lvt. B.T. 30. sz.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 214 kép.

28-29. l.

8.

Franz Anton Hillebrandt

A budavári palota zárófelmérési alapraiza 1770-ból az angolbisamonyok sérése történt átalakítással (Volt Hédervári Grassalkovich Lvt.) I. emelet, II. emelet
(repr.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 214 kép.

27 l.

7.

Franz Anton Hillebrandt

A budavári palota záró felmérési alap-rajza 1770-ből az angolkisasszonyok rendre történt alakítással. (Volt Hédervári Grassalkovich Ant.), Pince, földmint. (repr.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 214 kép.

26. l.

6

Franz Anton Hillebrandt

Valószínűleg ő foglalkozott 1793-ban a tűzérségi felvezetések raktára épületének megtervezésével is.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 214 kép.

32.1

Franz Anton Hillebrandt

1789-ben terveket hérnitett a Szt. György téren 1763-86 között felépült Hofstallgebäude (ősének) átépítéséhez melyeket „neu zu erbauen angetragenen Stallungen und Wagensupfen" céljára hérnitett.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 214 kép.

32. l

Franz Anton Hillebrandt

önálló tevékenysége az 1772-1789 közötti évekre terjed ki. Ezalatt már ő vezette a budai királyi palota belső kiképzésének munkálatait és a melléképületek tervezését irányította.

Csagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 214 kép.

30. l.

Franz Anton Hillebrandt

tervei és irányítása mellett 1771-78 között készült el a Szent Jobb kápolna, Joseph Hauzinger festőművén és interieurtervező közreműködésével.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 214 kép.

27.l.

Franz Anton Hillebrandt

1770-ben az egri budai királyi palotától alólagos alaprajzi felvételt készített.
1771-72-ben a kápolnához illetendő préposti lak tervezésével foglalkozott

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 214 kép.

27.1.

1.

Franz Anton Hillebrandt

Johann Balthasar Neumann tanítványa.
1757-ben, J. B. Martinelli halála után
kérvényt nyújtott be a kamarai
építési állás betöltésére. Itt felsorolt
munkás közt a budavári palotával
kapcsolatban nem ten említést.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György
téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 214 kép.

26. l.

Franz Anton Hillebrandt

valószínűleg már 1765 től kezdve vett részt a budavári palota építésében, függetlenül attól, hogy már 1745-ben Jadot mellett dolgozott

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 214 kép.

26. l

Johann Lucas von Hildebrandt

Hanszmann Alajos állítása szerint az első pénzkiutalással egyidőben (1734) megbízták az olasz származású J. L. von Hildebrandt építészt, hogy tanulmányozza a budavári helyszíni viszonyokat és készítsen terveket a királyi palotához.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 214 kép.

23. l.

F. A. Hillebrandt /?/

A budavári palota nigrálottan, 1765. évi földmérti alaprajza. (Orsz. Lvt. B. T. 2. sz.) (repr.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 214 kép.

23. l.

Franz Anton Hillebrandt

A budai palota mai „D" épületének nyugati homlokzata a díszterem 1870 előtt hérült F. A. Hillebrandt architektúrájával. Fényhép, 1857 utáni évek. (Föv. Tört. Múz. Újhosi Ont.)
(repr.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki ke., 194 l., 214 kép.

57. l.

5.

Franz Anton Hillebrant

önálló alkotása a Szt. István-kápolna architektúrája. 1777-78-ban készült. Az alkalmi 1773-75 között épített székesfehérvári Szt. István székesegyház főoltárán a fő motívum – az oltárkép keretezése – azonos a budai Szt. István kápolna főoltárával – így korábbra is datálható az utóbbi (e mellett szól, hogy Szent István ereklyéjét 1776-ban helyezték el itt.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent Gyöegy téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

128. l.

4.

Franz Anton Hillebrandt

Oracsektől vehette át a beretek vállás felett alkalmazott csigás díszeket, melyeket Oracsek a Gombás-patak hídján alkalmazott a szobortalapsatokon (végső sorban Dientzenhoferből származó elem).

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

128. l.

3.

Franz Anton Hillebrandt.

Balthasar Neumann tanítványa volt. Ablakmegoldásait Ozacsektől meghülönbözteti: negmens szemöldökpárhány, /korábbi épületein is/, Budán alkalmazott sokoló ellipszisablakok.

Czagány István: A budavári palota és a Szent Gyöegy téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

127. l.

Franz Anton Hillebrandt

e homlokzatrendszerének egyes motivumai már az 1752-62 közt hérített pozsonyi Balassa-Lamberg (Szécsén) palotán megjelentek. ~~A~~ E nyíláskereteket alkalmazta 1783-85 között a budavári régi országháza udvari homlokzatán is.

Czagány István: A budavári palota és a Szent Gyöegy téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

127. l.

1.

Franz Anton Hillebrandt

Oracsek ~~[illegible]~~ nyílásheretett vette at a budai palota dísztermének nyugati homlokzatképzéséhez, de más arányokkal. Az 1760-ban ~~[illegible]~~ Pozsonyban épített Grassalkovich-palota homlokzatrendszerét alkalmazta

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

126-127. l.

Franz Anton Hillebrandt

vagy Nicolaus Pacassi lehetett mestere a palotahápolnának, ennek 1771 előtt elkészült. Hillebrandt ~~[illegible]~~ 1765 évi (Orsz. Lvt. BT. 1-4.) nigrálatlan felvételi tervein identherik a hápolna építészeti kompozíciója.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszeki k., 194 l., 212 kép

123. l.

Franz Anton Hillebrandt

Az Orsz. Lvt. BT. 103. n. rézletrajza a mai orszlános magyarosra architektúrájához készült. Ezt a típust Hillebrandt alkalmazta 1780 előtt, pozsonyi előképek nyomán.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

115. l.

Franz Anton Hillebrandt

műve a kupolán Szt. István képmása a budai várban.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

96.l.

Franz Anton Hillebrandt

1765-ben készült felvételi rajzán a budai palota mai „D" épületének „noble batiment"-je zártudvart fogott közre. Sala terrenaja a földszint közepén, kelet-nyugat irányú főtengelye mentén feküdt.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

77. l.

Franz Anton Hillebrandt

belső kiképzési terveit a budai palotában már ott kivitelezték, ahol Pacassi korábbi teremdekorációi vagy nem készültek el, vagy az épület új, eredeti céljára való felhasználása megkívánta.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép 133. l.

Franz Anton Hillebrandt

terverte a dinterem külső és belső architektúráját (copf stílusban Vincenz Fischer közreműködésével 1777 után).
Voit Pál megállapítása szerint Hillebrandt 1765-79 között a palota egészére kiterjedő belső kiképzési munkálatok terverésével volt elfoglalva. Ezért hérsített 2 ízben is utólagos alapnejzi felvételeket

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. B. 1966. Magyar k., 194 l., 212 kép

133. l.

Franz Anton Hillebrandt

1780 körül hérült héró barokk termek-
belső kialakítása a budai palotában
hozzá kapcsolható / sokon ezekkel a
pozsonyi Nyáry - Mirbach (Vay) palota
2 elő emeleti szobája (70 festménymásolat,
szinezett metszet díszítésével), amit 1768-70
között épített. (A budai palotában 58-73
db. Watteau - modszi kép maradt e termek
boiseriejeiben).

Czagány István: A budavári palota és a Szent György
téri épületek. B. 1966. Muszaki k., 194 l., 212 kép
133. l.

Franz Anton Hillebrandt

és Oracsek Ignác architektúrájáról

bérült rénkfrajz. Nagyudvari

homlokzatrészlet, nyugati palota-

oldal. (Orsz. Lvt. B.T. 103. sz.) (repr.)

Czagány István: Ä budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

114. l.

5

Franz Anton Hillebrandt

nem tartható az egész budai palota mesterének, mint korábban állitották

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

130. l.

4

Franz Anton Hillebrandt

A budavári tüzérségi felszerelések raktára nem csak a Hillebrandt rajzokkal azonos grafikai stílusu tervek alapján illenthető művei közé. Architektúrája a rokon a pozsonyi Gabonaraktár kiomlókzatai-val, mely 1774-ben készült, szignált tervei alapján.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 ké

130. l.

Franz Anton Hillebrandt

magyobbarányú munkássága az 1770 utáni 2 évtizedre esett. Ekkor önállóan tervezte a prépositi lakot 1771-72-ben, a Szt. István kápolnat 1777 előtt, az istálló és hocsinin épületét 1789-ben és valószínűleg a tűzességi felszerelések raktárat 1793-ban.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 k

129. l.

Franz Anton Hillebrandt

1765-80 között még nem önálló tervezőként dolgozott a budai palotán. E 15 év alatt a 2 sorozat felvételi alaprajzon kívül már a díszterem architektúráját készítette el. Ez első önálló budai terve.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 k

129. l.

Franz Anton Hillebrandt

Nicolaus Pacassi tónsa volt a porsolnyi dinlépcső kivitelezésénel, építőmesteri minten, akárcsak Budán.
A budai palotakápolna belső kiképzését Hillebrandt végezte 1765-69 között.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

129. l.

Franz Anton Hillebrandt

A pozsonyi Grassalkovich-palota főhomlokzatának architektúrája (1760.) (repr.)

A pozsonyi Balassa-Jankovics (Széchenyi) palota homlokzatának középső tengelyállása. (1752-62/. (repr.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

118-117-1.

Franz Anton Hillebrandt /?/

A pozsonyi Nyary-Mirbach-palota 18. századi terembetrője. (repr.)

Terembetrőjének boiserie falburkolat-rénlete. (repr.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

125. l.

Franz Anton Hillebrandt

A pozsonyi gabonaraktár (Korumagazin, Schutthasten / Dunára néző homlokzata (1774.) (Lebontották 1910-ben.) (Repr.)

Tér felöli homlokzata (repr.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

121-122. l.

Franz Anton Hillebrandt /?/

A budavári tűzőrségi felszerelések raktárházának terve 1793-ból.
(Orsz. Lvt. B. T. 58. és 59. sz.)
(repr.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

120. l.

Hillebrandt

- Pacassi - Moosbrugger építette 18. századi „appartamento nobile" maradványait (budai palota „D" épület) 1951-53 között lebontották.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

139. l.

F. A. Hillebrandt
A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjtemény ében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 2." In Infimo Tractu

26. Cubiculum in casum augendarium Scholarium, aut Aedituorum reservatum
27. Cubiculum Sacristae
28. Conservatorium

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

188. l.

Czagány Istvánn: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

F. A. Hillebrandt
A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjteményében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 2." In Supino Tracte
23. Cubiculum pro Sanitricibus
24. Conservatorium Vestium, ac quorumvis Lineorum
25. Schola extrancorum

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

188.l.

8

F. A. Hillebrandt
A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjtemény ében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 2." In Infimo Tractu

20. Cubiculum pro reponendis ferculis
21. Camera Victualium
22. Cubiculum pro excuntibus

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

188. l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyűjteményében lévő tervei:
"Grundplane der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 2." In Infimo Tractu
17. Cubiculum Ancillarum
18. Infirmaria pro Anglicis Virginibus
19. Cubiculum reservatum in casum necessitatis

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép.

188. l.

Hillebrandt

– Pacassi-Hausinger hápolna-interieurjét 1961-ben lebontották a budai palotában.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

140. l.

F. A. Hillebrandt
A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjtemény ében lévő tervei:
"Grundplana der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 4." In Secundo Tractu.
85. Oratorium Anglicarum Virginum
86 Conservatorium infra tectum, reponendis rebus diversis applicabile."

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

188. l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyűjteményében lévő tervei:
"Grundplane der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 4." In Secundo Tractu.

82-83. Alia minora Cubicula Alumnarum Dormitorio, et Musaeo accomodata.

84. Oratorium Dominarum et Alumnarum.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

188. l.

F. A. Hillebrandt

A héderváry Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyűjteményében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 4." In Secundo Tractu.
80-81. Cubicula pro ediscendis variis laboribus, Anglicis Virginibus, et Alumnabus destinata

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

188. l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyűjteményében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 4." In Secundo Tracta.
76-79. Alia dormitoria pro Anglicis Virginibus, tam alumnabus, quoam aliis ordinariis, nocte invigilantibus

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

188. l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjteményében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 4." In Secundo Tracku.
72-75. Dormitoria pro Anglicis Virginibus, et Alumnabus

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

188. l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjteményében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 4." In Secundo Tracke.
70-71. Refectorium pro Aualicis Virginibus et Alumnabus Aliud Refectorium pro Alumnabus

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

188. l.

T. A. Hillebrandt

F. A. Hillebrandt
A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjteményében lévő tervei:
"Grundpläna der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 4." In Secundo Tractu.

43-54. Cubicula pro Analicis Virginibus
55-67. Cubicula pro Personis grandaevis, Senes in Convictum recipientibus.
68-69. Cubicula pro parte Convictus

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

188. l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjteményében lévő tervei:
"Grundpläna der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 3. In Primo Tracta. dd. 14ta Aprilis 1770. F. A. Hillebrandt."
39. Infirmaria pro Anglicis Virginibus
40. Infirmaria pro Alumnabus
41. Oratorium Superioris
42. ~~Tracta~~ Oratorium pro Nobilioribus Personis

Csagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

188.l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjteményében lévő tervei:

"Grundpläna der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 3. Ju Primo Tracta · dd ÷ Aprilis 1770. F. A. Hillebrandt"

32-34. Superiores Cubicula

35-37. Cubicula reservata pro Nobilibus Personis

38. Refectorium privatum Superioris

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

188. l

F. A. Hillebrandt
A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjteményében lévő tervei:
"Grundpläna der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 3. Ju Primo Tracta. dat ÷ 14ta Aprilis 1770. F. A. Hillebrandt.

30. Ingressus ad Superiorem una cum Anti-Camera et Servorum Cubiculo.

31. Cubiculum pro excipiendis, Superiorem visitantibus.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

188-l.

F. A. Hillebrandt
A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyűjteményében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 2." In Intimo Tracta
29. Cubiculum pro mortuorum Cadaveribus deponendis

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

6.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjteményében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 2." In Infimo Tractu
14. Refectorium pro Anglicis Virginibus
15. Culina maior pro iisdem
16. Cubiculum pro Mensalibus Refectoria Instrumentis

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

188. l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyűjteményében lévő tervei:
"Grundplane der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 2." Ju Infimo Tractu
11. Gradus capitales pro Superiore
12. Gradus pro Anglicis Virginibus
13. Gradus rotundi pro Anglicis Virginibus

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

187. l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyűjteményében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 2." In Intimo Tractu
8. Januae
9. Ingressus et Exitus liber
10. Ingressus ad hortum puteus

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

187.l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyűjteményében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 1. Infra Terram, dd ÷ Április 1770. F.A. Hillebrandt.

6. Cellarium pro conservandis ouibus vis victualibus.

7. Cellarium pro conservandis carnibus.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 k

187. l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjteményében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 1. Infra Terram, dd ÷ 14ten Aprilis 1770.
F.A. Hillebrandt.
3. Cellarium majus
4. Gradus ad Lignorum Conservatorium
5. Conservatorium Lignorum

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kő

187.l.

F. A. Hillebrandt

A hédervári Grassalkovich-levéltár tervrajz-gyüjteményében lévő tervei:
"Grundpläne der königl. Burg zu Ofen. Hédervár, Archiv Grassalkovich"

„No. 1. Supra Terram, dd ÷ 14ta Aprilis 1770. F.A. Hillebrandt.
1. Gradus tam ad Cellarium, quam ad Cryptam ducentes
2. Crypta pro Anglicis Verginibus, Salis Domesticis

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kő

A hédervári Uradalmi Gazdasági Levéltár tervezett
tematikus leíró terve:
"Grundplan der Bestände. Burg an Oton. Hédervár.
Archiv Grundherrschaft"

F. A. Hillebrandt

tervei: Magy. Orsz. Levéltár. Tervtár: Kereskedelmi Minisztérium I. /Régi jelzet V. 3./ gyüjteményében lévő tervek. A budai királyi palota tervrajzai /nagyrészt az Építési és Ajánjózási Igazgatóság anyagából/. Boritékon: Buda. Vár. Királyi palota. Eredeti alaprajz tervek 1765-ből.

„B.T. 41. Tervezett lovaglóiskola homlokzatnak és tetőalaprajza a XVIII. náradból. F.A.H."

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

184-l.

F. A. Hillebrandt

terveí: Magy. Orsz. Levéltár. Tervtár: Kereskedelmi Miniszt́rium I. /Régi jelzet V. 3./ gyüjteményében lévő tervek. A budai királyi palota tervrajzai /nagyrészt építészeti Igazgatóság anyagából/. Boritékon: Buda. Vár. Királyi palota. Eredeti alaprajz tervek 1765-ből.

„BT. 30. Terveett istálló. Lit: A. Erster Project Erster Stock zu ebener Erde. (Neue Auffahrt von der Donau Schiffsbrücke in die Festung.) F. A. Hillebrandt."

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

184. l.

Építési és

F. A. Hillebrandt /?/

tervei: Magy. Orsz. Levéltár. Tervtár: Kereskedelmi Minisztérium I. /Régi jelzet V. 3./ gyüjteményében lévő tervek. A budai királyi palota tervrajzai /nagyrészt a Hajózási Igazgatóság anyagából/. Boritékon: Buda. Vár. Királyi palota. Eredeti alaprajz tervek 1765-ből.
"BT. 17. No. 4. Grund Riss des zweyden Stock. Lit°? Marty 1765.

Csagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

183. l.

Építkezési

F. A. Hillebrandt

tervei: Magy. Orsz. Levéltár. Tervtár: Kereskedelmi Minisztérium I. /Régi jelzet V. 3./ gyüjteményében lévő tervek. A budai királyi palota tervrajzai /nagyrészt az Építészeti Igazgatóság anyagából/. Boritékon: Buda. Vár. Királyi Palota. Eredeti alapraj tervek 1765-ből.

BT. 4. Zweyter Stock des königlichen Schlosses in Ofen.
Lit: D. Grund-Riss der zweyten oder oberen Stock der Kayl. Königl. Residenz in Ofen. A° 1765 den 16 Marty.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

183 l.

Építési és

F. A. Hillebrandt

tervei: Magy. Orsz. Levéltár. Tervtár: Kereskedelmi Minisztérium I. /Régi jelzet V. 3./ gyüjteményében lévő tervek. A budai királyi palota tervrajzai /nagyrészt a Hajózási Igazgatóság anyagából/. Borit kon: Buda. Vár. Királyi Palota. Eredeti alaprajz tervek 1765-ből.

„BT. 3. Erster Stock der Königlichen Schlosses in Ofen. Lit. C. Grund-Riss des Ersten- oder Haubt Stock der Kayl. Königl. Residenz in Ofen. A° 1765. den 16 Marty. (a hátán: Delineationis Budensis Regia - felirat).

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

183. l.

- Építési és

F. A. Hillebrandt

tervei: Magy. Orsz. Levéltár. Tervtár: Kereskedelmi Minisztérium I. /Régi jelzet V. 3./ gyüjteményében levő tervek. A budai királyi palota tervrajzai /nagyrészt az Hajózási Igazgatóság anyagából/. Boritékon: Buda. Vár. Királyi Palota. Eredeti alaprajz tervek 1765-ből.

"BT. 2. Ebenerdiges Gerüst der königl. Schlosses in Ofen. Lit: B. Grund-Riss zu Ebener-Erden der kayl. königl. Residenz in Ofen. Aº. 1765. den 16 Martij."

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

183. l.

Építési és

M.D.K.

Hillebrand épitész

nevét emliti Kupf József kőfaragómester üzleti feljegyzeseiner 1765. évében a „Curialhaus"zal kapcsolatban. Egyébként tartotta sürségesnek az épitész nevét feljegyerni, akikkel együtt dolgozott.

Müvészettörténeti Értesitő, 1968. XVII.évf. 3-4.sz.
Moess Alfréd: Egy 18.századi pesti kőfaragómester munkássága. Adalék a 18.századi magyar épitészettörténethez.

246-old.
+247.

Iktatószám:
Ügyintéző:
Tárgy:

F. A. Hillebrandt

tervei: Magy. Orsz. Levéltár. Tervtár: Kereskedelmi Minisztérium I. /Régi jelzet V. 3./ gyüjteményében lévő tervek. A budai királyi palota tervrajzai /nagyrészt a Hajózási Igazgatóság anyagából/. Boritékon: Buda. Vár. Királyi Palota. Eredeti alaprajz tervek 1765-ből.

"BT. 1. Keller Gesichts der Königlichen Schlosses in Ofen. Lit: A. grund-Riss von denen Fundament: der Kayl. Königl. Residenz in Ofen. A° 1765. den 16. Marty."

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 212 kép

183. l.

Építési és

J. A. Hillebrandt

- Nicolaus Pacassi - J. Hausinger - H. Moosbrugger: A Szt. Zsigmond kápolna hajója. (Épült 1777-78, helyreállítás: 1961.) (repr.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

91. l.

Franz Anton Hillebrandt

budavári Gt. Jobb bástyáját 1899-
ben Hauszmann Alajos lebontotta.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György
téri épületek. Bp. 1966. Müszeki k., 194 l., ~~x~~ 214
kép.

44. l.

Franz Anton Hillebrandt

Tervezte 1780 előtt a budai palota mai „D" épületének diszterem előtti homlokzathépzését. Oracsek ablakkeretet beépítette kompozíciójába. (1. em.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 214 kép.

54-55 l.

Franz Anton Hillebrandt 3.

Szt. István kápolnájának boczlokfalát 4 félhöziver hézóbarokk ablak töste at. 8 fejezetes falpillérem nyugodott hozocrázó főpárkánya, mely gyakorlatilag nem volt látható 4 (a boczlokfalhoz tapadt).

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Müszaki k., 194 l., 214 kép.

55-l

Franz Anton Hillebrandt

Szt. István kápolnája 1777-78 között
készült el. Ellipsis alaprajzú, asszimmet-
rikusan helyezkedett el a mai „L"
épület szárfadvarának érzéknyugati
sarkában." Kettős kupola borította.
Tetejen 4 álló ~~[illegible]~~ ovális ablak volt

Czagány István: A budavári palota és a Szent György
téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 214 kép.

55.1.

Franz Anton Hillebrandt

A St. István kápolna szigmálatban bombázati terve. Készült 1777 előtt.
(Orsz. Lvt. B. T. 28. sz.) (repr.)

Czagány István: A budavári palota és a Szent György téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 214 kép.

54. l

M.D.K.

Hillebrandt, Franz Anton, épitéz

---

műve a parsonyi Kornmagazin, melyeket főbejárati motivuma – a konvex sávozott kosárív – Pilgram főművein is visszatér.

Heves megye műemlékei I. irta Voit Pál,
Magyarország műemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó,

202. old.

Hillebrandt, Franz Anton, M.D.K.
épitőmester

nevét említik:
másuk: „1730-40 körök dolgorok Balthazar Neumann számára Würzburg-ban és körvetitő lezetek Farola és Barkóczy körök.

Heves megye műemlékei I. irta Voit Pál,
Magyarország műemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó,

130. old.
+ 178. "

Franz Anton Hillebrandt

váltotta fel Johann Baptist Martinellit a pozsonyi kamara főépítési hivatalának vezetésében. Közel 40 évet töltött itt el – így az ország minden építkezésére hatott.

Kampis Antal: A magyar művészet a XIX. századig. Bp. 1968. 167 l., képes /Minerva zsebkönyvek/

126. l.

Franz Anton Hillebrandt

dolgozott főként a budai királyi vár befejezésén.

Kampis Antal: A magyar művészet a XIX. századig. Bp. 1968. 167 l., képed /Minerva zsebkönyvek/

126. l.

Franz Anton Hillebrandt

Legtöbbet Pozsonyban épített (Nyári, Szécsén - Lamberg családok palotája, a pozsonyi vár Mária Terézia alatt épített részei. Hiteles alkotása a nagyváradi püspöki palota.

Kampis Antal: A magyar müvészet a XIX. századig. Bp. 1968. 167 l., képes /Minerva zsebkönyvek/

126. l.

Franz Anton Hillebrandt

egy ideig (1739-40) Balthasar Neumann rajzolója volt. 1757-től magyarországon élt és kapott alkalmazást. Egykori építkezései közül feltűnő a Giovanni Battista Riccától átvett (1778-ig épített) magyaróvári püspöki rezidencia.

Kampis Antal: A magyar művészet a XIX. századig
Bp. 1968. 167 l., képes /Minerva zsebkönyvek/

121-l.

1.

Franz Anton Hillebrandt

ontrák építén. Hivatalánál fogva (kamarai főépítén) sok jelentős munkát végzett Magyarországon. Béciben született 1719-ben s a bécsi építészeti Akadémián tanult. Hatott rá J. L. Hildebrandt (akivel talán rokonságban is volt.

Kampis Antal: A magyar müvészet a XIX. századig
Bp. 1968. 167 l., képes /Minerva zsebkönyvek/

121. l.

HILLEBRANDT, F.A. építő

KOVÁCS Péter: Székesfehérvár és Szent István király. In: Szent István-emlékülés Székesfehérvárott. Szerk. Farkas Gábor. Székesfehérvár, 1989

HILLEBRANDT, F. A. einiten

Visszatérve a palásthoz: Kovács Éva szerint a miseruha ikonográfiai programja Krisztus életének és az emberiség történetének megidézésével, a még térítésre váró népek megjelenítésével éppen az adott, 1031-es évben félreérthetetlenül vonatkozik Szent István saját programjára, s így együtt a sematikus rajzú király-képpel, mint a legtökéletesebb önarcképet nézhetjük.

Székesfehérvár ennek az *önarcképnek* csak puszta befogadója volt, megfogalmazásában a helynek aligha volt szerepe. Mégis, a királyi adománnyal a város jelképesen és valóságosan is letéteményese, őrzője lett évszázadokon át Szent István képének, azaz a szentistváni hagyománynak.

Csábító feladat lenne a középkor századain végigkísérni a Szent István-kép tartalmi változásait, végigkövetni az arcvonások, a jelenetezés alakulását az érdekek és érzelmek történelmi egymásutánja szerint. Erre azonban nem vállalkozhatom. Nemcsak terjedelmi okok miatt, hanem mert felkészült sem vagyok erre a sokrétű és valószínűleg nagyon sok meglepetést és izgalmas tanulságot ígérő munkához. Ezért is választom a nagyobb lépések útját, s most a város, Székesfehérvár születésének kora után, a nagy újjászületés, a török alóli felszabadulást követő évszázad Székesfehérvárott is megfogalmazódott Szent István képére figyelnék.

Székesfehérvár két esztendővel Buda után, 1688-ban szabadult fel a török uralom alól. Ez a kétesztendős késés már önmagában is jelentéssel bírt: nyilvánvaló, hogy a haditanácsok döntéseiben, a felszabadító harcok általános irányának és az egymást követő céloknak a meghatározásában a puszta katonai szempontok mellett a politika is szerepet játszott. A XVII. század végére a történeti emlékezetben elhalványult annak a szerepnek az igazi súlya, amelyet Székesfehérvár egykor betöltött az ország közjogi életében. Így hát a felszabadult város lakóinak az első pillanattól kezdve nemcsak az üszkös romok eltakarításának és az újjáépítésnek a gondjával kellett szembenézniök, hanem meg kellett kísérelniök — saját jól felfogott érdekükben is — a város régi szerepének, régi jogainak felélesztését is.

A város vezetői és lakói a fenti okokból a legsürgetőbb feladatnak érezték Szent István kultuszának a felélesztését. Már a felszabadulást követően az ő emlékének szentelték a plébániatemplomot.[3]

Az 1758—1768 között barokk stílusában átépített szentegyház menynyezetét Johann Ignatz Cimbal, bécsi akadémiai művésszel festették ki. Schoen Arnold kutatásaiból tudjuk, hogy az 1768-ban elkészült freskók programját a városban a plébánosi teendőket is ellátó jezsuita atyák állították össze.[4] A hajóba belépve a boltozat első mezőjében azt a jelenetet látjuk megfestve, amikor Szent István király intelmeit magyarázza a mellette magyaros ruhában álló Szent Imre hercegnek. A köröttük levő allegorikus figurák a kereszténység diadalát fejezik ki a pogányok felett, ami nyilvánvaló összefüggésben van a törökök fölött csak néhány évtizede aratott diadallal is.

A középső boltszakaszon a festő a szentistváni püspökségek alapításának jelenetét idézte meg. A nagy eseményt a körbefutó, festett mellvéd mögül magyar ruhás alakok figyelik. Az egyikben Buffleur jezsuita atyára ismerhetünk, aki az egyik legfőbb szorgalmazója volt a templom

megújításának. Erre utal kezében a székesegyház tervrajza. — A kompozíció egésze azonban félreérthetetlen célzás arra, hogy a megváltozott viszonyok között Székesfehérvár számára igencsak kívánatos lett, hogy legalább püspöki székhellyé váljék. Nem kevésbé érdekes persze tartalmi szempontból az uralkodói érdek kifejezése, az éppen ekkor is sokak által vitatott főkegyúri jognak a történeti indoklása.

A szentély fölött Cimbal Szent István megdicsőülését festette meg. Ez bár nem kifejezetten történeti téma, bizonyos aktualitása mégis volt, amikor felidézte az uralkodó végső megjutalmazásának gondolatát.

Johann Ignatz Cimbal nem tartozott a korszak jelentős, de még csak ismert mesterei közé sem. Freskósorozata és a mellékoltárokra festett képek színvonala is messze elmarad a közeli, egykori karmelita templom Maulbertsch-műveitől, de még a jezsuiták templomának Franz Sambach által festett képeitől is. A főoltár azonban már minőségileg is a kor legjobb alkotásai közé tartozik. Építészeti részét Franz Anton Hillebrandt, a század egyik legjelentősebb osztrák építésze tervezte modern, korai klasszicizáló stílusban. A munka — egyébként Mária Terézia személyes jóváhagyásával — 1773 és 1775 között készült. Az előrehaladást nyomonkövethetjük Hillebrandtnak a városhoz írt és ugyancsak Schoen Arnold által publikált leveleiből.[5] Az építész egy 1774 május 14-én kelt levelében aziránt érdeklődött, hogy kivel szándékoznak megfesteni az oltárképet? — A téma maga valószínűleg egyértelműen adott volt. Galavics Géza mutatott rá, hogy ilyen nagyszabású, összefoglaló művészi programból a XVII. század első felétől, azaz II. Ferdinánd korától Mária Teréziáig egyszerűen nem hiányozhatott az a jelenet, amikor Szent István felajánlja országát és koronáját Máriának.[6]

A téma egyik legelső képzőművészeti megfogalmazását az esztergomi Porta Speciosa XII. századi kompozíciójáról, pontosabban ennek fennmaradt XVIII. századi táblakép-másolatáról ismerjük. Igazi elterjedése azonban az ellenreformációval és a jezsuita *Regnum Marianum* gondolatával függ össze. Az a szinte kizárólagos ábrázolási típus, amelyet például éppen Fejér vármegye címerképe is őriz, hogy a térdeplő király az ég felhőin trónoló Máriához fordul, csak viszonylag későn, a XVII. század végén jelent meg, Galavics Géza kutatásai szerint egészen pontosan 1692-ben a J. Schott rézmetszetével illusztrált hevenesi-féle „Ungaricae Sanctitatis Indicia" című műben.[7] Korábban Hoffmann Edit mutatta ki, hogy ez a motívum Tintoretto „A tiburi Szibilla" című kompozíciójához vezethető vissza, ahol a Szibilla Augustus császárnak mutatja meg az égben trónoló Szűz Máriát és a gyermek Jézust.[8]

A XVII—XVIII. század fordulójától kezdődően a korona felajánlásának jelenete szinte kizárólag ebben a formában terjedt el.[9]

A székesfehérvári magisztrátus Hillebrandt ajánlatára a bécsi akadémia egyik neves tanárának, Vincenz Fischernek a tervét fogadta el.[10] A művész — mint ezt a városhoz írt, 1775. április 25-én kelt leveléből tudjuk — hónapokon át igyekezett adatokat gyűjteni a témához a bécsi császári könyvtárban. A történeti hűség érdekében azonban megbízóihoz is számos kérdést intéz, illetve ötleteihez kéri azok egyetértését. Úgy gondolja, hogy hűségesebb lenne a valósághoz, ha Szent Istvánt nem öregen, hanem harminc-negyvenéves korában ábrázolná, dolmány-

HILLEBRANDT, Franz Anton

Katolikus templomok Magyarországon. Szerk. Dercsényi Balázs. Irta: Török József, Marosi Ernő. Bp. : Magyi és Tsa., 1991 XLIX

HILDEBRAND, Adolf von szobrász

1904-ben a kastély átépitésén dolgozott

J.SZIKRA Éva: Az iszkaszentgyörgyi volt Amadé-Bajzáth-Pappenheim-kastély parkjának rövid ismertetése. = Műemléki Szemle, 1981. 2. sz. 22 - 23.p. ill. é

csoportot viszont elvitathatatlanul közös eszmény
gyar tradícióra is támaszkodó új stíluskialakítás,
nagy technikai készültségüket állították, hanem sz
zícióik tudatos egyensúlyát is. Néhányukban műv
lendült, hogy az alkotások alkalmasak a külföld fig

Márffy Ödön képein most is „a látás izgalmas gy
közök már fokozhatatlan könnyedségével és olyko
lete és havas tája azonban mindig kimagasló művei
ezúttal túlsúlyt nyer a grafikus jelleg. Festményein
a szinte odalehelt színkíséretben nem hathatott o
kiállításának remek együttesében. Csak a *Sziklák*
mester teljes erejét. *Czóbel* Béla két csendélete e
tatott piktúrának színintenzitását sugározza. Czób
gére mintha csak most kezdene a közönség is újbó
ményeinek tökéletes faktúrája a minden torzulást
színek értelmes egymásba olvadása és tüze olyan
ják alkotójuk nagy tehetségét, hogy kiállított műve
feltűnést. *Parasztasszony* című vászna egyúttal olya
rény művészi fejlődésének újabb kiindulópontja is
kiállítás egyik legidőtállóbb darabja, *Arcképe* és pa
tek olyan mesteri szövedéke, ami csak nagyon sze
Bernáth művészete folyton mélyül, tartalmában és
Talán legkialakultabb egyénisége az újabb magyar
kevésbé formalisztikus ábrázolás felé közeledik, gá
fogással, és természetszerűen ez irányváltozás zava
először, hogy újból szóhoz engedi jutni egészsége
erős megújhodás előtt állana. *Aba-Novák* Vilmos
megelégszik azzal, hogy rossz értelmezésből folyó,
nière-[1]nak tetsző modora rabszolgájává legyen. F

HILLEBRANDT, F. Anton

G.GYÖRFFY Katalin: Kultúra és életforma a XVIII. századi Magyarországon : Idegen utazók megfigyelései. Bp. : Akad.K., 1991
132, 134, 138, 139, 141, 159 159

HILLEBRANDT, Franz Anton

ZÁLEZÁKOVÁ, Gabriela: Šastín kláštorný komplex paulínov s pútnickým kostolom Panny Panny Márie Sedembolestnej. = Pamiatky a Múzeá, 41, 1992, 2. 36 - 38. ill. E g

the shape of the hand/palm appeared in countless contexts ever since the time of the cave man, as the gesture of trace leaving, of creation of art. The coming-to life motive of Michelangelo's Adam has been transposed by many artists into computer animated pieces and posters, and so on. Even in the case bird-corpses-packed-in-carton boxes type work of art does have it's own motive history that may be elucidated.

Closing on our subject: one can show the antecedents of works of art such as a book assembled from sown textile pieces, the replacement of the chainthreads with a series of sticks used elsewhere or else representation assembled from buttons.

If the specialist who often visits artist's workshops is greeted by known ideas at an exhibition, he all too often inclined of speaking about the fatigue of the profession. If say a textile idea was met with twenty years ago in works of a polish or a californian artist, ten years ago one met the idea at a french artist and now one stum

tive evaluation.

From my point
of this exhibition
entiteled: *The eye*
composition was
ton swab ends tha
children. Upon th
sanitary napkins c
the result of the fi
one could hardly l
handles with pleas
mother assembled
these cotton swab
outside while from
to infinity. The wo
red cotton swabs v
transposition proc
something that co
almost natural form

Mo=l

HILLEBRANDT, Franz Anton építész

Pamiatky a Múzea, 41, 1992, 5/6.
Tematikus szám: Barock in der Slowakei.
12, 13, 46 p. + 30. lap

HILLEBRANDT, Franz Anton

Nagyvárad, barokk, 1750

Péter I. Laikó: Nagyvárad romai katolikus templomai. Nagyvárad. 1992 27. sz.

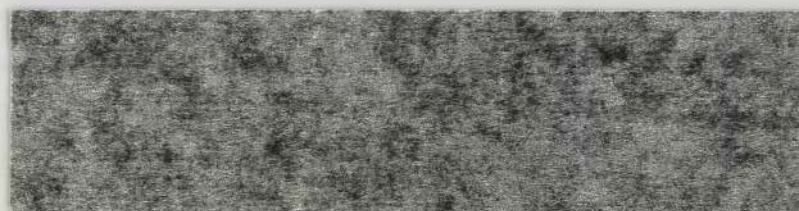

a	
eichisches Ost- und Südosteuropa Institut.	
ilung Bibliothek und Dokumentation (Wien)	2000
eichische Staatsarchiv-Kirchenarchiv.	
othek (Wien)	2000
nentsbibliothek (Wien)	1500
ucherei Oberpullendorf (Felsőpulya)	1500
markische Landesbibliothek an Joanneum	
z)	1000
rsitätsbibliothek Graz. Abteilung für Südost-	
ppaische Geschichte (Graz)	1000
rország	
teca Universitaria di Napoli (Napoli)	3000
rsita di Roma La Sapienza. Cattedra di	
herese - Centro Interuniversitario di Studi	
heresi (Roma)	3000
oteca Generale dell'Universita degli Studi	
rieste (Trieste)	2500
oit Library (Roma)	2000
oteca Universitaria "Alessandrina" (Roma)	1700
oteca del Museo Nazionale Preistorico	
ografico "Luigi Pigorini" (Roma)	1000
ndia	

Belgium
Université de Liège. B
(Liège)

Dánia
Odense Universitetsbi

Sok könyvtár j
kötetnyi hungarika
európai viszonylat
gyűjtemények típus
bek és legértékese
rák és német gyűj
ez a számszerüsé
tatványokat takar.
(Eisenstadt), Dr. F
(Eisenstadt), Stadtb
versitäts- und Lan
August Bibliothek
bibliothek (Erlange

A pár száz köte
temények további
tárak kategóriájába

HILLEBRANDT, Franz Anton

Nagyszombat, Orvosi Fakultás épülete, 1769
Buda, városkapu átépítése

Cs. Dobrovits Dorottya

Mv. 1994/1. 49. skk. +ill

HILLEBRANDT, Franz Anton

Horler Miklós: A Bakócz-kápolna
megmentése... Műemlékvédelem
Szemle 1993/1. 98.

HILLEBRANDT, Franz Anton

Boróki Lajos: Franz Anton Hillebrandt
elbontott templomai az esztergomi Várhegyen.
= MűSz, 1997/1-2. 131-139. s. ill.

eresni. A szavak puszta visz-
nem egyéb, mint adminiszt-
nakat kifejező szavak visz-
enziót képvisel a problémák
az "új dimenzióval" függ
T T szerint is a tezau-
a. Szerinte a tezauruszok
a fogalmakon alapuló szó-
ége a deszkriptorválasztás
gépi rendszerek ugyanis nem
rendkivül finom árnyalato-

Úplne chýba slávnostná sála, priestory piana nobile, v barokovej architektúre orientované zásadne južným alebo západným smerom do slnečnej krajiny, kde sa obyčajne rozkladá parter parku, sú tmavé; okná salónov na poschodí sú orientované do steny záseku kopca. Park je nelogicky prístupný z východného krídla, nakoľko terénna vlna pretiahnutej šije kopca neumožňuje rozvinúť kompozíciu parku nadväzujúcu na slávnostné priestory. Rozbor situácie je dokladom, že staršia stavba a zložitý terén, tak výhodný pre obranu stredovekej stavby, zabránili vzniku slohovo a kompozične čistej stavby, aj keď je navonok architektonicky náročne riešená.

PODĽA HISTORICKÝCH SPRÁV existoval v Trnovci nad Váhom v okrese Galanta stredoveký hrádok, ktorý Turci zbúrali roku 1559. Spomínaný hrádok sme našli na okraji obce ako dominantu prízemného, nevýrazného neskorobarokového kaštieľa. Je to podnes stojaca bloková vežová poschodová trojpriestorová stavba z 15. storočia. Stala sa gotickým jadrom areálu, v jej susedstve stála palácová stredoveká stavba, z ktorej sa zachoval štítový múr s arkierom a okennými otvormi v podstreší bočného prízemného krídla. Múr je zvyškom priečelia stavby z 15. – 16. stor., ktorá stála južne od zachovanej obytnej veže. Priestranné klenuté pivnice s kamennými portálmi sú situované mimo dnešný pôdorys.

Zvláštnou kapitolou sú únikové chodby, ktoré odborníci vytrvalo považujú za legendu. Ako príklad môžeme uviesť kaštieľ v Žemberovciach v okrese Levice, ktorého vznik sa v literatúre datuje od roku 1812. Najstaršie čitateľné jadro tohto kaštieľa sa zachovalo vo forme blokovej obdĺžnikovej jednopriestorovej gotickej stavby asi zo 14. storočia s nárožnou blokovou vežou. Vstup do budovy tvoril lomený portál, v jeho vnútornej špalete sa zachovala drážka po padacej mreži. Stavba je dnes hlboko pod zemou a tvorí dolný suterén objektu renesančne a barokovo rozšíreného a nadstavovaného. Hrádok je situovaný pod šijou kopca, v ňom sú rozsiahle mladšie renesančne klenuté pivnice. Zaujímavé sú však gotické únikové chodby vedúce z nízkeho otvoru situovaného na úzkej strane gotického priestoru oproti vstupnému portálu. Otvor vedie do chodby zaklenutej lomenou klenbou, ktorá je vytesaná do nepriepustnej ílovitej horniny. Trasa chodby vedie kľukato viacerými smermi, vracia sa a vedie znovu iným smerom do prevýšeného rozšíreného klenutého priestoru. V jeho rohu je vytesaný hranolový komín. Skoby natlčené do stien komína nahrádzajú schody, ktorými je možné vyliezť do ďalšej chodby o poschodie vyššie. Chodby sú veľmi dobre vetrané, hlboko pod úrovňou dnešného terénu, mimo kopca.

Informácia o previerke kaštieľov na Slovensku chce upozorniť na dôležitosť prieskumov aj z hľadiska umelecko-historicky nezaujímavých lokalít. Podľa doterajších skúseností z previerok vykonaných na západnom Slovensku, sa stredoveké jadrá šľachtických sídiel zachovali zabudované v mladších konštrukciách asi u štvrtiny až pätiny kaštieľov.

GABRIELA ZÁLEŽÁKOVÁ

NÁRODNÁ KULTÚRNA PAMIATKA

ŠAŠTÍN

kláštorný komplex paulínov s pútnickým kostolom Panny Márie Sedembolestnej

Kláštorný komplex paulínov s pútnickým kostolom Panny Márie Sedembolestnej v Šaštíne patrí k najvýznamnejším barokovým sakrálnym stavbám na Slovensku. Je dielom architekta F. A. Hillebrandta, na veľkolepej výtvarnej výzdobe sa podielali vynikajúci umelci J. J. Chamant a J. L. Kracker. Pútnická tradícia trvajúca od roku 1564 mala veľký význam pre duchovné pozdvihnutie národa a zároveň kultúrno-spoločenský dosah presahujúci rámec Slovenska.

Súčasť objektovej skladby areálu národnej kultúrnej pamiatky okrem kostola a kláštora tvoria kaplnka Panny Márie, tzv. Triangel, hospodárska budova napájajúca sa na južné krídlo kláštora, súsošie Piety a stĺp so súsoším Najsv. Trojice. Areál kláštora je čiastočne ohradený múrom a doplnený hodnotnou vysokou zeleňou, predovšetkým v severnej a východnej časti.

1

2

3

liu, začlenenie do urbanizmu obce, popis architektonických a výtvarných hodnôt, prehodnocuje literárne a archívne údaje. Súčasťou elaborátu je fotodokumentácia, pôdorysná schéma dispozície a katastrálna mapa územia z čias po roku 1865. Najmä katastrálne mapy územia sú mimoriadne zaujímavým archívnym materiálom, dôležitým aj z hľadiska kompozície niekdajších parkov, urbanistického usporiadania súboru a drobnej architektúry. Pomáhajú identifikácii budov v dnešných, značne zmenených podmienkach.

Už pri prvých návštevách vybraných objektov v teréne sa ukázalo, že okrem známych objektov existuje celý rad kaštieľov, ktoré neboli historicky ani literárne podchytené. Niektoré dodnes existujúce považuje odborná literatúra za dávnejšie zaniknuté. Objekty sa tiež museli identifikovať podľa pôvodnej funkcie, nakoľko do skupiny kaštieľov sú zahrnuté aj také, ktorých architektonické stvárnenie síce zodpovedá typu drobných vidieckych zemianskych sídiel, ale vznikli na základe iných funkcií. Našli sme celý rad barokových a klasicistických domov šafárov, cirkevné školy, cirkevné základiny, nemocnice, pošty a ďalšie funkčné stavby, omylom považované za kaštiele. Naproti tomu napr. niektoré kláštory vznikli prestavbou kaštieľov najmä tam, kde pôvodným majiteľom bol cirkevný hodnostár.

Za najväčší prínos previerky však považujeme príspevok k historickej topografii Slovenska. Podrobná prehliadka objektov od suterénu po podkrovie, z veľkej miery datovaných od obdobia raného alebo neskorého baroka, zistenie nepravidelností konštrukcií, muriv, klenieb, skladba pôdorysov, sekundárne zachované a zabudované detaily, situovanie a vzťah jednotlivých budov v areáli vedie často k zisteniu nových skutočností. Zaujímavé je racionálne funkčné usporiadanie priestorov, rôznorodosť riešenia, spôsob stvárnenia a uplatnenia detailu a jeho výtvarné riešenie.

KAŠTIELE, TENTO NOVÝ DRUH obytno-fortifikačného renesančného sídla na nížine, vznikli v 16. storočí ako prejav snahy po pohodlnejšom bývaní v porovnaní s hradmi a tiež z dôvodov novej delostreleckej vojenskej techniky. Vyskytuje sa však celý rad starších gotických feudálnych obydlí. Tieto opevnené hrádky sa podnes zachovali a tvoria najstaršie stavebné konštrukcie mnohých kaštieľov. Sú obostavané a pojaté do priestranných dispozícií mladších renesančných a barokových stavieb. Boli určujúcim prvkom prestavieb a ich existencia zásadne ovplyvnila dispozičné riešenie. Pri podrobnejšej prehliadke je dobre čitateľný ich pôdorys, podlažnosť, vzhľad a často aj detail, najmä portály, strieľne, okná, klenby.

Výskyt hrádkov v mnohých obciach, roztrúsených po krajine mimo hlavné cestné ťahy, vyvracia doterajší názor, že vznikli ako strážne body alebo mýtne stanice a že spolu s hradmi chránili diaľkové cesty, krajinské brány, priesmyky, brody. Ukazuje sa, že v období gotiky boli centrami poľnohospodárskych panstiev a ostali nimi v zmenenej stavebnej podobe aj v mladších slohových obdobiach. Na základe prieskumov už dnes vieme doložiť, že ich rozloženie v krajine vymedzuje aj niektoré už dávno zaniknuté trasy ciest napr. medzi župnými hradmi.

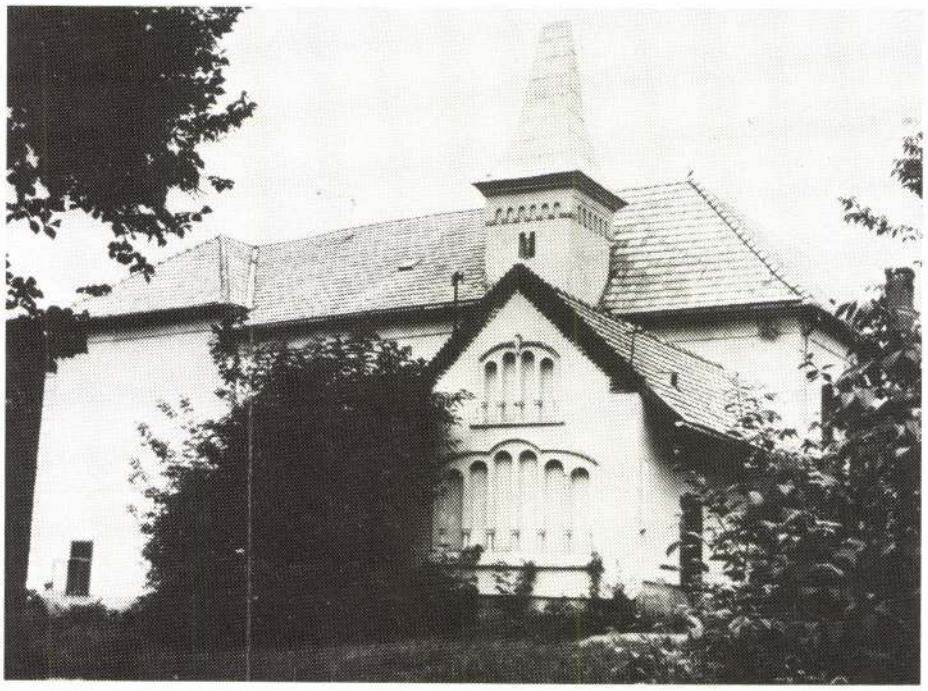

4

GOTICKÉ KAMENNÉ vežové alebo blokové obytné opevnené stavby sú charakteristické pre 13. a 14. storočie; ich výskyt však nemožno poprieť ani v 15. storočí. Zásadne sa opakuje typ ranogotického hradu alebo meštianskeho domu. Aj šľachtické hrádky v tomto období sú charakteristické spočiatku jednopriestorovým pôdorysom, postupne sa rozširujúcim na trojpriestorový v jednotraktovej dispozícii. V 15. storočí môžu byť obohatené o blokovú alebo kruhovú vežu na nároží alebo pri vchode. Rozhodujúce je ich situovanie, vybrané s ohľadom na konfiguráciu terénu a možnosti jej využitia pri obrane lokality. Výhodné boli aspoň mierne vyvýšeniny, pri ktorých pretekal potok alebo okolo ktorých sa rozkladal močaristý terén. Vhodné boli aj miesta na okraji terénnej terasy alebo pod šijou predĺženého kopca chrániaceho chrbát súboru. Mnohé z nich tvoria v blízkosti gotických kostolov funkčný súbor a možno skoro s istotou predpokladať, že pôvodne vznikli ako panské sídlo s kostolom.

SPOMENIEME ASPOŇ niekoľko príkladov, ktoré sú zaujímavé z hľadiska sledovanej témy. V obci Sokolovce v trnavskom okrese sa zachoval kaštieľ, datovaný do 18. storočia, s romantickou úpravou a prístavbou romantickej veže v druhej polovici 19. storočia. Kaštieľ je situovaný na terase pod terénnym zásekom, pôvodne otvoreným do údolia Váhu. Prieskumom sa zistilo, že kaštieľ prešiel zložitým stavebným vývojom s viacerými zásahmi. Jeho gotickým jadrom je práve veža, ktorá sa v literatúre označuje za romantickú prístavbu. Ide o hranolovú viacpodlažnú stavbu asi zo 14. storočia s bočným schodiskom v spoločnom obvodovom plášti, pripomínajúcu neďalekú trenčiansku vežu Matúša Čáka. Rozmerná barokova fasáda z 2. tretiny 18. storočia prekryla renesančné bastióny rozľahlého protitureckého opevnenia a využila ich v novom riešení ako bočné rizality. K opevneniu pôvodne pristavali obytné a hospodárske budovy s klenutými renesančnými priestormi, len prejazd a priľahlé nástupné miestnosti a chodby v čase barokizácie preklenuli pruskými klenbami. V blízkosti gotickej veže sa zachovali rozľahlé renesančné klenuté pivnice. Nachádzajú sa v kopci, ktorý tvorí prirodzenú ochranu sídla.

V BUČANOCH v tom istom okrese je popri viacerých kaštieľoch v strede obce nenápadná barokova prízemná stavba z 2. tretiny 18. storočia v pôdoryse tvaru písmena L bez zvláštnych architektonických hodnôt. Stojí na miernej vyvýšenine nad cestou. Sú v nej byty a hospodárstvo. Vo dvore na miernej vyvýšenine sa zachoval vstup a strmé schody, ktoré vedú do pivnice slúžiacej ako zemiaková jama. Prieskumom sa zistilo, že ide o spodnú časť gotickej obytnej klenutej kamennej vežovitej stavby zo 14. storočia, ktorá zanikla najneskôr v 17. alebo 18. storočí. K jej opevneniu pristavali obytné a hospodárske budovy; v baroku ich prebudovali na obytné priestory s arkádovou chodbou a tak prevzali obytnú funkciu niekdajšej gotickej vežovej stavby.

Situovanie objektov a rozbor dispozícií oprávňuje predpokladať stredoveký základ osídlenia aj u takých na pohľad celistvo slohovo čistých kaštieľov, ako je napr. výrazne riešený barokový kaštieľ vo Veľkých Leváročh, datovaný rokom 1723. Divadelne riešená kulisa barokových fasád s čestným nádvorím a prestavané slávnostné schodisko v rizalite pripomínajúcom pavilón však skrýva nenáročný pôdorys s renesančnými klenbami na prízemí.

❶ *Veľké Leváre, nádvorie kaštieľa.*
❷ *Sokolovce, stredoveká veža na nádvorí kaštieľa.*
❸ *Sokolovce, priečelie kaštieľa.*
❹ *Žemberovce, južná fasáda.*

Výstavba kláštorného komplexu ako aj ostatných objektov úzko súvisí so vznikom, existenciou a uctievaním zázračnej Piety, ktorú dala v roku 1564 vyhotoviť Angelika Bakičová, manželka grófa Imricha Czobora z vďačnosti za splnené želanie. Sochu uložili do trojhrannej kaplnky, ktorá bola postavená tiež v 2. polovici 16. storočia. 10. novembra 1732 vyhlásila vyšetrovacia komisia ustanovená ostrihomským arcibiskupom Imrichom Eszterházym sochu za zázračnú. 2. apríla 1733 prichádza do Šaštína rád paulínov, ktorý sa stáva ochrancom Piety a stavebníkom kláštora na majetku Czoborovcov.

Na jar roku 1736 sa začali stavebné práce pod vedením cisárskeho staviteľa Jána Damianiho a už 10. júla 1736 sa konala vysviacka základného kameňa. Priamym dokladom pôvodnej koncepcie riešenia kostola, kláštora, a hospodárskych objektov, ale tiež francúzskej záhrady je plán pripisovaný paulínovi pátrovi Matejovi Vépimu, signovaný a datovaný „Iddata E.M. 1746." R. 1748 bola dokončená strecha nad kostolom a v roku 1751 bol zastrešený aj kláštor. Roku 1757 dokončil J. J. Chamant maliarsku výzdobu kostola ako o tom svedčí nápis v kartuši nad chórom: „ANNO DOMINI MDCCLVII GUISEPPE CHAMANT PINXIT." Týmto rokom sú datované aj štyri monumentálne oltárne obrazy sv. Pavla pustovníka, sv. Anny, Anjela strážcu s Tobiášom a sv. Jána Nepomuckého, ktorý je signovaný a datovaný „J. L. Kracker Pins. A. 1757". J. L. Krackerovi sa tiež pripisuje obraz sv. Augustína. V rokoch 1760-64 pokračovala výzdoba interiéru chrámu podľa návrhov cisárskeho architekta F. A. Hillebrandta, pričom pôvodne plánovaná kupolovitá stavba na východnej strane nad trojhrannou kaplnkou sa nerealizovala. F. A. Hillebrandt je autorom architektúry hlavného oltára, ktorého idea vychádza z rozšírenia motívu Piety na scénu Kalvárie ikonografickým doplnením kríža v pozadí postáv sv. Jána a sv. Márie Magdalény po stranách, ako aj ďalších sprievodných prvkov. Socha Piety bola 15. augusta 1764 prenesená na hlavný oltár a tento bol vysvätený za účasti Františka Lotrinského a údajne aj cisárovnej Márie Terézie, mecénky chrámu. Jej darom bol aj dvojmanuálový organ s 23 registrami postavený brnenským organárom J. X. Výmolom v roku 1771. Organovú skriňu aj parapet chóru navrhol taktiež F. A. Hillebrandt.

Po dostavbe a vnútornom vybavení chrámu, časovo sa kryjúcimi s dostavbou kláštora (datovanie 1776 nad portálom) sa pozornosť paulínov obrátila na dobudovanie hospodárskeho zázemia (budovanie zeleninovej a ovocnej záhrady, včelína, rybníka). Keď roku 1786 cisár Jozef II. zrušil rád paulínov, pútnický chrám sa stal farským kostolom.

V priebehu 19. storočia už bolo treba realizovať menšie i väčšie opravy (1813 – oprava hlavnej fasády kostola, 1851-52 – oprava strechy, 1854 –oprava okien, sietí, vstupnej brány, 1858 – statické zabezpečenie rímsy v interiéri kostola, oprava schodov).

Pri oslave 300-ročného výročia uctievania Piety 8. septembra 1864 ostrihomský arcibiskup kardinál Ján Scitovský korunoval sochu zlatými korunkami. V tom čase sa tiež uskutočnila nadstavba veží, ktorá je dielom

❶ *Areál Národnej kultúrnej pamiatky Šaštín.*
❷ *Pieta z hlavného oltára, polychromovaná drevorezba, 1564.*
❸ *Plastika sv. Jána evanjelistu z ľavej strany hlavného oltára, zlátená alabastrová socha.*
❹ *Pohľad do chrámovej lode a presbytéria s hlavným oltárom.*
❺ *Chrámová loď s organovou emporou, 40. roky 18. storočia.*
❻ *Náhrobný kameň Imricha Czobora, červený mramor, 1581, na stene kláštornej chodby v sekundárnej polohe.*

4

5

6

FOTO: J. SLÁMA, P. PAUL ml., (1)
J. TAKÁTSOVÁ (8)
KRESLILA: D. HAJZOKOVÁ

7

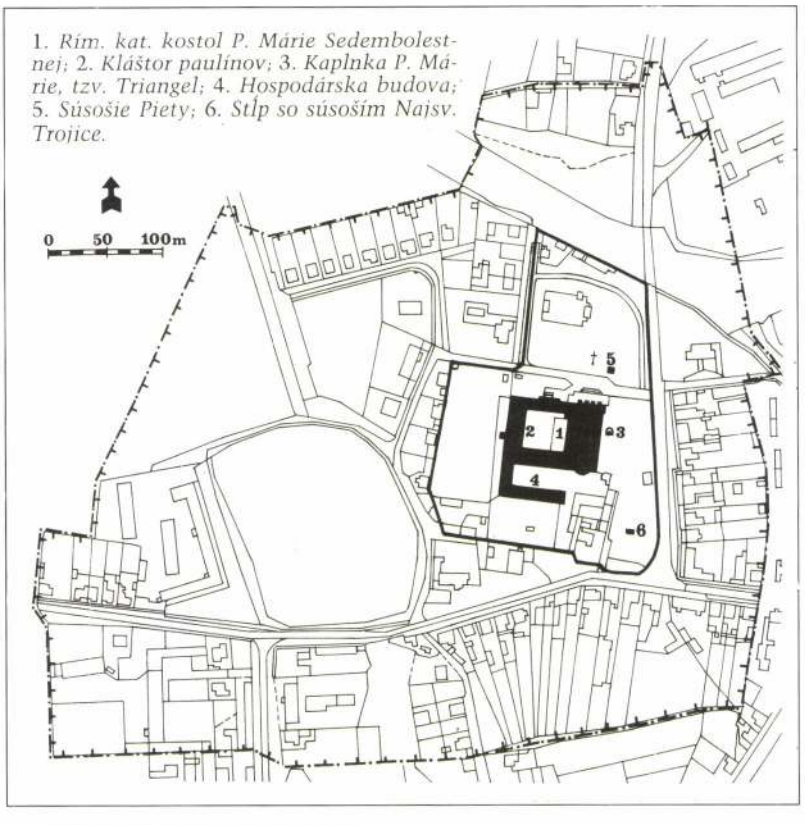

1. *Rím. kat. kostol P. Márie Sedembolestnej;* 2. *Kláštor paulínov;* 3. *Kaplnka P. Márie, tzv. Triangel;* 4. *Hospodárska budova;* 5. *Súsošie Piety;* 6. *Stĺp so súsoším Najsv. Trojice.*

— Objektová skladba areálu NKP
— Hranica areálu NKP
-.-.- Hranica ochranného pásma NKP

8

❼ *Plán stavby stĺpa so súsoším Najsv. Trojice z roku 1820, dielo kamenára Jozefa Habenichta z Trnavy. Plán nachádzajúci sa v ŠÚA SR v Bratislave uvádza prvýkrát N. Urbanová r. 1988.*

❽ *Kaplnka P. Márie z 2. pol. 16. storočia, neskôr viackrát upravovaná. Pôvodné miesto situovania Piety.*

hodonínskeho staviteľa Jozefa Bártu. Ďalšia renovácia interiéru, pri ktorej bola doplnená časť interiérového zariadenia a očistené nástenné maľby, sa uskutočnila podľa datovania nad hlavným oltárom roku 1902.

Dňa 8. septembra 1924 prišli do Šaštína saleziáni. Ako správcovia pútnického miesta a farnosti tu zriadili výchovný ústav (o. i. v roku 1929 zaviedli do kostola a kláštora elektroinštaláciu).

V apríli 1927 pápež Pius XI. dekrétom vyhlásil Sedembolestnú Pannu Máriu za patrónku Slovenska.

V rokoch 1939-41 P. J. Kern reštauroval nástenné maľby. V roku 1943 sa robili v interiéri kostola ďalšie opravy. Z roku 1949 pochádzajú návrhy na rozšírenie organu od E. Zavarského ako aj 4 varianty z Továrny na piana a varhany Krnov. Organ bol dokončený v roku 1950 ako päťmanuálový s 91 registrami.

V apríli 1950 saleziánov zo Šaštína vyhnala nová štátna moc. V severnom krídle kláštora zostalo sídlo farského úradu, zvyšnú časť zabrali na vojenské sklady.

27. novembra 1964 povýšil pápež Pavol VI. kostol Panny Márie Sedembolestnej v Šaštíne na Baziliku minor. V rokoch 1968-70 opäť, ale len krátko spravovali baziliku saleziáni. Po roku 1987 sa opravili jednotlivé objekty a časti kláštorného komplexu (oprava exteriéru kostola, rekonštrukcia a revitalizácia kláštora, rekonštrukcia hospodárskej budovy, realizácia novostavby objektu služieb). Koncom februára 1990 sa do Šaštína opäť vrátili saleziáni, ktorí tu už 1. septembra 1991 zriadili Gymnázium Dona Bosca. V štádiu príprav je obnova areálu kláštorného komplexu (rekonštrukcia nádvoria, francúzskej záhrady, novostavba telocvične).

V roku 1991 potvrdila vláda Slovenskej republiky vyhlásením šaštínskeho areálu za národnú kultúrnu pamiatku jeho význam pre duchovnú i hmotnú kultúru Slovenska.

Základné pramene

1. Cincík, J. J.: Barokové freská Jeana Josepha Chamanta a Antona Fr. Maulbertscha. Martin 1938.
2. Cincík, j.: Pútnický kostol a kláštor v Šaštíne. Náčrt umelecko-historický. Martin 1938.
3. Gergely, O. – Wurm, K.: Historické organy na Slovensku. Bratislava 1982.
4. Petrová-Pleskotová, A.: Maliarstvo 18. storočia na Slovensku. Bratislava 1983.
5. Radvání, H.: Naša národná svätyňa Bazilika v Šaštíne. Trnava 1990.
6. Urbanová, N.: Šaštínska bazilika Sedembolestnej Panny Márie. Bratislava 1991.
7. Hrašková, N.: Šaštín. Základný výskum. SÚPSOP Bratislava 1960, archív SÚPS i. č. 2916.
8. Urbanová, N. a kol.: Šaštín-bazilika. Pamiatkový výskum. PÚK Bratislava 1988.
9. Záležáková, G. – Kalafus, Š.: Šaštín-kostol a kláštor paulínov, NKP. Návrh ochranného pásma národnej kultúrnej pamiatky. SÚPS Bratislava 1991.
10. Spisová agenda Štátneho referátu na ochranu pamiatok na Slovensku z r. 1931-39. Archív SÚPS Bratislava.
11. Spisová agenda MŠaNO v Bratislave z r. 1939-44. Archív SÚPS Bratislava.
12. Spisová agenda Povereníctva školstva a osvety v Bratislave v r. 1949. Archív SÚPS Bratislava.

Levočský pamiatkový projekt bol poslednou pamiatkovou akciou Václava Mencla na Slovensku. Rok 1939, keď sa práce na obnove minoritského komplexu v zásade skončili, dal bodku aj za činnosťou Štátneho referátu na ochranu pamiatok na Slovensku. Zmeny v spoločensko-politických pomeroch spôsobili, že Václav Mencl spolu s mnohými ďalšími českými odborníkmi opustil Slovensko. Zostali však fundamentálne umeleckohistorické práce o slovenskej stredovekej architektúre a kus dobre vykonanej pamiatkárskej práce. Tá dokazuje, že Václav Mencl nekliesnil cestu len slovenskému dejepisu umenia, ale aj slovenskej pamiatkovej starostlivosti.

Poznámky

1. Jankovič, V.: Kapitoly z dejín pamiatkovej starostlivosti na Slovensku. Pamiatky a príroda, 7, 1986, č. 5, s. 36.
2. O živote a diele Václava Mencla pojednávajú najmä Dvořáková,V.:Jako by to bylo včera. Pocta Václavu Menclovi k sedmdesátinám. Umění, XXIII, 1975, s. 444-447. Táže: Václav Mencl. Kapitoly z českého dejepisu umění, II. Praha 1987, s. 317-325., J. L.:Václav Mencl (1905-1978), Dobroslava Menclová (1904-1978). Vlastivedný časopis, XXVIII, č. 2, 1979, s. 95-96., Kahoun, K.: Václav Mencl. Výtvarný život, 29, č. 6, 1984, s. 17. Kahoun, K.: Syntetik dejín našej architektúry. Pravda, 15. január 1985, s. 5., Bakoš, J.:Český dejepis umenia a Slovensko. Umění, XXIV, 1986, s. 211-255.
3. K priebehu obnovy románskeho kostola v Kalinčiakove (predtým Varšany) bližšie úradná agenda v archíve Štátneho referátu pod heslom Varšany, č. 2192/31, 1235/32, 2501/32.
4. Viď. korešpondencia Václava Wagnera a Václava Mencla uložená v Památníku národního písemnictví v Prahe.
5. Bližšie Hlobil, I.: K otázce teorie památkové péče v systému české socialistické republiky řízené státem. Umění XXVII, 1973, s. 213 a n., Hlobil, I.: Václav Wagner. Kapitoly z českého dějepisu umění II. Praha 1987, s. 295 a n, Hlobil, I.: K výtvarnému aspektu československé restaurátorské školy. Zborník Rožňava, Rožňava (OSPSOP), 1982, s. 119 a n.
6. Dercsényi, D.: Historical Monuments in Hungary. Restoration and Preservation. Budapest 1969, s. 27 a n.
7. O priebehu nitrianskej akcie bližšie pozri Böhm, J. - Mencl, V.: Výzkum na hradě nitranském 1930-1931. Památky archeologické, Skupina historická, 1, Praha 1931, s. 64-79. Nitra, dejiny a umenie nitrianskeho zámku, Trnava 1933. Wagner, V.: O Pribinovom kostole v Nitre. Slovenské pohľady 49, 1933, s. 471-472. Hanuliak, N.: Archeologický výskum NKP Nitra. Ochrana pamiatok a prírody v západoslovenskom kraji, 2, 1988, s. 13-18.
8. Mencl, V.: Stredoveká architektúra na Slovensku. Praha-Prešov 1937, s. 128-129.
9. O priebehu obnovy kostola sv. Imricha v Častej bližšie Mencl, V.: Konstruktivní povaha gotické síťové klenby. Zprávy památkové péče, II, 1938, s. 4 a n, tiež úradná agenda v archíve Štátneho referátu pod heslom Častá, č. 9534/36, 2297/36, 2319/36 atď. (uložené v Dokumentácii SÚPS).
10. K obnove levočského minoritského komplexu bližšie úradná agenda v archíve Štátneho referátu pod heslom Levoča č. 1460/39, 147469/39, 3463/38. (Dokumentácia SÚPS).

REPRO: I. CIULISOVÁ, FOTOARCHÍV SÚPS

VIERA OBUCHOVÁ, ZUZANA ŠEVČÍKOVÁ

Bratislavská reduta

K mnohým nehnuteľným kultúrnym pamiatkam Bratislavy, a najmä k tým, čo sa nachádzajú mimo historického jadra, nejestvujú podrobne spracované historické, umelecko-historické, architektonické výskumy, ani nie sú o nich napísané monografie. Jednou z takýchto zaujímavých impozantných budov Bratislavy je aj mestská kultúrna inštitúcia Reduta, nachádzajúca sa v priesečníku dnešných ulíc Mostovej a Palackého. Základné údaje o dobe výstavby, autoroch projektov sú známe, menej známe sú však strety dvoch názorov na to, kde táto kultúrna inštitúcia mala pôsobiť, či v rekonštruovanej sýpke alebo v novopostavenej budove. Z historického hľadiska nie sú doteraz známe a publikované ani ďalšie okolnosti - prvá svetová vojna, celková politická situácia a jej vplyv na výstavbu Reduty, konkurzné zabezpečenie prác, konkrétne návrhy nábytku, zúčastnené firmy a pod., ktoré sa dajú objasniť vďaka bohatým prameňom uchovaným v Archíve mesta Bratislavy (AMB).

NALIEHAVÉ spoločenské potreby mesta, zmena životného štýlu, potreba reprezentácie a vyšších foriem spoločenského styku vyvolali začiatkom 20. storočia vôľu adaptovať pôvodnú erárnu sýpku z roku 1773 na koncertnú sálu, knižnicu a prednáškové siene. Architektúra sýpky od F. A. Hillebrandta bola situovaná pozdĺž Mostovej ulice a mala tri poschodia. Na základe archívnych plánov a fotografií možno konštatovať, že to bola monumentálna, proporčne vyvážená stavba s dôrazom na funkciu. Architekt splnil nielen utilitárne nároky, ale aj slohové a estetické kritériá: hmotu stavby modeloval nízky reliéf lizén a pásová rustika prízemia. Tento jemný reliéf oživovali len luisézne rizality s trojuholníkovým frontónom a plastickým erbom v kartuši a za ním bola na kratších stranách stavby atika s vázami. Sýpka bola pozdĺžne priechodná, zrejme s drevenou konštrukciou podlaží a troma vnútornými schodiskami. Monumentálne kamenné portály s polkruhovým záklenkom a hlbokým vyžľabením v ostení mali nad piliermi klasicistické vázy. (AMB, Pozostalosť G. Weyde, kr. 4).

Dvorný architekt koncipoval stavbu tak, aby obsiahla až 160 000 bratislavských meríc pšenice. Už v čase následníkov Márie Terézie slúžila budova ako vojenský sklad (Ortvay T., Geschichte der Stadt Pressburg, 1905, str. 163). V roku 1901 odkupuje budovu mesto so zámerom vytvoriť z nej palác kultúry - išlo o značnú využiteľnú plochu - až 3150 m^2. Napriek tomu, že bol mestskou radou schválený rozpočet aj projekty, mesto sa rozhodlo budovu zbúrať, no začas ešte slúžila ako úradovňa mestských vodární a elektrárne. V tom čase už prebieha veľký boj za záchranu barokovej pamiatky, ku ktoré-

1

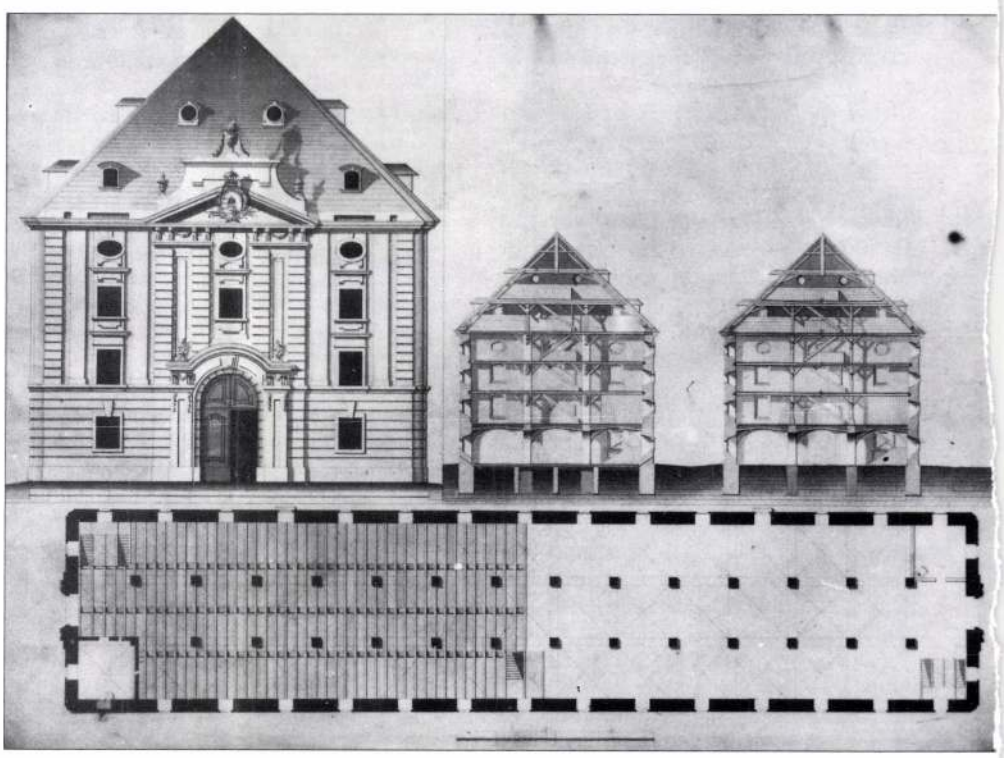

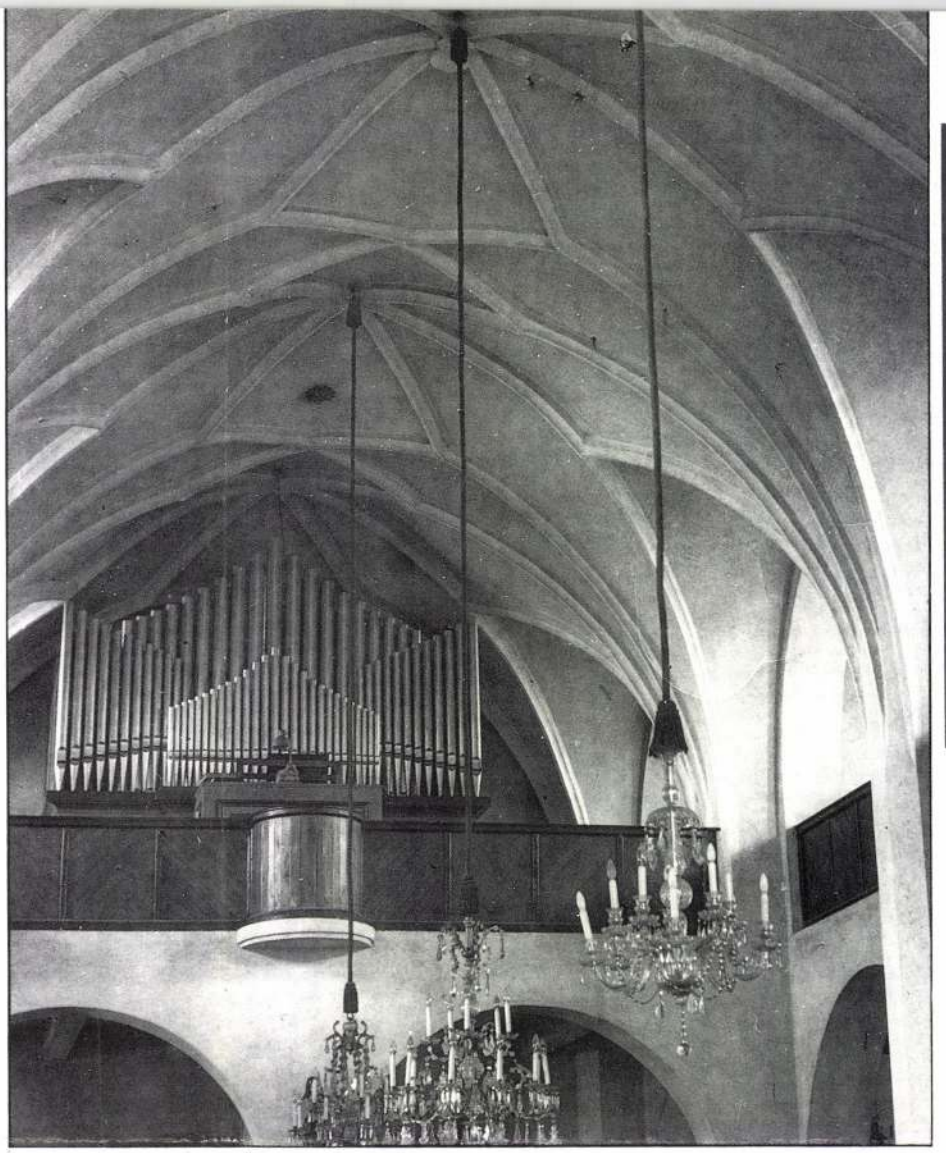

Interiér kostola sv. Imricha v Častej po renovácii.

Rozsiahle archeologické vykopávky, výsledky ktorých podnietili širokú diskusiu v radoch súvekej československej vedeckej a kultúrnej obce, [7] stali sa napokon jablkom sváru o existencii, resp. neexistencii tzv. Pribinovho kostola. V polemike o slohové začlenenie a datovanie najstarších objavených pozostatkov sakrálnej stavby zvíťazila napokon tzv. protipribinovská strana. Mencl patril k tým historikom, ktorí vykopané stavebné relikty považovali za románske a nevzťahovali ich k Pribinovmu kostolíku.

Bolo rozhodnuté rekonštruovať kostolné relikty do podoby kultového priestoru ako súčasti tzv. dolného nitrianskeho kostola. Vychádzalo sa z výsledkov Menclových výskumov. Rekonštruovaný bol jednoloďový kostolík s podkovovitou apsidou, s piliermi siahajúcimi do dvojtretinovej výšky muriva.

PROJEKT PAMIATKOVEJ OBNOVY nitrianskeho kostola sv. Emeráma, vyhotovený podľa Menclových inštrukcií Dobroslavou Menclovou, vošiel do dejín slovenskej pamiatkovej starostlivosti ako prvý pokus o uplatnenie syntetickej pamiatkovej metódy pri stredovekej stavebnej pamiatke. Stal sa ojedinelým dokladom ústupu od konzervačnej pamiatkovej metódy, u nás dôsledne presadzovanej Janom Hofmanom.

Po skončení nitrianskej akcie v roku 1933 sa Menclov odklon od konzervačnej pamiatkovej metódy ešte výraznejšie prejavil o tri roky neskôr, pri obnove kostola sv. Michala v Klížskom Hradišti (1936-1937). Išlo o pamiatku patriacu do skupiny slovenských románskych kostolov. [8]

Pred začatím prác bol kostol prakticky zrúcaninou a svojmu pôvodnému účelu neslúžil už od polovice 19. storočia. Jeho obnova preto kládla na metodiku mimoriadne požiadavky. Predpokladala nielen dôkladnú znalosť základných slohových väzieb a genetického rozvrstvenia slovenskej románskej architektúry, ale vzhľadom na značný rozsah deštrukcie aj skúsenosti z riešenia otázok technologického charakteru.

VÁCLAV MENCL nárokom kladeným na odbornosť bezosporu vyhovoval. V tom čase už disponoval potrebným zázemím umeleckohistorických poznatkov o románskej architektúre Slovenska, keďže táto od začiatku 30. rokov stála v centre jeho bádateľského záujmu. Bol uznávaným odborníkom aj na otázky súvisiace s technológiou románskej architektúry. Do roku 1936, keď sa začali práce na obnove klížskeho kostola, to dokázal pri obnove románskych emporových kostolov v Dražovciach (1933), Kolíňanoch (1933), Orešanoch (1935), Sedmerovciach - Pominovci (1936) a i.

Uplatnenie konzervačnej metódy bolo potrebné prehodnotiť aj pri obnove jednoloďových gotických kostolov na slovenskom vidieku. A to preto, že cirkev ako majiteľ a investor požiadala okrem obnovy aj o ich rozšírenie, teda prestavbu. Jednoduché, priestorovo skromné dedinské kostolíky už z kapacitných dôvodov nevyhovovali. K pamiatkárskym projektom tohto typu patril aj projekt rozšírenia kostola sv. Imricha v Častej. Podľa Menclových metodických inštrukcií ho vypracovala Dobroslava Menclová.

Predmetom obnovy bola jednoloďová gotická stavba s pozdĺžnou loďou, polygonálnym presbytériom a vežou, datovaná vo svojich najstarších častiach až do polovice 14. storočia. Aby sa vyhovelo investorovi, ktorý požadoval zväčšiť projekt približne na päťnásobok pôvodnej plochy, navrhol Mencl pristavať k obom stranám pôvodnej lode ďalšie bočné lode s polygonálnym uzáverom. Po statickom prieskume, ktorý ukázal labilitu gotickej klenby, sa tu metodicky uplatnila anastylóza. Klenbu zamerali, demontovali a po výstavbe nových arkádových pilierov znovu osadili na pôvodné miesto. Po prvý raz v dejinách našej pamiatkovej starostlivosti sa pamiatka reštaurovala takýmto spôsobom.

Súčasťou prieskumných prác bol aj prieskum muriva interiéru gotickej lode kostola. Pod sekundárnymi vápennými nátermi boli objavené neskorogotické nástenné maľby. Aby pri stavebných úpravách nedošlo k ich deštrukcii, bola zachovaná výmaľba s christologickou tematikou zabezpečená. Na Menclov podnet ju v roku 1936 Jiří Jelínek sňal a o rok neskôr ju sekundárne osadili na severnú stenu novovystavenej južnej lode. Ako vyplýva z doterajších prieskumov išlo pravdepodobne o jeden z prvých transferov nástennej maľby na Slovensku. [9]

Nemenej dôležitý bol podiel Václava Mencla ako pamiatkára aj pri obnove našich stredovekých mestských kostolov. Keďže väčšina z nich bola pod patronátom uhorských pamiatkových orgánov už v minulom storočí obnovená, postupovalo sa zväčša konzervačným spôsobom. Aj v tejto oblasti odviedol Mencl kus práce. Azda najzreteľnejšie je to v prípade minoritského kláštora s priľahlým kostolom sv. Ladislava v Levoči (1932-1939), ktorá čo do významu pamiatky a dĺžky trvania reštaurátorských prác patrila medzi naše najväčšie a vôbec najvýznamnejšie pamiatkárske projekty v medzivojnovom období. Už jej začiatok bol dramatický. Zo strany referátu bolo treba zviesť boj o samotnú existenciu pamiatky, keďže majiteľ stavby, Centrálna správa cirkevných veľkostatkov, mala v úmysle obnoviť len kostol a minoritský kláštor chcela asanovať. Pri prieskume pamiatky sa našli v priestoroch kláštora i kostola nástenné maľby. Po novom zastrešení kostola a základnej hmotovej stabilizácii architektúry bol minoritský kostol obnovený a kláštor adaptovaný. Mencl využil možnosti, ktoré mu syntetická pamiatková metóda ponúkala a za primárny sloh pamiatkovej obnovy „zvolil" gotiku. V závislosti od toho dal potom vybúrať renesančné okná kláštorného ambitu a rekonštruovať gotické arkády. Krížová chodba kláštora tak nadobudla svoj relatívne autentický gotický vzhľad. [10]

mu prispel aj T. Ortvay (J. Fundárek, Osudy tereziánskej sýpky v Bratislave. Bratislava, ročenka MMB, roč. 3, 1967).

Budovu sýpky napokon v prvom štvrťroku 1911 zbúrali a pravdepodobne krátko nato sa začala stavať nová Reduta. Hoci hrubá stavba bola hotová už v marci 1913, v deň vypuknutia prvej svetovej vojny (28.7.1914) nebola ešte novostavba kompletná, najmä pokiaľ ide o interiéry. Nová budova Reduty je založená hmotou na pôvodnej parcele sýpky, no dvoma pripojenými krátkymi krídlami vytvára pôdorys v tvare U. Nádvorie uzaviera vysoká murovaná stena, do ktorej je osadený klasicistický portál z Hillebrandtovej stavby, čím sa v zmysle doby urobilo zadosť myšlienke historickej kontinuity, ako to poznáme pri historizujúcich slohoch 19. storočia. Napr. v Prahe, po asanovaní starého Josefova, na priečeliach novobarokových nájomných domov sa osadzujú niekde aj detaily zo zbúraných domov, prípadne pôvodné barokové portály.

Budapeštianski architekti Marczell Komor a Dezsö Jakab koncipujú svoju stavbu ako mnohoúčelovú spoločenskú budovu v neskorom novobarokovom výraze. Ich návrhy už z roku 1907 sú uchované v AMB (Plány ÚHA, parc. č. 140). Na ich základe, ako aj podľa ďalších plánov z prvej polovice 20. storočia môžeme konštatovať, že tu boli Veľká a Malá sála, hostinec, reštaurácia, kaviareň, projekčná komora zvukového filmu, zasadacie priestory pre spolky a iné. V Archíve mesta Bratislavy sa nachádza obsiahly detailný rozpočet aj so skicami návrhov stavebných detailov so sumami od M. Komoru a D. Jakaba, ktoré prevzalo mesto 17. júla 1912. Bujná reliéfna plasticita s barokizujúcou ornamentikou je adaptovaná na modernú železobetónovú konštrukciu samotnej stavby od firmy Pittel a Brausewetter (A. Szönyi, 1967, str. 126), ktorej mestská rada vypláca za práce 26. marca 1915 (AMB, kr. 2320). Finálny výtvarný výraz Reduty je dielom početných majstrov a umelecko-remeselných profesií. Už v roku 1912 mestská rada vydáva rozhodnutie o výsledku konkurzu na sochárske práce v štuke a umelom kameni, schvaľuje zadanie a navrhuje zmluvu pre bratislavských sochárov Adolfa Meszmera, Jozefa Heima a Jozefa Holuba (AMB, kr. 2442). O charaktere konkurzných návrhov M. Rákosa, J. Hahna a bratov, ktoré sú všetky riešené v podobe náčrtov ornamentálnych súčastí v novobarokovom štýle, sa dozvedáme z archívnych dokumentov. Do priebehu prác vstupujú aj ďalší autori: pracoval tu viedenský sochár Schöl (karyatídy pri vstupe z Mostovej ulice), v interiéri pracovali Kollmann a Kiener (Szönyi, 1967, 127). A. Salzleitner ako hlavný inžinier stavby dostáva od mestskej rady v roku 1913 písomný pokyn posúriť robotníkov, aby išlo všetko rýchlejšie a 27. februára 1915 mestská rada prikazuje vyplatiť A. Salzleitnerovi za práce v umelom mramore (štukolustro). Zo dňa 21. septembra 1916 pochádza záznam o vyplácaní F. Feiglerovi za kamenosochárske práce (AMB, kr. 2317).

Ťažká politická a hospodárska situácia, ktorá nastala po vypuknutí vojny, sa prejavila v pomalšom tempe dokončievania interiéru Reduty z dôvodu nedostatku financií a materiálov, ktoré sa prednostne odovzdávali na vojnové ciele, v dôsledku čoho dodávatelia nemohli dodržiavať termíny, a často ani dohodnutú kvalitu.

3

2

1 *Mestská sýpka, arch. F. A. Hillebrandt. Priečelie, rezy, pôdorys projektu. AMB.*
2 *Mestská sýpka pred výstavbou Reduty. AMB.*
3 *Reduta v roku 1947.*
FOTO: LADISLAV NOEL

Obeťou tohto stavu sa stala i firma Magyar fém és lámpaárúgyár, ktorá v júli 1914 vyhrala konkurz na výrobu lustrov. V roku 1915 však meškala s dodávkou pre nedostatok materiálu, a navyše chemická analýza vzorky zistila, že lustre neboli vyhotovené z bronzu, ale z mosadze a nebolo použité ani galvanické zlátenie. Dňa 2. januára 1917 firma odstupuje od zákazky, keďže mestská rada „nemá pre nich pochopenie". (AMB, Spisy, kr. 2322).

Podrobný písomný materiál sa zachoval aj o organe, ktorý predostrela v roku 1912-1913 firma Otta Riegra z Budapešti. Podľa návrhu išlo o štvormanuálový organ s pedálom. Elektropneumatický systém organu bez skrine mal stáť cca 50 tisíc korún. (AMB, Spisy, kr. 2313, 2316).

Reduta si dodnes zachovala pôvodný charakter s plastickou zlátenou štukovou výzdobou v interiéroch na bielom hladenom podklade, s mnohými kartušami, konzolami, kvetinovými festónmi, zrkadlami s rámovaním s akantovou ornamentikou. Pozorná prehliadka však jednoznačne dokumentuje rôznu predstavu jednotlivých autorov - majstrov o samotnom baroku, ktorý mali evokovať od jemnej páskovej ornamentiky s nízkym reliéfom až po prebujnelé, plastické tvary a ťažký prevísajúci ornament.

Štandardne hodnotný príspevok predstavujú kováčske prvky (zábradlia, mreže) bratislavskej firmy L. Márton a syn (vyplatené 23. októbra 1913, AMB, kr. 2442) a osobitým prínosom sú - hoci dnes v poškodenom stave - vitráže, maľované sklené okná s bohatými motívmi a kultivovanou farebnosťou s témou ovocných váz, kvetov, alegorických kompozícií v dekoratívnom rámci. V niektorých častiach interiérov sú zachované aj sklené výplne s leptanou jemnou ornamentikou, s mestským znakom a letopočtom 1915.

Štýlovou súčasťou reprezentačných priestorov Reduty bol aj nábytok a stolárska výbava interiérov, o ktorej sa zachovala archívna dokumentácia. Predstavuje štýlovú konvergenciu historizmu, secesie

4

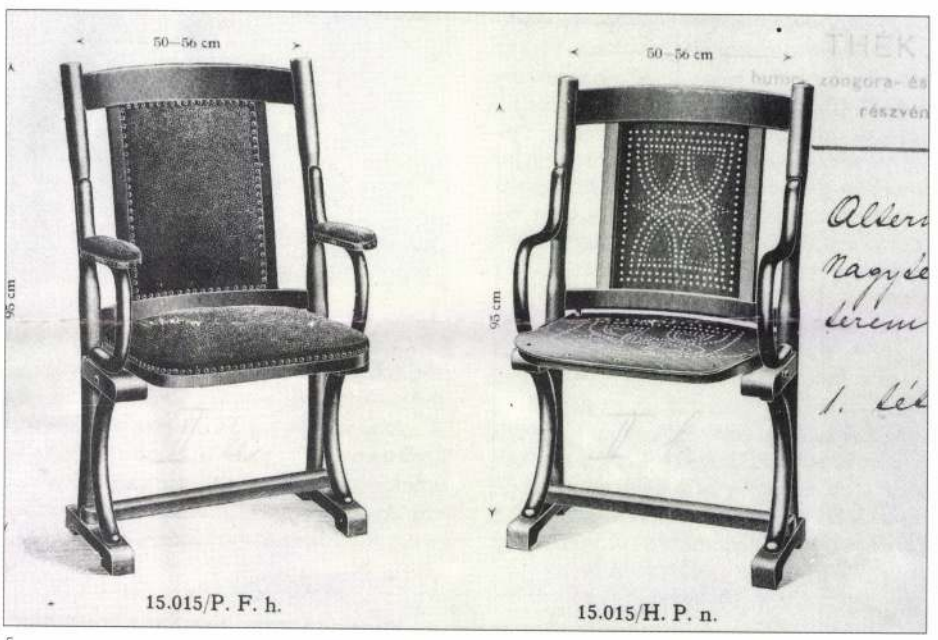

5 6

i moderného konštruktívneho myslenia. Jednotlivé kusy mali vyhovieť požiadavke barokizujúceho interiéru - vyplýva to aj z dôkladného dodávateľského zoznamu J. Müllera o „barokových kreslách s operadlami, jemných barokových stoličkách, sedačkách, bufete pre cukráreň" atď., ktoré dodal „ešte pred vojnou" a listom zo dňa 16. septembra 1915 žiadal Mestskú radu o ich vyplatenie. J. Müller - továreň na nábytok v Bratislave na Schöndorfergasse č. 38 nebol však jediným dodávateľom interiérov. Hlavným realizátorom stolárskych prvkov bola firma Endre Thék z Budapešti, ktorá získala objednávku konkurzom a vytrvalo vymáhala početnými listami vyplatenie dodaných prác „z kvalitných a trvácich materiálov" (AMB, listy z r. 1915). V Archíve mesta Bratislavy sú zachované doklady firmy; patrí k nim aj listový materiál s grafickým riešením záhlavia s typickými, dôsledne popisnými zložkami v zmysle dobového historizmu - autentický nákres továrenskej budovy

na výrobu nábytku, klavírov a interiérov je doplnený alegorickou postavou s vavrínovým vencom a na piedestáli s nápisom Práca šľachtí, s medailónom s postavou klavíristky a množstvom medailí a cien získaných už od 19. storočia.

Takéto historizujúce cítenie, zachovanie tradície dokumentujú aj samotné ponúkané výrobky firmy, určené pre bratislavskú Redutu. Ich zaoblené súčasti síce naznačujú zmenu myslenia, secesiu, ale celková skladba, proporcie, kožené čalúnenie s dekorom oscilujú medzi eklektickou ornamentikou (novobarok, novorenesancia) a dynamickým secesným tvaroslovím. V ponuke nachádzame štyri varianty pre spojené sklápacie sedadlá do „Veľkej a Malej sály", ohýbanú stoličku s operadlami i bez nich, s vypletaným sedadlom pre „hostinec" (Vendéglö), ako aj dve alternatívy pre okrúhle stoličky opakujúce produkciu známej firmy Thonet. V tomto štýle je riešený aj stôl so štíhlym kuželovitým tvarom nôh pre „hostinec" s rozmerom 80 x 120 cm. Subdodávateľom bol K. Kreibich, bratislavský umelecký stolár (realizoval bránu a závetrie vstupu), firma Sprinzl Mór a Hoffman Mihály, Lakásberendezési vállalat, Szabadka, ktorá realizovala drevené obklady interiérov (5. septembra 1915 sa z listu dozvedáme, že sú „hotové, pripravené pod náter"). Osobitné návrhy si vyžadovalo špeciálne zariadenie kaviarne, stoličky a biliardové stoly, ako aj kompletný pult a bufet pre cukráreň s plastickým geometrickým členením a barokizujúcou ornamentikou - zachovali sa farebné ceruzkové návrhy niektorých realizovaných súčastí od budapeštianskych firiem Mundus a Seifert (AMB, kr. 2442, kr. 2322).

Archívne záznamy sa týkajú aj drevených obkladov z červeného smreka, kachličkových obkladov schodiska, kuchýň, nového riešenia priechodu pre vozy, sklárskych a asfaltových prác... Aby bol dvor nehlučný (pôvodne tam bola keramická dlažba), rozhodlo sa o vydláždení dvora drevenými kockami (AMB, Spisy kr. 2317).

Bratislavská Reduta sa stala súčasťou mnohotvárneho obrazu mesta, aj keď sama osebe, z architektonického hľadiska nie je výnimočná. Je však výsostným dokumentom dobového myslenia, z hľadiska histórie odkrýva pozadie prelomového obdobia a z pohľadu konca 20. storočia je zaujímavá štruktúrou svojej znakovej výpovede v tomto exponovanom urbanistickom priestore. ■

4 *Záhlavie úradných listov firmy Thék Endre. AMB.*
5 *Navrhované sklápacie sedadlá pre Veľkú a Malú sálu. Okolo r. 1917. AMB.*
6 *Reduta okolo roku 1960. AMB.*

DANUTA UČNÍKOVÁ

Torzo rodovej galérie ORDÓDYOVCOV *v zbierke Historického múzea SNM*

Pri budovaní galérie šľachtických portrétov v Oddelení dejín umenia Historického múzea Slovenského národného múzea (HM SNM) sa nám podarilo získať torzo rodovej galérie rodu Ordódy, ktorú dnes tvorí dvanásť obrazov. Predtým viseli tieto portréty na stenách kúrie v Bohatej. Do múzea sme ich kúpili za dramatických okolností v r. 1980 od 84-ročnej majiteľky Márie Ordódyovej. Pani Ordódyová sa pôvodne nechcela rozlúčiť s portrétmi svojich predkov, aj keď boli pomerne zničené a roky neošetrené. Krádež obrazov za bieleho dňa spojená s prepadom a vyhrážaním a úspešný zákrok vtedajšej VB, ktorá našla zlodejov a portréty vrátila majiteľke, urýchlili rozhodnutie o ich predaji do múzea. Predpokladáme, že rodová galéria mohla byť založená už v 17. stor. Obrazy, ktoré sa dostali do našich zbierok, pochádzajú z 18. a 19. stor. Je to väčšinou (až na výnimky) anonymná tvorba domácich umelcov rôznej - niekedy až nadpriemernej - umeleckej kvality.

ROD ORDÓDY sa spomína už v 12. storočí. Pôvodne boli usadení v župe Bodrog. Po bitke pri Moháči r. 1526 sa Ordódyovci zachraňovali útekom a usadili sa v župách Nitra, Komárno a Tekov. Ich rodostrom možno sledovať až od začiatku 16. stor. Členovia rodu často zastávali v krajine vysoké funkcie. Majetok Bohatá získali donáciou v r. 1534.

Najstarším obrazom v zbierke - z prvej tretiny 18. stor. - je **portrét neznámej dámy z rodu Ordódy** spodobenej **s vejárom,** v reprezentačnej róbe. Je to staršia žena príjemného vzhľadu, nesporne energická. Namaľovaná je en face na plytkom pozadí s detailom závesu a honosného nábytku. V odeve šľachtičnej sa prelínajú domáce prvky s elementami francúzskej módy, čo vidno na domácich portrétoch veľmi často. Karmínový plášť je poskladaný do samoúčelných vejúcich záhybov na spôsob plášťov na panovníckych portrétoch. Zástera a čepiec sú neodmysliteľnou súčasťou nášho šľachtického kroja.

O autorovi obrazu sa dá povedať, že bol skúseným portrétistom. Rád narábal s väčšími farebnými, dekoratívne pôsobiacimi plochami, súčasne sa však nevyhýbal maliarskym problémom, ktoré vznikajú pri maľovaní modelu ad vivum (keď autor chce vystihnúť vnútorný život modelu). Portrét bol menej poškodený ako ostatné z tejto zbierky. Reštaurovali ho na Vysokej škole výtvarných umení (VŠVU) ako študentskú ročníkovú prácu v r. 1983.

Umeleckou kvalitou sa v zbierke vyznačuje portrét 58-ročnej **Magdalény Ordódyovej**, rodenej Gyöngyössy, dcéry Štefana z Porostova (bývalá župa Užhorod) od benátskeho (?) maliara Martina Calomattiho. Calomatti bol asi v tridsiatych (?) rokoch 18. storočia činný v Bratislave. A. Petrová píše o ňom a o jeho portréte Magdalény Ordódy: „Zanechal prácu pozoru-

Dáma s vejárom.

Magdaléna Ordódyová.

hodnej úrovne, temnosvitného riešenia, zlatistého koloritu a výrazného temperamentného rukopisu". Znázornil ženu inteligentného vzhľadu a vľúdneho obličaja, poznačeného útrapami pri výchove početného potomstva, o čom sa dozvedáme aj z obsažného nápisu. Tento zaberá takmer celú plochu na rube obrazu a hovorí o rodových súvislostiach portrétovanej a uvádza citát zo žalmu: „Vera Effigies // Magdalenae Aetatis suae Anorum 58 // filiae Stephani Gyöngyössy de Po= // ... // Uxor tua sicut vitis in lateribus domus tuae // ... Psal. CXXVII". Signatúra na rube ozrejmuje autora:

„Pinxit Martinus Calomatti // Venita Posony die (dátum a jedno slovo nečitateľné)".

Práve tento pôvodný nápis a jeho zachovalosť dali podnet k nie celkom bežnému reštaurátorskému prístupu pri záchrane pomerne zničeného obrazu. Záležalo nám na zachovaní nápisu v autentickej podobe, preto sme reštaurátorke navrhli nažehlenie obrazu na priesvitné tzv. mlynárske plátno. Tento postup má však jedno úskalie: veľmi zničené pôvodné plátno nie je patrične napnuté. Napriek ťažkostiam sa podarilo zámer dosiahnuť. Obraz mimoriadne citlivo a úspešne reštaurovala v r. 1987 (ako štipendijnú prácu poskytnutú bývalým Zväzom slovenských výtvarných umelcov) akad. mal. Eva Fardová.

Pendantom k portrétu Magdalény je **portrét Krištofa II. Ordódy**, fúzatého statného muža v bielom halstuchu a červenohnedom robdešáne. Zachovalo sa len torzo - asi tretina celého portrétu. Jeho nižšia umelecká úroveň vylučuje autorstvo Calomattiho. Obraz zreštaurovali ako väčšinu ostatných z tejto zbierky na VŠVU. Plátno bolo rekonštruované na pôvodnú veľkosť 67x87 cm. Maľba zostala iba v torze.

Snaha uchrániť od zabudnutia významnú rodovú udalosť bola podnetom pre vznik **portrétu Krištofa III. Ordódy.** Krištof III. (z hlavnej vetvy rodu), syn Krištofa II. a Magdalény Gyöngyössyovej, bol od r. 1758 podžupanom Trenčianskej župy a od r. 1764 poslancom Krajinského snemu. Mal štyri dcéry a dvoch synov, z ktorých

Krištof II. Ordódy.

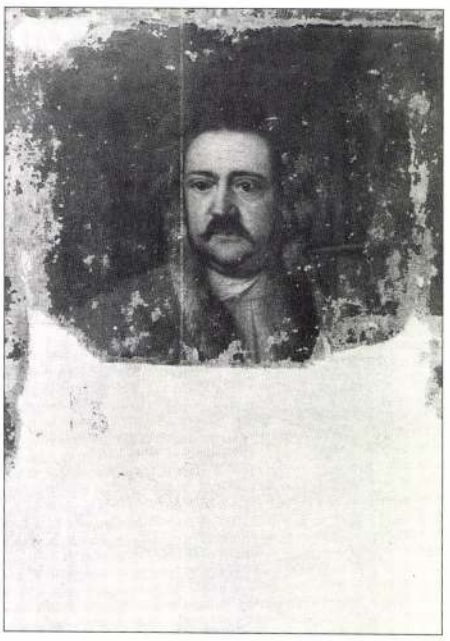

Krištof III. Ordódy.

jeden - Tomáš (1738-1784) - bol nitrianskym kanonikom (podľa I. Nagya).

Krištof III. je namaľovaný ako stavebník s elevációu konviktu alebo kaštieľa v Dolnom Lieskovom. Rodová základina zo začiatku 18. storočia bola určená na budovy konviktov pre šľachtickú mládež vychovávanú v katolíckom duchu. Možno bol K. Ordódy pokračovateľom tejto základiny, a preto ho spodobili ako stavebníka. Jeho portrét je zároveň typickou ukážkou domáceho portrétu stredných šľachtických vrstiev. Postava je komponovaná na vertikálnu strednú os s natočením doľava a vypĺňa celú plochu obrazu. Pravú ruku nevidno, ľavá v rukavičke je podopretá vbok. Pozadie je plytké, zvýraznené závesom. Prvý plán nie je rozvinutý, len naznačený náčrtom klasicistnej budovy umiestenej v ľavom rohu. Tvár spodobeného bez vystihnutia hlbších pohnútok citového života je modelovaná farbou, menej svetlotieňom. Portrét bol nesporne maľovaný podľa modelu. Maliar bol oboznámený s vkusom a požiadavkami, ktoré sa kládli na portrétistu rodovej galérie strednej šľachty.

Barbora, manž. Krištofa III.

Obraz je z rokov okolo 1770-80 s doznievajúcimi prvkami baroka. Pri jeho reštaurovaní sa pod podlepom objavil pôvodný nápis: KRISTOF ORDÓDY. Neskoršie premaľby zmenili ovál obličaja a farbu vlasov portrétovaného zo sivej na tmavohnedú. Obraz reštauroval poslucháč M. Šurin ako ročníkovú prácu pod vedením doc. Meszárošovej na VŠVU.

V portréte **Barbory**, rodenej Maythenyiovej, **manželky Krištofa III.**, sa tradične spájajú domáce elementy s prvkami západoeurópskeho portrétu. Nepekná mladá žena je portrétovaná na pozadí interiéru s nikou a stĺpom so zamatovým závesom, v modrej róbe a la francaise, ale namiesto pudrovanej parochne má čepiec. Bohatstvom šiat s angažantami, zlatou výšivkou na živôtiku, jemnou čipkou okolo výstrihu, šperkami a ostatnými reáliami je zdôraznené postavenie rodu. V rezignácii na módnu francúzsku parochňu vidno deklarovanie príslušnosti do domáceho provinčného prostredia. Obraz je farebne harmonicky ladený v modrých, sivých, okrových a hnedočervených tónoch.

Aj keď bol portrét Barbory maľovaný ako pendant k portrétu Krištofa III., autorom je iný maliar, na lepšej úrovni. Maľoval ho domáci umelec poučený západoeurópskymi vzormi. Sú v ňom doznievajúce prvky rokoka s klasicistickými elementami. Namaľovaním nepekných, nesúmerných čŕt tváre Barbory sa umelec zaradil do skupiny portrétistov, ktorí model neidealizovali, ale pridržiavali sa skutočnosti. O to je portrét zaujímavejší. Obraz bol poškodený, najmä v spodnej časti plátna. Reštaurovala ho v r. 1980/81 poslucháčka III. ročníka VŠVU Anna Čemická.

K najvýznamnejším členom rodu v 18. stor. patril nesporne **prepošt Tomáš Ordódy z Dolného Lieskového (1738-1784)**. Jeho predčasná smrť vo veku 46 rokov prerušila sľubnú kariéru, ktorú začal štúdiom na teológii v Trnave. V roku 1766 bol farárom v Branči, v roku 1771 nitrianskym kanonikom, napokon od r. 1774 prepoštom Prepozitúry Preblahoslavenej P. Márie v Majku.

Prepošt Tomáš Ordódy.

HILLEBRANDT, FRANZ ANTON

BADÁL EDE

Grassalkovich módosítása Hillebrandt tervén a tótmegyeri Károlyi-kastély építésekor (avagy hol legyen az istálló a kastélyban)

Különlenyomat a Művészettörténeti Értesítő 1988/3—4. számából

GRASSALKOVICH MÓDOSÍTÁSA HILLEBRANDT TERVÉN A TÓTMEGYERI KÁROLYI-KASTÉLY ÉPÍTÉSEKOR

(AVAGY HOL LEGYEN AZ ISTÁLLÓ A KASTÉLYBAN)

1765 augusztusának utolsó napján gróf Grassalkovich Antal kamaraelnök nem tért addig nyugovóra komjáti kastélyában,[1] míg oda nem kanyarította aláírását Károlyi Antal grófnak[2] Nagykárolyba címzett, meglehetősen hosszúra nyúlt levelére. Pedig ez az augusztus 31-e fáradságos napja volt Grassalkovichnak. Leányával, Hallernéval[3] ugyanis jó néhány mérföldet kellett kocsikázniok, hogy megnézhessék Tótmegyeren a Károlyi-kastély építési munkálatait.

A tervek előzetes gondos tanulmányozását követő helyszíni szemle felemás benyomásokat kelthetett mindkettőjükben, mert Grassalkovich — mintha valamely (szakmájában nem is akármilyen jártasságú) építőmester szerepkörét öltötte volna magára — feltétlen szükségét érezte, hogy még aznap papírra vesse gondolatait. Vajon miért? Mik lehettek oly sürgős közlendői az építtetővel az épülő kastélyról?

Szerencsénkre minden kiderül — íme — a levélből:[4]

,,Komjáth 31ª Aug. 1765

Méltóságos Gróff, és Generalis
bizodalmas jó Uram!

Egy kis Bau-Meisteri Praerogativát vendicalván magamnak, az Megyeri Epűletnek nem csak Delineatiojat meg-visgaltam, hanem máj napon Hallerné Leányommal együtt az epuletet-is meg-tekéntettem.

Mi illeti az Delineatiokat? nem csudállom az ide való Palleromat, á ki in ipsis Principalibus hires és nevezetes Ingeneurnek fogyatkozásit kővette; De Hillebrand Uramat valoban csudallom kivált az Garadicsnak olly fogyatkozásában, á kivel valoban az egész épűlet meg-rontatott volna. Ugy tapasztaltam in facie Loci, hogy az Ingeneur Projectuma seponaltatott, és az Pallerom Delineatioja szerént assumaltatott az Epűlet; Es noha már sokat épitettek; De mivel csak á Principalis falak eleváltatnak, még elég ideje vagyon, hogy á Szobaknak, s-alkalmatosságoknak Distributioja minden kár nélkűl meg-lehet.

Itéletem szerént más garadicsot, és á Salat-is másképpen kől formálni: Modificaltam egészlen az Pallerom Delineatioját, most rendeltem annak ujabb fől-tételit, hogy á M. Urnak hova hamarább meg-küldhessem, s-reménlem Approbatiót fog érdemleni Projectumom; A kinek munkaja egyébbaránt csak jővő esztendőre való.

De á mit most épitenek, és continualni akarják közlőm bizodalmassan Opiniomat s-egyszers-mind kérem Kegyelmedet az régi Clausurában, s-azon Ovalis Cincturaban ne epitesse az Istállokat: Mert azoknak fődele azon bőcsős szép épűletnek leg főbb Prospectussát el-veszi: Az Istállok az egesz Kastélyban szőrnyű bűdősséget fognak okozni: Az Legyeknek és Szunyogoknak szaporodásával kivált á M. Aszony az Kastélyt sem fogja lakhatni: Nevezetes Épűleteknél úgy-is az Istálloknak kűlőnős udvar kivántatik.

Járúl ehez az Ló-Iskola iránt való Consideratiom, á kinek szélessége csak 5. öll hoszasága penig csak 13. öll. Ez nem Reit-Schulnak, hanem confidenter irván Gyermekek Iskolajának való: Tudom azt idővel-is másra forditatnék: A ki hasonloképpen á Kastélyt, és annak leg bőcsőssebb Prospectussát takarna; Azért javallom confidenter, hogy annak azon része, és circiter fele á menyire á Kastélyt takarja demolialtatnék, és az alsó része Istalló formára continuáltatnék, s-menyi Lóra kivánná á M. Ur maga Istálloit, anyira extendaltatnék: Melly iránt ha Plenipotentiát érdemlek? az alatt-is á még az ujább Delineatiot meg-küldhetem, úgy kivánom annak épitesit el rendelni, hogy mind Kegyelmedtűl mind másoktúl Approbatiot érdemellyek. Ha ugyan csak Reit-Schúlnak-is kell lenni, azt-is maga-Proportiojában nagyobb Convenientiával azon kűlőnős udvarban lehet rendelni. Mind ezekről Hallerné Leányom talán bővebb Informatiot fog tenni, á kire provocalom magamat.

Azon kőzőnséges szomoruságu nagy esetűnket, mellyben vagyunk az nehaj draga F. Császarunknak halálával, nem remenlette Kegyelmed, midőn Insprugból el-jőtt. Én minden órán valaszt várok, lehet é-s-illik é most F. Aszonyunkhoz fölmenni? s-az alatt-is allandó tisztelettel maradok.

Kegyelmednek

Igaz kőteles Szolgája
G. Grassalkovich Antal
mp."

Hálásnak kell lennünk Grassalkovichnak — immár több mint kétszáz évvel azután, hogy testét a besnyői családi sírboltban örök nyugalomra helyezték —, hogy ezt a levelet akkor megírta. Hálásnak elsősorban azért, mert ez a saját kezűleg írt Grassalkovich-levél tudomásunk szerint az első, s bár mindeddig egyetlen, ám kétségbe vonhatatlanul hiteles híradás arról, hogy Franz Anton Hillebrandt, a magyar barokk építészet jeles mestere — akkoriban a magyar kamara főépítésze — volt az alkotója a tótmegyeri Károlyi-kastélynak. Mindmáig egyetlen szerző, egyetlen szakkönyv sem tud Hillebrandtnak erről a művéről. Mostantól Grassalkovich bizonyítéka alapján be kell sorolnunk a tótmegyeri Károlyi-kastélyt is Hillebrandt alkotásai, méghozzá korai alkotásai közé.

Hol is található ez a kastély?

Tótmegyer — ma Palárikovo, Csehszlovákia — Nyitra vármegye déli részén, a Vág és a Nyitra folyók között, Érsekújvártól kb. 10 km-re fekvő helység. Először 1248-ban említették ,,Meger" néven, mint a királyné birtokát. Jóllehet egyes források már a 16. században a Károlyiak egyik uradalmi központjának tudják,[5] Tótmegyert a Károlyi család szerint 1730. április 2-án vette meg gróf Kaunitztól — akiről Megyert akkor Új-Kaunitznak hívták — gróf Károlyi Sándor, s az ő tiszteletére meg Új-Károlynak nevezték el.[6]

Ez utóbbi időpontot erősíti meg az az 1779. január 1-én kelt oklevél, amely pontosan megmondja, hogy a surányi és megyeri uradalmakat Károlyi 1730-ban gróf Kaunitz Maximiliántól 12 500 rénes forintért örök áron megvásárolta.[7] Az akkor már városi rangú Megyeren 35 jobbágy, 36 házas zsellér és 24 házatlan zsellér, összesen 95 személy lakott, míg 1790-ben ott 43 20/32 jobbágytelken 108 jobbágy, 55 házas és 13 házatlan zsellér élt.[8]

Kastély is állott az 1730-as években Megyeren, hiszen ez volt a surány-megyeri birtokok központja. Nem tudjuk ugyan, hogy ez a kastély még Kaunitz gróf idejéből maradt-e, s azt Károlyi csak felújíttatta, avagy Károlyi építtette újonnan. Az a Megyeren, 1732. november 30-án kelt oklevél ugyanis, amely leírja a kastélyt,[9] annak új megjelenési formájáról beszél — ,,castellum Megyeriense ... novam, eamqve venustam Italicam Formam reprae-

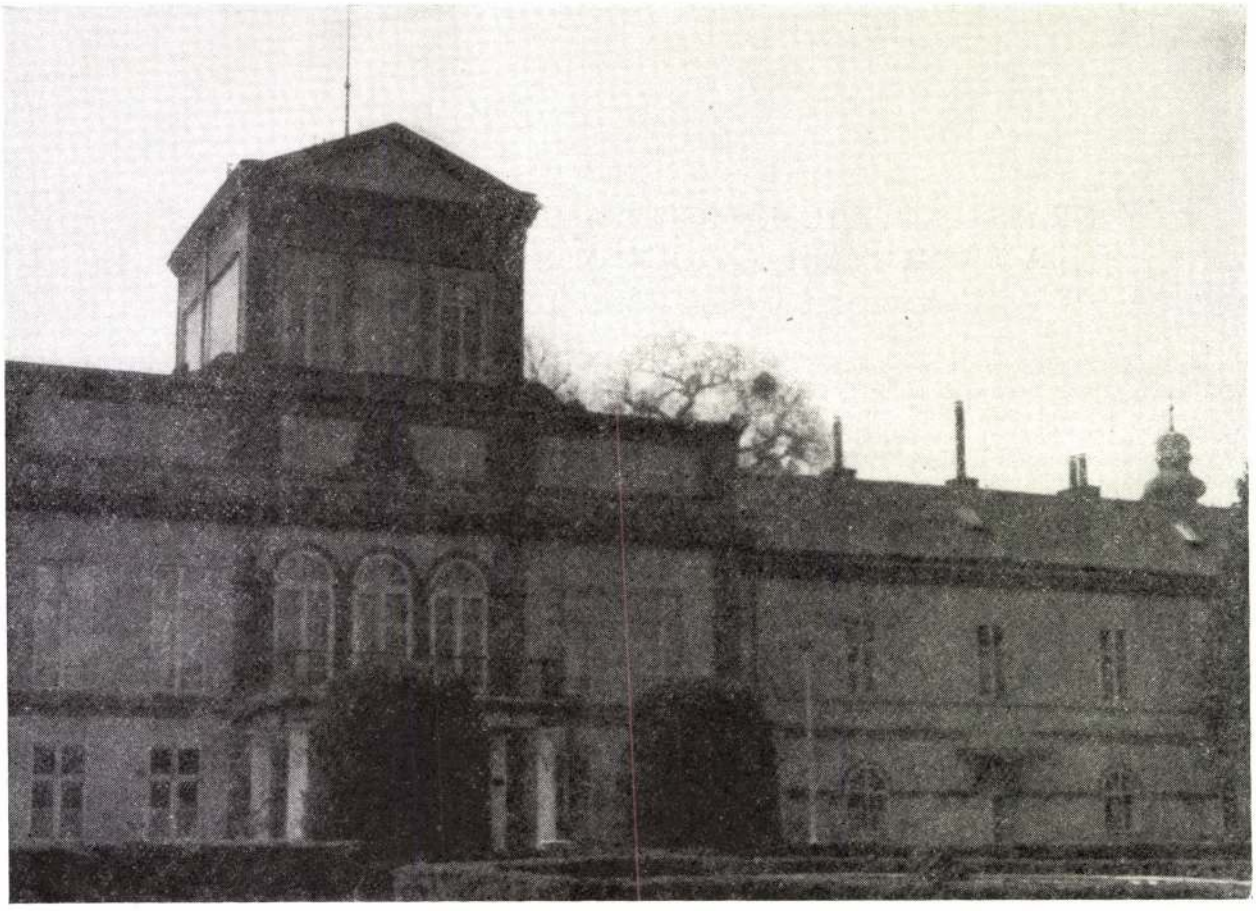

1. A tótmegyeri kastély kerti homlokzata

sentans" —, de építési idejére nem tér ki. A megyeri templomról viszont megmondja, hogy Kaunitz építtette, Károlyi pedig a birtokvétel után teljesen felújíttatta azt.[10] Megtörténhetett ugyanez a kastéllyal is.

Ám ha építtetőjéről így innen nem is értesülünk, magáról az épületről annál többet tudunk meg. Az említett leírás szerint ugyanis a kastély tágas térségen, nagyon kellemes helyen állt. Az udvarról a szép épülethez igyekvő 25 lépcsőfokon át jutott a hosszúkás, bolthajtásos átriumhoz, ahonnan jobbra négy szoba nyílt az uraság, balra három a vendégek számára. Innen további 34 lépcső abba a nagy helyiségbe vitt fel, amelyből nyolc vendégszobába volt bejárat. Ugyaninnen mindkét lépcső lefelé az első tisztviselő három szobából és egy konyhából álló lakrészébe vezetett. Visszatérve az említett átriumon keresztül az urasági konyhához, a szakácsok szállásához és a felügyelő szobájához lehetett átmenni, továbbá balra az urasági számtiszt, gazdatiszt, lovászmester és kertész szobájába, valamint a só- és a fáskamrába, a 24 lovat befogadó istállóba, jobbra pedig a lovászok négy istállós szállására és másik fáskamrába. Kelet felé nyílt a kapu, nyugati irányban pedig az újonnan ültetett kert terült el.

Ez az 1732-ben új vagy felújított kastély három évtized múlva valamilyen okból már nem felelt meg — a véletlen játékaként éppen a kastélyt ismertető oklevél kelte előtt egy hónappal, 1732. október 25-én született — Károlyi Antal grófnak, a birtokszerző Károlyi Sándor unokájának. Megbízást adott hát Hillebrandtnak új kastély tervezésére.

Ha számunkra eddig ismeretlen volt is Hillebrandt tótmegyeri működése, Károlyi számára Hillebrandt személye korántsem lehetett az. Hiszen Hillebrandt 1761—1762-ben éppen annak a Harruckern családnak gyulai kastélya átépítéséhez készített terveket,[11] amelyik családból Károlyi Antal nősült, feleségül ugyanis Harruckern Jozefa bárónőt, a gyulai uradalom dúsgazdag birtokosát vette el (s e házasság révén Csongrád és Békés vármegyei roppant kiterjedésű birtokokkal növelte a Károlyi család vagyonát).

Hillebrandtot — jóllehet végleges kinevezési okmányát csak 1762-ben állították ki[12] — 1757-ben nevezték ki a pozsonyi magyar kamara első építészének. 1757 előtti működéséről ismereteink hiányosak. Az akkor 38 éves mester addig a császári főépítész környezetében dolgozott, s különböző főrangú építtetőktől kapott megbízásokat. Első ismert műve 1750-ből maradt ránk, ez a nagyváradi székesegyház — akkor még meg nem valósult — terve. Az 1750-es években építtette gróf Ulfeld főudvarmester bécsi palotáját, és a szakirodalom szerint 1750 és 1754 között átépítette a 17. századi eredetű Palais Rottalt Bécsben.[13] A kamara első építészeként — kb. 1765-ig — hivatali tevékenysége mellett magánmegrendeléseknek is eleget tett, elsősorban több pozsonyi palota tervezését tulajdonítja neki — biztosan vagy feltételesen — a szakirodalom.[14]

A tótmegyeri Károlyi-kastélyt viszont eddig nem tartották az ő alkotásának: sem Kapossy, sem Kelényi, sem más Hillebrandt-monográfia szerzők nem tudnak Hillebrandtnak e művéről. Még megvalósulatlan tervei között sem említik, sőt Mojzer a tótmegyeri kastély mesterének — a Károlyi grófok által Magyarországon is foglalkoztatott — idősebb Heinrich Koch osztrák építészt és iparművészt tartja.[15] Ez viszont teljességgel lehetetlen egyszerűen azért, mert Koch csak két évtizeddel a tótmegyeri Károlyi-kastély építése után, 1781-ben született.

Ám ennek ellenére valami köze Kochnak mégiscsak lehetett a tótmegyeri kastélyhoz. Ezt ugyanis 1866-ban klasszicista stílusban átépítették.[16] Igaz, az átépítő

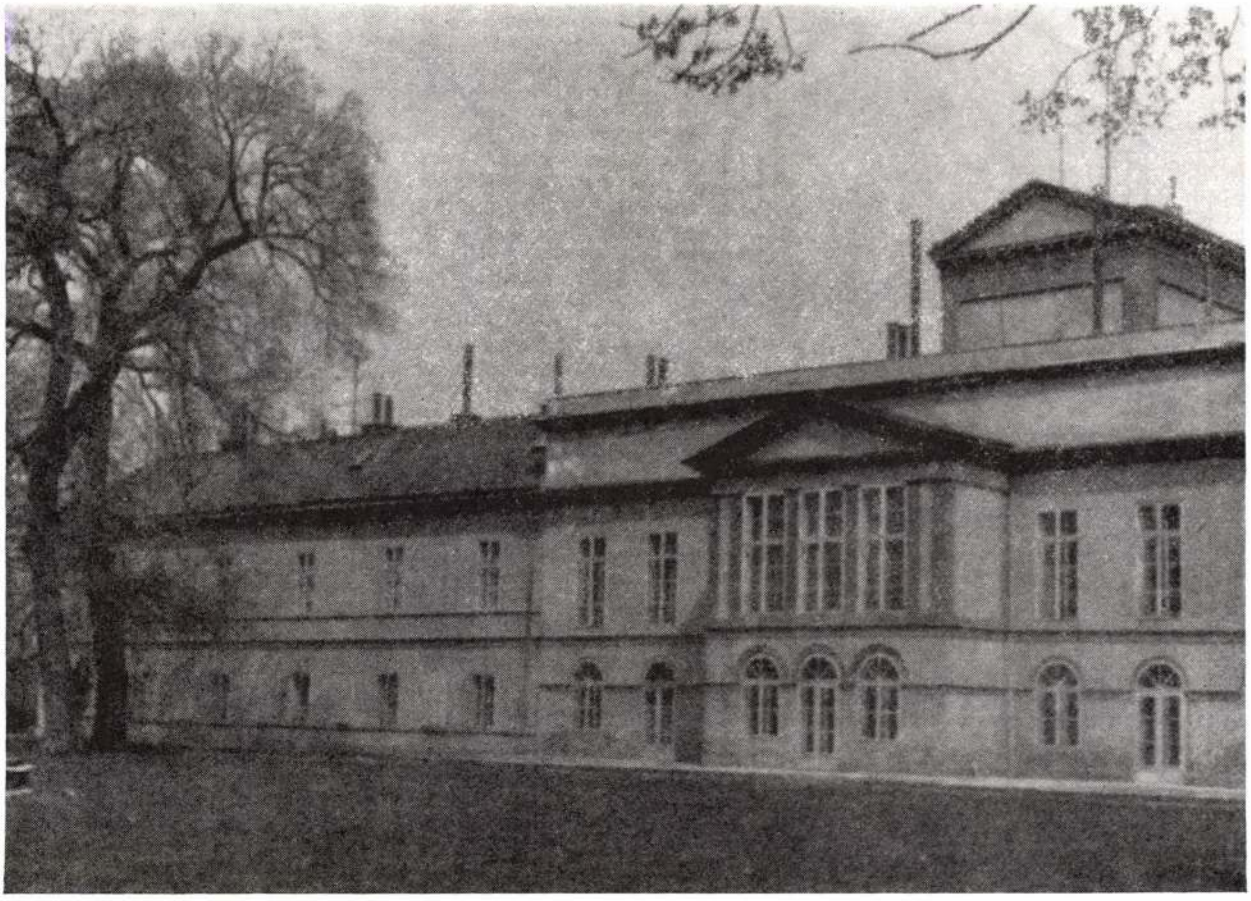

2. A tótmegyeri kastély főhomlokzata

sem lehetett Koch, ő tudniillik (ahogy az építéskor még nem) az átépítéskor már nem élt: öt évvel korábban, 1861-ben meghalt. A kastélyt Ybl Miklós építette át. De Yblről tudjuk, hogy pályája elején Heinrich Koch bécsi irodájában is dolgozott. A prágai Kinsky-villa építését Ybl éppen úgy Koch megbízásából ellenőrizte, mint ahogy később Károlyi György pesti, Egyetem utcai palotájának befejezésével szintén Koch bízta meg.[17] Ezekhez hasonlóan elképzelhető, hogy a tótmegyeri kastély átépítése évekkel korábban, tehát még Koch életében, előtte is szóba került: talán Koch is készített terveket ahhoz, talán ő és Ybl együtt dolgozták ki azokat, ám lehet, hogy csupán Koch szellemi öröksége öltött testet tanítványának munkájában. Ilyen értelemben érvényesülhetett Ybl tótmegyeri munkásságában egykori mesterének befolyása, s így lehetett közvetetten Kochnak is köze a tótmegyeri Károlyi-kastélyhoz.

De térjünk vissza a tényleges tervezőhöz, Hillebrandthoz! Mint mondottuk, az ő életrajzában és munkásságában még számos fehér folt van, különösen korai műveire vonatkozóan. Eltekintve attól, hogy tótmegyeri kastélyáról a vele foglalkozó szerzők egyáltalán nem tudnak, az eddig név szerint ismert, neki tulajdonított épületekről is eltérően vélekednek. Elegendő történeti bizonyítékok, egykori írott források, tervek hiányában puszta hagyományok és bizonytalan stílusbeli következtetések, összehasonlítások alapján foglalnak állást Hillebrandt szerzősége mellett vagy ellen.[18] Itt ezekre nem térhetünk ki, annál is inkább, mert a tótmegyeri kastélyról sem maradt ránk részletes tervrajz, csupán egy alaprajz a kastélyról és a kertről 1792-ből.[19] Annyit azonban meg kell jegyeznünk, hogy a tótmegyeri kastély — 1791-ből származó részletes leírása szerint — szobasoros-folyosós elrendezésű volt,[20] amely egybevág Kelényinek azzal a megállapításával, hogy ez az elrendezés az általános Hillebrandt műveiben. Kelényi éppen az ettől eltérő, háromsoros alaprajzi elrendezése miatt nem tartja Hillebrandt művének az 1760-ban épült — más szerzők által neki tulajdonított — pozsonyi Grassalkovich-palotát.[21] Tudjuk továbbá azt, hogy Hillebrandt nemcsak az 1750-es években, hanem az 1760-as években is, nagyarányú hivatali elfoglaltsága mellett főpapi és főúri megrendelőknek is dolgozott. Miért ne lehettek volna ott ezek között a Károlyiak, még ha eddig erről nem is tudtunk? A Grassalkovich-levélből pedig kiderül, hogy valóban ott voltak, sőt személy szerint ugyanaz a Károlyi Antal, aki 1783-ban nagykárolyi, 1482-ben épült várkastélya átalakítását szolgáló tervrajz készítéséhez adott megbízást Hillebrandtnak (s valószínűleg a kor szokása szerint vele együtt más építészeknek is). Ezt az 1783-as munkáját egyébként a tervrajz Hillebrandt saját kezű aláírásával ellátott melléklete hitelesíti.[22] A fentiekben említett alaprajzi elrendezés-egyezés és a tótmegyeri megbízásnál két évtizeddel későbbi nagykárolyi terv-megrendelés Károlyi Antal részéről a Grassalkovich-levéltől függetlenül, annak ismerete nélkül is arra mutatna rá, hogy Hillebrandt munkásságától egyáltalán nem idegen megoldás, hanem abba nagyon is beleillő a tótmegyeri kastély.

Grassalkovich levele végén — miként olvashattuk — megjegyzi, hogy észrevételeihez lánya, Hallerné esetleg bővebb információkat is fog fűzni. Kutatásaink szerint ez nem történt meg, legalábbis írásbeli nyomára nem találtunk. Sem Grassalkovich további leveleiben, sem Hallerné Károlyihoz intézett levelezésében egyetlen említés sincs többé a tótmegyeri kastélyról.[23] Mindez arra vall, hogy Károlyit meggyőzték Grassalkovich érvei: Hillebrandt eredeti kastélytervét (részben Grassalkovich elképzelései szerint) módosította, amelyre — jóllehet írott

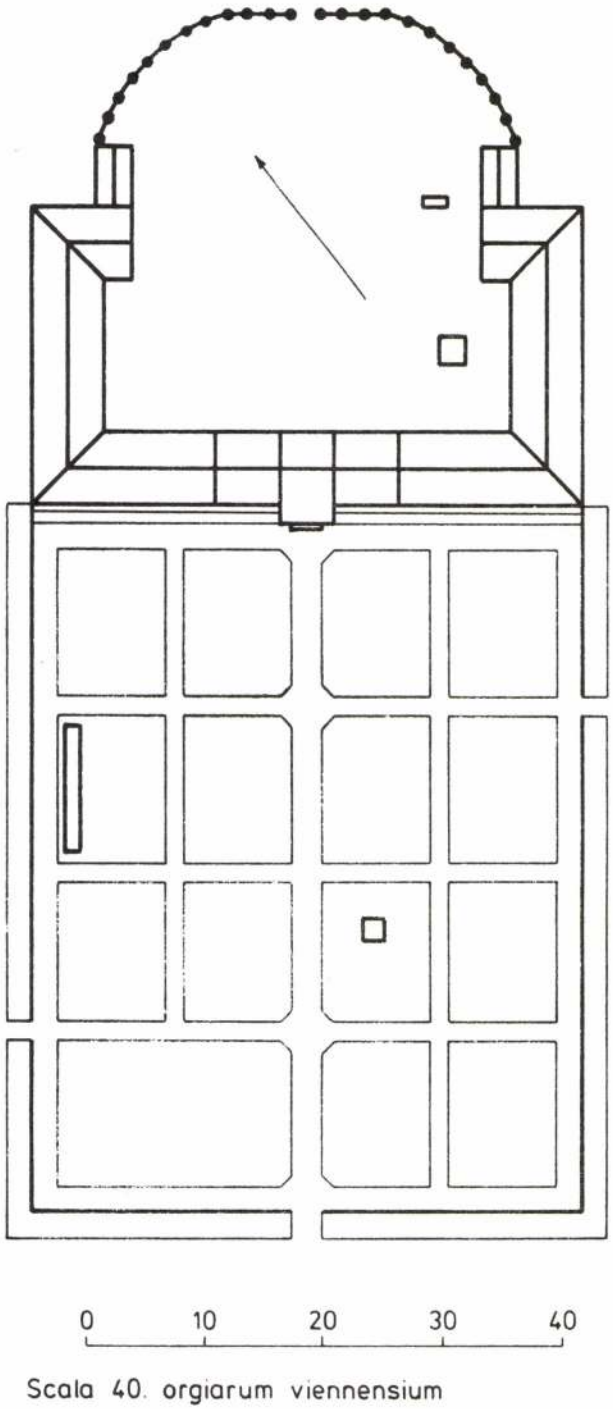

3. A tótmegyeri kastély és kert Kopold Imre uradalmi földmérő által 1792-ben készített alap-, ill. helyszínrajza

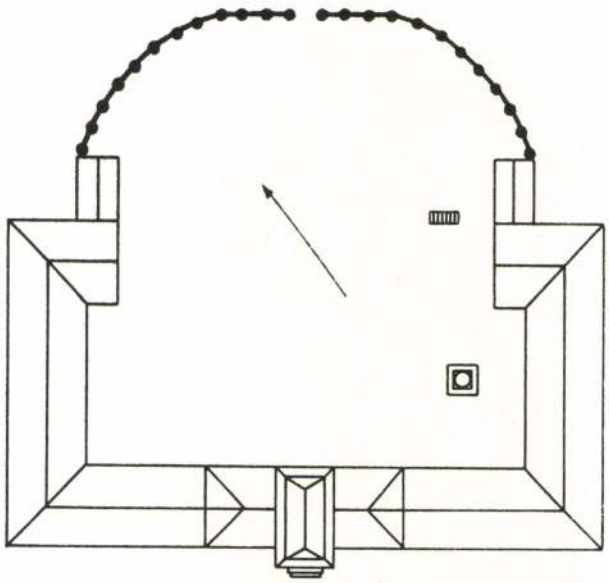

4. A tótmegyeri kastély Kopold Imre uradalmi földmérő által 1792-ben készített alaprajza

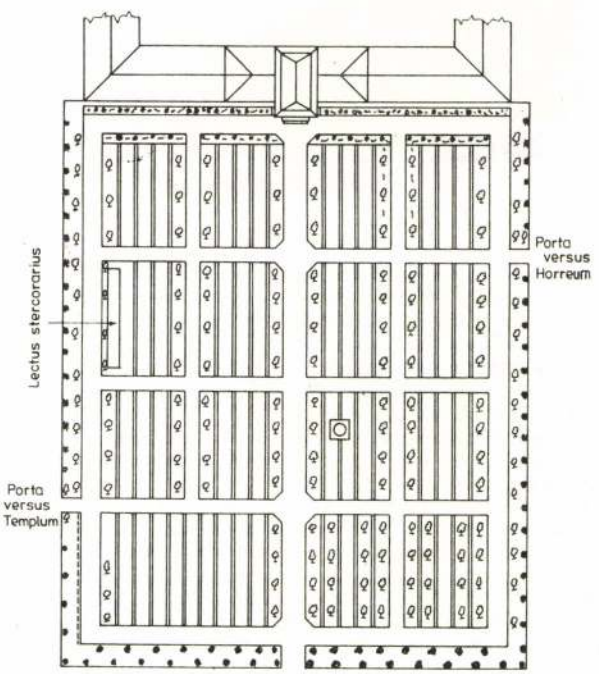

5. A tótmegyeri kastélykert Kopold Imre uradalmi földmérő által 1792-ben készített alaprajza

forrásokkal erre vonatkozóan nem rendelkezünk — maga az épület a bizonyíték.

Mielőtt ismertetnénk, hogy végül is milyennek építették fel a kastélyt, térjünk ki arra a kérdésre, hogy vajon kik lehettek az építkezés kivitelezői.

Grassalkovich levelében — sajnos — nem nevezi nevén „az ide való Palleromat", aki az építési munkákat vezette, és a „hires és nevezetes Ingeneurnek fogyatkozásit kővette", illetőleg akinek „Delineatioja szerént assumaltatott az Epűlet". Az 1956-ban részben elpusztult Grassalkovich-levéltár megmaradt anyagában, a komjáti uradalom irataiban sem találkozunk a pallér nevével. Egy ízben szerepel ugyan, de megint csak név nélkül. Grassalkovich ugyanis 1765. június 1-én (tehát három hónappal megyeri látogatása előtt) Gödöllőről Juhász Pál komjáti provizornak többek között így írt: „. . . . már most több ideje lészen az Pallérnak, hogy az Kastélybéli Munkáját végezhesse á még oda érkezünk; Azért incse meg Kegyelmed eőtet Maga böcsületire".[24]

Ám a Károlyi-levéltár különféle ügyviteli irataiban többször találkozunk név szerint építőmesterekkel, pallérokkal, kőművesekkel. Az nem valószínű, hogy azok az uradalmi emberek — mint többek között Faulvetter Eccard, a Károlyi család építőmestere vagy Fok kőműves

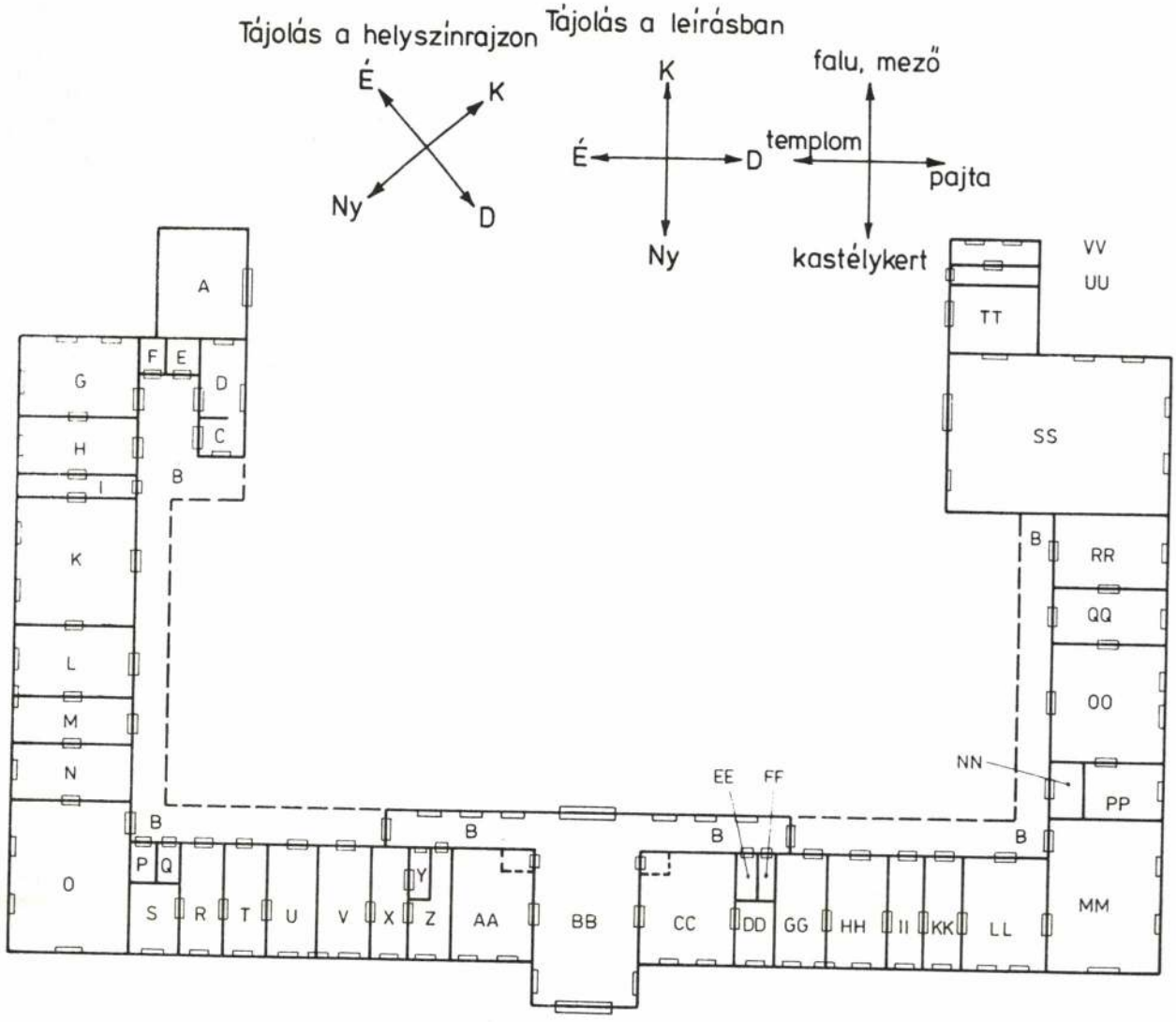

6. A tótmegyeri kastélynak az 1791-es leírás és az 1792-es helyszínrajz által rekonstruált alaprajza (földszint). Jelmagyarázat: A = kocsiszín, B = ambitus, C = pince, D = éléskamra, E = árnyékszék, F = kályhafűtő hely, G = szoba, H = szoba, I = konyhácska, K = szoba, L = Lernerné szobája, M = Lernerné konyhája, N = Lernerné cselédszobája, O = ebédlőszoba, P = kályhafűtő hely, Q = padlásfeljárat, R = szoba, S = szobácska, T = szoba, U = szoba, V = számtartó első szobája, X = számtartó második szobája, Y = pénztárszoba, Z = kamra, AA = számtartó harmadik szobája, BB = nagy ambitus, CC = számtartó konyhája, DD = számtartó cselédszobája, EE = kamrácska, FF = árnyékszék, GG = szoba, HH = szoba, II = szoba, KK = tiszttartó szobája, LL = tiszttartó szobája, MM = tiszttartó szobája, NN = padlásfeljárat, OO = nagy konyha, PP = szakácsok munkaszobája, QQ = tiszttartó cselédszobája, RR = szoba, SS = lóistálló 18 lóra, TT = kocsiszín, UU = konyhácska, VV = szobácska

özvegyének legényei (pl. Donyik József pallér, Lőrencz György, Kirner János, Jurt József stb.) — dolgoztak volna már az 1760-as években a tótmegyeri kastélyépítésen, akik a századfordulón és a 19. század első éveiben a nagykárolyi uradalom különböző építkezésein részt vettek.[25] De könnyen lehetséges, sőt nem egyszer bizonyosra vehető, hogy olyan mesteremberek és kereskedők, akik a megyeri számadásokban a kastélyépítés ideje tájt szerepelnek,[26] a tótmegyeri kastélyépítési munkákból sem maradtak ki. Ilyen például Ratiborszki (Ratimerszky) Márton téglavető mester,[27] Mocskor Mátyás megyeri ács,[28] Zsigmond János, Provodorszky György, Ulvaldszki (?) László kőművesek,[29] Merkáz János és Gróff András vasárusok[30] vagy Salamon zsidó üveges.[31] Az ő kezük munkája vagy az általuk szállított különféle portéka olykor feltételezhetően, olykor biztosan benne van a különböző uradalmi épületek mellett a tótmegyeri kastélyban is.

Ezek után lássuk, milyennek építették fel a Hillebrandt által tervezett, Grassalkovich által — már a munkálatok megkezdése után — módosított kialakítású tótmegyeri Károlyi-kastélyt!

Közvetlenül az építkezés éveiből nem maradt ránk sem tervrajz, sem leírás. Ám ezt talán még szerencsésnek is tarthatjuk. Mert — ezek helyett — tanulmányozhatjuk a megyeri kastély és kert néhány évvel későbbről, 1792-ből származó (Kopold Imre uradalmi földmérő által készített) alaprajzát,[32] s olvashatjuk a megyeri és surányi jószág 1791. évi összeírásában a megyeri kastély részletes leírását.[33] A már lakott kastély részletes leírása pedig természetesen jóval többet is mond számunkra annál, mintha például csak Grassalkovich módosított tervrajza lenne kezünkben. Hiszen ez a leírás azon túl, hogy pontos méreteket ad meg, szobáról szobára járva részletezi azok ajtajainak, ablakainak anyagát, színét, kivitelezési módját, még az egyes helyiségek tartozékaira,

felszerelésére, berendezési tárgyaira is kitér, olykor szinte aprólékos pontossággal. Mindezekből így nemcsak magára az épületre kapunk hiteles felvilágosítást, hanem úgyszólván magunk előtt láthatjuk a kastélyban lakók egész életét: melyik szobában mi állt rendelkezésükre munkájukhoz, milyen székeken ültek, mennyi és milyen edényekből ettek, milyen képeket láttak a falakon vagy milyen ágyban, mennyire kényelmesen pihenhették ki napi fáradalmaikat.

Az 1791-es leírás szerint tehát az U-alakú kastély a falu déli végén állt. A 46 öl hosszú és 6 öl széles[34] főépület északnyugat-délkeleti irányban feküdt. Két végén északkelet felé épültek hozzá az ugyancsak 6 öl széles oldalszárnyak (a főépület szélességével együtt) 25 öl[35] hosszúságban. Ezek északkeleti vége 9 ölnyire szélesedett ki — mint az alaprajzon látható —, melyekhez (egy-egy 5×3 öl nagyságú kis épületrész közbeiktatásával) kőfal csatlakozott. Ez az oszlopokkal és zöldre festett farostéllyal ellátott kőfal az oldalszárnyak által közrefogott díszudvart északkeleten félkörives formában zárta le. A főépület délnyugati homlokzata 60 öl hosszú és 50 öl széles, téglalap alakú, téglafallal kerített kertre nézett.

A főépület egyemeletesnek, az oldalszárnyak földszintesnek készültek, s a főépület közepén kialakított rizalit nemcsak az emelet fölötti — tehát második emeleti — „nyári szálával" magaslott ki az épület többi részéből, hanem a kerti homlokzaton 2 ölnyire előre is lépett a homlokzat falsíkjából. A kastély tetejét zsindely fedte, s falait égetett téglából és kőből oly vastagra rakták, hogy körös-körül is elbírták volna az emeletet.

A kastélyban 32 szoba, 5 konyha, 5 kamra, 6 ambitus,[36] 2 pince, 4 lépcsőfeljárat, 3 árnyékszék, 1 lóistálló és 2 kocsiszín volt. A felső traktus teljes egészében az uraság szállásául szolgált, az alsóban helyezték el a tisztartó, a számtartó és özvegy Lernerné lakószobáit, valamint az időközönként Tótmegyerre érkező uradalmi tisztek szobáit.

A délnyugati homlokzat előtti — említett — kertet teljesen szabályos téglalap alakban létesítették, a téglafal kerítésen belül léckorlátok segítségével négyszögletes ágyásokra osztották zöldségfélék és törpe gyümölcsök számára, az utak mellett pedig némely helyeken nagyobb gyümölcsfákkal ültették ki.

Miként a fenti, 1791-es leírásból és az 1792-ből ránk maradt alaprajzból láthatjuk tehát, Károlyi figyelembe vette Grassalkovich észrevételeit.[37] Igaz ugyan, hogy istállót — méghozzá nem is kicsit — építettek a kastély déli (pontosabban délkeleti) oldalszárnyának végében, ám a kastélyudvar keleti (északkeleti) bejárati oldalát nem félkörívben épített istállóépületek zárták le — mint az eredeti tervben —, hanem oszlopos, farostélyos kőfal.

Az istálló persze elengedhetetlenül hozzátartozott nemcsak a tótmegyeri vagy a hozzá hasonló nagyságrendű bármelyik kastélyhoz, hanem a kisebb nemesi kúriákhoz, sőt jobbágyházakhoz is. Abban a korban ugyanis, mindnyájan tudjuk, lovaskocsin közlekedtek, s ahogy napjainkban a gépkocsinak garázst, annak idején a lovaknak és a kocsiknak istállót és kocsiszínt kellett építeni. Ám azon a körülmények, adottságok (pl. a széljárás iránya) mérlegelésével lehetett gondolkodni, hogy ezeket hová helyezzék el: a lakóépülettel egy fedél alá vagy attól távolabb, különálló épületben, gazdasági udvarban. Mert természetesen az istállószag is terjengett a levegőben, nemcsak a virágoskertek finomabbnál-finomabb illatai. S hogy az istállók felől az istállószag a kelleténél jobban ne terjedjen tova a kastély egész környezetében, azt nem egyedül Grassalkovich tette szóvá. Széchenyi például a kastélyok építésénél egyik alapvető hibának és mulasztásnak tartotta az istállószag és egyéb illatok (többek között az összes helyiségeket átjáró konyhaszag) elleni nem kellő védekezést.[38]

Az istállók elhelyezése tehát korántsem volt jelentéktelen tervezői feladat. Ennek ellenére itt most nem kívánjuk behatóan tanulmányozni és elemezni az istállók elhelyezését a kastélyoknál, kúriáknál. Viszont a Grassalkovich-levél ürügyén és összehasonlítás kedvéért nem tartjuk érdektelennek és feleslegesnek — néhány konkrét példát épülettípusok szerint csoportosítva — különböző változatok bemutatását.

Maradjunk mindjárt Grassalkovichnál, megfigyelvén, vajon hogyan oldotta meg ő azt saját kastélyainál, amit másoknál kifogásolt. Gödöllői, 1744—1750 között épült kastélyánál az istállót és a kocsiszínt az udvart három oldalról körülvevő délnyugati irányú, második oldalszárnyban találjuk, a nyári lovardától kőfallal elválasztva. Ám itt rögtön hozzá kell tennünk, nem ez lehetett az eredeti elhelyezés. Ennek a második, tágabb U-alakú kastélyudvart közrefogó szárnyépületnek éppen az említett részei ugyanis már később, a Grassalkovich-időket követően, az Ybl Miklós-féle — jóllehet nem nagy mértékű és nem lényeges — átalakítás után, 1879-ben épültek.[39] A sülysápi (azelőtt Tápiósáp), 1770 körül épült, téglány alakú Grassalkovich-kastélynál viszont már eredetileg különálló melléképületben volt — ahogy van ma is — az istálló.[40]

A pilisi, eredetileg oldalszárnyaival patkó alakú udvart közrefogó Beleznay-kastély építésére Beleznay Jánosné, Grassalkovich Zsuzsanna 1748-ban kötött építési szerződést Mayerhoffer Andrással, alapkövét 1771-ben tették le.[41] Az azóta nagyrészt lebontott kastélynak egyik oldalszárnya és néhány gazdasági épülete áll már csak, ám éppen ez az oldalszárny ma istálló, feltehetően eredetileg is ez szolgált erre a célra. A másik Beleznay-kastélyt Pilisen 1710 körül építtette Beleznay János olasz építőmesterrel.[42] Ennek az U-alakú kastélynak baloldali szárnyépületében kaptak helyet az istállók.

Kompolton az egykori bencés apátság köveiből 1750-ben építtetett elnyújtott téglalap alaprajzú kastélyt Grassalkovich Antal.[43] A nagy méretű, hosszú istállót — emeletén magtárral — 1770 körül, élete utolsó éveiben építtette Grassalkovich ugyanazon a telken, de különállóan, a kastélyra merőlegesen.[44] Hatvanban a vár romjai szolgáltatták az építőanyagot a 18. század első felében a Grassalkovich-kastély számára. Az Oraschek Ignác által épített középrészt 1763 táján Jung József bővítette két szárnnyal,[45] s így az épületszárnyak kettős U-alakot képeztek, két udvart fogtak közre, miként a gödöllői kastélynál. A főépülethez hasonlóan emeletes oldalszárnyakhoz csatlakoztak a földszintes gazdasági szárnyépületek. Itt a keleti gazdasági szárny kastély felé eső, déli részén láthatjuk az istállóablakokat.

Az istálló tehát jelen volt a Grassalkovich-kastélyoknál is — természetesen nemcsak az itt példaképpen említett, a tótmegyeri kastély előtt vagy azzal körülbelül egyidőben épülteknél, hanem Grassalkovich számos többi kastélyánál is —, s akár azok valamelyik szárnyépületéből, akár különálló épületből, de árasztotta szagát a lakók felé. A kor emberei ezt persze nemcsak az élettel együttjáró kellemetlenségek egyikének, hanem olykor hasznosnak is minősítették. Az akkori hiedelem szerint ugyanis az istállószag gyógyítólag hatott például a tüdőbajra. S minthogy a Grassalkovich család egyik tagja is szenvedett e betegségben, maga Grassalkovich Antal építtetett a Gödöllő melletti Babatpusztán 1750 körül egy úgynevezett istállókastélyt. Ennek a mai formájára 1820 körül (és 1951-ben másfélszáznál több szarvasmarha számára teljesen istállóvá) átalakított U-alakú kastélynak középszárnyában, a középpontban kör alakú kupolás termet képeztek ki, két oldalán két kis szobával és az istállóba vezető előtérrel.[46] Ebben az istállókastélyban keresett gyógyulást tüdőbajára a beteg Grassalkovich hölgy.

Természetesen azért ennyire istállóközelben az egészségesek nem laktak a kastélyokban. A péceli, szintén U-alakú Ráday-kastélyt több szakaszban építették. Már U-alakúan, de oldalfolyosók nélkül 1722 és 1730 között kezdte építtetni Ráday Pál, majd 1755-től Ráday Gedeon folytattatta. Bár zárt gazdasági udvar, gazdasági épületek már a Ráday Pál-féle kastélyhoz is tartoztak, ezeket részben lebontották a későbbi építkezések során, és a kastély végleges formájában, a nagy gazdasági udvar két szárnyával: az istállókkal és a magtár-borház-cselédházzal az 1770-es évek végére készült el.[47] Az istállósor, a Ráday Gedeon által építtetett istállók tehát nem magában az U-alakú kastélyépületben, hanem a kastélytól

— ha csak néhány méterrel, de mégis — elkülönítve kaptak helyet.[48]

A Grassalkovich gödöllői és a Rádayak péceli kastélyához építési idejében és megjelenési formájában egyaránt közeli nagytétényi kastély magját Száraz György 1720 és 1731 közötti — Bél Mátyás szavai szerint — „négyszögű, mindenünnen zárt" kastély alkotta. Ebben a földszintes gazdasági épületek a lakrésztől távolabb, a jelenlegi kastély udvari keresztszárnya helyén állottak.[49] Mikor 1742-ben Száraz György leánya, Julianna örökölte a tétényi birtokot, ennek férje, Rudnyánszky József — történetesen Grassalkovich Antal unokaöccse — a régi kastély részleges lebontásával a kastélyt U-alakúvá építtette át,[50] a korábbi, különálló gazdasági épületrészt érintetlenül hagyták. Aztán 1766-ban két oldalszárnnyal az addig különálló gazdasági épületet — melyben az istállók és négy kocsiszín is helyet kaptak —, az U-alakú lakórészhez kapcsolták hozzá.[51]

A nagytétényi átépítésnek éppen az ellenkezőjével találkozunk a gyöngyösi Orczy-kastély történetében. A mai négyszög alaprajzú, körülépített udvaros klasszicista kastély helyén ugyanis 1750-ben L-alaprajzú, majd 1770 körül és 1784-ben U-alakú épületet tüntettek fel a gyöngyösi térképek.[52] Ennek a barokk épületnek 1826-os kiépítésével egyidőben épülhetett a kastély két díszes gazdasági épülete is — egyikükben az istállóval —, kissé távolabb, úgy hogy ma már utca választja el ezeket a bekerített parkban álló kastélytól.

Valamikor szintén parkban állt a Keglevich család által Quadri Kristóffal 1760 körül építtetett barokk kastély U-alakban hátranyúló szárnyakkal Pétervásárán.[54] A mintegy 3 holdas parkból két évszázad múltán csupán egyetlen egy gesztenyefa állt a bekerítetlen, teljesen elpusztult, kopár területen a kastély jobb szárnyának homlokzata előtt.[55] Az egykori istállóépület a kastély keleti szárnyát alkotta, de szintén csak kétszáz évig. Mikor ugyanis fel akarták újítani, alapmegerősítés közben az épület egy része összeomlott, mert a vegyesfalba felszívódott nedvesség a köveket már teljesen szétmállasztotta.[56]

Ennél is rosszabb sorsra jutott az Orczyak 1722-től több mint két és fél évszázadon át minden vésszel és viharral dacoló tarnaőrsi kastélya. Napjainkban ugyanis — a Bél Mátyás óta, az ő megfogalmazásában a falu dísze, a hajdani büszke épületegyüttes, egy-két falmaradvány kivételével — már a föld színével egyenlő. Udvart zártak körül itt a főépülethez csatlakozó szárnyak, melyekben — tehát közvetlenül a lakóépületek környezetében — az istállók nagy helyet foglaltak el. Mert míg a déli mellékszárny a vendégek elhelyezésére szolgált, az északi, 73 méter hosszú és 9,5 méter széles szárny volt az „istállószárny" boltozatos istállókkal; a főépülettel szemben pedig (az 1950-es években történt — engedély nélküli — lebontásáig)[57] a további istállóhelyiséget is magában foglaló, 53 méter hosszú lovardaszárny állt. Orczy László vendégeként 1820-ban Széchenyi István is járt Tarnaőrsön, talán elsősorban azért, hogy az akkor alapított méntelepet és lovardát megnézze.[58] Arról persze nem mesélnek a krónikák, hogy mit szólt a feltehetően érezhető istállószaghoz, ám lehet, hogy éppen itteni tapasztalatai alapján fakadt ki ingerülten — név nélkül említett példái egyikében — az így épített kastélyok ellen.[59]

A tarnaőrsi Orczy-kastély eredetileg várszerűen, fallal övezett magas toronnyal és árkokkal körülvéve épült. Ehhez hasonlóan négy saroktoronnyal, feltehetően az elpusztult vár maradványai felhasználásával még a 16. század végén vagy a 17. század elején emelték Cserhátsurányban a — később klasszicistává átalakított — Sréter-Jánossy-kastélyt. Itt a két L-alakú gazdasági épületet a 18. században teljesen különállóan, az udvar végén helyezték el. Ugyancsak Cserhátsurányban, sőt az előbbi kastélytól alig másfélszáz méternyire északkelet felé építették föl a 18. században a téglalap alaprajzú Simonyi-kastélyt. Ennek parkjában hátul, szintén teljesen külön állt a két nagy istállóépület, valamint a kastély mellett a régi ispánház és magtár is.[60]

Liptagergén (ma Egyházasgerge) 1782 előtt építtette kastélyát a Mocsáry család. A téglány alakú kastélytól külön álltak az udvarban a gazdasági épületek: többek között a 10 lóra való istálló, a magtár végéhez ragasztva a kocsiszín és tölgyfa oszlopokon gerendákkal elkerítve a lovaglóiskola.[61] A szintén téglalap alakú, 1766 és 1774 közötti későbarokk verőcei Migazzi-kastélynál viszont az épület keleti végéhez építették hozzá az istállót.

Gombán a Bárczay családnak két kastélya is volt a 18. századból. Az egyik L-alakú, a század első feléből, a másik a század végéről. A korábbinál az L-alakú szárny végéhez csatlakoztak gazdasági épületek, ugyanakkor az épülettel szemben külön állt az istálló.[62] A század végi kastély lényegében téglány, de szabálytalan alakú, saroktornyos, 35 méter hosszúságú főépületéhez lazán csatlakozott két 31 méter hosszú, 80 m² alapterületű, L-alakú szárnyépület. Ezek egyike romos, a másik máig is istálló.

Galgagyörkön Egry István 1735 és 1753 között építtette kúriáját, amely leánya házassága révén a Párniczky családra szállt. A téglány alakú, 250 m²-es épület udvarán aztán a Párniczkyak építtették fel a melléképületeket. Ezek közt a kúriától távolabb, északkeleti irányban, az utca felé eső 30 méter hosszú épületben kapott helyet 1820 körül a boltíves, 12 állatra való istálló.[63] Sashalmon (ma Budapest, XVI. kerület, Cziráky u. 12—20.) 1790 körül épült fel a Festetich-kastély, 30 méter hosszúságú, téglány alaprajzzal. Mellette ennél nagyobb, 40 méter hosszú, L-alakú gazdasági épületet emeltek, végében eredetileg 8, most 6 oszlopos, háromhajós, hevederíves boltozatú, nagy istállóval.[64] Ugyanígy nagy, L-alakú istállóépületet építettek a sashalminál fél évszázaddal később Andornaktályán, a Mocsáry-kastély udvarának délkeleti szögletében, mintegy 30 méternyire magától a kastélytól, a főépülettől délre emelt emeletes melléképülettől is teljesen különállóan.[65] Maga a barokk eredetű, klasszicista főépület készült viszont L-alakban Váchartyánban a Gosztonyi-kastélynál. A többholdas parkban a melléképületeket — köztük a parádés istállót is — külön építették fel.[66]

Az 1782—1784-ben készült I. katonai felvétel feltüntet egy nemesi udvarházat Felsősápon (ma Nógrádsáp), amely már 1740-től a Baloghy család birtoka volt. Baloghy Antal táblabíró „igen kies angol ízlésre készített s rendezett kerttel"[67] körülvett itteni belső telkén — ahol egyébként „több mulató épületek, méhes, és halastó is találtatik" — csinos, emeletes kúriában lakott. Residentiális házától a többi épületek mind külön álltak, nemcsak a ló-, tehén- és ököristállók, hanem még a többek között két vendégszobát magában foglaló „patvária épület" is. Baloghy Antal Pusztaberkiben álló kúriájában viszont nemcsak négy lakószoba, két cselédszoba, konyha, pitvar és éléskamra kapott helyet, hanem ezekkel egy fedél alatt még két istálló is.[68]

Alsópetényben a Prónay-majorban két kastély is épült 1750 körül: U-alakban a Gyurcsányi-kastély (a későbbi ún. „Prónay-nagykastély") és négyzetes alaprajzú középudvarral a „Prónay-kiskastély". A kastélyegyüttes hez a kastélyokkal egyidőben, azokkal teljesen azonos architektúrával — manzárdtetővel, rizalittal —, de különállóan építették fel a hosszan elnyújtott tégla alaprajzú istállót.[69] A Prónayak 1780 körül Romhányban is építtettek kastélyt. A téglalap alaprajzú kastélyhoz, annak sarkaira merőlegesen, U-alak szerűen, de a főépülettel nem összekötve két hosszú melléképületet is emeltek, s ezektől is külön álltak a további gazdasági épületek, pajták és istállók.[70] Ugyanitt, Romhányban, szintén 1780-ban Sembery Márton is építtetett kúriát, a Prónay-kastélyhoz hasonló méretekben és nagyon hasonló elrendezésben. A téglalap alaprajzú főépülettel szemben itt is két hosszú melléképület állt, szintén attól külön építve, csakúgy, mint a különálló gazdasági épületek.[71]

Az előbbiekben felvillantottunk különböző — téglány, L-alakú, U-alakú, négyzetes középudvarú és szabálytalan — alaprajzú kastélyoknál és kúriáknál példákat arra, hogyan, hová helyezték el az istállókat: egy fedél alatt a lakóépülettel; a főépülettel szervesen egybeépített, illetőleg ahhoz szerkezetileg szorosabban vagy lazábban avagy egyáltalán nem csatlakozó szárnyépületben; különálló melléképületben, az udvarnak vagy teleknek a lakó-

épülethez közeli vagy távoli részében. Mindazonáltal nem kívánunk itt ezekből valamiféle rendszert kiolvasni, netán messzemenő következtetéseket levonni. Hiszen az istállók elhelyezésénél a helyi adottságokat, egyéni lehetőségeket nyilvánvalóan döntő mértékben figyelembe kellett venni ahhoz, hogy az istállóknak a mindennapi élet megkövetelte léte mellett az ebből adódó kellemetlenségeket, zajokat, szagokat azért a lehetőséghez képest legjobban távoltartsák a kastélyoktól, kúriáktól, azok lakóitól és látogatóitól. Ez pedig annyira nem volt jelentéktelen, elhanyagolható körülmény a kastélyok építésénél, hogy például — mint Grassalkovich leveléből is láthatjuk — már megkezdett, nagyobb szabású építkezési munkálatok leállítását, módosítását is eredményezhette.

Az istállók jelentőségére vall ezeknek kivitelezési módja, minősége is. Nincs szándékunkban ezt megint sok példával szemléltetni. Elég visszautalnunk csak a „díszes", „parádés" jelzőkre, amelyekkel egyes istállóépületeket, boltozatos, szinte nagy kastélytermekre emlékeztető istállókat illettek — pl. Gyöngyös, Váchartyán, Pécel, Sashalom, Tarnaőrs, Pétervására —, vagy az alsópetényi Prónay-kastélyegyüttesre, ahol az istállóépületeket a kastélyokkal teljesen azonos architektúrával építették meg. Ha a babatpusztai „istállókastélyt" természetesen kivételnek tartjuk is, hivatkozhatunk Vályi Andrásra, aki leírta, hogy a gödöllői Grassalkovich-kastélyban még az istállók boltozatait is márványkő oszlopok tartották, s a vályúkat is márványból készítették.[72]

Mindezek persze attól is függtek, melyik kastélyos úr milyen viszonyban állt a lovakkal, melyik létesített kastélya környezetében méntelepet, lovardát, melyiknek volt szívügye, hogy kedvenc paripáit talán még szobájának ablakából is, szinte állandóan szeme előtt láthassa. A Károlyiak például hagyományosan szerették a lovakat. S ha itt visszakanyarodunk megint a tótmegyeri kastélyhoz, megértjük rögtön azt is, miért fogadta el Károlyi Hillebrandt tervét, hogy a kastély udvarát félkörívesen istállókkal zárja le. Sőt talán nemcsak elfogadta, hanem egyenesen ilyen tervezési utasítást adott maga Károlyi Hillebrandtnak! Annak ismeretében, hogy abban a korban a megrendelőnek milyen döntő szerepe lehetett egy egy építkezésnél — esetlegesen a tervkészítő szakember véleményével szemben is —, ezt is feltételezhetjük.

A 18. században ugyanis az építkezések első lépéseként nemcsak azt állapította meg a megrendelő, hogy ki legyen a tervkészítő és a kivitelező, hanem azt is, mi és hogyan épüljön fel, tehát milyen legyen az építmény.[73] Viszont az sem volt szokatlan, hogy a tervtől a kivitelezés folyamán eltértek, ha az építtető menet közben változtatásokat igényelt. Ennek oka sokféle lehetett: például az, hogy az építkezés idején megváltozott a megrendelő anyagi helyzete, netán ízlése, elhagyandónak minősített bizonyos díszítőelemeket, több világosság kedvéért nagyobbra kívánta vágatni az ablakokat, avagy közben meghalt a tervező vagy a kőműves és így tovább.[74] Nem utolsósorban az is tervmódosításhoz vezethetett, ha az építtetők értekeztek egymással, más kastélyos urak észrevételeket tettek, ilyen-olyan tanácsokat adtak az építtetőnek, mint esetünkben is Grassalkovich Károlyinak.

Miként láttuk, Károlyinak itt választania kellett a már jó néhány kastélyt megépíttetett Grassalkovich — éppen ezért bőséges tapasztalatokon is alapuló — józan észrevétele és saját elképzelései, nevezetesen a lovak iránti megkülönböztetett szeretete között. Végül a bölcs középutat választotta. Istálló maradt a kastélyban, csak nem olyan kiemelkedő helyen, mint az eredeti terv szerint.

A lovak ugyanis — miként említettük — a Károlyi családban nagy becsben álltak. Talán nem véletlen, hogy már a család grófi címet szerző őse, Károlyi Sándor 1734-ben lovasezredet állított fel saját költségén, s az ő fia, Ferenc, a hatalmas ecsedi uradalom megszerzője, lovassági tábornok volt.[75] De biztosan nem véletlen az, hogy a család egyes tagjainak a lovak iránti érdeklődéséről, a lovakhoz való ragaszkodásáról gyakran olvashatunk a különféle Károlyi-iratokban.

A Grassalkovich Antal és a Károlyiak között több mint fél évszázadon át (1717—1771) folytatott levelezésben[76] is nemcsak a tótmegyeri kastéllyal kapcsolatban esett szó a lovakról, hiszen a lovakat Grassalkovich szintén szerette, istállói, ménesei neki is voltak, tehát a közös téma adott volt. Grassalkovich éppen az előbb említett lovasezred felállításakor, 1734. február 6-án, Pestről úgy írt Károlyinak, hogy szerencsésnek tartaná magát, ha Károlyi „a mostani regimentbéli szükségletét" az ő méneséből szerezné be.[77] Tegyük hozzá, ez valóban kitüntetésnek számíthatott, hiszen a Károlyiak nem akárhonnan vették lovaikat, s nem is akármilyeneket. Janics György, a Károlyiak prefektusa — más Károlyi-megbízottakhoz hasonlóan — rendszeresen Bécsbe járt lovat vásárolni, nem hagyva ki a császári méneseket sem, s 1782. január 9-én például azt írta, hogy egész Bécs városát és istállóit összejárta, de „egy valamire való mén lovat" nem talált, és ha megfelelőre nem akad, inkább egyet sem vesz.[78] Somogyi Ferenc nagykárolyi jószágkormányzó is azt jelentette a grófnak 1778. szeptember 28-án Bécsből, hogy Ausperg herceg istállójából egyetlen lovat sem vett, mert nem talált megfelelőt, noha „számtalan sok paripákat néztem".[79] Ugyanő a hónap elején a győri vásárban lovas katona alá való lovakat keresett, ám keveset látott és drágán (80—90 forintért), így nem vásárolt. Pozsonyban viszont két ló megtetszett neki, azokat csak együtt adják el 150 forintért, mint írta szeptember 11-én.[80] Pontosan egy hónap múlva viszont Bécsben Loconczy úrnál talált egy 60 aranyat érő lovat, azt talán meg lehetne venni, ajánlotta a grófnak.[81]

Mint látjuk, nemcsak igényesen jártak el a Károlyi-megbízottak a lóvásárlásoknál, hanem gazdaságosan is. Ráfizetni nem akartak, ám ha vételre kedvező alkalom kínálkozott, rögtön értesítették az uraságot. Így Janics prefektus 1779 augusztusában Bécsben járván nem mulasztotta el közölni Károlyival, hogy most — a háborúnak vége lévén — Bécsben sok szép paripát látott olcsón.[82] A lóvásárlásokon túl — melyek következtében olykor különb állatokat lehetett látni a Károlyiak méneseiben, mint a császáréiban — az uradalmi tisztek mindig mindent jelentettek Nagykárolyba a lovakról is éppen úgy, mint egyéb fontos ügyekről. Janics például 1779. április 23-i levelében nemcsak arról számolt be, hogy meglátogatta az ifjú grófot Vácott a piaristáknál, s annak mind erkölcsös viselkedésével, mind tanulásával nagyon elégedett a páter prefektus, hanem név szerinti részletezésben értesítette Károlyit „Fakó", „Brilliante", „Fulmine", „Paradenc" s a többi lovak betanításáról is.[83] Három hónap múlva kelt levelében — melyben bizonyos lovak eladását javasolta a széna és a zab „mostani szüksége" miatt — aggódó együttérzéssel írt a grófnak egy másik lóról. Isaszegen ugyanis a kocsis gondatlansága miatt a kis „Danus" nagyon megbetegedett. Ő az egyik kováccsal a beteg lovat hazahozatta, itt kúráltatja, s bár sokan semmi reményt nem fűztek „éléséhez", most már „jobban laczatik lenni".[84] Augusztus 3-án örömmel értesítette Janics a grófot, hogy a derekegyházi tiszttartó szerint az ottani ménesek „a sovány időhez képest" mind egészségesek, akárcsak a Pesten levő lovak is.[85]

Talán e néhány kiragadott példa is jól szemlélteti a Károlyiak különös vonzódását a lovakhoz, s ez akár kellő magyarázattal is szolgálhatna arra, miért rendelte meg vagy fogadta el Károlyi a tótmegyeri kastély tervét Hillebrandtól úgy, hogy a díszudvart félkörívben istállók zárják le.

Ha viszont így áll a dolog, joggal tehetjük fel a következő kérdést: honnan vette magának Grassalkovich a bátorságot, hogy Károlyinak éppen kedvenc lovaival kapcsolatosan mondjon ellent, sőt egyáltalán milyen alapon avatkozott be a Károlyi-kastély építésébe Tótmegyeren, méghozzá nemcsak valamilyen szerény észrevétellel, hanem olyan határozott intézkedéssel, hogy az építkezést egyszeriben leállíttatta?

Erre is megtaláljuk a feleletet. Említettük már, hogy Grassalkovich több mint fél évszázadon át levelezett a Károlyi család különböző tagjaival. Ezekből a levelekből is kiderül, milyen szoros kapcsolat állt fenn közöttük.

E kapcsolat egyik oldalát kétségtelenül az adok-kapok viszony jelentette, hogy tudniillik egymás befolyását

igyekeztek kölcsönösen a maguk javára hasznosítani. Így például Grassalkovich 1717. június 5-i levelében azt válaszolta Károlyi Sándornak: szerencséjének tartja, hogy szolgálatára lehet, pörei előbbre vitelében tehetségéhez képest segíteni fogja (lévén akkor a 23 esztendős Grassalkovich Budán a kamara ügyvédje).[86] Pozsonyból 1719. március 1-én kifejezetten kérte Károlyit, hagyjon tisztjeinél számára rendelkezést, mit intézzen el neki következő napon kezdődő bécsi útja során,[87] másik bécsi utazása alkalmából Pozsonyban személyesen akart Károlyival találkozni.[88] Sokszor és sokféle ügyben járt el Grassalkovich Károlyi megbízásából. Megcsináltatta például a pesti apácák residenciájának clausurájához szükséges vasrostélyokat, különböző javításokat végeztetett el épületükön a Károlyitól e célra kapott 200 forintból;[89] különböző pénzügyi vállalkozásokat, birtokügyeket, jogi eljárásokat bonyolított le, udvari híreket és politikai értesüléseket továbbított Károlyinak; avagy éppenséggel a Haller úrfiak kókai szállásáról gondoskodott úgy, hogy a másutt szokásos 700—800 forintnál a költségeket viselő Károlyi számára jóval kedvezőbben, 550 forintban alkudott meg a gazdával. Ugyanakkor Grassalkovich nemegyszer kért is Károlyitól. Csolnokról például 1729. április 16-án azt írta Károlyinak, kész volna a birtokcserére, s az értékkülönbség pénzben való kifizetésére, ha Kartalon a Bosnyák család jussát az ő kezére juttatná Károlyi;[90] a Fáy úr előmenetele miatt valószínűleg megüresedő budai postamesterségnek az ő jelöltjeivel való betöltésére éppen úgy kérte Károlyi közbenjárását,[91] mint saját maga részére akkor, midőn a báró Révay Mihály halálával elérhető közelségbe került Csongrád megyei főispánságért folyamodni kívánt.[92]

A nemzedékeken át fennálló szoros kapcsolatok másik oldalát a Grassalkovichok és Károlyiak közötti rokoni kötelék jelentette. Grassalkovich Antal és leánya nem alaptalanul illették a Károlyi család egyes tagjait „sógor-uram", „Monsieur mon très honnorée Oncle et gracieuse Père", „Très Chèr Cousin" megszólításokkal.[93]

Lássuk ezt a rokoni kapcsolatot közelebbről!

Grassalkovich Antalnak — Klobusiczky István és Kapy Klára leányával, Krisztinával 1731. december 31-én kötött és Klobusiczky Krisztina 1738. augusztus 30-án bekövetkezett haláláig hét éven át tartó — második házasságából hat gyermeke született: 1) Franciska, 2) Antal, 3) Klára, 4) Anna Mária, 5) Ignác, 6) Terézia Ilona.[94] Közülük a negyedik gyermek, az 1736. szeptember 17-én született Anna Mária (a Haller családban IV. Gábornak jelölt) Haller Gáborhoz ment feleségül. Ahhoz a — az 1784-ben tábornok, erdélyi főkormányzó és királyi étekfogó mesterként elhunyt — Haller Gáborhoz, kinek édesanyja nem más volt, mint Károlyi Klára, a szatmári békét létrehozó Károlyi Sándornak leánya és Károlyi Ferencnek nővére. Minthogy pedig Károlyi Klárának a férje — Haller III. Gábor ezredes — 38 évesen, férfikora delén 1723-ban meghalt, négy fiát az anyai nagyapa, Károlyi Sándor neveltette. Nem is akárhogyan, hanem olyan gondosan, amilyenben kortársaik közül kevesen részesültek: ő maga ügyelt fel iskoláztatásukra, maga választotta meg az iskolákat, nevelőket — mint az

Jobban áttekinthetők e rokoni kapcsolatok az alábbi — csak nagyon vázlatos — családfákból:

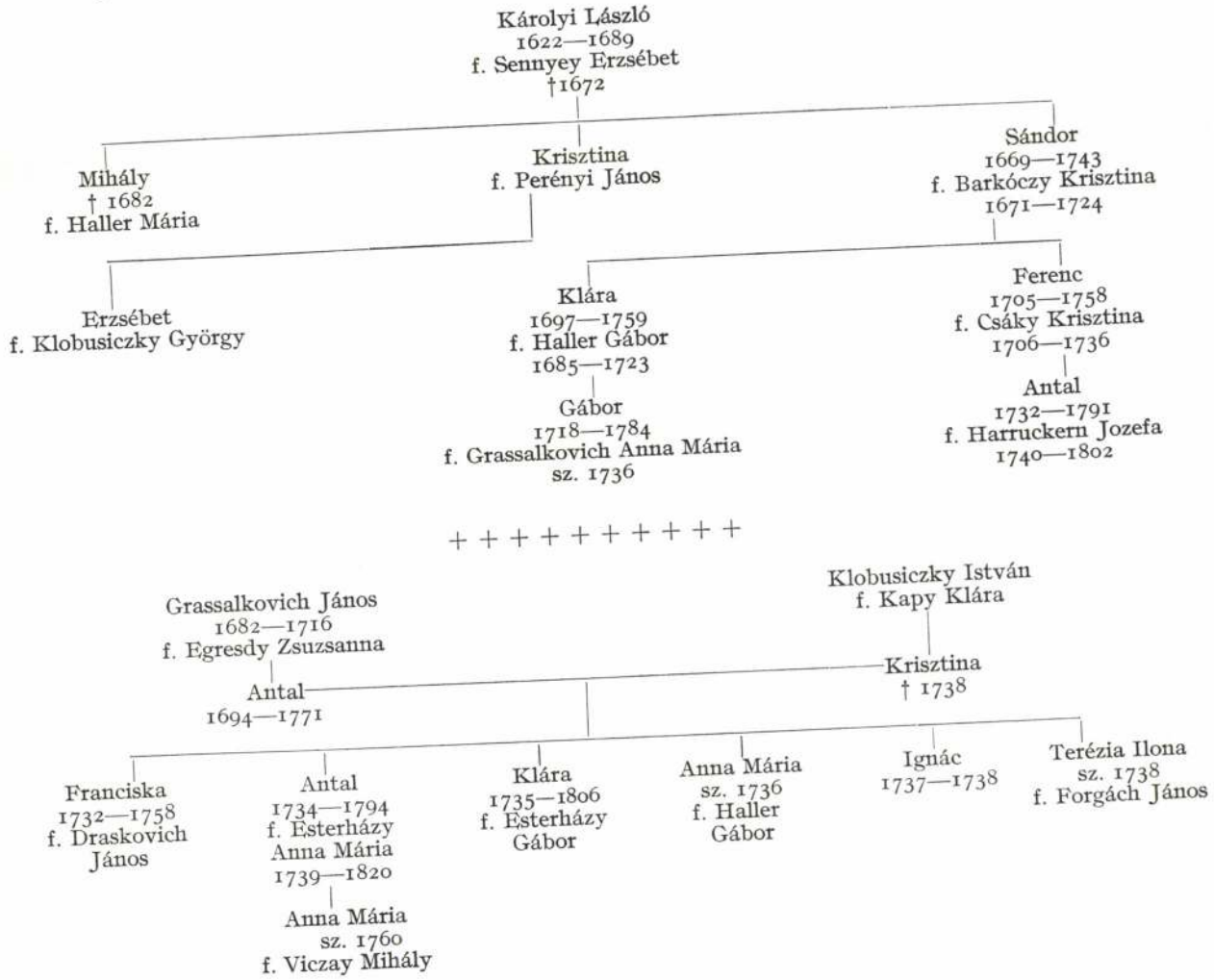

előbbiekben éppen a Grassalkovichcsal folytatott levelezésben is olvashattuk.[95]

De nem ez a házasság jelentette az első vagy utolsó összekötő szálat a Károlyiak, Hallerek, Grassalkovichok vagy Klobusiczkyak között. Így Károlyi Sándor 1682-ben elhunyt Mihály nevű fivérének felesége Haller Mária volt; Krisztina nevű nővérének Perényi Jánossal kötött házasságából született Erzsébet lánya — tehát Hallerné Károlyi Klára és Károlyi Ferenc elsőfokú unokatestvére — Klobusiczky Györgyhöz ment férjhez.[96] Ifjabb Grassalkovich Antalnak, tehát Hallerné Grassalkovich Anna Mária bátyjának Esterházy Anna Máriától 1760-ban született (ugyancsak Anna Mária nevű) leánya esküvőjét 1775-ben Viczay Mihállyal (1757—1831) tartotta,[97] kinek ősei között találjuk Esterházy Pált, Károlyi Mihály és Perényi Erzsébet lányának, Károlyi Zsuzsannának második férjét.[98]

Fölmerül azonban még egy kérdés Grassalkovich határozott közbeavatkozása láttán Hillebrandt terve ellen a tótmegyeri Károlyi-kastély építésekor. Ez pedig Grassalkovich és Hillebrandt kapcsolata, illetőleg a szakértelem kérdése.

Grassalkovich ugyanis nem volt építész szakember, a tervező, Hillebrandt viszont igen, méghozzá nem is akármilyen, Grassalkovich saját szavai szerint ,,hires és nevezetes Ingeneur''. A tótmegyeri kastély építésekor Hillebrandt immár kilencedik éve töltötte be a magyar királyi udvari kamara építésze tisztségét, negyedik éve a végleges kinevezési okmány birtokában, s idő közben — majd 1766-tól újra — megemelt fizetéssel. Jóllehet csak 1772-ben lett aztán a császári ház legfőbb udvari építésze, majd a bécsi akadémia építészeti osztályának tanácsosa,[99] Grassalkovich vele szemben mindenképpen csak szerény amatőrnek minősülhetett.[100] Még akkor is, ha Grassalkovichnak nemcsak nagyarányú művészetpártolói tevékenységéről tudunk, aki mögött akkor már jó néhány kastély építtetése állt — még a 18. század első feléből az 1763 körül már átépített hatvani kastély; a gödöllői kastély (1744—1750); ennek közelében a babatpusztai istállókastély (1750 körül); a kompolti kastély (1750); a tatárszentgyörgyi kastély (1760 körül); a gyöngyösi palota (1760); talán a kartali kastély (18. század közepe), illetőleg az örkényi kastély és a sülysápi vadászkastély is (mindkettő 1770 körül)[101] — tehát meglehetősen széles körű gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkezett, hanem akkor is, ha szintén tudjuk, hogy határozott érzékkel rendelkezett az építészet iránt, amelyet tudatos tanulmányokkal igyekezett tovább fejleszteni, s amelyet saját aláírásával elfogadottnak jelzett számos fennmaradt tervrajz is mutat.[102] Jellemző rá, hogy a hagyomány szerint 77 éves korában a szíve is akkor mondta fel a szolgálatot, amikor 1771. december 1-én délután éppen a Csömörön emelendő Nep. Szent János-szobor tervrajzát nézegette.[103] Végeredményben azonban mégiscsak Hillebrandt volt az építész, nem Grassalkovich. Hogyan merészelt hát olyan határozottan belekötni Hillebrandt tótmegyeri tervébe?

Erre is találunk magyarázatot, méghozzá nem is rendkívülit. Csak éppen össze kell vetni egy-két életrajzi adatot. Íme: Franz Anton Hillebrandt 38 éves korában, 1757. július 30-án adta be kérvényét a magyar királyi udvari kamara elnökéhez, amelyben a megüresedett építészi állásért folyamodott. Egy hét sem telt el, s augusztus 4-én megkapta megbízatását, majd később végleges kinevezési okmányát.[104] S vajon ki döntött a megbízás odaítélésében, kitől kapta meg az állást Hillebrandt? S kitől függött pályafutása azután is jelentősen? Nem mástól, mint egy 1716-ban a magyar királyi udvari kamara budai kerületi ügyvédjévé, 1720-ban királyi jogügyigazgatóvá, 1724-ben kamarai tanácsossá, 1731-ben királyi személynökké, majd 1748-ban — immár 32 évi kiváló udvari szolgálatai elismeréseképpen — a kamara elnökévé kinevezett embertől. Ezt az embert pedig úgy hívták: Grassalkovich Antal.

Lám, hogyan és milyen messziről fonódnak össze némelykor a felületes szemlélő vagy be nem avatottak számára említésre sem méltó szálak, baráti, rokoni kapcsolatok, egzisztenciális függőségi viszonyok, egyéni elképzelések és közösségi érdekek mégoly jelentéktelennek látszó részletkérdésnél is, mint például annál, hogy hol legyen az istálló a tótmegyeri kastélyban!

Befejezésképpen villantsunk föl most még néhány részletet a tótmegyeri Károlyi-kastély további életéből — s ha már annyit foglalkoztunk velük —, elsősorban a lovakra vonatkozóan!

A lovak — istállószag ide, istállószag oda — továbbra is fontos szerepet töltöttek be a tótmegyeri kastélyban, pontosabban a surány-megyeri Károlyi-uradalomban. Részletes kimutatásokat találunk a számadásokban[105] például 1768—1769-ből arról, mennyit költöttek a 15 ,,remunda'' lóra.[106] Tételesen felsorolják, mennyiért vették, hány napig voltak az istállóban, mennyi zabot és szénát ettek meg, mennyiért üttettek rájuk patkót, tehát összesen mennyi kiadást jelentett egy-egy ló. Így a ,,megyeri szürke'' 49 rénes forintba került, 44 napig volt az istállóban, ezalatt 44 porció szénát (össz. 2,56 Rf.) és 66 porció zabot (össz. 2,12 Rf.) evett meg, 24 krajcárért patkoltatták, tehát a ráfordított költség összesen 56 Rf 13 krajcárt tett ki, mert minden lóra hozzájött a kiadásokban még 1 Rf 41 krajcár útiköltség. A többi ló — barna pej, seregély szürke, almás szürke, sárga, fekete stb. — vételára 30 és 60 Rf között mozgott, általában 30—44 napot töltöttek az istállóban, zabot összesen 2 Rf—2,56 Rf, szénát 1,30—2,12 Rf értékben ettek meg, s mindegyiknél 24 krajcárba került a patkoltatás. Így az útiköltségen kívül legtöbbjük 46—48 Rf, ill. 52—58 Rf közötti, a hárrom legdrágább ló 62,24 Rf, 63,54 Rf, ill. 66,52 Rf megterhelést jelentett az uradalom pénztárának.[107]

Ha ismerjük a korabeli árakat azon a környéken — Megyeren például a ludak párját 24 krajcárért, 1 icce vajat 21 krajcárért, 500 darab tojást 2 Rf 30 krajcárért, 1 rúd spanyolviaszt 18 (de 4 rudat 48) krajcárért, 1 font faggyút 6 krajcárért, 4 konyhai serpenyőt 16 krajcárért, 1 fakanalat 6 krajcárért, 6 poharat 12 krajcárért, 4 talicskát 1 Rf-ért adtak; a posta egy levelet 4 krajcárért vitt el, két személyt Pestről Pozsonyig 8 Rf-ért, egy személyt Pozsonyból Bécsbe és vissza 2 Rf-ért; a bécsi szállásért 30 krajcárt, a külvárosban szállásért vacsorával 45 krajcárt, a bécsi ,,Eökör''-nél ebédért 57 krajcárt, míg 3 napi kosztért 1,36 Rf-ot kértek; Pozsonyban ebédelni lehetett 17—24 krajcárért, ebédelni és vacsorázni itallal együtt 0,30—1,50 Rf-ért; Turcsányi inspektor a diószegi vendégfogadóban vacsoráért és szállásért 1,32 Rf-ot, Nyitrán két éjszakai szállásért 1,54 Rt-ot, Szereden éjszakai szállásért a maga, cselédje és a lovak kosztjára összesen 1,25 Rf-ot fizetett, miközben a lovakra 6 patkót 18 krajcárért üttetett fel, majd Pozsonyban 2 icce sört 4 krajcárért, a lónak lábára pálinkát 6 krajcárért s hájat kocsit kenni szintén 6 krajcárért kapott[108] —, tehát, ha ismerjük az árakat, nem tarthatjuk kevésnek az összegeket, amelyeket a Károlyiak lovaikra költöttek. Jellemző, hogy míg a Nyitra megyét bemutató Szalóky János 1779-ben Megyeren csak az épületeket említi,[109] 1806-ban Noszlopy Zsigmond hasonló tárgyú kéziratában Megyeren a korábban nevezetes ménest emeli ki: ,,antea notabile Eqvatium existebat.''[110]

A múlt század elején ezek szerint veszíthetett hírnevéből a megyeri ménes. Mert Károlyi József 1803-ban bekövetkezett halála miatt valószínűleg kevesebb pénz jutott az uradalom költségvetéséből a ménesre is akkoriban, mint annak előtte. A földesúr ugyanis élete 35-ik évében, 1803. április 4-én meghalt, s özvegye, Waldstein-Wartenberg Erzsébet grófnő — kire a Károlyi-jószágok kormányzása szállott — szigorú takarékossági intézkedéseket hozott.[111] Hiszen hat gyermeke — közülük a legfiatalabb, Jozefa, abban az évben született, de Mária, a legidősebb is csak tízéves volt — fölnevelése és boldogulása olyan kötelezettségeket rótt rá, amelyek nagy jószándékot követeltek tőle a gazdálkodásban. Ezért a megyeri uradalomban is a hasznosság, a jövedelem növelésének elve vezérelte. A Theatrum épületét például, mint egyikét azoknak, amelyek ,,nem annyira a haszonra, mint a Győnyőrűségre szolgálnak'', tekintettel haszontalanságára és gyönge állapotára, teljes lebontásra ítélte. Helyét fákkal beültetnie más, épületre felhasználható

anyagát megőriznie, belső színházi felszerelését (díszletek, ruhák stb.) pedig Pestre küldetnie kellett a tiszttartóságnak, s ott a pesti theátrum direktorával való megbeszélés után eladásra felkínálnia.

Megyeren tudniillik — félreértés ne essék ! — nemcsak a Károlyi-ménes, a lovak voltak addig híresek, hanem többek között a színházi előadások is. Az 1799 tavaszán újjáépített színházban például Károlyi József özvegy édesanyja — Károlyi Antalné Harruckern Jozefa — megyeri látogatása idején, az ő tiszteletére 1799. július 11-e és 21-e között nem kevesebb, mint nyolc színházi előadást tartatott a többi ünnepi rendezvényen (üdvözlő felvonulások, fogadások, táncmulatságok, balettek, pantomim előadás, álarcosbál, sétakocsikázások, látogatások az uradalmi falvakban, templomokban, fácánoskertben stb.) kívül. De említésre méltó, hogy ezek között különösen nagy sikert a meghívott főúri előkelőségek körében az ismételt lovasjátékok arattak, a hibátlanul bemutatott karusszel gyakorlatokkal és művészi kontratánc figurákkal.[112]

Az imént említett fácánoskertet is érintették Károlyi Józsefné takarékossági intézkedései: ezt kihalásra ítélte. „Mivel a Megyeri Fátzányos Kert nem a hasznot hajtó Joszagokhoz szamláltattatik, itten Fátzányok ennekutánna nem fognak tartatni."[113] Mindazonáltal sem a fácánokat, sem a kertet nem pusztíttatta el. Meghagyta, hogy a jelenlegi állományt neveljék fel, aztán minél nagyobb áron adják el, a kertet pedig — a sétálóutak további tisztántartásával — ültessék be fákkal, vagy vessék be. Egyébként a kastélykertre vonatkozóan is úgy rendelkezett, hogy ott az új kertészházon és a kutakon kívül ne építsenek semmi mást („Üveges házat, Grottat, Hegyet, és több féle Viz mesterségeket"), hanem a kipusztult gyümölcsfákat pótolják, s igyekezzenek minél több és minél jobb gyümölcsöt termelni.[114]

Károlyinénak elgondolásait a jelek szerint sikerült is végrehajtani, mert e megyeri uradalom 1814. évi leírásában nem találjuk sem a színházat, sem a fácánost.[115] Ott szerepel viszont (a nagy juh- és marhaistállókon kívül) az uraság nagy lóistállója 40 lóra, tehát a ménesnek helye volt Károlyiné elképzeléseiben is.[116] Félreértések elkerülése végett hangsúlyozzuk, ez a most említett ún. „nagy istálló" nem azonos az 1791-es leírásban szereplő, a kastély déli oldalszárnyának végében épített, 18 lóra való istállóval. A nagy istálló 1791-ben még nem létezett, csak a későbbi években épült, bár már 1791-ben sem a kastély oldalszárnyában kiképzett istálló volt az egyetlen lóistálló Megyeren. A kastélytól a hely: távolodva még uradalmi építményekhez itt álltak a különböző gazdasági épületek : például a szekérszín, csűrök, pincék, k egymástól sövénnyel elkerített udvarokt a kertész háza, a hozzájuk tartozó istállók s is, melyben akkor a számtartó tartotta A nagy istálló tehát 1791 és 1814 között ép külön udvarban, kocsisszobával, kocsiszínne lyos ablakkal, 42 öl és 2 sukk hosszúságú l val,[118] többszörösen meghaladva az 1791oldalszárnyában kiképzett, 18 lóra való) istá hiszen ott az egész oldalszárny hossza 25 öl

A tótmegyeri birtok 1826. évi kimuta további építkezésekről is tudomást szerez ismét szerepel a fácánoskert, új fácánkamr Ft értékben; új „lővőldőző" ház az anglus ke Ft értékben; a kastélytól különálló istállók pe kező értékekben: új istálló a kovács lakhely Ft, s a régi istálló a kovácsműhellyel és patik Ft, s a 42 lóra való nagy lóistálló kocsislaká színnel 7366,05 ½ Ft.[119]

A 19. század második felében is tová Tótmegyer híre és rangja.[120] A gazdász dandó érdemeket szerzett, s annak emelés gyar alapon és szellemben rendezendő fels tanintézet alapitásának előmozditására"[rintot hagyományozó Károlyi Lajos idejéb ri birtok állattenyésztésével, ménesével fácánosával együtt hazánk egyik legrendez gazdaságul szolgáló uradalmává vált.

A kastélyt, miként említettük, 1866-ba átépítette, s a Károlyiak „főúri eleganciáv lemmel"[122] rendezték be. Rendkívüli érték tek a művészi családi képek és történeti ereklyé gyak, a mintegy 12 000 kötetet tartalmazó k melyekhez méltó kerettel szolgáltak a — korabel szerint — gyönyörű parkban a tágas pálmaház, a fák és cserjék remek példányai.

A most is nagy angolkertben álló kastély 19. csehszlovákiai állami erdészet irodáinak ad helye A benne dolgozókat istállószag már nem zavarja, s nyára fogalmuk sincs arról, hogy a két évszázaddal tük ott megfordulóknak mennyi, sőt egyáltalán vala féle gondot okozhatott az a kérdés: hol legyen az istá a tótmegyeri kastélyban.

Badál Ede

JEGYZETEK

1 Komját, Nyitra vármegye. Grassalkovich e kastélya már nem áll. Helyén ugyanis 1872-ben ifj. báró Wodianer Albert építtette fel saját, díszes kastélyát.

2 Szatmár vármegye főispánja, császári és királyi kamarás, a hétszemélyes tábla ülnöke stb.

3 gróf Haller Gáborné, szül. gróf Grassalkovich Anna Mária.

4 Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: OL), Károlyi cs. lt., P 398, Missiles, no. 21101. — A levél szövegét teljes egészében, eredeti írásmód szerint közöljük. A könnyebb érthetőség kedvéért némi szómagyarázatot szükségesnek tartunk: praerogativa = kiváltság, előjog; vindicál = igényel; delineatio = tervrajz; projectum = terv; seponál = félretesz; prospectus = kilátás; Reit-Schul = lovas (lovagló) iskola; proportio = igény; convenientia = összhang.

5 *Borovszky Samu és Sziklay János* szerk.: Nyitravármegye. (Magyarország vármegyéi és városai)Budapest é. n. (1898), 56.;. Súpis pamiatok na Slovensku, II., Bratislava, 1968, 445.

6 *gr. Károlyi László:* A nagy-károlyi gróf Károlyi család összes jószágainak birtoklási története, I. Budapest 1911., 323.

7 OL, P 392, Károlyi cs. lt., III. Uradalmak iratai, 141. fiók, Surány-Megyer, pag. 142.

8 *gr. Károlyi László* i. m., 323.

9 OL, P 392, Károlyi cs. lt., III. Uradalmak iratai, 141. fiók, Surány-Megyer, pag. 85 s köv.

10 Uo., pag. 89—90.

11 *Kelényi György:* Franz Anton Hillebrandt (1719—1797). Budapest 1976 (Művészettörténeti Füzetek, 10.), 64.

12 Uo., 10.; *Kapossy János:* F. A. Hillebrandt (1719—1797) Budapest 1924, 9.

13 Ez utóbbi munkáját Kelényi eredeti tervek, források hiányában csak feltevésként fogadja el. *Kelényi*, i. m., 13

14 Vö. *Kapossy*, i. m., 9—10.; Kelényi, i. m., 15—20.

15 *Miklós Mojzer:* Werke deutscher Künstler in Ungarn, Teil I., Baden-Baden/Strasbourg, 1962, 53.

16 Súpis pamiatok na Slovensku, II., Bratislava, 1968, 445.

17 *Zádor Anna és Genthon István* szerk.: Művészeti Lexikon. IV. Budapest 1968, 759.

18 *Kapossy*, i. m., 9. s köv.; *Kelényi*, i. m., 12. s köv.

19 Ezekről a továbbiakban részletesen szólunk.

20 Erre is még visszatérünk.

21 *Kelényi*, i. m., 17—18.

22 Uo., 65—66.

23 Annak ellenére, hogy Hallerné több mint két évtizeden át (1754—1777) váltott leveleket Károlyi Antallal. OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no. 25099—25121. — A Grassalkovich és Károlyi családok közti levelezésekről egyébként a későbbiekben bővebben szólunk még.

24 OL, P 429, Grassalkovich cs. lt., IV. 9., A komjáti uradalom.

25 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, I.A/1—55. cs., Vegyes ügyviteli iratok (1760—1834).

26 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B/2., 175. cs., Számadások (1758—1776).

27 Uo., pag. 14—15.

28 Uo., pag. 16—18.

3—40.
1., 47., 240.
245.
tár. T-20. A Károlyi család lt. tervrajzai. 85. sz.,
Tot-Megyeriensis.
97, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B/ Surány-
om, 1.) Összeírások. 156. kötet.
ről van szó, amely 1,89 méternek felel meg, tehát a fő-
hosszú és 11,34 m széles volt.
,25 méter.
. évi összeírás a tornácot, folyosót, előcsarnokot, elő-
snak nevezi.

pületben kialakított lakószobákat és egyéb helyisége-
1791. évi összeírás a következőképpen részletezi:
ly udvarába belépve jobb kéz felől az első helyiség
zín. Vasreteszes fa ajtaja hat erős vaspánton és sarko-
udvarba nyílik, tetejét zsindely fedi, padozatát égetett
k ki. E kocsiszíntől valamennyire beljebb indul az
körbefutó, udvarra néző ambitus.
ambitust az egész épület alsó szintjén körös-körül az
z istállóig bolthajtás alatt, alsó padozatát négyszögle-
lával kirakva építették. A téglapillérek között az ambi-
ken 32 cm vastag fala 110 cm magasságig emelkedik.
i frontján az ambitust az emelet alatt teljesen beépí-
épen az udvari bejárat mellett két oldalról 6 zöldre
res ablak néz az udvarra.
ól összesen 31 egyenlő nagy ajtó nyílik különböző
ymint a szobákba, konyhákba, kamrákba, pincébe,
fűtő helyiségbe és 2 árnyékszékbe. Ezeken kívül még
os, kilincses puhafa ajtót képeztek ki az ambitusról
vekre. Az udvarra 5 nagyobb és 2 kisebb ajtón át
z udvarból belépve jobb felől az ambitus előtérnek

tusról jól megvasalt, kétfelé nyíló, dupla ajtón át 12
egy bolthajtásos, égetett tégla padozatú pincébe,
egy 250 akó bor fér el. (Ebben a tiszttartó tartja

őbbi pince fölött nagy éléskamra terül el. Ennek az am-
ló puhafa ajtaját diófa színűre festették, takart francia
indennemű nem cinezett lakatosmunkával készítették el.
mra ajtajával szemben nyílik az első szoba — melyről a
ban olvashatunk — ajtaja. A bolthajtásos mennyezetű,
ozatú kamra 3 ablaka közül a nyugat felőli minden üveg
déli (udvari) üvegtáblákkal, a keleti (a szekérszín felé) pedig
ablaküveggel készült, s mindhármat vasrostélyokkal erősí-
meg. A kamrában az asztali és konyhai edényeket, ruhákat és
konyhai felszereléseket tartják szép számban, kétfelé nyíló,
os almáriumban, valamint fiókos és polcos állásokon; de van
y benne nemcsak gróf Balassa Ferenc zöldre festett, puhafa rámá-
foglalt „már igen rongyos" képének, hanem „spinett jádzó instru-
mentomnak kemény fabúl két fiokos allása", festetlen puhafa ágy,
meg „régieb sraibtis" számára is, melynek „az fája valaha igen szép
vala, de már most rosz statusban vagyon".

E) Az ambitus napkelet felőli végében, mindjárt az imént leírt kamra ajtaja mellett alakítottak ki „egy le ülésre való" árnyékszéket, diófa színre festett, kulccsal zárható, pántokkal megvasalt, az ambitusra nyíló puhafa ajtóval.

F) Hasonló zárral és lakatosmunkával ellátott, ambitusra nyíló ajtót szereltek fel az árnyékszék melletti kályhafűtő helyre, amelytől az ambituson tovább menvén jobb kéz felől helyezkedik el az első szoba.

G) Ennek az első szobának két, diófa színűre festett puhafa ajtaja van, mindkettő cinezett lakatosmunkával és francia takart zárakkal; egyikük az udvar felé az ambitusra, a másik a szomszédos kis szobába nyílik. A deszkapadlós szoba bolthajtását és falait kifestették. Két ablaka napkelet felé, a harmadik észak felé az utcára néz. Mindhármat diófa színű, négy nyílású vörösfenyő rámával, cinezett lakatosmunkával készítették. Húsz-húsz üvegtáblából álltak, kívülről közönséges vasrostéllyal erősítették meg, és zöldre festett, négy nyílású, puhafa zsalugáterekkel szerelték fel őket. A szobában közönséges zöld kályha áll és különféle bútorok (tölgyfa ruhásszekrény; egy kecskelábú, fekete márványlapos, faragott asztal; egy kétfiókos cseresznyefa asztal antik formájú lábakkal; zöld damaszt kárpittal borított hat régimódi karszék; négy ugyancsak régi módon pamuttal kihímzett szék; régi tükör sötétsárga rámában; régi formájú, kecskelábakon álló keményfa kanapé; egyszemélyes, zöldre festett puhafa ágy), s ajtaja mellett az ambitus falába bevert vashorgon nagy üveglámpás függ.

H) A következő szoba diófa színű, puhafából készült, cinezett lakatosmunkával és francia takart zárakkal ellátott 2 ajtaja közül az egyik az udvar felé az ambitusra, a másik a mellette levő konyhácskába vezet. Festett falai és bolthajtása van, deszkapadlója, s egy észak felé, utcára néző ablaka. Kupakos, zöld habos kályha áll benne. Néhány egyszerűbb bútor (kecskelábon álló diófa asztalka; 5 nádfonatos, sárgára festett, keményfa karszék; egyszemélyes sötétzöld ágy; gyertyatartó) alkotja a berendezést, és 4 kisebb, pergamenre festett, beüvegezett kép díszíti a szobát fekete pácolt farámában, belül aranyozott pártákkal.

I) A bolthajtásos, égetett téglával kirakott padozatos konyhácskának az előbbiekhez hasonló egyik — középen kis ablaknyílással készített — ajtaján át az udvar felé az ambitusra, a másikon a szomszédos szobába lehet menni. A konyha közepén kis tűzhely áll, alatta sütőkemencével, s a gerendába vert két vasszög fazekak lerakására szolgáló polcot tart.

K) A következő szoba mindenben: bolthajtásával, deszka padozatával, az udvari ambitusra, ill. a mellette levő szobába nyíló 2 ajtajával az előbbihez hasonló. Két ablaka észak felé, az utcára néz. Zöld kupakos kályhája s a szoba bútorzata is hasonlít az előző szobához (háromfiókos, tölgyfa ruhásszekrény; egy sárgára festett — két oldala leeresztésével nagyobbítható — puhafa és egy kis diófa asztalka; 4 sárgára festett, nádfonatos, kecskelábú karszék keményfából; 2 egy-egy személyes, fehérre, ill. zöldre festett puhafa ágy), valamint a képek is: 3 nagyobb, fekete pácolt fa rámájú (belül aranyozott pártákkal) vászonra festett és 5 beüvegezett, pergamenre festett, az előbbiekhez hasonló rámákban.

L) Tovább — az előbbiekhez mindenben hasonló — kétajtós szoba van bolthajtással, deszkapadlóval, zöld habos, kupakos kályhával. Egyik ajtaja az udvar felé az ambitusra, a másik a mellette levő konyhába vezet, egyetlen ablaka észak felé, az utcára néz. Ez utóbbit négynyílásos, téli ablakkal is felszerelték. Ebben a szobában özvegy Lernerné asszony lakik.

M) A konyha — amelyben Lernerné főz magának — bolthajtásos, égetett tégla padozatos, közepén tűzhellyel és ez alatti kenyértő kemencével. Az előbbiekhez mindenben hasonló, ám régiségük miatt már kopottabb és gyengébb 2 ajtó közül az udvar felé, az ambitusra nyílóba világító üvegablakocskát tettek, a második Lernerné kis cselédszobájába vezet. E konyhának északi, utcai falára a szimmetria megtartásáért vakablakot építettek vasrostély nélkül, de a többiekhez mindenben hasonló zsalugáterekkel. Hosszabb, fiókos puhafa asztal áll a konyhában, a fazekak lerakására szolgáló puhafa polcot pedig a gerendába vert két vasszög tartja.

N) Lernerné asszony bolthajtásos, égetett téglával kirakott padozatos cseléd-szobácskájának bejárata a fent leírt konyhából nyílik, zöld kályhájának kupakja nincs. Egyetlen ablaka észak felé, az utcára néz, s jóllehet kívülről vasrostéllyal megerősítették és zöldre festett, négyfelé nyíló zsalugáterrel ékesítették, belül részben ólomba foglalt karikákkal, részben az alsó nyílású ablak alján fenyőfa deszkákkal foltozták ki.

O) Az ebédlő szoba mennyezete stukatúrás, alsó padozatát deszkával rakták ki, ajtaja az ambitusra nyílik. Az előbbiekhez mindenben hasonló ablakai közül kettő észak felé, az utcára, a harmadik nyugat felé, az uraság kertjére néz. Kupakos zöld kályha adja a meleget az ebédlőnek. Az asztali edényeket és ruhákat (porcelán tányérok, fém- és üvegtálcák, metszett kristálypoharak, porcelán kávéscsészék, üvegpalackok, közönséges üvegpoharak) egy cseresznyefa pohárszékben és két, diófával kirakott, 3-3 fiókos szekrényben tartják. Az ebédlőben — melynek falait 7 nagy, fekete rámájú, belül aranyozott pártájú, régi császárokat és császárnékat ábrázoló festmény díszíti — egy hosszabb, puhafa és egy kicsiny, márványkővel mindenféle figurákra kirakott asztal, valamint 6 kecskelábú, nagy fekete bőrszék áll.

P) Egy kályhafűtő helynek, ahonnan a feljebb leírt és az alább következő szobácskát fűtötték, a többi szobákéhoz mindenben hasonló, de azoknál keskenyebb ajtaja is az ambitusra nyílik.

Q) Ugyanígy az ambitusról lehet bemenni a többiekhez szintén hasonló ajtón át — mely előtt kívülről a falba bevert vashorgon nagy üveglámpás függ — a 13 puhafából készült lépcsővel rendelkező padlásfeljáratba.

R) A következő szoba — melynek egyetlen ablaka a kertre néz, s három, mindenben az előzőekhez hasonló ajtaja közül egy az ambitusra, egy-egy pedig a mellette északra, ill. délre levő szobába nyílik — alsó padozata deszkával kirakott, a felső stukatúrás. Közönséges, zöld habos kályha van benne kupakkal, valamint a következő ingóságok: 1 ócska ruhamángorló; 5 szalmából kötött karszék; 1 régi, kivarrott karszék; 2 szintén régi, vászonnal borított karszék; 1 diófából, régi lakatosmunkával készített, lábakon álló, ócska játszó spinét; 1 kétszemélyes, festetlen, puhafa ágy szalmazsákkal, 2 gyapjúval töltött matraccal és hasonló vánkosaival, 1 közönséges, vastagabb vászonlepedővel, továbbá közönséges, vastagabb, fekete kartonlepedővel beborított, kétszemélyes paplannal; valamint 4 közepes nagyságú és 1 kisebb, vászonra festett kép fekete pácolt farámával, belül aranyozott pártákkal.

S) Az előbbiekben leírt szobából észak felé nyíló oldalszobácska alsó padozata is deszka, a felső stukatúra, s szintén a kertre néző egyetlen ablaka is mindenben hasonló a többiekhez, csakhogy téli időben a zsalugáterek helyett négynyílású táblás üvegből készített ablakot használnak. Gömbölyű, fehérre fényezett kályhája kőművesek által téglából rakott polcon áll. A szobácskában ezek az ingóságok találhatók: 1 puhafa, sárgára festett, minden lakatosmunka nélkül készített íróasztal, két oldalán 6 fiókkal és rajta szintén puhafa állással könyvek letételére; 1 régebbi, kecskelábon álló, diófából kirakott asztalocska; 3 natúrszínű, nádból font, egyenes lábú, keményfa karszék; 1 puhafa, zöldre festett, egyszemélyes ágy, benne 1 szalmazsák, 1 gyapjúval megtöltött matrac, 1 vékony fehér lepedő, 1 fej alá való vánkos, belül kék stráfos kanavászból, kívül pedig vékony gyolccsal beborítva, s 1 hamuszínű és vörös virágú, pamuttal megtöltött,

vékony fehér lepedővel beborított kartonpaplan; 1 gyertyatartó letételére szolgáló, ócska, diófából készített, háromlábú eszköz; végül 6 vászonra festett, kisebb kép, fekete pácolt farámával, belül aranyozott pártákkal.

T) A következő szobának — melynek mindenben a többiekhez hasonló egyik ajtaja az udvar felé, az ambitusra, a másik a szomszédos szobába nyílik — felső padolása stukatúra, az alsó deszkával kirakott. Közönséges, zöld habos kályhája, s téli ablaka is van. E szoba ingóságai: 3 asztal — egyik festetlen, puhafa, a másik fiókos, ócska diófával kirakott, a harmadik (régen pamuttal kivarrott anyaggal borított) kis asztal pedig diófa lábakon áll; 2 nagyobb, fekete bőrrel beborított, kecskelábú karszék; 1 porcelán vászonnal beborított, régi, nagy kanapé; 1 zöldre festett, puhafa, egyszemélyes ágy, benne 1 szalmazsák, 1 régebbi, lószőrrel töltött matrac kék stráfos kanavászból, 1 vékony lepedő, 2 fej alá való vánkos, kívül-belül fehér gyolccsa beborítva, 1 pamuttal megtöltött és vékony lepedővel borított vörös kartonpaplan; valamint 5 nagyobb és 3 kisebb, vászonra festett kép, fekete pácolt farámával, belül aranyozott pártákkal.

U) A következő — felül stukatúrával, lent deszkával padolt — szoba egyetlen, mindenben a többiekhez hasonló ajtaja az ambitusra nyílik, szintén egyetlen, téli ablakokkal felszerelt ablaka a kertre néz. A szobában közönséges, zöld habos kályha áll kupakkal. Az ingóságok a következők: 2 asztal — az egyik közönséges, festetlen, puhafából, a másik ócska, kecskelábakon, benne levő forgó vas karikácskákon, diófával ostábla formára kirakott fiókkal; 2 ágy — az egyik zöldre festett, puhafából, hat tábori falábon, benne forgó vaskarikákon álló, a másik közönséges, festetlen, puhafából. Ebben 1 szalmazsák, 1 új, lószőrrel töltött matrac közönséges kanavászból, hozzá tartozó vánkossal, 1 vékony lepedő, valamint 2, belül ugyancsak kék stráfos kanavásszal, kívül pedig vékony gyolccsal borított fej alá való vánkos; 2 fekete bőrrel borított, kecskelábú, nagyobb karszék; 1 fekete pácolt rámájú, falon függő, közepes nagyságú régi tükör; 4 közepes és 4 kisebb, fekete pácolt fa rámájú, belül aranyozott pártás, vászonra festett kép; 1 közönséges puhafa, három fiókkal és közönséges lakatos zárakkal elkészített „ruháknak való sraibtis"; 1 puhafa ruhafogas kétoldalt deszkával. Ezen és a mindjárt leírásra kerülő szobák kertre néző ablakai között a szimmetria megtartásáért van egy vakablak zöld, mindenben a többiekhez hasonló zsalugáterral.

V) A következő szobának — melyben a számtartó lakik — felső padolása stukatúra, az alsó deszkával kirakott. Két ajtaja közül az egyik közönséges, az udvar felé levő ambitusra nyílik, ehhez vassarkokon, vaskilinccsel, közönséges puhafából, félig nyári szúnyoghálóval ellátott ajtót ragasztottak. A másik ajtó a szomszéd szobába vezet, mindenben a többiekhez hasonló, csak nem diófa színűre, hanem sárgára festették. Mindenben a többiekhez hasonló a szoba kertre néző, téli ablakkal is felszerelt ablaka. Közönséges, zöld habos kályhája van kupakkal a szobának, de egyéb ingóság nincs benne, csak egy nagyobb, vászonra festett kép pácolt fekete fa rámában, belül aranyozott pártákkal.

X) A számtartó második szobájának felső padolása bolthajtásos, az alsót deszkával rakták ki. Mindenben a többiekhez hasonló — csak nem diófa színűre, hanem sárgára festett — két ajtaja közül az egyik a mellette levő szobába vezet, a másik „az Cassa Kamarajába", vagyis a pénztárszobába. Egyetlen, mindenben az előbbihez hasonló ablaka a kertre néz. A szobában 4 nagyobb, kecskelábú, fekete bőr karszék van; 1 puhafa, kékre festett ruhafogas; 1 kecskelábakon álló, keményfa, négyszögletes vörösmárvány asztal pénz olvasására; 1 papírvágó olló; 1 linea; valamint 1 fa kalamáris porzójával együtt.

Y) A „Cassa Kamaranak" felső padlása bolthajtásos, az alját égetett téglával rakták ki. E szobának valaha a többiekhez hasonló, ambitusra nyíló ajtaja most is megvan ugyan, ám belülről — biztonság kedvéért — téglával befalazták. A pénztárszobában a következő ingóságok találhatók: 1 hosszabb formájú, háromrekesztéses, megvasalt pénztartó láda; 1 ócska, kis puhafa asztal; 13 pénzbeszedő fatál; 3 „fain" cinből való mérték, úgymint 1 icce, 1 meszely és 1 verdung; 1 pénzeszacskóknak való, mintegy három rőfnyi vászondarab. (Ebből az alkalomból meg is olvasták a kasszában levő készpénzt, azt pénzegységek szerint 21 tételben — itt nem részletezzük — felsorolták, melyeknek végösszege 4588 forint 5 krajcár volt.)

Z) A pénztárszoba téglával berakott ajtajának szomszédságában levő kis kamra felső padlása bolthajtásos, az alsó téglával kirakott. A többiekhez mindenben hasonló, közönséges ajtaja az udvar felé, az ambitusra nyílik. Ugyancsak az ambitus felé, keresztvassal ellátott kis szelelő lyukban a falhoz támasztva, kétlábon álló, 2 puhafa fogas található hús és szalonna fölakasztására.

AA) A számtartó harmadik szobájának felső padlása bolthajtásos, az alsót deszkával padolták ki. Ajtajához — amely az udvar és a kert felé levő nagy ambitusra nyílik — sárgára festett, vaskilincses, félig nyári szúnyoghálóval fölszerelt, közönséges puhafa ajtót ragasztottak, a többiekhez mindenben hasonló, két kertre néző ablakához pedig téli ablakot készítettek. A szobában zöld habos kályha áll kupakkal, továbbá 2 keményfa, sárga posztóval borított karszék és 1 kékre festett, ruhaaggatásra szegekkel ellátott, puhafa fogas.

BB) Következik az egész épület alatt keresztülmenő, az udvarra és a kertre nyíló nagy ambitus. Felső padlása bolthajtásos, az alsó részben négyszögletű, fehér faragott kővel, részben négyszögletű égetett téglával kirakott. Ezen ambitusnak az udvar felőli bejárata fölött kis zsindelyes fedél található, amely alatt esőben a hintók alkalmatosabban megállhatnak. E nagy ambitusnak négy ajtaja van: az egyik a felső emeletre vezető kőlépcsőnél kétfelé nyíló, zöldre festett, félig deszkás, félig farostélyos, hat cinezett vassarokkal és -pánttal, francia pléhvel borított, s ennek irányában csigán üveglámpás függ; a második, diófa színűre festett, francia pléhvel borított és vassarkokkal ellátott, kétfelé nyíló ajtó a számtartó konyhájába vezet; a harmadik, ugyancsak nagyobb, kétfelé nyíló, alsó részén deszkázott, felső részén farostélyos, sötétzöldre festett, hat vaspántos ajtó a kertbe nyílik; míg a negyedik, vaspántos és vaskilincses, diófa színűre festett, puhafa ajtó kis kamrácskába. A nagy ambitusnak két ablaka van: egyik észak felől, másik dél felől a kertre néz, kívülről vasrostélyokkal, belül pedig üveg helyett sűrű farostélyokkal. Itt ez ambitusban még egy kékre festett, falhoz erősített, ruhaaggatásra szegekkel ellátott, puhafa fogas található.

CC) A nagy ambitusban levő ajtók leírásából látható, hogy ezek egyike a számtartó konyhájába vezet. Ebben a felül bolthajtásos, alul égetett téglával kirakott konyhában szintén égetett téglából fölépített tűzhely áll. Kívülről vasrostélyos, belül négy nyílásos, közönséges asztalos- és lakatosmunkával készített, ólomba foglalt karikákból álló két ablaka a kertre néz. A konyhában található 1 hosszabb puhafa asztal; 1 — a kéménytartó gerendába vasszögekkel fölerősített — puhafa deszka polc a fazekaknak; valamint 1 hasonló, kisebb fazékpolc, melynek egyik vége a falba van beeresztve, a másik vége pedig ugyancsak a kéménytartó gerendához szögezve négy vas lécszöggel.

DD) A számtartó cselédszobájának felső padlása bolthajtásos, az alsó égetett téglával kirakott. Vassarkos, közönséges pléhes ajtaja a számtartó konyhájába nyílik, a többiekhez mindenben hasonló ablaka a kertre néz. Téglából rakott kenyérsütő kemence, s e körül puhafa pad áll benn, továbbá 1 ugyancsak puhafa, négyszögletű, fiókos asztal; 3 ócska puhafa karszék; és 1 festetlen, puhafa ruhaakasztó fogas. Van itt még egy régi ajtóhely, amelybe kőművesek puhafa deszkából polcot építettek be holmik letételére.

EE) Egy fatartó kamrácska felső padlása bolthajtás, az alja csak tiszta föld. A többiekhez mindenben hasonló — de francia pléh helyett vasretesszel ellátott — közönséges ajtaja az ambitusra nyílik.

FF) Árnyékszék következik két leülő hellyel. Mindegyiknek közönséges, vaspántos, puhafa ajtaja van kis francia pléhecskékkel és kulccsal ellátva. Az árnyékszék közönséges fő ajtaja az ambitusra nyílik az udvar felé, s mindenben a többiekhez hasonló, kivéve azt, hogy nem francia, hanem közönséges kulccsal nyitható pléhe van.

GG) A következő szobának — melynek felső padlása stukatúrás, az alsó deszkával kirakott — két, mindenben a többiekhez hasonló ajtaja közül az egyik a mellette levő szobába, a másik az ambitusra nyílik az udvar felé. Egyetlen ablaka a kertre néz, ez kívülről vasrostélyos és zsalugáteres, belül pedig négyfelé nyíló üvegtáblás. Közönséges, zöld habos kályha található a szobában kupak nélkül; 1 sárgára festett, két fiókkal és francia zárakkal fölszerelt szekrény; 1 ugyancsak puhafából, hat deszkából készített polc holmiknak; valamint 1 szintén puhafa, szegekkel ruha aggatására szolgáló, kékre festett fogas. Ezen és a következő szoba ablakai közt a kert felé — a szimmetria megtartásáért — vakablakot képeztek ki a többiekhez hasonló zöld zsalugáterekkel.

HH) Ennek az imént említett, következő szobának felül stukatúra, lent deszka a padolása. Két ajtaja és egyetlen ablaka mindenben a többiekhez hasonló. Az egyik ajtó a szomszéd szobába, a másik az udvar felőli ambitusra vezet, ablaka a kertre néz. Közönséges, zöld kályha áll a szobában kupakkal, továbbá 1 hosszabb, festetlen puhafa asztal; 3 keményfa, sárgára festett, nádból font, kecskelábú karszék; 1 nagyobb, fekete bőrös, kecskelábú karszék, s van még itt 2 nagy, vászonra festett kép — az egyik ráma nélkül, a másik kopott fekete és valamennyire megaranyozott rámában —, valamint 1 kisebb, vászonra festett kép fekete pácolt farámával, belül aranyozott pártákkal.

II) A következő szoba ugyanígy felül stukatúra, lent deszka padolású. Két ajtaja és egy ablaka mindenben a többiekhez hasonló: egyik ajtaja szintén a szomszéd szobába, másik az udvar felőli ambitusra vezet, s ablaka a kertre néz. A szobában közönséges, zöld kályha van kupakkal, s az alábbi ingóságok: 2 egyszemélyes puhafa ágy — az egyik zöldre festett, a másik festetlen; 2 szalmazsák; 3 lószőrrel töltött matrac a hozzátartozó vánkosokkal: az egyik kék stráfos kanavászból régebbi, a második közönséges vászonból, a harmadik szintén kék stráfos kanavászból, de újabb; mindkét ágyban egy-egy tisztességes lepedő, valamint az egyiken feketés kartonból, pamuttal megtöltött, a másikon szintén kartonból, de közepén zöld selyem tükörrel, ugyancsak pamuttal megtöltött és vékony lepedőkkel beborított paplan; 1 közönséges, puhafa fél asztal (másik fele a T. betű alatt leírt szobában); 1 kecskelábú, fekete bőrös, nagyobb karszék; 5 festetlen, puhafa karszék; végül 6 közepes nagyságú, vászonra festett kép fekete pácolt farámában, belül aranyozott pártákkal.

KK) A következő szoba felső padlása stukatúra, alul deszkával padolták ki. Két ajtaja mindenben az előbbiekhez hasonló, egyik az ambitusra, a másik a mellette levő szobába vezet. Szintén az előbbiekhez mindenben hasonló, téli ablakokkal is ellátott ablaka a kertre néz. Közönséges, zöld habos kályha áll a szobában, mely a következő két szobával együtt a tiszttartó szállásául szolgál.

LL) E szoba felső és alsó padlása, két ajtaja — melyek közül az egyik az udvar felőli ambitusra, másik a szomszéd szobába nyílik,

két, téli ablakokkal is ellátott, kertre néző ablaka, valamint közönséges, zöld habos kályhája kupakkal mindenben az előbb leírt szobában levőkhöz hasonló.

MM) A következő szoba a kastély dél felőli szegletében van, melynek mind felső, mind alsó padolása, egy ambitusra nyíló közönséges ajtaja, egy nyugat felé a kertre és két dél felé, az utcára néző ablaka, zöld habos kályhája kupakkal mindenben az előbbiekhez hasonló, csakhogy téli ablakai nincsenek.

NN) Következik a padlásra való fölmenetel helye, melyben 14 puhafa lépcső van, többiekhez hasonló közönséges ajtaja az ambitusra nyílik.

OO) Nagy konyha, amelynek felső padlása bolthajtásos, az alsó égetett téglával kirakott. Mindenben a többiekkel egyező, három közönséges ajtaja közül az egyik — melyhez metszett lécből sorompó is van ragasztva minden vaseszköz nélkül — az ambitusra nyílik, a második (jobb kéz felőli) a szakácsok munkaszobájába, a harmadik pedig a tiszttartó cselédszobájába. A konyha közepén nagy tűzhely áll alatta levő kenyérsütő kemencével, s ugyancsak ezen a tűzhelyen süteménynek való, kisebb kemence is van. Két dél felé, az utcára néző, négynyílású, ólomba foglalt karikás ablaka az előbbiekkel megegyezik. A konyhában található még egy hosszú, kétfiókos puhafa asztal és két, a kémény gerendájában faszögeken álló fazékpolc. A konyha fő bejárati ajtaja előtt az ambitus udvar felőli falára kis harangocskát helyeztek el, ezzel adnak jelet, mikor a szakácsok tálalnak.

PP) A szakácsok említett munkaszobájának felső padlása bolthajtásos, az alsó négyszögletű, égetett téglával kirakott. Dél felé, az utcára néző ablaka a konyhai ablakokhoz hasonló. A szobában egy ruhaakasztó fogas van.

QQ) A tiszttartó cselédszobájának felső padlása bolthajtásos, az alsó téglával kirakott. Két közönséges ajtaja közül az egyik az ambitusra, a másik a mellette levő szobába vezet, egy ablaka dél felé, az utcára nyílik. Ezek mindenben a konyhabeliekhez hasonlók. Közönséges, zöld habos kályhája kupakkal szintén olyan, mint a többi. Ebben a szobában áll: 2 vászonnal borított karszék — egyik nagyobb, másik kisebb; 2 közönséges, festetlen puhafa karszék; 2 puhafa ruhaakasztó fogas puhafa szögekkel; valamint egy régi almáriumocska alul kétfelé, felül egyfelé nyíló ajtóval, belül két fiókkal, közönséges vaszárral.

RR) A következő szoba felül bolthajtásos, alul égetett téglával kirakott. Ajtaja és ablaka mindenben a többiekhez hasonló. Az ajtó közönséges, az ambitusra nyílik, az ablak dél felé, az utcára néz. A szobában a kályha helye megvan ugyan, de kályha nincs, viszont a falba vert vasszögeken puhafa polc található.

SS) A lóistálló felső padlása gerendákon duplán rakott és gyalult deszkákkal, az alsó pedig égetett téglával kirakott. Az istállónak vaspántokkal és francia borított zárral, az udvarra kétfelé nyíló, dupla ajtaja van. Hat ablaka közül egy jobb kéz felől, a szénatartó mellett, vasrostéllyal és ablakkal az udvarra néz, kettő a dél felé levő utcára, kettő pedig kelet felé, a mezőre. Mindenben az előbbiekhez hasonlók, csakhogy zsalugáterekkel is fel vannak szerelve. A hatodik ablak vasrostéllyal, üveg helyett fatáblákkal az istálló melletti kocsiszínbe nyílik. Az istállóban minden szükséges felszerelés, úgymint vályú, szénaetető saroglya, hidas és a többi mind úgy el van készítve „három strajfán héjával", hogy bármikor 18 lovat be lehessen kötni. Van még az istállóban 1 puhafa, két oszlopon falhoz támasztott fogas lószerszámok fölaggatására, valamint 1 puhafa deszkából összevert lépcső a paripára felüléshez.

TT) A kocsiszín felső padlása a zsindelyes eszterhája, az alja égetett téglával kirakott. Puhafa kapuja hat erős vaspánton és -sarkon kétfelé nyílik, s a kapun kivágott, vasretesszel megvasalt, két vaspánton az udvarra nyíló ajtaja van.

UU) Kis konyhácska következik, melynek felső padlása deszka, az alsó pedig föld. Kéménye alatt kis tűzhely áll. Udvarból nyíló ajtaját két vaspánttal, fakilinccsel és zárral készítették el.

VV) E konyhácska melletti kis szoba felső padlása is deszka' s az alsó föld. Ajtaja a konyhácskába vezet, mindenben a konyha ajtajához hasonló. Kétnyílású táblás ablaka kelet felé az udvarra néz. Kis kenyérsütő kemence található benne.

Következik a kastély második traktusának leírása.

XX) Az előzőekben BB jelzéssel leírt, kétfelé nyíló zöld ajtón keresztül belépve 25 kemény kőből faragott lépcső vezet a második traktusra. Itt az ambitusnak felső padolása stukatúra, az alsó négyszögletes, fehér kövekkel kirakott. Kelet felé az udvarra néz két nagyobb ablaka, melyek nyolc nagy táblaüveggel, egészen cinezett lakatosmunkával készültek, s kétfelé nyílnak csakúgy, mint zöldre festett zsalugátereik. Az ambitusban a lépcső felől tisztességes vasrostély véd a leeséstől és egy csigán függő nagy lámpás.

YY) Az iménti ambitusból bal felé menvén ismét egy kis ambitus van három ajtóval. Az egyik diófa színűre festett, francia borított zárral és egészen cinezett lakatosmunkával készített, kétfelé nyíló, magas puhafa ajtó az előbbi ambitusba vezet; a második bal kéz felől, az ebédlő palotába nyíló, az előzőhez hasonló, kivéve, hogy ennek egész lakatosmunkája sárgarézből van; a harmadik ajtó az elsőnek irányában ugyancsak az ambitusra nyílik, mindenben is ahhoz hasonló. Ennek az ambitusnak felső padolása stukatúra, az alsó négyszögletű fehér kővel kirakott. Két, mindenben az előbbenihez hasonló ablaka az udvarra néz.

ZZ) Ugyancsak ambitus, melynek alsó és felső padolása, nemkülönben az udvarra néző két ablaka mindenben az előbbiekhez hasonló. Egy, az udvar felőli szobába nyíló ajtaja fölött falba vert vaskapcson nagy öreg lámpás függ. Ebben az ambitusban van a harmadik traktusra vezető, 10 kemény és 21 puhafából készített lépcső diófa színűre festett karfákkal. A lépcső alatt diófa festékkel, cinezett lakatosmunkával készített, kályhafűtő helyre vezető kis puhafa ajtó is található.

AAA) Szoba következik, melynek felső padolása stukatúra, az alsó deszka. Az előbbiekhez mindenben hasonló ajtaja az észak felőli szobába, ablaka az udvarra nyílik. Falában ruhák elrakására ötpolcos puhafa almárium van, melynek ajtaja kétfelé nyíló és mindenben az eddig leírt ambitusok ajtajaihoz hasonló. Fehérre fényezett vaslábakon kályha áll benne, mely alatt a padozat négyszögletű, faragott fehér kővel van kipadolva. A szobában egyenes lábon álló, cseresznyefával kirakott, fiókos kis játszóasztal is található, valamint egy egyszemélyes, sárgára festett, puhafa ágy, melynek a teteje időnkint asztali szolgálatot teljesít. Ez alá az ágy alá tettek egy másik, ugyancsak puhafa és az előbbihez hasonló, sárga festékkel megfestett ágyat forgó vaskarikákon, amelyet fiók formára ki lehet húzni és ismét visszatolni.

BBB) Északról dél felé menvén a második traktus első szobájának felső padolása stukatúra, az alsó négyszögletes, pallérozott tölgyfa táblákkal kipadolt. A szomszédos szobába vezető ajtaja mind nyílásban, mind színben és nagyságban az előbbihez hasonló, csakhogy egész lakatosmunkája sárgarézből készült. Kertre néző ablaka is mindenben az előbbihez hasonló, ám a „csendesebb nyugodalomnak kedvéért" belülről diófa színre festett, puhafa táblákkal szerelték fel. Fehérre fényezett vaslábakon álló kályhája alatt a padolás négyszögletű faragott kővel kirakott. Falában ruháknak elrakására puhafa almárium van öt polccal, melynek ajtaja kétfelé nyílik és mindenben az előbbiekhez hasonló, csakhogy egész munkája sárgarézből készült. A szobában az alábbi ingóságok találhatók: 6 fehér és zöld festékkel festett, egyenes lábú, nádból kötött karszék; 1 ezekhez hasonló kanapé; 1 egyszemélyes, kecskelábakon álló, kék porcelán vászonnal borított, tornyos keményfa ágy; 1 különös fából készített, egyenes lábakon álló tükör és sárgaréz munkával ellátott „Nochtzajt"; 1 ugyancsak különös fából való gyertyatartó, melynek felső részéhez két ezüstözött sárgaréz gyertyatartót kapcsoltak, és ehhez a gyertyavilág ellen zöld tafotából ernyőt készítettek; valamint 1 éjjeli fazék eltételére szükséges, kecskelábakon álló, keményfa eszköz.

CCC) A következő szoba felső és alsó padolása, kályhája, kertre néző két ablaka és az ebédlő palotából nyíló ajtaja mindenben az előbbiekhez hasonló, kivéve, hogy e két ablakon semminemű belső fatáblák nincsenek. A szobában van: 2 diófával kirakott, kívül sárgaréz készlettel, belül lakatosmunkával felszerelt, egyenes lábakon álló, háromfiókos ruhásszekrény; 2 játszóasztal: az egyik új, egyenes lábakon álló, cseresznyefával kirakott, négyfiókos, a másik régebbi, kecskelábú, feketére fényezett, különös virágokkal felékesített egy kis fiókkal; 6 fehér és zöld festékkel festett, egyenes lábú, nádból kötött karszék; 1 ezekhez mindenben hasonló kanapé; továbbá 1 piramis formájú, háromszögletes, kecskelábakon álló, alul kétfiókos, egészen sárgaréz munkával elkészített, kékre és valamennyire fehérre fényezett pohárszék, melynek felső része üveg alatt van.

DDD) Ebédlő szoba vagyis palota, melynek felső és alsó padolása, két ajtaja — melyek közül az egyik, amint róla már említés történt, az udvar felé, YY betűk alatt leírt ambitusra, a másik a mellette levő szobába nyílik —, négy kertre néző ablaka és kályhája mindenben az előző szobában levőkhöz hasonló. Itt következnek a benne levő ingóságok: 1 puhafa, diófa színre festett, négy darabból álló, nagy ebédlőasztal; 1 másik régebbi, kecskelábakon álló, fekete színnel fényezett és különös virágokkal felékesített, egy kis fiókos asztalka; 1 piramis formájú, háromszögletes, kecskelábú, alul kétfiókos, egészen sárgaréz munkával elkészített, kékre és valamennyire fehérre fényezett pohárszék, melynek felső része üveges; 24 kecskelábú, fekete bőrrel borított, új keményfa karszék; 1 az ajtó irányában a falon függő nagyobb tükör; valamint 1 hatgyertyás, a szoba felső padolásának közepén vörös zsinóron függő, kristály luszter.

EEE) A következő szoba alsó és felső padolása, két kertre néző ablaka és a mellette levő szobába nyíló ajtaja is mindenben hasonló az előbbiekhez. A szobában 1 olasz kémény van, kívülről pallérozott, vörösmárvány kőből; hozzá szükséges két, kívülről rezes, belülről vas kecskeláb; 1 vasfogó; 1 vas lapátocska; 1 erősen megaranyozott, három lábon álló és rajta ugyancsak erősen megaranyozott rámában vörös tafotából készített eszköz az olykor erősebb láng megakadályozására; továbbá 1 egyenes lábú, cseresznyefából kirakott négyfiókos kisebb játszóasztal; 5 egyenes lábú, természetes színű, nádból kötött, új keményfa karszék; 1 ezekhez hasonló kanapé; 1 egyszemélyes, kecskelábakon álló, kék porcelánvászonnal borított, tornyos keményfa ágy; valamint ugyancsak keményfából 1 kecskelábú, éjjeli fazék eltételére szükséges eszköz.

FFF) Az e melletti szoba felső és alsó padolása is olyan, mint az előbbieké. Csak egyfelé, az ambitusra nyíló, cinezett lakatosmunkával és francia borított pléhvel megvasalt puhafa ajtaja diófa színre festett. Kertre néző ablakát szintén „csendesseb nyugodalomnak okaért" fatáblákkal látták el. Vaslábakon álló, fehérre fényezett kályha található benne, továbbá 3 egyenes lábú, természetes színű, nád-

ból kötött, új keményfa karszék; 1 hozzájuk hasonló kanapé; 1 egyszemélyes, zöldre festett, ócska kék porcelánvászonnal beborított, tornyos puhafa ágy; valamint a falban ruháknak elrakására 1 ötpolcos, puhafa almárium, melynek ajtaja kétfelé nyílik és mindenben az előbbiekhez hasonló.

GGG) Az előbbi szoba ajtaján kimenvén kis ambitusra jutunk, melynek felső padolása stukatúra, az alsó pedig négyszögletű fehér kővel kirakott. Az ambitus fő bejárati ajtaja — ahol a fölfelé vezető lépcső van — kétnyílású, cinezett lakatosmunkával és zár pléhvel elkészített. A többiekhez mindenben hasonló ablak az udvarra néz. Itt az ambitusban — a szobából kimenvén jobb kéz felé — kályhafűtő helyet képeztek ki diófa színre festett, vaspántokkal és vaskilinccsel ellátott, kisebb puhafa ajtóval. Mellette van az árnyékszék ennél nagyobb, egynyílású ajtaján közönséges kulccsal nyitható kis zárral.

HHH) A ZZ betűk alatt leírt lépcsőn fölmenvén, egyenesen szemben található a kisebb, egynyílású, diófa színű, vaspántokkal és vaskilinccsel felszerelt, puhafa padlásajtó. Jobb kézre ugyancsak diófa színű, cinezett lakatosmunkával készített ajtó nyílik a harmadik traktusban levő palotába. Ezzel az ajtóval átellenben mindenben ehhez hasonló ajtó vezet a palotából a padlásra. Az egész épületen — sőt a kertbe az épület többi részénél mintegy két ölnyivel hosszabban — kieresztett nyári palotának felső padolása stukatúra, az alsó közönséges deszkával van kipadolva. 6 nagyobb ablaka közül 2 az udvarra, 2 egyenesen a kertre, 2 pedig — egyik észak, másik dél felé — ugyancsak a kertre néz, és mindenben az alsó traktusban levőkhöz hasonló. 4 vászonra festett kép függ a falon: régebbi „nagy emlékezető Méltosságoknak", úgymint ő excellentiája méltóságos gróf Sándor, gróf Koháry, gróf Károlyi László és ugyancsak gróf Koháry István képei.

III) Az udvar három oldalát a kastély, a negyediket pedig öblösen épített kőfal keríti. E kőfalat magasabb, cseréppel fedett és kőgolyóbisokkal ékesített oszlopok között, három lábnyi magasságúra építették fel, a fal fölött zöldre festett, puhafa rostéllyal. A kerítés közepén két erősebb és vastagabb oszlop között — amelyek tetejét terméskőből faragott, piramis formájú kupakkal és azokon ugyancsak kőgolyóbisokkal díszítették — nyílik erős vaspántokon kétfelé a kastély zöldre festett, bejáró kapuja, nemkülönben rajta kivágva két vaspánton, egy vasretesszel megvasalva, az udvarba vezető ajtó. Az udvarban a nagy konyhához közel található egy égetett téglával kirakott kút, melynek karimája puhafából, de az oszlopok — amelyeken a vízhúzó kerék tengelye jár — keményfából valók. A tengely karimáján bevert vasszögekre tekeredik a vaslánc, ezen két vasabroncsos vödör csüng. Mellette van egy keményfából faragott vályú vashorgokkal, melyek a vízzel tele fölhúzott vödrök karimáját megfogván, azokat felfordítják és a vizet a vályúba öntik. Az egész kutat kívülről deszkával foglalták be, és zsindellyel fedték. A kút mellett bolthajtásos csatorna sűrű vasrostéllyal befedett szája található, mely a kútnál kilocsolt vizet a föld alatt elviszi az udvar átellenében levő kútba. Az udvarban a lóistálló ajtajától nem messze van még egy kis tejespince bolthajtás alatt, égetett téglából rakott lépcsőkkel, vasretesszel és -pántokkal ellátott fenyődeszka ajtóval. A pince torkát pedig kívülről oltalmazó keresztfákkal vették körül. Az udvar nagyobb részére kövecset hordtak, nagysága 1 18/32 holdat és 13 6/8 négyszögölet tesz ki.

KKK) A kastély nyugati oldalához csatlakozik a kőfallal négyszögletesre foglalt kastélykert. A kert nyugati, utcai falában — a kastély második traktusa alatt keresztülmenő ambitusban már leírt nagy ajtóval, s annak a kastélyudvarba vezető kapujával szép egyenes vonalban — rostélyos, puhafa kapuforma nagy ajtó nyílik az utcára. A templom és a pajta felőli oldalakon egy-egy puhafa ajtó található, egyikén a templom felé, a másikon pedig a pajta kertjébe lehet kimenni, mindkettőt erős vaspántokkal és francia, kulccsal nyíló, takart pléhekkel készítették el. A kert közepén — a most leírt, utcára nyíló nagy rostélyos ajtótól az ambitus alatt levő nagy ajtóig — szélesebb, magas spallérral kiültetett út húzódik. Ezt három keskenyebb, kispallérozott kis út vágja át, melyeket aztán a középsőhöz hasonló széles, azzal párhuzamos spalléros utak osztanak kétfelé, úgyhogy az egész kert 16 táblára van felosztva. A táblákat hol meggyfával, hol tengeri szőlővel vagy egresspallérral, hol pedig apróbb buxbaummal és törpe fákkal ültették körül. Ezeknek és a táblákban elültetett nagyobb és kisebb gyümölcsfáknak a száma 424. A kert pajta felőli oldalának közepén égetett téglából kirakott kút van, puhafa külső karimával és kútágassal, valamint a kút ostorán vasabroncsos vödörrel. A templom vagyis észak felőli kőfalhoz legközelebb levő út mellett található egy égetett téglával körös-körül kirakott régi melegágy. A kert nagysága 2 26/32 hold és 26 2/8 négyszögöl.

A fentiek összefoglaló áttekintésére rendkívül hasznos a leírás eredeti összesítése, azaz „Az Kastélynak, és benne tanáltatott minden némű Ingó, és Ingatlan Joszagoknak Summarius Extractussa", úgymint:

Ambitus	6
Szoba	32
Kamara	5
Konyha	5
Kenyérsütő kemence	5
Apróbb süteményeknek kisebb kemence	1
Polc, fazék és egyéb cserépedények letételére	1
Kémény	12
Olasz kémény	1
Nagyobb ajtókkal készített kályhafűtő hely	3
Kisebb ajtókkal készített kályhafűtő hely	8
Padlásra fölmenő hely	3
Borospince	1
Tejespince	1
Lóistálló	1
Kocsiszín	2
Árnyékszék	3
Kapu (udvarba bemenő 1, szekérszínek alatt 2) összesen	3
A fenti helyiségekbe vezető nagyobb ajtó összesen	79
Kisebb kályhafűtő helyek ajtaja	8
Kisebb és nagyobb üvegablak az egész épületen	74
Téli ablak	12
Kisebb-nagyobb vasrostély az ablakokon	48
Zsalugáter	71
Fehérre fényezett kályha vaslábakon	5
Kőművesek által épített, polcon álló kályha	1
Közönséges, zöld kályha	18
„Sraibtis" vagyis ruhák eltételére készített eszköz	11
Asztal	26
Kivarrott karszék	7
Fekete bőr karszék	40
Nádból kötött karszék	35
Stokszeggel, pamuttal kivarrott	4
Szalmából kötött szék	5
Sárga posztóval borított karszék	2
Vászonnal borított karszék	4
Fa karszék	10
Tükör	3
Kanapé	6
Tornyos ágy	3
Közönséges ágy	14
Szalmazsák	13
Matrac	14
Ágyra való vékony lepedő, új	18
Ágyra való vékony lepedő, ócska	10
Ágyra való vastag lepedő	12
Fej alá vánkos tollal	13
Vánkoshaj gyolcsból	28
Egészen selyem vörös paplan	1
Kartonpaplan selyem tükörrel	3
Tisztességes kartonpaplan	5
Közönséges kartonpaplan	2
Festett vászonból rongyos paplan	2
Üveg alatt kép	9
Vászonra festett kép	52
Réz gyertyatartó hamvvivőivel együtt	12
Fa gyertyatartó	3
Pohárszék diófával kirakva	1
Pohárszék piramis formájú	2
Palack	5
Pohár	19
Üveg karafia	4
Porcelán kávéscsésze pár	5 1/2
Porcelán posztpászt tányér	5
„Nocht czajt"	3
Luszter	1
Almárium	6
Spinét	1
Éjjeli fazekaknak eltételére keményfából készült eszköz	2
Üveglámpás	5
Ruhaaggató fogas	12
Ruhamángorló	1
Holicsi tiszta fehér edényből gömbölyű, födeles levesestál, alatta levő tálakkal együtt	2
Ismét födeles, de hosszabb formájú levesestál	3
Ezek alá való tál	5
Ugyancsak leveses, most leírt formájú magányos födél, tál nélkül	1
Hosszabb és nagyobb tál	4
Gömbölyű formájú tál	6
Ezeknél valamivel kisebb, de többiben hasonló tál	2
Ugyancsak ezekhez hasonló, legkisebb tál	2
Négyszögletű födeles tál	4
Szulcznak való tál	2
Aszetli nevezetű tálacskák, alájok való tányérocskákkal együtt	4
Levesestányér	23
Közönséges fehér tányér	78
Lavór vagyis kézmosó, tálaival együtt	3
Lavór magános, tál nélkül	1
Ágy alá éjjeli fazék, új	6
Ágy alá éjjeli fazék, régebbi	2
Cin edényből úgymint leveses füles tál	2

Gömbölyű tál	6
Csésze szulcnak való	2
Cin tányér	46
Kisebb cin kanál	12
Új, hosszabb asztali abrosz	4
Ócska, hosszabb asztali abrosz	2
Asztal keszkenő új	24
Asztal keszkenő 10 ócska, mely már most rongy, semmi haszonra való törülköző kendő	12
Konyhába való vastag abrosz	3
Konyhába kívánatos törülő ruha	6
Kasztrol födelével együtt	6
Tűzhelyre való kecskeláb	2
Ugyancsak vasláb, melyen pecsenyét forgatnak	2
Puhafából ételhordó deszka	1
Spinét játszó instrumentumnak keményfából kétfiókos állás	1
Bolthajtáson lógó vaskarika	2

A leírás részletezi a kastély padlásán talált jószágokat is. Ebből az első tételt szó szerint közöljük:

„Bosnyák familiának közönséges rámában vásznon írott Genealogiajanak rongyos ugyan, de már most valamennyire megfoldoztatott nagy kép 1",

a többiről összefoglalóan csak annyit, hogy egyebek között törött asztalok, asztallábak, spanyolfal-vászon, törött karszékek (15 db), ágydarabok, ablaktáblák, zsalugáterek — köztük jók is — (41 db), zsalugáterdarabok, téli ablakrámák (15 db), üvegablakokra rámák (27 db), képrámák, ajtótokok darabokban (40 db), ajtók jobb és rosszabb darabokban (22 db), rézüst, hordók és hordóabroncsok (32 db), kályhatartozékok és részek (52 db), tetőbádog darabok, vasrostélyok, csorba éjjeli fazekak, vörösfenyő padlótáblák (65 db) stb. szerepelnek a felsorolásban.

37 Grassalkovichnak a levélben említett valamennyi észrevételével nem foglalkozunk, most csupán a leginkább kifogásolt istálló elhelyezést, ill. annak módosítását vesszük tüzetesebben szemügyre.

38 *Badál Ede:* Kastélyok, kúriák Pest, Heves és Nógrád megyében. Budapest 1987, 167—168.

39 *Dercsényi Dezső* szerk.: Pest megye műemlékei. (Magyarország műemléki topográfiája) Budapest 1958, I. 389—395.

40 Országos Műemléki Felügyelőség (a továbbiakban: OMF), tervtár, 3938. sz., 128 kastély felhasználási javaslata: Tápiósáp, Grassalkovich-vadászlak.

41 *Dercsényi:* Pest megye műemlékei, I., 639—641.

42 Uo., 638—639.

43 Érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy ezt a kastélyt a kompolti uradalommal együtt 1847-ben gr. Károlyi György vette meg. *Dercsényi Dezső* szerk.: Heves megye műemlékei. (Magyarország műemléki topográfiája) Budapest 1978, III. 366.

44 *Dercsényi:* Heves megye műemlékei, III. 370—372.; OMF, Távlati terv, műemlék jellegű épületek: Kompolt, Fleischmann u. 2

45 *Dercsényi:* Heves megye műemlékei, III. 268—269.

46 OMF, Tervtár, 3938. sz., 128 kastély felhasználási javaslata. Gödöllő, istállókastély.

47 *Zsindely Endre:* A péceli Ráday-kastély. (Műemlékeink) Budapest 1959, 6. s köv.

48 Később kőfal, illetőleg folyosó segítségével összekötötték az épületeket.

49 *Cserey Éva és Fülep Ferenc:* Nagytétény műemlékei. (Műemlékeink) Budapest 1957, 21.

50 Rudnyánszkyné naplójában olvashatjuk, hogy Grassalkovich unokaöccsének és feleségének „minden kitelhető szives akarattyát és segítségét" is megadta az építkezéshez. Uo., 26.

51 Uo., 23.

52 *Dercsényi:* Heves megye műemlékei, III. 133.

53 Uo., 125.; *Genthon István:* Magyarország művészeti emlékei. II. Budapest 1961, 112.

54 *Dercsényi:* Heves megye műemlékei, III. 515.

55 OMF, Tervtár, dokumentáció, 5845. sz. (1954. szeptember)

56 Uo., 5748. sz., 5847. sz. (1964. december 4.)

57 Uo., 7548. sz. (1962. október)

58 Uo., 13437. sz.

59 *Badál,* i. m., 167—169.

60 *Dercsényi Dezső* szerk.: Nógrád megye műemlékei. (Magyarország műemléki topográfiája) Budapest 1954, 167.

61 Nógrád megyei Levéltár, Nógrád vármegye törvényszékének iratai, 1836/3.

62 *Dercsényi:* Pest megye műemlékei, I. 382—383.; OMF, Tervtár, 3938. sz., 128 kastély felhasználási javaslata: Gomba, Bárczay—Szemere-kastély.

63 OMF, Tervtár, levéltári anyag, Galgagyörk.

64 *Zakariás G. Sándor:* Budapest (Magyarország művészeti emlékei). Budapest 1961, 188.; *Genthon István:* Magyarország műemlékei, Budapest 1951, 87—88.

65 OMF, Tervtár, Andornaktálya, Mocsáry-kastély; *Dercsényi Dezső* szerk.: Heves megye műemlékei. (Magyarország műemléki topográfiája) I. Budapest 1969, 484—486.

66 OMF, Tervtár, dokumentáció, Váchartyán, Gosztonyi-kastély; *Dercsényi Dezső* szerk.: Pest megye műemlékei. (Magyarország műemléki topográfiája) Budapest 1958, II. 375—376.

67 Nógrád megyei Levéltár, Nógrád vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 1841/4.

68 Uo., 1841/4.

69 OMF, Távlati terv, műemlék jellegű épületek: Alsópetény, Prónay-kastély.

70 OMF, Tervtár, dokumentáció, 11466. sz., 11665. sz.

71 OMF, Tervtár, Romhány.

72 *Vályi András:* Magyar-országnak leirása, I—III. Buda, 1796—1799., II. 49—52.

73 *Cs. Dobrovits Dorottya:* Építkezés a 18. századi Magyarországon. (Művészettörténeti Füzetek, 15.) Budapest 1983, 16.

74 Uo., 54.

75 *Bakács István:* A Károlyi család nemzetségi és fóti levéltára. Repertorium. Budapest 1965, 5.

76 OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no. 20758—21120. — Grassalkovich leveleit Károlyi Sándorral (1669—1743), ennek fiával, Károlyi Ferenccel (1705—1758) és unokájával, Károlyi Antallal (1732—1791) egyaránt váltotta.

77 Uo., no. 20838.

78 OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no. 29790—30010.

79 OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, Somogyi Ferenc levelei, no. 65543—65861.: no. 65544.

80 Uo., no. 65552.

81 Uo., no. 65547., Bécs, 1778. október 11.

82 OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no. 29796., Pest, 1779. augusztus 6.

83 Uo., no. 29792.

84 Uo., no. 29793., Pest, 1779. július 13.

85 Uo., no. 29795.

86 OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, Grassalkovich Antal levelei, no. 20758—21120.: no. 20758., Pest, 1717. június 5.

87 Uo., no. 20760., Pozsony, 1719. márc. 1.

88 Uo., no. 20779., Ürmény, 1723. december 5.

89 Uo., no. 20796., Pest, 1729. augusztus 19.; no. 20795., Pest, 1729. szeptember 3.; no. 20792., 1729. október 29.

90 Uo., no. 20793.

91 Uo., no. 20971., Gödöllő, 1747. november 18.

92 Uo., no. 20863., Gödöllő, 1737. július 18.

93 Például OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no 25099—25121.

94 *dr. Závodszky Levente:* A Grassalkovich-ok. Turul, 1931. évf., 69.

95 A Károlyiak surányi kastélyának 1791. évi összeírásában is ott találhatók az „M" betűvel jelzett szobában „Groff Haller Gábor, és Haller László gyermek korokba vásznon irtt képjei", az „N" jelű szobában pedig „Ifiu Gróff Haller Istvánnak vásznon irott képe". OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B Surány-Megyeri uradalom. 1.) Összeírások, 156. kötet. „Megyery és Surányi Jószágnak Conscriptiója 1791".

96 *gr. Károlyi László:* A nagy-károlyi gróf Károlyi család összes jós zágainak birtoklási története. Budapest 1911, I. 347.

97 *Závodszky,* i. m., 83.

98 *Éble Gábor:* A nagy-károlyi gróf Károlyi család leszármazása a le ányági ivadékok feltüntetésével. Budapest 1913, III. tábla.

99 *Kapossy,* i. m., 9.

100 Grassalkovich levelében — talán — nemcsak a maga, hanem Hillebrandt mentségére is részben a pallért okolja a „fogyatkozásokért", miként olvashattuk. OL, P 398, Károlyi cs. lt., Missiles, no. 21101.

101 Továbbá minden bizonnyal ismerte már a nővére, Beleznay Jánosné, Grassalkovich Zsuzsanna által 1748-tól építtetett pilisi kastélyt és talán a fia által a 18. század második felében építtetett szentlőrinci vadászkastélyt is.

102 *Závodszky,* i. m., 73.; *Kapossy János:* A Grassalkovichok, mint művészetpártolók. Napkelet, 1924, 306.

103 *Závodszky,* i. m., 80.; *Kapossy,* Napkelet, 306.

104 *Kapossy János:* F. A. Hillebrandt (1719—1797). Budapest 1924, 8.

105 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B/2., 175. csomó. Számadások (1758—1776.).

106 Pótlékló, kiegészítésre vásárolt lovak.

107 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B/2., 175. csomó. Számadások (1758—1776.), pag. 269—270.

108 Uo., pag. 108., 89., 156., 157., 158., 156., 160., 65., 158., 79., 82., 158.

109 Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart. Lat. 275., *Szalóky Joan. Nep.* descriptio Comitatus Nitriensis. Anno 1779., pag. 62—63.

110 Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart. Lat. 261. és 263., *Sigismundi Noszlopy:* Status Historico-Geographicus Comitatus Nittriensis . . . , Posonii, MDCCCVI., pag. 22.

111 OL, P 407, Károlyi cs. lt., Titoknoki hivatal, 14. csomó 1803/330. sz., Bécs, 1803. június 19.

112 OL, P 396, Károlyi cs. lt., Acta publica, 21. Acta theatralia, 61. fiók, lad. Ü.

113 OL, P 407, Károlyi cs. lt., Titoknoki hivatal, 14. csomó, 1803/330. sz., 12. pont.

114 Uo., 10. pont.

115 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B/1., 165. kötet. Surány-Megyeri uradalom leírása, 1814.

116 A ménes folyamatosan jelentős helyet foglalt el a tótmegyeri uradalomban, még ha korábbi híre-neve – miként Noszlopy 1806-os kéziratában olvashattuk – időnkint fakóbban csillogott is.

117 OL, P 397, Károlyi cs. lt., Acta Oeconomica, II.B. Surány-Megyeri uradalom, 1.) Összeírások, 156. kötet, Megyeri és surányi jószág conscriptioja, 1791., II. szakasz.

118 OL, P 394, Károlyi cs. lt., A.XI.23. csomó, 15. Tótmegyer, 172. 1.

119 Összehasonlításképpen: a kastélyt ugyanekkor a kőműves, az ács, a lakatos, az asztalos és az üveges becslése alapján 39.192,04 Ft-ra értékelték. (Az értékeket váltócédulában adták meg, konvenciós pénzben ez két és félszer kevesebbet jelentett az akkori kurzus szerint.) OL, P 394, Károlyi cs. lt., A.XI.23. csomó, 15. Tótmegyer, no. 15., 1826. március 4.

120 *Kubinyi Ferenc és Vahot Imre* szerk.: Magyar- és Erdélyország képekben. III. Pest 1854, 21.; *Hunfalvy János:* Magyarország és Erdély eredeti képekben. (Rajzolta Rohbock Lajos) Első szakasz: Magyarország. II. kötet, Darmstadt 1864, 130.

121 Az Ország Tükre, IV. évf., 4. sz., Pest, 1865. január 26., 34.

122 *Borovszky Samu és Sziklay János* szerk.: Nyitravármegye. (Magyarország vármegyéi és városai) Budapest é. n., (1898), 56.

123 Súpis pamiatok na Slovensku. II. Bratislava 1968, 445.

DIE VOM GRAFEN GRASSALKOVICH VORGENOMMENE ÄNDERUNG AM HILLEBRANDTS BAUPLAN WÄHREND DER BAUARBEITEN DES KÁROLYI-SCHLOSSES IN TÓTMEGYER (KOMITAT NYITRA (ODER WO SOLLEN DIE STALLUNGEN IM SCHLOß ANGELEGT WERDEN)

Am 31. August 1765 hat Kammerpräsident Graf Anton Grassalkovich die Bauarbeiten des Schlosses des Grafen Antal Károlyi in Tótmegyer (Komitat Nyitra, heute Palárikovo, CSSR) besichtigt. Gegen den Bauplan des Kammerarchitekten Franz Anton Hillebrandt hat Grassalkovich, vorerst wegen der zum Wohngebäude zu nahe und demzufolge das ganze Schloß mit Stallgeruch durchdringende Stallungen sowie wegen der zu kleinen Dimensionen der Reitschule, mehrere Einwürfe erhoben und deshalb Károlyi in einem Brief die Umarbeitung des Entwurfes vorgeschlagen.

Aus diesem Brief stellt sich heraus, daß das Károlyi-Schloß in Tótmegyer ein Werk von Hillebrandt ist, worüber sowohl die Autoren der Hillebrandt-Monographien wie auch die anderen Quellen nichts wußten. Der Meinung mancher Kunsthistoriker nach stammten die Baupläne des Schlosses von dem Architekten Heinrich Koch, in der Wirklichkeit aber wurde das Schloß in Tótmegyer von Miklós Ybl, dem Schüler von Koch, im Jahre 1866 im klassizistischen Stil umgebaut.

Eine ausführliche aus dem Jahre 1791 stammende Beschreibung des Schloßes in Tótmegyer sowie ein vom Domänenfeldmesser Imre Kopold aufgenommener Grundriß aus dem Jahre 1792 sind auf uns geblieben, welche uns die Rekonstruktion des hier veröffentlichten Grundrisses ermöglichten. Das U-förmige Schloß wurde mit einem Stockwerk (im Mittelrisalit mit zwei Stockwerken) ausgebaut, während die Seitenflügel erdgeschossig ausgestaltet wurden. Die Mauern wurden aus Stein und gebranntem Ziegel verfertigt und es wurde ein Schindeldach angebracht. Im Schloß waren die folgenden Räumlichkeiten zu finden: 32 Zimmer, 5 Küchen, 5 Kammern, 6 Dielen, 2 Keller, 4 Treppenaufgänge, 3 Aborte, 1 Pferdestall und 2 Wagenräume. Die oberen Trakte waren ausschließlich vom Gutsherrn bewohnt, im Erdgeschoß haben die Quartiere der das Gut verwaltenden Offiziere Platz gefunden. Im Nordosten haben die Seitenflügel des Schlosses einen mit einer halbkreisförmigen Mauer abgeschlossenen Ehrenhof umrahmt. Von Südwesten her knüpfte sich an das Schloß ein Gemüse- und Obstgarten an. Die Beschreibung aus dem Jahre 1791 zählt die Räumlichkeiten mit ihren Verrichtungen (Türen, Fenstern, Schlössern, usw.) der Reihe nach auf, wobei auch ihre Einrichtungs- und Ausstattungsgegenstände (Öfen, Möbel und Ziergegenstände, Bilder, usw.) vermerkt und auch ein summierendes Verzeichnis der vorherigen beigelegt worden sind.

Nachdem die Bauarbeiten am Pferdestall begonnen haben, wurde dieser dennoch nicht den ursprünglichen Bauplänen von Hillebrandt folgend, d. h. in den den Ehrenhof halbkreisförmig abschließenden Gebäuden, sondern am Ende des Südostflügels des Schlosses errichtet. Daraus läßt sich darauf schließen, daß Károlyi die Einwürfe des mit seiner Familie in Verwandtschaft stehenden Grafen Grassalkovich in Betracht genommen hat. Obwohl der Jurist Grassalkovich kein Baufachmann war, hat er die Architektur mit Vorliebe studiert und war demzufolge genügend gebildet, um praktische Ratschläge geben zu können. Dabei konnte er sich auf seine eigenen Erfahrungen stützen, da auch er selbst mehrere Schlösser bauen ließ.

Grassalkovich wagte sich deshalb dem Plan von Hillebrandt, dem Kammerarchitekten von hohem Ansehen entgegenzusetzen, da dessen fachmännische Laufbahn zum großen Teil von ihm abhing. Als Präsident der Kammer hat nämlich Grassalkovich den Architekten bei der Kammer angestellt und in seiner Präsidentenwürde blieb er fernerhin Hillebrandts Amtsvorsteher.

Zu dieser Zeit gehörten die Pferdeställe und Wagenräume zu den unentbehrlichen Anlagen eines jeden Schlosses, ihre Anlegung bedürfte aber einer sorgfältigen Erwägung der örtlichen Umstände und Ansprüche. Der Pferdestall wurde entweder unter einem gemeinsamen Dach mit dem Wohngebäude, in einem Teil dessen erbaut, oder in einem mit dem Hauptgebäude strukturell in engerer oder lockerer Verbindung stehenden Seitenflügel oder in einem vom Wohngebäude mehr oder weniger entfernt gelegenen und separat stehenden Gebäude, in einem Meierhof errichtet. Die vorliegende Studie bringt für diese Lösungen anschauliche Beispiele von Gebäuden mit verschiedenen Grundrissen.

Die Anlegung und die prunkvollere oder einfachere Ausführung der Ställe hing auch davon ab, wie sehr es dem Schloßherrn an der Pferdehaltung gelegen war, ob er ein Gestüt und eine Reitschule besaß oder nicht. Bei den Grafen Károlyi war die Pferdehaltung und die Liebe zu den Pferden zu einer Familientradition geworden. An die bereits vorhandenen Ställe wurden zwischen den Jahren 1791 und 1814 weitere große Stallungen abgebaut und die Wirtschaftsführung, der Tierzucht und das Gestüt der Gutsherrenschaft in Tótmegyer konnten sich in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts eines zunehmenden guten Rufes erfreuen.

ADATTÁR

HOMONNAI DRUGETH HAGYATÉKI LELTÁR
(1620 és 1630 között)

Fennmaradt a Magyar Országos Levéltárban, a Forgách család levéltára állagában egy dátum nélküli hagyatéki leltár, mely Homonnai Drugeth György özvegye értékes holmiait vette számba, János fia és leánya részére is. (Magyar Országos Levéltár. P-237. 9. csomó IV. 1. 36—43 folio.)

Homonnai Drugeth György 1620. június 21-én hunyt el. Felesége, illetve özvegye Nádasdy Katalin volt. Három gyermeke maradt: Mária, Erzsébet és János. A számbavett értékes ingóságokból ekkor csak János *„úrfi"* és az egyik leány örökölt, akit név szerint nem említ az irat, csak *„kisassony"*-ként szerepel.

Az bizonyos, hogy az idősebb leány Mária, rimaszécsi Széchy György felesége volt, aki 1643-ban halt meg. A fiatalabb Mária pedig 1630-ban lépett házasságra Révay Lászlóval. Joggal feltehető, hogy az idősebb Mária már kapott szülei ingó vagyonából, s ezért nem szerepel a vagyonösszeírásban. Mivel az özvegy leányát „kisasszony"-nak említik, bizonyos, hogy még leány volt. Erzsébetről pedig tudjuk, hogy 1630-ban kötött házasságot; — tehát *az összeírás még leány korában, azaz 1630 előtt történt.* Ezért datálható a hagyatéki leltár, illetve vagyonösszeírás Homonnai Drugeth György 1620-ba bekövetkezett halála és Erzsébet leánya 1630-as esküvője közé.

Homonnai Drugeth György (1583—1620) Zemplén vármegye főispánja volt, s 1611-től erdélyi trónkövetelő, sőt egy időben a bécsi udvar jelöltje volt Bethlen Gáborral szemben Erdélyi fejedelmi székébe. Hithű római katolikus volt, amit szépen tanúsít a hagyatékában található gazdag egyházi felszerelés is.

Úgy hiszem, hogy a XVII. század első feléből fennmaradt ingósági leltár igen becses betekintést nyújt egy élvonalban álló tekintélyes és vagyonos észekkelet-magyarországi nemes úr után özvegyére maradt vagyontárgyakról: igen különböző és változatos ötvösmunkákról, ékszerekről, üvegkészítményekről, különböző rendeltetésű textíliákról és kézimunkákról, sőt lószerszámokról is. Figyelmet érdemel a katolikus Homonnai György birtokában volt gazdag egyházi felszerelés is.

Az ingóságokról felvett magyar nyelvű leltárt adjuk közre. Az irat címét zárójelbe tett magyar fordításban közöljük.

Az egyes tárgyak nyilvánvalóan különböző nagyságú ládákban („cista") voltak tárolva, elhelyezve; s egy adat arra utal, hogy legalábbis egyben fiókok is voltak.

A feltűnően rossz és következetlen írásmódon valamelyest változtatnunk kellett. Így jelöljük a magánhangzók hosszú vagy rövid voltát, mivel igen sok helyen az ékezet hiányzik, másutt pedig rossz helyen szerepel. (például: „hümerál"). Továbbá a cz-t megfelelően c-nek vagy cs-nek, az i-t y-nak, a z-t s-nek vagy z-nek írjuk. A múlt idő esetében pedig minden esetben kettőzzük a t-t. A rendszertelenül használt nagybetűktől is eltekintünk. Így azután élvezhető és simán olvasható, de alapjában az eredeti szöveget nem sértő módon adjuk közre a leltárt.

Az egyes közismert elavult szavakról nem adunk jegyzetben magyarázatot, mivel az az egyes szakemberek előtt amúgy is ismeretes. Itt elöljáróban csupán néhány ritkán használt elavult szónak közöljük magyarázatát.

Humerál: vállkendő. *Superlat:* takaró. — *Csoltár, azaz csótár:* nyeregtakaró. — *Kece:* háló, csipkés háló. — *Bagazia:* színes kelmefajta. — *Velence:* pokróc.

(Homonnay György özvegye holmija fia, János és leánya részére.)

In cista No 1-a.

Mosdó medencék, aranyozottak	No	7
Mosdók töröttek	No	2
Ezüst kengyel, aranyozott, egyik türkissel rakott	No	3
Ampolna medencéstűl, aranyozott	No	1
egyik ampolna híjával vagyon		

In cista No 2-a.

Öreg mosdó korsó, aranyozott	No	4
az egyik ezüst tokban vagyon.		
Ezüst öreg kanna, tokostúl, aranyozottak	No	2
Töredezett strucc mony kupa, aranyozott bőr tokban	No	1
Más struccc mony kupa, aranyozott fa tokban	No	1
Kakas formájú pohár, tokostúl	No	1
Meccett cristál poharok, aranyozott tokostúl	No	3
Cserecsendió aranyozott palaszk	No	1
Törött meccett cristál üveg fa tokban	No	1
Öreg jáspis kűbűl csinált csésze, ezüstben foglalt aranyozott	No	1
Egyben járó kupácskák jáspis kűbűl, aranyozottak	No	2
Jáspis kűbűl faragott fedeles aranyos kupa	No	1
Ezüst aranyozott sárkány módgyára csinált csiga	No	1
Rák láb ezüstben foglalt poharok, egyik fedeles	No	2
Ezüst aranyozott cethal	No	1
Ezüst aranyozott kupácska fedelestűl	No	1
Vörös bársony tokban cristál üveg	No	1
Vörös bársony tokban cristálbúl meccett üveg, törött	No	1
Tengeri csiga ezüst aranyozott delfin fedelű pohár	No	1
Páncér kesztyű (pár)	No	1
Farmating, ezüst aranyozott	No	1
Pogány pénzes hellyel aranyozott kanna	No	1
Karéján és fenekén aranyozott ezüst csészék	No	6
Ezüst, karéján aranyozott, kannácska	No	1
Öreg szemű ezüst aranyozott lánc	No	1
Merőn aranyozott csésze iskátulában	No	1
Fedeles kis kupa, aranyozott	No	1
Tengeri csiga	No	1

In cista 3-a.

Hasonló formájú öreg aranyos kupák	No	4
Apróbb, egyenlő formájú aranyos kupák aprólék híjával valók.	No	6
Öreg sima aranyos kupa, fedeles	No	1
Merőn aranyozott pogány pénzes pohár	No	1
Régi öreg merőn aranyozott fedeles kupák	No	3
Egyben járó öreg aranyos kupák	No	2
Hójagos fedeles aranyos kupák	No	2
Hójagos fedeles üveg aranyos kupa	No	1
Hójagos födölös aranyos kupa, az csúcsa eltörött	No	1
Merőn aranyozott sima csészék	No	1
Jáspis kőbűl meccett ezüstbe foglalt aranyos hajó, négy kereken járó	No	12 1

91.20029 Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat, Budapest

HILLEBRANDT, Franz Anton

MOJZER Miklós: Franz Anton Hillebrandt második (elpusztult) terve az esztergomi primási ~~xxxxx~~ székhelyhez. = Müvészettörténeti Értesitő, XXXIII.évf. 3.sz. 1984 255 - 260.p.ill.

Hillebrandt, Franz Anton

Esztergom, Várhegy

Darstellung eines barocken Bischofs (vermutlich des hl. Erasmus) in
vor grünem Hintergrund. In der rechten Hand hält er drei lange Näg
ein Buch.

89 Auf der mittleren Bahn ist wiederum der hl. Lambert darg
zwischen schlanken Säulen vor blauem Hintergrund. Er trägt e
gesäumtes Meßgewand und auf dem Haupt eine blaue Kappe. Gr
Gewandes sind ergänzt. In beiden Händen hält er einen Kelch. Er sch
rechts neben ihm kniende Gestalt, über deren Haupt man folgende
Lamberte filius dei, precor, recordare me.

Unter dem Bild des hl. Lambert das Wappen des Trierer Do
einer blauen Wolke schwebend, auf silbernem Schild mit rotem Kre
hl. Petrus, in der linken Hand den Schlüssel haltend. Ein weiblicher
licher Wappenträger, rechts und links postiert, halten den Schild.

89, VI Auf der rechten Bahn schließlich ist der hl. Hieronymus zu seh
Haltung, von rechts nach links gewendet, trägt er einen weiten ro
einen gleichfarbenen Kardinalshut. Er blickt nach links zu dem sic
Löwen. In der rechten unteren Bildhälfte kniet vor ihm der Donato
Legende[15]:

Daniel de Kellenbach canonicus huius ecclesie, obsecro sancte dei, sis mei

Der Stifter dieses Fensters, Daniel von Kellenbach, entstamm

Hillebrand festő

Mansfeld J. G.

rézi

nincs
led
s

Landerer Mihály
ugyanazt arck

l.

Harsányi

30. l. 427 l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

Hildebrand

eperjesi festo

1802 Eönül

l.

Kazinczy lev

XXII. k. 511 l.

Hildebrand

l

Tört. képesszerűbe

Landerer Mihály, közv. kiadó és gyomdás

arak.

vándafestő

profilban cinerral

Pozsony 1795

rézre metsz. J. G. Mansfeld

LykaMagymű1800-50

422. l.

1802. Egyjesen

karinczy arak + festi

„profilban tinakkal!

ártyéka után!

Pozsonyi cyfrák is hozta rajzait

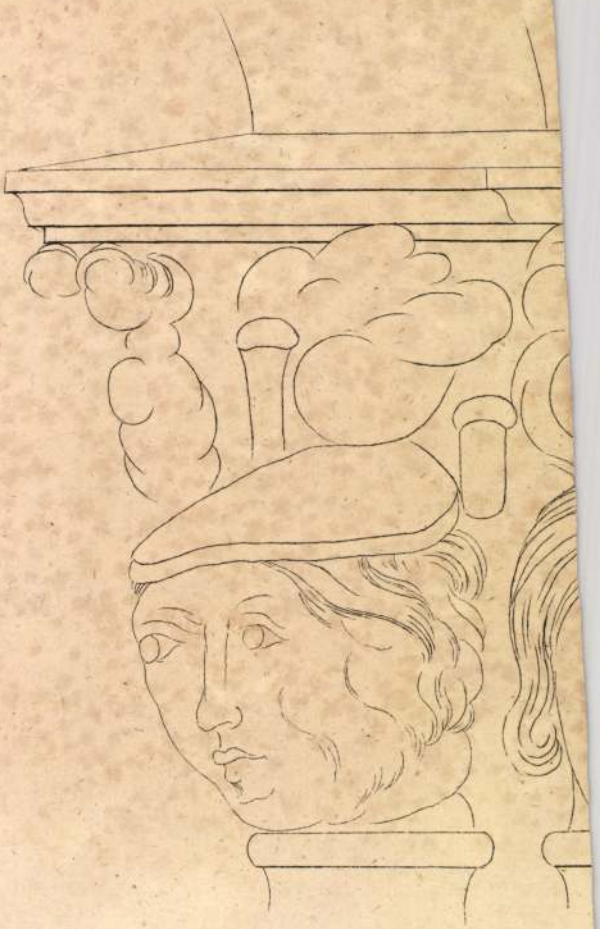

Hillebrand festő

Mansfeld J. Gy. rézm.

Fürstéti Landerer Mihály nyomdász és kiadó arcképe. Rézm. festményről

Repr.

Magyar Művelődéstört. IV. 500. l, 650. l.

Hillebrand, festö III. 115.

Hillebrand

festö

l.

Pichler, Alois H.

Entstehung der Pressburger Zeitung.

Pozsony-Pressburg

1913. 23. l.

megrendelésüket várva vagyunk

teljes tisztelettel

SZINESFILM K.F.T.

Hillebrand

festő:

Landerer Mihály, nyomdász és Könyvkiadó († 1795.)
Rézm. M. 22.6–17 cm
Felr. „Hillebrand pinxit –
J. G. Mansfeld sc."

A szegedi m. kir. állami fő

Érte

.....

.....

.....

.... *tantárgyakbó*

Magaviselete ....

Szeged, 191..... *év* .....

Látta az atya vagy helyettese:

Hildebrand festő

Mansfeld J. G.

becsi verin

Landerer János Mihály arcképe.

Felirata

Michael Landerer de Füskút, Incl. Regni Hung. Nobilis, atque typographus et bibliopila nationalis celeberrimus, natus Budae anno 1725, obiit Posonii 1795.

~~Csikóbőrös kulacsok a Nemzeti Mú-~~

~~zeumban VI. 149.~~

Hillebrandt József

H. Ferenc Antal fia

éjtszín

l. 136. l.

Uxa 137. l.

17/A. Műegyetemi Testnevelési Intézet . . . . . .
18. Műegyetemi Egészségvizsgáló Intézet . . . . . .
19. Tisztviselők . . . . . .
20. Altisztek . . . . . .

Második rész.

Előadások és gyakorlatok a mérnöki, építészmérnöki, gépészmérnö
és vegyészmérnöki osztályokon . . . . . .
Előadások és gyakorlatok a bánya- és kohómérnöki, valamint a
erdőmérnöki osztályokon . . . . . .
Előadások és gyakorlatok a mezőgazdasági osztályon . . .
Előadások és gyakorlatok az állatorvosi osztályon . . . .
Előadások és gyakorlatok a közgazdasági és kereskedelmi, valamin
a közigazgatási osztályokon . . . . . .
Tudnivalók a kötelező testnevelésről . . . . . .
Az állandó évközi szünnapok . . . . . .
Névmutató . . . . . .

Hellebrandt Judit

ADÁR"

. ÉS ZENE

VOGEL"

& MUSIK

lítás
ellung
der
PER
on
apest

-22. 5. 93

DEBRANDT

RENDEZŐ
Budapesti Opera Alapítvány
Vállalkozói Iroda
Korcsmáros Péter
1061 Budapest, Hajós u. 11.
Telefon: **13-12-550/156**

VERANSTALTER
Verein den Ungarische
Opernfreunde
Péter Korcsmáros
Hajós u. 11. H–1061 Budapest
Telefon: **13-12-550/156**

„TŰZM

MISZTIKA

„FEUER

MYSTIK

Kiál
Auste
in
OP
vo
Budo

30. 4. 93-

JUDITH HIL

Tisztelettel meghívjuk Önt
JUDITH HILDEBRANDT
festőművésznő
kiállításának megnyitójára
1993. április 30-án,
du. 5 órára
a MAGYAR ÁLLAMI
OPERAHÁZ
Vörös Szalonjába

A kiállítást megnyitja:
Katharina Rossmanith

A kiállítás megtekinthető
az előadások szüneteiben,
operalátogatás keretében
(naponta 3 és 4 órakor),
valamint szervezett
csoportokban
Tel.: 13-12-550/156

JUDITH HILDEBRANDT
(1954 Budapest) Studium:
München, Roma
Kiállítások: Roma (82, 83)
Bad Wildbad (89)
Pforzheim (89)
Interlaken (90) Bremen (91)

„IBOLYAKÉK TŰZMADÁR" – „VIOLETTENFEUERVOGEL"

Wir laden Sie herzlichst ein
zur Vernissage
der Künstlerin
JUDITH HILDEBRANDT
(Deutschland)
am 30. 4. 93' um 17 uhr
im Roten Saal
des Budapester
Opernhauses

zur Eröffnung spricht: Frau
Katharina Rossmanith

Besuchszeiten:
Für Opernbesucher
in den Vorführungspausen
Allgemeiner Zugang bei
den täglichen Führungen
(15 und 16 Uhr)
Sowie für Gruppen nach
Vereinbarung
(13-12-550/156)

JUDITH HILDEBRANDT
(1954 Budapest)
Studium: München, Rom,
Ausstellungen: Rom (82, 83)
Bad Wildbad (89)
Pforzheim (89)
Interlaken (90) Bremen (91)

TELEFON: 133-0624

TELEFON: 133-0624

NDK

Karl Hillebrandt, aranymüves

az 1759-ben ujrá megalapitott arany- és ezüstmüves céh elöljárója.
Mint mester 1741- 1771-ig van emlitve.

Dr.Horváth Henrik: Pester Goldschmiede-Barokk.
A Mügyüjtö.-Der Kenner. 1931. V.évf. 5. sz. 130-134.L.

HILLEBRANDT KÁROLY

aranymüves mester Pesten 1741-ben

Budapest régiségei XIX. évf. 1959. 223. 1

HILLEBRANDT KÁROLY

pesti ötvös mester a XVIII. sz.második felében

Budapest régiségei XIX. évf. 1959. 230. l

M.D.R.

Hillebrandt Károly ötvösmester

1788 körül a pesti
ötvöscéh tagja

S. Mihalik: Versuch einer Zentralisierung des ungarischen Punzierungswesens im 18.Jahrhundert.
Acta Historiae Artium, 1961. Tom.VII. Fasc.3-4.
272.old.

MDK

Hillebrandt Károly

Mihalik S.: A magyarországi református egyházak pesti ötvösművei. 1936. 2, 7-10.o.

Hillebrandt Károly

bécsi születésű ötvös Pesten

Gensmüllenst.

17. l.

1754. a budai céhbe tart, de Pesten lakó
és n.o. polgárjogu mester

1741 - 1771 terepel a céhben

bálasztott polgár Pesten

1759 alakult budai céh első
~~[illegible]~~ töltöljáróje

Budapest, 1926. november hó 29.

A miniszter helyett:

Breyer István
h. államtitkár.

MŰEMLÉKEK ORSZÁGOS FELÜGYELŐSÉGE
h7h 1926 szám
Érk.: 1926 dec. hó 13.

Hillebrandt Károly

pesti ötvös

ivód

Horváth Kentpetérs

200 cl.

253

Hillebrandt, Karl

ötvös

Pest 1741-1771.

1759- ben céhmester

Dr
Horváth, Henrich:

Pester Goldschmiede-

Barokk.

A Műgyűjtő

1931. 5. 17. (133. l.

131. l.)

Hillebrandt Károly

ötvös

1755 febr 18 Pest

Bécsből jött.

Magyarországi ötvösök 19 l.

Lelet, csókai VI. 178.

Hillebrand Károly

aranyumves

1741-től választott
polgár Pesten

Schmall

I. 148. l.

al /1935-1939/
iss Dezső okl.építészmérnök /1935-1938
János okl.építészmérnök /1936-1944/

Hillebrandt Károly

pesti ötvös

1770

l.

Schoen krisztinavárosi

6, 15. l.

~~Vasmegy. Rép Egylet Évkönyve~~

VI. 80.

Hillebrandt

Hildebrand Károly

ötvös

cèhbe lép. 1852.
jan. 18.

irod

Gy. Brassó Erd. Muz.

381

.....nevü munkás igazolta

.....

a müvezető aláírása.

ezem:

.....

helyettesének
a.

Endrényi Imre, Szeged.

Hildebrand Carl

ötvös 1852

laid

T. Mühely

Gyárfás Brassó 143

Magyar királyi államvasutak.

T. Műhely

Miután keresményemnek 191..... é

tésénél.....

jelenhetek, keresményemnek átvételére

nevü munkástársamat szóbelileg megbizt

Kelt ....., 191.....

.....

tanu.

.....

tanu.

Hildebrand Carl

Dr.

Gymn. Brassó

143

Hillebrandt

Hildebrandt Péter

ötvös 1657-1673

laid

Mih. Pors. 119

D 114 reczés
ger.

Legfinomabb famentes D irodai anyag
Allerfeinster holzfrei Kanzleistoff

Hildebrandt Péter

ötvös 1657–1673

lásd

Mih. Pors. 118

24. HILDEBRANDT PÉTER. *(Peter Hildebrandt).* **1657 – 1673.**

1657. nov. 1-én *Peter Hildebrandt* bemutatván remekét, mesterül fölvétetik.

1659. ápr. 31-én (így!) *Petter hiltebrandt* 5 évre szegődteti Hansz Christoph Holstein-t.

1662. jún. 15-én *Peter Hildebrandt* 4 évi tanulás után felszabadítja mostoha fiát: Hansz Christoph Hallsteint. (Holstein János Kristóf 1671-ben lesz pozsonyi mesterré).

1667. János fővételének napján *Petter hiltebrandt* 4 évre szegődteti Johannesz binder-t «von sommarein ausz der grossen schidt (Somorjáról, a Csallóközből). Ideje 1674-ben telik ki.

1673. aug. 29-én, keresztelő szent János fővételének napján megjelenik a czéh előtt

Mihalik
Háromszáz év
M Rot Ert. 1911. 119. l.

Johann Binder és mivel ura, akinél tanult, t. i. *Peter Hildebrandt*, időközben elhunyt, őt a czéh felszabadítja, mert 6 évét kitöltötte. «Gott gebe im Klück in seine Wanderschaft!»

a czéh előtt s bemutatja remekbe eshető műveit: egy edényt (geschier), egy pecsétlőt (Siegel) és egy gyürűt, de mert egyben-másban bizonyos fogyatékosságot észleltek a mesterek, megbüntetik 3 aranyra, de mindamellett mesterül fogadják s megengedik neki, hogy a mesterséget folytassa, ha tudja.

1681. szent János napján *Hanns Binder* 5 évre szegődleti georg Hussar-t. (Az egész bejegyzés keresztül húzva).

31. PREM JEROMOS. *(Hieronimus Prem).* **1680—1693.**

1680. jan. 1-én megjelenik a czéh előtt *Hieronimus Prem* ezüstműves legény s kéri idejének bejegyzését.

1684. máj. 1-én együtt lévén a czéh, meg-

1679. jún. 26-án *Holstein* 6 évre szegődteti Georg Gabriel Ertl-t. (Az egész bejegyzés keresztül húzva).

1688. máj. 14-én *Johann Christoph Holstein* 6 évre szegődteti a zsolnai születésű Johann

Hildebrandt Péter, porosuyi ötvös V. 118, 119

Hildebrandt

Péter

---

porsonyi ötvös

Mur. kat. Ét.

1911. 118. l.

Hadadi Kovács

Fejérpataky László VI. 163

éter

nach ihren ersten

tp. 20a.
bed.

HILGER, Thomas Nifango
MÉV 1995 302

KANT, Immanuel
Critik der reinen Ver
Grätz, 1795. o. Dr.
332, [4] p. 18 cm

SOARI[US] Cyprian[US]
Artis rhetoricae libr
[Kassa] Cassoviae, 17
[1] lev., 622 p. 17 cm
Kol. 1.

GRETSER[US] Jacob[US]
Institutionum linguae
de syllabarum dimen
[Kassa] Cassoviae, 17
47 p. 17 cm
Kol. 2.

Hiller Ádám

váci kőfaragóm

1756-ban vették fel a váci kőműves és kőfaragó céhbe.

Duray 162. l.

s oltárok.

.v.

x 143 cm.

TÁRGYMUTATÓ-CSOPORT

SZÁRMAZÁSI HELY

Bártfa.

MESTER

SZEMÉLYI VONATKOZÁS

EGYÉB MUTATÓBA VALÓ ADAT

az estebéd ábrázolásával,mely a tér
van megtervezve.-A szárnyakon az ol-
ső,Melchisedechs áldozatának ábrázo -
ltal.-Bártfa városa 1896.-ban,a kassai
ubics Z.érseknek ajándékozta. /Sourek./

Huller Ágoston.

Résztvesz a kiállításon

Jubileumi plakátkiállítás
Bp. Szépműv. Múz. 1975.

Miller Erhard

nyomdász nyomatta „Evangeliumok és epistolák" című művet Bécsben 1581-82 között.

Borsa Gedeon, Hervay Ferenc ptb.: Régi magyarországi nyomtatványok 1473-1600. Budapest, 1971

4521

Hillinger József

építő

mikor?

mit?

l.

Bán Sopron

381. l.

1381. Ismeretlen festő,
A XVIII. századból.

Báró Vajay István.

Derékig, kissé balr
medaillonban van ábrázolva
ját pedig csipőjére támasz
személdöke és kis bajusza
Öltözete: körülcsavart feh
a derékon zsinorővel. Csa
lyezést, felirata pedig ug
ban: Illmus Dñus Stephanu
Potentissimi, ac Invictiss
ac Regis Hungariae Consili

Vászon, méretei 92,3
az 1912 augusztus 3-iki (16
(2182-912) ajánlat szerint (2
fizettetett 1912 deczember
ber 31-én (2439-912).

2-9-10 p.

Sz. n.
2234
Át. le

HILLRICH János órásmester

a közgyűlési terem óráját készitette

TÓTH Antal: A Pesti Vármegyeháza. 2.bőv.kiad. bev. Zádor Anna. Bp. : Pest M.Tcs., 1990
56.p.

Elidegenedett szom
/Elszigetelődés a
világháboru között
felzárkózási kisér
az utolsó évtizede

/Bécs/

Hillrich János
pesti órás

Fali óra aranyozott ökörszemű keretben, zenélő és ütőszerkezettel 1840 körül

XXIV. anke.

Postatakarék
1924. máj

Mélyen Tisztelt Tiszkás Úr!

Itteni vitravonultságomban újból nem vagyok informálva a kőrestetőkérvári kétkeleptári oltárképet restaurálási ügyéről.

Igen hálás lennék, ha Mélyen Tisztelt Tiszkás Úr

Hillrich János
óras Pest
1860 körül

Zsebóra erustbol, ütö-
szerkezettel.

43. aukció

Postatakarék
1928. ápr.

154 - 526

268 - 236

W G

Hillrich János

pesti órásmester remekbe készült, több mint két méter magas aranyfekete díszű negyedütős állóórája (1811), mely a pesti Vármegyeháza ~~mag~~ közgyűlte mében volt elhelyezve.
és van

Imrényi Imre: A pesti vármegyeháza ujjáépítése II. A Vármegyeháza építésének tört. Építés- Építészet
1950. 2. 7. 124. l. 133. l. Kejpel.

Empire. órá

½5 órakor az Áruház ell

Bizottság ünnepélyesen

hivjuk.

A melléke

tási ideje alatt Önt 1

jogositja fel.

1 uzsonnajegy.

K 26. – 311005. — 1000 — Löbl D. és fia

Hillrich János

órás, Pest XIX n. eleje

lásd

Lay Bpest iparmuvkiáll

47. l.

Hillrich János

órás Pest

XIX. sz. eleje

rod

Pritz

54. l.

Miskei István:

Mellig látható s kis
prémes; rövid hoja, sze
ke; szeme barna. Atill
kettős láncz halad s
bélése fehér prém. Felir

„Nec fortui
bellum

s a kép körül:

„Stephanus Mis
„Capitaneus Ar

Vászon, méretei 17·8:
Gr. Csáky László ajá

Hillrich, Johann,

órás Pesten. Tengeri órája (See-Chronometer) révén különösen kitüntette magát. Ez az óra jelzi a másodperceket, perceket, órákat, de ezenkívül a hetek és hónapok napjait, még szökőévben is. Negedóránként üt, noha tulajdonképpeni ütőszerkezete nincs. A Számlap 3 kis körének egikén pontosan látható a Napnak a középidőtől való eltérése (Abweichung der Sonne von der mittleren Zeit). A szerkezettel összeköttetésben van eg hőmérő, amely egben az egensulyt ~~is~~ (Compensation) is jelzi.

Schams: Pesth
283/84. l.

zottságnak,

V i s e g r á d o n .

ony" déli oldalának és belsejének
észült leszámolásom szerint 9.096.85
ott a müemlékek orsz. bizottsága
... 4.761.00 pengőt, a tekintetes
.. 3.566.60 "
. 769.25 pengő.-
érdekében, vagyis azért, hogy a to-
ndezettebb állapotba hozzuk, kény-
t lényegesen tullépni.- Ez azonban
ból feltétlenül szükséges volt.-
rbizottság eddig 44.50 millió ko-

Hillrich Janos

öras Pest

elöfiretöje az alábbi
münch

Schams Ofen

38. l.

MDK

Hillrich,

Fényes Elek 1836-ban megjelent forrásművében: "Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben", a jeles művészek sorában említi.

Pogány Ö.G.:M.szobrászat a 19.sz. első felében. Bp.1939. ? 26.l.

Hilpert János

gyöngyösi kőmives az alabbi templom újjá épitett szentelyének befejező munkálatait, (ablakok berakása, vakolás) 1756. tavaszán fenti végzi.

Csem Bárt Gyöngyös

13. l.

eken való részt vételre. Romániában olyan
a vasgárda felkelésekor.
tiltakozik az ellen az orosz részről
alota előtt lezajlott tüntetés a Szov-
tpárt 25 év óta mindig a Szovjetunióval
llt sikra.
t Albániának angol és amerikai részről
ozó tüntetés megrendezésére.
e annak a bizottságnak a vezetőjét, mely
ellenőrizni fogja a görögországi vász-

a görögországi kommunistapárt az athé-
t nyujtott át, melyben az angol csapa-
s reprezentativ, demokratikus görög kor-

ése szerint Olaszországban az élelmezé-

Hilpert János

kőmüves

1756. tavaszán fejezte bé a gyöngyösi kt. Bertalan templom szentélyének ujraépitését.

Bachó gyöngyösi templ.

30. l.

M.D.K.

Hilpert János egri kőműves mester

1741 és 1756 között működött Egerben és környékén: Abasáron Nagyrédén stb. A egri Sz. Bertalan templom 1741 évi javításait majd 1756-ban az épület befejező munkáit végezte.

Heves megye müemlékei I. irta Voit Pál,
Magyarország müemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó, 340. old.

HILPERT János gyöngyösi kőművesmester /magister murarius/. Gyöngyösön --+ Horák Vencel kőműves az uj plébánia épitése közben elhalálozván 1741-ben Hilpert köt szerződést az épület befejezésére. 1743-ban a Szent Bertalan templom sekrestyéjének reparációját végzi. Ugyenezen évben Abasáron a Hallerek, illetve a négy ágon lévő Nyáry örökösök birtokánál becsüs --+ Szelinár József és --+ Havejka János mesterekkel együtt. 1747-ben a gyöngyösi Benei-határban egyedjogu kővágatási engedélyt nyer. A nagy-

A Hevesmegyei Topográfia adatgyüjtéséből. Voit

rédei nagyhid épitését 1748-ban fejezi be s ugyanez évben a gyöngyösi káplánházat alakitja át. 1751-ben a gyöngyösi nagyhidon végez kisebb munkálatot. A Szent Bertalan templom hátralévő épületének befejező munkáit 1756-ban bizzák rá.

A Hevesmegyei Topográfia adatgyüjtéséből. Voit

Hilpert József

NU 1936. X. 11.

Magyar festőművész készítette el VIII. Edward király legujabb arcképét

Nagyszabásu feladatot oldott meg egy évek óta külföldön élő kiváló magyar festőművész, *Hilpert* József, aki legujabb pompás alkotásában *VIII. Edward* angol király képmását örökitette meg. A pompás festmény, amely a *Térdszalag-rend nagymesterének* fejedelmi diszruhájában ábrázolja a brit világbirodalom fiatal uralkodóját, *Hilpert* művészetének legkitünőbb alkotásai közé tartozik. A nagytudásu magyar művész *Torontóban, Kanada* egyik legnagyobb városában él és az *egyházi festőművészet* terén is maradandó értékü müveket alkotott. „*Kereszténység*“ cimü drámai erejü hatalmas vásznáról hosszabb cikkben számol be *Balla* György kanadai magyar ujságiró a *Világosság* folyóirat legutóbbi számában, de szinpompás mellékletekben ismerteti *Hilpert* alkotásait a *The Toronto Star Weekly* tekintélyes kanadai hetilap, amely egyuttal a művész jól sikerült fényképét is közli legujabb alkotásával, *VIII. Edward* király életnagyságu képmásával együtt. *Hilpert* művészetét dicsérik a *Villeneuve* quebecki biboros-érsekről, valamint néhai *V. György* angol király és *Mary* özvegy királynéról készitett gyönyörü képmásai is és nagy elismeréssel számol be a jeles magyar festőművész *gyüjteményes kiállitásáról* a torontói magyar „*Hiradó*“ legutóbbi száma. Különös érdekessége a kiállitásnak egyébként *Hilpert miniatür remekművei*, amelyeket a művész *onixra festett*, valamint közel *200 kisebb-nagyobb* rendkivül érdekes alkotása, amelyekben Kanada és az angol birodalom vezető egyéniségeinek képmását örökitette meg a külföldre szakadt jeles magyar festő-

emelkedés mutatkozott. A zsirárak és egyben a husárak a hét folyamán meglehetősen tartottak voltak, de a pénteki nagy husvásáron jelentékenyebb áresés következett be, amely a nagyvágóiparra nézve katasztrófális volt. A nagyvágók ugyanis kénytelenek voltak 15—20 fillérrel olcsóbban adni az árut, mint amennyi az ő termelési kalkulációjuk volt. Nem kevésbé sulyos a helyzet a zsirpiacon is. A hét folyamán történt cseh devalváció folytán most már *az odairányuló kiviteli lehetőség is megszünt.* A magyar husipar kétségtelenül sulyos helyzet elé került. Az exportlehetőség összezsugorodása és a piac bizonytalansága miatt *nincsen reális kalkulációs lehetőség* s ennek lett a következménye az, hogy *két nagyvágó cég máris fizetésképtelen lett.* Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a piacon tapasztalható bizonytalanságban nagy része van a *fogyasztási válságnak* is. A közönség *nem tudja a mostani hus- és zsirárakat megfizetni.* A kivitel szünetelése és a belső fogyasztás összeszükülése természetesen a gazdák szempontjából is rendkivül veszedelmes, mert most már számolni kell azzal, hogy a korábbi beállitásokból kifolyóan a sertésfelhajtás emelkedik, ha pedig a fokozódó mennyiségre nem lesz átvevő, akkor hamarosan eltünnek azok az árak, amelyek valamennyire gazdaságossá tették a hizlalást. A kivitel utjait tehát sürgősen egyengetni kell, de módot kell találni arra is, hogy a belső fogyasztás fellendüljön.

lyag és a vese rendszertelen működésénél, amikor egy kis pálinkáspohárnyit lehet elfogyasztani.

A Felvidéken, ahol igen kedvelt a csipkebogyóbor, azt, mondják, hogy nagyon jó hatásu. Ott *a következőképpen készül a csipkebogyóbor,* amely idősebb korában az *asszura emlékeztet.* A száruktól és a bogyók tetején beszáradt feketés kehelylevélkéktől megtisztitott, érett bogyókat fahordóba, vagy nagyobb ubor kás üvegekbe rakják, hogy teljesen beérjenek és megpuhuljanak. Ha már megpuhultak a bogyók, akkor összetörik és kifőzött husdarálón áthajtják. A péphez 10 kg. bogyót véve alapul, 3 liter vizet kevernek. Az igy felhigitott pépet azután háziszövésü vastag vásznon ... facsarják és a pépet ujból felöntik vizzel, még pedig 7 literrel. Az i ... kapott léhez literenként 30 deka *cukrot* tesznek, az egészet jól elkeverik, majd langyos helyre teszik, hogy megindulj... az erjedés. Ennek befejezése után szoktak egy liter arakot is önteni, amelyben előzőleg két narancshéját áztatták. Ha kitisztul a lé, óvatosan üvegekbe fejtik.

WIEN HOTEL PALACE
VI., MARIAHILFERSTRASSE 99.
100 szoba modern komfortta
központban, szobák 5 Schillingtől.

A muskáli dugványozása

A *muskáli* legkedveltebb virágaink közé tartozik s igy érthető, ha a virágkedvelő arra törekszik, hogy ebből a virágból a jövő tavasszal minél több álljon rendelkezésre, tehát szaporitja, még pedig *dugványozza,* amelynek most van az ideje. A dugványozás ugy történik, hogy a legszebben diszlő növények idei, egészséges hajtásait leszedjük, még pedig 12—15 cm. hosszuságu hajtást vágunk le ugy, hogy az alsó metszés egy levélnyél alatt legyen. Ezután az alsó leveleket leszedjük, a levélnyél szöge alatt álló, kis barna szinü levélkével, az ugynevezett *pálhalevélkével együtt.* Az igy megtisztitott dugvány alsó részét *faszénporban* meghengergetjük, majd apró cserepekbe, vagy ládikákba dugjuk, amelynek földje homokos, laza és trágyamentes, tiszta kerti föld legyen. A körülbelül másfél ujjnyira földbe dugott dugvány körül jól megnyomkodjuk a földet, hogy a dugvány egyenesen álljon, majd megöntöz-

Hilpert József, a külföldön élő magyar festőművész a térdszalag-rend nagymesteri diszruhájában készitette el VIII. Edward legujabb portréját

N.ú. 936 x/::.

Hilpert Josef

W M 1936. X. 11.

M.D.K.

Hilpert József

Kanadai magyar festőművész, akinek "legutóbbi kiállitásáról a legnagyobb elismeréssel irnak a kanadai ujságok."- irja a lap.
A müvész fényképét mütermében bemutatja a lap.

Szinházi Élet. Bp. 1931. május 3-9. XXI. évf. 19. sz. 76. lap.

M.D.K.

José Hilpert festőművész

Magyar származásu kubai festőt munkaközben hozza a lap. Hilpert József Szegeden végezte iskoláit majd segédjegyző lett Bácskereszturon. Ezután kinevezték aljegyzőnek Berdára. Már itthon festeget pihenőideje alatt, majd 1926 augusztusában kivándorol az Ujvilágba.
Egyik fényképen festményeit mutatja be a lap, a pán-amerikai konferencia tiszteletére rendezett kiállitáson. Képeihez a köztársaság elöke gratulált és a sajtó is nagy elragadtatással irt alkotásairól.
A bácskereszturi segédjegyző karrierje Cubában c. Szinházi Élet. Bp. 1928. ápr. 22-28. XVIII. évf. 17. sz. 36-37. lap.

Maga csak tudja...

INTIM PISTA, hogy milyen fantasztikus mértékben harapózott el Budapesten a névjáték?

— Bizony, ma már a színházi világban több száz névből álló lista van forgalomban. Minden ismertebb színésznek, rendezőnek, színigazgatónak vagy írónak van már tréfás neve. De a járvány tovább terjedt, a bacillus behatolt a nagy bankok irodáiba, a szerkesztőségekbe és a társasélet szalónjaiba. Mindenütt gyártják a sértő vagy kevésbbé bántó gúnyneveket.

— Tulajdonképpen hogy kezdődött ez a játék?

— A bölcsőjét nagyon régen ringatták. Gaál Franciska első nagy sikerei idején a földből nőttek egymásután a kis naivák, akik hangban és taglejtésben igyekeztek a híres fiatal színésznőt utánozni. Ezeket a kedves, csacsogó kezdőket nevezték el Al Franciskáknak. Így kezdődött a játék. Utána nemsokára megkeresztelték az alkoholt kedvelő kitünő énekesszínészt Willy Fröcsnek. Aztán elfelejtették az egész mókát, míg most a reprízen óriási sikert aratott a játék. Valamikor az anagramma-játéknak volt ilyen népszerűsége.

— Ez mikor történt?

— A kommün alatt kezdődött.

— Ne haragudjon, de ifjú korunk miatt erre az időre igazán nem vagyunk kötelesek emlékezni.

— Az anagramma-játéknak az a lényege, hogy egy bizonyos személy neveiben előforduló betűket variáljuk. Így a bolsevizmus idején Kun Bélára egyszerre hármat is fabrikáltak: »Búnak él«, »Bukna el« és »Be únlak«.

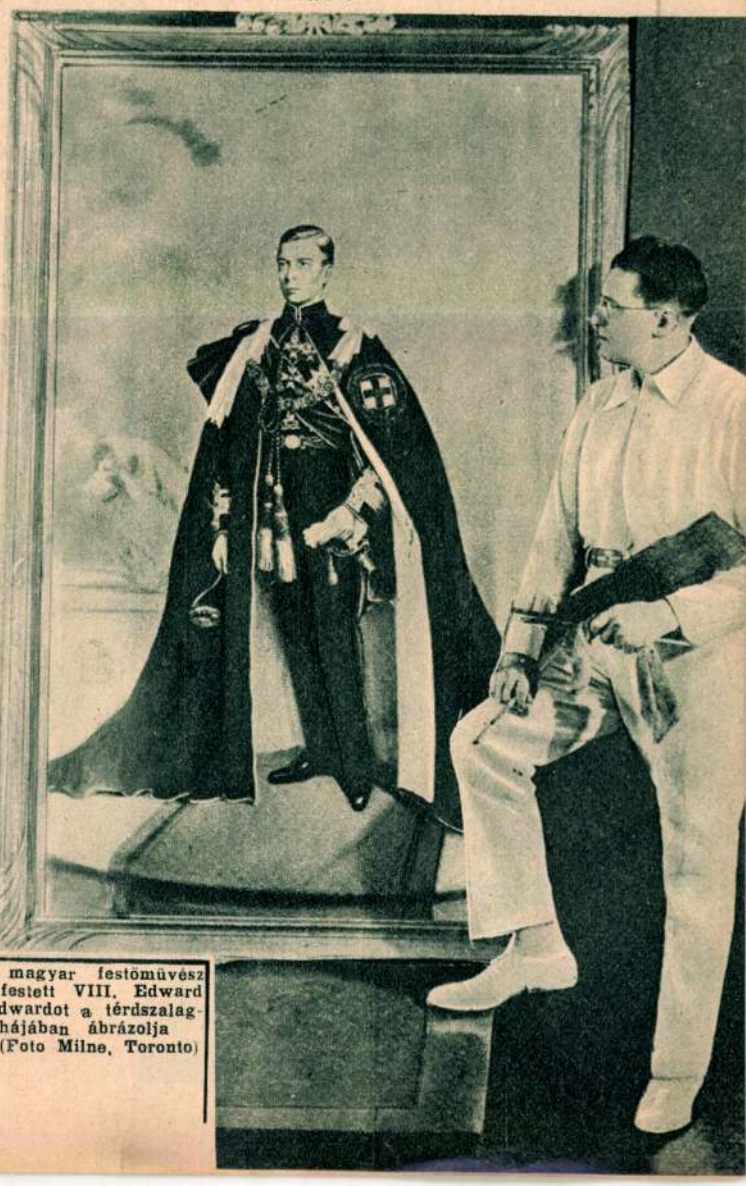

Hilpert József Torontoban élő magyar festőművész majdnem életnagyságú portrét festett VIII. Edward angol királyról. A kép VIII. Edwardot a térdszalagrend főparancsnoki egyenruhájában ábrázolja
(Foto Milne, Toronto)

— *Hallottunk már olyan névmásjátékot is, ami nagyon bántó a művészekre. Nem történtek sértődések?*

— *Dehogyis nem! Sok affért megelőzött az az óvatosság, amely majdnem mindenkinek két nevet költött. A híresség eknek van egy elviselhető gúnyneve, ezt rendesen közölni szokták az illetővel, de van viszont egy hátamögötti becézés, amiről mindenki tud, csak éppen az érdekelt nem. Felesleges megjegyezni, hogy igazi nagyságok nem sértődnek meg, mert hiszen a porondon szereplő híresség eknek sohasem ártott az élc és a tréfa. Természetesen vannak kivételek is, így az utóbbi napokban botrány, sőt lovagias ügy pattant ki egy névadományozás miatt.*

— *Mondja el gyorsan ennek a részleteit!*

— *A kedves színésznőre valaki azt a megjegyzést tette, hogy »Iréne Dumm«. Véletlenül jelenlevő lovagja egyszerre felpattant és a távollevő nevében kikérte magának a gyanusítást. Ezzel részben elárulta magát, részben kompromittálta a művésznőt. Később derült ki, hogy nem is arra a hölgyre aggatták a gúnynevet, akire ő gondolt, de a lovagias ügy szabályszerű folyamatát már nem lehetett feltartóztatni. Reméljük, hogy megúszsák az affért jegyzőkönyvvel és háromszori névváltással.*

— *Semmit sem hallottunk Gaál Franciskáról. Hogy érzi magát Hollywoodban?*

— *Dajkovich Ferenc dr., a művésznő férje számolt be legutóbb terjedelmes levélben hogylétükről. Tréfásan írta meg, hogy bármennyire is tiltakozik ellene, Hollywoodban mindenki bárónak szólítja és a lapok is ezzel a címmel illetik. A végén már megúnta a sok cáfolatot, akárcsak Heltai Jenő, akit egyszerre elkezdtek a budapesti társaságban méltóságos urazni és ettől kezdve hiába protestált ellene, senki sem hitte el, hogy nem jogos tulajdonosa ennek a címnek. Az Elnök úr maga mosolyogva mondotta el, hogy a végén már nem is tiltakozott, hanem megadással viselte a címbitorlást.*

— *Térjünk csak vissza Hollywoodra: Verebes miért utazott a filmfővárosba?*

— *A csokorravaló kombináció között az az igazság, hogy a művészt régi barátja, Joe Pasternak hívta Hollywoodba. Természetesen megragadja az alkalmat és felkeresi volt feleségét, Idi Cohnt, az egykori úszóbajnoknőt, akihez a beavatottak szerint ma is elpusztíthatatlan vonzalom selymes kötelékei fűzik. Ő is az úgynevezett »voltomáglan«*

Az elmult hét premierek jemutató függönyjelenetét örösasjáték« szerzője és fősze-Darvas Lili, a másodikon rája« hősnője, a harmad kon védtem egy asszonyt« szerzője, Sándor, a »Bikfic tanár úr« szereplője: Titkos Ilona és közönség

1749. ápr. 27, jul. 5.

Hilscher Károly Ingenieur-Ober-lieutenant, Provincial-Commissärs-Adjunct.

~~Bat.~~ Baróti, Adattár, Pótfüzet 44.

(?)

Hilscher Károly

Alarcos

M.D.K.

Hilscher József, festő

Egerben 1744-53 körökki adóösszeírásokban szerepel. Neszel egri ötvösnél lakik. Valószínűleg azonos egy hasonló nevű piktorral, akinek a leánya 3 hónapos korában meghalt

Heves megye műemlékei I. írta Voit Pál,
Magyarország műemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó, 340. old.

HILSCHER József festő, aki Egerben 1744-53 közötti adóösszeirásokban szerepel, mint vagyontalan zsellér, aki Nészel egri ötvösnél lakik. Feltehetően azonos Hirscher József egri piktorral, akinek Egerben 3 hónapos korában, 1749-ben meghalt a leánya az egri kórházban.

A Hevesmegyei Topográfia adatgyüjtéséből. Voit

Ø Hiltenbrand

Semmi magar tornaškojás

Prixnerek rézre sajzolta

Ypsilanti herczeget

8°

Silzer

Bécsújhelyi Harangöntő" 1854-ben
öntötte a Hornstein-i plébániatemp-
lom harangjait.

Allgemeine Lexikographie aus
Burgenland, Eisenstadt, 1963. II/a kötet 637.

Hiltzer Ignác

harangöntő 1847-ben Németújhelyen két harangot öntött a miskolci volt minorita templom számára.

Deresényi Dezső, Entz Géza, Havassy Pál, Merényi Ferenc: Magyar műemlékvédelem 1969-70. Budapest, 1972 341 l

Ignaz Hilzer

bécsujhelyi mester öntötte 1865-ben a St. Georgen-i templom harangját.

Allgemeine Landestopographie des Burgenlandes, Eisenstadt, 1963.

II/b. kötet

9001

Ignaz Hilzer

és Petrus Hilzer mesterek öntöttek

a St. Georgen-i templom harangját.

Allgemeine Landestopographie des

Burgenlandes, Eisenstadt, 1963.

II/b kötet

900 l

Petrus Hilzer

és Ignaz Hilzer mesterek öntötték

a St. Georgen-i templom harangját.

Allgemeine Landestopographie des

Burgenlandes, Eisenstadt, 1963.

II/b kötet

900 l

Hilvert Elek

MDK

az 1953-ban épült varasdi völgyhidat az Uvaterv keretében Bölcskei Elemér , a korszerü állványt Hilvert Elek tervezte.

119.o.

Fénykép repr.: a varasdi völgyhid.

118.o. 35. ábra.

Dr. Mihailich Győző: A XIX. és XX. századbeli magyar hidépités története. Bp. 1960.

Hilvert Elek

MDK

A szolnoki felüljáró helyreállitási /1947-48/ részletterveket Dr. Menyhárd István és Mistéth Endre, az állványtervek t Hilvert Elek készitette Közp nti irányi tó és vezető Dr. Haviár Győző.

$12^{0.0}$.

Dr. Mihailich Győző: A XIX. és XX. századbeli magyar hidépités története. Bp. 1960.

Natalie Black

Hilvert Elek

Ön ö és Tauló Pál tervei alapján részült ~~el a habsú~~ a legnagyobb alap-i hegesztett hidnerezet, a Tisza-híd.

Dr Vajda Pál: A magyar hidépítés Bp. 1964

23

MDK

Hilvert Élek

A Bihar megyei Berettyóhid /1942/ részletterveit Mistéth Endre, az Állványterveket Hilvert Élek készitette. A központi irányitást Dr. Havi ár Győző végezte. A vállalkozó Wanner János volt.

112.o.

Dr. Mihailich Győző: A XIX. és XX. századbeli magyar hidépitéstörténete. Bp. 1960.

Hilvert Elek

MDK

A vásárosnaményi Tiszahid ujjáépitésében 1947-48/ nagy érdeme van Dr. Széchy Károlynak. A hidat Tantó pál és Hilvert Elek tervezte.

90.o.

Repr: a vásárosnaményi Tisza hid.

91.o. 22. ábra.

Dr. Mihailich Győző: A XIX. és XX. századbeli magyar hidépités története. Bp. 1960.

Hilvert Elek MDK

A Pozsonyeperjesi hid 1939-ben készült el. A csehek kezdték épiteni. Menyhárd István olcsóbb ivhid-tervet készitett, melyet Dr Palotás László és Hilvert Elek mint helyszini épitésvezetők kiviteleztek.

112.o.

Dr. Mihailich Győző: A XIX. és XX. századbeli magyar hidépités története. Bp. 1960.

MDK

Hilwaertz, Bernt (?)

neki tulajdonított IV. Christian dán királyt ábrázoló festményét Wedell gróf gyűjteményében, Wedellsborg Er egészalakos. (ill).
Félalakos változat a castle Rosenborg-ban.

Pigler, A. Portraying the dead. 1956. 1-2 n.
Acta Historiae Artium IV Tom. 99-0.

HILZER Ignác harangöntő (Bécsujhely)

VÁRADY József: Tiszántúl református templomai. I-II.köt. Debrecen [Sajószentpéter] : Borsodi Református Egyházmegye, 1991
23.p. (183)

Bakonszeg, 1873

Ø Hilzer, Peter

harangónto

l.

Csat. Frey Öst Kunstt

XXIV. K.

193,275. l.

MŰEMLÉKEK ORSZ. BIZOTTSÁGA
VEGYES MŰVEK.
209

Hartvik. Szt. István életirata. ford.: Érdy János.
Pest, 1854.

Pr. 1d.

Ø Hilzer Róbert

szobrász Léva

mikor?
mit csinált?

lásd

Könyvbarátok Lapja

1927-28. 94. l.

Hilgers, Carl (1818-1890)

„Németalföldi táj tarsolyával"

o. fa. 40x57 cm Védett.

Kikiáltási ár: 15000 Ft.

BÁV 46.Képaukció katalógus,Bp.1978.szeptember

Hílyó

l.

Csikvári Abaúj

187. l.

Hilyó rk. templom

HILYÓ (Abauj)

R. k. kőtemplom

Ráth Károly: Az egri püspöki megjében fekvő templomok a XVII-ik század végén. Magyar Sion, VI. Esztergom, 1868, 274 l.

HILZBERGER, Anton, s. HITZLBERGER

Hilzer Ignác és
Peter
Bécsujhely 1877
erőd
z Kovács Harang
64. l.

5725

L. ar 5095 - nél

Hilczer János

Bécsujhely 1872

ivód

z Kovács Harang

64. l.

5126

L. a. 5033 - nál

Hilczer Ignác

bécsujhelyi harangöntő

l.

Lepold Homor Esztergom

77. l 31. l.

szürke ló legel. Mögötte pedig egy
van. ~~melyek~~ Közülöz ez utóbbi ~~jobbra fordul-~~
d. A középtérben balról gazda rakosgatja
tanyai épület köti le figyelmünket a kö-
kuttal és a padlás ajtajához támasztott
os vidék. Az égbolt felhözött. ~~és a ház te-~~
~~rmadik röpköd.~~ Jelzése alól jobbra: f.

2.5 cm.
901: VII. 1-jén (350-902 ~~[illegible]~~ 6.)

séke 1500

o Kor al [illegible]!

Hilczer Ignác

Hilczer I. beésujhelyi harangöntő 15000 fotert készített 2 jelen harangot az alábbi bazilika számára. Az egyik a magyarok Magyarszonyának tiszteletére öntetett s 105 mázsás és 25 fontos, a másik szt. István király nevét viselt és 24 mázsa 70 fontos.

Major István. Esztergom. Az esztergomi basilikának leírása. Vas. Nyj. 1856. 306. l.

Hilzer Ignác

bécsujhelyi harangöntő öntötte az oroshási ág. hitv. ev. templom egyik harangját.

Veres József

Oroshása. Történeti és statisztikai adatok alapján. Oroshása, 1886. 733-l.

P ismerteti —.

NYOMTATVÁNY.

Nagyméltóságú
Méltóságos
Nagyságos

MEGHÍVÓ

A

MŰEMLÉKEK ORSZÁGOS BIZOTTSÁGÁNAK

19 évi hó n napján

délelőtt / délután órakor megtartandó végrehajtó-bizottsági / rendes / albizottsági ülésére.

Tárgy:

Elnök megbízásából:

Hornyánszky V. R.-T. Budapest.

Hilzer

bécsujhelyi harangöntő
a fóti templom harangjai

irod

Chobotvác 221. l

Hilzer, Ignaz

harangónto

l.

Csat-Frey Öst Kunstt

XXIV. K.

13, 36, 243, 275. l.

MŰEMLÉKEK ORSZ. BIZOTTSÁGA
VEGYES MÜVEK.
198

Hartmann, August. Zur Hochäckerfrage.
München, 1876.

Gür Ld.

Hilzer Ignác

(gondolom bécsi XIX. sz. -
harangöntő) öntötte a fóti
templom díszes harangját -

MOB 715/1917
sz. akta

Doszkár János és Ferenc

Háztatarozási, építési és átalakitási
vállalata

Budapest.

Iroda:
IV., Veres Pálné-u. 40.
Telefon: 117-04.

Telep:
IX., Márton-u. 3/B.
Telefon: József 8-53.

Hilzer Ignác

császári és kir. udvari
harangöntő Bécsujhely
három harangot öntött
az alábbi templom részé-
re az 1850-es években

Mohl, Adolf. Der Gna-
denort Loreto in Ungarn.
Eisenstadt [Kismarton]
1894. 179–181. l.

1767 Jsz. Késmárk rk. tpl.
Péter Pál oltár

MAGYAR-OLASZ TÁRSASÁG
SOCIETÀ ITALO-UNGHERESE
BUDAPEST, IX. RÁKOS-U. 10

NYOMTATVÁNY

Nagyméltóságú
Méltóságos
Nagyságos

úrnak
úrhölgynek

BUDAPEST.

ifj. Kellner E. Bpest.

LA SOCIETÀ ITALO-UNGHERESE

invita la S. V. Illma ad intervenire alle

CONFERENZE

che

il Rev.

P. VITTORINO FACCHINETTI

Professore dell'Università del Sacro Cuore di Milano

terrà

sabato, 27 aprile alle ore 18
nella Sala del Museo d'Arte Decorativa
(IX., Üllői-út 33—37.) sul tema:

DUE FULGIDE GLORIE DELLA SANTITÀ ITALIANA

(con proiezioni); e

lunedì, 29 aprile alle ore 18
nella Sala della TESz (V., Falk Miksa-utca 1) sul tema:

LA RADIO IN VOLO

LA PRESIDENZA

Gli ospiti sono graditi.

Hilzer Ignác

harangöntő

család

Thury Károly dr. a

Ybl Ervin. A fóti

templom. Bp. 1931.

12. l.

Ilitzer

bicsujhelyi harangöntö

öntötte az alabbi templom

4 harangját.

az 1850 es evekben

1855 ben Henteltek fel

Ybl Erwin: A föti templom

Magyar Müvészet

1930. 547 l.

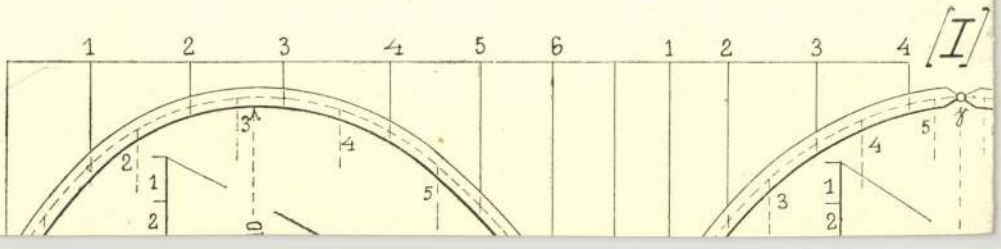
1
2
3
4
5
6
1
2
3
4
[I]

HILZER IGNÁCZ (harangöntő)

Várady J.* Dunántúli ref. templ.1

Diósgyör,

2000

161.o.

FESZTY Masa festő
(Bp., 1895. jan. 31.–Ózd, 1979. márc. 1.)
Festészeti tanulmányait 1913-ban Szablya-Frischauf Ferenc festőiskolában kezdte meg, majd az Orsz. Magyar Kir. Iparművészeti Isk.-ba iratkozott be. 1915-ben Münchenben Hans Hoffmann festőisk.-ját látogatta. Továbbá szüleitől - Feszty Árpádtól és Jókai Rózától - szintén rendszeres képzésben részesült. 1916-tól Budapesten működött, megfordult Kernstok Károly nyergesújfalusi szabadiskolájában is. A húszas években több tanulmányutat tett Olaszországba. Eleinte tájképeivel és aktjaival szerepelt kiállításokon, majd egyre inkább arcképeivel hívta fel magára a figyelmet, mely egész életén keresztül fontos műfaja maradt. 1945 után - a portrék mellett - főleg egyházi tematikájú képeket festett, melyekből szinte valamennyi római katolikus templomba jutott. Festményeit és grafikáit humanizmus és a reneszánsz művészet tiszteletéről tanúskodó dekoratív előadásmód jellemzi.
Ek: 1989: HNF I. ker-i. Kt.; 1998: Keresztény M., Esztergom.
Vcsk: 1946: *Magyar Képzőművészetért Mozgalom I. kiállítása,* Ernst M.; *Magyar Képzőművésznők Egyesületének XXVIII. Kiállítása,* Magyar Divatcsarnok;

Hini templom

HIM. (abonj.)

Zábori Márczay István arcképes kőemléktáblája,
a templomban.

Gerecze, 1906, 72 l.

HIM.

Középkori emlékei egy kis nemesi birtokból álló falu képét mutatják. 1332-ben mint plébániás falu Hem, Heem néven jelenik meg. Birtokosai a Hihm-család, majd a Bessenyei-család. 1427-ben 7 porta a jobbágy-része. 1470-ben egy határjárással kapcsolatban Hyninch-nek írják. 1564-ben nemeseké, egy portája van. 1568 körül zálogjogon a Katona-család bírja. 1696-ban 13 jobbágy, 3 zsellér a lakossága. Rutén lakosai a XVIII. század első felében telepedtek le. 1715-ben 6 zsellér, 1720-ban 8 jobbágy lakja. A kuriális helységet földművelő lakosság lakja. A XVIII. század elején 420, 1851-ben 300 rk., 115 gk., 8 izr. lakosa volt. 1910-ben 276 magyar és 8 tót lakosa van, 1920-ban 231 magyar lakott a faluban.

Kisközség a cserhát-encsi járásban. Területe 845 k. hold. Lakóinak száma 297, akik 1 német, 8 szlovák, 1 rutén, 1 egyéb kivételével magyar anyanyelvűek és közülük 214 rk., 77 gk., 6 ref. vallású. Főfoglalkozásuk az őstermelés. Közoktatásügyét 1 állami népiskola látja el. Vasútállomása: Hidasnémeti, u. p. és u. t.: Nagyida.

Csikvári Abaj 187. l.

kincshez. *Műfajok* érik el itt csúcspontjukat : a *ballada* Arany János, a legnagyobb magyar íróművész kezében válik a lélektan s közelebbről a pszichopatológia remekeket öntő formájává és egyben eléri a kifejezésbeli virtuózság csúcsát ; a *történeti regény* romantikus álműfajból itt a lélektani elemző-regény legszerencsésebb formájává nemesül és Kemény Zsigmond, a nagy erdélyi regényíró sötét történeti képei arra szolgálnak, hogy aktuális apróságoktól mentesen, »történelmi idők« villámaitól élesen, tragikusan megvilágítva mutassák meg a gyarló földi ember lelkét és sorsát. A népies, de minden ízében tökéletesen művészi *dal* sehol sem olyan zenei, olyan lenge, olyan mély érzést tükröző, mint Petőfinél s nem egy vetélytársánál. Buda és Pest elnémetesedett polgársága a színházban tanul meg újra magyarul, az ú. n. *népszínmű* kedvéért, amely vonzó falusi alakjainak szívébe olyan rokonszenves érzéseket s ajkára olyan gyönyörű dalokat ad, hogy nem lehet nem szeretni őket . . .

Hími gör. kath. templom

(Abaújtorna vm)

Állítólag már 1335-ben volt itt-gr. kath. templom. Jelenlegi szent Péter és Pál tiszteletére emelt templomát 1885-ben renoválták.

Misgörkath

58. l

Hímes udvar vára

a konfoglalás alatt
épült

Bárczay 580. l.

~~Kis-Ázsia III. 45, 46~~

Himeshaza, rk. templom

HIMESHÁZA. (Baranya.)

R. k. pleb. templom 1754.

Gerecze, 1906, 131?

Ylimesch Margit

1903/4 – 1907/8 I.

Ferképzomfoiskèvk

91. l.

Himes Fischer Margit MDK

Illusztráció Wilde meséjéhez, vizf.

Mücsarnok 192o. tavaszi kiállitás

Himes Fischer Margit MDK

Illusztráció Wilde meséjéhez, vizf.

Műcsarnok 192o. tavaszi kiállitás

MDK

Himffy

Csendélet

Lyka K: Műcs. téli kiáll. Uj Idők 1907-8.
XIV. 9.sz. 214 l.

Kimberger kőművesmester M.D.K.

Budavár

Neve említve egy vita kapcsán
1728-ban.

Schoen A.: Kölbling építőmester Budán.
Művészt. Ért. 1958 (VII.) 2-3 n. 144

MDK

Himbstein Ádám kőmives

résztvett Buda ujjáépitésében 1686 után

Schoen Arnold:Buda épitőmestereiről töredékek, vázlatok I.Kik épitették ujjá Budát az 1686.évi romokból? Művért 1957.VI.évf.4.sz.299.l.

Hímer Margit

32 tantermes általános
iskola terve I. fokozatu díjban
részesült a legjobb építészeti diplomatervek
kiállításán a Magyar Építőművészek
Szövetségében

Magyar Nemzet 1973 október 4
3. old.

Himerling

dekoráció festő

Schams: Pesth

288. l.

költségei fejében Nyolcvan
kiadási csekkszámla terhér
hó 5-én. A miniszter rende
tanácsos.

A hivat

Flimler Dezső

Művészet 1903. 64, 426
– 1908. 204, 271

Rat

Himler Dersö

épitész

szül Kalocsa 1875.

okl. nyert 1901.

Névjegyz. Műegyetem. 9 l.

Himler Dénis

Ind

Magyar Tágazatok

1903. 10 7 13-14 l

..... *műhely.*

főnökség!

..... hó ..... n történő kifize-

..... indokából személyesen meg nem

..... számu .....

m.

évi ..... hó .....

.....

sajátkezü aláirás és munkásszám.

készítésében. Tervek és költségvetések díjmentesen.

Beton, vasbeton

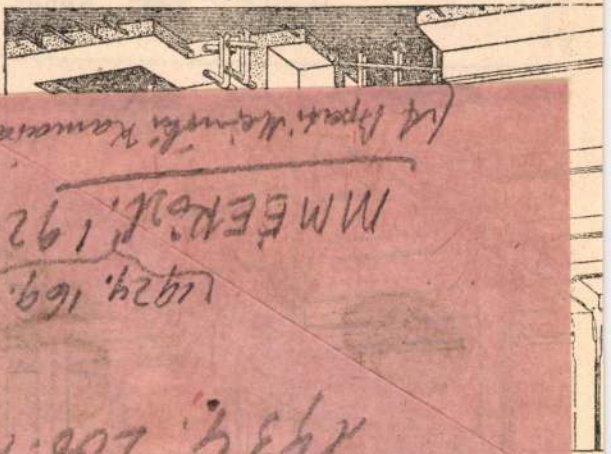

MMÉKÉVK

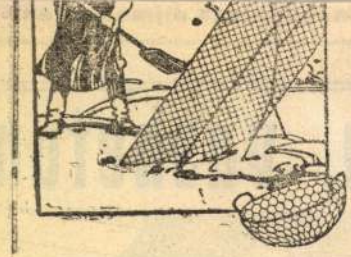
Haidek
Budapes
Képes árjegyzék,

levő iskola kibővitését 6456 k 71 fillérért és a temesmegyei majláthfalvai II. óvoda épitését 17.765 k 96 f-ért, Bacsó Bálint (Facset) a a krassószörénymegyei facseti r k. lelkészlak javitását 3636 k 40 f-ért, Hoff Nándor (Nagybecskerek) a torontálmegyei felsőmuzslyai régi óvoda helyreállitását 2198 k 98 f ért.

A lugosi r k templom és a mehádiai r. k. templom és lelkészlak javitására nem érkezett ajánlat.

Nagyszőllős. (Műtárgyak épitése.) A nagyszőllősi m. kir. államépitészeti hivatal julius 27 én árlejtést tartott a nagyszőllős—felsősárádi th. közuton levő 4, 10, 11, 12, 13. és 14. sz, a felfősalmás—nagytarnai th. közuton levő 57. sz. és a nagyszőllős—alsókaraszlói th. közuton levő 20. sz műtárgyak ujjáépitésére 18247 k 76 f előirányzattal. Ajánlatot tettek: Goldglancz Mór (Szilágysomlyó) 16156 k 14 fillérből 7% engedéssel, Klein Mayer (Veresmart) 15297 k 39 f, Veres Endre (Péterfalva) 14721 k 90 f, Deutsch Salamon (S.-A-Ujhely) 15453 k 33 f, Brand Mózes és Alter Dávid (Zugó) 16110 k 44 f, illetve 15752 k 39 f, Bányász Menyhért (Nagyszőllős) 16422 k 99 f, Klein Mayer (Veresmart) csak a nagyszőllős—felsősárádi uton levő 6 db. műtárgyra 3362 k 77 fillérrel.

Elfogadtatott Veres Endre ajánlata.

Székesfehérvár. (Iskola épités.) Székesfehérvár város tanácsa julius 30 án árlejtést

50 10
49 82
hidra
536 m
387·16
vasb
k 33 f,
József
80.950
Sándor
Schä
70.516
Ajá
szerkez
figyele
végett
nisteriu
Zágr
nyes
vezetős
Gyéké
épitésé
Kocl
Adolf
Andor
Son
Dör
Zág
és V
zágrá
tartot
tendő

Himler Dezső

kaposvári építész

a csurgói takarékpénztár intézeti házának tervpályázatán első díjat nyert.

Magyar Építőművészet

1908. 4. sz. 28. l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

Himler Dezső

KITÜNTETÉSEK. Kaposvár nyári színházának tervpályázatán a 800 koronás első díjat nem adták ki. Az 500 koronás második díjat Csécsy és Lamping, a 200 koronás harmadik díjat Himler Dezső kapta.

München 1908. 27/1.

696.

I
320.

696. Nicolas Poussin követője.

A mester sz. Villersben 1594-ben. † Rómában 1665-ben.

Mózes a gyékénykosárban. (Mózes II. k. 2. r. 5.)

Elől, balra dűlve, köpenyén hever Nilus. Jobb kezét bal térdén nyugtatja és mellette a földön bőségszaru van. Jobbról Farao leánya hajlik előre és meghatva nézi a gyékénykosárban fekvő Mózest, kit egy szolga, jobb térdére ereszkedve, vesz ki a vizből. Hátrább a gyermek nénje: Mirjám áll és integet a háttér felé, hol Mózes anyja és még két egyén tünik fel. Mögöttük jobbról épület emelkedik, azon túl fák díszlenek és a hegyes vidéket ábrázoló háttérben pyramisok kötik le figyelmünket. Az égbolt felhős.

Vászon, méretei 64 : 79 cm. — Mündler: I. 38.

Kifüggesztésére vonatkozó adatok:

a) Az Esterházy-Képtárban. 1812: III. 4. *N. Poussin:* Die Findung Moses'. — 1815: I. 13. *N. Poussin:* Die Findung Moses'. — 1835: V. 35. *N. Poussin:* Die Findung Moses'. — 1844: V. 34. *N. Poussin:* Die Findung Moses'. — 1865, 1866, 1867, 1869: I. 38. *N. Poussin:* Mózes megtaláltatása.

b) Az Orsz. Képtárban. 1871: I. 38. *N. Poussin:* Mózes

Himler Dezső

A csurgói takarékpénztár intézeti házának terv-pályázatán a 800 koronás első díjat Himler Dezső nyerte.

Művészet 1908. 204. l.

Szarvas-agancs- kalapács, ősrégi VIII. 94

Himler Dezső

A besztercebányai kereskedelmi és iparkamara székháza terveinek pályázatán a bizottság által megvételre ajánlott „N. B. A.“, „Egyszerű“ és „Városcímer“ jeligéjű pályatervek szerzői: Opaterny Flóris, Himler Dezső és Vágó László és József.

Művészet 1903. 426.

nincs céd.

Himler Dezső

Himler Dezső
épitész.

A beszterczebányai tudsledelmi és ipadzamara székháza terveinek pájázatan a biráló bizottság művét megvételre ajánlotta.

Művészet, 1903. 41.6.

Kay Hermann

festo

Sub. 1839. Mgh. 1903. Berlin.

H i m l e r Dezső építész

M Ű V É S Z E T
II. évf. 1903.
64.
"Kitüntetések."

M.D.K.

Hirnler Dezső, építész

Málnai Bélával közös terve a kódmező vásárhelyi „Fehete Sas" vigadó pályázatán a három egenlően díjazott között volt, s azok szerzőivel együtt ujabb pályázatra kapott felszólitást.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1902. XXIII. évf.

dec. 10. sz. 6. old.

MDK

Himler Dezső és Málnai Béla

A hódmezővásárhelyi Fekete Sas vigadó-és szálló-épület tervpályázatára beadott pályamunkája megosztott dijat kapott.

Kitüntetések. Müvészet 1903. 64.l.

Himler , építése M.D.K.

Málnai Bélával közös terve az egyik első díjazást nyerte el a kódmező vásárhelyi szálloda-vigadó pályázatán.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1903. XXIV. évf.
Jan. 19. sz. 9. old.

M.D.K.

Himler Derső

kaposvári építész

800 K-ás első díjat nyert a csurgói takarékpénztár intézeti székházának pályázatán.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1908. XXIX. évf.

márc. 4. sz. 11. old.

M.D.K.

Himler Dersö, Kaposvári építész

tervei alapján épül Kaposvárott a Goitein-féle bérpalota és még több egyéb épület.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1904. XXV. évf.

ápr. 20. sz. 5. old.

MDK

Himler Dezsö,ép.
szül.Kalocsa, 1875-ben

Oklevél kelte: 1901

" Száma: 2340

A m.kir.József Müegyetemen okl.-t,absolut. vagy okl. honositást nyert épitészek névjegyzéke. 1873-1928-ig
ÉI-ÉM. 17.1. 1931 jan. 15.

MDK

Himler Dezső

a kaposvári szinkörre kiirt tervpályázaton 2oo koronás III. dijat nyert

Tervpályázat eredménye. Épitő Ipar 19o8. jul. 12. 285.l.

Himler Géza

autoreverzō

1918–21.

Éimisk 1930. 84 l.

Kāpriņai III 148.

Mimler Miksa, épitész

Müvészet, III., 19o4. 55.

Kitüntetések.

HDK

927o6. Himler Miksa, nev.

Bp.VII.,Jávor-u. 2868 hrsz. a 2 em. nyaraló.

Magánépitési engedélyek Budapesten.
Vállalkozók Különyo. 1909.nov.lo. 6.l.

MDK

Himler Miksa bpi épitész

looo K. jutalmat kapott.

A Matica Srbska árvaháza.

Magyar Épitőmüvészet 19o7. 11.sz. 18. old.

M.D.K.

Kimler Miksa

lapesti épitész

terve 1000 K-ás jutalomban részesült az újvidéki Trandafil-árvaház pályázatán.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1907. XXVIII. évf.

évf. 23. sz. 12. old.

BDK

Himler Miksa épitész

Magénép. eng. Épitő Ipar, 1909. nov. 14. 428. l.

MDK

Himmler Miksa

Épitő Ipar 1908. ápr. 19. 175.l.

MDK

Himmler Miksa, építész

Építési eng. Bpesten. Vállalkozók Közlönye,
1908, ápr.15. 5. l.

MDK

Himmler Miksa

építészmérnök

MMÉE Közl. 1928. jan. 8. 11. l.
A Kamara uj tagjai.

MDK

Himmler Miksa okl.épitésznérnök, sz.1874.

MMÉK Közl. 1927. dec.4. 3~~c~~4. 1.

~~A Kamara ni tagjai~~ Hirdetés tagfelvételről.

MDK

Himmler Miksa

A pesti izr. szeretetház tervpályázata. Terve megvéve. 28. l. képek.

Magyar Épitőművészet 19o7, 12. sz.

MDK

Himmler Miksa, építész

Magánépitési eng. Bp. Vállalkozók Közlönye,

1909, dec. 29. 4.l.

Himmler Miksa, Lepesti épitéz M.D.K.

400 koronás második díjat nyert a rima szombati „Három Rózsa" vendéglő pályázatán. Az első díjat nem adták ki.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1905. XXVI. évf.

dec. 20. sz. 10. old.

M.D.K.

Himmler Miksa müépitész

Tervei alapján készültek a Veress Pálné utcai és a Teréz köruti bérpaloták. Mindkettőről fényképfelvételt közöl a lap. A belvárosi, Veress Pálné utcai palota neobarokk-stilusban épült, a Teréz köruti emeletrápités.

Szinházi Élet. Bp. 1928. dec. 2-8 XVIII. évf. 49. sz. 124-125. lap.

Glimmler Miksa

Építész

Fritz Zsigmond részére

Mester u.

5 emeletes ház

Építő Ipar

1913. 302. l. (Magán-építési engedélyek.)

Himmler Lukas

+ 1931 auf 6 [illegible]

Himmler, Max, Architekt, geb. 1874 in Budapest, wo er auch seine Studien absolvierte, worauf er seine Fachkenntnisse im Auslande, besonders in München, vertiefte. Seine öffentl. Laufbahn begann H. 1901 mit dem Entwurfe und der Leitung mehrerer Provinzkastelle. Die Hauptstadt Budapest verdankt seiner Tätigkeit mehrere vornehme Zinshäuser und Villen. Er beteiligte sich auch mit Erfolg an verschiedenen offenen und geschlossenen Konkurrenzen. H. nahm regen Anteil an dem Vereinsleben der Architek-

Kunst. I. 458.

ten und der technischen Bauzeichner; dem Landesvereine der letzteren stand er 12 Jahre hindurch als Vizepräsident vor. 1908 wurde er zum Ehrenmitgliede dieses Vereines gewählt.

HIMMLER MIKSA. Augusztus 6-án meghalt Budapesten *Himmler* Miksa ismert fővárosi építész. Önszántából vetett véget életének, tettének oka ismeretlen. *Himmler* Budapesten született 1874-ben, tanulmányait a budapesti műegyetemen végezte, Münchenben fejezte be. 1901-ben önállósította magát s 1904-től fogva több nagy nyilvános építészeti pályázaton szerepelt (díjat kapott a pesti zsidótemető árkádsírbolt-pályázatán, az újvidéki szerb kultúrpalotáén stb.), több vidéki úrilakot és egy sor budapesti bérházat épített.

Magyar Művészek

1931. 37/1.

23–

(Bécsújhely)

203. Osztrák festő, 1498: Mária halála. Fa, tempera, 156 x 104 cm.

Ipolyi

Pigler Evag. 1301. – 1311.
Blasius Höfel 1839 órv. 11. szám. Felirata (nem szabatosan): Anno Domini 1498 am Freytag St. Mathias – Abend ist gestorben die ehrsame Frau des hochgelarten Stephan Heimperger, Lehrer zu den sieben freyen Künsten und Burger zu der Neustadt N.N. [illegible] ?"
– Lemann Bécs – Ipolyi. Schongauer után.

Himmler Miksa

spitész

1907. VI. Andrássy

ut ~~[illegible]~~ 2. szám

Himmler Miksa

münepilen

lärd

Lamagyipäralmi

II. r. 509. l.

RENDE

ABA NOVÁK VILMOS
BASCH ANDOR
BECK Ö. FÜLÖP
BERNÁTH AURÉL
CSÁKTORNYAI ZOLTÁN †
CSÁNKY DÉNES
CSÓK ISTVÁN
EGRY JÓZSEF
ERNST LAJOS
FALUS ELEK
FARKAS ZOLTÁN
FÉNYES ADOLF
GERŐ ÖDÖN
GLATZ OSZKÁR
BÁRÓ HATVANY FERENC
HERMAN LIPÓT
HORTHY BÉLA
IVÁNYI-GRÜNWALD BÉLA
JESZENSZKY SÁNDOR
KANDÓ LÁSZLÓ
KEMÉNY SIMON
KERNSTOK KÁROLY
KISFALUDY-STROBL ZSIGMON
LÁZÁR BÉLA
LUX ELEK
LYKA KÁROLY
MAGYAR-MANNHEIMER GUSZT

MEGHIVO

ÁRTINGER IMRE
BÁLINT LAJOS
BARANYAI ZOLTÁN (Genf)
BARTA KÁROLY
BÁRDOSSY LÁSZLÓ (London)
BAUMGARTEN NÁNDOR
BECZKÓI BIRÓ HENRIK
BRÓDY TIBOR
CSÁNYI KÁROLY
DIVALD CORNÉL
DIVÉKY ADORJÁN (Varsó)
DÖMÖTÖR ISTVÁN
ELEK ARTUR
FEHÉR GÉZA (Sofia)
FELEKY GÉZA
FÖLDI MIHÁLY
FRUCHTER LAJOS
GENTHON ISTVÁN
GEREVICH TIBOR
HECKLER ANTAL
BR. HERZOG MÓR LIPÓT
HEVESY ANDOR (Paris)
KÁLLAY MIKLÓS
KÁLMÁN JENŐ
KÁRPÁTI AURÉL
KORNIS GÉZA
KÖNIG GYÖRGY
DR. KUNCZ ÖDÖN
LÁNDOR TIVADAR
LEFFLER BÉLA(Stockholm)

Himmler Miksa

MAGYAR MUVESZET

(1931 371)

Lyka Károly

Nekrolog

BUDAPEST, VI, Ó U. 27 — Telefon: 161-16, 169-76

BUDAPEST 1933. MÁJ. 6-15

Nagyságos
Méltóságos

Dr. Szentiványi Gyula

múzeumi titkár úrhölgynek úrnak

H.

Lenke tér 12. IV. 5.

A MA
SZAKÁCSKÖNYVÉ-BŐL
2000 RECEPT
4·90
KAPHATÓ:
DANTE KÖNYVKIADÓNÁL
DANTE KIADÁS

Himmler Miksa

épitész Budapest

Szód

Magyar Épitőművészet

1907. 12 szám

28. l kép

magyar királyi államvasutak.

T. Műhel

Miután keresményemnek 191 ....

tésénél .....

jelenhetek, keresményemnek átvételére

nevü munkástársamat szóbelileg megbiz

Kelt ....., 191....

.....

tanu.

.....

tanu.

Himmler Miksa

Szód

Magyar Építőművészet

1908. 1 szám 10-11. l.

..... nevü munkás igazolta

.....

a müvezető aláírása.

élyezem:

.....

vagy helyettesének
áírása.

— Endrényi Imre, Szeged.

Himmler Miksa

épitész Bpest

Irod

Magyar Épitőművészet

1908. 6. sz. 27-28 l.

képek

magyar királyi államvasutak.

T. Műhel

Miután keresményemnek 191...

tésénél .....

jelenhetek, keresményemnek átvételére

nevü munkástársamat szóbelileg megbi

Kelt ....., 191...

.....

tanu.

.....

tanu.

Himler Miksa

ép. Bjest.

irod

M. Paljazatok

1903. 12 n. 11 – 12. l.

14. l.

Magyar királyi államvasutak.

T. Műhel

Miután keresményemnek 191 ....

tésénél .....

jelenhetek, keresményemnek átvételére

nevü munkástársamat szóbelileg megbi

Kelt ..... , 191 ....

.....

tanu.

.....

tanu.

Himler Anton

Münchner 1904. 55, 209, 212
– 1908. 144

Klimler Miksa

építészmérnök, 56 éves, 1931 aug. elején (valószínűleg 6-án) öngyilkos lett Pesti Hunyadi u. 6 sz. alatti lakásán. Az öngyilkosságot aug. 10-én fedezték fel. Megmérgezte magát.

Pesti Hirlap. 1931. aug. 11.
(Napokig feküdt holtan a lakásán egy mérnök.)
U. 3103

Pesti Napló. 1931 aug. 11.
(Négy nap óta holtan feküdt Hunyadi-utcai lakásán egy öngyilkos építészmérnök.) U. 3104

Himmler Miksa

MAGYAR MUVÉSZET
1931. 371.

Himmler Max

Architekt, geb. 1874 in Budapest, wo er auch seine Studien absolvierte, worauf er seine Fachkenntnisse im Auslande, besonders in München, vertiefte. Seine öffentl. Laufbahn begann H. 1901 mit dem Entwurfe und der Leitung mehrerer Provinzkastelle. Die Hauptstadt Budapest verdankt seiner Tätigkeit mehrere vornehme Zinshäuser und Villen. Er beteiligte sich auch mit Erfolg an verschiedenen offenen und geschlossenen Konkurrenzen. H. nahm regen Anteil an dem Vereinsleben der Architekten und der technischen Bauzeichner, den Landesvereine der letzteren stand er 12 Jahre hindurch als Vizepräsident vor. 1908 wurde er zum Ehrenmitgliede dieses Vereines gewählt

Krück I. 498. l.

Pécs V. 226.

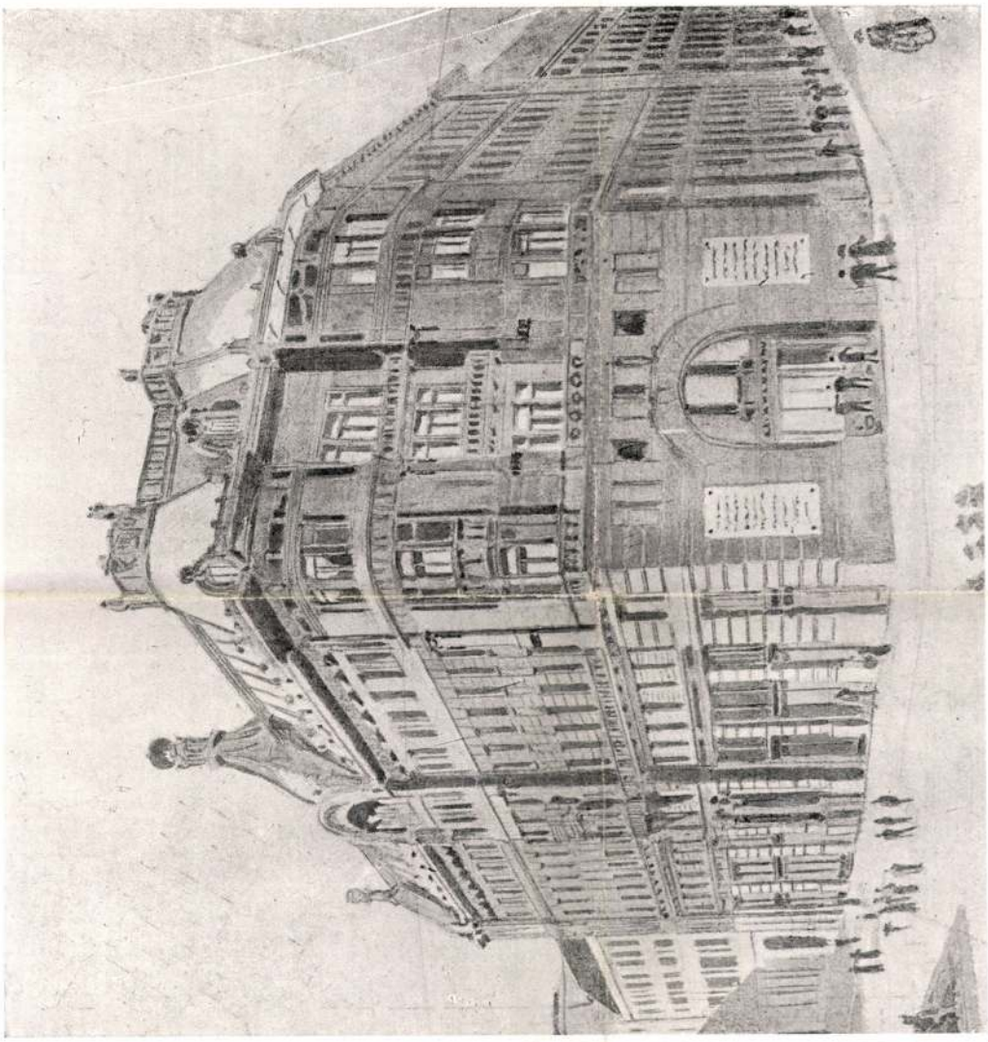

TÁVLATI KÉP. HIMMLER MIKSA, BUDAPEST.

JELIGE: LABOR.

A Belvárosi Takarékpénztár
pályaterve.
Magyar Épitőművészet
1908. 6. sz. forditás
27-28. l
képek

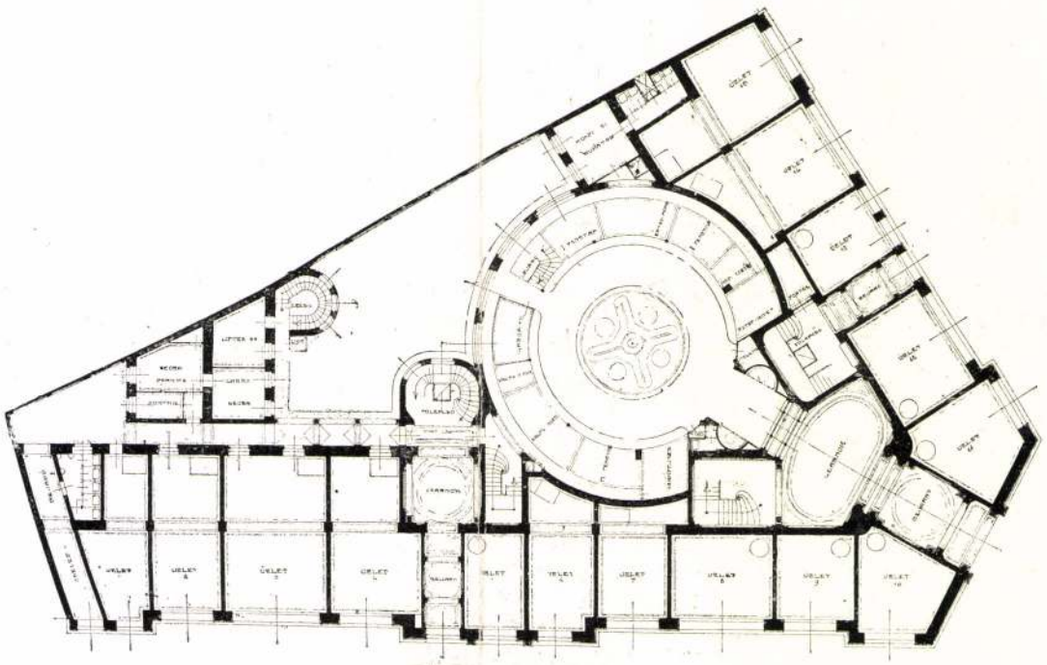

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

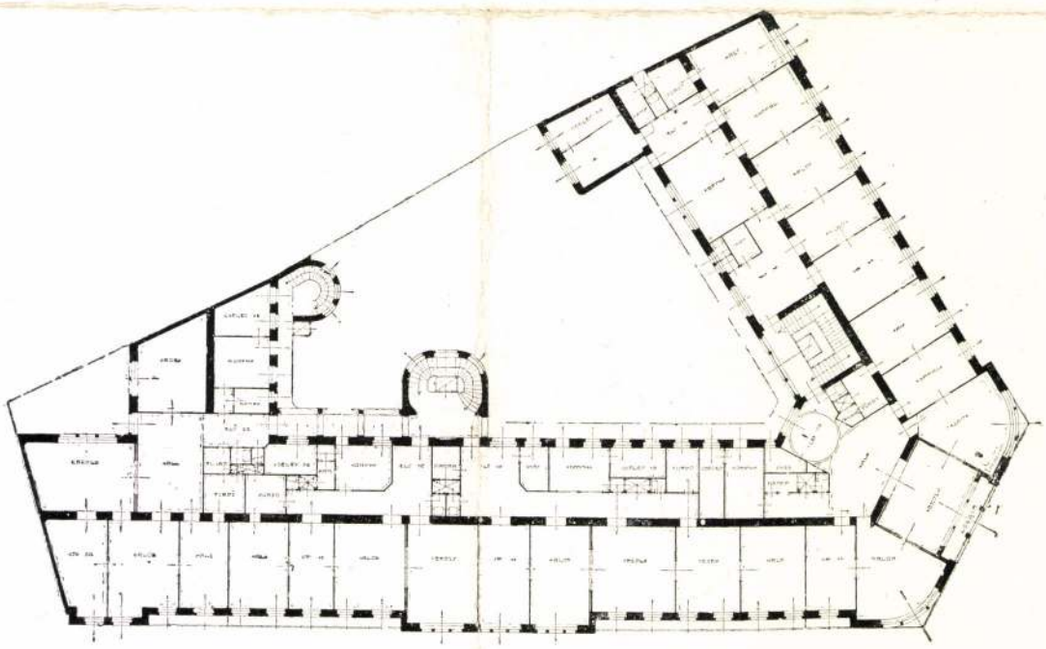

I. EM. ALAPRAJZ.

JELIGE: LABOR.

HIMMLER MIKSA, BUDAPEST.

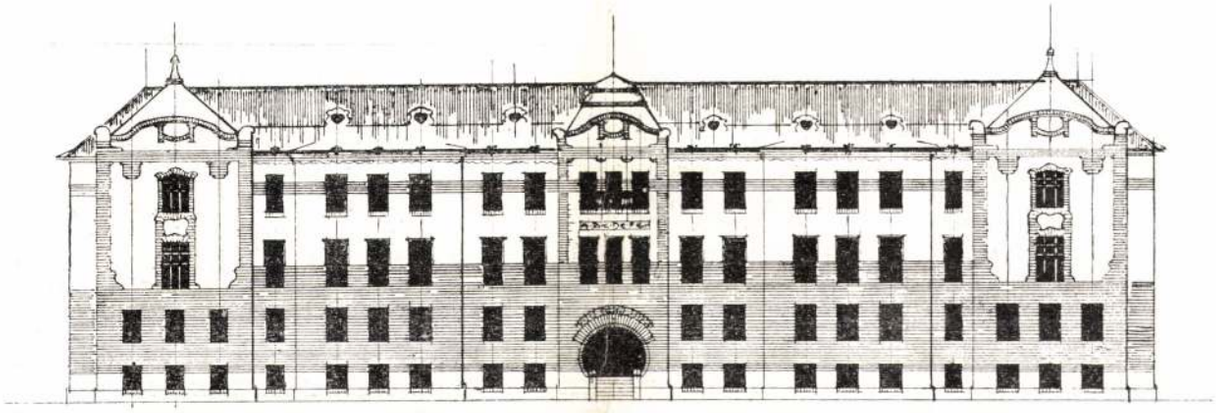

FŐHOMLOKZAT.

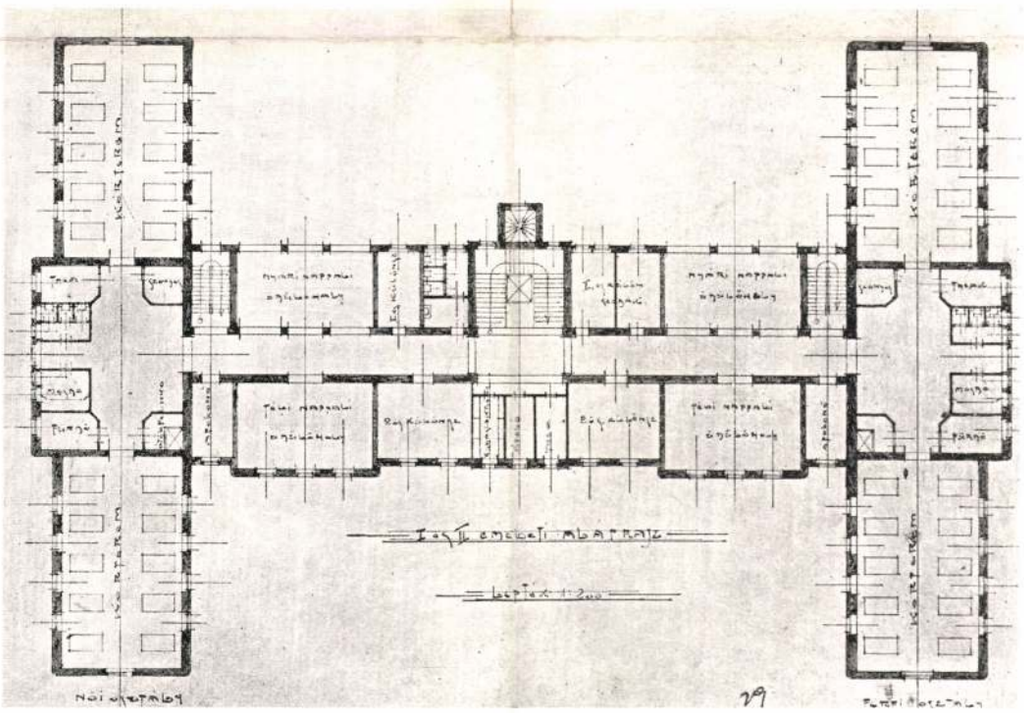

I. ÉS II. EM. ALAPRAJZ.

MEGVETT TERV.

FEJÉR ÉS RITTER BUDAPEST.

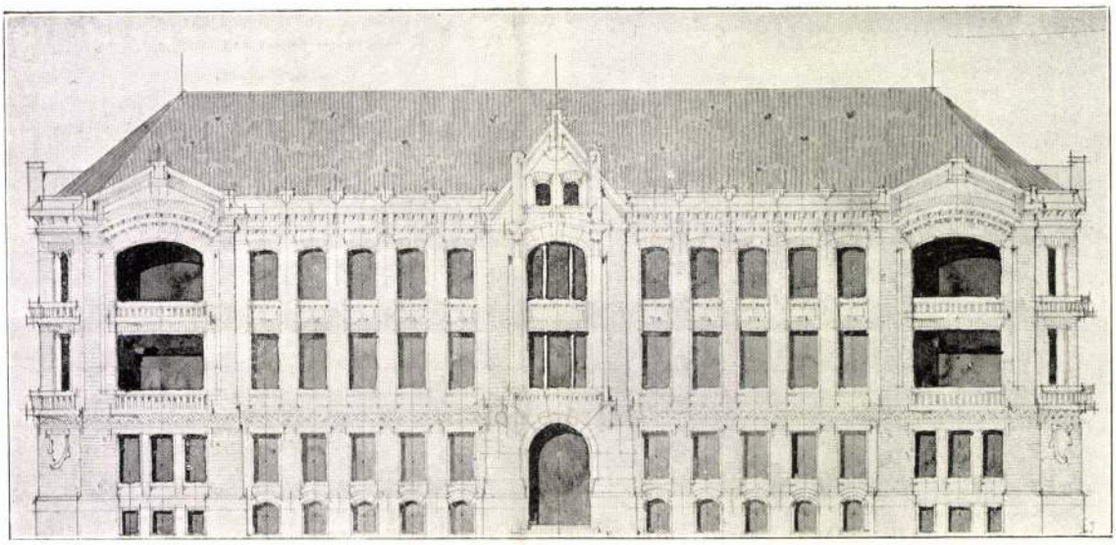

FŐHOMLOKZAT.

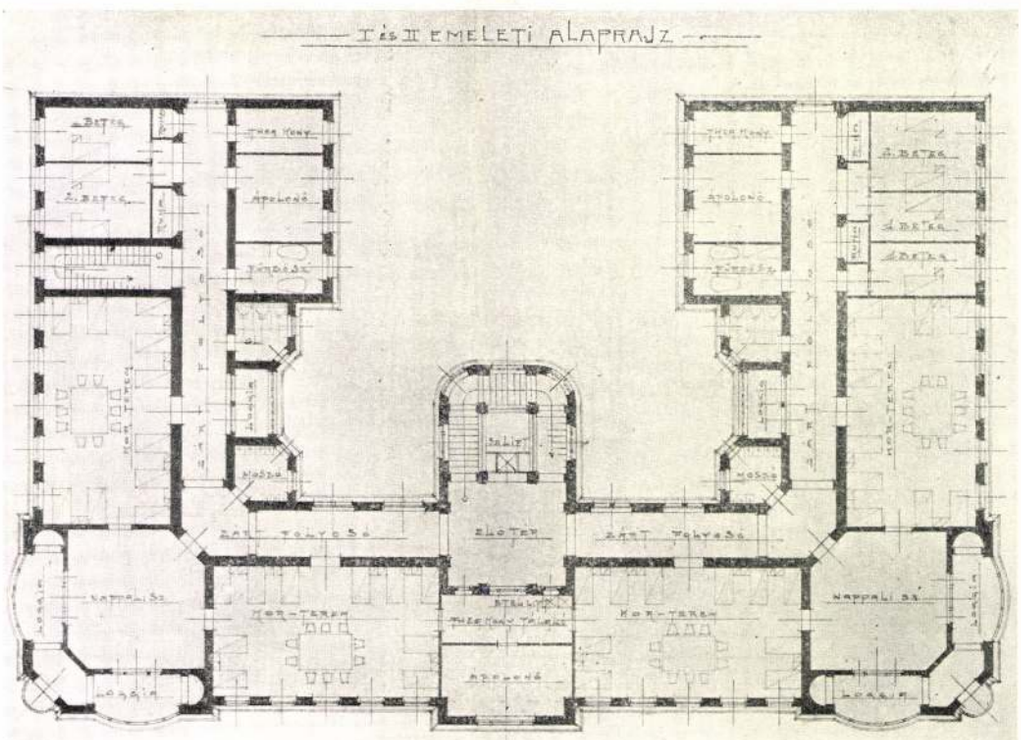

I. ÉS II. EM. ALAPRAJZ.

MEGVETT TERV. HIMMLER MIKSA BUDAPEST.

Pesti izr. nsetethaz
Magyar Építőművészet
1907. 12. sz. 28. l kép

MDK

Himmler Rezső, **építész**

Uj épitkezési eng. Épitő Ipar, 1910. aug. 28.

347. l.

M.D.K.

HIMMELHÜBER Antal

(1751) a kolicsi gyár festője

Csányi 1954. 26.l.

M. D. K.

HIMMELHÜBER Jakab

(1751) a holicsi gyár festője

Csánji 1954. 26. l.

Hímler Miksa

Terveste a Bp. VI. Derrewfy u. 13. lakóházat

Gerle János: Elszámolás a.századfordulós épületekről
Budapest 1981/11 17-21.o.

Himmelhüber Jakab

fajanz festő

1751. Holics

Csányi 1954

26.1.

Himmelhueber Jacob

festo 1757

l.

Schirck Klotsch

105. l.

Himmelhüber Antal

fajánsz festő Holics

1755

Csángi 1954

26 f.

Himmelhueber Anton

Jessö 1755

l.

Schirek Holitsch

105. l.

78593

Himmelmayer

érsekújvári ötvös

XIX. 4

erőd

Thain 22. l

Telefonszám : 49.

SZILÁGYI DEZSŐ

könyv-, zenemü, papiros, iró és rajzszerkereskedés fényképészeti, irógép és sokszorositó kellékek raktára. M. kir. játékkártyák eladása.

KÖNYVNYOMDA

HIRLAPOK FŐELÁRUSITÁSA, KÖNYVKÖTÉSZETI MUNKÁK FELVÉTELE

SZENTES

A PETŐFI-SZÁLLÓ ÉPÜLETÉBEN.

Tek.

EUROPA Könyv, Lapterjesztő és könyvkiadó r.t.

Budapest

V, Rothermere-utca 12, III-ik 2.

Himmelmayr András

órás Magyarovár

XIX. sz. közepe

Fali óra

érd

Csányi Mihárát

100. l.

Himmelmayr András

órás Magyaróvár

XIX. sz Európe

írod

z Pritz

54. l.

1943

é jobbra néz. Sárga bélésű kucsmája
nöldöke, bajusza s körszakálla sötétszür-
ája felett bal vállától jobb csipője felé
~~xxx~~ sárga mentéjének lehajtott gallérja s
ata alól

m
u."

kei Praesidij Neogradiensis Supremus
o 1650."

14·5 cm.
adéka 1824.

Himmelsteiger Gerecht, egri kőműves

M.D.K.

1785-90, majd 1800-14 körött szerepel a városi adóösszeírásokban.

Heves megye műemlékei I- írta Voit Pál,
Magyarország műemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó, 340. old.

HIMMELSTEIGER /HIMMELSTAIG/ Gergely egri kő-
müves. A városi adóösszeirásokban 1785-9o-ig,
majd 18oo-14-ig találkozunk nevével.

A Hevesmegyei Topográfia adatgyüjtéséből. Voit

HIMMLER JAKAB, kékfestő

A Fürst-féle műhely kitünő minőségü árut készitett, nagy volt a kereslete. Mezőkövesden mángoroltatott a tiszafüredi mester, a pásztói Himmler Jakab és a jászapati kékfestőnek is mángoroltak. 453.old

FÜGEDI MARTA: A mezőkövesdi kékfestő műhely 455 old

A Herman Ottó Múz. Évkönyve, XIII-XIV. Miskolc, 1975

Himod (Sopron m.) R. K. Templom

Harang, 168 kg.-os, 1535-böl; felirata:
Fir Den Got Dein Heren Gebt Im Die Er Dan Es
Kum Die Schtung Seiner Gericht. Anno Domini
MVXXXV.

Császlócz, r. k. t
Gerény, várrom.
R. k. templ
Kerész, várrom.
Neviczke, várrom
Palágy, r. k. tem
Szenna, r. k. tem
Tiba, r. k. templ
Ungvár, várrom.
Vinna-Banka, vá

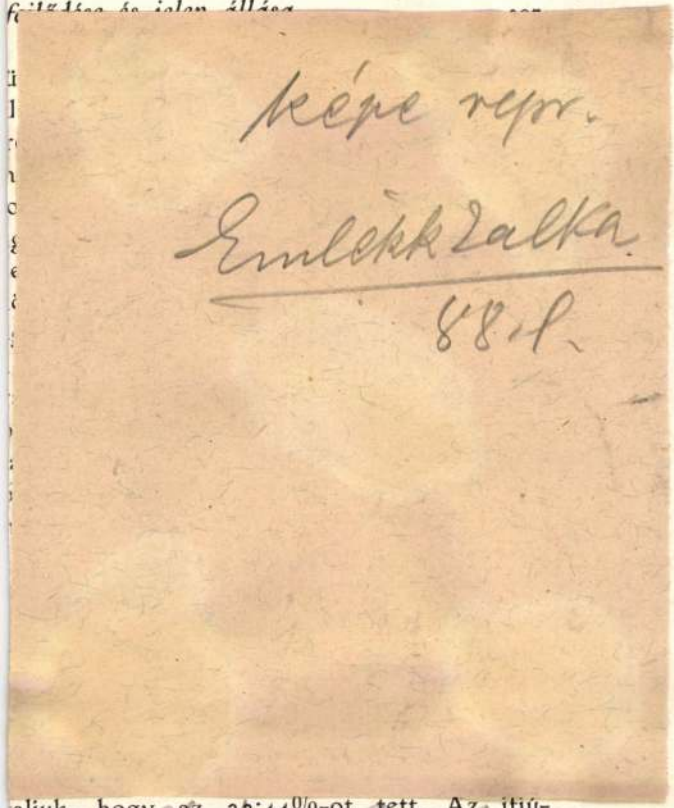

aljuk, hogy az 23·44%-ot tett. Az ifjú-
sági könyvhasználat legnagyobb hányada —
24·16% — a C könyvtárra esett; csak ke-
véssel áll mögötte e tekintetben az A (köz-
ponti) könyvtár, melyre az ifjúsági könyvek

Az átlagos napi forgalom a milanói népkönyvtárak életében a következőkép alakult:

1904-ben	napi	222	kötet
1905-ben	«	332	«
1906-ban	«	447	«
1907-ben	«	551	«
1908-ban	«	581	«

A beírt olvasók száma 1904 óta a következő állandó emelkedést mutatja:

1904-ben	beiratkozott	4950	egyén
1905-ben	«	6237	«
1906-ban	«	7200	«
1907-ben	«	10.000	«
1908-ban	«	12.114	«

Öt év alatt tehát az olvasók száma közel megháromszorozódott.

Az 1908. évben beiratkozott 12.144 személy 151.281 esetben kölcsönözte ki a föntebb kimutatott 159.220 kötetet; egy-egy olvasóra tehát átlag 13 kötet jutott. A 151.281 kikölcsönzés 56·8%-a munkásokra és tanonczokra, 14·4%-a hivatalnokokra, 20·5%-a tanulókra, 1·6%-a szabad foglalkozást üzőkre, 0·8%-a magánzókra és 5·5%-a háztartásbeli nőkre esik. Az 1907. évi állapottal szemben csupán az olvasók első csoportja muta-

Hímódi rk.

Templom

Restauráltak

1878.

(Győri egyházmegye)

Velics 1894

72.1

10. Zs.

T: 439.

10. Firenzei festő.

A XIII. sz. végéről.

Madonna a gyermek Jézussal.

Ezen a képen, — valószínüleg egy triptychonnak főlapján, — a trónoló Madonna egész alakban van ábrázolva. Kissé jobbra fordul és Jézust bal karján tartja. A gyermek jobb kezével megáldja az előtérben balról térdelő donátort és nejét. A trón mellett balról keresztelő s jobbról evangelista szent János, mögöttük hihetőleg a két Jakab apostol és egy-egy angyal helyezkedett el. A Madonna kék palástot és szűk ujjú piros ruhát, Jézus pedig derekán megkötött köntöst visel. Az aranyos kréta-háttér diszített.

Fa, méretei 39 : 25·5 cm. — 1880 : IV. 2·iki jegyzék 55.

Ramboux J. A.: 291, pag. 48. Rückwand eines Triptychons: Maria auf einem Throne sitzend, mit dem Christuskinde auf ihren Armen, welches den Segen ertheilt. An den Seiten zwei Engel und die Heiligen Jacobus der Jüng. und Aelt., Johannes Baptist und Johannes Evang. Unterhalb zwei kleinere Figürchen in betender Stellung.

HIMŌS Jáno fenkőartalu

1636 Nagykőrös

Kutatások Pest megyében I. Szerkesztő, 1997
59.

SAJTOFIGYELO
MAGYAR HIRDETO
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748,340-726

1976 JAN 16
Petőfi Népe

Himpelmann Péter
hartai német népművész

1021

● Ezek a konyhaszékek modern lakásban is jól mutatnak.

A régi népművészek nyomdokain

Messze földre eljutnak Himpelmann Péter hartai német népművész szépen dekorált, festett bútorai. Kék alapra gyönyörű színes virágmintákat varázsol az ecsetje. Kár, hogy nem színesek a felvételek, de még a fekete-fehér is érzékeltet valamit a gyönyörű motívumokból.

● **A „könyvbölcsök" iránt igen nagy a kereslet. Karácsony előtt nagyobb megrendelést kaptak. Ez is, mint a többi alkotás, részben a budapesti népművészeti boltokba kerül, illetve az exportáló vállalaton keresztül külföldre.**

● **Ime, a minta. Egy régi ágy, amelyet száz évvel ezelőtt festett egy múltszázadbeli népművész. A honismereti gyűjtés során került elő.**
(Szilágyi Mihály felvételei)

A KECSKEMÉTI Tejüzem felvesz lektroműszerészeket, vagy egyéb lektromos végzettségű szakmunkásokat. Kezdő is lehet. Jó kereseti lehetőség! Fizetés megegyezés szerint. Jeentkezni lehet a vállalat műszaki rodájában. Róbert Károly körút 6. 115

KSKUNFÉLEGYHÁZI Építőipari Szövetkezet felvesz épületgépészt, építésztechnikust, vagy építőipari szakközépiskolát végzett személyeket előkészítő, felmérő technikusi munkakörbe, valamint ács-tetőfedő részlegvezetőt. Jelentkezés: Kiskunfélegyháza, Szabadság tér 9. Központi iroda. 24

A KECSKEMÉTI Színház felvesz szobafestő és mázoló szakmunkást, valamint színpadi díszítői munkakörbe férfi dolgozókat. Jelentkezés a színház portáján 8—10 óráig. Bérezés megállapodás szerint. 14

FÉMIPARI Szövetkezet Kiskunfélegyháza, Alpári út 3. Felvételre keres: Egyműszakos munkarendben (6—14 óráig) lakatos, hegesztő szakmunkásokat, állami minősítő vizsgával rendelkező hegesztő felvétele előnyben. Kétműszakos munkarendben marós, esztergályos szakmunkásokat. Bérezés megegyezés szerint. Jelentkezés minden nap 7—12 óráig, Kiskunfélegyháza, Alpári út 5. szám alatt. 2

yházi ÁFÉSZ

ósága

y

TÉSI VISSZATÉRÍTÉSI

g

ahelyiségében, Kiskunfélegy-
tt. A községekben pedig az
eiken.

25

k!

fémmunkás

évre felveszünk
ket szakmunkástanulónak

tlakatos
sztő
a

k lányok is jelentkezhetnek!
tosoknak 3 év, hegesztőknek
lóinkat korszerűen felszerelt
gástalan munkakörülmények,
ulturális lehetőségek.

szítés, társadalmi tanulmányi

llátás,
(ebéd: 1 forint térítésért),
dőfelszerelés,
ság (legalább 48 nap),
etőségek,
ny alapján történő bérezés

klődő tanulóknak és szülők-
a gyár személyzeti osztálya ad.

Kecskeméti Gyár.
i út 2—6.

42

Közlemények

Gyászhír

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy felejthetetlen édesanyánk, nagymamánk

NAGY JÓZSEFNÉ
Tassi Erzsébet

elhunyt. Temetése f. hó 17-én, 13 órakor lesz a kecskeméti köztemetőben. Gyászoló család. 26 115

• • •

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy szeretett kislányunk

FODOR ÉVIKE

hathónapos korában, január 13-án elhunyt. Temetése f. hó 17-én, szombaton du. háromnegyed 2 órakor lesz a kecskeméti köztemetőben. Gyászoló szülei és testvére. 26 129

• • •

Mély fájdalommal és megtört szívvel tudatjuk, hogy szerető feleségem, édesanyánk, nagymamánk, dédnagymamánk, anyósunk

SZABADOS GYÖRGYNÉ
Káré Franciska

Kecskemét, Kőrösihegy 130 a sz. alati lakos, életének 67. évében, hosszan tartó szenvedés után elhunyt. Temetése f. hó 16-án, délelőtt háromnegyed 11 órakor lesz a kecskeméti köztemetőben. Gyászoló család. 194

Köszönetnyilvánítás

Köszönetet mondunk mindazoknak, akik szeretett férjem, édesapánk, nagyapám

SÁGI IMRE

temetésén részt vettek, sírjára koszorút, virágot helyeztek és részvétükkel nagy fájdalmunkat enyhíteni igyekeztek. A gyászoló család, Kiskunfélegyháza. 102

• • •

Hálás szívvel mondunk köszönetet mindazon testvéreknek, rokonoknak, ismerősöknek, jó barátoknak, a KIOSZ-nak, azonbelül a cipész szakosztálynak, akik szeretett férjem, édesapám, apósom, nagyapánk

TARJÁNYI KÁROLY
cipész

temetésén részt vettek, sírjára koszorút, virágot helyeztek, és mély gyászunkat enyhíteni igyekeztek. Özv. Tarjányi Károlyné és családja, Kiskunfélegyháza. 84

• • •

Ezúton mondok hálás köszönetet mindazoknak, akik felejthetetlen férjem

DR. ZSUBORY BÉLA
ny. székesfővárosi iparisk. ig.

temetésén megjelentek, sírjára koszorút, virágot helyeztek, mély fájdalmamban velem együtt éreztek. Dr. Zsubory Béláné. Cím: 1149. Bp. XIV., Nagy Lajos király út 216. 81

• • •

Hálás szívvel mondunk köszönetet mindazon rokonoknak, ismerősöknek, akik drága jó férjem, édesapánk

KISS FERENC

temetésén részt vettek, sírjára koszorút, virágot helyeztek, fájdalmunkat enyhíteni igyekeztek. Gyászoló család, Kiskunfélegyháza. 80

Munkaalkalom

VILLAMOSSZIGETELŐ és Műanyaggyár Kiskunfélegyháza, felvételre keres műanyagfeldolgozó szakmára ipari tanulókat. Tanulmányi idő: 3 év. Kollégiumi elhelyezésre, valamint társadalmi tanulmányi ösztöndíjra lehetőség van. Jelentkezni lehet a gyár személyzeti osztályán és a 608. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézetnél. 55

Himpelmann Péter, bútorfestő

L: Tölle Imre

–: Kitüntetések a Parlamentben

12.

Esti Hírlap, Bp. 1979. aug. 17

Himpelman Péter, népművész

A Bács-Kiskun megyei Harta községben már mintegy 250 évvel ezelőtt kedvelték a festett bútorokat. Napjainkra mindössze két mester maradt, aki a helyi hagyományok szerinti kék alapszínű, gazdag színárnyalatú virágmintákkal díszített bútorokat készíti. A helyi Erdei Ferenc Termelőszövetkezet felkérésére Himpelman Péter, a népművészet mestere újraélesztette a régi hagyományt és 15 ügyes kezű hartai asszonyt és leányt tanít a bútorfestés és -lakkozás mesterségére.

3.

-. (-Pé

Esti

-aj. 15.

ben csökkenti. A vegyszeres védekezés ellenük *hatásos lehet.* Az első példányok megjelenésekor, majd ezt követően a rajzáscsúcs közepében kell permetezni.

Itt minden utca egyik oldala a gyár. Valósággal ráül a környékre. A másik oldal düledező fakerítés. Nyolcvanéves telek hosszúság régvolt boldogságával. Soha nem fenyegetőztek, soha nem erőszakoskodtak, ennyiben ludasak maguk a lányok is. Hiszen egymást

Himpelmann Pétel, bútorkstó

L: Tőke Imre

–: Közművelők és népművésnek hitüntetése 5

Nérszabadság, br. 1979. aug. 18.

Himvarro Katalin

Kassa 1591.

l.

Arch. Ert.

1904. 274. l.

Himvarró Katalin

Lása

Arch. Ert

1909. 220

Hinchliff, J. J.

Visegrád. T. 6655.

A középtérbeli hegyen van a vár, oldalában a Salamon tornya látszik és tövében házak képeznek csoportot; a Dunán pedig gőzhajó, bárka és tutaj közlekedik. Felirata:

WISSEGRAD.
Castle of Wissegraad.

alól balra: W.H. Bartlett.
jobbra: J.J. Hinchliff.

Am., mér. a vk. 12.7: 17.8 cm.

140-95

Alexy és Hinchliff

XIX sz.

10. Louis Kossuth,
late governor of
Hungary
rézm, 16x10

Almásy-Teleki X. 1942

P valószínűleg Karol

Hinchliff John
James
angol rézm. † 1895
Waltonby-Clarendorn
(Somersetschire)

FARAGÓ JÓZSEF

Görgey Gusztáv arcképe.

Hincz Adolf
vásári mutatványos

Hincz Adolf összesen 17 bábot hagyott hátra. Köztük a Gáspár-t, a Kis Bohoc"-ot, a „Kinai"-t, 4 férfi"-női párost, 1 fiú és egy leányfigurát és 1 nitrihus női szereplőt.

Belitska Scholtz Hedvig: Bábkörténeti kiállítás...
Művészet, 1974. augusztus – 26 lap.

Hincz Adolf

vásári mutatványos

Hincz Adolf 1849-től játszott marionettel, a 40-es évek elején képmutogatóként és panorámatulajdonosként emlete a vándorlómyo.

Belitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás . . .
Művészet, 1974. augusztus – 26 lap

Hnicz Adolf
bábszerkaias

Hnicz Adolf kaggatekából való
az 1850 körüli „Kasperl-Gáspár"

Bélitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti hiállítás...
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Hincz Adolfné, Franciska

vásári mutatványos

1862-től Hincz Adolf özvegye Franciska vezette a szinházat.
1875-től Gusztáv fia is szerepel a vándorhányoban.

Belitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás...
Művészet, 1974. augusztus – 26 lap.

Hincz Gusztáv

vándorbábszínházas

Hincz Gusztáv néhány darabbal gyarapította az egyiptlest, mint a „Nagyszarvú ördög", a „Széteső halál", a „Léghajósnő" és néhány Zsákbábú.

Bektsina Schottz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás . . . .

Művészet, 1974. augusztus – 26 lap.

Hincz Gusztáv
bábszínháza

1875-től szerepel a vándorhönyvben
Hincz Gusztáv és a vándor báb-
színház 1885 ig továbbra is mű-
ködik.

Beltsha Schotz Hedvig: Bábtörténeti hiálletés . . .
Művészet, 1974. augusztus – 26 lap.

Hincz Gusztáv
Cirkuszigazgató

Hincz Gusztáv nagyatékából való
a XIX. század második feléből
való „Leghajasnő" bábfigura

Belitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás . . .
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

MAGYAR NEMZET

1974 SFB 29

Hincz Gusztáv
1021 – bábfaragó

Bábtörténeti kiállítás Tihanyban

Mostan minden ember ide hallgass / Mindenkinek fogd be a szád letyen / és hallgassátok, hogy ez az érzékeny / História milyen szíp megyen.

Szokatlan ez a hang, ez a hátba veregető stílus, a parolázó megszólítás, a döcögő verselés, a német szavakkal keveredett, hibásan ejtett szavak; szokatlan a vásári kajabálás, a tarkabarka látványosság olyan tiszteletet parancsoló helyen, mint amilyen a *Tihanyi Múzeum*, ahol a folyosó túlsó felén Vilt Tibor szobrai között járkál a látogató, néhány teremmel odébb pedig a könyvtár vaskos kötetei, latin nyelvű tudós könyvei figyelmeztetik a régi időkre. Furcsa lehet a csend, a képek előtt álldogálók, nézelődők csendje, a teremben kiállított tárgyaknak is, nem szoktak hozzá az ilyen jólnevelten bámészkodó gyerekekhez, a tudálékos felnőttekhez, — a múzeumi környezethez. Új szerep ez a báboknak, a vitrinbe zárt kiállítási tárgyak szerepe. Nem voltak még kiállítva és nem követhettük végig egyetlen hasonló tárlaton sem ilyen áttekinthetően a magyarországi bábjátszás történetét.

A gyűjtemény is új: a Révhagyaték kivételével 1973-ban vásárolta és gyűjtötte a Színházi Intézet a Tihanyi Múzeumban kiállított bábtörténeti darabokat, bábukat, díszleteket, korabeli színlapokat, plakátokat és paravánokat, a bábjátszás fennmaradt dokumentumait. A vásári és a művészi bábjátszás kezdetéig, magyarországi meghonosodásáig nyúlik vissza az időben ez a kiállítás. Ezt ismerteti a katalógusnál bővebb és értékesebb könyvecske is *Belitska-Scholtz* Hedvig tanulmányával.

Az első terem bábui, árnyfigurái mellett élénk színekkel festett jókora tabló áll. Tíz kép, tíz jelenet Gulyás Miska és Káposztás Sára érzékeny históriájáról. A „képmutogatók" a vásárok, hetipiacok, ájtatos hangulatú búcsújáró-helyek jól ismert figurái voltak. Igen gyakran valamelyik ponyvakiadó szolgálatában álltak és mutatványuk reklámcélokat szolgált. Énekléssel, zeneszóval, képmagyarázó versikékkel együtt mindjárt a néhány lapos „szövegkönyvet" is kezébe nyomták a bámészkodóknak, néhány krajcáros históriás könyveket is árultak. A képek szűkszavúak. Lobogó inges legények állnak Káposztás Sára két oldalán. Csigos Pali a *„czifra legin"* és Gulás Miska, a *„szegin csigos legin"* versenget a szép leányért. Sárának a *szegin legin* tetszik és inkább kútba ugrik, mintsem Csigos Palié legyen. Szülei elverik — látjuk a következő képen, s a verses szöveg így hangzik: *„A szegin legin semmi nem teheti / Tépi haja rettenetesen"*. A következő jelenetben Miska elrabolja Sárát és a vőlegény a ló farkába kapaszkodva próbálja őket visszatartani. A történet szomorú véget ér. Csigos Pali lelövi a leányrablót, őt viszont elfogják a zsandárok. Sára kínjába *„a koszorú megette"*. És: *„Jetzt kommt die Moral: „tanuljatok ebből anya apák / kit lán szeret annak add oda / Mert ha lán olan naton szeret / Iken köner mekbolondulja / Gulás Miska hűséges szeretőt / Angyalok a menbe felviszik / Csigos Pali tyilgos az ebadtát / Ördögök pokolba peteszik ... proszit."*

A korai bábjátszás, a panoráma és a képmutogatás határán álló vállalkozások azt mutatják, hogy a XIX. század első felében még alig különült el egymástól a mutatványozás és a vándor bábjátszás, és a vándor színtársulatok igazgatói szorongatott helyzetükben gyakran többfelé mutatványos területén is működtek, s csak a század második felétől kezdve különült el egymástól a művészek és szemfényvesztők, kóklerek, vándorkomédiások és a bábosok produkciója.

A legrégibb bábuk a Hincz-család hagyatékából valók. Három nemzedék gyűjtötte össze ezeket a bábukat, iparművészeti értékű figuráikat a Hincz-család tagjai faragták. A műsorra a bábuk szereplőgárdájáról következtethetünk. Itt látható a Kis bohóc, a Léghajósnő, az Öreg spanyol és a Zongorista, a Szakszofonos néger és a Csipkerózsika társaságában a Grimm-mesék legtöbb figurája. Hincz Gusztáv vándorbábosként kezdte pályáját, majd 1889-ben a városligeti 5. számú telken engedélyt kért egy kőből felállítható bábszínház építésére. Az engedélyt megkapta *„figyelemmel azon körülményre, hogy a folyamodó magyar nyelvű bábszínháza eddig is igen keresett szórakozóhelyét képezi a gyermekvilágnak, s fennállásának további biztosítása a városligeti bizottmány előterjesztése szerint is igen indokoltnak látszik."*

Aprólékosan kidolgozott, kicsit naturális bábuk ezek, pontos másai azoknak a városi figuráknak, akik az akkori szórakozóhelyeket benépesítették. A kisméretű marionett figurák ellentétben állnak ezekkel a jól öltözött polgárokkal. Feltehetően a XIX. századi darabok s egy erdélyi mutatványostól vásárolta őket Hincz Károly.

Nagy fejű, üvegszemű bábok sorakoznak a következő vitrinben. A barna képű szerecsenkirály, Bunkó Bandi, a Szétváló bohóc, a nyúló-szétváló eunuch és a nyújtós léghajós. Ezek a bábok a Népliget kedvenc figurái voltak. Megjelenésük, repertoárjuk is egy másik világot idéz: a Népliget plebejus világát. Késdobálók és kardnyelők, nőimitátorok és körhintások forgatagában léptek fel ezek a figurák, Korngut Henrik bábfigurái. Más itt a légkör, nyersebb a tréfa, több a csihi-puhi. Hiányoznak a csodás mesék, az elegáns szórakozóhelyek és városi figurák, több az álmélkodtató látvány és itt születik meg, ebben a környezetben a mindig talpraesett, furfangos és nagyorrú Vitéz László is. Itt tréfálja meg a piros szemű fekete ördögöt és itt csúfolja ki Tisza Pistát. Partnerei az ördögök és a halál, rendőrök, csendőrök és Gáspár, aki minduntalan pórul jár.

A művészi bábjátszás első megnyilvánulása Orbók Loránd és Rónai Dénes Váci utcai kis műkedvelő bábszínházához fűződik. A két világháború között három művészi egyéniség munkássága határozza meg a magyarországi bábjátszás útjait: Blattner Géza, Büky Béla és Rév István. A vásári mutatványos bábjátszás ideje lejár, s megalakul az első kísérleti bábszínház, Blattner Géza bábszínháza. Figurái olykor a kubista, konstruktivista felfogást, az erősen stilizált ábrázolást követik. A. Tóth Sándor bábtervei például, amelyek a párizsi Theatre Arc-en-Ciel repertoárjában szerepelnek. Vaskosabbak, durvábban faragott bábuk következnek ezután: Büky Béla népi ihletésű bábfigurái.

Az 1940-es évek elején létesül az első hivatásos bábszínház. Nemzeti Bábszínjáték a neve Rév István vállalkozásának. És ezek a bábok megintcsak másfélék. Vonásaik aprólékosan kimunkáltak, technikájuk bravúros, nemcsak törzsüket, kezüket, fejüket forgatják, ha beszélnek, ajkuk is mozog, szemüket is forgatják. A Rév-technika jellegzetes mozgatása világszerte így vonul be a bábtörténetbe.

Technikai sokrétűségének azonban hátrányai is vannak: a bábok kisebbek, s a tökéletes mozgatás olykor naturálissá teszi őket. Jobban hasonlít ez a színház a valódi, emberi színházhoz. Részletesebb a háttér és megjelenik a műsorban az egész estet betöltő bábopera. Kárpáti Aurél így jellemzi ennek az aprócska színháznak művészi értékét: *„Thália tiszta templomocskája ez, melyre szükség van, s amely sokáig hiányzott a főváros fejlett színházi életéből. Igazi színház, sok nagy kultúrszínháznál nagyobb, mert hiven és hittel tölti be vállalt feladatát. Fontos kultúrmissziót teljesít, megérdemli hát, hogy becsüljük és szeressük, sőt, hogy immár dicsekedjünk is vele."*

És van már okunk dicsekedni ezzel a kiállítással is: a Színházi Intézet nagyszerű gyűjteményével.

— fekete —

Az az egyetértő hang, amely alkoholizmusgyűlöletem legutóbbi írásos rohama után telefonon jelentkezett (ó, az áldott ritka egyetértők, a megértők, a helyesen értelmezők, nem a leckéztetők és fölényesek, nem a firkász-rendreutasítók meg a névtelen lekommunistázók, hanem a B. E. nevével jelentkező, a társadalmat és társadalmi szerveket említő ismeretlen, a kevesek, író-közíró ritka biztatói), azt mondta, hogy igen, kemény és szigorú intézkedések kellenének, de igen, ezek késnek, késnek és elmaradnak. Az Üllői út népligeti sarkán is, mondta a szenvedélyemnek és dühös indulatomnak egyaránt oly kedves hang, volt egy ronda csehó, és felszólalt ennek az ügyében néhány társadalmi szerv — vagy csak ő maga: és ha ő maga, akkor még szebb a felszólalás —, hogy szüntetnék meg azt az útkeresztezési és buszvégállomási csehót, még akkor is, ha százhektós nagyságrendben dől ott kifelé naponta a sör, és tízezres nagyságrendben dől a kasszába a népgazdaság belkereskedelmi és vendéglátóipari szektorának a bevétele, mert iszonyúan sok részeg tántorog ott, egy forgalmas útkereszteződésben, villamosok, trolik és buszok között, és talán az sem utolsó szempont, hogy az előtt a csehó előtt haladnak el a Ferihegyről a Belvárosba tartó tranzitbuszok — panorámabusz, légkondicionált —, és a megérkezett külföldi első tíz magyarországi észlelése között ott lesz, ott fog maradni a koszos csehó képe, de nem szüntették meg azt a csehót, nézem meg, ha kedvem tartja, mert azóta elkerítették egy spanyolfallal.

Megnéztem.

B. E. tévedett. Az a büfé, az a bisztró modern és feddhetetlen. Az egy kifogástalan pavilon, a söntéspultja tiszta, a pultján a kávégép is csillog, a mosogatóba ömlő bő vízsugár is, a csapos elé rakott mosott üvegkorsók légiója is. A pénztárosnő üvegkalitkában ül, ott kattogtatja szüntelenül az új pénztárgépet, a pénztárablak előtt rendezett és türelmes sor áll — 1974. július 19-én 13 óra 20 perckor 17 vendég —, a csapos nem egyharmad sört és kétharmad habot mér, hanem fordítva — a pultnál 13 óra 21 perckor 9 vendég —, az etetők sörfoltosak bár, de tiszták — az aszfaltba ágyazott etetőknél 13 óra 22 perckor 27 vendég —, és egy idősebb férfi szüntelenül körbejár, összeszedi az üres korsókat, rongyal letörli az etetők műanyag lapját: nincs az a KÖJÁL, KNEB, népi ellenőr, aki kifogást találhatna a bisztró, a büfé ellen. Nincs az az újságolvasó és újságíró, aki kifogást találhatna a július déli pillanat 53 vendége ellen, sem az ellen, hogy kávét senki sem iszik, szörpöt, valódi meg álkólát és fantáziaüdítőt senki — itt a Sztár, itta már? itt a Márka, itta már ma? —, főtt kolbászt is csak egyetlen ember ebédel, félrehúzódva, igencsak vénecskén, kopottan, korsóra sem telik neki, csak egy pohárra, és az ellen sem támaszthat kifogást a nekihevült újságíró, hogy egy igen jó arcú férfiú egy nő lába elé célozva köpködi a szotyolahéjat, vonzó férfimosollyal, s hogy magát az újságírót váratlanul megszólítja egy illető, „kell valami?", kérdi, és „mindent kaphat", mondja, miközben a nevetségesen megrettent újságíró a többszörösen lepisált bádogfal sarkában fölfedezi a papír kofferon üldögélő tőkrészeget, a sörgőzfújót, az ügyeletes féleszméletlent, a lerobbantat, akiből minden világvárosban tizenkettő egy tucat, aki elkerülhetetlen, mint az influenza, a baleset, a jégeső, a véletlen és az össznépi alkoholizmus.

B. E. tévedett, mert a feddhetetlen létesítmény, a büfé és bisztró előtt — hogy talpon állnak benne a vendégek, az nem szignifikáns — nem spanyolfal áll, hanem egy kultu rált bádogfal: csőkarók közt erősített bádoglemezekből vonívelt fal, amelyen kétségtelenül nem lát ugyan be a kívül elhaladó — csak tömör reklámfelirataiból értesül hogy csapolt sör, főtt kolbász kávé, fagylalt kapható a fal mögött, vagyis ital és más is is —, de az nem kívülről takarásra szolgál, hanem belülről védelemre, arra, hogy a vendégeket ne háborítsa a forgalmas útkereszteződés zaja, tülekedése, italukat ne lepje a forgalom fölkavart utcapor.

Spanyolfalnak mást hívunk A szó első értelme szerint a valódi spanyolfalakat, más néven a paravánokat hívjuk spanyolfalnak. A spanyolfal az a bútordarab, amely mögött színpadon, filmekben öltözni vetkőzni, leginkább vetkőzni szoktak, amelynek felső pere mére nyilvános színházakban és nyilvánosházakban ígérete fehérneműdarabokat szoktak földobálni, sejtetve és sugallva, hogy mi van a spanyolfal mögött, mi ott a lényeg. A lényeg elrejtésére pedig nem

---

TORNAI JÓZSEF

Éjszakai-hajnali versek

Az utóbbi időben gyakran előfordul, hogy éjszaka, főleg a hajnali órákban kelek föl verset írni. Fölébreszt egy szó, egy mondat; nem tudom, mire való, mire lesz jó az az egy szó, az az egy mondat, csak dolgozom. Addig írok, míg ki nem derül: megint többet tudott nálam a szervezetem. És elindult, ahogy a magban megmozdul tavasszal a csíra, hogy lassan-lassan áttörje a kemény héjat, noha a mag nem tud semmiről. Ön se tudom, amikor írni kezdek, mit akarok. Nem tudom. Valamit sejtek, még inkább remélek. Abban bizakodom — ezért írok le szót szó után —, hogy munkámmal, engedelmes igyekezetemmel végül is megtudhatom, mi mozdult meg bennem. Talán sohasem írnám meg a verset, ha nem ezt a bennem élő titkot vagy — használjunk hétköznapibb szót! — keresztrejtvényt kellene megfejtenem. Az izgalom a vers vége felé egyre nagyobb — ilyenkor megoldhatatlannak látszik a föladat. Eltölt a félelem, hogy nem derül fény a mélységre, hogy örökké a semmiben marad, semmi marad a vers. Az ember tovább írja a szöveget, de már alig van a lába alatt talaj, már a semmiben mozog, tehetetlen kar- és lábmozdulatokkal szeretne valahova eljutni, akár a súlytalanság állapotában az űrhajósok. Igen, így születik meg minden vers: a súlytalanságban, a semmiben lebegve, a semmiből a leírt szöveg ejtőernyőjén visszatérve a földre.

És amikor nem sikerül visszatérni? Ha nem sikerül megírni az éneket, ha nem tudok létet adni neki?

Vannak félálomban született verseim (vagyis voltak!, amelyeket reggelre kelve nem voltam képes újra földézni. Emlékszem a szépségükre és főképpen arra, hogy megvoltak, de legtöbbször egyetlen szó sem jut belőlük eszembe. Vannak megírt, legépelt verseim, melyek elvesztek és egy-két töredékkifejezésen kívül nem dereng vissza belőlük semmi. Ezek a megszületett, már életezett, de többé életre nem kelthető szövegek bizonyítják a legtisztábban, hogy a semmiből kell megteremtenünk műveinket. Nem igaz, hogy semmiből semmi sem lesz. Egy szobor elképesztő csodája éppen az, hogy a létet, a formát, a semmi ellentétét egy pillanatra plasztikailag megállítja: létrehozza, mert a szoborban ez az örök-pillanatnyi egyensúly a mozgás és a forma között valóban létezik.

De miért van folyton ilyen nagy szükségünk a semmi legyőzésére? Mert a semmi, a hiány bennünk is itt tátong, ki nem tölteni annyi, mint nem létezni, nem létezni igazán, emberi mivoltunknak megfelelően? Az ember hiánylény. Létünk V-betűjének szárai között annál nagyobb az űr, minél hosszabbra nyúlik a két szár, tehát minél tudato-

M.D.K.

F. Hincz /?/

Endrődi Sándor: "Dal" c. versét illusztrálta.

Magyar Salon, Bp. 1884. juli. 1. I. kötet. 2o9. lap

Illik Jenő, [ ]

L.: Illik Margit

– : A hétvégi ... 9.

NÉPSZABADSÁG, Bp. 1976. jan. 10.

Hincz Károly
bábszínházas

Hincz Károly tölb bábut átalakított
Adolf és Gusztáv hagyatékából. Az
30-as évek elejétől egy óbudai faragó
u.n. Fankas Muster mintegy 30-35
figurát készített Hinczék számára

Bektsha Scholtz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás...

Múvészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Hincz Károly
bábszínkárás

Hincz Károly, Hincz Adolf és Gusztáv
hagyatékát mintegy megötszörözte.
Az ő idejében alakult ki a 100 da-
rabot számláló bábegyüttes.

Belitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás...
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Hincz Károly
bábszínhárás

Hincz Károly „Első Magyar Bábszínhár"-a a fővárosban, első sorban a gyermekközönség szórakortató üremelett.

Belitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti hiálletus...
Müvészet, 1974. augusztus-26 lap.

Thirring Károly
Bábszínháza

A Thirring-Bábszínház jellegzetes
új arculatát Thirring Károly alatt
nyerte. Az ő vezetése alatt vált a
színház Első Magyar Bábszínházzá.

Beöthy-Scholtz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás . . .
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Ilnicz Károly
bábszínházas

Ilniczek bábszínháza 1885-től
a fővárosban a Városligetben,
a vurstliban. működött.

Belitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás...
Művészet, 1974 augusztus - 26 lap.

Illés Károly
bábszínháza

A bábszínház műsorát a 30-as
évek végétől kiterjedő Grimm
mesék és Walt Disney-történetek
és figurák színrevitele alkotta.

Belitska Scholtz-Hedvig: Bábtörténeti kiállítás...
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Hincz Károly
bábszínháza

Hincz Károly előadásai hitrészből álltak. Isák bábus ur. Vitéz László jelentekkel kudödtek és marionett számokkal vé gödtek.

Bélitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás...
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Hincz Károly
bábszínhárás

Hincz Károly tölb é abrt vásárolt
1928-ban bécsi útja alkalmalól.
1938-ban egy erdélyi mutatványos-
tól 7 db. feltehető cu XIX. századi
marionett figurát szerzett.

Belitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti hiállítás...
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Hinz Károly

Gyagyovszky Emil: "A legboldogabb szinházigazgató" cimmel arról számol be, hogy Hinz Károly egy személyben szinházigazgató, bábtervező, a szinrekerülő darabok irója, és az összes bábuk beszélője, az előadások diszlettervezője.
A lap bemutatja a müvészt bábuival együtt.
Repr.

Délibáb, Bp. 1929. ápr. 6. III. évf.
14. sz. 32-33. lap.

Hincz Károly
bábszínháza

A két vilagháború között Hincz Károly műsorának súlypontja fokozatosan áttevődött a lassabb ütemű, zenekísérettes marionett-játékára.

Belitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti hiálltás...
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Hnicz Károly
bábszínhárás

Hnicz Károly hagyatékából való
az 1920-as években készült bab-
figura Frici az August.

Belitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás . . .
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Hincz Katalin
bábszínkárás

Hincz Katalin játszotta utoljára
a nagyapjától örökött bábukkal
a klasszikus, német eredetű mario-
nett számokat.

Bertsha Schottz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás . . .
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Ilnicz Katalin
bábszurkáras

Ilnicz Katalin jegyezte fel a század utolsó évtizedében a családon belül száj hagyomány útján öröklődött daralokat.

Belitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti kiállítás...
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Hincz Katalin

bábszínháras

1893-ban Hincz Gusztáv halála
után leánya Katalin vette at
a bábszínházat, amelyet 1905-
ig vezetett.

Belitska Scholtz Hedvig Bábtörténeti hiálbás...

Művészet, 1974, augusztus - 26 lap.

Hincz [?], báb tervező,
báb kénítő
[díszlettervező]

A Hincz-család a legrégibb bábos-mutatványos család. Hagyatékukban 90 db marionett figura és 10 zsákbábú maradt fenn.

(harangozó): Káponta Sári szomorú
története 2.

ESTI HIRLAP, bp. 1974. júl. 27.

(bábos dinasztia)

Hincz

Hinczék a városligeti vurstliban jobbára polgári-kispolgári közönség előtt játszottak,míg Kemények a népliget mutatványostelepen a városszélén lakó munkások,iparosok előtt,a telep nemegyszera környékbeli munkásság sztrájktanyája is volt.Hinczék marionett bábui nagyobb apparátust és programot igényeltek,mig Kemények zsákbábui szorosabban kötödtek a népmesei hagyományokhoz,marionett bábuik pedig az izgalmas,technikai bravurt követelő szólószámokra épültek.

Magyar Hirlap 1974 /174 6.o.

(bábos dinasztia)

Hincz

A Tihanyi Muzeumban került megrendezésre a magyar bábtörténeti kiállitás, ahol bemutatásra került a magyarországi vásári mutatványos bá bjátszás két legjelentősebb dinasztiája, A Hincz és a Korngut-emény család bábos tevékenysége.

Magyar Hirlap 1974/174 6.

Hincz [ ], bábos]

L.: Kemény Henrik

Fenesik Flóra: Vitéz Lónló Örök 2.

Esti Hirlap, Bp. 1977 okt. 10.

Hincz [ ], [bábtervező]

L: Kemény [ ]

(h.m.): Ūsd Ubul és Verj Elek. 2.

Esti Hirlap, Bp. 1977. dec. 13

Heincz [ ], bábtervező

l: Bródy Vera

P. Szűcs Julianna: Vitéz László unokái 7.

Művészet, Bp. 1978 febr. 15

MDK

Hincs Gyula

Tóth Sándor szobrász kiáll. Hmvhely,

Szeged, 1964.

RUK

MDK

Hincs Gyula

Tahi Tóth Nándor kiáll. 1962.márc. Fényes A.terem

Hincz Gusztáv

babszínhárus

Hincz Gusztáv hagyatékából
való a XIX szárad más odik
felétől való „A halál" című
bábfigura.

Belitska Scholtz Hedvig: Bábtörténeti hiállítás...
Művészet, 1974. augusztus - 26 lap.

Ø

Hincs

Székely Hebrász

lásd

Az Újság

1925. febr. 8.

Rudnay Gyula

csomagjában

Darnay Kálmán: Tapasztalatok a verem-
sírok feltárása körül VI. 5—9.